

Philip

CC.VI.13

LVII. n. 8 7.

M

2

1109-10

PHILOSOPHIÆ
ACADEMICÆ
TOMUS IV.

PHILOSOPHIA ACADEMICA

R. P. CLAUDII FRASSEN

Ordinis Min. Reg. Observantiæ Lectoris Jubilati,
& Sac. Facultatis Parisiensis Doctoris

Recens in lucem edita correctior, & emendatior,

ET IN IV. TOMOS DISTRIBUTA

OPERA

P. F. JOSEPHI MARIÆ AB EBORA

Ejuſd. Reg. Obſ. S. T. Lectoris, & Ordinis S. P. FRANCISCI
Secretarii Generalis : Sac. Cong. Indicis, & Indulg.
Consult. S. & Univ. Inquiſ. Qualificatoris &c.

SUB FAUSTISSIMIS AUSPICIIS

Emi, ac Rmi Principis, & Dni

D. JOSEPHI

S. R. E. PRESB. CARD. PEREYRA

TIT. SANCTÆ SUSANNÆ.

TOMUS IV.

MORALEM SCIENTIAM

COMPLECTENS.

ROMÆ, MDCCXXVI. Ex Typographia Rocchi Bernabò.

SUPERIORUM PERMISSU.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

I N D E X

DISPUTATIONUM, SECTIONUM, ET QUÆSTIONUM.

Quæ in Morali Scientia continentur.

QUÆSTIO PROOEMIALIS.

*De existentia, natura, objecto, partibus,
& proprietatibus Philosophiæ Mora-*

lis. p. 3

An admittenda sit acquisita Philoso-

phia Moralis. 3

An sit scientia. 4

An sit practica. 6

Utrum sit habitus à prudentia distin-

ctus. 6

Quodnam sit ejus objectum. 7

In quot & quæ membra distribuatur

Moralis Philosophiæ. 8

Quemnam monastica, æconomica & po-

litica inter se servant ordinem. 10

Quenam prior sit Monarchia, an Demo-

cratia, aut Aristocratia. 11

An magis exoptandus sit Rex heredita-

rius, quàm electivus. 13

Quibus necessaria sit Moralis Philoso-

phia. 14

Qualiter Theologica, & Philosophica,

Moralis conveniant, ac distrepant. 16

Utrum Moralis Philosophia aliis Philo-

sophiæ partibus homini sit utilis. 17

PRIMA PARS PHILOSOPHIÆ MORALIS.

De natura humanarum actionum. 19

DISPUTATIO I.

De principiis alliciensibus. 19

SECTIO I.

De bono in universum. 20

Quæstio I. Quid & quotuplex sit bonum.

20

Quæstio II. An solum bonum volunta-

tem nostram alliciat. 22

SECTIO II.

De Fine. 23

Quæstio I. An quis, & quotuplex sit fi-

nis actionum humanarum. 23

SECTIO III.

De beatitudine. 32

Quæstio I. An homines in hac mortali

vita beari possint. 33

Quæstio II. In quosita sit naturalis bo-

minum objectiva beatitudo. 35

Quæstio III. In quo consistat formalis

beatitudo. 48

DISPUTATIO II.

De principiis elicitivis actionum

humanarum. 53

SECTIO I.

De intellectu. 53

Quæstio I. An & quomodo intellectus

dicatur principium actionum huma-

narum. 54

Quæstio II. An & quomodo appetitus

sensitivus voluntatem moveat. 58

Quæstio III. An, quomodo & à quibus

extrinsecis voluntas moveatur. 60

SECTIO II.

De voluntate quatenus libera. 63

Quæ-

I N D E X.

Quæstio I. *Quodnam imperium in alias animæ facultates voluntas exerceat.* 63

Quæstio II. *Utrum & quid sit libertas.* 66

Quæstio III. *Utrum & quomodo libertas consistat in indifferentia arbitrii.* 74

Quæstio IV. *Quodnam sit subiectum libertatis.* 92

Quæstio V. *Quid & quoduplex sit voluntarium.* 97

Quæstio VI. *Utrum & quomodo voluntas impediatur, mutari, allici & retrahi, facilitari & difficiltari, cogi & necessitari possit.* 100

Quæstio VII. *An & quomodo metui & concupiscentia voluntati officiant.* 106

Quæstio VIII. *Utrum & quæ ignorantia voluntario obstat.* 110

SECTIO III.

De Actibus humanis. 116

Quæstio I. *Quid sit voluntas & intentio.* 116

Quæstio II. *Quid sit consilium, deliberatio & consensus.* 117

Quæstio III. *Quid sit electio, imperium & usus.* 119

Quæstio IV. *Quid sit fructus & quodnam ejus obiectum.* 121

DISPUTATIO III.

De principiis directivis actionum humanarum. 125

SECTIO I.

De conscientia. 125

Quæstio I. *Quid sit conscientia.* 125

Quæstio II. *Quoduplex sit conscientia.* 129

Quæstio III. *Quos & qui sint alius conscientia.* 134

SECTIO II.

De Legibus. 136

Quæstio I. *Quid & quoduplex sit Lex.* ibid.

Quæstio II. *An & quomodo leges mutari possint.* 139

SECTIO III.

De habitibus directivis actionum humanarum. 144

Quæstio I. *An, & cui potentia inesse possit habitus.* ibid.

Quæstio II. *A quo, & quando producantur habitus.* 150

Quæstio III. *Quomodo augeri, minui, ac definire possit habitus.* 152

SECUNDA PARS PHILOSOPHIÆ MORALIS.

De speciebus actionum humanarum. 155

DISPUTATIO I.

De Virtutibus. ibid.

SECTIO I.

De Virtutibus in genere. 156

Quæstio I. *Quid, quoduplex, & à quo sit virtus.* ibid.

Quæstio II. *An & quomodo virtutes morales in medietate consistant.* 164

Quæstio III. *Quales sint virtutes.* 167

SECTIO II.

De Virtutibus in specie. 170

ARTICULUS I.

De Prudentia. 171

Quid sit Prudentia. ibid.

Quos sint species prudentia. 172

Quos & quasnam partes integrantes habeat prudentia. ibid.

ARTICULUS II.

De Justitia. 176

Quid sit Justitia. ibid.

Quid & quoduplex sit Jus. 177

Quoduplex sit Justitia. 178

Utrum Judex contra propriam scientiam & conscientiam judicare debeat secundum allegata & probata. 180

ARTICULUS III.

De Fortitudine. 182

Quid sit fortitudo. 183

Quodnam sit fortitudinis obiectum. ibid.

Quo-

I N D E X.

<p><i>Quotuplex sit fortitudo.</i> 184 <i>A quibus integretur fortitudo.</i> ibid. <i>An præstantius sit sustinere, quam ag- gredi.</i> 187 <i>An sit æquus fortitudinis seipsum directè occidere ad vitandam aliquam misere- riam.</i> ibid.</p> <p style="text-align: center;">ARTICULUS IV. <i>De Temperantia.</i> 190 <i>Quid sit temperantia.</i> ibid. <i>Quid sint temperantiæ species.</i> 191</p> <p style="text-align: center;">SECTIO III. <i>De virtutum prærogativis.</i> 193 <i>Quanta sit virtutis utilitas.</i> ibid. <i>Quanta sit virtutis honestas.</i> 194 <i>Quanta sit virtutis delicia.</i> 196</p> <p style="text-align: center;">APPENDIX. <i>De donis Spiritus Sancti.</i> 197 <i>De Beatitudinibus Christianis.</i> 198</p> <p style="text-align: center;">DISPUTATIO II. <i>De Vitiis & Peccatis.</i> 201 <i>De peccato originali.</i> ibid. <i>Quomodo naturam vitiat.</i> ibid. <i>Quomodo transfundatur.</i> 202 <i>Quomodo curetur.</i> 203 <i>De origine & distinctione capitalium pec- catorum.</i> 204</p>	<p><i>De origine peccatorum finalium quæ sunt in Spiritum Sanctum.</i> 205</p> <p style="text-align: center;">DISPUTATIO III. <i>Quæ est de passionibus.</i> 207 <i>Quid sit passio.</i> ibid. <i>Quot sint passiones.</i> 209 <i>De passionibus appetitus concupiscibilis,</i> <i>quot, & quæ sint.</i> ibid. <i>De amore.</i> 210 <i>De passionibus appetitus irascibilis.</i> 213 <i>De passionibus mixtis.</i> 214 <i>An passiones ex se sint indifferentes.</i> ibid.</p> <p style="text-align: center;">TERTIA PARS PHILOSOPHIÆ MORALIS. <i>De bonitate, malitia, & indifferentia, actionum humanarum.</i> 218</p> <p style="text-align: center;">SECTIO UNICA. <i>De objecto actionum humanarum.</i> ibid. <i>Quæstio I. An & quomodo bonitas & malitia actuum humanorum ab objecto sit repetenda.</i> ibid. <i>Quæstio II. An, & quomodo bonitas & malitia actuum humanorum à fine de- sumenda sit.</i> 220 <i>Quæstio III. An, & quomodo bonitas actionum humanarum desumatur à cir- cumstantiis.</i> 222</p>
---	--

F I N I S.

QUARTA PHILOSOPHIÆ PARS.

De Scientia Morali

SCIENTIAS speculativas practicas anteponendas esse, nemo, arbitror, Philosophorum ibit inficias. Cum enim due sint in homine principes facultates & potentia, Cognoscens videlicet & Appetens, quarum posterior suis in eliciendis operationibus à priori regulari debet & illustrari: Idcirco intellectus noster scientiis speculativis prius fuit exornandus, quam ad voluntatem dirigendam per practicas cognitiones informaretur.

Hac de causa, enodatis omnibus scientiarum speculativarum difficultatibus, ad referenda practica penetralla jam devolvimur: cujus supra ceteras dignitatem ac prestantiam satis superque indicant periphrastica illa nomina, quibus solitè celebratur, dum dicitur humanæ vitæ Directrix, animæ Pharmacum, morum Regula, totius boni virtutisque Sacrarium &c. Hinc est quodd Stoici Philosophiam sub agri feracissimi epigraphæ delineantes, cujus vallum & sepimentum esset Dialectica, solum flores, & plantæ Physica, arbores Metaphysica, Ethicam dicebant illius fructus, qui ad omnium hominum vitæ genus copiosissimè exundabant.

Hac enim edocet quot sint Virtutum, quotque vitiorum genera; quibus modis illas assequi, & ab his declinare possimus, ne finem ultimum, totque votis expetitam beatitudinem obineamus. Illa est, quæ morbis animi curandis à Deo concessa est hominibus: etenim ait Cicero 3. Tusculan. Quidnam esse causæ pute-

Philos. Tom. IV.

A

mus

mus, cur cùm confitemur ex animo & corpore, corporis cōrandi tuendique causā, quæ sit ars ejus, atque utilitas Deorum immortalium inventioni consecrata; animi autem medicina, nec tam desiderata sit, antequam inventa, nec tam culta, posteaquàm cognita est, nec tam multis grata & probata, pluribus etiam suspecta & invida? *Illa est, qua homines belluarum more antea viventes, & prorsus efferatos ac silvestres, in societatem conciliavit. Hinc Horatius in arte poetica:*

Cædibus, & victu fœdō deterruit Orpheus,
 Dictus ob id lenire tigres, rabidosque leones,
 Dictus & Amphion, &c.

Nimirum ut idem Poeta, qui hoc interpretatur, subjungit:

Fuit hæc sapientia quondam

Publica privatis secernere, sacra profanis;
 Concubitu prohibere vago; dare jura maritis,
 Oppida moliri, leges incidere ligno.

Quamobrem Tullius ista seriò meditatus, libro 5. Tuscul. appositè exclamat de hac potissimum Philosophia parte: O vitæ Philosophia Dux! ô virtus indagatrix, expultrixque vitiorum! Quid non modò nos, sed omninò vita hominum sine te esse potuisset? Tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti; tu eos inter te primò domiciliis, deinde conjugis, tùm literarum & vocum communione conjunxisti: Tu inventrix legum, tu Magistra morum & disciplinæ fuisti. Ad te confugimus, à te opem petimus. tibi nos ut antea magna ex parte, sic nunc penitus, totosque tradimus. Hinc libro de Universo circa finem adjicit: Philosophia bonum est quo nullum optabilius, nullum præstantius, neque datum hominum generi, Deorum concessu atque munere, neque dabatur.

Cum autem hæc disciplina Moralis, à moribus probè instituendis nomen acceperit: Mores autem, cùm sint actiones humanae ex electione procedentes à voluntate, vel imperante, vel eliciente secundum rectam rationem: Idcirco hanc postremam nostræ Philosophiæ partem, tres in alias partes, sicut & præcedentes distribuemus: quarum prima, tria actionum humanarum principia, nimirum allicientia, elicientia, & dirigentia referabit. Secunda earum triplicem speciem, scilicet bonam, malam & indifferentem aperiet. Tertia denique illarum proprietates, seu regulas; tùm à natura inditas, tùm à prescriptis legibus, tùm ab actionum circumstantiis depromendas indagabit. Quoniam verò ingenui ac grati animi est eos laudare à quibus beneficium acceperis, prætermittere non possum in hoc ad incudem revocando morali opere mihi suppetias suis scriptis venisse celeberrimos Academiæ Parisiensis Professores; imprimis autem clarissimum D. de Chantelou, in famoso Harcuriano Collegio Philosophiæ Professore, qui à recentioribus excogitatas & trutinatas de rebus moralibus quæstiones, omnium optimè libravit & explanavit. Ut autem doctrina morum incumbentes, à trito ab auctoribus more recedamus, sit

QUÆSTIO PROOEMIALIS.

De existentia, natura, objecto, partibus & proprietatibus Philosophiæ Moralis.

NOTAND. 1. Hanc ultimam Philosophiæ partem, quam evolendam auspicamur pluribus titulis & nominibus illustrari. A Græcis namque dicitur *νόμος ἠθικός*, quod vocabulum *consuetudinem* significat: forte quia hæc disciplina non in speculanda solum veritate, sed in comparandis per assuetudinem optimis habitibus tota versatur. A Latinis quibusdam vocatur *Civilis*, ab urbanitate & civili societate componenda; tota, siquidem est in moderandis internis & externis actionibus hominis, qui ad societatem natus, mundis civis nominatur. Ab aliis verò *Moralis* dicitur à moribus, ad quos rite componendos & instituendos ordinatur.

Notand. 2. Id esse discriminis inter *actiones hominis*, & *actiones humanas*, quòd *actiones hominis* dicantur illæ, quæ proveniunt quidem ab homine, quatenus à brutis animantibus distinguitur, sed non prout est suarum actionum dominus, ejus modi sunt intellectiones ac volitiones amentium & infantium ante liberum usum rationis. *Actio autem humana*, nedum est soli homini propria, sed & ab eo liberè provenit, & quatenus habet dominium in omnes suas actiones; qualiter à brutorum actionibus discrepat, tam secundum principium, quia bruta per intellectum & voluntatem non operantur, quàm secundum modum operationis: bruta enim nec agunt liberè, nec ex perfectò in suas actiones dominio, sed interius impellente naturali appetitu & objecto exterius alliciente, suas in operationes necessariò erumpunt.

Notand. 3. In actione humana duo pariter esse distinguenda. *Entitatem*, videlicet & *Honestatem*: illa diversa est pro diversitate facultatum à quibus elicitur; hæc autem pro diversitate finis in quem tendit. *Honestas* siquidem *actio* ea est, quæ conformis est creature rationali; illa autem ei est conformis, quæ ordinatur ad eum finem, ad quem condita est rationalis creatura; cum autem hæc condita sit ad beatitudinis adeptionem per actiones proprias, & suæ naturæ consentaneas, sequitur eas solas actiones esse honestas, quæ ad beatitudinem ordinantur. *Honestas* itaque humanarum actionum est ipsamet earum ordinatio, & unanimes quædam tendentia ad ultimum hominis finem, scilicet beatitudinem.

Notand. 4. Duplicem distingui posse *Moralem Philosophiam*, *ingenitam* scilicet, & *acquisitam*. Hæc est habitus, quo inclinamur ad moralia præcepta noscenda, ut ad praxim redigantur. Illa est *syndereſis*, seu ingenita rationis lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quæ generalia morum principia, putà *Nemini faciendum quod tibi fieri non vis*, singulis hominibus nullo docente innotescent. Restat itaque hic resolvendum.

§. I.

An admittenda sit acquisita Philosophia Moralis.

S*Uadetur.* Quoties aliqua facultas ex se indifferens est ad varios agendi modos, suisque in eliciendis actio-

actionibus aliquam difficultatem patitur, quæ exercitatione possit amoveri, & alicui subjacet errori, qui possit emendari, toties habitu indiget, ut determinetur, allevietur, & reguletur: sed ita est de principiis elicitivis actionum humanarum: Ergo eis moderandis necessarius est aliquis habitus: is autem est Moralis Philosophia. Ergo est admittenda. Major patet ex iis, quæ à simili diximus de existentia Logicæ. Minor etiam constat: summus namque labor nobis incumbit, errorque obrepat in detegenda, & attingenda rerum bonitate;

*Fallit enim vitium specie virtutis
& umbra,*

Ut canit Juvenalis Satyra decima, quarta. Vitia siquidem ementito fulco virtutem simulant; sic avaritia providentiam, prodigalitas liberalitatem, calliditas prudentiam, adulatio amicitiam, crudelitas zelum, temeritas fortitudinem adumbrat, & mentitur. Quibus præclare concinit D. Basilii libro de vera virginitate circa medium. Proxima, inquit, & veluti contigui januis, Gentiles quoque ajunt vitia esse virtutibus. Quilibet denique virtutis janua simillimam in vitia ferentem, utrinque speciem aperit, ut qui ad virtutem ingredi nititur, ejus primum januæ assilens, dum hanc se pulsare arbitratur, aperta sibi hinc aut inde altera ex vitiorum januis, deceptus maxima similitudine ingrediatur vitii domum. Ergo ut hos inter fallentes scopulos medium teneamus, neve incidamus in Scyllam, cupientes vitare Charybdis, necessaria est aliqua disciplina, quæ faciem præferat, & fatuos vitiorum ignes à vero virtutum splendore secernat; hæc autem est Moralis. Ergo est admittenda.

Dices 1. Virtus doceri nequit: Ergo Moralis est frustranea. *Consequentia est evidens:* Moralis namque tota penè est in tradendis regulis & præceptis,

quibus virtus comparari possit, & comparata ad mortem usque conservari. *Prob. antec.* Illud doceri nequit, quod per studium non obtinetur: sed virtus Moralis per studium non obtinetur. *Probo:* In iis quæ per studium acquiruntur, quò quis est doctior, eò est melior; doctior enim Logicus, est melior Logicus: At qui melius norunt virtutis naturam, proprietates & præcellentias, non propterea meliores sunt, nec majori virtute præditi; imò *Doctiores sæpe sunt in moribus pejores*; Ergo virtus per studium nequit obtineri, ac proinde frustrà docetur; sicque omnimodè frustranea est Moralis Philosophia, circa virtutes edocendas occupata.

Distinguo antec. & ejus prob. Virtus doceri nequit, ita ut per solam doctrinam & studium obtineatur, *Concedo:* doceri nequit, ita ut per cognitionem præceptorum ad eam obtinendam conducentium non juvemur, nec dirigamur in ea facilius & promptius per exercitium assequenda, *Nego.* Hoc enim discrimen est inter cognitiones speculativas & practicas, quòd illæ in sola sui objecti contemplatione quiescant; unde qui perspicacius objectum percipit, eo perfectior est, & in ea disciplina præstantior. Practicæ verò cum in sola objecti sui otiosa contemplatione non deliciuntur, sed ejus possessionem intendunt, idcirco in practicis disciplinis ille melior dici nequit, qui solum melius novit, sed qui cognitione melius utitur in objecto cognito comparando.

§. I I.

An sit scientia.

Affirmant omnes prorsus Philosophi, qui unà cum Aristotele universaliter scientiam dividunt in speculativam & practicam. Ergo censent aliquam

quam esse scientiam practicam; hæc autem alia non est præter Moralem: Ergo eorum calculo Moralis est scientia practica.

Patet etiam ratione. Ille enim est habitus scientificus, qui dirigit & inclinat ad conclusiones demonstrativè inferendas: sed talis est Moralis Philosophia; ergo est scientia. *Maj.* patet ex Arist. qui 7. *Top.* apertè probat omnem habitum demonstrativum esse scientificum. *Min.* est pariter evidens: plures namque in Morali Philosophia legitimè formantur demonstrationes, & ex principiis generalibus lumine naturali cognitiss. qualia sunt: *Numen ali-quod est colendum: Parentes sunt bono-randi: Nemini faciendum quod tibi fieri non vis: Unicuique tribuendum quod suum est,* &c. Ex quibus conclusiones evidentissimè eruuntur, ut patebit in toto hujus operis decursu.

Obije. 1. Scientia debet esse cognitio certa: sed talis esse nequit Moralis Philosophia; ergo &c. *Maj.* constat ex Logici. *Min. probat.* Auctoritate Aristotelis, qui 1. *Eth.* c. 1. asserit non esse tantam certitudinem Ethicæ, ac aliarum scientiarum, & sufficere si rudem rerum umoralium cognitionem habeamus.

Resp. hanc Aristotelis sententiam, omnibus prorsus Philosophis esse solvendam; omnes namque contendunt Moralem esse virtutem intellectus, quippè cum ipsum certo & recto tramite ad verum dirigat, unde non debet esse incerta, ut patet ex eodem Arist. 6. *Eth.* cap. 3° ubi virtutes intellectuales opponit opinioni & fidei humanæ, idcirco.

Diffin. min. Moralis est incerta quatenus versatur circa singulares operationes, quæ ex libero hominum arbitrio pendent, *Concedo:* est incerta quatenus circa generales illas maximas lumine naturali cognitiss. occupatur, ut ex eis demonstrativè conclusiones eliciat, *Nego.* Moralia enim principia

sunt in duplici differentia; quædam prorsus dependent ex libero hominum arbitrio, quales sunt leges & constitutiones privatæ, quæ apud varias nationes variantur: Alia sunt naturalia, quæ ut apprimè refert Cicero, oratione pro Milone, *Non scripta sunt, sed natæ leges, quas non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus; ad quas non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus.*

Moralis itaque circa principia priora occupata, mutationi potest esse obnoxia, sed quatenus circa posteriora occupatur, immutabilis est, & eadem semper perseverans; quippè cum fulciatur ipsis legibus, nostris in præcordiis illius digito exaratis, *Qui signavit super nos lumen vultus sui: Et apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.*

Infallis. Scientia ut sit certa debet habere objectum necessarium: sed modus honestè probèque vivendi non est objectum necessarium, quippè cum constet præceptis, quæ sunt contingentia; Ergo &c.

Distinguo min. Præcepta illa necessaria sunt quantum ad earum existentiam & entitatem, quia ita liberè eliciuntur & applicantur, ut possent non elici aut non applicari, *Concedo:* Non sunt necessaria quantum ad essentiam & quoad propositiones & maximas generales, quæ de ipsis fieri possunt, *Nego.*

Urgebis. Maxime illæ non sunt universaliter veræ, nec proinde semper necessariae; ergo nequeunt esse principium conclusionis scientificæ. *Patet antec.* Non enim universaliter verum est unicuique tribuendum esse quod suum est: gladius namque proprius non est tribuendus furioso; hæreditaria possessio filiis prodigis non est absolutè committenda. *Insuper;* Parentes non semper sunt honorandi; imò Christus Domi-nus

nus odium parentum suadet, his verbis Lucæ 14. *Si quis venit ad me & non odit patrem & matrem, &c. non potest meus esse Discipulus*: Ergo &c.

Nego antec. & primam ejus confirmationem distinguo. Unicuique non est tribuendum quod suum est, qualibet data occasione, & certis occurrentibus circumstantiis, qualis est prædicta, *Concedo*: non remanet semper debitum illud reddendi, ubi talis circumstantia aberit, *Nego*.

Secundam confirmationem pariter distinguo: Parentes non semper sunt honorandi, quandiam parentes sese exhibent, nec filiorum commodo & salutis non adversantur: *Nego*: secus *Concedo*. Ad Christi Domini oraculū dico, *odis*, idem significare, ac *minis diligit*, ut satis apertè testatur adorandus ille Salvator Matth. 10. dicens. *Qui amat patrem suum & matrem suam plusquam me, non est me dignus*. Hinc D. Aug. sermone 7. de verbis Dom. *Amandus est genitor, sed præponendus est Creator*. Cui eleganter concinit D. Hieron. Episc. ad Heliodorum, ubi eum ad solitariam vitam sectandam adhortans, sic assatur. *Licet parvulus ex collo pendeat nepos: licet sparso erine, scissis vestibus, ubera quibus se nutrieras mater ostendat: licet in limine Pater jaceat: per caleatium perge Patrem, specis oculis ad maxillum erueis evola: solum pietatis genus est in hac re esse crudelem*.

§. III.

An sit practica.

Affermo, & sic probō. Illa scientia est practica, quæ tota est in dirigendis actionibus voluntatis, quas solas esse propriæ praxes in Logica demonstravimus: sed ita est de Morali Philosophia; ergo est practica.

Confirmatur. Scientia illa practica est, quæ in sola sui objecti contempla-

tione non quiescens, ad ejus consecutionem voluntatem inclinatur, & moderatur: sed ita est de Morali, nam inquit Arist. cap. 2. *Non ut sciamus quid sit virtus querimus, sed ut boni fiamus: quia nullum esset utrique profectum ejus*. Et ibidem reprehendit eos, qui scientiæ moralis statum in sola virtutis contemplatione constituunt, his verbis. *Quod multi quidem non operantur, sed ad rationem fugientes existimant philosophari; & sic fore ut studiose simile aliquid faciant laborantibus, qui Medicos quidem audiunt studiose, faciunt autem nihil horum, quæ præcepta sunt*. Quomodo igitur illi non habebunt corpus curatum, neque illi animam.

Dices. Philosophia Moralis solum aperit, non autem applicat præcepta, & media quibus regulari possint humane actiones: ergo non est practica.

Distinguo: Non applicat actū, quia prius illa præcepta tradi debent à Professoribus, & à discipulis accipi, quàm ad praxim redigantur; *Concedo*: non applicat ex intentione, id est, non tradit illa præcepta ut applicent, *Nego*.

§. IV.

Utrum sit habitus à prudentia distinctus.

Affermo: Tum quia utriusque diversum est munus: nam ut docet Arist. 6. Ethic. c. 12. prudentiæ proprium est eligere media, non autem finem, ipsum determinare: at Moralis non tantum media, sed & finem ipsum contemplatur. *Tum*, quia prudentia, ut habet Arist. 6. Ethic. cap. 8. in rebus humanis de quibus consultari potest, versatur. De iis autem consultat nemo, quæ aliter se habere non possunt: at Moralis est eorum, quorum certa & explorata est veritas: unde patet prudentiam non esse scientiam, est enim ipsius extremi, id est, contingentis & singularis, ut

ait

ait Arist. *J. 6. Ethic. 6. 9.* cum tamen moralis habeat veram scientiæ rationem, ut supra demonstratum est. Tum denique, quia prudentia versatur circa actiones humanas in particulari, & ut sunt affectæ his & illis circumstantiis; at verò Ethica easdem actiones in genere, & ut à particularibus abstrahunt circumstantiis, considerat.

Dices 1. Prudentia versatur etiam circa universalia, ut docet Aristoteles *6. Ethic. c. 8.* *Neque verò universalium tantum est prudentia, sed oportet, ut singula etiam cognoscat.*

Distingo. Prudentia versatur circa universalia præsuppositivè, & tanquam circa principia non sibi propria, sed ab altero habitu, cui subalternatur, morali scilicet, de prompta; *Concedo:* versatur circa universalia tanquam circa objecta propria, & conclusiones per se elicitas, *Nego:* licet enim prudentia Ethicam præsupponat, nec possit judicari quid agendum sit in particulari, nisi per judicium universale innotescat quid in communi bonum & honestum fuerit; non inde tamen sequitur Ethicam & prudentiam eundem esse habitum: aliàs Philosophi Morales prudentissimi forent, & eodem studio prudentia & Ethica compararentur: quòd tamen apertè falsum est, cum sepè Philosophi in universalibus oculatissimi, in particularibus cæciant, & moralis scientia per breve studium, prudentia verò non nisi per longam experientiam acquiratur.

§. V.

Quodnam sit ejus objectum.

Est honestè probèque vivendi & agendi.

Probatur. Illud censei debet Philosophiæ Moralis objectum, circa quod illa tota detinetur & occupatur: atqui circa modum honestè probèque viven-

di tota occupatur ac detinetur Moralis Philosophia. Ergo &c. Major constat ex dictis in stabiliendo Logicæ objecto. Minor probatur. Tres principes sunt Moralis Philosophiæ partes, videlicet *Monastica, Oeconomica & Politica.* At in illis tribus partibus id solum Moralis intendit, ut tradat modum rectè probèque vivendi. Quid enim aliud suis præceptis intendit Monastica, quàm hominis privati actiones juxta recte rationis regulas efformare? Quid aliud suis præceptionibus sapit Oeconomica, quàm patrem matremve justè probèque in componenda ac ordinanda familia dirigere? Quid tandem contendit aliud Politica, quàm hominem moderandæ Republicæ præpositum instruere, ut eam juxta equè bonique maximas & dictamina informet & moderetur?

Hoc unum singulis hominibus Moralis Philosophiæ affecta debet esse desiderium & votum, ut tandem aliquando discant benè probèque agere & vivere. Nam ut rectè monet Seneca libro de brevitate vitæ cap. 7. *Vivere tota vita discendum est, & quod magis fortasse miraberis, tota vita discendum est mori.* Tot maximi viri, reliquit omnibus impedimentis, cum divitiis, officiis, voluptatibus renuntiassent; hoc unum in extremam usque ætatem egerunt, ut vivere scirent. Plures tamen ex his nondum se scire confessi, è vita abierunt. Si tantum rite vivendi Philosophis paganico etiam errore adhuc obcæcatis fuit studium, quantum inesse debet viris Christianis, Evangelica luce irradiatis, & ad vitam æternam evocandis?

Dices 1. Quidquid tractatur in Morali, refertur ad ultimum finem.

Distingo. Remote & tanquam ad finem, *Concedo:* proximè & tanquam ad objectum, *Nego:* Licet enim quidquid edocet & efficit ars quilibet, ad hominis commodum & utilitatem, aut

jucunditatem referatur; homo tamen non censetur objectum artis ædificatorie, v.g. sed tantum finis.

Instabis. In disciplina practica finis & objectum non differunt; sed Moralis est scientia practica; ergo id quod est ejus finis, est pariter objectum.

Distingo maj. In scientia practica finis internus & proprius ab objecto non discrepat, *Concedo*; finis externus & remotus, *Nego*; finis autem ultimus habet tantum rationem finis externi & remoti, respectu Moralis.

Dices 2. Homo quatenus beandus, rectius statueretur Moralis objectum, quam modus bene vivendi; omnia siquidem, quæ hac in scientia resolvuntur & revolvuntur, ad hominem beandum spectant.

Distinguo. Immediate & ut ad objectum, *Nego*; mediate & ut ad subjectum virtutis & felicitatis, *Concedo*. Tria siquidem Moralis considerat, bonum acquirendum, *subjectum* cui acquiritur, & *medium* quo potest obtineri; primum est hominis felicitas, secundum est homo ipse beatitudinis capax, tertium sunt actiones humanæ, quibus illa beatitudo potest comparari. Primum intuetur, ut finem; secundum, ut subjectum; tertium, ut objectum, circa quod ritè formandum tota detinetur & incumbit. Sicut enim equus fræno domandus, non dicitur objectum artis frænificatorie, sed frænum ipsum ritè conficiendum; ita nec homo beandus dici debet objectum Moralis, sed ejus vita ritè formanda.

Instabis. Moralis proportionem respondet arti medendi, hæc enim corpori, illa animis medetur. Ergo sicut artis medendi objectum non est vita recta Medici, sed corpus humanum arte sanabile: ita Moralis objectum, non est humana vita ritè ordinanda, sed homo ipse natus beari.

Nego consequ. Licet enim Moralis & medendi ars in hoc conveniant, quod

utraq; regulas & præcepta statuat, quibus morbi & vitia corporis & animi caveantur & curentur, discrepant tamen, quia cum artes omnes sint allicujus externi & sensibilis operis factivæ, non factionem, sed factibile pro objecto intendunt. Moralis autem cum tantum sit activa, idcirco actiones tantum regulandas & moderandas tantumquam objectum intuetur.

Quæres: Quid sit probè honestèque vivere.

Respondco, illum censi probè honestèque vivere moraliter, qui omnia suos actus juxta rectæ rationis dictamen & regulas componit & efformat. Ita censet S. Augustinus l. 1. contra Academicos his verbis. *Quid aliud censes esse beatè vivere, nisi secundum id quod est in homine optimum vivere?* *Quis verò dubitaverit nihil aliud esse hominis optimum, quam eam partem animi, cui dominantis obtemperare convenit cetera quæque, quæ in homine sunt. Hæc autem, ne aliam possules definitionem, mens aut ratio dici potest.* Cui concinit Seneca Epist. 66. *Una, inquit, inducit humanis virtutibus regula; una enim est ratio recta simplexque.* Post pauca. *Ratio autem nihil aliud est, quam in corpus humanum pars divini spiritus versa.* Et Epist. 76. ait. *In homine optimum quid est? Ratio: hac antecedit animalia, Deos sequitur. Ratio ergo perfectæ proprium hominis bonum est; cetera illi cum animalibus, satisque communia sunt.*

§. VI.

In quot, & quæ membra distribuat Moralis Philosophia.

Respondeo 1. Moralem Philosophiam distingui posse duplicem, divinam unam & supernaturalem, alteram humanam & purè naturalem. Divina est ipsa Legis Evangelicæ doctrina

Strina, quæ edocet Deum esse summum bonum, hominum conditorem, moderatorem & finem ultimum, subindeque perpetuam eorum felicitatem in ejus fruitione per cognitionem, & amorem esse constituendam, eamque comparandam auxiliorum & mediorum beneficio, quæ Christus Dominus Redemptor & mediator promeritus est, & misericorditer elargitur & dispensat, eodem dicente Joan. 17. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te, solum verum Deum, & quem missi Jesum-Christum.* Hæc autem moralis doctrina dicitur divina, quia Deum habet auctorem, doctorem, objectum & finem; supernaturalis verò, quia nullis naturæ viribus, sed infuso divinitus fidei lumine cognosci potest & obtineri: Nemo enim, inquit idem Salvator noster, apud Matth. 11, novit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.

Humana dicitur, quia ingenii humani viribus comparatur & obtinetur, constatque preceptis ab hominibus editis ad perfectam morum institutionem & regulam, atque civilem societatem statuendam & pacificè conservandam; de qua Cicero l. 1. de Legib. *Hæc, inquit, una nos, id quod difficillimum est docuit, ut nosmetipsos nosceremus; ex qua notitia homo videbit bonestatem, & virtutem suæ naturæ & præstantiæ maxime convenire; deprehendet etiam quantum ipsi adhuc desit ad suam dignitatem & præstantiam tuendam, atque inde magis accendetur ad amorem & studium virtutis, magisque abhorrebit à turpitudine vitiorum, cum intelliget vitia esse contra ejus dignitatem.*

Hæc autem humana Moralis Philosophia rursus dividitur in *ingenitam & acquisitam*. Ingenita est signatum super nos lumen vultus Dei, quo inquit D. Paulus ad Rom. cap. 2. *Gentes, quæ legem non habent, supple Mosaicam, aut Evangelicam, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt. Ejusmodi legem non* Philos. Tom. IV.

habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus. Quibus scilicet cogitationibus & disceptationibus conscientia utitur, ut hominem bene aut male egisse convincat, eumque apud Deum accuset.

Hinc monebat Apostol. 1. ad Corinth. 11. *Si nosmetipsos diducaremur, non utique judicaremur, quem textum sic expendit Beda venerabilis, Ascendat homo adversum se tribunal mentis suæ, constituat se ante faciem suam, atque ita constituto in corde judicio, adsit accusatrix cogitatio, testis conscientia, ratio iudex, carnifex timor, & sanguis animæ penitentis per lacrymas effluat: quantumque se glorificavit in deliciis, tantum sibi tormentum, & luctum imponat.*

Constat itaque admittendam esse ingenitam illam Moralem, seu notitiam generalium preceptorum, quibus mores probe instituantur, supremo alicui numini honor & amor impendatur, alteri ne faciamus quod nobis fieri renuimus; & cuilibet præstemus, quod ab aliis nobis præstari contendimus, quibus si fidem integram non facitis.

Ite ipsi in vestra penetralia mentis, & intus

Incisos apices, ac scripta volumina cordis

Inspicite, & genitam vobiscum agnoscite legem.

Nam quis erit, modò non pecus agri, aut bellua ponti,

Qui vitiiis adedò solidè oblectetur apertis;

Aut quod agit, velit ipse pati? Mendacia fallax,

Furta rapax, furiosam atrox, homicida cruentum

Damnat, & in machum gladios disstringit adulter.

Ut canit elegantissimè S. Prosper carmine

mine de Providentia Dei versùs medium; unde concludit ibidem;

Ergo omnes una in vita cum lege creati

Venimus, & fr̃bris gerimus quæ condita libris.

Moralis acquisita est collectio plurium habituum scientificorum dirigentium actiones humanas ad honestatem. Quæ definitio satis apertè constat ex definitione aliarum Philosophiarum partium.

Hæc subdividitur in generalem, quæ hominem dirigit ad honestatem in genere, abstrahendo à quolibet vitæ statu, & cujuslibet conditionis professione: & in particularem seu specificam, quæ hominem peculiari conditioni devotum, & alicui speciali vitæ statui debitum, ad ea omnia quæ illius status perfectionem decent, inclinat.

Particularis dividitur in Monasticam, Oeconomicam & Politicam. Prima, circa privati hominis mores instituendos; secunda, circa regendam familiam; tertia, circa Rempublicam administrandam occupatur.

Monastica edocet, qualiter homo quilibet suos actus privatos moderetur, reluctantes passionum motus coercendo, suas omnes actiones ad ultimum finem ordinando &c. *Oeconomica* aperit, qualiter in familia sit probè vivendum, quid genitores, quid liberos, quid servos doceat; quis interna domus, quisve externa curare debeat. *Politica* civitatem & provinciam moderatur, apertiendo quæ sint Principis munera, quæ Subditorum obsequia, quæ leges condendæ, quæ artes excolendæ, quæ præmia probis, quæve improbis sint inferenda supplicia &c.

Ratio hujusce divisionis multiplici ex capite deducitur à Philosophis. Primo quidem ex triplici officio quod nobis, proximo & Reipublicæ exhibere tenemur. 2. Ex triplici imperio, quo nobis, familiæ & Reipublicæ possumus

imperare. 3. Ex triplici bono, privato, communi & generalissimo. Primum enim intenditur à Monastica, secundum ab Oeconomica, & tertium à Politica.

Dices 1. Tres illæ partes in unam confluunt; bonum siquidem privatum in bono familiæ, & hoc in bono Reipublicæ involvitur. Ergo nulla est talis divisionis ratio proferenda.

Distinguo antec. Involvitur materialiter, quatenus familia est collectio plurium particularium, & civitas multarum familiarum adunatio, *Concedo*: involvitur formaliter, quatenus formam & præcepta tradunt, quibus vel homo privatus, vel familia, vel Reipublica regulari debeat, & ad intentum ab eis finem ordinari, *Nego*; earum enim quælibet sua habet præcepta specialia, ita sibi propria, ut altera similia non cudad, nec aperiat.

Hic advertendum est in triplici hoc diverso moderamine, aliquem præfici in Rectorem. In Monastica, homo privatus sibiipsi Princeps est, suis affectibus & appetitionibus imperans, rebellantem portionem inferiorem superiori subjiciens, reluctantes motus coercens, & omnes suas actiones ad rectum rationis dictamen componens. In Oeconomica, paterfamilias uxori, & uterque liberis, imperat. In Politica, aut unus tantum præest cæteris, & hoc regimen dicitur *Monarchia*: vel pauci, sique Optimates, ac divites, & est *Aristocratia*, qualis est apud Venetos: vel denique plures divites & plebei promiscuè imperant, & *Democratia* nominatur.

§. VII.

Quænam Monastica, Oeconomica & Politica inter se servent ordinem.

Respondeo 1. Monasticam ordine durationis & temporis omniumque primam, deinde Oeconomicam, & postre-

postremò Politicam. Ratio est evidens; primò, namque homo debuit, & potuit erudiri in se, seipsumque regere, quàm familiam; & prius familiam, quàm Rempubicam administrare: *Qui enim, inquit Apostolus 1. ad Timotheum cap. 3. domui suæ præesse nescit; quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Et si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foveam cadent* inquit adorandus Salvator *Matth. 15.*

Resp. 2. Ordine dignitatis politicam esse omnium primam. Tum, quia disciplinæ suam dignitatem à fine mutantur; politicæ autem finis præstantior est, quò enim bonum universalis est, eò præstantius, quia bonum ex sua ratione est sui ipsius diffusivum; quò autem universalis est, eò magis diffunditur, ac proinde ampliorem boni rationem obtinet: bonum autem politicæ omnium est universalissimum, & consecutariè cæteris præponendū. Tum, quia Monastica æconomica & æconomica politicæ jura cedunt; licet enim personam privaram, imò & integram familiam carceri demandare, nec non & morti tradere, ut incolomis Respublica servetur ac perseveret; ut constet ex iis omnibus, qui è supremis justitiæ Præsidibus busto ac furcæ devoentur.

Dices 1. Monasticæ finis præstantior est sine politicæ; illa enim honestatem internam, quæ à recta intentione, hæc verò solam externam attendit; siquidem dum aliquis præclara & Reipublicæ summâ proficua facinora patravit, à Republica premio donatur, etsi id ex perverso fortè motivo & animo præstiterit. Ergo Monastica est politica præstantior.

Nego antec. Politica siquidem æquè dirigit actiones hominis publici ad honestatem internam, quàm Monastica hominis privati actiones ad eandem honestatem ordinat. Nec idcirco præclare aliquid in Reipub. bonum gerentem præmio cives afficiunt, quod id ex

recta intentione non præstiterit, sed quia ipsis non innotescit talis perversa intentio, hanc enim si cognoscerent, nullo certè præmio eum donarent.

Dices 2. Homo quilibet, teste experientia & Arist. 2. *Polit. cap. 3.* sibi, suisque privatis magis studet, quàm Reipublicæ, suamque felicitatem felicitati publicæ anteposit. Unde tritum illud apud Jurisperitos, *Vix bonum publicum curamus, nisi in quantum privatum ei bonum admixtum est:* Ergo politica non æstimatur præstantior monastica.

Distinguo: Non æstimatur ab homine privato, & æqua lance publicum ac privatum bonum non ponderante, *Concedo*; non æstimatur ab hominum societate, & communi omnium Sapientium calculo, *Nego*; his enim publica utilitas privatæ utilitati præponenda semper visa est; hinc encomiis, laudibus, & honoribus celebrati sunt & affecti, qui vitam aut opes pro tuendo Reipub. bono generosè profuderunt.

§. VIII.

Quenam prior sit Monarchia, an Democratia, aut Aristocratia

R *Espondeo 1.* Ordine temporis Monarchiam esse posteriorem, Democratiam verò omnium priorem. Homines siquidem ab auctore naturæ libertate donati, sibiipsis primò imperabant, & pauci admodum aliis subiciebantur: sed cum propter æstuantem hominum cupiditates, res suas minùs benè dirigi, pluresque diebus singulis rixas & contentiones oriri cernerent, selegerunt aliquos; qui cæteris præfessent, ut oriundas contentiones compescerent, & ortas æqua sententia dirimerent ac sedarent. Sed cum ea sit humanæ mentis perversitas, ut proprio suo genio suisque privatis, magis quam publicis sæpè studeat; hinc inter ipsos

met selectos iudices plures exortæ sunt disceptationes, pluraque jurgia Reipublicæ utilitati infesta prodierunt; quod advertentes populi, plurium regimen ablegaverunt, sequæ uni supremo Monarchæ regendos submiserunt, ut apertè conflat ex antiquioribus historiis sacris ac profanis.

Resp. 1. Ordine dignitatis Monarchiam esse aliis priorem. *Tum*, quia hæc Dei regimen perfectiùs imitatur & adumbrat: Sicut enim omnia unius Dei imperio subjacent eique ad nutum obsequuntur; sic in Monarchia omnes subditi populi unius moderatoris legibus ac præceptis obtemperant. *Tum*, quia illud regimen censeri debet præstantius, quod à Deo præ cæteris selectum fuit, & suo populo præscriptum: sed Deus suo populo monarchicum regimen præscripsit, ubi enim Judæos ex Ægypto liberos eduxit, eis Moysen præfecit in ducem; Eo mortuo, Josue populo imperavit; deinde Duces, demum Reges, aut Summi Sacerdotes, usque ad Christum Deum, qui regnat à mari usque ad mare; & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. *Tum*, quia illud regimen est præponendum, in quo administrando pauciora ac leviora occurrunt incommoda, sed ita est de regimine monarchico; in eo siquidem intestina bella ac jurgia rariùs nascuntur, & si quæ oriantur, sedantur faciliùs quàm in aliis regiminibus. *Tum* denique, quia Monarcha bonum sui regni, ut proprium suum suscipit procurandum ac servandum, nullum enim aliud bonum obtinet, quàm bonum regni, ac proinde totus est, omnesque suas vires & curas impendit in eo comparando & asservando. Senatus autem, vel plures simul Rectores, ultra bonum publicum, habent etiam proprium, ac privatum curandum: Unde fit ut bono publico sæpiùs amandato & periclitante, privatis tantum commodis insudent ac invigilent.

Dices. 1. Populo Israelitico Regem petenti Propheta Samuel ex parte Dei respondit; *Nescitis quid petatis*: Ergo censuit regimen monarchicum esse damnum.

Nego consequ. Non enim idcirco taliter responsum fuit ipsis Judæis, quasi Regis moderamen esset culpandum; quippè cùm ipsemet Deus Regis Regum nomen sibi vendicet: sed idcirco arguendi fuerunt Judæi, quia ablegato Dei regimine, hominem in Regem & Moderatorem exoptabant.

Dices. 2. Illud regimen deterius est, quod faciliùs vergit in tyrannidem, quodque depravatum difficiliùs refrinari potest ac emendari; sed ita est de regimine monarchico. Enim verò qui nihil in imperando timendum habet, faciliùs imperandi dominio abutitur; cum enim nullum habeat superiorem, nullum times emendatorem; qui verò sceleris vindicem non timet, libentiùs peccat, maximè si sit depravatis moribus; nam.

Oderunt peccare boni virtutis amore

Oderunt peccare mali formidine pæng

Monarcha autem cum omnium sit supremus, nulliusque subdatur emendationi, faciliùs deviat, & cum defecerit difficiliùs emendabitur. Secus est de cæteris; in quibus si unus rector deviet & insolescat, ab aliis revocabitur & corripitur. Ergo Monarchia cæteris regiminibus est deterior.

Nego minorem Licet enim faciliùs Rex vergere possit in tyrannum, quatenus supremam auctoritatem obtinet; deviat tamen difficiliùs, quatenus nullum aliud bonum habet, quàm publicum: Senatus autem Rectores cum ulera publicum, etiam privatum bonum habeant, faciliùs ruent in tyrannidem, ut ex aliorum devastatione augeant facultates. *Insuper.* Longè præstat Regi tyranno subjici, quàm intestinis semper bellis vexari, ut contingit in cæteris regiminibus, in quibus Rectores

res cum diversas habeant familias, diversaque bona excolenda, plures inter eos lites sæpe contingunt, quæ armatis hinc & inde familiis, fautoribus, ac clientibus in bella publica haud rarò prouunt & accenduntur.

§. IX.

An magis exoptandus sit Rex hereditarius quam electivus.

Affermo. Ille enim magis exoptandus est in Monarchiam, ex cujus regimine maiora sequuntur subditorum commoda: sed ex Regè hereditario maiora in populum effluunt commoda, quam ex electivo. Ergo &c. *Probat minor.* Ille subditis magis prodest, qui subditos magis diligit: sed Rex hereditarius subditos magis diligit, quam electivus: quo enim aliquid nobis magis proprium est, eo nobis est carius; innato namque singulis appetitu, nos magis quam alios, ac proinde nostra magis quam aliena & communia diligimus. Sed Regnum magis proprium est Regi hereditario, quam electivo; hic enim cum sciat Regnum brevi forsan temporis intervallo, vel per suam mortem, vel per alterius Principis electionem, sua è familia in aliam transmittendum, parum ipsi curæ est destabiliendo Reipublicæ commodo, sed neglecto publico, suis tantum liberis, parentibus, ac clientibus, jure, aut injuria promovendis invigilat. Rex autem hereditarius, cum videat Regnum, nedum à se, sed & à liberis possidendum, eo amore, eaque sollicitudine in illo propugnando & exornando invigilabit, quo parentes continuo invigilant in comparandis & afferendis bonis ad posteros transmittendis.

Id confirmatur omnibus penè seculorum historiis, præsertim in Scriptura Sacra libro Paralipomenon cap. 19. &

20. in quibus perspectam habemus curam Davidis, ut regnum Israel in manu filii Salomonis firmaret: & lib. 2. cap. 8. legere est quanta fecerit Salomon, quas civitates extruxerit, quæ Regna tributaria fecerit, quantumque laboraverit, ut firmum, pacificum ac opulentum regnum filio suo Roboam relinqueret.

Adde. Quod, ut jam diximus, illius regimen magis est exoptandum, quod præ cæteris à Deo seligitur ac ordinatur; constat autem Deum ordinasse ut Principatus & Regnum apud Judæos essent hereditaria; in 4. enim lib. Reg. legimus filios regnasse post patres, & ubi nulli erant filii, propinquiore regnum assumebant: sic 4. Reg. cap. 1. post Ochoziam filium Achab regnavit Joram super Israel, quod Ochoziæ non erant filii, Joram autem frater erat Ochoziæ; Ergo signum est dominium hereditarium à Deo fuisse ordinatum.

Confirmatur ex eo, quod Deus transtulerit Regnum ab una familia ad aliam propter prævaricationem Regum. Sic transtulit regnum Israel à domo Saul ad David & successores ejus; & à domo Roboam filii Salomonis imperium decem Tribuum regni Israel transtulit ad domum Hieroboam: ob Roboam impietatem & levitiam. Hinc meritò monet Spiritus Sanctus Eccl. 10. *Regnum de gente in gentem transfertur propter injustitiam, & injurias, & contumelias, & diversos dolos.*

Dicit. Præstat habere Regem fortem, benignum & optimum, quam imbecillum, levem & malum: sed dum Rex eligitur talis est, electio enim semper tendit ad id quod est melius, hereditarius autem aliquando imbecillus, juvenis ac depravatus est animi: ergo electivus hereditario præstat. *Insuper.* Rex electivus parum curat subditis placere, eorumque commodis præstolari, subditos enim, velut servos suo obsequio mancipatos, arbitrat; ergo &c.

Resp.

Resp. In omni quidem humano regimine sua esse propria incommoda: cum enim *Cogitationes mortalium sunt timide, & incertae providentiae nostrae*, ut habet Sapiens cap. 9. vix quidquam infallibile, & nulli subditum perturbationi providere possumus. Unde sat est si regimen provideatur, in quo rarior eveniat perturbatio, id autem cernere est inregimine hereditario. Licet enim nonnunquam contingat Principem stolidum ac imperitum jure hereditario sceptrum suscipere, huic tamen incommodo facile remedium subijcitur; potest enim sapientes & fortissimos habere secum regni proceres ac administratores, qui publicae utilitati apprimè studeant ac consulant. Dum autem Rex est electivus, graviora exinde sequuntur incommoda; experientia, namque constat multoties Electores invicem non concordare, & qui potentiores sunt opibus, amicis & viribus, sæpè ambiunt principatum; unde schismata, seditiones, ac bella civilia oriuntur, quæ omnia timenda non sunt in regnis hereditariis. Omnibus itaque pensatis, longè præstat Respublicæ Regem hereditarium præfici, quam electivum.

§. X.

Quibus necessaria sit Moralis Philosophia.

Omnibus prorsus hominibus jussumque status & professionis; etiam juvenibus secundum præscriptam honestatem vivere cupientibus.

Ratio est aperta. Illa enim disciplina omnibus ad bonè vivendum est necessaria, quæ probè honestæque vitæ regulas aperit, quæque edocet qualiter nostra voluntas suis in eliciendis actionibus conformari debeat recto rationis dictamini: quomodo refrændi sint reluctantes adversus partem superiorem inferioris partis impetus: quid ex naturæ, religionis, professionis, & status debito, debeamus rependere Deo, pa-

rentibus, amicis, superioribus, cæterisque hominibus; quibus cum agimus & vivimus: sed hæc disciplina dicitur Moralis; ergo hæc omnibus est necessaria.

Unde Seneca *Epist.* 76. hæc profert: *Omnis ætatis homines hæc schola admittit, in hac senescamus hanc ut juvenes sequamur. In theatrum senex ibo & in circum deferar, & nullum par sine me depugnabit. Ad Philosophum ire erubescam? tandiu discendum est, quandiu nescias: & si proverbio credimus, quandiu vivas. Nec ulli hoc, rei magis convenit, quam huic; tandiu discendum est quemadmodum vivas, quandiu vivis.* huc etiam spectat, quod præclare cecinit Horatius lib. 1. *epist.* 2.

Quæ ledunt oculos, festinus demere & si quid

Est animum, differt curandi tempus in annum?

Quamobrem sic conqueritur de temporis jactura lib. 1. *epist.* 1.

..... *Ingrataque tempora, quæ spem, Consiliumque morantur agendi naviter id, quod*

Æque pauperibus prodest, locupletibus æque;

Æque neglectum pueris, senibusque nocebit.

Hinc Epicurus epistola ad Menæceum apposite scribit: *Neque juvenis quis dum est, philosophandi moram trahat: neque senex dum fuerit philosophando defatigetur: quippè ad habendum sanam mentem, nemo immaturus aut vetus est: & qui prætexit philosophandi tempus, aut non dum adesse, aut jam præterivisse, non scius facit ac is qui dicit bonè beateque vivendi tempus, aut non advenisse aut esse clapsum. Philosophandum itaque & juveni & seni est: illi quidem, ut dum senescet, perseveret bonis efflorescere ob perseverantem eorum quæ decore cæternus peregerit gratiam; illi vero ut annis senex, animis tamen juvenis sit, quatenus erit a futuris, impendentibusque securus.*

Quod autem juvenes non sint arcendi

di a morali disciplina audienda, imo præ cæteris admittendi. *Probat*ur. Illis potissimum morum præcepta debent inculcari, qui passionum vitiolorumque motibus & insulsius acrius agitantur; at tales sunt juvenes propter dominantem & ebullientem in eis nativum calorem; ergo &c. *Confirmatur*. Medicina eis maxime ministranda est, qui durius, periculosiusque morbo laborant, quandiu aliqua eis inest spes salutis: At juvenes ut plurimum, graviorebus animi morbis urgentur, spem tamen salutis non exuunt: ergo eis salutaris potio doctrinæ moralis non est deneganda. *Insuper*. Ad idoneum Philosophiæ Moralis Auditorem tres requiruntur conditiones: scilicet 1. Intentio bene vivendi. 2. Mens capax addiscendi præcepta Moralia. 3. Facultas exequens & ad actionum bonarum exercitium apta & parata: at tria hæc in juvenibus facile reperies, ut constet; ergo &c.

Dicit 1. ex Arist. 1. cap. 3. *Ethic*. Juvenis non est idoneus auditor Philosophiæ Moralis: Ergo ipsi non est necessaria.

Distinguo antec: Non est idoneus auditor absolute, quasi omnino excludi debeat ab hac disciplina capessenda, *Nego*; non est idoneus auditor comparative, hoc est, non tam aptus esse videtur, quam vir, *Concedo*. Enim verò cum hæc disciplina, non in sola speculatione, sed præsertim in actione consistat, illius auditor aptior erit, qui tradita præcepta facilius ad praxim rediget; hæc autem, nullo reclamante, facilius vir exequetur, quam juvenis; quæ evidentius, ut percipias.

Triplex hominum status est distinguendus. Primi, virtuti jam assueverunt; Secundi, vitiis & depravatis affectibus ita sunt dediti, ut vix ab eis revocari possint, & in meliorem frugem redigi; tertii denique medium veluti statum obtinent, & secundum

partem superiorem ad virtutis tramite propendunt; secundum verò inferioris partis motus & affectus, ad vitiolorum declivia rapiuntur. Primi & tertii status, Morali Philosophia procul dubio indigent; illi ne deviant à recto virtutis calle, quàm ingressi sunt, hi verò ne partem superiorem inferiori turpiter subijciant, neque præcipites ruant in vitiolorum sentes & gurgites.

Iis verò, qui secundi sunt status, Moralis disciplina prorsus est inutilis, cum enim Ethica sit quedam animi medicina, quid efficere poterit, ubi affectus rectum rationis dictamen penè extinxerunt, resque jam desperatè videntur? Sicut enim Medicus frustra medicinam præscriberet & porrigeret, ubi nullus restat morbi & naturæ conflictus, sed jam morbus naturam vicie ac superavit, sic Ethicæ præcepta frustra adhibentur, ubi jam deficit pugna rationis & voluntatis cum sensitivæ partis affectibus, jamque passionis animam omnino infecerunt, ejusque ad bonum propensiones corruerunt ac labefactarunt.

His præmissis, merito dixit Arist. juvenes non quidem ætate & bonæ indolis, sed moribus depravatis ab Ethicæ scholis esse arcendos. Ejus enim verba sunt: *Civilis scientiæ non est juvenis idoneus auditor* . . . cum enim libidines animi sequatur, frustra & inutiliter audiet; quandoquidem finis hujus non in cognitione, sed in actione consistit. *Qui juvenis sit ætate, anve moribus juvenilibus, nihil interest: non enim est vitium in tempore, sed quod ex animi libidine vivat & singula persequatur: talibus enim quemadmodum impotentibus inutilis est hæc cognitio: at verò qui cum ratione appetunt aguntque, ii magnum fructum ex illorum cognitione consequuntur.* Quibus verbis aperte distinguit juvenes duplicitatis ordinis, quorum aliqui tamen ætate senes, nihilominus moribus sunt juvenibus similes,

miles, pravis nimirum suis affectibus, nimium indulgentes: alii verò juvenes sunt ætate quidem, non autem ingenio, intellectu & moribus, illi videlicet qui studium ponunt in suis cupiditatibus frenandis & moderandis. Illos à Philosophiæ Moralis auditoribus arceat Aristoteles, hos autem in eorum consortium ultrò admittit.

Dices 2. Naturalis Ethica sufficienter aperit, quomodo sit rectè honestèque vivendum: Ergo ad id necessaria non est acquisita.

Distinguo anteced. Sufficienter aperit in universum, quatenus indicat omne bonum esse amplectendum, & malum fugiendum, cuilibet tribuendum quod suum est, &c. *Concedo:* Sufficienter aperit in particulari, hoc vel illud esse bonum, aut malum, &c. *Nego.* Ea enim est naturæ per peccatum vitiatæ proclivitas, ut in plerisque obtenebratum, rationis lumen, claudicantemque in duas partes voluntatem rectum in statum reducere nequeat; sed nisi fulciatur alicujus habitus adminiculo, pluribus vitiis implicati hærebunt homines, & in insequenda virtute turpiter hallucinabuntur. Qua de re audiendus est Cicero initio lib. 3. Tuscul. *Si tales*, inquit, nos natura genuisset, ut eam ipsam intueri & perspicere, eademque optima duce eursum vitæ conficere possemus, baud erat sanè quod quisquam rationem ac doctrinam requireret. Nunc autem parvulus nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatos se restringimus, ut nusquam naturæ lumen appareat: sunt enim ingenii nostri semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul atque edisi in lucem & suscepti sumus, in omni continuò pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur, ut pend cum lacte nutritici errorem suxisse videamur, &c.

Haud quaquam tamen periit omni-

nò ingenta ad bonum & honestatem propensio: vulneratus quidem est homo per peccatum, extinctus non est: *Non usque adeo*, inquit S. Augustinus lib. de spiritu & litera cap. 27. *in anima humana imago Dei terrenorum affectuum labe detrita est, ut nulla in ea velut extrema lineamenta remanserint: unde meritò dici possit, etiam in ipsa impietate vitæ suæ, facere aliqua legit, vel sapere.* Igitur est superstes vis iudicandi, & probandi quod rectum est, & libertas illud consecrandi; esto utraque sine gratia Christi, infirma sit & languida.

§. X.I.

Qualiter Theologica, & Philosophica Moralis convenient ac discrepent.

Resp. 1. Ipsas sibi mutuo non adversari. 1. *Quia* utraque est donum Dei, dona autem Dei inter se non pugnant; Deus enim non est causa dissidiorum & pugnæ, sed pacis, unitatis ac concordie Auctor est & vinculum. 2. *Quia* bonum bono nō repugnat, sed perpetuò concordat, sic boni mores pietati non adversantur; aliàs sequeretur malos mores pietatis convenire, quod enim negatur de uno opposito, affirmari debet de altero: hoc autem asserere absurdum esset & impium. 3. *Quia* religio & pietas civilem amicitiam ac societatem non adimunt; potest enim aliquis cum aliquo conspirare in exercitiis honestatis, eum quo in exercitiis religionis conspirare nefas esset & piaculum. Constat itaque Ethicam Theologicæ nullatenus adversari: Imò illæ in hoc invicem concordant, quod utraque tradat regulas & præcepta quibus homo ad honestatem ordinetur, vitamque suam probè instituat.

Resp. 2. Eas invicem in his discrepare 1. ratione finis, quia finis Ethicæ est temporalis ac naturalis beatitudo: Theo-

Theologiæ verò finis est beatitudo supernaturalis & æterna. Quamvis enim homo mortalem hanc vitam agens, aliquid de beatitudine Theologica extremis labiis eibat, putà conscientie tranquillitatem, Dei cognitionem & amorem, hæc tamen adeo sunt exigua, ut vix aliquid præter æternæ felicitatis umbram referant.

2. Ratione *objecti*: Moralis enim Philosophica tantum circa mores in civili hominum societate versatur: Theologica verò circa interioris hominis affectum ad imaginem Dei per virtutes tum supernaturales, tum naturales restituendam occupatur.

3. Ratione *subiecti*: quia Moralis Philosophica omnes prorsus homines sive unius veri Dei, sive plurium falsorum numinum cultores, sive Catholicos, sive Hæreticos non dedecet: plures enim tum Idololatæ, tum Hæretici de morali philosophica optime scripserunt, seque præcepta exactè servaverunt, & in omnibus penè de ea egregiè meriti sunt: Theologica verò solis baptizatis & fidelibus propria est; cum enim tota sit in tradendis regulis & viis quibus æterna felicitas possit comparari, eis tantum potest esse proficua, quibus animus est & modus beatitudinem consequendi.

§. XII.

Utrum Moralis Philosophia aliis Philosophiæ partibus homini sit utilis.

Affermo cum gravioribus Moralibus, quorum rationes colligit & expendit Piccolomineus gradu 5. cap. 44. Quas etiam cap. 49. ostendat non inferre illius majorem supra cæteras præstantiam, nō tamen deneget hanc aliis esse utiliore, illarum autem rationum hæc mihi potissimæ videntur.

1. Illud cujus oppositum est deterius, *Philos. Tom. IV.*

judicari debet præstantius: sed vitium, quod opponitur præceptis moralibus, deterius est ignorantia, quæ adversus alias speculativas Philosophiæ partes militat: per vitium n. homo absolute malus, perversus & pœna dignus dicitur, non sic per ignorantiam. Hinc Doctor Subt. in 4. d. 49. q. 4. *Deterius est odisse Deum, si voluntati competere possit odium Dei, quàm illum non cognoscere, etiam ignorantia prava & infidelitatis: ita quoque deterius est non amare Deum, quàm non cognoscere.* Ergo practica Speculativa est præponenda.

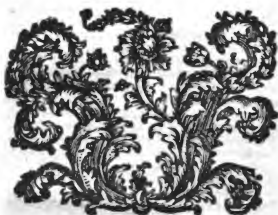
2. Illud homini censerī debet utilius, quod eum absolute bonum efficit: sed quicunque Morali virtute est prædictus, absolute bonus dicitur; qui verò speculativas cognitiones est affectus, non absolute, sed solum cum additamento bonus dicitur, v. g. bonus Logicus, bonus Physicus: Ergo &c.

3. Illud nobis esse debet utilius, quod nos magis decet & concernit: sed Moralis nos magis decet, quàm deceant omnes speculativæ; per eam enim quid intra nos, & nobiscum agatur, novimus; per has autem quid extra & supra nos sunt inquirimus, contra tritum illud à veteribus oraculum apud Minutium Felicem, *Quæ supra nos nihil ad nos.*

Hinc egregiè Plato lib. de Philos. agebat; *Philosophari non esse plurimum scire, sed seipsum cognoscere, quod sapere est.* Seipsum autem cognoscere, est prudentiam & justitiam colere; adeò ut Philosophi munus sit dirigere & corrigere humanas actiones: & quicumque hoc non facit, tanquam inutilis planta ex humano viridario, rejici debet. His addere lubet verè illa aurea verba. 1. de imit. Christi cap. 3. n. 1. inscripta. *Quid prodest modica cavillatio de occultis & obscuris rebus, de quibus non arguemur in judicio quia ignorantius.* Et num. 5. *Certè, inquit, adveniente die judicii, non quæretur ut nobis quid* legi-

legimus, sed quid fecimus: nec quàm benè didicimus, sed quàm religiosè vivimus. Longè itaque præstat Ethicæ, quàm speculativis incumbere; quippè cùm illa probos & nobis sapientes, hæ

verò curiosos, & in aliis rebus perspicaces efficiat; satius autem est seipsum, quàm alia nosse, & sibi, quàm aliis consulere, magis expedit.

PRIMA PARS PHILOSOPHIÆ MORALIS.

De natura humanarum actionum.

REI cujuslibet natura nullatenus innotescit, nisi prius ejus principia deprehendantur, teste Arist. initio suæ Physicæ. Humanarum ergo actionum naturam facilius ut percipiamus, earum principia prius sunt investiganda. Hæc autem constituenda sunt in triplici differentia. Quædam enim tantum movent & alliciunt: aliqua producunt & eliciunt: alia dirigunt & ad elicitionem concurrunt: Unde principia Moralia sunt vel *allicientia*, vel *elicientia*, vel *dirigentia*. Quæ omnia ut nota fiant, hanc primam Philosophiæ Moralis partem juxta tritam hæcenus methodum tres in disputationes distribuemus, quarum sit

DISPUTATIO PRIMA.

De Principiis allicientibus.

TANTA est hominis ad operandum inertia, ut vix in aliquas actiones erumperet, nisi metu suppliciorum stimularetur; vel aliqua suaviter titillante oblectatione alliceretur ad agendum. Tria sunt autem humanarum actionum incentiva,

scilicet *bonum*, *finis*, *beatitudo*: quæ licet indiscriminatim pro uno eodemque sæpius usurpentur, in hoc tamen, ut mihi videtur, invicem discrepant, quod *bonum* latius pateat sine, & *finis* universalius beatitudine extendatur. Omnis siquidem beatitudo est finis hu-

manarum actionum, & omnis earumdem finis bonus est: sed non vice versa, omne bonum est finis Illarum operationum, nec omnis finis est beatitudo. Verùm quia felicitas, statufvè, seu fruitio summi boni ipsum bonum, complectitur, hinc factum est, ut ipsa quoque appellata sit *summum bonum*, vel ut Platonì visum est, *Compositum bonum ex omnibus bonis*: Ciceroni *bonorum omnium complexio*: Boetio *status omnium bonorum aggregatione perfectus*. Nihilominus tamen quoniam ut mox dictum est, tria ista bonum, finis & beatitudo non nihil invicem discrepant: de singulis seorsim agendum est in tribus sequentibus sectionibus.

SECTIO PRIMA.

De Bono in universum.

BONUM existere, nemo rationis compos ibit inficias; id siquidem nedùm sacra pluribi testantur oracula, præsertim Genes. 1. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*: Sed & unanimitis rerum attestatur in bonum propensio; nulla siquidem res est tam vilis & exigua, quæ in id quod sibi conveniens & bonum est, non propendat. Hic ergo solum erit investigandum, quæ sit boni natura, divisio & affectio.

QUESTIO I.

Quid & quotuplex sit Bonum.

NOTAND. 1. vocem *boni* variè à Philosophia usurpari. 1. *Transcendentaliter*, sicque est proprietas entis, omnibus prorsus entibus, quatenus entia sunt, conveniens; accipiturque pro eo omni, cui nihil deest in suo genere; qualiter res nedùm rectæ rationi consentaneæ, sed & dissonæ, bonæ dicuntur: Sic vulgare est, ut insignis men-

dax, & latro subtilis, bonus mendax & bonus latro, Gallicè *un bon menteur*, *un bon voleur*, nominentur. 2. *Naturaliter*, pro eo omni quod alicui conveniens est, & ab eo appetibile. 3. *Supernaturaliter*, pro absoluto omniumque bonorum maximo, qualiter felicitas summum hominis bonum dicitur. 4. *Moraliter*, pro eo omni quod nostram voluntatem ad prosecutionem allicit, de quo solum hic agimus.

Notand. 2. Varias à Philosophis proferri boni descriptiones. *Primo*, namque Diogenes Stoicus dixit, *Bonum esse id quod est natura absolutum*, quam definitionem approbavit Cicero 3. *de finibus*, sed immerito; hæc siquidem non convenit bono utili & delectabili, quæ tamen vera esse bona infra patebit.

Secundò, Plorinus Enne. 9. lib. 7. cap. 19. ait, *Bonum esse participationem primi boni, quod ex se bonum est*. Verùm hæc deficit, quia nec sufficienter explicat rationem qua omnia bona sunt, nec increato, sed solum creato bono competit.

Tertiò, Plato in Lyfide, dixit *Bonum esse id quod sibi est satis*, sed non convenit omni bono; utilia siquidem sibi ipsis non sunt satis.

Quartò, à D. Dionysio 4. de divinis nominibus, dicitur *Bonum est, quod sui ipsius diffusivum & communicativum est*. sed non satis videtur accurata, plura siquidè bona sunt aliis incommunicabilia, quales sunt divinæ præcellentie, juxta illud, *gloriam meam alteri non dabo*. Insuper, malum sæpè facilius, quam bonum diffunditur; multò siquidem plures inficit unius hominis pravi conversatio, quam multorum proborum societas ad virtutem allicit. Ut itaque exacta formetur boni descriptio, sit.

CONCLUSIO I.

Bonum, quatenus est principium actionum humanarum, non incongruè describitur, *Id quod perfectiorem involvit, ratione cuius natum aptum est appeti, appetitu elicito*: ita sentit *Franciscus Piscopolitaneus* in sua Morali gradu 8. c. 1. noster P. Poncius, & plures alii. Concordatque cum illa boni descriptione, quam à veteribus traditam laudat Arist. initio 1. Moral. Nicom. dicens, *Idcirco pulchrum bonum esse dicunt, quod omnia appetunt*: & patet per declarationem, 1. namque dicitur *id quod habet in se perfectionem*; bonum enim illud solum esse dicitur, quod aliqua fulget præcellentia, aut saltem fulgere putatur; cum enim duplex sit bonum, aliud verum, aliud eminentum & solum apparens: sic aliqua est perfectio, quæ realiter & verè inest rei quæ bona dicitur, alia verò solum per similitudinem aut æstimationem.

2. *Quod natum aptum est appeti*: Hic enim sermo non est de bonitate solum entitativa, quæ consideratur penes rei cujuslibet naturam, consistitque in perfecta rerum omnium ad illius constitutionem desiderandarum possessione: Sed loquimur de bonitate alliciète, seu de perfectione illa qua fulgent entia, & qua rationalem appetitum ad sui prosecutionem suavitè alliciunt.

3. *Appetitu elicito*. Ut enim bonum obtineat locum inter principia alliciëntia, non sufficeret illud appeti appetitu innato, quo natura, etiam cognitionis experta, propendit in id quod sibi conveniens est; sed ultra requiritur, ut appetitiva potentia in id feratur prævia illius cognitione & appetitione verè elicitæ. Hujus autem descriptionis bonitas exinde patet, quod omni prorsus sive Physico, sive Metaphysico, sive absoluto, sive respectivo competat; nullum siquidem horum est, quod voluntatem ad sui prosecutionem & appetitionem non allicit.

Dices. Malum etiam movet voluntatem ad sui appetitionem. Deinde, *pulchrum* eadem descriptione exprimitur: Ergo hæc soli bono non competit.

Nego hanc confeg. & ad 1. dico malum non movere voluntatem ad sui prosecutionem quatenus malum est, sed prout boni similitudinem ementitur, ut infra patebit. Ad 2. dico *pulchrum* taliter describi, quatenus bonum est, *Concedo*: quatenus tantum pulchrum est, *Nego*; pulchritudo siquidem à bonitate nusquam secernitur, ac proinde eandem cum bono affectiones obinet.

CONCLUSIO II.

Varia sunt boni divisiones.

Primo, *ratione manifestationis*; dividitur in bonum verum, quo tale est, quale manifestatur, v. g. virtus, scientia &c. & in bonum falsum, quod solam boni speciem præ se fert, illudque eminentis coloribus adumbrat; qualia sunt furta, crapula, &c. quæ propter suam turpitudinem à Morali merito jure exulant.

Ratione entis. Bonum verum dividitur in bonum *per essentiam*, seu increatum, qualis est solus Deus; qui idcirco sacris in apicibus solus bonus dicitur, juxta illud Marci 18. *Nemo bonus*, scilicet bonitate per essentiam, *nisi solus Deus*. Deinde, in bonum *per participationem*, seu creatum, quale in omnibus creaturis est inveniendum; quidquid enim illa bonitatis & perfectionis obtinent, illud totum ab eo, apud quem omne bonum est reconditum, mutuatur & emendicant, juxta illud Jacobi 1. *Omne datum optimum & omne donum perfectum desursum est, descendentem à Patre luminum*.

Bonum creatum *ratione status*, dividitur in *supernaturale & naturale*. Primum est, quod naturæ vires longè super-

perat, nobisque tantum à Deo, quatenus est auctor gratiæ & gloriæ tribuitur, quales sunt virtutes Theologicæ, gratia, beatitudo æterna, &c. Secundum est, quod naturæ viribus potest obtineri, quales sunt scientiæ, artes, &c.

Ratione considerationis, dividitur in bonum, *Metaphysicum*, *Physicum* & *Morale*. Primum est, quod convertitur cum ente, omnique prorsus enti competit, de quo egimus in secunda parte nostræ Metaphysicæ. Secundum est, quod unicuique rei congruit juxta exigentiam & conditionem suæ naturæ; sic calor igni, frigus aquæ, facultas visiva homini conveniunt. Tertium est, quod sequitur dictamen rectæ rationis, quæ est regula morum, tales sunt actus & habitus virtutum.

Ratione finis, bonum morale dividitur in bonum *honestum*, *utile*, & *jucundum*. Primum est, quod per se decet hominem ratione præditum, quales sunt omnes virtutes & earum actus. Secundum est, quod aliquid confert ad eliciendum opus rectæ rationi consentaneum: sic divitiæ profunt hominibus ad sublevandas proximi calamitates & miseria, & eleemosinæ erogandas. Tertium denique est, ejus possessio legitima & licita, suaviter afficit possidentem, qualia sunt cibus, potus, &c.

Ratione & subiecti & causæ dividitur in bona animi, corporis & fortunæ. *Bona animi* sunt, quæ ad illius ornatum & perfectionem conferunt, puta scientiæ, virtutes, &c. *Bona corporis* ea sunt, quæ corpus nedum perfectum, sed etiam ad suas eliciendas operationes promptum & expeditum efficiunt, puta robur, agilitas, sanitas. *Bona fortunæ* ea sunt, quæ aut casu, aut industria comparantur, puta divitiæ, honor, dignitas, &c.

Quæritur: An bona corporis & fortunæ veri boni rationem obtineant.

Affirmant omnes Peripatetici contra

Stoicos, qui solas virtutes boni nomine gloriari contendebant. Patet affirmatio, bonum enim est quod alteri convenit; & proinde ab eo est appetibile: sed pulchritudo, sanitas, honores, divitiæ, &c. intimam cum humana natura habent connexionem, eique apprimè conveniunt; unde solo naturæ ductu, ad ea bona exoptanda & prosequenda impellimur. Fateor equidem cum Stoicis prædicta boni appellationem non æquè constanter, sincerè & purè, sicut virtutes, promereri; sed nihilominus rationem formalem boni, non quidem honesti propriè, sed jucundi aut utilis obtinent.

Obijciunt Stoici. *Omne bonum facit bonum habentem*, id est, bonum efficit illum à quo possidetur: sed bona fortunæ non ita sunt. Nemo siquidem a divitiis, sanitate, &c. bonus dicitur, sed dives aut sanus nominatur: Ergo &c.

Disting. maj. Bonum honestum efficit illum cui convenit bonum, *Concedo*: bonum utile & jucundum talem debent efficere, *Nego*: Illa enim dicuntur bona, quatenus nostram alliciunt voluntatem ad sui prosecutionem, & prout inserviunt ad boni honesti consecutionem, non autem quatenus ipsammet honestatem involvunt.

Infl. Illa quæ ex se indifferentia sunt, ut hanc bona vel mala, ex se nec bona, nec mala sunt: sed corporis & fortunæ bona sunt ejusmodi: ergo &c.

Disting. maj. Quæ indifferentia sunt ut hanc bona aut mala honesta, seu rei honestæ aut inhonestæ acquirendæ deserviant, non sunt bona honesta, *Concedo*: non sunt bona utilia aut jucunda, seu non alliciunt nostram voluntatem ad sui comparisonem. *Nego*. Invicem tamen, arbitror, taliter conciliari possunt Stoici & Peripatetici, quod Stoici solum intendentes hominem privatum, & sibi soli studentem instrue-

struere, sola ea bona prosequenda esse dixerunt, quæ ad hominis privati quietem & beatitudinem conferebant, qualia sunt virtus, scientia, & alia ejusmodi. *Peripatetici* verò, cum intenderent hominem ne dùm privatum, sed & publico bono deditum ordinare, ea omnia esse bona dixerunt, quæ ad familiæ, aut Reipublicæ pacem & felicitatem conferebant, qualia sunt divitiæ, dignitates &c.

QUESTIO II.

An solum bonum voluntatem nostram alliciat.

CIRCA præsentem questionem duplex est Theologorum & Philosophorum sententia. Prima est Nominalium, nec non & quorundam Scotistarum contendentium, voluntatem nostram posse odio prosequi ac respuere bonum, ut bonum est, & amore ferri in malum, illudque appetere, quatenus malum est cognitum, & ipsi ab intellectu representatum: alii verò aliter sentiunt. Quid verius sit, ut percipias.

Notand. duplicem esse nostræ voluntatis actum, volitionem scilicet & nolitionem. Per priorem, voluntas fertur in suum objectum illud prosequendo, amando & quasi complectendo: per posteriorem verò, illud respuit, fugit, & ei adversatur.

Insuper. Utriusque actus objectum est duplex, materiale scilicet & formale. 1. Est res ipsa quam voluntas prosequitur aut respuit. 2. Est ratio seu formalitas movens voluntatem ad illam rem prosequendam aut fugiendam. Querimus ergo qualem actum voluntas circa bonum & malum possit elicere.

CONCLUSIO I.

Voluntas non potest odisse positivè bonum, quatenus tale cognitum.

Hæc est communis, & patet. 1. Nulla causa physica per se intendit destructionem illius, quod sibi conveniens & bonum est: Ergo nec causa moralis intendet per se aversionem illius quod est ei conveniens: sed bonum quatenus bonum, est conveniens voluntati, ergo illud respuere nequit. *Anteq. patet ex Physica*, ubi probavimus omne ens appetere sui conservationem; ac proinde id omne quod ejus conservationi deservit: *Conseq. patet à paritate rationis.*

2. Voluntas non potest illud odisse, quod eam movere nō potest ad odium: sed bonum movere nequit voluntatem ad odium; ergo &c. *Patet maj.* Quia voluntas sicut & aliæ facultates, in tantum agit, in quantum ab objecto movetur; ergo eo modo aget, quomodo movebitur. *Minor etiam constat:* Quia nihil movet ad odium, nisi quod est odibile, nihil autem est odibile, nisi quod est disconveniens; nullum autem bonum disconveniens est, alioquin bonum non esset. Ergo bonum quatenus bonum, movere nequit ad odium.

Dicitur 1. Voluntas libera est dū fertur in bonum: Ergo potest illud odisse aut amare.

Distingo. Libera est circa bonum libertate contrarietatis, qua potest actus contrarios, putà amorem & odium, volitionem & nolitionem positivam, circa idem objectum elicere, *Nego:* libera est libertate contradictionis, qua potest idem objectum velle aut non velle, amare aut ab illius amore cessare, *Concedo, & nego conseq.* Voluntas itaque proposito objecto bono potest circa illud aliquos actus elicere, sed ex hypothesi quod aliquos actus eliciat, necessum est ut eliciat amorem & volitionem.

Inf.

Infl. Voluntas peccare potest circa objectum bonum: sed circa id peccare nequit, nisi per odium; non enim peccat illud amando, ergo potest bonum odisse.

Nego min. In bonum enim peccare potest voluntas, aut illud perversè & inordinatè amando, aut præceptum amorem circa illud non eliciendo.

Urgebis. Si voluntas non posset odium habere circa bonum, sequeretur ipsam bonum necessariò & non liberè amare: at falsum consequens, ergo & antecedens. *Probatur antecedens.* Inter actum amoris & actum odii, non datur medium: Ergo si voluntas non possit elicere actum odii circa bonum, necessariò elicit actum amoris.

Nego antecedens, & ad ejus probationem dico cum Doctore in 1. d. 1. q. 4. n. 18. Inter actum amoris & odii non mediare quidem alium actum voluntatis, sed mediare non actum, seu suspensionem actus; voluntas enim nedam potest velle & nolle, amare & odisse, sed etiam potest non velle, id est, nullam volitionem elicere circa objectum propositum. *Etenim*, inquit Doctor, *in potestate voluntatis est non tantum sic, vel non sic velle, sed etiam velle vel non velle, quia libertas ejus est ad agendum vel non agendum. Si enim potest alias potentias imperando movere ad agendum, non tantum sic & sic, sed etiam ad determinatè agendum vel non agendum, non videtur quòd minor sit libertas sui respectu sui quantum ad actus determinationem.* Quod confirmat per hoc S. Augustini effatum 1. Retract. *Nihil est tam in potestate voluntatis, quàm ipsa voluntas,*

Inflabis iterum. Voluntas potest non velle bonum, ut concedimus, ergo potest illud nolle. *Probatur consequentia.* Si non possit illud nolle, maxime quia in se habet aliquid, cui ille actus volitionis repugnat; sed nihil tale habet. *Probo:* Si aliquid esset in volun-

tate, cui repugnaret actus volitionis erga bonum, illud esset vel actus amoris boni, vel potestas suspendendi suum actum: at neutrum ex his officit; non quidem amor boni, quia voluntas non necessario amat bonum, ac proinde non est necesse, ut in ea sit amor boni, quoties illud ei proponitur. Non etiam secundum, quia non velle est negatio volitionis tantum; volitio autem non est volitio simpliciter, ac proinde non velle ei non opponitur.

Respondeo cum Doctore ibidem in additione n. 19. Illud quod repugnat odio boni, esse partim ipsam voluntatem, quæ non potest elicere actum volitionis & volitionis, nisi possibilis; partim ex parte objecti boni, quod non potest esse objectum actus volitionis & odii. Sicut enim visus soni, v. g. repugnat tam ex parte actus videndi, qui non potest elici circa audibile, quàm ex parte soni, qui non est objectum visibile; ita *odium boni* repugnat tam ex parte actus, qui versatur tantum circa objectum odibile, quale non est bonum sub ratione boni, quàm ex parte objecti, quod non est objectum odibile.

Dices 2. Perversi & Demones oderunt Deum, juxta illud Psal. 73. *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper:* sed in Deo nullum invenire possunt mali vestigium: ergo oderunt eum quatenus bonum, ac proinde voluntas potest bonum odisse.

Resp. Doctor in 2. d. 3. q. 2. n. 13. *disting. maj.* Oderunt Deum in se & in sua justitia, *Negat:* oderunt eum in effectu justitiæ vindicantis, seu in pœnis ab ejus vindicante justitia ipsis inflatis, *Concedit:* *Quia*, inquit, *nihil potest esse objectum volitionis, nisi sub ratione boni, sicut nec volitionis, nisi sub ratione mali: in Deo autem nulla apprehenditur ratio mali. Nec potest dici quod præter justitiam possit odiri, quia in sua justitia non apprehenditur*

ali-

aliqua ratio mali, sicut nec in seipso, licet in effectu ejus, appareat ratio aliqua mali.

CONCLUSIO II.

Non potest voluntas amare malum, quatenus malum ipsi representatur. Hæc est communior & verior.

Probatur 1. auctoritatibus. Ex D. Dionysio cap. 4. de Divinis Nomin. Nemo intendens ad malum operatur. Ex D. August. qui lib. 10. Confess. cap. 8. nostram conclusionem fuscè probat, signatèque adjicit, *Nec ipsum Catilinam amavisse sua facinora, sed utique aliud ejus gratia illa perpetrabat.* Et in Enchiridio ait; *Miseri non solum esse nolumus, sed nequaquam velle possumus.* Idem sentit Arist. 1. Ethic. cap. 1. dicens. *Omnis ars, omnis doctrina, actio, acque electio bonum appetere videtur; quapropter bene id esse bonum asserunt, quod omnia appetunt.*

Idem aperte tuetur Doctor noster, quidquid reclamant quidam Pseudo-Scotiæ; nostram enim sententiam disertè aperit, tùm loco in præcedenti conclus. laudato, tùm in 4. d. 49. q. 10. n. 9. *Respondeo*, inquit, *quod à voluntate excluditur actus volitionis respectu miserie, & actus nolitionis respectu beatitudinis, quia miseria non est nata esse objectum actus volitionis, nec beatitudo objectum actus nolitionis. Sicut actus videndi disgregando excluditur à visu respectu nigredinis, quia non est nata esse objectum talis actus: sic in proposito voluntas non est capax talis actus respectu talis objecti.* Deinde subjicit: *Dico ergo quod voluntas sic determinatur ad volendum beatitudinem, & ad nolendum miseriam, quod si elicias aliquem actum circa ista objecta, necessariò elicit actum volendi respectu beatitudinis, & nolendi respectu miserie: non, tamen absolutè determinatur ad unum actum eliciendum, vel alium.* Quibus *Philos. Tom. IV.*

patet, Doctorem absolutè censere voluntatem non posse actum volitionis, aut amoris elicere circa malum, quatenus tale cognitum.

Probatur 2. Nullus actus appetitionis versari potest circa objectum non appetibile: sed malum quatenus tale, non est appetibile: Ergo &c. *Major est evidens.* Potentiæ namque respondere debet objectum proportionatum: sicut enim nihil potest esse objectum visus, nisi visibile, nec auditus nisi audibile, ita nec aliquid esse potest objectum appetitus, nisi sit appetibile. *Minor prob.* Quod est appetibile, est conveniens, & quod est conveniens, bonum est; quid enim aliud nomine *boni* significatur, nisi quod est conveniens? Quid nomine *mali* exprimitur, nisi quod est disconveniens: Ergo &c.

Dices 1. Eadem potentia est oppositorum, nam visus circa nigrum & album, intellectus circa verum & falsum versatur: sed bonum & malum sunt opposita; ergo eadem voluntas circa utrumque poterit occupari.

Distinguo maj. Eadem potentia versatur circa opposita eodem actu: *Negoz* diverso, *Concedo*: Non enim eodem actu oculus versatur circa album & nigrum, quia album visum disgregat, & nigrum congregat; & intellectus versatur circa verum per actum assensus, circa falsum verò per actum dissensus. *Et concessa min. dist. confeq.* Voluntas versatur circa malum per actum nolitionis, & circa bonum per actum volitionis, *Concedo*; per eundem actum, *Nego*.

Insj. Si voluntas ferri non possit per actum volitionis in malum, ut malum est, nihil merebitur dum illud respuit; meritum enim in gratia & libertate fundatur, voluntas autem non foret libera circa mali aversionem, si non posset ullatenus illud prosequi: sed id falsum apparet ex Eccl. 31. ubi encomiis celebratur vir justus; *Qui potuit*

D trans-

transgredi & non est transgressus, facere mala & non facit. Ergo &c.

Nego. Non enim in eo meretur voluntas, quod malum, ut malum est repudiet, aliter enim sese gerere nequit, sed in eo præcisè meretur, quòd malum sibi sub specie boni propositum respuat. Nec etiam idcirco laudatur vir iustus, quod malum ut malum detestatus fuerit, sed quod malum fallaci specie boni obvelatum detegerit, & detestum respuerit.

Dices 2. Qui fertur in peccatum, ut peccatum est, fertur in malum, ut malum est: sed Demones, & qui peccant ex determinata malitia, feruntur in peccata, ut peccata sunt; ergo &c.

Concedo maj. sed nego min. Demones enim non feruntur in peccata, nisi ut Deo suorum criminum vindicti & ultori displiceant: ex hac autem displicentia aliquam se percepturos voluptatem arbitrantur; furenti siquidem animo delicta sunt, dum quidpiam ingratum adversario molitur. *Dico* similiter, aliquos dici peccare ex certa malitia; non quod irruant in malum, quatenus malum est, sed quia sine ulla vel ignorantia, vel passione, aut vehementi perturbatione in id feruntur, propter illam delectationem pessimam, quam in infandis actionibus perpetrando exhibunt, juxta illud Proverb. 2. *Lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis.*

Dices 3. Qui laqueo se suffocant & præcipitio sese dedunt, irruunt in malum, quatenus malum est.

Nego. Qui enim eo devenit feritatis & amentie, ut vitam suam taliter finiat, non tam exoptat jucundam lucis usuram sibi eripere, quam finem imponere malis & anxietatibus quibus cruciatur; suspendium itaque non appetitur quatenus malum est, sed prout ementitur speciem boni, in quantum scilicet miseras, & internos cruciatus cum vita finiendos autumat, qui in hoc

criminum omnium maximum irrult.

Dices 4. Voluntas illud amare potest, quod intellectus judicat esse amabile: sed intellectus Nominalium judicat malum quia malum esse amabile, ergo eorum voluntas potest illud amare.

Dist. min. Intellectus Nominalium judicat speculative malum esse amabile, hoc est, judicat hanc propositionem speculative esse veram, *malum quia malum est amabile, Concedo:* hoc est, judicat eam practice consideratam, & in particulari hoc aut illud malum esse amandum hic & nunc, *Nego.* Si enim taliter judicent Nominales, cur eorum appetitus in res nocivas & adversarias non irrumpit, cum malum sit amabile? Quod enim amabile est, quid respuir?

Urgebis. Atqui intellectus judicare potest judicio etiam pratico malum quia malum esse amabile: igitur &c. *Probatur anteced.* Ut id præstet intellectus satis est ut conjungere possit duo contradictoria simul, nempe *amabile* cum objecto non amabili: atqui id facere potest intellectus cudendo ens rationis.

Nego antecedens, & ejus probationem distinguo. Si possit conjungere duo contradictoria manifesta, & quatenus sunt contradictoria, *Concedo:* secus, *Nego:* At intellectus reverà conjungere non potest duo verè contradictoria, & illud conjunctum ostendere voluntati tanquam prosequendum, purè malum; quia malum esse amabile & amari debere, nec cognosci potest ab intellectu nec subinde ostendi voluntati: igitur &c.

Infl. Ut id præstare possit intellectus, sufficit quod inducere possit voluntatem ad amandum objectum non amabile: atqui id potest. *Prob.* Judicare potest intellectus non inagis requiri amabilitatem in objecto ut ametur, quam præamabilitatem, ut ametur præ alio: at intellectus inducere potest vo-

luntatem.

Iuntatem, ut amet unum objectum præ alio, in quo non est præamabilitas, nimirum si objectum illud sit minus bonum. Igitur &c.

Nego minorem & maiorem illius probationis; Et ratio disparitatis est, quod objectum etiam minus amabile sit intra limites objecti specificativi voluntatis amantis & prosequentis: secus autem est de objecto apertè malo, & nullatenus amabili, quia intellectus nullum in eo deprehendit motivum amoris, subindeque non potest inducere voluntatem ad illud amandum.

Urgebis iterum: Intellectus versatur circa malum illud intelligendo, ergo voluntas versari potest circa id amando.

Nego paritatem: quia omnis actio intellectus est intellectio, omnis autem actio voluntatis non est volitio, voluntas enim æquè est principium nolendi ac volendi: ac proinde intellectio versatur circa quodcunque objectum intellectus, sicut sensus communis circa omne sensibile; at verò amor & volitio versantur tantum circa objectum amabile, sicut visus fertur tantum in visibile, non verò in quodcunque sensibile.

Quæritur 1. An & quomodo omne bonum sit ab omnibus appetibile.

Resp. 1. Omne bonum esse appetibile, quia omne quod est conveniens, est appetibile: sed omne bonum conveniens est, ac proinde omne bonum est appetibile.

Dices. Plura peccata secundum entitatem bona sunt, puta homicidium, adulterium, ebrietas, &c. cum enim hæc sint actus, sunt entia, ac proinde bona, omne enim ens bonum est: sed nulla peccata sunt appetibilia; igitur &c.

Distinguo. Secundum deformitatem suam, & quatenus mala sunt, *Transfertur*, secundum entitatem suam, & prout bona sunt, *Nego.* Peccata enim

eo modo appeti possunt, quomodo esse bona apprehenduntur: bona autem sunt in genere entis, etsi mala sint in genere moris.

Resp. 2. nullum esse ens à maximo ad minimum, quod toto anhelante conatu in id quod sibi conveniens est non feratur: omnia siquidem sui perfectionem & quietem appetunt, ac proinde in id quod eis congruum est, rapiuntur. Unde veritas est indubitata, & sæculorum omnium experientia comprobata, *bonum* tantis esse prædium illicitis, ut omnia prorsus entia ad se rapiat & alliciat; *omnia siquidem bonum appetunt.*

Resp. 3. Duplicem in entibus appetitum detegi, videlicet *naturalem*, & *elicitem*. Primus est nativæ rationis propositio in id quod eis conveniens; sic lapis à terra avulsus rapido motu in eam relabitur, ut in ejus centro velut in nativæ sede quiescat, quasi delictetur & suum esse facilius tueatur. Secundus est ipsamet rerum appetitio. Hic iterum duplex, *sensitivus* scilicet & *rationalis*. Primus est, quo animal quodlibet id quod sibi congruum est appetit, emendicata prius à sensibus illius cognitione: sic bellæ feruntur in pascua, & homines, quæ sensibus arripunt, exoptant. *Rationalis* est, quo entia ratione prædita, appetunt ea quæ sibi conveniunt. His positis, facilis est propositæ questionis enucleatio. *Primo* siquidem res omni cognitione destituta, solo naturæ impulsu in bonum suum rapiuntur. *Secundo*, bellæ animantes duce prævia sensuum cognitione, tendunt in ea, quæ earum vitæ conservandæ & voluptati percipiendæ inserviunt. *Tertio* denique, entia omnia ratione prædita, puta Angeli & homines illa cupiunt, quæ eorum naturam & felicitatem decet. Ex his apertè constat, entibus ratione destitutis solum inesse appetitum naturalem, verius dicam solum in suum bonum

num propensionem, brutis animantibus naturalem & sensitivum, Angelis solum rationalem, hominibus autem triplicem illum appetitum.

Queret 2. An Dæmonibus, & damnatis infit aliquis ad beatitudinem appetitus.

Affirmat Doctor in 4. dist. 49. q. 10. n. 11. Primò quidem eos ad beatitudinem habere naturalem appetitum declarat, his verbis: Respondeo, quod in eis est appetitus naturalis respectu beatitudinis, quia appetitus naturalis non addit aliquam perfectionem super naturalem absolutam, sed solum inclinationem ipsius nature ad suam perfectionem, & idè manente natura, manet ille appetitus.

Dices. Deus & natura nihil frustrà moliantur: sed appetitus ille in damnatis efficit prorsus frustraneus, ergo non datur.

*Respondet Doctor ibidem, Quoddam illud sit frustrà, quod caret perfectione sua, & frustratur ea secundum totam speciem, non tamen est frustrà, si caret illa in aliquo individuo, ut patet in orbatu & monstruosis. Sic autem non est in proposito, quia aliqui sunt beati, qui perficiuntur secundum appetitum naturalem, alii autem non: & idè non frustratur secundum totam speciem. Uno verbo, neganda est minor: licet enim appetitus naturalis in aliquibus individuis non expleatur, non propterea censeretur frustraneus, quia in aliis ejusdem speciei individuis satiari potest. *Affirmat pariter eos appetere beatitudinem per appetitionem elicitam: Eò quoddam, inquit, damnati, cum habeant cognitionem de beatitudine & eam considerent, habere possunt volitionem sequentem appetitum naturalem ei conformem, & possunt actu elicitò appetere beatitudinem, sicut & mali in via, &c.**

Dices. Ubi non est spes de aliquo consequendo, ipsum non appetitur, sed in damnatis nulla est spes consequen-

dæ beatitudinis, quia eis ostenditur ut impossibilis; ergo ab ipsis non appetitur.

Distinguit maj. Doctor: Ipsum non appetitur appetitu seu volitione efficaci, Concedit: appetitu inefficaci, Negat: Duplex enim, inquit, est volitio: una efficax, quæ est respectu finis per media ordinata ad illum finem consequendum: alia est simplex seu conditionalis, quæ est respectu alicujus finis, non applicando media ad ipsum finem consequendum, sed ita finem appetendo, ut velles tendere in ipsum, si possit. & si obiectum esset secundum se præsens.

SECTIO SECUNDA.

De Fine.

TRITUM est apud Philosophos

Deum & naturam nihil frustrà moliri, ac proinde omnes cujuslibet agentis operationes in aliquem finem dirigunt, ne temere, imprudenter, & inul- se eliciantur. Hac de causa finem inter allicientia humanarum actionum principia merito jure constituunt Morales Philosophi. Quoniam autem præcipuas agitari solitas de fine quæstiones, in disputatione de causis physicis jam enodavimus; ne trita vestigia remeti- amur, actumque iterum agamus, hic so- lum duas sequentes quæstiones propo- nimus evolvendas.

QUESTIO I.

An, quis, & quotuplex sit finis actionum humanarum.

LICET plerique finem cum causa finali confundant, id tamen discriminis inter utrumque statui potest, quod finis dicitur respectu agentis, causa verò finalis respectu effectus: hæc est finis operis, de quo in physicis; ille finis operantis, de quo modo agendum est.

No.

Notand. 1. finem esse duplicis generis, *medium* scilicet, qui ad alium ordinatur: & *ultimum*, ad quem ceteri dirigitur. *Insuper*, ultimus est vel *secundum quid*, & in certo quodam genere: sic scientia capessenda est finis ultimus vigiliarum, Auditorum, & laborum studentis. Vel est *ultimus absolute*, & in omni prorsus genere, ad quem scilicet omnia prorsus entia, quotquot sunt, ordinantur. Hic iterum est *apparent*, aut *verus*. Primus est, qui finis ultimi speciem ementitur, & quem plerique ex libito sibi instituunt; quales sunt honores & divitiæ, quas avari sibi pro fine ultimo statuentes, in eis accumulandis omnes suos affectus & curas reponunt. Secundus est ille, propter quem omnia fuere formata, isque Deus est.

Notand. 2. finem ultimum verum esse vel *naturalem*, vel *supernaturalem*. Prior est quem homo nature viribus potest assequi; posterior est qui sola ingenta virtute non potest comparari, sed ad eum consequendum necessarium est speciale Dei auxilium. Uterque insuper est vel *objectivus*, qui scilicet agenti objicitur, ac ab eo intenditur: vel *formalis*, qui est ipsamet animæ operatio, qua finem ultimum consequitur.

Notand. 3. finem alium esse totalem, alium partialem. Primus est, qui se solo totaliter movet agens ad operandum; sic v.g. sanitas acquirenda movet agrotum ad volitionem & electionem mediorum ad eam obtinendam necessarium. Secundus est, qui tantum partialiter movet appetitum, ita ut illa motio non sit adeo efficax & intensa, quam esset, si alter finis partialis etiam moveret: v.g. si quis pietatis & curiositatis explendæ gratia, Romam peteret, pietas & curiositas essent duo fines partiales, ex quibus unus totalis & adæquatus integraretur.

Certum est, duos fines partiales simul

intendi posse ab eodem appetitu, ut constat ex prædicto exemplo. *Certum* pariter duos fines totales successive ab eodem posse intendi; si quis enim gravissimo morbo urgeatur, sanitatem velut summum hominis bonum exoptabit: ubi verò convaluit, sanitatemque, quam tot votis expetiverat, perfectam obtinuit, si extrema egestate prematur, mutato de felicitate iudicio, eam in divitiarum possessione & usu reponendam esse judicabit. Unde solum remanet solvenda difficultas, utrum duo fines totales ab eodem simul possint appeti.

CONCLUSIO I.

Datur finis simpliciter ultimus tam naturalis, quam supernaturalis actionum humanarum. Patet ex consensu omnium penè Philosophorum, qui una cum Arist. 2. *Mesaph. tex. 8.* expresse asserunt dari aliquid necessarium in agentibus, præsertim intellectualibus, quod ultimi finis rationem obtineat.

Probatur simul utraque pars. Si nullus esset admittendus actionum humanarum finis ultimus, agentia nusquam quiescerent, sed semper moverentur; solus enim finis ultimus quietare potest appetitum naturalem: sed hoc est contra omnem experientiam & rationem; constat enim homines, ubi Deum suum finem ultimum per contemplationem & amorem sunt assequuti, ad alios fines inquirendos non prorumpere.

Insuper. Datur unum primum principium effectivum, à quo pendent omnia efficientia: Ergo dari debet etiam aliquis finis ultimus, ad quem omnes alii fines ordinantur. *Patet consq.* Tanta siquidem est subordinatio inter fines quanta est inter agentia: ergo sicut hæc ad aliquod primum ordinantur, sic & illi ad aliquem ultimum debent ordinari.

Deni-

Denique. Ille finis est simpliciter ultimus ultra quæ actiones humanæ progredi nō possunt, nec debent; sed talis finis est admittendus: Ergo *ſc.* Major constat ex definitione finis ultimi. *Minor ostenditur:* Tam repugnat processus in infinitum in causis finalibus, imō magis, quam in causis efficientibus: sed in causis efficientibus talis processus repugnat, ut in *Metaph.* agendo de Dei existentia demonstravimus. Ergo multo magis repugnat in causis finalibus. *Major constat;* Quia, ut aliquid sit causa finalis actionis humanæ, debet movere facultatem ad eam eliciendam, sed movere nequit talis finis, nisi cognoscatur: fines autem, numero infiniti ab archata & tenuissima creatorum agentium mente, nequeunt cognosci. Ergo &c.

CONCLUSIO II.

Verus finis simpliciter ultimus actionum humanarum, est solus Deus.

Prob. Ille est nostrarum actionum finis simpliciter ultimus, ad quem omnes nostræ actiones explicitè vel implicitè referri debent: sed omnes nostræ actiones ad Deum taliter debent ordinari: ergo *ſc.* Major constat ex finis ultimi descriptione. *Minor prob.* Omnes nostræ actiones ad eum tanquam ad finem ultimum debent ordinari, qui verè omnium finis est simpliciter ultimus: sed Deus est omnium finis simpliciter ultimus; quippè cum contradictionem implicet, eum ad ulteriorem finem ordinari; nihil enim ad aliud nisi ad melius & universalius ordinatur: quid autem melius eo, qui per essentiam omne bonum est? Quid universalius eo, qui omnium est α & ω, principium & finis?

Insuper. Ille est nostrarum actionum finis simpliciter ultimus, qui solus nostrum appetitum explere potest: sed so-

lus Deus omnes nostros appetitus satiare potest, ut in sectione sequenti probabimus: ergo &c.

Dices. Omnes nostræ actiones nequeunt ad Deum ordinari: Ergo ille non est nostrarum actionum finis simpliciter ultimus. *Prob. antec.* Quod nos à Deo avertit, ad Deum nequit ordinari: sed plures è nostris actionibus, putà peccaminosæ, nos à Deo avertunt; ergo &c.

Disting. antec. Nequeunt ad Deum ordinari directè, *Concedo:* indirectè, *Nego:* id est, actiones peccaminosæ ad Deum non tendunt, ut eum directè venerentur; sed nihilo minus ipsius gloriæ propalandæ deserviunt; quippe cum motiva sint manifestandæ illius iustitiæ eas puniendo, aut exhibendæ misericordiæ, reatum ipsarum liberaliter condonando.

Ex his collige 1. verum finem simpliciter ultimum objectivum, esse quid increatum, Deum nempe: finem vero formalem ultimum, esse creatum; quippe cum sit actio, qua agens creatum obtinet finem ultimum objectivum increatum.

Collige 2. Quod etsi rerum omnium unicus sit verus finis ultimus, plures tamen possunt esse apparentes & ementiti; quales sunt v.g. honores, voluptates, divitiæ quæ à superbientibus, avaris & corpori deditis hominibus appetuntur tanquam finis eorum ultimus, in quem omnibus curis, studiis, & animi contentionibus feruntur.

CONCLUSIO III.

Non potest aliquis plures fines tales & adequatos intendere: hæc est communior & verior.

Probatur 1. auctoritate Scripturæ Sacre Iſaïæ 28. *Coangustatum est stratum ita ut alter decadat, & pallium breve utrumque operire nequit.* Quem contextum omnes penè Sacri Interpretes in-

intelligunt de amore voluntatis, qui duos fines totales & adequatos, nec sibi subordinatos intendere non potest; unde dicebat Christus Dominus *Matth. 6. Nemo potest duobus dominis servire, rationemque subdit, aut enim, inquit, unum odio habebit, & alterum diligit; aut unum sustinebit, & alterum contemnet.*

Probatur 2. ratione. Illud fieri nequit, quod manifestam involvit contradictionem: sed contradictio est actionem aliquam ferri in duos fines totales & adequatos. *Probo.* Finis illi totalis est, qui totaliter actionem terminat: sed dum actio ab uno fine totaliter terminatur, non potest ab alio terminari; alioquin totaliter terminaretur & non totaliter: Ergo &c.

Confirmatur. Si qui possint proponi duo fines totales & adequati, maxime gloria & voluptas: at hæc tales esse nequeunt. *Probo.* Si qui sibi proponat voluptatem esse finem totalem & simpliciter ultimum, illico judicat omnia expetibilia esse propter voluptatem; finis enim simpliciter ultimus & totalis is dicitur, ad quem omnia appetibilia referuntur, is autem non refertur ad aliud: Si verò simul sibi proponere posset gloriam tanquam alium finem ultimum, eo ipso non judicaret omnia appetibilia ad voluptatem referri; censeret enim gloriam non esse amabilem propter voluptatem, sed propter seipsam: sicque necessum esset, ut simul formaret duo judicia contradictoria circa idem; nimirum, quod omnia essent expetibilia propter voluptatem, & quod ita non essent, quæ judicia omnino sunt impossibilia: Ergo & duo fines totales simpliciter ultimi.

Dices 1. Deus est finis simpliciter ultimus: sed quis proponere sibi potest plures Deos, ergo & plures fines ultimos.

Distingo. min. Quis proponere sibi potest plures Deos absolute supremos

omnium dominatores, *Nego:* quorum unus sit inferior, & alter superior; vel qui diversa in creaturas habeant dominia, *Concedo:* nam veteres Idololatæ, qui Deorum pluralitatem fingebant, cuilibet æqualem & universalem in res creatas auctoritatem non concedebant: sed mari Neptunum, ventis Æolum, terræ ac frugibus Cererem, Bacchum, Liberum, &c. Igni Vulcanum, & eis omnibus in supremum Monarcham Jovem præficiebant, cui ceteri Dii tanquam Principes Regi obtemperare tenebantur.

Insuper. Aliquis potest fingere duo suprema Numina, quorum unum alteri non sit subditum: Ergo poterit utriusque suum amorem, & obsequia impendere, ac consecrariæ duos fines totales simul intendere. *Paret autem.* Enim verò, si talis fictio repugnet, maxime quia pluralitas Deorum est impossibilis; sed id non obest; plura namque impossibilia per modum possibilitium finguntur. *Consequ. evidens;* voluntas enim amare potest id omne, quod intellectus amandum ei exhibet.

Resp. vel talem fictionem esse impossibilem, quia implicat aliquid fingi tanquam omnium supremum, & tanquam non supremum: talia autem essent illa duo ficta Numina; supremum enim essent ut supponitur, non essent autem, quia neuter posset aliquid præstare, alio reuente; qui enim id præstaret, superior esset, cum alio invito ageret. Vel dato quod talis fictio sit possibilis: *Dico* voluntatem vel in neutrum vel tantum partialiter in utrumque tendere, sicque eos non ut totales, sed ut parciales fines intendere.

Dices 2. Nisi quis posset operari propter duos fines totales & adequatos, actio hominis peccantis venialiter non esset simul propter Deum & creaturam; at falsum consequens: ergo & antecedens. *Probat minor.* In hoc peccatū veniale differt à mortali, quod mortale

tale sit actio propter creaturam tantum, est enim aversio à Deo, & conversio ad creaturas; veniale verò sit actio propter Deum quidem, sed non purè ac simpliciter, sed etiam aliquem ad creaturam respectum admixtum habens: Ergo &c.

Nego minorem, nam ut inquit Doctor in 2. d. 21. q. 1. n. 3. *Peccatum mortale non distinguitur à veniali, in hoc quod unum est respectu finis, ut mortale, & aliud respectu eorum quæ sunt ad finem ut veniale: sed utrumque potest esse, & circa ea quæ sunt ad finem, & circa finem. Sed in hoc distinguuntur, quia peccatum mortale est deordinatio opposita ordinationi, sine qua finis non potest sequi aliquo modo: quæ quidem ordinatio habet præceptum circa quod sit deordinatio. Est ideo omnis deordinatio cadens sub præcepto, avertit à fine necessario. Sed alia est ordinatio respectu finis sequendi, quæ non est necessaria, sed utilis; quæ non est de præcepto, sed de consilio: & deordinatio opposita huic, est peccatum veniale; nec facit cadere à fine necessario, sed facit quoddam alius non procedat meliori modo quo potest.*

Quibus tria præsertim affirmat, 1. Utrumque peccatum tam veniale, quam mortale versari circa Deum & creaturam. 2. Peccatum mortale esse deordinationem, seu inversionem ordinis & mediorum, à quibus necessario pendet ultimi finis, Dei nempe, consecutio & possessio; in peccato enim mortali, fruimur utendis, & utimur fruendis. 3. Peccatum veniale esse quidem aliquam deordinationem, sed non eorum à quibus necessario pendet ultimi finis consecutio. Ideo per peccatum mortale finis ultimus amittitur, quia est deordinatio eorum, quæ præcepta erant tanquam necessaria ad eum consequendum: per veniale verò non amittitur, quia est deordinatio eorum quæ non præcepta fuerant, sed solum sub consilio data ad finem ultimum facilio: modo consequendum.

SECTIO TERTIA.

De Beatitudine.

BEATITUDINIS alicujus existentiam satis apertè comprobant singulis hominibus ingenitum illius desiderium; nam, inquit D. August. *Vitam beatam appetere, vitam beatam concupiscere, desiderare, sectari, omnium hominum esse arbitror. . . . nam & qui bonus est, ideo bonus est, ut beatus sit, & qui malus, malus non esset, nisi inde se beatum esse posse, speraret, &c.*

Unde Plato in Euthyd. ridiculum, stultumque esse putat querere, an sit aliquis qui bene rem gerere, felice esse non appetat. Porro felicitatis nomine, intelligimus eum statum in quo nullus possit melior, suavior & desideratior excogitari, in quo nihil sit mali quod timeas, nihil boni quod non habeas, nihil quod agere libeat ac non liceat; qui denique constantior sit, quam ut amitti unquam possit.

Duplex autem distingui potest hæc beatitudo, *naturalis* videlicet, quæ naturæ viribus cum assuetu Dei auxilio, hæc in mortali vita potest obtineri: & *supernaturalis*, ad quam assequendam & perfectè cognoscendam solæ non sufficiunt naturæ vires, juxta illud 1. ad Corinth. 2. *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.*

Supernaturalem hanc beatitudinem, utpotè omnibus à Deo propositam, omnium est adipisci, sed Theologorum tantum est illius abditissimas questiones irradiante fidei lumine, & affulgentibus Scripturarum oraculis enodare. Ne ergo Philosophus rerum naturalium indagator, ultra naturam sapiendo desipiat, hic solam naturalem hominis beatitudinem proponimus investigandam.

QUÆ-

QUESTIO I.

An homines hac in mortali vita beari possint.

NOTAND. 1. tantam esse vocabulorum penuriam, ut latentes animi conceptus, etsi plerumque difsonos, lisdem verbis aperire teneamur. Hinc nascuntur æquivoca, & nominum diversæ usurpationes oriuntur. Id ipsum compertum habemus, in ipsomet *beatitudinis* nomine. Varia siquidem indlgitat; primò, namque, idem significat ac innocentia, juxta illud Psal. 1. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum*, &c. 2. Bonorum, fortunæ copiam aliquando designat; sic qui divitiis & deliciis abundant, solitò beati dicuntur; unde Psaltes Regius postquam enumerasset peccatorum opes, subjungit Psal. 143. *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt*. 3. Expensum Deo debitum obsequium nonnunquam indicat, sic Psal. 137. *Beati omnes qui timent Dominum*, &c. Sed omnis variis hujusce nominis usurpationibus, *Beatitudo* propriè significat statum in quo hominis nativa complentur desideria, & ita omnes ejus cupiditates expleantur, ut verè possit esse contentus.

Notand. 2. Beatitudinem hanc distinguì posse duplicem, *perfectam* scilicet & *imperfectam*. Prima est, quæ omnia hominis satiat desideria, omnemque prorsus ab eo miseriam excludit, nec ullo mali aut incommodi eventu & occursu turbatur. Secunda est, quæ hominis aliquatenus explet desideria, eumque quantulumcunque contentum, sed non ab omni prorsus incommodo liberum efficit. De utraque hic inquirimus, utrum hac in mortali vita possit obtineri.

Philos. Tom. IV.

Nillus hominum hac in mortali vita perfectè beari potest. Huic subscripserunt omnes quotquot hac in valde miseriarum degerunt, & una voce cum Solone Atheniensium Legislatore, unoque è septem Græciæ Sapienibus dixerunt, *Neminem ante obitum felicem esse prædicandum*. Quam sententiam cum sæpè divitiis & deliciis luxuriana Cræsus irrisisset, captus tandem, & omnibus bonis spoliatus, rogoque, ut vivus combureretur, impositus, ter Solonis nomen exclamans, eum vera dixisse verbis & factis comprobavit.

Probatur conclusio. Ibi nulla potest esse perfecta hominis felicitas, ubi homo nec perfectè satiari, nec miseriam vacare potest: sed ita est, dum mortalem vitam agimus; homo enim nihil aliud est, dum hanc miseriarum & lacrymarum vallem incolit, quàm *sperma fetidum, saccus fletorum, cibus vermium, imbecillitatis exemplum, temporis spoliū, fortune lusus, inconstantie imago, invidia & calamitatis trutina*, ut D. Bernardus in *medit. suis* cap. 3. & Aristot. apud *Strobeum*, hominem depingit. Quæ ergo homini poterit hac in mortalitate contingere felicitas? An non vita nostra peregrinatio, cursus & pugna? at non in peregrinatione, sed in patria; non in cursu, sed in termino; non in pugna, sed in victoria præmium & corona conceditur? Quæ prospiciens hominum & Regum sapientissimus in hæc verba, Ecclef. 4. erupit: *Laudavi magis mortuos, quam viuentes, & feliciorē utroque judicavi, qui needum natus est, nec vidit mala quæ fiunt sub Sole.*

Secundò. Nulla hic pariter esse potest nostræ cupidinis satietas; omnes enim, quotquot hic ebibuntur voluptates & deliciae, cum sint ut plurimum corporæ, nostris tantum hærent sensibus, nec ad animam, in qua jacet desiderio-

E

rum

rum nostrorum igniculus, usque per-
tingunt: hinc fit ut nostra cupido sem-
per aestuet; & *Sicut cervus desiderat ad
fontes aquarum, sic anima nostra*, inquit
Regius Psaltes, *sistit ad Deum fontem
viviunt*, qui innocentes mortali vita fun-
ctos, *inebriat ab ubertate domus sue,
& de torrente voluptatis sue potat eos*.

Tertio. Cum anima nostra sit viva
divinitatis effigies, solumque Deum
habeat auctorem & principium, solum
pariter finem & beatificatorem agno-
scit: omnia siquidem naturali pondere
ad principia, unde deducta sunt, propen-
dunt. Et sicut lapis pretiosus, etiam si
Regum diadematis, & sacris Pon-
tificum insulis innectatur, ibi tamen,
violenter detinebitur, & caderet nisi
irretiretur: Dicam à simili, quod etsi
anima nostra, divitiis, dignitatibus,
ac delictis omnibus mundanis affluat;
in his tamen nusquam quiescet; *Quo-
niam*, inquit D. August. 1. Confess. c. 1.
*fecisti nos, Domine, ad te, & inquietum
est cor nostrum, donec requiescat in te*.
Et D. Bernardus serm. de dedicatione
animæ: *Avida mens hominis creatis re-
bus occupari potest, satiari non potest; &
Deo capacem, quidquid Deo minus est,
non implebis*.

Hinc omnes viri sanctissimi morta-
lem hanc vitam exuere tot votis expe-
tebant, ut in Deo deliciarum fonte,
sue cupidinis sitim retingerent. Sic
omnium nomine inclamabat Regius
Psaltes Psal. 21. *Sitivit anima mea ad
Deum fontem viviunt, quando veniam &
apparebo ante faciem Dei*! Frustrà hic
inquebat Ps. 16. desideriorum meorum
satietaatem inquiri; non enim satio-
bor, nisi dum apparuerit gloria tua. Sic
D. Paulus Roman. 7. ad veras delicias
anhelans præsentis vite sortem inge-
miscebat his verbis: *Infelix homo! quis
me liberabit de corpore mortis huius?*

Denique. Perfecta hominis hic de-
gentis beatitudo, si quæ esset, maxi-
mè Dei cognitio & ejus amor; sed per

neutram hic potest perfectè beari. *Pro-
bo*. Verà hominis felicitas debet omne
illius explere desiderium; sed nec per
amorem, nec per cognitionem Dei no-
stra hic perfectè explentur desideria.
Probo; Omnis cognitio, quam hic ha-
bemus de Deo, vel est naturalis, & per
discursum genita; vel supernaturalis,
& per revelationem accepta: sed neutra
perfectè satiat intellectivam facultate-
tem. *Probo*. Omne perfectibile appe-
tit semper id quod est maximè sui per-
fectivum; sed clara Dei visio, quæ post
obitum iustis conceditur, cum sit in-
tuitiva, magis est perfectiva potentie
cognitive, quàm sint illæ omnes quas
hic de Deo cognitiones accipimus; quia
*Nunc per speculum creaturarum, & in
enigmate fidei ac revelationis, tunc
autem facie ad faciem*. Nunc cognosco ex
parte, tunc autem cognoscam sicut & co-
gnitus sum, ut loquitur D. Paulus 1. ad
Corinth. 13. Cum itaque hic perfectissi-
ma de Deo non habeatur cognitio, nec
omnimodè perfectus amor efformabi-
tur; ac proinde nec appetitivæ nostræ
facultates hic ad satietatem possunt
expleri, & consecrari nulla hic perfe-
cta beatitudo conceditur.

CONCLUSIO II.

Imperfecta saltem beatitudo potest hac
in mortali vita comparari; ita sen-
tit D. August. lib. 11. de Civit. Dei c. 12.
Quis enim, inquit, *primos illos homines
in Paradiso negare audeat beatos fuisse
ante peccatum, quàmvis de sua beatitu-
dine quàm diuturna & vel utrum eterna
esset, incertos, esset autem eterna nisi
peccassent; cum hodie non imprudenter
beatos vocemus, quos videmus iuste ac
piè cum spe futuræ immortalitatis, hanc
vitam ducere sine crimine vallante con-
scientiam, &c.*

Probat ratione. Ille potest saltem
imperfectè dici beatus, qui sorte sua
contentus, nullis turbatur anxietati-
bus,

bus, nec ab interna quiete per exundantes foris calamitatum pressuras deiecitur: sed plures sunt hoc in statu reperiendi, dum adhuc mortalem vitam agunt. Quis enim beatos non prædicaret homines illos divinis ita referti muneribus, ut omnia etiam pretiosissima hujus mundi suppellectilia tanquam stercorea arbitantes, per affectum & contemplationem, ita Deo, bonorum omnium fonti, tenaciter adherent, ut nullatenus possint ab ipso deliciarum rivulo separari? Quique velut inter verticilos maris æstus, veluti rûpes immotæ, omnes hujus vitæ miseriae, & vicissitudines rident, & ita firmiter mente sistunt, ut cum Poeta illo canere possint; *Et si totus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae?*

QUESTIO II.

In qua sit naturalis hominum objectiva beatitudo.

NOTAND. 1. duplicem generationem distingui hominum beatitudinem, objectivam scilicet & formalem. *Beatitudo objectiva* est summum illud bonum, quod sui possessione reddit aliquem beatum: beatitudo verò *formalis* est ipsa possessio seu consecutio summi boni: prior dicitur *objectiva*, quia est objectum quod possidetur; posterior verò dicitur *formalis*, quia est forma per quam summum bonum possidetur, seu qua aliquis verè & formaliter denominatur beatus. Prior est finis ultimus *qui*, id est, finis ultimus qui possidetur: posterior verò est finis ultimus *quo*, id est, quo possidetur beatitudo *objectiva*. Ut autem perfectè intelligatur natura beatitudinis, determinandum est in quo potissimum bono, beatitudo objectiva hominis in præsentis vita constituenda sit.

Notandum 2. tam varias, tamque diversas fuisse Veterum de beatitudine

sententias, ut octo supra ducentas numeraverit Marcus Varro: nam alii felicitatem constituunt in iis quæ cum sibi desint, in aliis admirantur; sic ignari scientiam, pauperes divitias, ægroti summam sanitatem reputant, de quibus Horatius primo Satyricorum.

O fortunati mercatores, gravis annis

Miles ait, multo jam fractus membra labore.

Contra mercator, novim jactantibus ausis.

Militia est potior....

Agricolam laudat juris, legumque peritus.

Sub galli cantum consultor ubi ovis pulsat.

Ille datis vadibus, qui rure extrahitur in urbem est.

Solos felices viventes clamat in urbe. Alii summam felicitatem in rerum naturalium perfecta cognitione constituunt: unde illud Virgilii 2. Georgicorum.

Felix qui potuit rerum cognoscere causas!

Nonnulli in animi tranquillitate, & vacatione à tumultuantibus negotiis, unde idem Virgilius mox laudatus.

O fortunatos nimium sua si bona norint.

Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis.

Fundit humo facilem vitulum iustissima tellus.

Cui concordat illud Horatii Epod. 2. *Beatus ille, qui procul negotiis, ut prisca gens mortalium.*

Paterna rura bobus exerceat suis, solutus omni senore.

Idem dicendum de cæteris hominum affectibus, quisque enim in eo felicitatem collocat quod magis suæ arridet cupiditati. Cum verò beatitudinis objectum sit illud quod summum bonum existimatur, bonum verò cum sit generatim duplex, *inereatum* videlicet, *nimi-*

mirum Deus; vel *creatum*, hocque cum subdividatur in *bona fortune*, *honoris*, & *corporis*, hinc potissimum quintuplex suborta est hominum de beatitudine sententia. Nam 1. Philosophi eam in bonis animi collocabant. 2. Voluptuarii in bonis corporis. 3. Avari in divitiis. 4. Ambitiosi ac Politici in dignitatibus & honoribus. 5. Christiani & fideles Philosophi, in Dei contemplatione & amore, quam sententiam ut omnium optimam, ut tueamur, & ceteras facilius explodamus.

Notand. 3. Ad veram naturalis beatitudinis objectivæ rationem 4. præsertim requiri conditiones. *Prima*, ut hæc beatitudo possit ab omnibus obtineri: beatitudo enim est bonum maxime commune; alioquin ad eam frustra suspirarent omnes, si ab omnibus haberi non posset, ut notat Arist. 1. Ethic. cap. 6. *Secunda*, ut ejus possessio sit jucundissima, quid enim est beatum esse, quam in objecto beatifico deliciarî? *Tertia*, ut possidentis appetitum & desiderium expleat; ita ut nihil sit intra naturæ limites, quod ultra appetat. *Quarta* denique, ut ejus possessio sit firma & stabilis, nec facile eripi possit invito possidente.

CONCLUSIO I.

Beatitudo objectiva naturalis in nullis animæ bonis consistit. Est contra Philosophos.

Probat. Quatuor potissimum numerari possunt animi bona, scilicet ejus substantia, facultates, habitus & operationes; sed in horum possessione nemo verè dici potest beatus. Non quidem in substantia & facultatum usu, alioquin unusquisque naturaliter esset beatus; sicque nemo consequendæ beatitudinis desiderio æstuar, & ad id obtinendum, quod jam possideret, frustra contenderet: imo ipsi damnati & demones beati dicerentur.

Non etiam fiat in habitibus. Tùm quia beatitudo cùm sit finis ultimus propter se debet expeti: omnes autem habitus non propter se, sed propter facilius & rectius eliciendos actus, comparantur. *Insuper*, inquit Arist. si beatitudo in habitibus subsisteret, sequeretur hominem etiam dormientem dici posse beatum; quippè cùm dormiens beatitudinis objectum posset asservere: hoc autem nihil est absurdum; beatus enim quando dormit, vix à misero discrepat, nisi fortè suavioribus somniis demulceatur.

Confirmatur. Si qui habitus animi hominem efficere possint beatum maxime virtutes: at illæ solæ ad id non sufficiunt. *Probat.* Illud non sufficit ad asserendam & stabiliendam hominis beatitudinem, cum quo reperiri potest miseria; at miseria reperiri potest cum virtute, eaque plerumque tanta, ut animus sapientis etiam fortissimi prematur & succumbat; ut dum supplicis gravissimis & injustissimis urgeatur & lassatur.

Apage ergo superbam illam Stoicorum jactantiam, qui eum beatum esse prædicabant. *Non*, inquit Seneca Epist. 45. quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: sed illum cui bonum omne in animo est, erectum & excelsum & mirabilia calcantem; qui neminem videt, cum quo se commutatum velit; qui hominem ea sola parte æstimat, qua homo est; qui natura loco magistri utitur, ad illius leges componitur, sic vivit, quomodo illa præscripsit: cui bona sua nulla vis excutit, qui mala in bonum vertit; certus judicii, inconcussus, intrepidus; quem aliqua vis movet, nulla perturbat; quem fortuna, cùm in eum quod habuit telum nocentissimum vi maxima intorsit, purgit, non vulnerat.

In quos sic invehit S. Augustinus, Epistola 52. O nimium superba jactantia, si beata vita est in cruciatibus corporis,

poris, cur non in ea manet sapienti ut fruatur . Ipse namque Seneca mortem sibi inferendam, ut dolor aut infamia vitetur, plerumque monet; sed præsertim, Epistola 70. *Nihil, inquit, melius æterna lex fecit, quàm quòd unum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos . Ego expellem vel morbi crudelitatem, vel hominis, eum possim per media exire tormenta, & adversa discutere ? Cur mors advocatur in solatium & finem doloris, si sapiens ita virtute firmetur, ut nullis tormentis dejici possit ? Vide ergo quàm parum sibi constiterint Stoici, in sua stabilienda beatitudine .*

Non etiam beatitudo sita est in operationibus animæ rationalis, ut quidam Platonici docuerunt . Tum, quia beatitudo objectiva est ultimus finis ad nullum alterum ordinatus; sed operationes animæ tales esse nequeunt; sunt enim media, quibus summum bonum consequimur, ac proinde tale summum bonum dici non possunt . Tum, quia si in aliqua animæ operatione statuenda esset hominis beatitudo objectiva, maximè in contemplatione: atqui in ea non consistit . 1. Quia in practico, non autem in speculativo homo beatitudinem suam invenit; per speculationem enim non datur frui bono, sed per possessionem . 2. Quia beatitudo est summum bonum, ac proinde homines summè bonos efficit, & consecrari solis summè bonis competit; sed speculatio convenit etiam bonis & improbis; perditissimi namque & nefarii homines, nonnunquam acutissima mentis acie donantur, resque abditissimas oculatius, quàm probi speculantur & investigant . 3. Denique, quia si beatitudo in speculatione consisteret, maximè vel in contemplatione subcælestium vel cælestium vel supercælestium; sed ex nulla horum contemplatione homo dici potest beatus .

Non quidem in contemplatione subcæ-

lestium, ut aliquando censuerunt Democritus, & Simonides, qui cum hominem terræ incolam, terrenisque mancipatum ac morti deditum inspiccerent, eum in sola rerum terrestrium indaganda veritate versari debere dixerunt: Cum enim finitus mortales, inquebat Simonides, queramus mortalia, divina autem divinis relinquamus; Verùm horum sententiam meritò reprobatur ac rejicit Arist. x. Metaph. eò quòd humanæ naturæ dignitatem nimis deprimat; licet enim homo, quæ corporeus est, ad terrena tendat, ut ea sapiat eisque fruatur; quæ tamen spiritualis est & rationalis omnia prorsus corporea transcendit, ut spirituale, quid ac divinum, in quo delicietur, investiget .

Non etiam in speculatione cælestium, homo beandus est, ut finxerat Anaxagoras, qui sæpè rogatus ad quid natus esset, toties respondit . Ut carum ejusque sidera inspiciam, & meam ibi designatam patriam, à qua nunc mortalis exulo, contemplatione ac meditatione pertingam . Verùm turpiter hallucinabatur: beatitudo enim est unio hominis cum aliquo perfectiori; hæc autem corporea sunt, ac proinde in eorū contemplatione homo felix dici non potest .

Non denique in contemplatione supercælestium; quia supercælestia hæc vel intelligentiæ, ac substantiarum separatarum quidditates, in quarum cognitione Avicenna & Algazel statuerunt hominis felicitatem; vel idem ipse omnium bonorum singularium, quas aliqui Platonici ab æterno conditas affirmabant, & à quibus reliqua bona suam habent originem, & in quarum contemplatione summum bonum esse collocandum, si fide dignus sit Arist. Platonici contendebant . Verùm utraque illarum sententiarum est à ratione beatitudinis alienissima . Primò: quia beatitudo miseriam omnem sibi oppositam excludit; sed substantiarum separata-

ratarum, ac idearum contemplatio, non excludit omnem ignorantiam & errorem, quæ miseriæ sunt contemplationi oppositæ. Quis enim nesciat nos sapius in errorem impingere, dum sensuum adminiculo res à materia se-junctas deprehendere tentamus? *Secundò*; Beatitudo certa, firma & stabilita esse debet: sed speculatio hæc rerum à materia se-junctarum omninò incerta est ac labilis; quippè cum nullus nisi mendax, perfectam ac evidentem earum cognitionem se consecutum fuisse affirmabit. Quid tenebris undique perfundimur, dum res materiales, & nostris sensibus pervias detegere nitimur; spirituales autem & à sensibus remotas nulla obviante caligine, nulloque infestante erroris periculo deprehendimus?

Itaque non immeritò sapientiores, qui hæcenus extiterunt, se plura ignorasse, quàm scivisse professi sunt, apud quos tritum est hoc proverbium, *Maxima pars eorum quæ nominis, minima est eorum quæ ignoramus*. Hinc vulgatum illud Socratis in Apologia contra Judices Athenienses; *Hoc unum scio, quod nihil scio*. Quibus mirum in modum quadrat illud Arist. qui animam brevi emissurus, in hæc, ut fertur, verba erupit: *Gementi natus, dubius vixi, ignorans morior, quo vadam nescio, Eni entium miserere mei*.

Delirium itaque ac figmentum est, in tam incerta, tantæque ignorantie admixta rerum supercælestium speculatione, humanam felicitatem reponere.

CONCLUSIO II.

Beatitudo objectiva in bonis corporis non consistit.

Probatur. Bona corporis ad quatuor præsertim capita revocari possunt, puta sanitatem, pulchritudinem, robur & sensuum voluptates. Sicut enim in

anima quatuor sunt principes morales virtutes, scilicet prudentia, temperantia, fortitudo & iustitia; sic ex parte corporis quatuor sunt his proportionata. *Prudentiæ* namque assimilatur sensuum vivacitas, qua suorum objectorum delicias & oblectamenta percipiunt. *Temperantiæ* correspondet pulchritudo; sicut enim illa passionum moderatur, & omnes hominis affectus concinnè & æqua lance ponderat & librat, ex quo refulget animæ decor & claritas; sic pulchritudo in debita membrorum dispositione consistit. Robur *fortitudini* non est ab simile; sicut enim fortitudo circa pericula hominem constantem efficit; sic ad serena onera, laboresque exantlandos, corpus constans & validum, robur instituit. *Iustitiæ* tandem sanitas adumbrat: sicut enim illa medium servat inter dantem & recipientem, sic sanitas æqualitatem requirit in humorum complexionem. In nullo autem horum consistere potest hominum beatitudo. Ergo in bonis corporis non consistit.

Probatur 1. de omnibus conglobatim. 1. Felicitas non est communis homini & brutis; quia cum homo præstantiorem brutis naturam habeat, præstantiori bono satiari debet; nihil enim quiescit in imperfectiori, sed omnia, quod præstantius est, appetunt. 2. Non est communis bonis & malis, est enim bonum maximum, ac proinde suos possessores maximè bonos debet efficere. 3. Non præbet occasionem ad peccatum, quod est omnium malorum maximum, alioquin beatitudo bonum optimum non esset, si ad malum vergeret. 4. Non est ordinabilis ad aliud bonum, cum ipsa sit maximum bonum. Bonis autem corporis tales conditiones non competunt; corpus enim ordinatur ad animam tanquam ad finem, quia *semper deterius est gratia mellioris*, inquit Arist. 7. Polit. Ergo bona corporis ad animæ bonum pariter ordinan-

dinantur: deinde lapsi sunt victorum irritamenta, ut infra dicemus. Denique perfectius belluis, quam hominibus sæpe competunt, nam inquit Seneca ad Lucilium: *Valet homo, valent & leones, formosus est & pavones, velox est & equi, vocem habet, sed quando clariorem canes, acutior aquila, graviorem tauri, dulciorem melioremque lusciniæ.* Ergo &c.

*Probat*ur 2. de omnibus sigillatim.

1. *Non confilii in sanitate, nec in robore.* Beatitudo enim debet esse stabilis & firma; quid autem pulchritudine & corporis robore fugacius & labilius? Omnibus namque momentis utrumque perire potest, quippe cum innumeris circumdemur adversitatibus & angustiis, quæ nostram sanitatem & corporis constitutionem interturbant. Hinc optima nostri corporis valetudo assimilatur in Scriptura Sacra, *nebula, fumo & umbra*, quæ citò labuntur & effluunt; sic Sapientiæ 2. *Transibit vita nostra tanquam vestigium nubi: & sicut nebula dissolvitur, quæ fugata est à radiis solis.* Et quamquam morti non inessent mille nocendi artes, nec omnia prorsus elementa, & mixta ad communem omnium nostrorum necem conspirarent; nihilominus verum esset affirmare vitam nostram, ac proinde sanitatem perpetuò subjacere interitui, *Quæ est vita nostra, inquit D. Jacobus cap. 4. vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur.* Quatuor namque constamus primigeniis qualitatibus, quæ perpetuò invicem bellantes sese enecat, & nobis mortem inferunt. Hinc merito jure monet D. Paulus 2. ad Corinth. cap. 1. mortem non solum, esse timendam ab extrinseco, *Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habemus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo.* Apparet itaque quam stulta sit eorum opinio, qui Herculem, Achillem, &c. beatos predicaverunt, pro-

pter eorum fortitudinem, & corporis sanitatem: nam simili ratione tauri, leones, & robustissima quæque bruta animantia, beata quoque forent prædicanda.

2. *Non etiam confilii in pulchritudine.* Tum, quia beatitudo debet esse, beato propria & jucunda possessio: sed pulchritudo corporis aliis jucundior est & suavior, quam ipsi pulchro; qui enim ejus præsentia fruuntur, suavioribus liniuntur oblectamentis, quam efficiatur ipsemet, qui pulchritudinem obtinet. Tum, quia beatitudo, ut jam diximus, diuturna & in libertate possidentia esse debet: sed talis esse nequit pulchritudo; nec enim omnes, nec quandiu, nec quomodo, pulchri esse cupiunt, sunt. Hinc Proverb. 31. *Fallax gratia, & vana est pulchritudo:* vel ut Hebræi volunt, *Mendacium gratia, & vanitas pulchritudo.* Talis autem dicitur 1. quia decipit & deiecit ipsos gratiosos & pulchros, eos enim superbos, ac intemperantes efficit: unde illud,

Fallax inest pulchris, sequitur superbia formam

Lis est cum forma magna pudicitia.

Nam, inquit D. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *Pulchra citò adamatur, difficilè autem custoditur, quod plures amant: nihil tutum est, in quod totius populi vota suspirant: alius forma, alius artificio, alius faciliis, alius liberalitate sollicitat. Aliquo modo, vel aliquando expugnatur, quod undique inestitur.* Hinc plures Virgines, ut in Actis Sanctorum legimus, à Deo precibus obtinuerunt, ut hanc pulchritudinis illecebram ab eis averteret, quò tutius suam virginitatem asserarent; Sic Sancta *Ebba* Abbatissa Colinghamensis Cœnobii in Anglia, ut Danorum Angliam invadentium lasciviam effugeret, cum suis Monialibus, sese naso & labio superiore truncavit, quo viso, Dani furentes eas cum Monasterio

rio

rio concremarunt; sicque ad duplicem Virginitatis & Martyrii palmam evolarunt.

2. Pulchritudo dicitur fallax, quia cito per morbum, laborem & ætatem, evanescit, unde Poeta:

Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos

Fit minor, & spatio carpitur illa suo.

Et Seneca in Hippol.

Ut fulgor teneris radiat genis

Momento, rapitur, nullaque non die

Formæ spoliū corporis abstulit.

Res est forma fugax, quis sapiens bono Confidat fragilis?

Hinc Philo lib. de Provid. Ob formositatem corporis se jactare, & laudes aucupari, mentis compos non poterit, quæ brevi aded extinguatur tempore, ut antequam, florescat, desloruisse videatur. Et S. Greg. Nazianz. orat. 21. Pulchritudo, inquit, est temporis & morbi ludibrium. Nam ut Boetius lib. 3. de Consol. prola 3. Triduana febris igniculo potest dissolvi. Quis ergo nisi stolidus, in tam fugaci boni possessione, hominem beatum affirmaret?

3. Non denique sita est in voluptatibus corporeis. Primò, quia Harum, inquit Boetius lib. 3. de Consol. prola 7. appetentia plena est anxietatis, satietas verò pœnitentiæ. Quantos enim illa morbos, quàm intolerabiles dolores, quasi quandam nequitiæ fructum solent referre corporibus. 2. Beatitudo est summum bonum: ergo homini tantum proprium, & non cum belluis commune: sed si voluptates corporeæ homines beatos efficiunt, Nihil cause est, inquit Boetius, quin pecudes quoque, beate esse dicantur, quarum omnis ad explendam corporalem lacinam sistit intentio. 3. Quia talis voluptas stare potest cum maximis vitiis, ac proinde non est summum bonum, alioquin omne malum excluderet. 4. Beatitudo hominem perficit, voluptas autem in-

quinat, à ratione dejicit, propè belluam efficit, virtutem enervat, & cito evanescens, tristitiam, morbos, & acutissimos dolores parit: Nam, inquit Boetius ibidem:

Habet omnis hoc voluptas

Stimulis agit furentes,

Apicumque par volantum,

Ubi grata mella sudat,

Fugit & nimis tenaci

Ferit ista corda morsu.

Hinc meritò Architas Tarentinus apud Ciceronem de Senect. alt: Nullam capitaliorem pestem, quàm corporis voluptatem hominibus à natura datam. Hinc patriæ proditores; hinc rerum publicarum everfiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nascuntur. Nullum denique scelus, nullum facinus esse ad quod suscipiendum libido voluptatis non impellat. Stupra verò, & adulteria, & omne tale flagitium, nullis aliis illecebris excitari, nisi voluptatibus. Cumque mente nihil sit præstabilius homini à Deo datum, huic divino muneri nihil esse tam inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante temporantæ locum esse omnino, nec in voluptatis regno virtutem posse consistere. Concludit. Quotiescà nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quàm voluptatem; siquidem ea, cum major esset atque longior, omne animi lumen extingueret.

Videant ergo Turcæ ac Muhammedani spurcissimi, qui summum hominis bonum in corporis voluptatibus situm esse fabulantur, an non eis quadret illud Poetæ:

..... *Epicuri de grege porcum.*

quippe cum tota eorum felicitas sicut porcorum, in ventre sita sit, juxta illud Apostoli, *Inimici crucis Christi, quorum Deus venter est.*

Dices 1. Quod est summè appetibile, est beatitudo, sed voluptas est summè appetibilis. Probo. Illud est summè appetibile, cujus contrarium est summè

mè odibile: contrariorum enim contraria sunt consequentia; sed tristitia voluptati contraria est summè odibilis, ad eam enim vitandam homines nonnunquam mortem sibi inferunt: ergo voluptas est summè appetibilis.

Nego utramque min. Voluptas enim non est appetibilis, nisi quia est vitæ necessaria: sed ut sic intensè non debet appeti, quia statim esset causa & principium vitæ bestialis. Nam, inquit Arist. 1. Ethic. *Frequentantes voluptates sunt omnino bestiales, vitam pecudum eligentes, non enim superclevant vitam suam super conditionem vitæ bestiae.*

Tristitia similiter, quatenus voluptati opponitur, non est summè abhorrenda, imò plus horrenda sunt vitia animam deturpantia: unde Seneca ad Lucilium; *Vir bonus quod honestè se futurum putaverit, faciet, etiamsi laboriosum erit, etiamsi damnosum, etiamsi periculosum; ab honesto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla spe invitabitur.*

Inflabis. Summum malum consistit in doloribus, ergo summum bonum consistit in voluptate.

Dist. antec. In doloribus corporis, *Nego:* in doloribus animi, *Concedo:* Illud enim non est summum malum, quo majus datur: anima autem cum sit corpore longè præstantior, ipsius malum est etiam omnium maximum. *Disting. similiter consequ.* Summum bonum est voluptas corporis, *Nego:* est illud animi bonum, ex quo voluptas, tanquam radius à sole, rivulus à fonte, & proprietates ab essentia effluit, *Concedo:* Voluptas itaque spiritualis est quidem felicitatis proprietates, non verò ejusdem ratio formalis & essentia.

Objebis. Beatitudo exprimitur & depingitur nomine voluptatis, ergo voluptas est beatitudinis essentia. *Pact. antec.* Pluribus Sacrae Scripturae textibus, præsertim Psal. 35. ubi David

Philos. Tom. IV.

sermonem faciens de felicitate justis ac innocentibus à Deo post hanc vitam concedenda, ait, *Replebuntur ab uberitate domus tua, & torrente voluptatis tue potabis eos.*

Nego consequ. Essentiam enim per proprietates indigitari, & exprimi, haud rarum est apud Philosophos. Beatitudo itaque formaliter consistit in boni possessione, & consequenter in voluptate, quæ ex ejusmodi possessione emergit. Nec legitima esset hæc consequentia, si num bonum sine jucunditate nusquam invenitur, ergo jucunditas est summum bonum; perinde enim esset, ac si argueretur hoc modo: exercitus nusquam est sine duce, ergo milites sunt ipse dux.

Quæres; An reverà Epicurus docuerit beatitudinem in corporis voluptatibus esse reponendam.

Respondet ita visum esse plurimis cum veteribus, tum modernis; in primis verò Ciceroni 3. Tuscul. ubi plurimis Epicuri sententiam exagitans, inter cætera scribit: *Quamvis voluptates spernat eas quas modò laudavit, ego tamen meminero quidd videtur ei summum bonum. Non enim verbo solius posuit voluptatem, sed explanavit quid diceret. Saporem inquit, & corporum complexum, & ludos atque cantus, & format eas, quibus oculi jucundè moveantur. Num fingit? Num mentior &c. Quamobrem oratione post reditum suum in Senatui Pisonem describens, ut nihil libidiniosius, nihil impurius, nihil intemperantius, nihil denique scelestius eo cogitari posset; Tum Epicuri sectatores disciplinamque subnotat, qua ille imbutus hos induerit mores; His, inquit, utitur quasi præfatis libidinum suarum. Hi voluptates omnes vestigant atque odorantur, Hi sunt conditores inſtrumentesque convivii, iidemque expendunt atque æstimant voluptatibus; sententiamque dicunt & judicant quantum cuique libidini tribuendum esse videatur.*

F

deatur. Horum ille artibus eruditus, &c.

Athenæus quoque libro 12. scribit Epicuro hoc fuisse dogma, *Omni boni principium, radixque est voluptas ventris; & quæ eximia sunt sapientiæ præcepta ad hanc referuntur.* Plurima in hujus rei confirmationem ex veteribus adjicit. His accedit Plutarchus adversus Col. ubi Epicureis exprobrat non cedere cor porci omnibusque felicitatem, dum nimirum statuunt ad felicitatem id sufficere, ut & carni & animæ circa carnem occupatæ bene sit: hæc verò summi hircorumque pruritus sunt perfamilia. Et libro 2. ait Epicurum illiusque sectatores asserere Summum bonum esse circa ventrem, omnesque alios carnis metus, per quos se voluptas, non dolor insinuat; ac omnia præclare, sapienterque inventa ad voluptatem, quæ circa ventrem, bonamque de ea non destituta spes, pertinere.

His assentiuntur plurimi Ecclesiæ Patres, in primis Origenes libro 3. contra Celsum Epicureum, *Nisi forte*, inquit, *Celsus cum suis Epicureis vanam negabit spem, quæ bonorum summam in perpetua corporis voluptate ponit.* Similiter Lactantius lib. 3. cap. 17. eam ob rem dicit Epicurum fuisse turpissimæ voluptatis assertorem. Sanctus Ambrosius lib. 3. epist. 25. dicit Epicureos delicias suadere, & asserere castimoniam nulli usui esse. Sanctus Hieronymus in cap. 9. Eccl. Epicureos appellat pecudes Philosophorum. S. August. cap. 7. dicit Epicureorum de summo bono sententiam non hominum esse, sed porcorum. Taceo ceteros Ecclesiæ Patres eandem de fœda felicitate sententiam Epicuro adscribentes: sic sanctus Gregorius Nazienzenus oratione 34. adversus hæreses. Isidorus Pelusiota Epist. 460.

Verum quidquid alii de Epicuri mente senserint vel scripserint, habemus ipsummet Epicurum disertis verbis in Epist. ad Menoecum, docentem

se non corporis, sed animi voluptatem intellexisse, cum in ea rationem summi boni ac felicitatis constituit. Quando, inquit, voluptatem beatæ vitæ dicimus finem, non intelligimus eas voluptates, quæ sunt virorum luxu diffuentium, aut aliorum etiam, quatenus spectantur in ipsa actione fruendi, quæ nimirum sensus jucundè dulciterque afficitur: veluti quidam ignorantes, aut à nobis dissentientes, aut aliquin adversum nos malè affecti interpretantur: sed illud dumtaxat intelligimus, non dolere corpore ac animo non perturbari. Si quidem non compositionis comensationeque perpetuæ: non ipsa puerorum mulierumque consuetudo: non piscium delicia, aut quacumque aliæ mensæ lautioris cupiditæ, jucundam vitam pariunt, sed quæ cum sobrietate serenoque adeo animo, est ratio, causas, cur quidque eligendum, fugiendumque sit, investigans, ac opinionem abigens, ob quæ plurima mentes occupat perturbatio.

Unde Seneca tametsi fuerit propugnator & assertor doctrinæ Stoicorum, qui maximè Epicureis adversabantur, nihilominus hæc in Epicuri gratiam & apologiam scribit: *In ea ipsa sententia sum, inquit hoc nostris popularibus dicam, sancta Epicurum & recta præcipere; etsi propius accefferis, etiam tristitia: voluptas enim ad parvum & exile revocatur; & quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati.... Itaque non dico quod plerique nostrorum sectam Epicuri flagitiorum magnificam esse: sed illud dico, male audit, infamis est, & immerito.* Hinc idem Seneca plerumque egregia Epicuri dicta colligit, & suis scriptis inserit. Sic Epist. 22. refert illam nobilem Epicuri sententiam: *Si vis Psychoclea divitem facere, non pecuniæ adjiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est.* Quam sententiam omnibus bonis applicandam esse ibidem expendit Seneca, subditque; *Et lubentius Epicuri egregia dicta*

CONT.

commemoro, ut illis qui ad illa confugiunt, spe mala induci, qui velamentum seipso suorum vitiorum habituros existimant, probem quocumque iterint, honestè esse vivendum.

Huic suffragatur Lactantius lib. 3. cap. 7. his verbis: Epicurus summum bonum in voluptate animi esse censet, Aristippus in voluptate corporis. Consentit pariter Gerson sermone in solemnitate Omnium Sanctorum, ubi referens eorum opinionem, qui dixerunt beatitudinem hominis consistere in animi voluptate, subdit; Cujus sententia videtur fuisse Epicurus ille, cujus Seneca crebrò cum summa veneratione meminit epistolis.

Unde colligo Epicureos & Stoicos circa beatitudinis objectum, solam, quæstionem movisse de nomine; quod enim illi voluptati, hi virtuti tribuebant. Et inter utramque sectam magnum non esse discrimen, aperit ipsemet Seneca Epistola 9. Hoc inter nos & illos interest. Noster Sapiens vincit quidem incommodum omne, sed sentit: illorum, ne sentiat quidem. Illud nobis cum illis commune est, Sapientem seipso esse contentum; sed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & consubernalem, quamvis sibi ipse sufficiat. Epistola autem 66. affirmans bona aut mala corporis esse Sapientem indifferentia, solvensque objectionem qua inferre quis posset ex ejus doctrina, nihil interesse an aliquis in gaudio sit, an in mœrore jaceat, & tortorem suum lasset, ait: Poteram respondere quod Epicurus ait, Sapientem si in Phalaridis sauro peruratur, exclamaturum: Dulce est. & ad me nihil pertinet. Quid miraris, si ego parva bona dico, unius in convivio facientis, alterius in tormenta fortissimè stantis, cum, quod incredibile est, dicat Epicurus, dulce esse torqueri. Utriusque etiam Sectæ consensionem pluribi aperit, præsertim Epist. 92. ubi probans Sapientem Stoicum virtutis robore om-

nes reddere & excutere calamitates, ait: Quid porro non æque in credibile videtur aliquem in summis cruciatibus positum dicere Beatus sum? Atqui hæc vox in ipsa officina voluptatis audita est. Beatissimum, inquit Epicurus, hunc & ultimum diem ago; cum illum hinc urina difficultas torqueret, hinc exulcerati dolor ventris. Alia plerumque similia de Epicuro legere licet apud Senecam.

Quæ cum ita sint, responderi potest ad eos qui oppositam Epicuro sententiam adscribunt, ipsos fuisse delusos calumniis Stoicorum, qui cum erga Epicureos essent malè affecti, Epicuri doctrinam de summo bono in voluptate consistente, animo perverso interpretantes, ad corporis voluptates & illecebras traduxerunt. Unde factum est, ut cum in vulgus fuisset propalatum Epicurum voluptatis impuræ assertorem esse, Sancti Patres & Ecclesiæ Doctores, quorum institutum erat homines ad pietatem & mortificationem evangelicam erudire, acriter insectati sunt Epicuri doctrinam & sectatores.

CONCLUSIO III.

In nullis fortune bonis invenienda est naturalis hominum felicitas.

Probatur. Fortune bona sunt, vel Honores vel Dignitates, vel Principatus vel Divitiæ; sed ex nulla horum fructione, homo verè dici potest beatus. Probo. non consistit in Honore, quidquid reclamant Superbi. Quia felicitas est in felice, perficit enim felicem; at honor non est in honorato, sed in honorante; bonor namque est exhibitio reverentia alicui in testimonium excellenti boni, sicque in potestate est honorantia honorare, vel non honorare bonum virum. Nec in viri boni potestate est ut honoretur; quia licet sit honore dignus, honoratus tamen ab actu honoris ipsi exhibendo cessare poterit: cernimus enim

enim quosdam homines interdum honorari, interdum ludibriis affici; hunc plures encomiis celebrabunt, quem alii despicient, & vituperiis cumulabunt.

2. Felicitas propter se expetitur; est enim finis ultimus in quo omne hominis desiderium quiescere debet: sed honor propter se non appetitur; nam qui honores sectantur, sæpè id faciunt, ut virtute præditi videantur: hinc querunt honorari maxime à prudentibus, & ab his qui recti sunt iudicii, quoniam melius judicant eos esse honore dignos.

3. Honor sæpius improbis, stolidis ac belluinis hominibus propter eorum divitias, principatus, aut dignitates deferretur: Ergo nequit esse summum bonum, quandoquidem homines summè bonos non efficiat.

Dices. Summum hominis bonum est, quod ab omnibus hominibus appetitur; sed honorem omnes homines appetunt: ergo &c.

Resp. majorem. Quod appetitur appetitu ordinato & regulato, *Concedo*: appetitu pravo & inordinato, *Nego*: *Ita similiter distincta. min. neg. conseq.* Honor enim recte nequit appeti: nam qui solum honoris gratia aliquid ageret, ut ambitiosus, esset exprobrandus, non autem ut probus honorandus.

Dices. 2. Beatitudo objectiva est præmium virtutis; sed teste Arist. 1. *Ethic. cap. 5.* Honor est præmium virtutis: Ergo &c.

Distingo min. Honor est præmium virtutis perfectum & præstantissimum, *Nego*: est præstantius iis omnibus, quæ homini virtute prædito hoc in mundo deferri solent, *Concedo*: cum enim homines inter omnia hujus mundi suppellectilia nihil præstantius obtineant; idcirco præstantissimæ operationi, quales sunt virtutis actus, eum deferunt; honor enim in rebus corporeis primum dignitatis locum obtinet, juxta illud Proverb. 22. *Melius est nomen bonum, quam divitiarum multa.*

Non consistit etiam in Dignitatibus, quidquid sentiant Ambitiosi. 1. Quia summum bonum omnibus debet esse pervium: sed potestas & dignitas paucis admodum sunt perviæ; non enim omnes regnare, judicare, & aliis præstare possunt. 2. Summo bono hominis appetitus expletur; cum enim nihil desiderari queat, nisi bonum: qui summo bono fruitur, nihil habet quod ultra desideret; sed non ita est de dignitate & potestate; quis enim Monarcharum intra sui Imperii limites ita corde & affectu stetit, ut vicinas Provincias suo subicere Imperio noluisse, si potuisset? Nam, inquit Boetius lib. 3. *prosa 5.* *Quamvis latè humana tendantur Imperia, plures necesse est gentes relinqui, quibus Regum quisque non imperet. Qua vero parte beatus faciens definit potestas, hac impotentia subintrat quæ miserum facit: hoc igitur modo majorem Regibus inesse necesse est miserie portionem.*

3. Summum bonum, miseriam, tristitiam ac mororem fugat & expellit; sed id præstare nequeunt dignitas & potestas, nam, inquit idem Boetius, *Expertus sortis periculis Tyrannus, regni metus pendentis supra verticem gladii terrori similavit. Quæ est igitur hæc potestas, quæ sollicitudinum morsus expellere, quæ formidinum aculeos vitare nequit? Atqui vellent ipsi vixisse securi, sed nequeunt: de hinc de potestate gloriantur. An tu potentem censes, quem vides velle quod non possit efficere? Potentem censes, qui satellite latus ambit: qui quos terret, ipse plus metuit; qui ut potens esse videatur, in servientium manu situs est.*

4. Summum bonum nemini malum est & noxium: sed dignitas & principatus, plures ad extremas miserie ac paupertatis angustias impellunt; *Quid enim omnium aliud dignitas sublimium, inquit D. Salvianus lib. 4. de Guber. Dei, quam proscriptio civitatum? Aut quid*

quid aliud quorundam, quos taceo, præfectura, quam præda? Nulla siquidem major pauperum depopulatio, quam potest: ad hoc enim honor à paucis emittitur, ut cunctorum vastatione solvatur: quo quid esse iniquius, quid miserius esse potest? Reddunt miseri dignitatem pretia quas non emunt: commercium nesciunt, & solutionem sciunt. Ut paci insisterent, mundus convertitur, unius honor, orbis excidium est. Neque solum aliis graves, sed & sibi met ipsis noxii plerumque fiunt: nam ait Claudianus,

Tolluntur in altum,

Ut lapsu graviore ruant.

5. Nullum onus gravius est onere, dignitatum. Nam, ut inquit Seneca ad Polib. c. 26. *Magna seruitus est ex magna fortuna. Omnium domos vigilia Principis defendit: omnium otium, illius labor, omnium delicias, illius industria, omnium vacatione, illius occupatio.* Unde non immerito cum Carolus V. Imperatorias Insulas lubens exueret, ut sese ab hoc gravi onere subduceret, Imperiumque ac Regna coram Principibus filio suo cederet, Illacrymans in hæc verba erupit: *Miseret me, Proceres filii charissimi, cuius humeris tam grave onus imponitur, quod dum gesturus est, vita ei in summis laboribus est transigenda.*

Constat itaque summum hominis bonum, nec in honoribus, nec in dignitate & principatu esse collocandum.

Non consistit denique naturalis bonum beatitudo in divitiis, quidquid contendunt Avari. 1. Quia non solis bonis tribuuntur. Nam, inquit Boetius lib. 2. de Consol. Prosa 5. & 6. De ratione boni est, ut eum cui competit, bonum reddat; apud bonos cumulatius reperitur, & possidenti non noceat: sed divitiæ homines bonos non efficiunt, & cumulatius apud improbos, quam apud iustos reperiuntur. Nam inquit Pfalter Regius Pl. 143. *Promptuaria eorum plena, de peccato-*

ribus loquitur, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Eructantia ex hoc in illud. Oves eorum factosæ &c. quibus subdit, *Beatum populum dixerunt, mundani, cui hæc sunt: sed hallucinantur, nam beatus populus cujus Dominus Deus ejus.*

Hæc de causa tot fuerunt impiorum, nedum sed & piorum de peccatorum prosperitate querimoniarum. Sic David ipsemet Plal. 72. *Ecce ipsi peccatores abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias. Et dixi ergo sine causa iustificavi cor meum.* Sic Hierem. 12. *Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui prævaricantur, & iniqui agunt &c.* Sic Job. 21. *Quare ergo impii vivunt, sublevari sunt, confortatique divitiis &c.* Quibus querimoniis ipsemet ibidem faciens satis, David concludit. *Dejecisti eos dum alleverantur: quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt &c.* Job autem prosperitatem peccatorum sic concludit, *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.* Plura si desideres, consule S. Salvianum, qui has & similes querelas retundit in libris, quos scripsit de providentia & gubernatione Dei.

2. Beatitudo beatum efficere debet, ac proinde ipsi debet uniri: *Atqui, ut loquitur Boetius 2. lib. de consol. prosa 5. divitiis fundendo magis, quam coaccervando melius nitent; siquidem avaritia semper odiosos, claros largitas facit.* Ergo &c.

3. Beatitudo naturæ non adversatur, nec in ejus leges militat, bonum enim bono non est contrarium; sed qui divitias coaccervant & magnificiunt, pluribus rationibus contra leges operantur. 1. Quia natura divitias in omnium prorsus hominum usum & commodum efformat, qui verò eis inhiant sibi proprias & privatas efficiunt, aliiisque earum usum adimunt. 2. Idcirco

cas

earum naturæ Auctor condidit, ut hominibus per sui diffusionem & communicationem essent proficiuæ; qui autem eas; coacervat & asseruat, contra earum institutionem, veluti carceri mancipatas suis in arcibus reconditas retinet. 3. Naturæ leges intendunt, ut quæ terrena sunt, & ex terra prodeunt, nostris pedibus terenda subjiciantur: proinde cum juxta tritum D. Bernard. effatum, *Solus error hominum fecit, ut aurum & argentum judicentur pretiosa, cum reverà nihil sint præter terram rubram vel albam*, conculcari debent & infra nos deprimi: secùs autem faciunt avari; divitias enim veluti Idola venerantur, omnesque curas ac sollicitudines in eis asservandis impendunt.

4. Deniquè probatur rationibus conglobatis. 1. Beatitudo debet esse stabilis. 2. Solis probis competere. 3. Omnes prorsus miserias excutere. 4. Esse summum amabile. 5. Hominis appetitum satiare. 6. Non debet esse causa & origo malorum: sed hæc omnia divitiis non competunt. 1. Namque maxime sunt labiles; qui enim ditiores fuerant, ad summas paupertatis angustias sæpius rediguntur. Unde Regius Plaltes divitias similes facit somno fugaci, Psal. 75. *Dormierunt, inquit, somnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis*: cui concinit Poeta,

Irus erit subitò, qui modò Cræsus erat.

2. Potius improbis, quàm probis tribuunt, ut supra diximus. 3. Omnem miseriam non excludunt, imò multiplicem dolorem inferunt; magno siquidem labore comparantur, majore timore conservantur, & maximo dolore amittuntur. Unde meritò exclamat Boetius lib. 2. Prosa 5. *O præclarum opum mortalium beatitudo! quam cum adeptus fueris, securus esse desistis*. Hinc non ab re adorandus Salvator Lucæ cap. 8. divitias spinis assimilat, quia,

inquit in hunc textum D. Gregorius, *Cogitationum suarum punitionibus mentem lacerant: & cum usque ad peccatum pertrahunt, quasi insidiò vulnere eruant*. 4. Non sunt summum amabile; etenim nihil est iniquius, quàm amare pecuniam; Eccl. 10. *Quintò*: Non satiant hominem; nam *Avarus non implebitur pecunia, & qui amat divitias, fructum non capiet ex eis*. Eccl. 5. Enim verò cum omnes simul & ab eodem possideri nequeant, semper aliquid superest desiderandum, hinc.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit,

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

6. Omnium penè malorum sunt incentiva; nam, ut inquit Seneca in lib. de Pauper. *Nemo dignus Deo est, nisi qui opes contemnit. Hoc enim efficiunt divitiæ, instant animos, superbiam & arrogantiam pariunt, invidiam contrahunt, & edusque mentem alienant, ut fames pecunie nos etiam nocitura deleat*. Unde optimo jure Ovidius 1. *Metamorph.* hæc cecinit.

... Itum est in viscera terræ:

Quasque recondiderat, Stygiisque admoverat umbris,

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

Dices 1. Divitiæ propter se ab avaris expetuntur, ergo in eis suam illi consistunt beatitudinem. *Insuper*, in eo est reponenda beatitudo, quod ab omnibus appetitur: sed divitiæ ab omnibus appetuntur, juxta illud Hierem. 6. *A minore usque ad majorem omnes avaritiam student. Denique, beatitudo est præstantissimam omnium bonorum, cui omnia alia cedunt; sed divitiis alia cedunt, juxta illud Eccles. 9. Pecuniæ obediunt omnia*. Ergo in divitiis reponenda est hominum beatitudo.

Nego consequ. & ad 1. & 2. *distinguo* maj. Divitiæ propter se ab illis appetuntur appetitu ordinato, *Nego*: appetitu

titu inordinato, *Concedo*: divitiæ siquidem rationem boni tantum utilis fortiuntur; ac proinde ex se ad alia bona consequenda debent ordinari. Hinc Propheta Judæorum depravatos mores increpans, eos omnes divitiis sectari pronunciat.

Ad 3. distinguo minorem. Omnia venalia pecuniæ obediunt, *Concedo*: alia, *Nego*: nisi forte apud amantes ac perverfos, qui virtuti & sapientiæ divitiis præferunt; licet *Omne aurum in comparatione virtutis & sapientiæ arena sit exigua, & tanquam lutum æstimetur argentum* ad sapientibus in conspectu eorum, ut loquitur hominum Sapientiss. Sapient. 7.

CONCLUSIO IV.

Solus Deus est objectiva beatitudo hominis. Hæc aperte sequitur ex dictis hæctenus, tum in præsentī, tum in præcedenti quæst. & patet evidenter. In eo siquidem sistenda est hominis beatitudo, quod natum aptum est, omnia illius naturalia explere desideria: sed talis est Deus. *Probo*. Illud solum aptum est omnia hominis satiare desideria, quod omnem boni desiderabilis rationem in se complectitur: sed talis est solus Deus, qui nedum totius boni fons est & origo, sed & omne bonum celebratur sacris in apicibus. Cum enim Moyses Exod. 33. Deum exorasset his verbis. *Ostende mihi gloriam tuam, Respondit Deus: Ego ostendam omne bonum tibi*.

Nec id mirum videri debet, siquidem cum Deus sit supremum omnium entium, à quo cætera suas exceperunt naturas & præcellentias; necessum est, ut eas ipse dotes in se contineat, aut formaliter, aut virtualiter, aut eminenter, quas cæteris entibus elargitur: nemo enim dat quod non habet, aut formaliter, aut virtualiter, ut in Physica fusiùs expressimus.

Insuper. Deus bonus est omnibus omnino modis, quibus aliquid boni nomen sibi posset vindicare. 1. namque bonus est *bonitate essentiali*, quia ejus essentia infinites infinitè perfectis dotibus ac præcellentiis emicat, eique ita propria est hæc essentialis & imparticipata bonitas, ut nulli alteri tribuatur: juxta illud Christi Domini oraculum, *Nemo bonus, nisi solus Deus*. 2. Bonus est *bonitate principii*: omnia si quidem ejus opera bona sunt juxta illud Genesis, *Vidit Deus cuncta que fecerat, & erant valde bona*. 3. Bonus est *bonitate communicationis*, quia inquit D. Jacobus 1. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum*. 4. Bonus est *bonitate exemplari*: divina siquidem ejus voluntas nostrarum omnium operationum regula est perfectissima, juxta illud Matth. 5. *Estote ergo & vos perfecti sicut Pater vester Cælestis perfectus est*. Quis ergo in hoc totius boni fonte suam sitim non exslingueret, & omnia sua desideria perfecte non satiet?

Dices 1. Objectum beatificum satiare debet appetitum beati: sed Deus secundum se præcisè & seorsim à bonis creatis, nostros non satiat appetitus; tum quia animæ beatæ non solum naturali, sed etiam elicitò appetitu cupiunt suis iterum corporibus uniri, imò & ipsimet Angeli, etsi in Deo delicientur, nihilo minus aliquid desiderant juxta illud 1. Petri 1. *in quem desiderant Angeli prospicere*. Ergo Deus esse nequit objectum beatificum.

Distinguo maj. Objectum beatificum satiare debet appetitum, ita ut præter hoc objectum nihil appeti possit, *Nego*: ita, ut nihil appeti possit cum anxietate, *Concedo*: Deus autem ita satiat animas hominum in hac vita, ut etsi ultra ipsum cupiant, nulla tamen anxietate turbantur.

Quantum ad Angelos, *Respondet S. Greg.*

S. Greg. lib. 5. *Moral. cap. 25.* his verbis: *Deum Angeli vident, & videre desiderant; cupiunt intueri, & intuentur. Ne autem sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur: & ne sit in satietate fastidium, satiati desiderant, & desiderant sine labore; quia desiderium satietas comitatur, & satiantur sine fastidio, quia satietas ex desiderio accenditur, juxta illud Eccl. 24. Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient.*

Ex his collige 1. Beatitudinem in genere, & quatenus objectivam & formalem simul complectitur, rectè à Boetio 4. de consolatione describi, his verbis: *Beatitudo est status omnium bonorum adunatione perfectus.* Hæc enim apprimè beatitudinis naturam aperit, quæ in eo sita est, ut quiete appetitum, ejusque desiderium expleat, ita ut nihil præter eam super sit amplius optandum, sed habita bonorum omnium possessione, nihil est amplius desiderandum; id enim quod desideraretur, haberet rationem boni. Ergo in hoc bonorum cumulo contineretur, ac proinde non posset desiderari; desiderium enim est rei absentis; Hæc pariter competit omni prorsus beatitudini, sive naturali, sive supernaturali; inde enim verè dici potest hæc in mortali vita beatus, qui Deum amore & contemplatione complexus, omni bono fruitur.

Collige 2. Beatitudinem objectivam non incongruè his verbis exprimi. *Beatitudo objectiva est bonum perfectum creature intellectuales, satiantur & complent illius appetitum naturalem.* 1. Dicitur *bonum perfectum*, tum ut ab ea omnis ratio mali arceatur, tum ut omne desiderandum involvat 2. *creature intellectuales*; licet enim, inquit Doctor in 4. d. 49. q. 8. n. 8 brutæ animantes aliquatenus beatæ dici possint, prout uniantur suo optimo immediate, id est, sensuum objectis, & delectationem

eis procreantibus, non tamen simpliciter beari dicuntur; quia, inquit, quod non conjungitur meliori se, beari nequit; sed brutæ animantes, dum sensuum objectis per voluptatem uniantur, non conjunguntur bono meliori, quàm sint ipsæmet bellæ; nam quæcumque potentia operativa est animati, ut animatum est: sed objecta sensuum, & voluptas ex eis percipienda, non sunt perfectiora animato, ut animatum est; ac proinde cum bellæ meliori se uniri nequeant, nequeunt pariter perfectè beari; & consecrari beatitudo solas naturas ratione & intellectu præditas potest afficere. Cæteræ descriptionis particulæ per se patent.

QUÆSTIO III.

In quo consistat formalis Beatitudo.

CERTUM est eam non esse statuentam in animæ substantia, facultatibus aut habitibus; alioquin dormientes, amentes, imò & miserissimi illi æternis addicti cruciatibus, dici possent beati; quippè cum in hoc omnis miseriæ barathro eandem animæ substantiam, facultates, & nonnullos habitus, quos viventes obtinuerant, afferrent. Non consistit pariter in aliqua operatione sensitiva; quia ut jam diximus, nullum sensuum objectum summi boni rationem obtinet; ac proinde nulla sensitivæ animæ operatio, beatitudinis nomen & sortem promeretur.

CONCLUSIO I.

Beatitudo formalis consistit in operatione animæ rationalis. Hæc duas habet partes, quarum.

Probatur 1. In eo statuenda est formalis hominum beatitudo, quod est in homine præstantissimum; sed tales sunt operationes; ergo illa in operatione

ne

ne consistit. *Major constat.* Cum enim beatitudo sit bonum supremum beati, in eo statuenda est, quod in beato optimum esse conspicitur. *Prob. min.* Id in homine perfectissimum est, quod est maximè actu: actus enim perfectior est potentia; ac proinde quod est maximè actu, est perfectissimum, sed operatio est maximè actu; quippe cum à sua actualitate nomen *actus* sibi vendiceret. Ergo &c.

Deinde. Ex Doctore in 4. d. 49. q. 2. n. 17. In eo consistit formalis beatitudo, quo conjungitur objectiva cum beato: sed sola operatio id præstat, ergo &c. *Major patet:* Quia beatum esse, est summè sibi benè esse: nullus autem sibi benè esse potest, nisi habendo in se quod sibi bonum est; nec potest habere, nisi ipsi conjungatur. Ergo &c. *Minor etiam constat.* Quia nec essentia, nec potentia conjungitur bono extrinseco, nisi per operationem. Ergo &c.

Probatur 2. part. Beatitudo est solius naturæ intellectualis, sed operationes animæ, prout vegetans aut sentiens est, non sunt solius naturæ intellectualis; quippe cum brutis etiam & plantis competant. *Insuper.* Vegetantis & sentientis animæ operationes corporeæ sunt, ac proinde homines objecto beatifico summè spirituali conjungere nequeunt. *Denique,* sicut objectiva beatitudo reponenda est in re omnium optima, ita & formalis in operatione omnium perfectissima est collocanda; sed operationes animæ intellectualis præstantiores sunt operationibus, animæ vegetantis aut sentientis; operari enim sequitur esse, esse autem spirituale, cum sit incorruptibile, & omnium entium maximo, Deo nempe, magis uniforme, præstantius est esse corporeo; ac proinde operationes spirituales corporeis longè præstant, & consecrariè in eis statuenda est formalis beatitudo.

Philos. Tom. IV.

CONCLUSIO II.

Beatitudo formalis hominum pro hoc statu, consistit in contemplatione naturalis Dei, quatenus rerum humanarum Providoris, ac in ejusdem amore super omnia.

1. Probatur. Beatitudo formalis est refertissima & integra summi boni possessio: sed summum hominis bonum, non potest hic à Deo possideri, nisi per contemplationem & amorem; ergo &c. *Major constat* ex dictis: *Minor etiam patet 1. ex parte animæ operantis.* Dum siquidem sunt in ea facultates operativæ, contemplativæ scilicet & operativæ, intellectus nempe & voluntas; ac proinde duplex est illius operatio, nimirum contemplatio & amor.

2. Ex parte objecti beatifici. In Deo siquidem quod summum bonum est, duo sunt præsertim distinguenda summa, videlicet ejus veritas, & suprema ejusdem bonitas: omnes enim superadorandæ illius præcellentiæ hoc duplici radio perfunduntur, ut veræ sint simul & bonæ: sed suprema veritatis contemplatio intellectum beatum efficit, & divinæ bonitatis amor omnino feliciem reddit voluntatem: Ergo Beatitudo formalis in utraque prædicta operatione rectè statuitur.

Confirmatur. Beatitudo naturalis hominis statuenda est in eo, quod hominem contentum efficit: sed talis est Dei contemplatio & amor super omnia: Ergo &c. *Major constat* ex allatis conditionibus ad beatitudinem requisitis. *Minor prob.* Illud hominem contentum efficit, quantum hac in mortali vita contentus esse potest, quod eum ad omnes prorsus eventus sive prosperos, sive adversos paratum ita exhibet, ut nulla renitente fortuna, possit deijci, nec ridente nimium extolli: sed id homo assequitur per Dei contemplationem & amorem super omnia. 1. Contemplatione siquidem eum

G

eum

eum agnoscit supremum & sapientissimum rerum omnium Conditorum & Moderatorem; proindeque novit ipsum omnia in pondere, numero & mensura disponere; & consecrari omnia regere & ordinare ad finem optimum: Et sic facile divino sese subijciat regi-
mini, nec ullis rerum eventibus ab interna mentis quiete dejicietur: imò ridebit omnia fortunæ incommoda, & bonorum omnium jacturam, amicorumque mortem quieto animo accipiet: Ergo &c.

Dices 1. Cognitio Dei, & ejusdem amor super omnia, naturaliter est impossibilis: Ergo in neutro statuenda est naturalis hominum beatitudo.

Nego antec. Homines enim ex rebus naturalibus, divinas investigare possunt præcellencias, Deumque omnium entium præstantissimum agnoscere; ac proinde toto amoris impetu possunt in illud bonum omnium maximum propendere; & si ad hæc necessarium sit speciale aliquod divinitus inditum auxilium, istud omnibus omnino hominibus liberaliter conceditur ab eo, *Qui aperit manum suam, & implet omne animal benedictione* Psal. 44. Hinc omnes veteres Philosophi naturalem hominum beatitudinem in supremæ veritatis contemplatione & præstantissimæ bonitatis dilectione statuerunt. Sic præcæteris rerum divinarum indagator oculatissimus Mercurius Trismegistus, cap. 19. sui *Pimandri* hæc habet; *Deum qui cognoscit, bonis refertus omnibus, notiones divinas affequitur: quæ de causa, si qui huic cognitioni se dedicant, nec ipsi vulgo placent, nec vulgus illis; insinire demum putantur, visumque reportant.* Interdum etiam odio habentur, contumeliis affeuntur, visaque privantur. Verumtamen bono Deo devotus quam primùm divinam prægressus fuerit notionem, oblivioni reliqua omnia tradet: atque etiam quæ reliquit hominibus mala sunt, huic ut bona contingunt;

consulenti prudenter, & ad scientiam, singula referenti, quodque mirandum est mala semper in bona convertenti.

Dices 2. Beatitudo hominis debet esse stabilis: sed tales non sunt Dei cognitio & amor, ergo in eis non est statuenda naturalis hominum beatitudo.

Nego min. Illud enim hoc in proposito stabile dicitur, quod nullis fortunæ casibus ab homine ratione utenti potest eripi: sed Dei contemplatio, & ejusdem amor nullis prorsus incommodis invito possidente eripi possunt, ita ut de amore Dei naturali idem proferre penè liceat, quod de supernaturali protulit Apostol. Rom. 8. *Certus sum, inquit, quia neque morti, neque vitæ, neque Angeli, neque Principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à ebaritate Dei.*

Urgebis. Illud stabile dici nequit, quod diu non perseverat: sed cognitio & amor Dei naturalis diu perseverare nequeunt; Ergo &c.

Dist. min. Diu perseverare nequeunt per continuitatem, *Concedo* Tales enim operationes sæpius necessum est interrumpere, vel propter somnum, vel propter conversationem, vel propter alias operationes eliciendas: diu perseverare nequeunt per frequentem repetitionem, *Nego:* tales enim cognitionis & amoris actus identidem repetere licet; nam ut ait Arist. sicut una hirundo non facit ver, sic nec unus actus cognitionis & amoris Dei, hominem beatum efficit: sed illi actus frequenter sunt repetendi.

Vel aliter distinguo min. Cognitio & amor Dei actualis diu durare nequeunt quoad existentiam, *Translat:* quoad effectum, *Nego:* interruptis enim talibus actibus, remanet semper interna animi quies & læticia, sive in prosperis, sive in adversis, ratione cujus semper beatus dici potest.

CON-

CONCLUSIO III.

Beatitudo formalis magis principaliter in amore, quam in visione consistit. Hæc est Doct. in 4. sent. dist. 49. q. 4. et 5.

Probatur 1. Sicut beatitudo objectiva in bono præstantissimo posita est, ita etiam beatitudo formalis in operatione nobilissima constituenda est: sed operatio voluntatis nobilior est operatione intellectus. Tum, quia, ut probavimus in Physicis, voluntas est potentia nobilior intellectu. Tum, quia cognitio ab amore ordinatur: etenim perversus est ordo, inquit D. Anselmus l. 2. cur Deus homo c. 1. Amare ut intelligas; rectissimus verò intelligere, ut ames: sed quod nobilior est, non ordinatur ad inferius; nec beatitudo, quæ, ut docet Arist. 1. Ethic. c. 7. est operatio ultima & optima, ad aliam referri potest: Ergo &c. Tum, quia ille actus est nobilior, qui à præstantiori habitu procedit: sed amor Dei procedit à charitate, quæ est habitus præstantissimus, dicente Apostolo 1. Cor. 13. Major autem est charitas. Et D. Augustino 15. de Trin. c. 19. In donis Dei nihil charitate majus est. Tum denique, quia sicut pejus est odisse Deum, quam eum nescire; ita melius est amare Deum, quam cognoscere, & nullus est beatorum, qui non eligeret potius à visione Dei, quam ab ejus amore desistere, si ab invicem amor & visio separari possent.

Probatur 2. In illo actu consistit principaliter beatitudo formalis, qui attingit per se ultimum finem sub ratione summi boni: sed solus amor attingit per se ultimum finem sub ratione summi boni, intellectus verò tendit in illud sub ratione summi veri: ergo &c. Hinc D. Anselmus l. 2. cur Deus homo c. 2. ait Rationalem naturam à Deo factam esse justam, ut summum bonum super omnia amaret, & sic illo fru-

endo beata esset: & D. Bernardus serm. 5. Summum bonum diligere summa beatitudo.

Probatur 3. In illa operatione consistit principaliter beatitudo formalis, quæ nos intimius Deo conjungit: sed amor perfectius Deo conjungit, quam cognitio: voluntas enim immediate unitur Deo ut in se est; intellectus verò unitur tantum Deo, ut in mente per speciem expressam, vel intellectiōnem representatur. Adde, quod unio, per quam Deo assimilamur, præstantior est ea, per quam nobis Deus assimilatur: sed per contemplationem Deus assimilatur animæ, per amorem autem anima Deo fit similis. Intellectus enim res contemplando, eas de se veluti attrahit; & conceptum ex eis formando, eas sibi assimilat & proportionatas efficit; secus est de voluntate, quæ amoris actu in objectum crumpens, in illud veluti transfunditur. Hinc manavit vulgare illud: Anima magis est ubi amat, quam ubi animat: ut fusiùs explanabimus agendo de amoris effectibus & virtute.

Obijciat 1. ex Joan. 17. Hæc est vita æterna, ut cognoscent te solum Deum verum: & cap. 14. Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis: ex Aug. l. 1. de Trin. cap. ult. Visio sola summum est bonum nostrum: & cap. 36. Soli. Visio Dei tota merces est, totum præmium, &c.

Respondet Sanctum Cyrillum l. 1. in Joan. c. 16. aliosque Patres contextus illos passim de fide divina interpretari. Quæ dicitur vita æterna non quidem formaliter, sed principiativè, quia est principium salutis: quæ pariter sufficere dicitur, per comparisonem ad bona temporalia & alia Dei dona, quæ non sunt necessaria ad salutem. Vel si de gloria æterna velis intelligere, distinguam, hæc est vita æterna, &c. partialiter & minus principaliter, Concedo: totaliter, aut magis principaliter, Nego.

go. Ad dictum S. Aug. visionem solam esse summum bonum *distinguo*: per exclusionem aliorum actuum versantium circa alia objecta, *Concedo*: per exclusionem amoris beatifici, *Nego*: Idem enim pluribi affirmat, Deum diligere summam esse beatitudinem: hinc quoties Sancti Patres beatitudinem in Dei visione reponunt, non debent intelligi de visione Dei nuda, quæ inchoatam tantum felicitatem homini præbet; sed de visione, ut amor eam consequitur, qui consummatam efficit beatitudinem.

Obijtes 2. Beatitudo formalis est consecutio, & possessio beatitudinis objectivæ: sed beatitudo objectiva non comparatur aut possidetur per amorē, amor enim abstrahit à bono præsentem vel absenti; & amantem potius amato subijcit, quam amantem efficiat amati possessorem. Ergo &c.

Distinguo probationem minoris. Amor in genere abstrahit à bono possessio vel non possessio, *Concedo*: amor beatificus in specie, *Nego*. Supponit enim bonum præsens, cui intimè adhæret: hinc amore beatifico Deo fruimur: *frui enim est amore alicui rei inherere propter seipsam*, inquit Aug. J. 1. de Doctr. Christi. c. 4. & sic amore beatifico Deum possidemus, & quod præstantius est, possidemur ab ipso.

Quæres: An ille censendus sit beator, qui cum Dei cognitione & amore, fruitur etiam bonis fortune, corporis & animi.

Resp. 1. Hominem posse considerari secundum duplicem sui portionem: inferiorem scilicet & superiorem. *Portio inferior* distribui potest in vegetativam & sensitivam: Prima constat omnibus illis facultatibus ad animæ vegetantis operationes obeundas necessariis; hujus autem partis felicitas est ordinata earum facultatum virtus & operatio. Secunda distribui potest in sensus & appetitum sensitivum: priores sunt omnes illæ facultates, quibus objecta sen-

sibilia percipimus: Posterior autem est illa cunctis animantibus ingenerata propensio ad sensibiles voluptates percipiendas. Sensuum felicitas statui potest in naturali eorum perfecta temperie & expedita virtute ad suas sensationes eliciendas: Appetitus verò felicitas ultra hanc virtutem, /exigit adhuc perfectam subordinationem parti superiori, qua rationis imperio facile obtemperet & subjiciatur. *Portio superior* dividitur in contemplativam & appetitivam: prioris felicitas est supremæ veritatis perfecta contemplatio: Posterioris verò est omnium præstantissimæ bonitatis per amorē possessio: his suppositis.

Resp. 2. Absolutè loquendo eum esse beatiorem, qui secundum omnes portiones beatus est, quam qui solius portiones superioris beatitudinem obtinet. Tùm, quia ille beator est, cujus omnia satiantur desideria, quam foret ille qui alicujus tantum desiderii complementum & satietatem obtineret: sed talis esset prædictus. Tùm denique, quia portiones inferioris defectus superiores turbat, eamque à suis operationibus & quiete retardat ac dejicit: siquidem constat infirmitates, sensuum alterationes, inopiam, &c. homines à veritatis contemplatione, & supremæ bonitatis amore divertere: anima enim sublevandæ miseriæ, & dolori mitigando incumbens, vix quidquam aliud sapit.

Dixi absolutè. Si enim portio inferior suis absoluta perfectionibus adversus superiores rebellaret, eique ad nutum non obtemperaret, satius optandum esset inferiorem aliquibus carere, ut superior prævaleret, inferiorique perfectè dominaretur: Idem enim, servata proportionem, de beatitudine naturali proferre licet, quod de supernaturali protulit adorandus Salvator, Matth. 18. *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & projice abs te; bonum tibi est cum uno oculo ad vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.*

DIS-

DISPUTATIO SECUNDA.

De Principiis elicetivis actionum humanarum .

PRINCIPIA elicitiva humanarum actionum, sunt in duplici differentia. Alia namque sunt *acquisita*, putà habitus, de quibus in 3. disp. sermonem faciemus: Alia *ingenita*, nimirum omnes illæ facultates, à quibus operationes nostræ eliciuntur. Animæ autem facultates, vel sunt *vegetativæ*, & nobis cum stirpibus communes; vel *sensitivæ*, quibus belluis animantibus non sumus absimiles: vel *rationales*, quæ nos Angelis & Deo similes exhibent. Vegetativæ operationes, cum nec intellectus regimini, nec voluntatis imperio subiaceant, sed solum naturæ ductu regantur, non immerito ab actionum humanarum principiis arcentur & exulant. Unde hic solum superest examinandum, qualiter sensitivæ & rationales animæ facultates ad humanas actiones eliciendas concurrant, quod evidentius ut resolvatur.

Duplex in homine, ut supra diximus, portio est distinguenda: Superior scilicet, quam Apost. 7. ad Rom. *Mentis legem* nominat; & inferior, quam ibidem *Membrorum & peccati legem* vocat. Utrique portioni duplex inest facultas, *cognoscitiva* nimirum, quæ in superiori dicitur intellectus seu mens; in inferiori verò Phantasia, & *appetitiva*, quæ in superiori voluntas, in inferiori autem appetitus sensitivus nominatur.

Quoniam autem superior inferiorem dignitate superat, & voluntas intellectu cum sit præstantior, ut in Physica probavimus, idcirco omnes illæ facultates ad voluntatem tanquam ad principium ordinantur, vel ut ei obsequantur, vel ut eam moveant, & ad

agendum excitent. Hinc ut appareat exacta horum principiorum discussio, præsentem disputationem tres in Sectiones distribuemus, quarum *prima* erit de principiis voluntatem moventibus, tam internis, ut sunt intellectus & appetitus sensitivus, quàm externis, ut sunt Deus, Angeli, Astra, &c. *Secunda* erit de voluntate, ejusque libertate & dominio. *Tertia* de actionibus humanis elicitis à voluntate & intellectu.

SECTIO PRIMA.

De intellectu.

INTER omnia tam moventia, quàm elicitiva humanarum actionum, principia, intellectus primas obtinet: non quidem ratione dignitatis, quippe cum voluntatem eo præstantiorem esse in Physica demonstraverimus, sed ratione operationis. Voluntas enim solitò potentia cæca nominatur, non quod ipsa quidem sibi debito lumine careat & orbetur, sed quia pondere sui amoris tendit in bonum quatenus à potentia cognoscitiva, intellectu nempe, ipsi proponitur diligendum & prosequendum. Hinc nata sunt trita illa apud Philosophos axiomata: *Voluntas est facultas cæca: Non fertur in incognitum: Nihil volitum nisi præcognitum: Ignorantia nulla cupido, &c.* Ut itaque voluntas aliquod in objectum feratur & propendat, prius illustrari ac perfundi debet intellectus lumine, quo quid prosequendum aut fugiendum, proficuum aut nocivum sit, apprehendat. Merito igitur prius de intellectu, quàm de cæteris humanarum actionum principiis

piis differendum fuit fequentibus in-
quætionibus.

QUESTIO I.

*An & quomodo Intellectus dicatur
principium actionum
humanarum.*

NOTAND. 1. Intellectum non
poffe dici principium actionum
humanarum, nifi vel quatenus eas eli-
cit, vel quatenus ad eas eliciendas,
alias facultates movet, dirigit & illu-
ftrat. Id autem efficit, vel per *judicium
fpeculativum*, quo rem apprehendens
judicat eam effe vel odio vel amore di-
gnam, honeftati conforam, aut diffo-
nam; non tamen diftat voluntati eam
effe fugiendam aut profequendam. Cui
judicio correfpondet amor in voluntate,
qui dicitur amor fimplicis compla-
centiæ, vel odium fimplicis difplicen-
tiæ, quo voluntas rem amat; aut odit;
ipfam tamen fugere aut profequi non
decernit. Vel hanc directionem efficit
per *judicium practicum*, quo determi-
nat voluntatem ad profequendum aut
fugiendum aliquid, quod judicat fibi
conveniens aut contrarium.

Judicium autem illud practicum du-
plex eft, *univerfale* fcilicet & *particu-
lare*. Prius eft, quo intellectus judicat
de honeftate, utilitate, aut delectatio-
ne rei profequendæ: aut de turpitudi-
ne, incommodo & dolore rei fugien-
dæ. Posterior eft, quo intellectus cir-
cumftantias rei faciendæ, aut fugiendæ
examinat, nimirum, eam hic & nunc,
tali vel tali modo effe profequendam,
aut fugiendam.

Particulare iterum eft duplex, unum
abfolutum, quo intellectus abfolute
judicat aliquid effe faciendum aut abji-
ciendum, puta Deus eft colendus, fur-
tum effe deteftandum: alterum *condi-
tionatum*, quo intellectus judicat rem
fub conditione effe amplectendam, v.

g. potio medicinalis, quamvis amara,
fumenda eft, fi infirmis curari defide-
ret; ftudio, quamvis laboriofo & diffi-
cili, eft incumbendum, fi literatus &
doctus fieri cupias.

Notand. 2. Potentiam moveri ad
agendum, nihil aliud effe, quam de
non agente, ad actionem promendam
determinari & excitari. Id autem fieri
poteft dupliciter: *phyfice*, fcilicet in-
fluendo aut in potentiam, aut in ejus
actionem; & *moraliter*, proponendo
tantum ipfi objectum: ita ut propofito
objecto ftatim potentia fele determinet
ad agendum; licet facultas movens
nihil influat, nec in potentiam quam
movere dicitur, nec in ejus actionem.
Hæc iterum motio fieri poteft duobus
modis. 1. quoad *exercitium*, ita ut hunc
actum producat, quem poterat non
producere. 2. quoad *fpecificationem actus*
ita ut unum actum hujus fpeciei, po-
tius quam alterius eliciat.

Notand. 3. Actiones humanas, alias
effe elicitas, alias imperatas. *Elicite*
dicuntur quæ à voluntate prodeunt:
cùm enim actio non fit humana, nifi
quatenus eft libera, libertas autem cùm
in voluntate fedem habeat, idcirco ejus
actiones propriè, ac præcipuè humanæ
dicuntur. Cæteræ verò tam intellectus,
quam fenfum actiones, dicuntur hu-
manæ tantum per participationem, feu
quatenus ea imperatæ aut consentiente
à fuis facultatibus eliciuntur, quæque
ideo *imperatæ* dicuntur, ut funt ambu-
latio, ftudium &c.

CONCLUSIO I.

Intellectus eft principium actionum
humanarum.

Probat. Illud cenfetur actionum
humanarum principium, quod eft ra-
tio, cur illæ actiones humanæ dicantur:
fed intellectus eft ratio, cur actio-
nes dicantur humanæ: in tantum enim
humanæ funt, in quantum voluntariæ,
& pro-

& propter determinatum finem elicite: at tales esse nequeunt, nisi voluntas prius ab intellectu illustretur, non enim fertur in incognitum.

Deinde, intellectus est, qui eas actiones dirigit, ac proinde qui humanas efficit: non enim aliter hominis actiones à belluarum actionibus discrepant, quàm quia hæc solis appetitus & instinctus motibus ad objecta rapiuntur; illæ verò non nisi prævia intellectus illustratione, & libera voluntatis determinatione prodeunt.

Denique, actiones intellectus vel præcedunt, vel subsequuntur voluntatis imperium: Si præcedant, humanæ sunt secundum *directionem*; quippè cum ordinentur ad regendam voluntatem: Si subsequantur, dici possunt humanæ secundum *imperium*, quatenus juxta voluntatis præceptum, & rationis dictamen eliciuntur; ac proinde intellectus est actionum humanarum principium, quod clariùs declarabit.

CONCLUSIO II.

In intellectus movet voluntatem, tum quoad speciem, tum quoad exertitum; non physice, sed moraliter. Hæc quatuor partes involvit, quarum,

Probatur 1. Illa facultas aliam ad operandum movet & allicit ad agendum, quæ ei objectum proponit vel prosequendam vel fugiendum, & sine cujus propositione illa non ageret: sed intellectus id præstat voluntati, ut compertum est: hæc enim non tendit in incognitum, ac proinde objecta ab intellectu ei debent, vel ut amplexanda, vel ut detestanda exhiberi. *Deinde*, actio humana propriè fieri debet ex deliberatione: sed nulla potest esse deliberatio, nisi præcedat cognitio rei faciendæ aut fugiendæ, nec talis cognitio aliundè provenire potest, quàm ab intellectu: Ergo &c.

Dices 1. Intellectus movetur à vo-

luntate, ut infra determinabimus: Ergo eam non movet ad agendum, alias idem esset movens & motum respectu ejusdem: nam intellectus non ageret, nisi motus à voluntate; nec voluntas, nisi ab intellectu ad agendum excitaretur.

Nego *conseq.* *U* ejus sequelam distinguo. Idem esset movens & motum respectu ejusdem actus, *Nego*: respectu diversorum, *Concedo*. Dum enim intellectus Deum voluntati proponit, eam movet, ut circa illum feratur: tum voluntas intellectui imperat, ut de ejus supremæ bonitate, infinitisque præcellentis cogitet, quibus perspectis, & attentè consideratis, intellectus eas perfectiones voluntati proponit, ut bonum summè amandum. Iterùm voluntas intellectui imperat, ut inquirat media, quibus hoc infinitum bonum possit comparari, quod ubi præstitit intellectus, ea media voluntati exhibet, eamque ut quædam ex eis eligat, suadet & movet, siquæ diversimodè intellectus voluntatem, & voluntas intellectum movet.

Dices 2. Voluntas ex dictis cæca est: Ergo percipere nequit res ab intellectu propositas, ac proinde non potest ab eo moveri. *Conseq.* patet à paritate rationis; homo namque oculis & lumine orbatus, moveri non potest ad præsentiam objecti visibilis, quod non percipit.

Disting. *conseq.* Percipere nequit per intellectionem & operationem cognoscitivam sibi propriam, *Concedo*; percipere nequit per identificationem cum potentia cognoscente & per subordinationem quæ est inter potentiam appetitivam & cognoscitivam. *Nego*: Hæc enim sunt à divina, manu omnium formatrice conditæ leges, ut potentia subordinata agente sub ratione subordinationis, potentia superior & subordinans ad agendum etiam moveretur.

Dices 3. Posita quacunque motione in-

intellectus, voluntas poterit suas actiones non elicere; ergo intellectus voluntatem non movet ad agendum. *Patet consequ.* Quod enim aliquid movet, illud determinat: sed voluntas non determinatur, quippe cum semper remaneat indifferens: Ergo &c.

Disting. consequ. Non movet physice influendo realiter, & eam ad agendum necessitando, *Concedo*: non movet moraliter, eam excitando ad objecti fugam aut prosecutionem, proponendo illius convenientiam, aut disconvenientiam, *Nego*.

Probatur 2. pars. Moveri quoad specificationem, est moveri ad exercendum actum diversæ speciei ab alio: sed intellectus movet voluntatem ad diversos actus speciei distinctos, puta fortitudinis, aut justitiæ, amoris circa bonum, & odii circa malum. Ergo &c.

Probatur 3. pars. Illud determinat voluntatem quoad exercitum actus, quod eam ab omni opere suspensam, ad agendum hic & nunc movet & inducit: sed intellectus proponendo objectum voluntati inducit eam ad illud prosequendum, aut averſandum, eamque movet ad agendum, vel non agendum, non quidem motione proxima & immediata ex qua sequatur actio; sic enim sola voluntas semetipsam determinat: sed motione remota, quæ existente voluntas semper remanet libera.

Probatur 4. pars. Intellectus nullo modo est causa efficiens & physica actionum voluntatis: Ergo non potest ipsam movere, realiter in illam, aut in ejus operationes influendo. *Patet anteced.* Tum, quia voluntas est causa efficiens suarum actionum, maxime dum suis investitur habitibus: Ergo non est admittenda alia causa. Tum, quia posito causæ partialis physice operantis influxu, ponitur effectus: sed posita intellectus motione, non ponitur necessariò voluntatis operatio; quia

positis quibuscunque ad agendum requisitis, voluntas adhuc remanet indifferens ad agendum vel non agendum. Ergo concludendum est intellectum voluntatem solum movere moraliter, quatenus eam illustrat, edocet & instruit, ei proponendo objectum prosequendum, aut fugiendum sub ratione convenientis, vel disconvenientis.

CONCLUSIO III.

Voluntas moveri potest per quolibet judicium, sive speculativum, sive practicum, universale & particulare.

Probatur 1. Si aliquod judicium ad hanc motionem non esset sufficiens, maxime speculativum; sed hoc ad eam sufficit, ergo nullum deficit. *Major patet.* Per judicium enim speculativum, minus voluntas movetur, quam per quodlibet aliud; quippe cum hoc iudicio minus expresse intellectus voluntati indicet quid agendum & prosequendum sit, aut fugiendum, & delerendum. *Minor*, in qua tota jacet difficultas, *se probatur*. 1. Facilius voluntas movebitur ad aliquem actum per solum judicium speculativum, quam moveatur per judicium oppositum, quod eam à tali actu eliciendo avertit: sed voluntas moveri potest ad aliquem actum, etiam premisso iudicio opposito: Ergo voluntas moveri potest per judicium speculativum. *Major constat*: Quia per judicium speculativum, et si voluntas expresse non moveatur ad actum, non tamen ab eodem eliciendo avertitur, & dissuadetur; per iudicium autem oppositum ab eodem actu ponendo divertitur. *Minor probatur*. Nostra ipsamet experientia, qua propositis duobus objectis bonis, quorum unum honestum est, sed parti inferiori non arridens; aliud turpe, sed eidem parti conveniens, constat voluntatem

tatem sapientis eligere turpe, honesto relicto, juxta illud,

Videō meliora proboque,

Deteriora sequor.

Hinc homines suam adversus conscientiam peccare solitō dicuntur, dum aliud suadet rectum rationis dictamen, aliud libera voluntas eligit & amplectitur.

Probatur 2. Appetitus sensitivus sufficienter movetur per solius phantasiæ apprehensionem; phantasia namque solum est apprehensiva, nequaquam judicativa. Ergo à simili sufficit apprehensio alicujus boni aut mali, ad hoc ut intellectus voluntatem moveat.

Probatur 3. Voluntas non est minus completa ad operandum, neque minus propendet in objectum proprium rectè propositum, quàm aliæ facultates atque potentiae: sed illæ feruntur in sua objecta, ubi sunt sufficienter presentia; sic oculus objecta sua percipit, statim atque luce perfusa sunt, absque eo quod indigeat ulteriori motione, qua applicetur objectis suis: ergo sufficiet pariter voluntati, ut ipsi proponatur ab intellectu objectum sub ratione boni vel mali, ut ipsa determinetur ad illud amandum, vel odio habendum absque ulteriori judicio, quo dictetur illud hic & nunc prosequendum aut fugiendum esse.

Dices 1. Voluntas non potest ferri in aliquod objectum, nisi sub ratione convenientis, nec ab eo averi, nisi sub ratione disconvenientis: sed voluntas non potest tendere in objectum aliquod sub ratione convenientis aut disconvenientis, nisi intellectus dictet ipsi per judicium practicum illud debere averari ratione disconvenientiæ, vel prosequi ratione bonitatis. Ergo moveri non potest nisi per judicium practicum.

Disting. min. Voluntas taliter moveri nequit secundum rectam rationem, & juxta prudentiæ regulas, cujus est

Philos. Tom. IV.

dirigere actiones humanas, *Concedo*: non potest moveri simpliciter sine tali judicio practico, *Nego*. Cum enim voluntas intellectui realiter identificetur, toties illa moveri poterit ad agendum, quoties intellectus aliquod objectum, amabile aut odibile percipiet.

Dices 2. Ferri in objectum conveniens vel disconveniens, est agere modo rationali; sed agere modo rationali, est agere ex judicio practico: Ergo ad id non sufficit judicium speculative.

Disting. min. Est agere judicio formaliter practico, *Nego*; virtualiter practico, *Concedo*. Evidens namque & clara objecti apprehensio, ut convenientis vel disconvenientis est judicium virtualiter practicum, quia æquè evidenter objectum voluntati exhibet, ac exhiberet judicium ipsum, quippè cum ab ea objecti apprehensione judicium omnem suam evidentiam & claritatem mutuaret & accipiat.

Dices 3. Ex Arist. 3. de Anima, intellectus speculative non movet voluntatem: Ergo ille ad illam motionem non sufficit.

Disting. anteced. Non movet æquè directè & efficaciter ac judicium practicum, *Concedo*: non movet saltem indirectè, hoc est, non quatenus tantum speculatur, sed prout speculatur aliquod objectum conveniens, aut disconveniens, *Nego*.

Ex his sufficienter constat voluntatem per quodlibet intellectus judicium posse moveri. Enim verò facilius & efficacius movebitur circa aliquod objectum posito fortiori & efficaciori motivo, quàm moveatur per minus efficax: sed judicium speculative est motivum minus efficax; ergo si per hoc voluntas moveatur, ut probatum est, facilius per alia judicia movebitur.

Ex quibus inferendum est, voluntatem efficacius moveri per quodlibet judicium practicum, quàm per specu-

H

lativum: efficacius pariter per practicum singulare, quàm per commune, quia per hoc objectum, nedum evidentiùs apparet (particularia nempe faciliùs percipiuntur, quàm generalia: quò enim plura sunt cognoscenda, minori cum evidentià cognoscuntur) sed & magis determinatur, ac proinde magis determinatè voluntatem movet & allicit. Hinc non tam efficaciter movemur ad virtutes sectandas, aut vitia detestanda, dum virtutis honestas, dignitas, & præcellentia vitii-que turpitudine in universum exprimitur, quàm moveremur, si tantum in particulari vitium aut virtus depingeretur, & illud fugiendum, aut ista prosequenda exhiberetur.

QUÆSTIO II.

An, & quomodò Appetitus sensitivus voluntatem moveat.

HOMO, cum medius jaceat brutas inter animantes & Angelos, duplici pariter parte constat, seu portione; *superiori* videlicet, omnimodè spirituali, & *inferiori*, rebus tantum corporeis & animalibus percipiendis & apprehendendis dedita. Idcirco ejus voluntas duplex ad objectum trahitur, spirituale videlicet & corporeum: ad primum per solius intellectus illustrationem; ad secundum verò per appetitus sensitivi, & phantasiæ excitationem movetur. Qualiter autem hic appetitus voluntatem moveat, nunc est determinandum: sed priùs.

Notandum est, voluntatem concipi posse moveri duobus modis ab appetitu sensitivo: 1. quidem indirectè & mediatè, quatenùs phantasia exhibet intellectui phantasmata rerum sensibilibus; intellectus autem eorum speciem & imaginem cudit, quam voluntati representat, ad cujus imaginis præsentiam voluntas circa talia objecta

feritur motu prosecutionis aut fugæ. 2. Directè & immediatè, itaut voluntas ad phantasmatum præsentiam moveatur circa talia objecta independenter à qualibet intellectus illustratione & operatione.

CONCLUSIO I.

Phantasia & appetitus sensitivus movere possunt voluntatem ad fugam, vel prosecutionem suorum objectorum. Hæc est communis.

*Probat*ur ipsamet experientia, qua diebus singulis constat appetitum sensitivum, portionemque inferiorem, nedum adversus superiorem reluctari, sed & voluntatem motibus iræ, intemperantiæ & libidinis ita allici, ut miserè succumbat: qua de causa D. Jacobus cap. 1. ait: *Unusquisque tentatur à concupiscentia sua abstrahitur & illicitus*. Et D. Paulus eandem in se superioris & inferioris portionis discordiam expertus, agebat Rom. 7. *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis*.

CONCLUSIO II.

Appetitus sensitivus movet voluntatem, tum directè, tum indirectè.

Prob. 1. part. Illa potentia movet aliam directè, quæ immediatè ad aliquem actum eam inducit: sed appetitus sensitivus immediatè voluntatem ad actum inducit; ergo appetitus sensitivus immediatè movet voluntatem. *Prob. min.* Nulla potentia potest mediare inter appetitum sensitivum & voluntatem præter intellectum: sed appetitus sensitivus inducit frequenter voluntatem ad aliquem actum sine interventu intellectus. Ergo appetitus sensitivus immediatè voluntatem ad ali-

aliquem actum inducit. *Major constat. Minor probatur.* 1. Quia voluntas plures elicit actus secundum inclinationem appetitus sensitivi, nulla media intellectus illustratione, ut constat de primis motibus iræ. 2. Sæpe voluntas cupit & inclinatur ad aliquid ab appetitu sensitivo propositum, reluctante etiam recte rationis dictamine; sed ad id non movetur per intellectum, quippe cum ille huic appetitioni obilet, & ab his objectis voluntatem deterreat: Ergo moveri debet per appetitum sensitivum. 3. Voluntas averti potest à dictamine intellectus, & ei imperare, ut aliud efformet iudicium de objecto proposito, illudque, etiamsi malum, & rectæ rationi adversarium proposuerit, ostendat ut bonum & appetibile, eo quod illud sit sensibus conveniens: ergo ut sic non ab intellectu, sed ab appetitu movetur. 4. Quia sequeretur nunquam moveri posse voluntatem à passione appetitus sensitivi sine iudicio, erroris in intellectu à sensu & passione oriundo, quod tamen aperte falsum est: sæpius enim voluntas à passione tangitur & movetur repugnante rectæ rationis iudicio. Sequeretur insuper habitum continentie potius fore in intellectu, ut impediret iudicium illud erroneum, quam in voluntate, ut delectationem cohiberet; continentia enim ab hoc constituitur, ut regulat ac moderetur affectus ex passione oriundos.

Dicit. Potentiæ inferiores diversi ordinis non possunt per se & directè movere superiores: sed appetitus sensitivus est diversi ordinis & inferioris à voluntate, quia est de genere materialium; voluntas verò de genere immaterialium; ergo non potest appetitus sensitivus per se & directè movere voluntatem.

Respondeo maiorem; Quia etiam potentia imaginativa est diversi & inferioris ordinis ab intellectiva & in genere

materialium, intellectus vero in genere immaterialium, & tamen determinat intellectum agentem ad producendum species intelligibiles: quidni ergo appetitus sensitivus poterit immediatè movere voluntatem?

Repones. Non esse paritatem, eo quod supremum sensitivum, qualis est potentia imaginativa, debet movere infimum intellectivum, qualis est intellectus agens, quia non datur ulla potentia media: sed, inquit, inter appetitum sensitivum & voluntatem, datur potentia media, nempe intellectus; unde inferunt ab intellectu tantum immediatè voluntatem moveri.

Contra. Quemadmodum non est potentia media, quæ sit cognoscitiva inter potentiam imaginativam & intellectivam, non est etiam media appetitiva inter appetitum sensitivum & voluntatem: Ergo sicut cognoscitiva materialis, nimirum phantasia, immediatè movet cognoscitivam spirituales, puta intellectum; quidni appetitiva materialis spirituales appetitivam immediatè movere possit?

Dicitur. Appetitus sensitivus voluntatem nequit pertrahere suam in objectum, nisi prius illud fuerit debite voluntati propositum, hæc enim non fertur in incognitum; sed nullum objectum sufficienter voluntati proponitur, nisi per intellectum, cujus est quælibet objecta representare, præsertim res materiales speciebus spiritualibus induere, ut possint movere voluntatem, quæ facultas est spiritualis; nequit igitur appetitus sensitivus voluntatem movere, nisi mediante intellectu, qui objecta eadem exhibeat voluntati, quæ phantasia ipsimet appetitui sensitivo representavit. Etenim si appetitus sensitivus tendere non possit in objectum, nisi à phantasia fuerit sibi exhibitum, quia facultas appetitiva materialis facultati cognoscitivæ ejusdem ordinis subjacet, eadem ratione

voluntatis affectus ab intellectu cognitione dependebit; etsi phantasmata utpote materialia, non possint ad cognitionem spirituales efficienter movendo concurrere, sed terminativè tantum, quatenus intellectus agens ad eorum præsentiam cudit species immateriales, quæ ad cognitionem immediatè concurrant, multò minùs voluntas moveri poterit ab objectis appetitus sensitivi cum solis phantasmæ speciebus exprimentur & representabuntur. Requiritur ergo intellectus illustratio, ut voluntas sequatur motum appetitus sensitivi.

Respondeo, appetitum sensitivum, non movere voluntatem immediatè per objectum, erga quod afficitur, sed per affectum, quo in illud fertur: voluntas enim non cognoscit objectum appetitus sensitivi, nisi per intellectum, sed per seipsam sentit & sequitur illius affectum: quod enim tanta vi à voluptate trahatur, & cum tanto impetu atque pondere in objecta sensibilia feratur, hoc non provenit solum ab intellectu judicio, quod sæpè tali propensione reluctatur, proponitque sub specie mali, quod phantasia boni specie circumvestivit, sed à connexionē facultatum illarum cum anima rationali, quæ cum sit materiæ immersa, & agat vices animæ vegetantis & sentientis fortius movetur circa objecta sensibilia; atque semel inclinata per affectum appetitus sensitivi, voluntatem sæpè contra ipsummet rectæ rationis dictamen trahit & movet in objecta sensibilia.

2. *Part est etiam evidens*. Sapiens namque experimur ex attentiori intellectu circa res corporeas consideratione, voluntatem fortius moveri ad eas vel sectandas, vel respuendas: sed hæc motio est immediatè ab intellectu, mediatè verò ab appetitu sensitivo & phantasia: Ergo &c.

QUÆSTIO III.

An, quomodo, & à quibus extrinsecis Voluntas moveatur.

QUINQUE præsertim sunt extrinsecæ, à quibus nostra voluntas dici potest moveri ad agendum; nimirum, *Deus, Angeli, æstra Objectum & Finis*. De objecto & fine satis superque hæcenus egimus; idcirco hic solum superest examinandum, an, & quomodo Deus, Angeli, & Astra nostram voluntatem ad agendum excitent ac moveant: quæ ut percipiantur.

Notand. 1. Deum considerari posse, vel ut Auctor gratiæ & gloriæ, qualiter à Theologis attenditur & inspicitur: Vel ut omnium entium præstantissimum ac primum, qua ratione de eo differunt Metaphysici: Vel ut est omnium primus motor & auctor, sicque Physici est de ipso discurre: Vel denique quatenus est externum principium actionum humanarum, & ita impræsentiarum de ipso agendum est.

Notand. 2. Deum dici posse causam actionum humanarum duobus modis. 1. In genere causæ finalis, quatenus scilicet est earumdem actionum finis ultimus, nostram voluntatem alliciens ad sui consecutionem per amorem & fruitionem. 2. In genere causæ efficientis, idque vel concurrendo physicè ad omnes voluntatis actus, sicut & ad cæterorum agentium actiones, ut in Physica diximus agendo de prima causa efficiente: vel concurrendo tantum moraliter, voluntatem ad operandum suaviter alliciendo, suasionibus, inspirationibus, & de eo solum morali concursu hic est agendum.

CONCLUSIO I.

DEUS effectivè movet nostram voluntatem ad actus supernaturales & meritorios eliciendo. Conclusio est

est de fide determinata, tùm in Concilio Tridentino, tùm in aliis, in quibus determinatum est gratiam à Deo nobis infundi sine nobis, qua capaces fiamus ad actus meritorios eliciendos, ad quos naturæ viribus eramus impares. Id pariter constat pluribus Sacre Scripturæ textibus. Sic Joan. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Sic Joan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Sic Philip. 2. *Deus qui operatur in vobis velle & perficere*: quod maximè intelligitur de operationibus meritoriis & supernaturalibus.

Probatur ratione. Ille movet effectivè, qui movet per auxilium & influxum in potentia receptum, & eam moraliter alliciens, ac cum ea physicè concurrans ad actus eliciendos: Sed Deus ita movet nostram voluntatem, ad actus supernaturales. Ergo &c. *Probatur minor.* Debet esse proportio inter potentiam & actus eliciendos: sed nulla esse potest proportio inter vires naturales voluntatis, & actus supernaturales: Ergo ut voluntas capax fiat eliciendi tales actus, necessum est ut aliquo juvetur & robotetur supernaturali auxilio; hoc autem à nullo alio, quàm à Deo concedi potest: ergo Deus nostram voluntatem mediante hoc auxilio movet, excitat, & juvat ad operandum.

Dices ex Doctore in 2. d. 25. Voluntas est causa totalis sui actus: ergo Deus cum ea ad talem actum eliciendum efficienter non concurrat.

Distinguo antecedens. Est causa totalis totalitate effectus, *Concedo*: totalitate causæ, *Nego*. Aliter: est causa totalis respectu intellectus, objecti & phantasmatismis, quæ cum sint causæ naturales & necessariæ, concurrere nequeunt efficienter cum voluntate, quæ libera est, ac proinde quæ semper remanet indifferens ad agendum vel non agendum; sicque alicujus causæ effi-

cientis necessariò determinatæ confortium non admittit, *Concedo*: est causa totalis respectu Dei, ita ut omnem ejus efficientem concursum excludat, *Nego*: certò namque certius est, Deum effectivè concurrere cum nostra voluntate, tùm in actibus supernaturalibus, tùm in naturalibus, ut diximus in 1. parte nostræ Physicæ.

Hic tamen advertendum est hanc motionem nullam libertati injuriam inferre; hoc nempe à Deo insulsum auxilium voluntas pro libito acceptare poterit, aut respuere, ut decernit Concil. Trident. Sess. 6. Can. 4. his verbis. *Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat atque præparet, neque posse dissentire si velit, sed veluti inaniter quoddam nihil omnino agere merèque passivè se habere, anathema sit.* Unde restare remanet libera quibuscunque extrinsecis positis ad agendum, aliàs nec mereri, nec demereri posset: actio enim ut sit meritoria, debet esse libera. Unde quando Deus nos per gratias præmovere aut excitat, hæc excitatio & præmotio tantùm moralis est, non autem physica, quia voluntas adhuc potest agere, vel non agere. Sed de his Theologorum est, non autem Philosophorum fusiùs agere.

CONCLUSIO II.

Angeli tam boni, quàm mali, nostram voluntatem movere possunt indirectè.

Probatur. Movere indirectè, est movere mediante aliquo: sed Angeli movere possunt nostram voluntatem per intellectus illustrationem, & phantasie immutationem. Ergo &c. *Probatur minor quoad primum membrum.* Moveretur & allicitur voluntas per majorem objecti amabilis manifestationem, sed

sed Angelus manifestare potest evidentiùs objectum amabile, vel roborando lumen naturale intellectus per aliquam qualitatē impressā; vel species rei manifestandæ ad captum magis accommodatas intellectui imprimendo, qualiter Angeli nostri Custodes pios motus, sanctasque ac salubres cogitationes nobis ingerunt. *Probatur eadem minor quoad secundum membrum.* Nam possunt Angeli phantasiam immutare, commovendo & commiscendo phantasmata in ea recondita, humores & spiritus animales excitando, ex qua commotione varia & multiplex rerum sensibilibum representatio & existimatio sequitur; unde variæ oriuntur inclinationes, varique in appetitu sensitivo excitantur affectus, quibus haud dubiè voluntas excitabitur & allicietur.

Insuper. Toties immutatur phantasia, quoties sensus externi immutationem patiuntur: sed Angeli, tam boni, quàm mali, sensus externos immutare possunt, vel per impressionem alicujus noxiæ aut convenientis qualitatē, ut si Dæmon oculis aliquam qualitatē inderet, qua visus præpediretur: aut si lingue cuspidi aliquem suavisimum saporem imprimeret, quo ad cibum vitium alliceretur: vel immutando medium, quibus species sensibiles ad organum deferuntur: vel ludendo sensus per alicujus falsi & eminenti objecti propositionem, aut per veri objecti amissionem; hæc enim omnia Dæmones præstare posse, satis superque evincunt omnia Magorum, & Incantatorum maleficia, præstigia, & miranda illa omnia, quæ ope Dæmonum propter initum cum eis fœdus sunt.

CONCLUSIO III.

Corpora cœlestia indirectè tantum nostram voluntatem movere possunt, nullatenus autem eam necessitare.

Probatur. Nullum corporeum directè potest influere physicè in spirituales; sed omnia prorsus cœlestia corporea sunt, ac proinde eorum influxus sunt corporei; voluntas autem spiritualis est & immaterialis, est enim animæ rationalis facultas realiter ipsi identificata. Ergo nec corpora cœlestia possunt in eam suos dirigere influxus, nec tales influxus in ea possunt recipi; quidquid enim recipitur, ad modum recipientis recipitur.

Influunt itaque solùm indirectè, quatenus scilicet influunt in corpus humanum, humorum ejus luxuriam excitando, augendo, permiscendo; ex quibus omnibus sequitur eorum humorum intemperies, & appetitus sensitivi commotio, qui taliter motus voluntatem ad sua objecta allicit.

Dices. Astronomi plura futura ex hominum libertate pendentia prævident & prænuntiant: sed id præstare non possent, si astra directè in voluntatem humanam non influerent. Ergo taliter influunt.

Distinguo. Illa prævident necessario & infallibiliter, *Nego:* ex conjecturis & quibusdam indicis, *Concedo.* Cum enim astra hæc in inferiora corpora physicè influant, eaque suis qualitatibus afficiant, possunt periti Astronomi aliquas detegere, ex iisque oriundam voluntatis propensionem, quæ sæpè sensuum affectiones sequitur, conjectere; non tamen infallibiliter detegere possunt; quia voluntas ab ipsis astrorum influxibus ad agendum necessario non impellitur, ut fusiùs in Physica demonstravimus.

Probatur secunda pars. Voluntas est simpliciter & absolute libera, ergo ad agendum ab astris non necessitur. *Patebis antec.* in sequenti Sectione. *Consequ.* est evidens. Quod enim liberum est, positis quibuscunque extrinsecis, semper indifferens est ad agendum vel non agendum, ac proinde ab ipsis

ipsis nullatenus necessitari potest. *Deinde*, si sequeretur omnem institutionem, educationem, disciplinas & leges, admonitiones & adhortationes esse prorsus inutiles, si astra nostram voluntatem necessariò ad hic & nunc, hoc & illud agendum impellerent.

Denique, necessitare non possunt, nisi per influxum; sed eorum influxus nequaquam necessitat; quia non aliter necessitare potest, nisi commovendo temperamentum; sed talis temperamenti commotio allicere quidem potest, non autem necessariò voluntatem ad actum impellere. Ergo &c.

SECTIO TERTIA.

De Voluntate quatenus libera.

QUOD sit voluntas, quæve sint illius supra cæteras animæ facultates præcellentiæ, jam in Physica determinavimus; idcirco hic solum restat aperiendum. 1. An, & qualiter aliis animæ facultatibus imperet. 2. An & quomodo ei competat libertas. 3. An & quomodo hæc libertas præpediri, cogi, & necessitari possit.

QUESTIO I.

Quodnam imperium in alias animæ facultates Voluntas exerceat.

NOTAND. 1. Hominem tripliciter considerari posse, scilicet vel ut est *vegetans*, quomodo tres habet præcipuas facultates, videlicet generatricem, auctricem & nutricem, & alias quatuor nutrici servientes, scilicet digestricem, attractricem, retentricem & expultricem; vel ut est *sentiens*, sicque tria etiam habet facultatum genera, nempe loco motrices, appetitivas & cognoscitivas; vel denique ut *rationalis*, qualiter duplici præcipue gaudet facultate, scilicet intellectu & voluntate.

Notandum 2. Ex primo Politic. cap. 3. duplex esse imperium, despoticum sive herile, & politicum sive civile. *Despoticum* est, quando inferior nequit superioris præceptis repugnare; quale est imperium domini in servos, qui cum non sint sui juris, coquantur domini mandata exsequi. *Politicum* est, quando inferior superiori repugnare potest, cujusmodi est imperium Principis in cives, qui sunt sui juris; unde cum voluntas reginæ & dominiæ titulis illustretur, hic inquirimus in quas facultates hoc utramque dominium exerceat.

Notand. 3. Potentias dici posse moveri à voluntate duobus modis. 1. quoad exercitium, itaut de non agentibus fiant actu agentes. 2. quoad specificationem entitativam, nimirum ad eliciendos actus in entitate specie diversos, quales sunt, v. g. assensus & dissensus in intellectu; vel quoad specificationem moralem, movendo scilicet ad eliciendos actus ejusdem speciei in entitate, sed diversæ in honestate, puta an homini necem publica auctoritate, vel privata inferre liceat: homicidium enim priori modo esset actus moraliter bonus, aut saltem indifferens; posteriori verò esset malus & pœna, cruciatibusque dignus. An autem voluntas alias animæ facultates movere possit quoad exercitium, & utramque specificationem, ut resolvatur, sit.

CONCLUSIO I.

Voluntas directè & per se non imperat facultatibus animæ vegetantis, neque sensibus externis, sed tantum indirectè. Hæc est communis &c.

Probatur prima pars. Illis solum facultatibus voluntas imperare potest, quibus inest aliqua cognitio, vel intellectiva vel sensitiva: frustra enim fertur imperium nisi cognoscatur; sed
ani-

animæ vegetantis facultatibus neutra inest cognitio ; quippè cum ipsa anima cum suis facultatibus in stirpibus reperiatur, quæ nulla cognitione donantur . *Deinde*, experientia constat, quòd cibo in stomachum emisso , non sit in nostra potestate , ut ipso nutriamur & eugeamur, vel è contra: imò nisi cibis excipiatur, necessum est stomachum nutriri pravis & vitiatis illis humoribus , quibus scaret .

Idem patet de sensibus externis ; non enim voluntas suo imperio cohibere potest sensuum externorum operationem , ubi objecta proponuntur , & organa probè afficiuntur ; quantumvis enim voluntas auribus præcipiat , ne tumultuantem aliquem strepitum percipiant ; quantumque naribus imperet , ne fœtidum odorem excipiant , illæ tamen facultates nullatenus obtemperant , nec à suis operationibus deficiunt : ac proinde constat evidentè has facultates voluntatis imperio despotico directè non subjici .

Ipsis tamen indirectè & per accidens subjiciuntur : enim verò voluntas potest animæ vegetativæ facultatibus materiam & cibum subtrahere , sicque eas ab operatione cohibere : potest etiam eas juvare aut præpedire à faciliiori operatione per nimiam quietem , vel mediocrem , aut nimiam corporis exercitationem . Ergo per accidens & indirectè in has facultates aliquod exercere potest imperium .

Idem dicendum de sensibus externis : licet enim voluntas per solum suum imperium tales sensus ab operatione cohibere non possit , poterit tamen indirectè & per accidens id efficere imperando , videlicet , vel manibus , ut aures obturent , & nares comprimant ; vel pedibus , ut alio corpus deferant .

CONCLUSIO II.

Voluntas despoticè imperat potentia motrici ; Intellectui verò , Phantasia , & Appetitui imperat aliquando imperio despotico , aliquando verò civili . Hæc conclusio tres involvit partes , quarum ,

*Probat*ur 1. Illud imperium est despoticum , cui inferior obfistere non potest : sed voluntatis imperio potentia motrix obfistere nequit ; experientia , namque constat manus aut pedes nusquam moveri , nisi juxta voluntatis imperium , nec usquam voluntas motum imperat , quin tales facultates ei obsequantur : ergo despoticè voluntas imperat potentia motrici .

Nec dicas, hunc motum fieri per impulsum appetitus sensitivi ; id enim falsum esse liquido constat , quippè cum sæpè manus & pedes moveantur , repugnante & resistente appetitu sensitivo , ut constat in his qui cruciatibus , pœnis & mortificationibus seiplos afficiunt .

Hæc tamen ut evidentius pateant , advertendum est , tria in homine esse motuum genera . Quidam sunt naturales , putà motus cordis & arteriarum , qui dicuntur diaholes & systoles , & hi nullatenus voluntatis imperio subjacent . Quidam voluntarii , quales sunt motus membrorum , & hi voluntati subduntur . Quidam mixti , seu qui partim à naturæ impetu eliciuntur , partim voluntatis imperio reprimuntur , & ad tempus retardantur ; quales sunt motus pulmonis , scilicet aspiratio & respiratio , qui absque cognitione & voluntatis imperio fieri possunt , ut patet in dormientibus , possunt tamen per voluntatis imperium immutari , si nempe fiant velocius , aut tardius .

Rogabis quomodò , & quo ordine voluntas mediante suo imperio , motum localem & alios membrorum motus efficiat , & à quo tali cessante volitione ,

tionē, illi motus continuentur.

Respondeo, voluntatem mediante suo imperio imprimere quemdam impetum toti corpori, qui, volitione cessante, remanet, & corpus movet. Hic autem impetus imprimitur, primò appetitui sensitivo, tum cordi & spiritibus animalibus; deinde, cerebro; deum nervis, musculis & lacertis, per quorum motum fit quædam aliarum partium contractio atque laxatio, per quam fit membrorum motus.

*Probat*ur 2. pars. Ipsamet experientia, qua constat phantasiam, intellectum, & appetitum sensitivum aliquando voluntati obtemperare, putàdum propendunt in ea objecta, tantumque & tandiu ipsis incumbunt, quandiu voluntas præcipit. Constat pariter has facultates nonnunquam voluntati reluctari: *Phantasia* namque pluribus sæpe heret phantasmatis; & *Appetitus* sensitivus in objectis contra voluntatis inclinationem deliciatur: unde venit continua pugna inter partem superiorem & inferiorem; imò ipsemet *intellectus* voluntati licet maxime affinis, ipsi tamen non raro rebellat & obstitit, ut constat ex ipsis distrahentibus cogitationibus, quæ nobis inter orandum, etiam contra voluntatis imperium & renitentiam, accidunt; quantumvis enim intellectui voluntas imperet, ne à tali cogitatione & attentione dimoveatur, nihilominus continuò huc illucque volitat.

Constat insuper ex ipsis perditissimis hominibus, qui contra suam conscientiam peccantes, experiuntur se velle ab ipsa redargente conscientia liberari, nec tamen ab ejus continuò lacerantibus & pungentibus aculeis posse quiescere; Ergo fatendum est voluntatem aliquando intellectui despotice imperare, dum scilicet eum pro libito ad intelligendum hæc aut illud objectum applicat, remque sibi aliter representari, quam sit, imperat; aliquan-

Philos. Tom. IV.

do verò solum imperio civili ei præcipit, ut patet ex allatis exemplis.

Hæc facilius ut percipiantur, duplex est distinguenda intellectus notitia, scilicet *apprehensiva* & *judicativa*. Prima est duplex, *intuitiva*, & *abstractiva*. Judicativa etiam duplex, nimirum *evidens* & *inevidens*. *Intuitiva* ab objecto præsentis & potentia causatur: *Abstractiva*, à speciei rei absentis & potentia formatur. *Assensus evidens* à notitiis apprehensivis terminorum; *inevidens* autem ab alicujus motivi assensu; his præsuppositis.

Dico 1. Intellectum despotice voluntati non obtemperare quantum ad omnem cognitionem intuitivam & abstractivam: patet enim experientia, per solum voluntatis imperium intellectum non posse impediri, ne objectum præsens intueatur, neve absentis recorderetur: plures enim rerum præteritarum cogitationes, nobis etiam nolentibus & renitentibus, intellectus efformat: quoties enim rerum recordationem etiam inviti patimur, & ad ejus recordationis præsentiam interius cruciamur? Quot & quanta sunt quæ & apprehendere, & apprehensorum recordari volumus, nec possumus? Quod certè non contingeret, si his in actionibus eliciendis, intellectus voluntati despotice subderetur.

Nec valet obijcere 1. nos aliquando unius rei recordari, potius quam alterius, quia volumus. 2. Intellectum per voluntatis imperium, unum potius objectum apprehendere, quam aliud.

Resp. enim hæc concludere solum, voluntatem aliquando intellectui imperare *indirectè*, vel objectum dimovendo; vel imperando sensibus, ut aliud objectum phantasie, & ea mediante intellectu representent; vel imperando phantasie, ut hanc speciem potius quam aliam præsentem exhibeat. Adde, quod non negamus intellectum voluntati omnimode non obtem-

I

tem.

temperare, sed quod in omnibus & despotice ei non obsequatur.

Dico 2. Intellectum voluntati nonnunquam obsequi despotice, ut assensum præbeat rei inevidenti. Aliquando enim ad propositionem inevidentem credendam, motivum est sufficiens, ut intellectum ad assentiendum moveat: Aliquando verò motivum est adeo debile, ut ex se solo non sufficiat movere ad talem assensum, sed medio voluntatis imperio sufficiat. In priori casu non est necessarium voluntatis imperium, sed requiritur in posteriori; pluribus namque assentimur supra & ultra rationem per solum voluntatis imperium, ut patet in articulis Fidei. Quinimò in aliis rebus affectata voluntas plus credere facit, quam ratio probet: facit pariter cum aliquo motivo ei dissentire, quod sufficienter verum esse ratio probaverat: hinc facilius credimus eis quos diligimus, quam credamus eis quos odio habemus; hinc pariter uni aliquando Auctori minori cum difficultate assensum præbimus, etsi fortè debiles proferat rationes, quam alteri qui rationum pondere suam sententiam stabiliret, & hoc quia illum diligimus, hunc parvi facimus & aspernamur.

Dico 3. Propositionem evidentem esse duplicem, unam quidem evidentem ex se, aliam evidentem ex alio, qualis est conclusio quæ evidens est propter præmissas. Evidens ex se iterum est duplex; una quidem ita evidens, ut ejus oppositi falsitas evidenter etiam appareat; alia, cujus falsitas ita evidenter non apparet. Propositioni evidenti per aliud non potest dissentire intellectus ubi est demonstrative elicitæ, quodcumque interveniat voluntatis imperium: antequam verò eliciatur, potest intellectus ex se alio divertì, & ad alterius objecti considerationem sese explicare; ac proinde id facilius exsequetur, si interveniat voluntatis im-

perium. Potest etiam non assentire propositioni ex se evidenti, cujus oppositi falsitas non est evidentiſſima, maxime si voluntatis adveniat imperium: propositioni verò cujus oppositi falsitas est evidentiſſima, nullatenus intellectus dissentire potest.

QUESTIO II.

Utrum & quid sit Libertas.

NOTANDUM 1. Libertatis nomen quamdam immunitatem significare: unde totuplex distingui potest libertas, quorū modis immunitatis nomen accipitur. Hinc 1. liberum illud dicitur, quod est molestia vacuum, & ab aliis separatum; sic 4. Regum c. 15. de Rege lepra infecto dicitur, *habebat in domo libera seorsum*. 2. Idem ac spontaneum; sic lapis à terra separatus, in eam libere decidere affirmatur. 3. Idem ac voluntarium; sic bruta libere moveri & in objecta sua tendere proferuntur. 4. Idem ac timore & formidine vacuum; sic Esdræ 7. *imperitos docete libere*, id est, absque ulla formidine. 5. Accipitur pro ut opponitur violento; sic Jeremiæ 33. *legimus Jeremias libere ambulabat in medio populi, non enim miserans eum in custodiam carceris*. 6. Pro immunitate à lege dura & servili; sic S. Jacobus legem Christianam comparative ad Mosaicam cap. 1. appellat *legem perfectam libertatis*; Lex enim Mosaica præscribebat jugum, quod neque nos, neque patres nostri portare posuimus, aiebat S. Petrus *Ab. 15.* At Christus D. *Jugum suum suave dixit & onus leve*, quamobrem S. Paulus ad Galatas 4. de se & fidelibus Christianis dicebat, *Non sumus ancille filii sed libera, qua libertate Christus nos liberavit*. 7. S. Bernardus tractatu de libero arbitrio cap. 3. distribuit libertatem generatim in libertate in natura, gratia & gloriæ. *Primo namque, ait, in liberam*

beram voluntatem, ac voluntariam libertatem conditi sumus nobilis in Deo creatura. Secundo, reformamur in innocentiam nova in Christo creatura. Tertiò sublimamur in gloriam perfectâ in spiritu creatura. Primam appellat libertatem à necessitate, secundam à peccato, tertiam à miseria. Libertate à miseria donantur Beati in cœlo cum Christo triumphantes: quotquot enim mortalem vitam agunt, sub calamitatis pondere gemunt in hac miseriarum valle: nam inquit Apostolus ad Romanos 8. Vanitati creatura subiecta est non volens sed propter eum qui subiecit eam in spe, quia & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Secundam nominat libertatem à peccato, quam declarat Christus Dominus Iudæos alloquens Joannis 8. Amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati. . . . Si ergo vos filius liberaverit, verè liberi eritis. Hinc S. Augustinus libro 14. de Civitate Dei, cap. 11. Arbitrium voluntatis, inquit, tunc est verè liberum, cum vitiiis peccatisque non servit, tale datum est à Deo, quod amissum proprio vitio, nisi à quo dari potuit, reddi non potest: unde veritas dicit. si vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis. Dum autem quis liber est à peccato, dicitur iustitia servus: sic Apostolus ad Romanos 6. Liberati autem à peccato servi salutis estis iustitiæ. Tertiam libertatem appellat à necessitate seu à natura, de qua potissimum hic agitur, & ea est qua voluntas pro libito potest alterutrum objectum propositum eligere, & agere vel non agere.

Notandum 1. ex Aristotele 5. Metaph. cap. 5. Necessarium, quatenus ad propositum spectat, illud omne dici quod non potest non esse, aut aliter se habere, unde causa illa necessaria censetur, quæ ita determinata est ad agendum, ut non possit non agere nec actum suum suspendere, positis omnibus ad

agendum prærequisitis: aut ita determinata est ad unum specie objectum, ut in aliud tendere non valeat. Hac autem determinatio fit ex duplici capite, scilicet vel ab extrinseco, vel ab intrinseco; unde duplex distinguitur necessitas, interna una, externa altera; prior est qua causa vel facultas ex vi sue nature, & à principis suis intrinsecis ac propria & innata inelinatione ita propendet, ac determinatur ad operationem, ut positis omnibus ad agendum prærequisitis, nequeat actum suum suspendere; sic ignis debet applicatus stupæ, illam necessariò comburere. Posterior verò ea est, quæ provenit à principio extrinseco, putà quando causa per vim externam & ab agente extrinseco potentiore necessitatur ad actum, ut cùm quis cogitur ad carcerem aut patibulum. Rursum necessitas naturalis inelinationis, duplex distinguitur, nimirum antecedens & consequens. Necessitas antecedens dicitur, quæ prævenit agentis aut facultatis determinationem: consequens verò quam agens seu facultas ex propria determinatione sibi prescripserit & imposuit; sic dùm quis loquitur, necessariò dicitur loqui, tametsi liberrimè sese ad loquendum determinaverit. Iterum utraque illa necessitas subdividitur duplex; alia enim dicitur quoad exercitium, qua facultas seu causa ita determinata est ad agendum, ut non sit in ejus potestate actionem suspendere, sed ad eam eliciendam necessariò feratur, ut ignis ad comburendam appositam paleam: Altera quoad specificationem, quando nimirum causa ita determinatur ad unam specie actionem, ut ipsi oppositam non possit exere, ut ignis ad producendum calorem, non verò frigus. Aliæ sunt necessitatis divisiones & acceptiones, quas dabimus infra.

Notandum, 3. Quod cùm libertas sit immunitas à determinatione & necessitate

sitate, totuplex distinguenda est libertas, quotuplex necessitas in operatione distinguitur. Hinc alia est *libertas à coactione* seu *violencia* agentis extrinseci; sic quis dum elicit actionem ex determinatione intrinseca propriæ voluntatis, quamvis eam necessariò eliciat, dicitur habere libertatem à coactione, quæ etiam interdum vocatur libertas spontaneitatis, complacentiæ seu lubetitiæ, quam libertatem voluntati inseparabiliter inesse omnes ultrò fatentur, ut apparebit in sequenti quæstione. Necessitati verò naturali opponitur *libertas indifferentiæ*, quæ consistit in facultate seu virtute, qua agens indifferens ad agendum vel non agendum, hoc vel illud objectum prosequendum aut non prosequendum ad alterutrum sese liberè determinat.

Hæc autem libertas indifferentiæ rursus duplex distinguitur: altera enim dicitur libertas contradictionis, quæ est facultas ad duo contradictoriè opposita, putà ad operari & non operari, ad amorem & negationem amoris. Altera dicitur libertas contrarietatis, quæ inquit Doctor Subtilis in 1. dist. 39. q. unica num 19. est vel ad *oppositos actus*, quos voluntas potest exercere, putà amorem & odium: vel ad *opposita objecta*, in quæ potest tendere: vel ad *oppositos effectus*, quos potest producere. Prior libertas arguit imperfectionem, quia provenit ex limitatione facultatis quæ non potest per eundem actum tendere in diversa objecta & diversos producere effectus. Hinc numero 21. concludit eam libertatem in Deo non reperiri, utpotè cum per eundem indivisibilem & infinitum actum suæ voluntatis tendere possit in diversa objecta & oppositos effectus producere. Alias libertatis acceptiones dabimus in sequenti quæstione, unde sit.

CONCLUSIO I.

Libertas non est *actus*, nec *habitus*, sed eadem realiter facultas cum voluntate, à qua formaliter distinguitur. Hæc quatuor partes involvit, quarum.

Prima & secunda probantur. Liberum arbitrium nobis inest à natura: sed nullus actus, nec habitus à natura adjacet. Ergo &c. *Major constat.* Vix enim perfectum rationis usum obtinuimus, dum nos libertate donatos deprehendimus: nullo namque docente, nullo suadente, consulente nullo, sed sola judicante & indicante experientia, comperimus nos esse indifferentes ad agendum, vel non agendum, hoc aut illud objectum pro libito amplexandum, aut respuendum.

Probatur tertia pars. Idem propter diversam sui considerationem realiter à seipso non distinguitur: sed liberum arbitrium nihil aliud est, quam ipsa met voluntas diversimodè spectata; ergo liberum arbitrium realiter à voluntate non distinguitur. *Major constat.* Alioquin nulla res esset una eademque, sed multiplex & à seipsa realiter diversa, quod implicat. *Minor probatur.* Liberum arbitrium nihil aliud est, quam indifferentia ad actus oppositos, vel ad agendum, aut non agendum: sed hæc indifferentia per se competit voluntati, quippè cùm ab ea sit inseparabilis, nec ullatenus voluntas sine tali indifferentia reperiatur, ut fusiùs in ultima conclusione patebit.

Quarta pars est evidens. Illa enim formaliter distinguuntur, quorum unum concipi potest sine altero: sed voluntas concipi potest sine libero arbitrio, & vice versa: liberum enim arbitrium est ipsa met realiter voluntas secundum suam indifferentiam, seu modum & proprietatem agendi considerata: sed res quilibet concipi potest sine sua proprietate & modo agendi, ergo voluntas concipi potest sine libe-

ro arbitrio, ac proinde formaliter ab eo distinguitur.

Ex his collige *libertatem esse potentiam, quæ positis omnibus ad agentium requisitis, agere potest aut non agere*. Posteriora verba eam ab agentibus naturalibus fecernunt: potentia namque naturales suos actus ex se cohibere nequeunt, ubi omnia ad agendum requisita opponuntur: Voluntas autem propositis omnibus ad ejus operationem desiderandis, nempe objecto per intellectus illustrationem representato, divino etiam parato concursu, actum suum aut suspendere, aut aliò divertere potest.

CONCLUSIO II.

Admittenda est in homine libertas. Hæc est de fide definita in Concil. Tri. Sess. 6. Can. 4. & 6. Et Constantiensis adversus Viclephum & Hufium, omnia absolute & necessario evenire sentientes: patetque innumeris propemodum Sacre Scripturæ textibus & oraculis, quorum præcipua, ut retundatur Hæreticorum perveritas, subijcio.

1. Deuter. cap. 30. *Testes invoco hodie caelum & terram, quod proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem; elige ergo vitam, ut & tu vivas, & semen tuum.*

2. Josue 24. *Optio vobis datur, eligite hodie quod places, cui servire potissimum debeatis: quibus verbis Josue allicit filios Israel, ut liberè Deo vero obsequantur: cui omnes responderunt; Deo nostro servimus, & obedientes erimus præceptis ejus.*

Psal. 94. *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra: Hoc est, si internam Spiritus Sancti vocem & inspirationem perceperitis, ei acquiescite, & nolite resistere. Supponit ergo esse in eorum potestate vel monitioni divinæ obtemperare, vel ei refragari.*

4. Ecclesiastici 15. vers. 14. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilii sui. Et vers. 17. Apposui tibi aquam & ignem: ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei dabitur illi, &c. Et c. 31. laudatur vir justus, qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit.*

5. Hæc eadem veritas, evidentius plusquam constat illis omnibus Novi Testamenti textibus. 1. quibus Christus D. de rebellibus conqueritur, quod eos ad se vocaverit, ipsi autem accedere, & ad eum properare renuerint. Sic Matth. 23. *Jerusalem, Jerusalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisse!* 2. Quibus innuitur Deum esse justorum remuneratorem, malorum vindicem, & omnium judicem æquissimum: Nam, ut loquitur D. August. Epist. 46. *Si non est Dei gratia, quomodo salvat mundum: Si non est liberum arbitrium, quomodo Deus judicat mundum?* quasi diceret, Deus æquum judicem non ageret, si homines propter crimina, à quibus sese cohibere non potuerunt, æternis suppliciis addiceret, aut si nusquam finienda eos coronaret beatitudine propter illa opera, quæ solo impellente naturali appetitu ediderunt. Ut luculenter explicat, lib. de Fide contra Manichæos cap. 10. *Quis, inquit, non exclamet stultum esse, præcepta dare ei, cui liberum non est quod præcipitur facere; & iniquum esse eum damnare, cui non fuit potestas iusta complere.* Et subscribit S. Hieronymus, lib. 2. contra Jovinianum: *Liberi arbitrii nos condidit Deus, inquit, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est.*

Plura si desideras, consule Theologos, hæc tamen sufficiunt ad revincendam Hæreticorum perfidiam. Sed ad ver-

versus Politicos seu nefarios illos homines, quibus nunc scetet mundus, qui ut libentius corporeis voluptatibus sese ingurgent, ad eas se fato, astrorum influxu, aut temperamento rapi, nec liberè ab eis se cohibere posse, impudenti ore pronunciant, hæc eadem veritas.

Ratione probatur. Libertas est indifferentia ad agendum, vel non agendum, & ad hos aut alios actus eliciendos; sed talis indifferentia est admitenda. Ergo & libertas. Major constat ex libertatis definitione. Minor ipsamet innotescit experientia, qua constat nos pro arbitratu posse sedere aut surgere, ambulare aut quiescere, tacere aut loqui. Quam experientiam si quis negaret, non verbis, sed verberibus, inquit Subtilis Doctor esset arguendus; tandiu namque cruciatibus urgendus esset, donec ut ab eis desisteremus, supplex exoraret; cui facilis proferretur responsio, in nostra potestate non esse ab eis torquentibus cruciatibus desistere; quippe cùm ipsemet nos non esse liberos profiteatur.

Confirmatur illis omnibus absurdissimis consequentiis contraria ex sententia inferendis. 1. Omnes leges tam divine, quàm humane, essent prorsus vanæ & inutiles: frustra enim præcipitur, quod necessariò faciendum est; & insulsè prohibetur, à quo nullus liberè avocari potest. Summa pariter supremo omnium Legislatori exinde irrogaretur injuria; quis enim ipsum nobis necessariò & non liberè operantibus leges præscribendo à ratione æquè devium non arbitraretur, ac foret ille Princeps, qui suis subditis præciperet, vel ut volatu aera transcenderent, aut manu Lunam suam in palatium asportarent, ut nusquam egrotarent, nec morerentur? Hæc enim præcepta idcirco forent absurdissima, quia impossibile esset ea adimplere; sed à simili, si homo careret libero arbitrio, in illius

potestate non esset eas leges executioni mandare. Ergo legislator foret à ratione devius.

2. *Homo peccat, ergo est liber.* Anteced. nimis verum est. Conseq. est etiam evidens; peccatum enim est transgressio præscripti mandati, quod in potestate nostra erat, ut servaretur aut sperneretur. *Quis enim peccat*, inquit D. Augustinus lib. 3. de libero arbitrio cap. 18. *in eo quod nullo modo caveri potest; peccatur autem, caveri igitur potest.* Et libro de vera religione cap. 14. *Usque adeò peccatum voluntarium est, ut nullo modo sis peccaturi, si non sit voluntarium.* Unde lib. de duabus animabus cap. 11. peccatum sic definit. *Voluntas retinendi, vel consequendi quod iustitia vetat, & unde liberum est abstinere.*

3. Sequeretur, inquit idem ibidem, *Neminem vituperatione, supplicioque dignum esse, qui id non facias, quod facere non potest.* *Qui enim perditissimorum hominum ad supplicia damnatorum propter furta, homicidia &c. iis se injustè affici cruciatibus proferre non posset, quandoquidem si in illis sceleribus perpetrandis libero caruit arbitrio, non plus peccavit, quàm peccent ii, qui rationis usu destituti, dementiae & rabie furentes, aliquem occidunt: imò non plus peccaret, quàm lupus aut leo qui hominem interficeret.* Si hominibus quoad supernaturalia, nulla inest libertas, cur ergo Deus homini toties præciperet, ut ad eum converteretur? Cur ut ejus in mandata servemus, & ut æternam felicitatem adipiscamur, toties consuleret? Cur tot admonitionibus & exhortationibus homines ad virtutem, & rectam vivendi rationem invitant ipsorum Hæresiarcharum Sæctatores? Cur tot concionibus errantium fratrum aures obtundunt Calvinistici Ministruli? Si gratiæ resistere non possint, procul dubiò non minùs ineptè ad populum, quàm ad ovium

ovium gregem, bovumque & asinorum armentum vocem dirigunt, si nulla hominibus ad bene recteque vivendum inest libertas. In quos sic merito invehit S. Prudentius. *Nescis stulte, tue vim libertatis ab ipso Fundatore datam; nescisque ab origine, quanta sit concessa tibi famulo super orbe potestas, & super ingenio proprio, latèque soluto jure potestatis: liceat aut velle se cuique quod placitum; nullique animum subjungere vincto.*

Obijciunt 1. Hæretici plures Scripturæ sacre contextus, quibus humanam libertatem funditus explodi & eradicari arbitrantur. Sic *Isaïa 14. Bene aut malè, si potestis facite.* Sic *Proverb. 20. A Domino diriguntur gressus viri, quis autem hominum potest intelligere viam suam?* Sic pariter *Poëb. 21. Cor Regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud.* Verum quid exinde, nisi crassissimum errorem & mendacium ab innocente Scriptura sacra suis imposturis & cavillationibus extortum colligere possunt Hæretici?

Resp. Namque ad 1. *Isaïam*, ibi non loqui de hominibus, sed de Idolis Gentium. quibus imbecillitatem exprobrat, quod cum Dii à stultis & cæcis hominibus habeantur, bene tamen aut malè facere nequeant, id est, suis cultoribus prodesse, & contemporibus nocere non possint.

Ad alios contextus dico, cor & voluntatem hominum in manu Dei esse quidem posita, ut quocumque voluerit per gratias illas, quas solito victrices & heroicas nominant Theologi, flectat & moveat; non quidem vim aliquam & coactionem inferendo, sed suavitè, & summa cum delectatione ad hoc vel illud objectum considerandum, & ad hunc vel alterum actum, eliciendum attrahat & alliciat.

Instabis. Qui liber est, agit pro libito, & facit quod vult; at non ita est de

homine, nam S. Paulus ad *Rom. 7.* ait, *Non quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum hoc facio.* Igitur homo non est liber.

Distinguo majorem. Facit quod vult, si velit, efficaciter, *Concedo*; si inefficaciter tantum, *Nego*. Dùm enim volumus rem in nostra potestate consistentem, si eam non assequimur, reverà non volumus, sed vellemus tantum. *Ad minorem dico*, appetitum sensitivum plerumque rationi oblectari concupiscendo aliquid quod ratio dicit non esse bonum. Quamobrem contingit interdum, ut voluntas sensuum illusioni & illecebris nimium adhærescens, velit quod recta ratio dicitur non esse volendum; & illud sectetur, quod ipsa fugiendum demonstrat, Unde Poeta.

Video meliora proboque,

Deteriora sequor.

Obijciens. 2. Si homo liberè operandi potestatem habeat, maximè vel dum operatur, vel antequam in actum prorumpat; sed neutrum dici potest: ergo &c. *Probat* *min.* Non est liber antequam agat, quia ut sic non potest agere, non est etiam liber dum agit, quia dum agit, necessario agit, quippe cum agendo non possit non agere.

Nego min. Voluntas enim nostra sive antequam agat, sive dum agit, semper dicitur libera, non quidem in sensu composito, sed in sensu diviso, ut loquitur Doctor in 1. d. 39. q. 1. n. 20. Libera quidem antequam agat, quia in ejus potestate est ut determinetur ad agendum vel non agendum: libera pariter dum agit, quia licet in sensu composito non possit agendo non agere, potest tamen in sensu diviso; quia pro eo instanti quo se determinavit ad agendum taliter potuit alteram determinationem efformare, imò & omnem actum suspendere.

Instabis. Quod est liberum debet esse in nostra potestate, sed actio præsens & præ-

& præterita non est amplius in nostra potestate; quia quidquid est, quandiu est, necesse est esse. Igitur &c.

Distinguo majorem. Debet esse in nostra potestate, id est, voluntariè à nobis positum & editum, *Concedo*: id est, dum actu positum est, dicitur posse non esse positum, *nego*: & similiter *distingua min.* neganda est *conseq.* Ad dictum Arist. dico quidquid est, quandiu est, necesse est esse, voluntate consequente & hypothetica, *Concedo*; antecedente & absoluta, *Nego*.

Obijciat 3. Potentia libera est indifferens ad agendum. Ergo ut agat debet determinari, sed voluntas à nullo determinari potest; nam vel determinabitur à se, vel ab alio; non à se, quia nullum indifferens est sui determinativum, ut constat de materia prima in Physicis, de natura communi in Metaphysicis, & de universali in Logicis. Non etiam determinari potest ab alio, quia illud à quo determinaretur, vel esset liberum; & sic istud etiam indigeret determinatione, ut aliud determinaret, sicque fieri deberet processus in infinitum: vel esset necessarium, & sic necessariò moveret & determinaret; ac proinde talis determinatio esset necessaria & non libera.

Resp. Voluntatem seipsam determinare, & ad rationem objectam distinguere. Nihil passivè indifferens ut ab aliquo contrahatur, aut aliquid in se recipiat, potest seipsum determinare, *Concedo*: nihil activè indifferens, ut agat vel non agat, huncque actum, vel alterum eliciat, potest seipsum determinare, *Nego*. Voluntas autem non passivè, sed activè est indifferens, vel ad diversa objecta, vel ad alios actus, ac proinde seipsam determinare potest.

Obijciat 4. Quidquid creata voluntas efficere potest, à Deo est præscitum, & prædeterminatum ab æterno; sed quod est taliter à Deo præscitum, non potest non evenire, alioquin Dei

falleretur præscientia. Ergo &c.

Disting. min. Quod est à Deo præscitum, non potest non evenire in sensu composito, *Concedo*: in sensu diviso, *Nego*. Nec exinde sequitur divinam præscientiam aliquam necessitatem rebus inferre; tum quia res non sunt futura, quia Deus eas esse futuras prævidit, sed ideo prævidit esse futuras, quia future sunt, ut communiter loquuntur SS. Patres & Theologi. Tum, quia si divina præscientia rebus aliquam necessitatem inferret, maximè vel quia est præscientia, vel quia est præscientia divina, sed neutrum dici potest. *Non quidem primum*; alioquin omnis pariter præscientia rebus præscitis talem necessitatem inferret; sicque necessariò & non contingenter plueret, eò quòd Astrologus tali die pluviam futuram propter Astrorum influxum & occursum prævideret. Sequeretur pariter hominem febribus urgeri tali die, quia id Medicus prævidisset, quod admittere stolidum est, & à ratione prorsus alienum. *Non etiam secundum*: quia cum Deus ab æterno prævideat ea omnia, quæ in singulis temporum differentiis operaturus est, sequeretur eum non posse ad extra liberè operari, quandoquidem se ea facturum prævidisset.

Resp. 2. distinguendo aliter eandem minorem. Quod est à Deo præscitum, est necessariò futurum, necessitate simplicis & absoluta, *Nego*: necessitate, seu hypothetica, seu conditionata & ex suppositione, quòd causa prima & secunda sese determinaverint ad ponendum talem effectum, *Concedo*. Necessitas autem illa conditionata libertati non officit, quippè cum liberà voluntatis determinationem præsupponat.

Instabit. Quod est liberum, debet esse contingens; sed quod est necessarium, nequit esse contingens: necessarium enim illud est, quod non potest non fieri; & quod aliter fieri non potest, nequit esse liberum.

Di-

Distinguo min. Quod est necessarium necessitate absoluta, non est contingens, *Concedo*, necessitate hypothetica, *Nego*. Unde talis effectus licet infallibiliter eveniat, non minus dicitur contingens & liber, quia producit à causa, quæ potuit se determinare ad eum producendum, vel non producendum. Et posita hac distinctione de duplici necessitate absoluta & hypothetica, solvi possunt innumere & graves difficultates contra præsentem veritatem obijciendæ.

Inflabis iterum. Causa libera nondum existit, ergo non potest se determinare ad ponendum talem effectum futurum.

Distinguo. Non existit existentia reali & in se, *Concedo*; non existit existentia ideali & in mente divina, cui ab æterno omnia sunt præsentia, *Nego*. Deus enim, qui habet omnia nuda & aperta coram oculis infinitæ suæ scientiæ, videt hanc creaturam, quam producturus est, sese determinaturam in tali temporis differentia ad talem effectum producendum, vel non producendum. Unde cum apud Deum non sit temporum vicissitudinis obumbratio, nec præteritum, nec futurum, sed solum præsens, habeat, omnia futura æquæ ipsi præsentia sunt, ac si jam existerent; & proinde tales effectus non dicuntur futuri respectu cognitionis divinæ, sed solum respectu causarum à quibus producentur.

Urgebis. Ergo cum effectus sit determinatus antequam de facto illius causa existat, quando causa existet, non erit amplius libera ad illum producendum, vel non producendum.

Distinguo. Non erit libera absolute, *Nego*: Sicut enim quando actu loquor, v. g. licet non possim de facto non loqui, quia impossibile est idem esse & non esse simul; attamen dicor liberè loqui, quia me determinavi ad loquendum: ita à simili, licet causa supponatur

determinata secundum prævisionem Dei ad talem effectum producendum, non minis liberè producet, quia non producet nisi consequenter ad suppositam determinationem liberè faciendam. Cætera repete ex iis quæ diximus de futuro contingenti in Logica.

Obijc. 5. Ubi est præceptum, ibi est necessitas vel coactio, & non libertas: præceptum enim obligat; sed plures nostræ actiones, imò ferè omnes, præcipiuntur à Deo, ergo illæ non sunt liberæ.

Disting. maj. Ubi est præceptum, ibi est necessitas, moralis, *Concedo*; physica, *Nego*. Physica autem necessitas est, qua posita, res omnino impeditur ab actu, vel ad eum impellitur; sic lapsa, amotis omnibus impedimentis, quæ eum fursùm detinebant, non potest immotus subsistere, sed necessariò necessitate physica deorsum labitur: Moralis verò necessitas est, qua vir probus dicitur aliquid non posse facere, quod rectæ rationi, bonisque moribus videt esse dissonum: sic Joseph castissimus dicebat Genes. 39. se adulterium non posse committere, his verbis: *Eecce Dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua: nec quidquam est quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi præter te, quæ uxor ejus est: quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in Deum meum?* Sic pariter Joan. 3. dicitur: *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* Sic denique beatissimæ illæ mentes, quæ Deo per amorem, & visionem fruuntur, dicuntur à Theologis ab illius amore non posse desistere, quia divinum hoc objectum beatificum, tam suaviter eas ad sui amorem allicit, ut nec alio diverti, nec ab hoc amore deficere possint. Prior necessitas libertatem adimit, non autem posterior.

Ex his omnibus collige voluntatem nostram esse liberam tam libertate contradictionis, quæ consistit in potentia indifferenti ad agendum vel non agendum, quam contrarietatis, quæ est indifferentia vel ad oppositos actus, vel ad opposita objecta, vel ad oppositos effectus; ut latè proponit, subtiliter probat, & evidenter explicat Doctor noster in 1. d. 39. q. 1. n. 11. & sequentibus. Libertas ad oppositos actus, ut ibidem annotat Doctor, imperfectiorem involvit, designat enim mutabilitatem & vicissitudinem; ad proinde nullatenus reperienda est in Deo, *apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obliuio*. Libertas autem ad oppositos effectus, & ad opposita objecta, nullam imperfectiorem involvit, ideoque reperitur in Deo, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, & quæcunque voluit, fecit in cælo & in terra.

QUESTIO III.

Utrum & quomodo libertas consistat in indifferentia Arbitrii.

NOTANDUM primo, indifferentiam in operatione cogitari posse duplicem, unam quidem ex parte intellectus proponentis objectum sub diversa ratione amabili & odibili, seu prosequendi aut fugiendi; quamobrem hæc indifferentia dicitur *objectiva*, quia consistit in diversa objecti representatione, & sub variis motivis & circumstantiis. Alteram verò ex parte voluntatis, quæ ex se non solum est indifferens ad exerendos actus amoris vel odii, prosecutionis aut fugæ; sed etiam ad exercitium vel non exercitium huiusmodi actuum. Potest enim pro libito actus illos exere, vel non exere, etiam positus ad agendum omnibus circumstantiis, & hæc dicitur *indifferentia formalis*; quia videlicet spectat

ad voluntatem, cuius vis & privilegium est, ut tam seipsam, quam alias facultates ad agendum determinet. Rursus indifferentia est duplex; nimirum *activa* & *passiva*. Hæc est indeterminatio rei, quæ ab aliquo extrinseco determinari potest; talis est indifferentia cæcæ ad recipiendas varias figuras: illa verò, id est, activa, est vis quædam; quæ agens ex se indeterminate ad multa, ad unum potius quàm ad aliud sese determinare potest propter dominium in suos actus.

Certum est autem libertatem non consistere in indifferentia *objectiva* seu iudicii, quia hæc potius spectat ad intellectum, quàm ad voluntatem, quam solam genuinam sedem & sacrarium libertatis Inferiùs demonstrabimus. Neque etiam consistit in indifferentia *passiva*; nam ex Concilio Trident. sess. 6. Canone 4. *Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat ac præparet; neque posse dissentire si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passivè se habere, Anathema sit*. Igitur restat determinandum, utrum essentia libertatis consistat in indifferentia activa, qua voluntas potest sese determinare ad utrumlibet objectum propositum, & actum suum exere, vel suspendere.

Not. 2. Et ex dictis revocandum duplicem generatim esse determinationem, nimirum vel ab extrinseco vel ab intrinseco. Unde duplex distinguitur necessitas, & subinde totidem libertas ipsis opposita; nimirum *necessitas coactionis*, quando agens per vim externam cogitur, & à causis extrinsecis validiori necessitatur ad agendum contra propriam inclinationem; sic lapis à projiciente movetur sursum, renitente pondere & gravitate naturali, & latro con-

contra voluntatem rapitur in carcerem & ad patibulum. Hinc libertas his necessitatibus opposita, duplex distinguitur, nimirum *libertas à coactione & libertas à necessitate.*

Rursum, necessitas naturalis inclinationis est iterum duplex, una quoad *exercitium*, qua facultas seu causa ex principiis extrinsecis ita determinata est ad agendum, ut non sit in ejus potestate actionem suspendere: sic ignis necessario comburit approximata & appositam sibi paleam. Altera verò *necessitas quoad Specificationem*, quando causa necessitatur ad hanc speciem actionem vel effectum; sic ignis determinatur ad comburendum & producendum calorem, non autem frigus. *Insuper* alia est necessitas *simplex* vel *absoluta* vel *antecedens*: alia *hypothetica* seu *consequens*. Illa est dum nulla facta suppositione, causa aliqua ex suis principiis extrinsecis ita est determinata ad producendum effectum, ut nequeat non producere, ut Sol ad illuminandum. Ista verò est, quando causa est ex se indifferens ad producendum effectum: facta tamen suppositione quod effectus sit producendus, dicitur ipse necessario futurus, alioquin simul esset & non esset futurus: ut facta suppositione, quòd Petrus sit se determinaturus ad peccandum, peccatum necessario erit.

Nosandum 3. eam fuisse quorundam veterum Philosophorum sententiam, præsertim verò *Stoicorum*, ut assererent omnia fato regi, atque fatalem à stellis & sideribus necessitatem humanæ voluntati imprimi. Unde Seneca in Oedip.

Fatis agimur: cedite satis

Non solliciti possunt curæ

Adusare rati flamina fusi.

Quidquid patimur mortale genus

Quidquid facimus, venit ex alto,

Serpasque sua decreta colus

Lacæbet: dura revoluta manu

Omnia certo tramite vadunt

Præmissæque dies dedit extremum.

Cui simile est illud Manilii, qui hocce præmisso.

Fata regunt orbem, certa sistant omnia lege,

Longaque per certos signantur tempora cursus.

Protritus illud subiicit.

Nascentes morimur, finisque ab origine pendet.

His accesserunt Mathematici judicarii, quos alii *Chaldeos*, alii *Planetarios*, alii *Genethliacos* aut *Astrologos* appellant, quibus accensendi *Præstigii* & *Illecebræ*, quorum error proscriptus est capite 3. secundi Concilii *Bracarenfis*, ubi legimus, *Si quis animas & corpora fatalibus stellis credis astringi, sicut Pagani & Præstigii dixerunt, anathema sit*; Quo errore libertatem arbitrii evertebant, ut appositè observat Origenes apud Eusebium lib. 6. de preparatione evangelica cap. 9. *Non solum, inquit, Gentiles stellas, una ex conjunctione & aspectu, quæ in terris sunt, necessario accidere credunt, quæ vim futuri appellant; verum multi ex fidelibus conturbantur, impossibile aliter fieri credentes, quam stellarum cursus effecerit*. Unde sequitur nullam in nobis esse libertatem, nullam operatiorem nostram laudari, aut recuperari posse.

Eodem errore, sed ex alio non minus perverso principio, inescati sunt Manichæi; de quibus placet audire Sanctum Augustinum libro 1. *Retractationum* cap. 15. eorum deliria sic explicantem: *Post hunc librum, inquit, scripti adhuc Præbyter contra Manichæos de duabus animabus, quarum dicunt unam partem Dei esse, alteram de gente tenebrarum, quam non conderit Deus, & quæ sit Deo coeterna: & has ambas animas, unam bonam, alteram malam in uno homine esse delirant: istam scilicet malam, propriam carnis esse dicentes, quam carnem etiam dicunt gentis esse*

K 2

tene-

tenebrarum; illam verò bonam ex adventitia Dei parte, quæ cum tenebrarum gente conflixerit, atque utramque miscuerit: & omnia quidem bona hominis illi bonæ animæ; omnia verò mala illi malæ animæ tribuant. His verbis aperte significat S. Augustinus, Manichæos induxisse non quidem coactionem, sed simplicem tantum necessitatem in actibus hominum: id enim unum pugnant Manichæi, bonam animam eadem necessitate virtutem amplecti, quæ Deus ipse, cujus illam fragmentum esse delirabant, bonum amat: item malam animam eadem necessitate in vitium ruere, quia malum principium, à quo decisam esse fingebant, in malum fertur. At necessitas illa qua Deus necessario bonum amplectitur, & quia malum principium, si daretur, necessario malum amaret, non est interna coactio, sed necessitas simplex & ad unam partem determinatio: igitur cum Manichæis sentiunt qui homines liberos quidem esse à coactione, non verò à simplici necessitate affirmant.

Hujus nefariæ & pestilentis doctrinæ restauratores hisce postremis sæculis, fuerunt Lutherani, Calvinistæ & alii Recentiores Hæretici. Lutherus namque in colloqu. pag. 42. cum liberum hominis arbitrium per primi parentis prævaricationem extinctum fuisse dixisset, adjicit nomen liberi arbitrii odiosissimum fuisse omnibus Patribus; & hominem dicendum non arbitrio liberum, sed peccati servum. Eandem in insaniam ruit Calvinus lib. 2. Institutionum cap. 2. & sequentibus, ubi plura in hujus erroris confirmationem profert. in Antidoto autem Concilii Tridentini ad sessionem sextam admittit quidem nomen liberi arbitrii, sed rem excludit. De verbo, inquit, non moveamus rixam; sed quia per liberum arbitrium eligendi facultatem intelligunt, quo fit in utramque partem libera & soluta, titulum sine re esse qui affirmat,

Christum habet Authorem. Et libro 2. de libero arbitrio: Ego verò, inquit, quantum ad vocem pertinet adhuc profiteor, quod in mea institutione testatus sum, non adeo me superstitiosum esse in verbis, ut ejus causa velim contentionem aliquam movere, modò intelligentia sana maneat. Si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium & fateor, & constanter assevero, & pro Hæretico habeo, quisquis scus sentiat. Rursus, libro 3. Semper testatus summe de nomine nolle pugnare: si hoc semel constitueretur libertatem non ad facultatem boni aque ac mali eligendi, sed ad spontaneum motum & consensum referri debere. Item semper me dixisse, testis est mea institutio, per me non stare, quin liberum hominis arbitrium vocetur, modo sana verbi definitio nobis constet. Et Institution. libro 2. Liberi arbitrii, hoc modo dicitur homo, quod voluntate agat, non coactione. Ita paulò fufius scribenda duxi, ut inde appareat eos Calvinistico errori subscribere, qui hominibus post lapsum nullam inesse libertatem, nisi à coactione contendunt: quorum erroneum dogma, ut refellamus, duo statuenda sunt. Primum, utrum essentia liberi arbitrii consistat in indifferentia activa: alterum, an hæc indifferentia in hominibus post lapsum perseveret.

CONCLUSIO I.

Essentia liberi arbitrii consistit in indifferentia activa, & excludit non solum coactionem, sed etiam necessitatem simplicem.

Probatur: Essentia liberi arbitrii in eo consistit, quod est in eo primum conceptibile, & fons & origo omnium illius proprietatum & effectuum: sed indifferentia activa est quid primum conceptibile in libero arbitrio; siquidem nihil apparet in eo, à quo illa indifferentia cogitur derivari tanquam à priori: illa verò fons est & origo omnium

nium liberi arbitrii proprietatum: si quidem ipsæ proprietates & effectus sunt potissimum meritum & demeritum, præmium & supplicium; querenti enim cur actio meritoria sit & demeritoria, laude aut vituperio, præmio aut supplicio digna, appositè responderetur, quia illa procedit à principio habente vim sese determinandi ad hanc vel illam actionem, & ad agendum vel non agendum: igitur hæc indifferentia est quid primum conceptibile in libero arbitrio, & principium & origo, unde omnes illius effectus & proprietates derivantur. *Deinde*: in eo consistit essentia liberi arbitrii, per quod agens liberum primò & per se distinguitur ab agente necessario, coacto & naturali; sed ab illis distinguitur formaliter per indifferentiam activam. *Probat*ur: Agens liberum idcirco ab agente naturali coacto, & necessario distinguitur, quia istud est ex se indeterminatum & habet dominium in suos actus; sed id habet ratione indifferentiæ activæ, hæc enim nihil aliud est quam vis qua agens agere potest, vel non agere, positis omnibus ad agendum prærequisitis, atque hanc vel illam actionē exerere: igitur in indifferentia activa reponenda est liberi arbitrii essentia.

Obijciat 1. Libertas arbitrii est perfectio quædam positiva: sed indifferentia non est perfectio positiva, quia indifferentia est tantum negatio determinationis: ergo libertas arbitrii non consistit in indifferentia.

Respondeo concessa maj. distin. min. Indifferentia quoad vocem, est aliquid negativum, *Concedo*: quoad rem ipsam per vocem significatam, *Nego*. Sic enim est vis est qua agens liberū potest agere vel non agere, & hunc actum vel alterum ipsi oppositum elicere, subindeque est aliquid positivum.

Inflabit. Potentia non agendi est quid purè negativum, siquidem est ne-

gatio tendentiæ in actum: sed ex concessis illa indifferentia includit potentiam non agendi; ergo ex hac parte, saltem est quid negativum.

Disting. maj. Potentia non agendi, quæ non est conjuncta cum potentia agendi, est quid purè negativum, *Concedo*: quæ cum ipsa conjuncta est, *Nego*: & similiter *distin. min. nego consequent*. Siquidem agens liberum idcirco habet potentiam non agendi, quia similiter habet vim agendi, & sese determinandi ad eliciendum actum, vel non eliciendum.

Urgebit. Non requiritur potentia ad non agendum, sicut nec desideratur vis aliqua ad non curandum: ergo liberum arbitrium non requirit vim & indifferentiam ad non agendum.

Distinguo antecedenti. Non requiritur virtus ad non agendum absque prævia determinatione activa & dominio in actum, *Concedo*: cum illa determinatione & ipso dominio, *Nego*. Porro indifferentia liberi arbitrii ad non agendum connotat vim præviam in agente, qua sese liberè determinare potest ad non exerendum actum, idèque non est quid purè negativum.

Obijciat 2. Dum agens agit, remanet liber; actus enim potentiam non adimit, sed eam perficit: sed dum agit, non remanet amplius indifferens ad agendum; indifferentia namque ad actum significat indeterminatorem ad illius exercitium. Dum verò agens actū elicit, jam est absolutè determinatus ad actum; ergo libertatis essentia non est constituenda in indifferentia.

Respondeo concessa maj. distin. min. Dum agens operatur, non est amplius indifferens ad actum: si indifferentia sumatur pro indeterminatione ad operationem, *Concedo*: si sumatur pro vi, & facultate sese determinandi, *Nego*: & sic neganda est consequent. Qui autem agit liberè, tamen non remaneat indeterminatus ad actum, servat tamen

sem.

semper viam qua sese determinavit ad ad agendum, & qua poterat sese determinare ad illum actum non eliciendum; sicut enim visus actualis non admittit, sed perficit potentiam videntem: sic actualis determinatio non perimit, sed perficit vim sese determinandi.

Instabis. Qui actu agit, necessario agit: nam ex hypothesi quod agat, non potest non agere, quia impossibile est idem simul esse & non esse; igitur dum agens liberum operatur, non remanet amplius indifferens ad agendum: ac proinde libertas remanet sine indifferencia.

Disting. antec. Qui agit, necessario agit necessitate hypothetica, quam sibi libere imposuit, *Concedo*: necessario agit, necessitate absoluta & contra liberam suam determinationem, *Nego*. Porro necessitas hypothetica non adversatur indifferentiæ activæ; tùm, quia enim agens liberum sese determinavit ad eliciendum illum actum, poterat ita sese non determinare; tùm, quia quando actum elicit potest illum diutius prorogare, vel ab illo desistere, quod utique signum est indifferentiæ: igitur actio agentis liberi indifferentiæ non excludit.

Obijc. 3. Homo liber est circa finem ultimum seu beatitudinem in communi: sed non est indifferens circa beatitudinem, ut docet D. Augustinus in Enchiridio cap. 105. Sic oportebat prius hominem fieri, ut & bene velle posset & male: postea vero sic erit, ut male velle non possit, nec ideo carebit libero arbitrio. Multo quippè liberius eris arbitrium, quod omnino non poterit servire peccato: neque enim culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, quia beati esse sic volumus, ut esse miseri non solum nolimus, sed nequam prorsus velle possumus. Igitur libertas consistere potest absque indifferencia.

Disting. min. Homo non habet in-

differentiam circa beatitudinem in communi, vi cuius posset illam amare, vel odire, *Concedo*: non habet indifferentiæ, vi cuius posset illam amare, vel non amare, *Nego*. Reverà quidem homo non potest exercere actum amoris & odii circa beatitudinem in communi, quia in ea nihil deprehendit intellectus quod possit esse motivum odii: potest tamen actum amoris circa beatitudinem elicere, vel eum suspendere, ac proinde indifferens est, & omnino liber circa beatitudinem: non quidem libertate specificationis & contrarietatis, sed contradictionis & exercitii. Accedit, quòd etsi voluntas liberè feratur in beatitudinem consequendam, nihilominus dici potest illam non liberè, sed naturaliter appetere in communi, ita quod in eo appetitu nullum sit meritum vel demeritum, ut præclare docet noster Richardus de Media Villa in 4. dist. 49. art. 1. q. 5. ubi quærit, utrum voluntas in appetendo beatitudinem mereatur, sicque concludit: *Hominem appetere beatitudinem contingit dupliciter: Uno modo in generali, inquantum appetit aliquod bonum sufficientissimum: alio modo in speciali, inquantum determinatè appetit illud bonum in speciali, in quo est verè omnis sufficientiæ plenitudo, sicut in clara Dei visione & perfecta ejus fruique.* In appetendo beatitudinem primo modo non est meritum, quia sic naturaliter ab intellectu cognoscitur, & à voluntate appetitur: itaque circa hoc nec intellectus potest errare in cognoscendo, nec voluntas in appetendo. In appetendo beatitudinem modo secundo, est meritum, quia sic nec naturaliter cognoscitur, nec naturaliter appetitur, sed respectu ejus contingit esse errorem in intellectu, & obliquitatem in affectu; quia & intellectus potest opinari non esse beatitudinem in illo bono, ubi verè est, & eam esse in illo bono ubi verè non est, & ex consequenti voluntas potest appetere beatitudinem.

ubi

nōi acce non est, & eam non appetere ubi acce est.

Objec. 4. Christus D. fuit liberrimus in acceptanda & subeunda morte Crucis; siquidem Isaia 53. *Oblatus est, quia ipse voluit*: sed non fuit indifferens in acceptanda & subeunda illa morte; ergo libertas consistere potest absque indifferencia. *Probat. min.* Ille non fuit indifferens, ut moreretur morte crucis, qui recepit à Patre præceptum moriendi, quod non potuit violare: sed Christus recepit à Patre præceptum moriendi, quod non potuit violare propter suam impeccabilitatem; ergo Christus non fuit indifferens, ut moreretur morte crucis.

Nego min. Ille enim fuit indifferens ut moreretur morte crucis, qui ipsam elegit: Christus autem ad hominum redemptionem & salutem elegit crucis mortem; nam ait Apostolus ad Hebræos 12. *Proposito sibi gaudii sustinuit crucem, confusione contempta*: quæ verba sic explicat Sanctus Chrysostomus homilia 28. *Id est, licebat illi nihil pati, si voluisset: erat ergo arbitrii ejus non venire ad crucem si voluisset.*

Præbationis majorem disting. Ille non fuit indifferens, ut moreretur morte crucis, qui accepit præceptum moriendi absolutum, quod transgredi non potuit, *Concedo*: præceptum tantum conditionatum, *Nego*. *Distinguo pariter min.* Christus habuit à Patre præceptum moriendi conditionatum, *Concedo*: absolutum, *Nego*: & sic neganda est cons. Duplex enim est præceptum, unum absolutum, quod nullo modo pendet à voluntate illius personæ cui præferbitur: conditionatum alterum, quod subordinatur arbitrio illius cui imponitur. Porro Christus D. recepit à Patre præceptum moriendi conditionatum tantum; siquidem ille non recepit præceptum absolutum, qui divina consilia in negotio mortis mandatorum loco dicitur executus: at Christus

ex Sancto Cyrillo Alexandrino libro 12. in Joannem, *In negotio mortis paterna consilia dicitur executus*: ergo non recepit à Patre præceptum moriendi absolutum. Hinc Theophylactus super illa verba Joannis 17. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego præcepta Patris mei servavi, & maneo in ejus dilectione*, putat nomen mandati ibi non sumi in propria significatione: *Hoc*, inquit, *temperans se audientium infirmitati dicit, non enim qui omnium est legislator, mandatis obnoxius, & sine paternis mandatis vivere non potest; hoc enim cogitare fuit absurdissimum.*

Tametsi verò mandatum hic accipiat in propria significatione, nihilominus conditionatum fuit, & Christo D. liberrimè illud acceptanti & impleturo præscriptum, ut ipsemet significat verbis Joannis 10. *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso, & potestatem habeo iterum sumendi eam, hoc mandatum accepi à Patre meo.* Quæ verba singula indicant Christum nulla impellente necessitate, sed summè voluntariè, & liberè mortem subiisse. Ne verò quis putaret illa esse dicta de Christo ratione solius voluntatis divinæ, signanter adjecit, *hoc mandatum accepi à Patre meo*. Hinc Sanctus Gregorius Magnus in caput secundum Job. *Mortem nostram, inquit, omni necessitate calcata, cum voluit Christus, sponte suscepit. Neque enim, addit Sanctus Augustinus libro 4. de Trinitate capite 12. Pater cujus quam potestatis exutus est carne, sed ipse se exuit: nam qui possit non matri si nollet, præsul dubio quia voluit mortuus est.* Et tractatu 119. in Evangelium Joannis circa finem: *Quis inquit, ita dormis quando volueris, sicut Jesus mortuus est quando voluit? quis ita vitem deponit quando voluerit, sicut se carne exuit quando voluit?*

luit? quis ita cum voluerit, abiit, quomodo cum voluit, abiit?

Urgebis. Ille recepit à Patre præceptum moriendi absolutum, qui dicitur in Scripturis, *factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*; sed Christus ita dicitur in Scripturis, &c. Ergo Christus recepit à Patre præceptum moriendi absolutum.

Distin. maj. Ille recepit à Patre præceptum moriendi absolutum, qui dicitur factus obediens obedientia severa, supponente legem præscriptam & absolute definitam, *Concedo*: qui dicitur factus obediens, obedientia minus rigorosa, quæ non est aliud, quam paterni beneplaciti voluntaria executio, *Nego*: & sic distincta minore, neganda est consequentia.

Subsumes. Atqui Christus fuit obediens, obedientia stricta & severa, ergo nulla solutio. *Probat*ur *subsumpt.* Ille obediens fuit obedientia stricta, qui petiit dispensationem ab obligatione moriendi, quam obtinere non potuit: sed Christus petiit dispensationem ab obligatione moriendi, quam obtinere non potuit, juxta Matthæum 26. *Pater, si fieri potest, transcat à me calix iste*: Ergo Christus fuit obediens obedientia stricta & severa.

Distin. maj. Ille fuit obediens obedientia stricta & severa, qui petiit petitione absoluta, efficaci & orta ab appetitu rationali, dispensationem ab obligatione moriendi, quam obtinere non potuit, *Concedo*: qui petiit petitione conditionata, inefficaci, & orta ab appetitu naturali ultrò refugiente mortem, *Nego*. *Distingo similiter min.* Sed Christus petiit dispensationem ab obligatione moriendi conditionata petitione, inefficaci & orta ab appetitu naturali, *Concedo*: petitione absoluta, efficaci, & orta ab appetitu rationali, supplicante pro transitu calicis & mortis, *Nego*. Duplex itaque fuit petitio Christi, una absoluta, altera conditio-

nata; una efficax, altera inefficax; una naturalis, altera rationalis: quando Christus petiit transitum calicis, non petiit petitione absoluta, quia Christus exauditus est pro sua reverentia, inquit Apostolus; & si Christus voluisset absolute declinare jugum mortis, procul dubio declinavisset, juxta illud Matth. 26. *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones Angelorum*, quibus tamen non egebat, ut peticulum mortis declinaret, si voluisset. Quare Christus petiit transitum calicis petitione tantum conditionata ut testantur ista verba, *Si possibile est: petitione inefficaci*, ut signant verba sequentia, *verum tamen non sicut ego volo, sed sicut tu*: Denique petitione orta ab appetitu naturali, quem in fugam mortis trahere natura, ut loquitur Sanctus Chrysostomus.

Subsumes iterum. Christus D. petiit transitum calicis petitione absoluta, orta ab appetitu rationali: ergo nulla solutio. Probo sub sumpti: nisi Christus petiisset transitum calicis petitione orta ab appetitu rationali, fuisset in Christo contrarietas voluntatum, quia voluntate rationali voluisset bibere calicem, voluntate vero naturali & sensitiva, noluiisset bibere calicem; sed in Christo non fuit contrarietas voluntatum, ut docent Theologi: ergo Christus petiit transitum calicis petitione orta ab appetitu rationali.

Distin. min. Sed in Christo non fuit contrarietas, sicut in nobis, *Concedo*: non fuit contrarietas voluntatum simpliciter, *Nego*. Non fuit in Christo contrarietas voluntatum sicut in nobis, quia nulla fuit in Christo pugna inter appetitum superiorem & inferiorem, cujusmodi est in nobis ex vitiosa origine, qua fit, *ut caro concupiscat adversus spiritum, & spiritus adversus carnem, ut non quæcunque volumus, faciamus* Galatarum 5. Quæ item fit, ut

ut homo sit sibi & Deo contrarius, juxta illud Job. *Quare possisti me contrarium tibi, & factus sum mihi met ipse gravis*. Fuit tamen in Christo contrarietas voluntatum simpliciter, quia appetitus inferior non fuit semper conformis voluntati rationali: Ille enim movebatur suo proprio naturali motu, prosequens ea quæ sibi commoda, & refugiens ea quæ sibi molesta, essent; cum rationalis voluntas sæpè numero tenderet in alia & opposita.

Obijcies 5. Christus D. fuit liber in observandis præceptis legis naturæ, siquidem per hanc observationem meritum est: sed non fuit indifferens in hac observantia. *Probatur*. Ille non fuit indifferens in observatione præcepti temperantiæ v.g. qui non potuit implere illud & non implere, quando præceptum illud urgebat: at Christus non potuit implere, aut non implere præceptum temperantiæ quando urgebat: ergo non fuit liber libertate indifferentiæ; subindeque hæc ad perfectam libertatem non requiritur.

Disting. min. Non fuit indifferens in observatione præcepti temperantiæ, quoad substantiam, *Concedo*: quoad modum & motivum, *Nego*. Tametsi enim Christus non potuerit non observare præceptum temperantiæ simpliciter quando urgebat, potuit tamen illud non observare ex hoc determinate motivo, quia liberum fuit Christo abstinere ab omni voluptate corporales, vel ex motivo charitatis, vel temperantiæ, vel alterius virtutis: indifferentia enim motivi sufficit ad meritum, quia motivum informat intrinsicè actum, eumque specificat & distinguit, estque de substantia actus, non physicè, sed moraliter spectati. Cum ergo motivum Christi in observatione præcepti temperantiæ fuerit liberum, debuit consequenter actus temperantiæ esse liber intrinsicè. Accedit, quòd Christus fuit liber circa actum temperantiæ ratione

Philos. Tom. IV.

modi, siquidem potuit elicere actum inferiorem & remissiorem, diuturniorem, & minus diuturnum.

Institabis: Christus non potuit elicere actum temperantiæ minùs perfectum, omisso perfectiore, minùs diuturnum & minùs efficax, relicto diuturniore & efficaciore: ergo non fuit liber in implendo temperantiæ præcepto quantum ad modum. *Probatur antec.* Christus D. eliciebat actus virtutis, qui Eterno Patri suo erant acceptiores & gratiores; ait enim Joannis 8. *quæ placita sunt ei, facio semper*: sed elicere actum perfectiorem, relicto minus perfecto, placebat Patri: ergo &c.

Distin. antec. Non potuit elicere, actum minùs perfectum omisso perfectiore, physicè & absolute loquendo, *Nego*: sic enim potuit exercere actus inæqualis perfectionis & valoris, quia nihil Christum physicè impediēbat ab elicitione istorum actuum: non potuit moraliter, *Concedo*: Quia minùs decorum fuisset, si Christus eliciisset actum minùs perfectum, omisso actu perfectiore: tum propter sanctitatem suam essentialē & personalem: tum propter intensissimum suum erga divinum suum Patrem amorem, quo movebatur ad eos elicendos actus, qui magis ei erant accepti, magisque in ejus gloriam redundabant.

Obijcies 6. Deus est liberrimus in operationibus tam ad intra sinum divinitatis, quam ad extra, & in ordine ad creaturas; sed non habet indifferentiam: igitur essentialiter libertas non consistit in indifferentia. *Probatur major*: Primò quidem auctoritate Sancti Augustini libro 1. operis imperfecti, cum enim Julianus defenderet, *liberum esse quod duo potest velle, id est bonum & malum*; sic eum Augustinus refellit: *Liber ergo Deus non est, qui malum non potest velle, de quo ipse dixit: Deus esse nisi iustus non potest. Sicine Deum laudat, ut ei auferat libertatem?*

L

Et

Et libro de natura & gratia cap. 46. cum Pelagius dixisset, voluntatis arbitrio ac deliberatione privari, quidquid naturali necessitate constringitur. Hæc verba sic Sanctus Augustinus castigat: Hic non nulla questio est: per quam enim absurdum est, ut ideo dicamus non pertinere ad voluntatem nostram quod beati esse volumus, quia id omnino nolle non possumus, nescio quia & bona constringit naturæ; nec di cere audemus, ideo Deum non voluntatem, sed necessitatem habere iustitiæ, quia non potest velle peccare. Quæ verba recentiores Hæretici ita interpretantur: duobus, inquirunt, exemplis hic docet Sanctus Augustinus, libertatem cum simplici necessitate consistere. *Primo* quidem ex voluntate beatitudinis, quæ in hac vita caret indifferentia contrarietatis, in futura etiam contradictionis. *Secundo*, ex voluntate iustitiæ quæ habet Deus; certissimum enim est hanc voluntatem divinam esse ad iustitiæ omnino determinatam, & indifferentia carere contradictionis: igitur &c.

Secundo. Idem probant auctoritate Angelici, & Subtilis Doctoris; nam S. Thomas *quest. 10. lib. de potentia, arti. 2. ad 5. ait, Deus sua voluntate liberè amat seipsum, licet de necessitate amet seipsum*. Scotus verò *Quodlibeto* 16. ait, *Voluntas divina necessariò vult bonitatem suam, & tamen in volendo eam esse libera*. Insuper idem Subtilis Doctor & ejus discipuli docent *Patrem & Filium divinum produere & spirare libere Spiritum-Sanctum*. At illa spiratio & productio nullam habet indifferentiam adjunctam, est enim summè necessaria; igitur censent veram libertatem consistere absque indifferentia. His accedit Doctor Seraphicus in 2. *dist. 25. art. 1. quest. 2. ubi docet libertatem essentiali liberè arbitrii esse libertatem à coactione: Si, inquit, loquamur de libero arbitrio secundum quod liberum est, sic concedo quod potest*

esse non solum respectu contingentis, sed etiam necessarii, sicut patet in Deo & in Christo & in Angelis & hominibus beatis. Cum enim duplex sit necessitas, videlicet coactionis & immutabilitatis, necessitas coactionis repugnat libertati arbitrii, non autem necessitas immutabilitatis, &c. Et infra: *Actus liberè arbitrii ut liberum est, non solum potest esse circa necessaria, sed etiam necessarius in se est*. Hæc ibi & alia quædam in eandem sententiam.

Resp. distinguendo maj. Deus est liberrimus in omnibus operationibus & actibus voluntatis, tam ad intra, quam ad extra unum divinitatis, libertate essentiali, voluntatis, & complacentiæ, qua videlicet voluntariè sese determinat ad eos actus eliciendos, & in eis liberrimè complacet, *Concedo*, libertate arbitrii & indifferentiæ, *subdistinguo*: in actibus ad intra, *Nego*: Si quidem illos necessariò exerit, putà amorem sui & spirationem Spiritus-Sancti. In actibus ad extra, iterum, *subdistinguo*: quoad specificationem actus semper est liberrimus, *nego*; quia, v.g. non potest velle iniquitatem & iustitiæ odisse; quoad exercitium, *concedo*; potest enim iusta quædam facere & non facere, imò etiam interdum sic est liber quoad specificationem, quia ex multis rebus iustis unam alteri præferre potest, & illam eligere. Neque aliud certè voluerunt S. Augustinus & Theologiæ Scholasticæ Principes.

Non quidem Sanctus Augustinus. Nam in priori laudata sententia nihil aliud intendit quam refellere Pelagianos, qui docebant ad libertatem necessariò requiri indifferentiam contrarietatis, illudque omne libertate spoliabant, quod perinde bonum & malum velle non posset: cum verò liberrimè arbitrium non constituamus in sola indifferentia contrarietatis, quam unicam statuiebant Pelagiani, quos S. Augustinus impugnat, sed potissimum in altera parte

parte indifferentiæ, quæ contradictionis appellatur, apparet hac ratione Deum dici liberrimum in operationibus ad extra. Quantum verò ad operationes ad intra eum non esse sic liberum ut dictum est, sed tantum libertate essentiali & complacentiæ.

Ad secundam Sancti Augustini auctoritatem dico, quod cum Pelagius non distingueret inter voluntatem & liberum arbitrium, contenderetque voluntatis arbitrio ac deliberatione privari, quidquid naturali necessitate constringitur, ipsi occurrit S. Augustinus demonstrans interdum voluntatem esse etiam in eo quod necessariò habetur, aut appetitur, qualis est iustitia respectu Dei & beatitudo respectu nostri. Unde Sancti Augustini sensus est, non esse omnimodè verum quod generatim à Pelagio affirmatum fuerat, sed non nullam discussione mereri; quomobrem signanter dicit Augustinus, *hic non nulla questio est*: quatenus enim Pelagius dicebat ad voluntatem non pertinere quidquid naturali necessitate constringitur, falsum non dicebat: quatenus verò negabat illud ipsum esse liberi arbitrii recte negabat: hinc S. Augustinus ait, illa verba Pelagii non nullam mereri questionem, sive distinctionem, qua voluntas à libertate discernatur.

Quod spectat ad Principes Theologiae Scholasticæ, eorum dicta nullatenus etiam suffragantur Hæreticorum sententiæ: ipsi enim illis in locis non accipiunt nomen liberi vel libertatis secundum eam acceptionem, qua utimur modo istis nominibus; sed quatenus idem est liberum, quod voluntarie & complacenter sese determinans; sive illud sit voluntarie cum omnimodà indifferentia, sive non: utebantur verò istis loquendi modis, quia tunc nondum cavendum erat à fermento novellorum Phariseorum pravæ suæ de libertate arbitrii sententiæ patrociniū

undequeque queritantium.

Porrò quod illi Doctores distinguere liberum à libero arbitrio, luculenter apparet ex innumeris eorum locis, quibus docent electionem necessariam esse in libero arbitrio: sic S. Thomas prima parte, quæst. 83. art. 3. *Proprium liberi arbitrii, inquit, est electio: ex hoc enim liberi arbitrii est dicimus, quod possumus unum recipere altero recusato, quod est eligere*. Et prima parte quæst. 19. cum de libero arbitrio Dei, Angelorum, & hominum disputat, & querit, *utrum Deus habeat liberum arbitrium*, respondet in corpore articuli, *Dicendum, quod liberum arbitrium habemus respectu eorum, quæ non necessariò volumus, vel naturali instinctu*. Non enim ad liberum arbitrium pertinet quod volumus esse felices, sed ad naturalem instinctum; unde & alia animalia quæ naturali instinctu moventur ad aliquid, non dicuntur libero arbitrio moveri. Cum igitur Deus ex necessitate, suam bonitatem velit, alia verò non ex necessitate, ut supra ostensum est, respectu illorum quæ non necessitate vult, liberum habet arbitrium. Igitur ex mente Sancti Thomæ Deus non habet liberum arbitrium respectu illorum, quæ necessitate vult, ac subinde censet indifferentiam esse necessariam ad liberi arbitrii essentialitatem.

Opponunt frequenter Hæretici id quod S. Doctor ait q. 10. de potentia, art. 2. ad 7. *Naturalis necessitas secundum quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut felicitatem, libertatis voluntatis non repugnat, ut Augustinus docet 5. de Civitate Dei cap. 10*. Libertas enim voluntatis violentiæ, vel coactioni opponitur. Non est autem violentia, aut coactio in hoc, quod aliquid in ordinem suæ naturæ movetur. Unde voluntas liberè appetit felicitatem, licet necessariò appetat illam. Sic autem & Deus suâ voluntate libere amat seipsum: libere ergo Spiritus-Sanctus procedit à

Patre non tamen possibiliter, sed ex necessitate. Verum.

Respondeo, Sanctum Thomam hic & alibi sæpe libertatem distinguere à libero arbitrio, & *libertatis* nomine, *libentiam*, ut ita dicam, intelligere, seu id quod libet, id est, quod sponte fit, non coactè: atque ita libertati solam coactionem opponit, quia sola coactio voluntarium seu libentiam tollit; hoc modo etiam quæ necessariò fiunt, possunt liberè fieri, id est, libenter. Sic Deus liberè amat seipsum, id est, libenter, non coactè. At *liberi arbitrii* nomine, eam solam potentiam comprehendit quæ se habet ad opposita, & quæ potest velle & non velle. Hinc est, quod negat libero arbitrio fieri, quod necessariò fit. *Dicendum*, inquit, quod *liberum arbitrium habemus respectu eorum quæ non necessariò volumus, vel naturali instinctu*. Vide cætera paulò supra, quæ alibi millies inculcat, præsertim verò *g. 6. de malo, art. unico*, ubi scribit, quidam posuerunt quòd *Voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant quòd voluntas cogeretur*. *Uc. Hæc opinio est hæretica, tollit enim rationem meriti & demeriti in actibus humanis* *Uc. non solum contrariatur fidei, sed subvertit omnia principia Philosophiæ Moralis*.

Ad Sanctum Bonaventuram dico, ipsum dupliciter liberum arbitrium considerare, nimirum vel ut liberum est, vel ut deliberans: *U* quidem quatenus liberum est, *dicit esse posse respectu voluntarii; sicut patet in Deo & Beatis, quia licet in illis habeat necessitatem immutabilitatis, non tamen coactionis. Quatenus autem deliberans non est, inquit, nisi de contingenti; quia nemo deliberat de necessario & impossibili*. Ex qua distinctione satis apparet, quo sensu dixerit liberum arbitrium, quatenus liberum est, respicere etiam necessaria & habere posse actum necessarium. Nam illud, quatenus liberum, non

aliud est, quàm quatenus voluntarium & non coactum. Itaque perinde est atque si dicatur, voluntatem, quatenus libera est à coactione, versari circa actiones etiam necessarias. Illud verò quatenus deliberans, id est, ut ipse exponit, quatenus consilians, utrum eligat hoc an illud, intelligitur de libertate, quæ propria est libero arbitrio ut tali. Hæc responsio, quam ex ipsius S. Bonaventuræ verbis Guillelmus Estius contexit, manifeste ostendit quàm perperam & immerito in tanti Doctoris auctoritate novum dogma latebram querat, ait appositè Stephanus Deschamps, *libro de Hæresi Janseniana*.

Porrò quòd Seraphicus Doctor ad libertatem arbitrii indifferentiam necessariam esse dixerit, apparet ex variis ipsius textibus: docet enim in primum, *dist. 38. q. 1. opinionem illam quæ simplicè ex Dei præscientia in voluntates nostras necessitatem derivat, liberum arbitrium interimere; ergo existimat libertatem illam, quæ liberi arbitrii propria est, simplici necessitate deleri, quam ex Dei præscientia in humanas voluntates non refundi, quod sic probat: Divina præscientia est, & tamen non imponit rebus necessitatem. Omnia enim sic præcognoscit eventura, sicut eventura sunt: & ideo cum multa sint eventura contingenter, ut illa quæ sunt à libero arbitrio, & à casu & fortuna; sicut præscit hæc esse futura ab illis, sic præscit modum contingentia, secundum quem sunt ab illis*. Unde hoc argumentum petit Stephanus Deschamps. Necessitas illa quam Seraphicus Doctor his verbis ex Dei præscientia fluere negat, libero arbitrio ex ejus opinione capitaliter est infensa: atqui illa necessitas quam Seraphicus Doctor his verbis ex Dei præscientia fluere negat, est necessitas simplex; ea nimirum quæ non minùs fortuitarum rerum, contingentia, quàm libertati repugnat; ergo necessitas simplex ex Seraphici Do-

Doctōris opinione libero arbitrio capitaliter est infensa. Simillima sunt quæ de prædeterminatione tradit *dist. 40. ejusdem libri, quæst. 1.* ubi probat prædeterminationem idcirco liberum arbitrium non lædere, quia nullam illi necessitatem imponit.

Docet insuper, peccatum idcirco esse liberum, quia vitari potest, nec illud peccatum fore, si vitari non posset: *Nemo, inquit, etiam venialiter peccat in eo, quod nullo modo potest prohibere, nec etiam potuit præcavere.* Unde ad illud S. Augustini, *quædam necessitate facta, sunt improbanda*, respondit, *dicendum quod Augustinus loquitur de necessitate venialium, non quantum ad hoc veniale, vel illud determinate, sed generaliter, quantum ad peccata venialia. Quia nihil impedit quod sit venialitas quædam in universali, & voluntas quodammodo in particulari: ideo auctoritas illa non obviat his quæ dicta sunt.* Vides Seraphicum Doctorem, vel ad peccatum veniale requirere libertatem exercitii, qua remota ullum fore peccatum negat; *In hoc patet, inquit, quod si venialia rationem culpe habeant, hoc est, quia à voluntate in particulari & divisi vitari & præcaveri possunt.*

Ad Subtilem Doctorem ejusque discipulorum sententiam quod attinet, certum est quod cum processione Sancti Spiritus liberam appellant, liberum non sumunt in propria significatione, & quatenus libertas necessaria est ad principium meriti vel demeriti, pœne aut præmii, nimirum libertas contradictionis seu exercitii, vel specificationis seu contrarietatis; sed quatenus liberum idem significat ac facultatem voluntariam se determinantem, delectabiliter, eligibiliter & complacenter ad amandum vel eliciendum actum & producendum terminum amoris, esto non contingenter; dividunt enim potentiam activam adæquatè in potentiam naturalem & liberam, tam-

quam in duas species; docentque potentiam naturalem eam dici, quæ, positis omnibus ad agendum requisitis, ex se naturaliter determinatur ad operationem, ut ignis ad comburendam, paleam sibi appositam; potentiam verò liberam generatim dici, quæ ad præsentiam objecti sese voluntariè determinat ad exerendum actum & tendendum in objectum sibi ab intellectu propositum.

Cùm autem hæc determinatio fieri possit duobus modis, nimirum vel necessariò vel contingenter; hinc duplicem distinguunt libertatem, alteram quam appellant *essentialem*, quia provenit ex ratione formali voluntatis, cui proprium est seipsam determinare, eligibiliter & complacenter, tamen necessario ad actum & objectum; unde hæc libertas necessitatem non excludit, sed cum ea subsistit: aliam verò quam nominant *libertatem contingentiam* & arbitrii, qua voluntas potest exercere, oppositos actus, & tendere in diversa objecta, aut actum elicere, vel suspendere, quam libertatem necessariam esse ad actiones moraliter bonas aut malas, quamque inesse voluntati humanæ luculentissimè docet Subtilis Docteur pluribi, sed præsertim in primum *dist. 39. n. 15.* ubi docet triplicem in voluntate nostra esse libertatem, scilicet ad oppositos actus, objecta & effectus. *Voluntas, inquit, inquantum est actus primus libera est ad opposita.* Item: *actus primus, nempe voluntas, consideratus in illo instanti, in quo est prior naturaliter actu secundo, nempe volitione, ita ponit illum in esse tamquam effectum suum contingenter, quod ut prior naturaliter possit eque ponere aliud oppositum in esse.* Deinde, *libertatem igitur voluntatis nostræ inquantum est ad oppositos actus, concomitatur potentia tam ad opposita successivè, quàm ad opposita pro eodem instanti: hoc est, quod alterutrum possit ponere in esse sine altero.* Quæ ante

ex eo probaverat, quod *Voluntas in uno instanti, causat velle & non necessarium, ideo contingenter*. Et in 2. dist. 25. q. unica, plurimis validisque rationibus probat, voluntatem nostram ex se esse indifferentem ad opposita, ita ut ipsa ad unum oppositorum contingenter se determinet; adeoque eo ipso instanti, quo unum adsciscit, repudiare illud possit, aliudque eligere. Vides igitur ex doctrina Subtilis Doctoris nihil patrocini accedere Novatorum erroribus.

Obijcies 7. Beatorum voluntas liberior est in patria & statu felicitatis quam dum esset in via & statu miserie, ut constat ex Sancto Augustino in Enchiridio cap. 15. ubi ait; *multò liberius erit arbitrium quod omnino non poterit servire peccato*; & ex Sancto Anselmo c. 1. de libero arbitrio, ubi discipulo dicenti, cur non sit liberior illa voluntas, quæ utrumque se habet non video. Respondet Sanctus: *An non vides, quoniam qui sic habet quod docet & expedit, ut hoc amittere nequeat, liberior est quam ille qui sic habet hoc ipsum, ut possit perdere*; & paulò infra; *Liberior itaque voluntas est quæ à reſtitutione peccandi declinare nequit, quam quæ illam potest deferere*; sed Beati necessario determinantur ad amandum Deum, ergo summa libertas consistere potest absque indifferentia.

Distinguo maj. Liberior est à peccato, *Concedo*: à necessitate, *subdistinguo*: circa objectum primum, id est circa Deum amandum amore fructivo, *Nego*: circa objecta secundaria, id est, circa creaturas, *Concedo*. Beati enim liberi sunt, ut intercedant pro nobis vel non intercedant, ut moveantur ab uno loco ad alterum locum, vel non moveantur. *Et concessa min. distinguend. est conseq.* Libertas complacentiæ & determinationis voluntariæ ac delectabilis, potest subsistere sine indifferentia, *Concedo*: libertas arbitrii, *Nego*. Hanc distinctionem subministrat & confirmat no-

ſter Guillelmus de Rubione in 2. dist. 25. q. 1. art. 2. ubi ait, *In Beatis, inquit, est usus liberi arbitrii, non respectu alius beatifici, qui non est in potestate ipsorum, sed respectu omnium aliorum in eorum potestate existentium, ut videlicet possint ab eis in esse poni vel non poni*.

CONCLUSIO II.

Admittenda est libertas indifferentia & arbitrii etiam in statu nature lapsæ, non solum in ordine ad actiones civiles & morales, sed etiam quoad actiones supernaturales & meritorias. Hæc conclusio duas habet partes, quarum prima est contra Philosophos illos, qui fatali necessitati homines addictos esse censebant. Secunda verò contra Lutheranos, Calvinistas & alios cum veteres tum novellos Hæreticos, negantes in hominibus post Adami prævaricationem remanere liberum arbitrium, quo possint mereri vel demereri.

Probat 1. pars; Libertas arbitrii & indifferentiæ est facultas, quæ, positis omnibus ad agendum prærequisitis, potest agere vel non agere ex propria sua determinatione; sed in nobis perseverat hujusmodi facultas; igitur &c. *Major est evidens* ex dictis; *minor probatur* ipsamet experientia, qua constat homines habere facultatem sese movendi, vel non movendi propter honestum finem, suscipiendi oblatam præfecturam & dignitatem, vel illam respuendi, nubendi vel non nubendi, &c. igitur experientia constat remanere in hominibus honestatem quantum ad actiones civiles & morales. Insuper præcepta & consilia, hortationes & dehortationes, laudes & vituperia, præmia & supplicia non sunt inutilia, quia illis utuntur privati in familiis, legumlatores in civitatibus, & Deus in gubernatione hominis: atqui si homo careret libertate in ordine ad actiones civiles & morales, hæc omnia essent inutilia, quia

quia in necessariis homo non utitur consultatione, deliberatione & hortatione. Quis enim hortatur hominem, ne efuriat in summa inedia, quis punit hominem quod natus sit debilis? ergo homo non caret libertate in ordine ad actiones civiles & morales.

Hanc veritatem non inficiantur Hæretici: quin etiam ulterò admittunt libertatem à coactione in ordine ad res supernaturales. Lutherus enim in libro de servo arbitrio, apertè scribit: *Sequitur nos necessariò operari: necessariò verò dico, non coactè, hoc est, homo non vocat spiritum Dei, non quidem violentia, velut raptus oborto collo, nolens facit malum, sed spontè & libentè voluntate facit. Hoc vocamus modò necessitatem immutabilitatis, quod voluntas sese mutare, &vertere aliud non possit.* Rursum ex altera parte, si Deus in nobis operatur mutata, & blandè assistentiam per spiritum Dei voluntas, iterum mera lubentia & prout ac sponte sua vult & facit non coactè pro natura voluntatis, quæ si cogeretur, voluntas non esset, nam coactio potius est, ut sic dicam, voluntas.

Eidem errori subscribit Calvinus pluribi, præsertim libro 2. de libero arbitrio: Si coactioni opponitur libertas, inquit, liberum est arbitrium & fateor & constanter assero, ac pro Hæretico habeo quisquis seculi sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum docetur, quia non cogatur, aut violentè trahatur externo motu, sed spontè agatur sua, nihil moror. Præceptoris errantis vestigia confectantur exorbitantes discipuli, præsertim Hieronymus Zanchius lib. 1. cap. 6. qui hanc Calvinisticam erroneam doctrinam sic explicat. „ Libertas, inquit, à coactione „ quæ sit, est notum: qui enim cogi „ ad ullam rem non potest, is verè dicitur liber ab omni coactione: est „ autem certum voluntatem sive bonam, sive malam, hujus esse naturam,

„ ut cogi non possit ad suas proprias „ actiones, hoc est, ad volendum & „ nolendum, quoniam sequeretur „ contradictionis implicatio, nempe „ quod aliquid vellet nolens vel non „ volens. Est itaque hæc nativa, propria, & inseparabilis humanæ voluntatis libertas, ut quidquid vult „ aut non vult, sive bonum sive malum, illud libere sine ullius externi „ principii coactione, velit & nolit. „ Proinde non immeritò Bernardus „ libertatem hanc libertatem vocat „ naturæ. Est enim hoc voluntatis rationalis creature à natura institutum, ut „ omnia velit libere, sine ulla coactione; ac proinde est etiam illi æterna hæc naturæ libertas. Proinde „ turpiter falluntur, qui ideo putant „ hominem post lapsum non esse amplius liberum, quia ad peccandum „ necessitate corruptæ naturæ „ stringitur, & qui ideo nos liberum „ arbitrium homini adimere contendunt, quia dicimus homines impios „ necessariò peccare. Non enim voluntatis nostræ libertas in hoc consistit, quod nulla necessitate ad peccandum adigatur, sed in hoc quod „ ab omni coactione libera est. Liber „ enim bifariam dicitur, vel ut opponitur servo, vel ut opponitur coactioni: Priori modo voluntas post lapsum non est libera, est enim serva peccati, ut Christus docet Joann. 8. „ Est igitur libera modo posteriori; „ quia ad peccatum cogi non potest, sed quidquid agit, sponte agit, neque liberum opponitur necessario, sed violento. Tum paucis interpositis: hac explicatione & his exemplis perspicua sit nostra thesis: nempe, licet homo post lapsum factus sit servus peccati, eoque necessario peccet, nec possit non peccare; non ideo, tamen omnem libertatem „ amisisse, cum ejus voluntas non amiserit eam libertatem, quæ à coactione „ di-

„ dicitur : atque hanc libertatem esse
 „ nostræ voluntati ita naturalem , ut
 „ eam in sempiternum retineamus , tam
 „ post lapsum sub peccato , quam post
 „ regenerationem sub gratia , non
 „ minùs quàm eam habuit Adamus
 „ ante lapsum , ac proinde liberum
 „ arbitrium in homine semper habere
 „ re liberum , nempe à coactione , quàm
 „ vis non à necessitate in quovis statu.

Ex his apparet Hæreticos recentiores admittere quidem libertatem à coactione , etiam post lapsum in ordine ad actus supernaturales , verum excludunt libertatem à necessitate ; ajuntque libertatem indifferentiæ , & arbitrii prioribus Ecclesiæ Patribus esse ignotam , & recens Theologorum Scholasticorum commentum ; quod quàm erroneè & mendaciter proferant , apparet ex omnibus Scripturæ Sacræ textibus in secunda conclusione præcedentis quæstionis laudatis : quibus adijcere licet veterum Ecclesiæ Doctorem unanimem ea de re consensum , nimirum libertatem indifferentiæ ad actus supernaturales in hominibus etiam post lapsum subsistere . Prodit in primis S. Irenæus lib. 4. adversus Hæreses , capite 4. *Homo verò rationalis* , inquit , *& secundum hoc similis Deo* , *liber in arbitrio suum & suæ potestatis* , *ipse sibi causa est* , *ut aliquando quidem frumentum , aliquando palea fiat . Quapropter & iuste condemnabitur* , *quoniam rationalis factus antequam rationem , & irrationabiliter vivens adversatus est iustitiæ Dei* , *tradens se omni terreno spiritui & omni-bus serviens voluptatibus* . Porro quod ea non solum de homine in statu innocentie , sed etiam de ipsius posteris post lapsum dixerit , apparet ex cap. 15. *eiusdem libri* , ubi demonstrat peccatam excusari Judæos qui Deo non obtemperaverint , quod infirmum habuerint legislatorem ; quia , inquit , *id*

quod erat semper liberum & suæ potestatis , *in homine semper servavit Deus* , *& suam exhortationem ; ut iuste damnentur , qui non obediunt ei* .

Succedit Tertullianus , qui libro de exhortatione ad castitatem cap. 2. scribit aliquid esse in nobis ipsis , nobisque esse voluntatem eligendi alterum , sicut scriptum est : *ecce posui ante te bonum & malum ; & ideo non debemus quod nostro expositum est arbitrio* , in Dei referre voluntatem . Et libro 2. contra Marcionem cap. 6. *Ut ergo bonum jam suum haberet homo emancipatum sibi à Deo , & fieret proprietas jam boni in homine , & quodammodo natura , de institutione ascripta est illi , quasi libri-pensis emancipati à Deo boni , libertas & potestas arbitrii : quæ efficeret bonum ut proprium jam spontè prestari ab homine , quoniam & hoc ratio bonitatis exigeret voluntariè exercendæ , ex libertate scilicet arbitrii non favente , institutionis non serviente : ut ita demum bonus consisteret homo , si secundum institutionem quidem , sed ex voluntate jam bonum inveniretur , quasi de proprietate naturæ ; proinde ut & contra malum , nam & illud utique Deus providebat , fortior homo prætenderet , liber scilicet & suæ potestatis* . Unde concludit : *Tota ergo libertas arbitrii in utramque partem concessa est illi , ut sui Dominus constanter occurreret , & bono spontè servando , & malo spontè vitando , &c.*

Illum præcessit Justinus martyr scribens in Dialogo Deum , Angelos & homines , quos obsequentes habere volebat , liberæ potestatis ad bene agendum condidisse , ut juxta ipsius leges judicarentur , si quid à recto defligerent . Idem in priore Apologia , Nulla laude , scribit , *quidquid esset dignum , nisi esset ad utrumlibet flexibile* ; In posteriore verò , *Nisi homines possent suo arbitratu turpia fugere & honesta seque-*
 ri

ri, extra culpam fore quidquid agerent rectè colligit.

His accedit *Clement Alexandrinus libro 1. Stromatum*: Nec laudes, ait, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta sunt, si anima non habeat liberam potestatem & appetendi & agrediendi. Et iterum dicit *Propheta*. Si velitis & me audieritis, bona terræ comedetis, in nobis situm esse arguens & eligere & declinare: voluntaria enim est electio & delectus voluntatis. Et libro 2. *Incredulus fundamentum salutis non habet, fidem voluntariam*: nos autem qui libera & absoluta potestate & eligere & agere à Domino datum esse hominibus à Scripturis accepimus, iudicio quod transgredi non potest, Fidei acquiescamus. Eadem habet lib. 3. & 4.

Clementi accedit discipulus *Origenes*, qui, homilia 9. in *Numeros*, ait, Sensus noster potest bona eligere, ut fiat vas in honorem: aut mala aut terrena, ut fiat vas in contumeliam. Et homilia 12. in eodem. *Israel quid Dominus Deus poscit à te, quàm ut timeas eum?* Erubescant illi hæc verba, qui negant in homine liberum arbitrium. Quomodo posceret Deus, nisi haberet homo in sua potestate quod Deo poscenti deberet offerre? Idem homilia 20. Sui namque arbitrii esse animum, & inquam voluerit partem esse ei liberum declinare, & idcirco iustum Dei iudicium est, quia sponte sua sive bonis sive pessimis monitoribus pareat.

Longum & tediosum esset ire per singulos Ecclesiæ Patres & Doctores eandem veritatem attestantes, nobis pro ceteris addint *S. Hieronymus & Augustinus*; ille namque pluribi præsertim in 30. dialogo contra *Pelagianos* docet: In nostra positum esse potestate, vel peccare vel non peccare, & vel ad bonum, vel ad malum extendere manum ut liberum servetur arbitrium. Hic verò idipsum frequentissimè inculcat, præsertim libro de gratia & libe-

Philos. Tom. IV.

ro arbitrio, & libro 20. de actis cum *Fælice Manichæo*: habet unusquisque in voluntate, aut eligere quæ bona sunt, & esse arbor bona, aut eligere quæ mala sunt, & esse arbor mala. Plura non attexo quæ passim apud eum occurrunt. Nobis enim ad hujus veritatis confirmationem sufficit Concilii Tridentini definitio sessione 6. Canone 4. ubi sic legimus: Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quoad obtinendam justificationis gratiam se disponat ac præparet; neque posse dissentire, si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mercedque passivè se habere, Anathema sit: Et Canone quinto: Si quis liberum hominis arbitrium post *Adæ* peccatum, amissum & extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imò titulum sine re, figmentum denique à *Satana* inventum in Ecclesiam; anathema sit.

Obijciunt 1. Hæretici *Sanctum Augustinum*, qui variis in locis ait, primum hominem habuisse quidem arbitrium, sed illud per peccatum amississe, sic in *Enchiridio* cap. 30. *Libero arbitrio*, inquit, male utens homo, & se perdidit & ipsum. Sicut enim qui se occidit, utique vivendo se occidit, sed se occidendo non vivit, nec seipsum potest resuscitare cum occiderit; ita cum libero peccaretur arbitrio, virore peccato amissum est liberum arbitrium: à quo enim quis devictus est, huic & servus additus est. Similiter sermone 2. de verbis Apostoli, *Magnas*, inquit, liberi arbitrii vires homo cum condere tur accepit, sed peccando amisit: & epistola 107. ad *Vitalem*, liberum arbitrium, inquit, ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus.

Respondeo 1. *Sanctum Augustinum* his & similibus locis non usurpare liberum arbitrium pro libertate naturali, quæ opponitur coactioni & neces-

M

stati,

sitati, sed loquitur de libertate gratiæ seu de libertate à peccato & miseria, quam homines per primi parentis peccatum perdiderunt, nec nisi per gratiam Salvatoris possunt recuperare. Quamobrem in Enchiridio subjicit: Unde ad justitiam faciendum liber non eris, nisi à peccato liberatus, esse justitiæ servum ceperis: ipsa est vera libertas propter recti facti lætitiā, simul, & pia servitius propter præcepti obedientiam. Sed ad bene faciendum ipsa libertas unde eris homini additio & venditio, nisi redimas ejus vox illa est; si vos filios liberaveris, tunc verò liberi eritis? quod antequam fieri incipiat in homine, quomodo quisquam de libero arbitrio in bono opere gloriatur, qui nondum est liber ad operandum bene, nisi se vana superbia inflatus extollat? quam exhibet Apostolus dicens, gratia salvi facti estis per Fidem. Et libro de natura & gratia cap. 23. Nemo ei dicit, sic hominem factum, ut de justitiā quidem posset in peccatum ire, & de peccato ad justitiā redire non posset: sed ut in peccatum iret, succit ei liberum arbitrium, quo seipso vitiauit; ut autem redeat ad justitiā est opus medico, quoniam sanus non est, opus habet vivificatore, quia mortuus est. Longior sum & infinitus, si alia sic similia scriberem.

Si verò libertatem à necessitate à Sancto Augustino intellectam esse, contenderis, Respondebo distinguendo illius verba: Homo peccando perdidit liberum arbitrium secundum quid, Concedo: simpliciter, nego: Fateor quidem hominem peccando perdidisse liberum arbitrium secundum quid, quia hoc aliqua ratione per peccatum depravatum est. Homo namque in statu innocentie, quod honestum erat, summa facilitate prosequabatur; jam verò in prosequendo bona reluctantes habet passiones; ideoque merito S. Augustinus, dicit per primi parentis lapsum deperditum fuisse liberum arbitrium,

non secundum naturam, sed secundum facilitatem & promptitatem ad bonum, quæ jam omnino in nobis infirma est, imò & invalida & inutilis ad salutem, nisi gratia Redemptoris vegetetur & roboretur: scribit enim libro 2. contra duas epistolas Pelagianorum cap. 5. Peccato Adæ liberum arbitrium de hominum natura peritisse non dicimus, sed ad peccandum valere in hominibus subditis Diabolo. Ad bene autem piæque vivendum non valere, nisi ipsa voluntas hominis Dei gratia fuerit liberata, & ad omne bonum adjuvis, sermonis & cogitationis adjuta.

Obijciunt 2. Gratia efficax non tollit libertatem hominis, sed ipsa voluntatis indifferentiam perimit; illam enim ad actum bonum necessitatio determinat; igitur &c.

Distinguo minorem: Determinat necessitatio, necessitate physica & absoluta, nego: Hypothesica & moralis, Concedo. Jam verò fateor gratiam efficacem voluntati creatæ necessitatem aliquam inferre, nam gratia efficax adeo suavis est, ut semper certò voluntatem hominis inducat in bonum: sed contendo gratiam efficacem necessitatem physicam voluntati non imponere, licet enim habita ratione suavitatis moraliter fieri non possit, ut voluntas suum consensum non præbeat; nihilominus voluntas potest illum absolute negare, juxta illud Concilii Tridentini, Si quis dixerit liberum hominis arbitrium, gratia Dei motum & excitatum non posse dissentire si velis, anathema sit. Unde Sanctus Augustinus ait, libro de spiritu & littera cap. 30. Liberum ergo arbitrium evacuamus per gratiam? absit: sed magis liberum arbitrium statuimus. Sicut enim lex per fidem, sic liberum arbitrium per gratiam non evacuat, sed flatur. Neque enim lex impletur nisi libero arbitrio, sed per legem cognitio peccati, per fidem impletio gratiæ contra

contra peccatum, per gratiam sanatio animæ à vitiis peccati, per animæ sanitatem libertas arbitrii, per liberum arbitrium iustitia dilectio, per iustitiæ dilectionem legis operatio. Ac per hoc, sicut lex non evacuatur, sed statuitur per fidem, quia fides impetrat gratiam, qua lex impleatur: ita liberum arbitrium non evacuatur per gratiam, sed statuitur, quia gratia sanat voluntatem, qua iustitia liberè diligitur.

Instabis: Si posset homo gratiæ efficaciaci resistere, & illa necessariò & absolute illum non determinaret, sequeretur quòd illa gratia simul esset efficax & non efficax: esset inquam efficax ut supponitur; non esset verò, quia posset suo effectu carere; sed repugnat gratiam esse simul efficacem & non efficacem; igitur pariter repugnat, quòd illi gratus homo possit resistere.

Distinguo sequelam majoris. Esset efficax simul & non efficax respectu ejusdem effectus, *Nego:* respectu diversis effectus, *Concedo.* Illa, inquam, gratia esset efficax ratione effectus primarii nimirum motionis, qua voluntatem ad agendum allicit, suaviter & effectivè; non esset verò efficax respectu effectus secundarii, nimirum per ordinem ad consensum voluntatis creatæ, quem non obtinet, dum voluntas ei reluctatur; quantumvis enim voluntas moveatur, & excitetur per gratiam, illa tamen potest semper suum consensum præbere vel non præbere. Hinc est quòd Deus toties hominum proterviam & perfidiam in Scripturis objurgat, eo quòd ab ipso vocati, ad eum propere renuerint. Sic Proverbiorum 1. Convertimini ad correctionem meam; en proferam vobis spiritum meum, & ostendam vobis verba mea; hoc est, gratiam concessam, & internas monitiones, quia vocavi & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret: despectistis omne consilium meum, & increpationes meas

neglexistis, &c. Idem Isaïæ 65. v. 12. & 66. vers. 4. Et Jeremia 7. v. 23. sic Aduersum Apostolorum c. 7. Sanctus Stephanus Judæos gratiæ rebellantes his verbis objurgat: Dura cervicie & incircumcisi cordibus, & auribus vos semper Spiritui Sancto resistitis, sicut Patres vestri, ita & vos. Sic denique Christus ipsemet Matth. 23. ipsosmet Judæos, & in eorum persona quoslibet peccatores redarguit his verbis: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti.

Nec quidquam in contrarium evincit illa potentissima eximiarum gratiarum motio, quibus, ut loquitur D. Augustinus, Deus sensum ita afficit, ut efficiat assensum: Nam quantumvis eximia sit gratia, nostram voluntatem moraliter tantum allicit & non physice necessitat: voluntas enim quæcumque posita morali motione, physice semper est ex se indifferens ad assentiendum vel dissentiendum.

Quæstionem hanc dilucidè plantæque dirimit S. Augustinus: cum, libro de Spiritu & littera, cap. 34. catholicam de gratia & libero arbitrio sententiam explicans ait: Attendas & videas non ideo tantum istam voluntatem divino muneri tribuendam, quia ex libero arbitrio est, quod nobis naturaliter concreatum est: verum etiam quod visorum suasionibus agit Deus, ut velimus & ut credamus, sive extrinsecus per evangelicas exhortationes, ubi & mandata legis aliquid agunt, si ad hoc admonent hominem infirmitatis suæ, ut ad gratiam justificantem credendo fugiat: sive, intrinsecus, ubi nemo habet in potestate quid ei veniat in mentem; sed consentire vel dissentire propriæ voluntatis est. His ergo modis quando Deus agit cum anima rationali, ut ei credat; neque enim credere potest quodlibet libero arbitri-

arbitrio, si nulla sit suasio vel vocatio, cui credat; profectò & ipsum bonum, velle Deus operatur in homine, & in omnibus misericordia ejus prævenit nos. Consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriæ voluntatis est. Quam auream planè ac verè divinam sententiam sic egregiè ac luculenter expendit doctissimus Stephanus Deschamps libro 3. de hæresi Jansenii, disp. 3. cap. 1. Hoc, inquit, librorum omnium, quos S. Augustinus contra hostes gratiæ aut liberi arbitrii scripsit, compendium: hæc catholice veritatis de utraque quæstione summa: hic adversus Pelagianos, Manichæos, Lutheranos, Calvinianos, aliasque hujusmodi pestes murus æthereus; nam Pelagianam quidem Hæresim hæc verba perimunt. In omnibus misericordia ejus nos prævenit: Manichæam verò, Lutheranam atque Calvinianam sequentia elidunt, consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire, propriæ voluntatis est. Et sanè ex hoc Sancti Doctoris loco, quasi ex catholice veritatis armamentario, posteriores Synodi tela illa deprompserunt, quibus Lutheri Calvinique errores confixere: nam & Tridentinus Canon, qui statuit hominem prævenienti gratiæ posse dissentiri, & Senonense Decretum, cujus eadem est sententia, inde sumpta videntur & expressa.

QUESTIO IV.

Quodnam sit subjeetum libertatis.

NOTANDUM I. Quòd cum libertas sit voluntaria determinatio agentis ad operationem & objectum; certum est quòd agentia quibus nulla inest voluntas, nullumque prævium intellectus judicium, nulla etiam libertate donentur; ac subinde conveniunt omnes prorsus Philosophi nec plantis ac stirpibus, nec brutis animalibus aliquam inesse libertatem;

brutæ liquidem animantes non donantur ipsa libertate & indifferentia in suis eliciendis operationibus; sed naturæ impetu, & sensuum impellentibus affectibus ad objecta sibi convenientia rapiuntur, & disconvenientia effugiunt; objecto namque per sensus externos & phantasiam appetitui sensitivo representato, tamquam delectabili aut tristabili nativo suæ inclinationis pondere, ad id complectendum vel fugiendum bruta rapiuntur.

Quòd si bruta duobus propositis objectis unum potius eligant, quam aliud, id non fit per liberam electionem, sed per melioris & potentioris objecti illectum & attractum: sic canis panem dimittit, ut eam deglutiatur; imò sæpè abstinet à cibo capiendi propter minitâtia verbera, non quod liberè eligat satiùs esse carendum voluptate, quam affici dolore, sed quia verberum timor, ejus appetitum efficacius movet, quàm movere possit cibi capiendi delectatio; igitur concludendum est libertatem solis agentibus rationalibus inesse ac subinde nobis hominibus. Cum autem duæ sint in anima rationali facultates, potissimum operativæ, nimirum intellectus & voluntas, queritur in quam earum facultatum libertas constituenda sit.

NOTANDUM 2. omnes Philosophos consentire ad libertatem perfectam & completam necessariam esse præviam, intellectus operationem, *nihil enim volitum quin sit præcognitum.* Hinc libertas communiter dicitur liberum arbitrium, quæ duæ voces tamen communem loquendi modum Philosophorum pro uno eodemque usurpari soleant, si conjunctim sumantur; aliquid tamen videntur habere discriminis, si accipiantur divisim. Libertas enim, præcisè significat propensionem & tendentiam voluntatis sese determinantis ad actum exerendum aut non exerendum, & ad objectum prosequendum

aut

aut non prosequendum: arbitrium verò præcisè connotat actum intellectus, nam arbitrari propriè ad mentem pertinet, siquidem intellectus est judicare & proponere voluntati objectum aliquod prosequendum aut fugiendum. Hinc natura liberi arbitrii ex electione consideranda est: nam sicut ad electionem concurrunt aliquid ex parte intellectus & aliquid ex parte voluntatis; ex parte quidem cognoscitivæ facultatis requiritur consilium per quod judicatur quid sit alteri præferendum: ex parte autem appetitivæ quod propendeat in id quod per consilium dijudicatum est esse proferendum: ita in libertate concurrunt & simul intellectus & voluntas, ille demonstrando id quod judicat esse sectandum & declinandum; hæc amplectendo aut respuendo quod ab intellectu bonum aut malum propositum est. Licet autem liberum arbitrium complectatur simul operationem intellectus & voluntatis, nihilominus magis spectat ad voluntatem, prout significat dominium & propensionem voluntariam facultatis in actum suum.

Notandum 3. Judicium intellectus esse duplex, speculativum scilicet & practicum. *Judicium speculativum* est illud, quo intellectus cognoscit tantum veritatem objecti, ut in illa conquiescat & ab ea illustretur & perficiatur. *Practicum* verò est illud, quo intellectus cognoscit aliquid ut suggerat voluntati illud esse prosequendum aut fugiendum; quod utique judicium est duplex, generale nimirum & particulare. Judicium *practicum generale* est illud, quo dicat intellectus aliquid amandum esse vel fugiendum, non attendendo ad has circumstantias. Judicium *particulare* illud est, quo judicat intellectus agendum esse in iis & istis circumstantiis ac in particulari. *Insuper* hoc judicium duplex à quibusdam distinguitur, nempe *conditiona-*

tum & absolutum. Judicium particulare & absolutum illud est, quo intellectus judicat absque conditione aliquid esse agendum aut fugiendum in particulari, puta Deum nunc esse amandum aut colendum, hocque appellant *prædictè practicum*. Judicium verò practicum & conditionatum est illud, quo intellectus cum aliqua conditione judicat aliquid in particulari esse agendum vel fugiendum, quale est illud Christi D. *Si vis ad vitam ingredi, serva Dei mandata.* Præterea judicium absolutum, quod vocant *prædictè practicum*, iterum distinguunt in istud, quod voluntatis consensum antecedit, & in istud, quod hunc consensum sequitur. Verum probabilior apparet sententia eorum Philosophorum, qui docent judicium *prædictè practicum* illud esse quod ante voluntatis consensum est tantum conditionatū implicite & virtualiter: hoc enim judicium v.g. mihi crastina die ex præcepto regulæ & Ecclesiæ est jejunandum, est tantum conditionatum, quatenus præcedit omnem voluntatis consensum; supponit enim hanc conditionem, si velim esse liber à peccato & salvus fieri: accedente autem voluntatis consensu, intellectus judicat absolute & practice jejunium esse servandum. Hinc apparet judicium *prædictè practicum* supponere consensum voluntatis, ac subinde ipsam nullatenus necessitari, quibus præmissis determinandum est, in qua animæ facultate libertas resideat, utrum in intellectu aut in voluntate.

CONCLUSIO I.

Libertas propriè & formaliter non residet in intellectu.

Probat: Libertas formaliter non est in ea facultate, quæ non à seipsa, sed ab alio determinatur ad agendum: sed intellectus determinatur ab alio non vero à seipso. *Probat.* Illa facultas dect-

determinatur ab alio, quæ necessariò allicitur ab objecto ad exerendum actum quo tendat in illud; sed intellectus ita determinatur ab objecto, sive evidenti sive inevidenti. Ab evidenti quidem, ut potè cum non possit evidenti objecto non assentiri, ut probatum est in 3. parte Logicæ. Determinatur etiam ab objecto inevidenti: objectum enim inevidens, vel est obscurum vel probabile, ab utroque autem determinatur; ab obscuro quidem per voluntatem & lumen Fidei circa mysteria proposita, quibus assentitur ex pia affectione & imperio voluntatis. Determinatur quoque ab objecto probabilis, illud enim est vel probabilius & sic ab eo determinatur intellectus, quia objectum probabilius propinquius est volutati; si verò sit minus vel æqualiter probabile dubius & anceps hæret intellectus quousque nova ratione affulgente ad unum potius determinatur, quàm ad alterum. Igitur cum intellectus ab alio determinetur, nec vim habeat seipsum determinandi, consequens est libertatem in ipso formaliter non residere.

Confirmatur. Intellectus vel versatur circa res supernaturales & objecta Fidei, vel circa naturales; si primum determinatur ad assensum præter inclinationem suam naturalem, qua movetur ad assensendum tantum objectis evidenter: nam inquit Apostolus ad Hebræos 11. *Fides est sperandarum substantiarum rerum argumentum non apparentium*: quem textum expendens S. Chrysostomus homilia 22. *Si Fides, inquit, est argumentum eorum quæ non videntur, quid est quod vultis ea videre ut ex cidentis à Fide*. Et S. Gregorius homil. 26. in Evangelia, *Fides, inquit, eorum rerum argumentum est, quæ apparere non possunt, quæ enim apparent, jam fidem non habent, sed agnitionem*; unde colligit, *Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum*, Si versetur intellectus circa res

naturales, determinatur à voluntate & objecto suo; à voluntate quidem quatenus hæc intellectum ad rerum naturalium considerationem applicat: ab objecto vero, quia ut mox dictum est, ab ipso naturaliter & necessariò allicitur & determinatur ad actum.

Obijciat 1. Ea facultas est formaliter libera, quæ est virtutis sedes & sacrarium: sed intellectus est sacrarium plurium virtutum; igitur &c.

Distinguo Majorem. Quæ est sedes virtutis moralis, *Concedo*: intellectus, *Nego*. Fateor equidem in intellectu residere virtutes intellectuales, quales sunt intelligentia & sapientia, at virtutes morales in ipso non residere.

Inflabit. Prudentia est virtus moralis: sed illa residet in intellectu; igitur virtus moralis residet in intellectu.

Distinguo maj. Prudentia secundum entitatem physicam est virtus moralis, *Nego*; secundum perfectionem suam moralem, *Concedo*. *minorem similiter distinguo*. Prudentia quatenus physicè completa, seu prout inclinat intellectum ad rectè judicandum de agendis fugiendisque, residet in intellectu. *Concedo*: quatenus verò est moraliter completa, seu prout inclinat intellectum, ut voluntati repræsentet quod honestum est, dici potest spectare ad voluntatem: non quidem proximè, sed remotè, quatenus mediante intellectus dictamine, movet voluntatem ut eligat id quod honestum est: qua propter dici debet virtus moralis tantum mediatè & remotè, non verò proximè & formaliter. Quamobrem mirum non est, si in voluntate immediatè non resideat.

Obijciat 2. Libertas est quoddam arbitrium: sed arbitrium pertinet ad intellectum; ergo libertas potius in intellectu, quàm in voluntate est constituenda.

Distinguo maj. Libertas est arbitrium electionis, id est, est vis eligendi unum præ

præ alio, *Concedo*: est arbitrium *judicii*, seu *judicium* statuens unum esse alteri præferendum, *Nego*. Fateor equidem *judicium* ad actum libertatis præquiri, quia *cognitio* & *representatio* objecti *prosequendi* aut *aversandi* necessaria est ad *operationem* voluntatis, quæ ferri non potest in incognita; quæmobrem ut voluntas exercere possit actum amoris circa aliquod objectum, ei exhibere debet intellectus *motiva* illius amoris quæ in ipso objecto deprehendit; debet etiam *representare* *motiva* *aversivis* & *odii*, quæ in objecto fugiendo & *aversando* cognoscit. Quapropter libertas dici potest consistere in intellectu radicaliter & principiativè, non verò formaliter & perfectè.

Instabis. Potentia verè rationalis est formaliter libera; sed intellectus est potentia perfectè rationalis, imò principium rationis & *judicii*; igitur est formaliter dicendus liber.

Distinguo majorem. Potentia rationalis appetitiva est formaliter libera, *Concedo*: cognoscitiva, *Nego*. Duplex enim est potentia rationalis, una quidem cognoscitiva, nimirum intellectus; altera appetitiva, scilicet voluntas. Fateor autem potentiam rationalem appetitivam esse formaliter liberam, quia est domina sui actus, & est sui ipsius determinativa; potestque suum suspendere actum, etiam positis omnibus ad agendum prærequisitis: secus autem est de intellectu qui determinatur ab objecto; & positis omnibus ad agendum prærequisitis, non potest agere vel non agere; intellectus enim suum assensum cohibere non potest circa hæc principia evidentè & clarè proposita: *Impossibile est idem simul esse & non esse; omne totum est majus sua parte*, &c.

Urgebis. Intellectus se habet ad veritatem objecti, sicut voluntas ad illius bonitatem; sed voluntas non determinatur necessariò à bonitate objecti: er-

go nec intellectus ab illius veritate.

Respondeo 1. negand. maj. Quantumvis enim voluntas afficiatur ab objecto, tamen potest circa illud suspendere suum actum: secus autem est in intellectu; unde.

Respondeo 2. distinguend. minorem. Voluntas non determinatur necessariò à bonitate objecti, quantum ad elictionem actus amoris & prosecutionis, *Concedo*: quia *representato* objecto amabili, potest elicere actum amoris circa illud, vel non elicere: non determinatur quantum ad specificationem actus, ita quod posset objectum amabile amare vel odisse, *Nego*: Intellectus verò determinatur quoad exercitium & specificationem, ut præbeat assensum suum veritati objecti clarè & evidentè cogniti; nec potest illum suspendere & cohibere.

Instabis iterum. Tam intellectus potest ex duabus propositionibus apparentibus æqualiter veris propria virtute uni assentiri & alteri dissentiri, quàm voluntas à duobus bonis æqualibus propria virtute unum eligere & alterum respuere; sed voluntas potest à duobus bonis æqualibus propria virtute unum eligere & alterum respuere: igitur intellectus tam liber est in suis operationibus, quam voluntas.

Neg. maj. Et ratio disparitatis, petitur primò ab experientia ipsa, quæ constat intellectum, cui offeruntur propositiones æquè probabiles, indeterminatum & suspensum hæere, quousque affulgeat nova ratio, quæ potius in unâ propositionem, quàm in alteram propendeat: secus autem est de voluntate, quæ cum sit domina suorum actuum & affectuum, propositis duobus bonis æqualibus, potest pro libito unum præ altero amplecti. Imò potest utrumque rejicere & cohibere suum affectum & amorem circa illa bona; igitur multò magis potest minus bonum præferre meliori, cum melius sit minus bonum cli-

eligere, quàm nullum amplecti. *Deinde*: Idcirco voluntas potest eligere alterum è duobus objectis habentibus æqualem bonitatem, quia illa objecta se habent ad invicem tantùm disparatè; & licet unum objectum sit bonum, propterea non repugnat alterum objectum similiter esse bonum; at verò propositiones probabiles sunt invicem oppositæ, & probabilitas unius pugnat cum alterius probabilitate; proindeque intellectus de neutra probabilitate potest opinari, quia quantum urgetur à motivo unius partis, tantùm retrahitur à motivo alterius, sicque dubius hæret.

Obijciat 3. Ea facultas est libera & libertatis potissima sedes, quæ alias ad operandum determinat, & ipsa à nulla determinatur: sed intellectus voluntatem, & per eam alias facultates determinat, ipse verò nullam aliam priorem habet per quam determinatur; igitur ipse potius dicendus est liber & libertatis sacrarium.

Distin. maj. Quæ alias determinat ad agendum ad modum servi aut ancillæ facem præferentis, & quo eundem est, demonstrantis, *Nego*: per modum dominæ imperantis & actionem præcipientis, *Concedo*. Ad minorem dico intellectum quidem determinare voluntatem ad operationem, quatenus objectum sectandum aut fugiendum demonstrat; voluntas autem determinat per modum principis, & aliarum facultatum reginæ, quæ eas veluti famulas sibi subservientes applicat, & eorum ministerium pro libito recipit aut respuit; atque etiam ipsius intellectus iudicio plerumque refragatur; unde Ovidius.

Aliudque libido,

*Mens aliud: video mellora proboque,
Deteriora sequor.*

Instabis. Voluntas ferri non potest in incognitum: igitur quando intellectus ipsi demonstrat aliquid esse faciendum, putà jejunandum esse hodie,

nullum iudicium aliud oppositum exercens, necessum est quòd voluntas determinetur ad amplectendum jejunium; alioquin tenderet in objectum ignotum & non præcognitum; subindeque in ea hypothefi voluntas ab intellectu necessariò determinatur.

Neg. confeg. In ea enim hypothefi voluntas poterit huic iudicio suum consensum præbere vel non præbere.

Urgebis. Ut voluntas liberè agat, requiritur cognitio in intellectu, quæ representet agendum esse: igitur ut voluntas liberè non agat, necessaria est quoque cognitio, quæ representet non esse agendum.

Concedo antec. & neg. confeg. Plura enim requiruntur ad agendum, quàm ad non agendum: proindeque quamvis intellectus voluntati dicet esse agendum, ut liberè agat; non propterea dictare debet non esse agendum, ut liberè non agat, & præsertim cùm illa cognitio, quæ representat esse agendum, sufficiat ut voluntas possit non agere.

Obijciat 4. Illa facultas est libertatis potissima sedes, cujus actus sunt liberi, sed actus intellectus sunt liberi. Ergo &c.

Distin. maj. Cujus actus sunt liberi tam intrinsecè, quàm extrinsecè, *Concedo*: sunt liberi dumtaxat extrinsecè, *Nego*. Porro actus intellectus sunt tantùm liberi extrinsecè, quatenus videlicet imperantur à voluntate; non verò intrinsecè, prout eliciuntur ab intellectu.

Instabis. Electio est actus intrinsecè liber; sed hæc reperitur in intellectu: electio enim, inquit Aristoteles, est conclusio syllogismi deliberativi; conclusio vero ad intellectum spectat; igitur actus intellectus sunt intrinsecè liberi.

Distingo majorem: Electio formaliter sumpta est actus intrinsecè liber, *Concedo*; radicaliter sumpta, *Nego*. Porro electio formaliter sumpta & quatenus

nus

nus est acceptio unius præ alio, est actus voluntatis appetentis & volentis unum præ alio: electio verò radicaliter sumpta, quatenus est cognitio & demonstratio illius rei, quæ eligenda est præ alio, spectat ad intellectum, cuius est cognoscere præcellentiam objecti.

CONCLUSIO II.

Libertas formaliter & immediatè residet in voluntate. Probatur 1. In ea facultate libertas formaliter & proximè residet, quam usurpat Scriptura Sacra ad declarandam hominis libertatem: sed quoties Scriptura Sacra libertatem hominum commemorat, toties ad eam declarandam usurpat voluntatem, & illius actus, ut constat ex plurimis textibus suprà laudatis: igitur &c. *Præterea*, in ea facultate residet formaliter humana libertas, quæ indifferens est, vel contrariè: sed talis est voluntas, ergo in ea libertas formaliter residet: *Major constat ex dictis; Minor probatur.* Illa facultas est formaliter indifferens, ex cuius actu talis indifferentia colligitur: sed ex actu voluntatis indifferentia hominis ad agendum colligitur: ratio enim cur sedeam cum possim deambulare, cur studeam cum possim ferari, &c. nulla alia congruentior assignari potest, quàm quia.

Hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.

Deinde. Libertas eam facultatem formaliter afficit, quæ maximè aliarum est domina: sed voluntas omnium prorsus animæ facultatum est domina; ipsis enim imperat vel despoticè, vel politice: ergo &c. *Denique.* Illa facultas est formaliter libera, ex qua omnis ratio virtutis & vitii repetenda est; sed utriusque ratio desumitur à voluntate; nullus enim virtute aut vitio præditus esse dicitur propter intellectus sapientiam aut ignorantiam; alioquin sapientiores semper essent meliores,

Philos. Tom. IV.

quod assidua redarguit experientia: & cum Dæmones maxima polleant intelligendi acie, ultimusque eorum doctior sit & sagacior omnibus illis præstantissimis ingeniis, qui in omnium scientiarum genere sunt versatissimi; inferendum esset Dæmones esse liberrimos, quod nullus, nisi Dæmone inspiratus, affirmabit.

QUESTIO V.

Quid & quotuplex sit Voluntarium.

NOTANDUM 1. circa controversiam esse voluntarii nomen à voluntate derivari, ac subinde eundem actum voluntarium censeretur, qui à voluntate aut elicitur, aut imperatur; nihilominus tamen per metaphoram voluntarii nomen interdum rebus aliis tribuitur. Hinc variis usurpatur modis, nimirum *latissimè* pro eo omni quod fit ex propensione naturali, & citra omnem violentiam, quo sensu lapis dicitur voluntariè moveri deorsum, & ignis tendere sursum. *Secundo* sumitur *latè*, pro motu & actu procedente à principio interno ex prævia cognitione sensitiva; sic bruta dicuntur agere voluntariè, & tender e in objecta sibi convenientia, putà in cibum & potum. *Tertio*, magis *proprie*; pro eo omni quod ad voluntatem spectat, sive illud sit voluntatis objectum, sive illius effectus. *Quarto* tandem *propriissimè* usurpatur pro eo omni actu & motu elicto, aut imperato à voluntate, qualiter acceptum voluntarium in præsentem controversiam venit.

Notandum 2. Quod etsi voluntarium primo modo consideratum propriè loquendo dicatur *naturale*; secundò autem modo spectatum præcisè, sit idem ac *spontanèum*; quarto autem modo propriè voluntarium nuncupetur; nihilominus tamen, id quod dicitur voluntarium propriè, dici potest etiam

N

natu-

naturale, & spontaneum. Actus enim iustitiæ, v. g. dici potest voluntarius, spontaneus & naturalis; naturale enim includitur in spontaneo & spontaneum in voluntario: quia quod voluntarium est, non potest esse coactum & contra naturalem inclinationem, sub ea ratione præcisè qua voluntarium est. Potest enim contingere, ut eadem actio secundum diversas circumstantias simul sit voluntaria & involuntaria: sic qui occidit amicum, putans interficere feram, emissio iaculi dicitur voluntaria, spontanea, & secundum voluntatis inclinationem: sed occiso amico non dicitur voluntaria, quia sub hoc respectu non est cognita, nec secundum voluntatis propensionem.

Notandum 3. Ad rationem voluntarii tres esse desiderandas condiciones. 1. quidem, ut fiat à principio intrinseco. 2. ut procedat ex cognitione finis. 3. ut habeat aliquam vel annexam, vel subsequentem delectationem. *Primo quidem à principio intrinseco*, nomine principii, intelligitur nendum principium activum, sed & passivum, nam cum animal pati possit aliquid contra suum appetitum & inclinationem elicitam, id quod patitur, erit ei violentum. & involuntarium. Ergo istius violenti remotio, eo ipso voluntaria erit, quo fiet conformiter ejus inclinationi. Sic incarceration & detentio est animalibus violenta, ergo illius solutio erit voluntaria. Similiter per principium *intrinsecum*, intelligitur appetitiva facultas sive rationalis, sive sensitiva, illustrata cognitione, mutata à potentia cognoscente sibi adjuncta. Unde ad voluntarium duplex intrinsecum principium requiritur, cognoscitivum scilicet ac appetitivum. *Sciendum* enim est quamlibet appetitivam facultatem habere sibi cognoscitivam adjunctam qua dirigitur, ut sensitiva à phantasia, & naturalis ab extrinseca, nimirum ab infallibili pri-

mæ causæ intellectu & sapientia, solum ad finem dirigitur, & ordinatur.

Hinc agens naturale magis uniformiter agit, minusque suis in effectibus est variabile, nam semper Sol illuminat, ignis calefacit. Agens sensitivum plus variat suas operationes: agens autem liberum creatum omnium agentium creatorum est summè mutabile. Quæ enim Deus solitariè producit, perfectiora sunt iis quæ cum creaturarum consortio edit; earum enim activitati ejus concursus proportionatur, attemperatur, & quasi remittitur; ac proinde cum Deus in operationibus sit immutabilis, quæ minus à se, & magis à Deo reguntur, ea minus in agendo varia sunt & diversa: sed quæ ducuntur appetitu naturali, nullatenus à se, sed à solo Deo reguntur: quæ à sensitivo, aliquatenus à sua phantasia; quæ verò ab appetitu rationali, ab intellectu reguntur, penes quem Deus hominis regimen reposuit, quemque suis irradiationibus & gratis illustrat, ne in vero & falso detegendo hallucinetur. His prælibatis, sit.

CONCLUSIO I.

Voluntarium propriè sumptum definitur *id quod fit à principio intrinseco cum cognitione finis & circumstantiarum propter aliquam delectationem*. Primo quidem dicitur *quod fit à principio intrinseco*, ut excludatur omnis motus, qui ab agente extrinseco posset imprimi, etiam secundum inclinationem & voluntatem agentia naturalis. Secundo, ut fiat *ex cognitione finis*; voluntariè enim aliquid appetere, est tendere in illud ratione convenientis & commoditatis, aut voluptatis, quam in eo deprehendit potentia cognoscens. Hinc agentia naturalia ab agentibus cognoscitivis in hoc feceruntur, quia illa nulla prævia in se cognitione, sed solo natura-

turæ

tum inpetu, & exterius dirigente divina providentia, suos in fines rapiuntur; agentia autem cognoscitiva, non nisi præcognita finis bonitate in eum tendunt. 3. *Conditio est, ut habeat annexam aut consequentem delectationem.* Res enim qualibet tunc maxima delectatione potitur, cum propriam suam inclinationi deservit, sed operando voluntarie, suam inclinationi maxime anima indulget. *Major constat.* Nusquam enim magis delectamur, quam dum noster appetitus expletur & satiatur; at nusquam uberius noster appetitus satiatur, quam dum agit, & aliquid consequitur sibi conveniens, & ejus inclinationi congruens: ergo &c.

Hinc patet, quod etsi damnati, erudiantur per tristitiam à principio intrinseco elicitum; hæc tamen tristitia dici nequit voluntaria, quippe eum annexam aut subsequentem delectationem non involvat.

Nec dicas hanc tertiam conditionem ab Aristotele non fuisse assignatam: id siquidem falsum est; nam lib. 3. Ethic. pluribi habet, eos qui nolentes & involuntarie agunt, eum tristitia operari; eos vero qui voluntarie in bonum propendunt, cum delectatione in illud tendere.

Nec pariter obiecias, motus cordis & arteriarum, item cibi digestionem, & similes alias actiones, esse quidem à principio intrinseco cum cognitione finis, & subsequente aliqua delectatione, nec tamen esse voluntarias.

Dico, namque eas non esse quidem voluntarias, quatenus proveniunt à principio impulsivo corpora, sed quatenus exercentur cum consensu voluntatis amantis tales actiones fieri. Nec refert, quod voluntas eas non possit cohibere, quia Verbi Divini generatio, & bestiarum mentium amor & visio dicuntur actiones voluntarias, nec tamen ab eis deficere possunt.

CONCLUSIO II.

Voluntarium generatim est duplex, directum nempe & indirectum. *Directum* est quod efficienter pendet à voluntate positive volente, vel nolente. *Indirectum*, quod non pendet à voluntate concurrente positive, bene vero permittente, aut saltem non impediante eum deberet impedire: hoc modo navis jactura, quæ nautæ negligentia contingit, est voluntaria. Ad hoc voluntarium referuntur omissiones eorum quæ debemus agere.

Alio modo dividitur voluntarium in elicitum & imperatum. Elicitum, ut sunt actiones immediate pendentes ab ipsa voluntate; Imperatum vero, ut sunt omnes actiones, quæ à voluntate imperantur. Potest etiam dividi in verum & contingens. Ex divisione voluntarii in directum & indirectum, colligitur voluntarium posse esse sine actu voluntatis, quia cessatio actus voluntatis est libera, sicut & ejus actio; & ideo peccata omissionis, quæ contra præcepta affirmativa committuntur, sunt voluntaria, & à Deo puniuntur.

Quæritur. Quid sit involuntarium & quotuplex.

Respondeo id esse quod sit nobis nolentibus. Est autem duplex; aliud per ignorantiam, aliud per violentiam. *Per violentiam* illud est, cujus principium est extra, ita ut quod agit, vel patitur, nullam vim conferat: involuntarium *per ignorantiam* est id, quod molestum est, & avertit causas penitentiae, ubi peractum est & cognoscitur ab agente.

Observandum autem, quod ut aliquid sit involuntarium propriè sumptum, requirit cognitionem intellectus; ut verò sit coactum sufficere cognitionem etiam imperfectam, qualis est cognitio sensitiva: ut autem sit violentum, non requiri ullam cognitionem. Quamobrem motus lapidis fursum dicitur violentus respectu ipsius lapidis:

N 2 dis:

dis : percussio passivè sumpta, dicitur coacta respectu canis : deductio autem hominis in carcerem aut ad patibulum, dicitur propriè involuntaria respectu ipsius hominis, de quibus amplior fiet sermo in quæstione sequenti.

QUESTIO VI.

Utrum, & quomodò Voluntas impediri, mutari, allici & retrahi, facilitari & difficultari, cogi & necessitari possit.

HÆc facilius, ut percipias : *Adverte* 1. voluntatem impediri, dum prohibetur ne in actum prorumpat. *Mutari*, dum de nolente fit volens, & è contra. *Allici*, dum aliquo motivo ad actum eliciendum, aut obiectum prosequendum suadetur. *Retrahi*, dum ab eisdem aliquo motivo avertitur. *Facilitari*, dum causam, aliquam habet coadjuvantem. *Difficultari*, dum abest causa adjuvans, & impediens adest. *Cogi*, dum ad aliquid nolens impellitur. *Necessitari*, dum vel aliquid efficit vel recipit, à quo pro tunc deficere nequit. *Violentari*, dum contra naturalem suam inclinationem aliquid aut recipit, aut eo privatur.

Adverte 2. violentiam distingui posse duplicem, unam *positivam*, quando res contra naturalem inclinationem impellitur, v. g. dum lapis sursùm projicitur : aliam *negativam*, dum præpeditur aliquid, ne ad ea tendat, quæ naturaliter appetit, et si contra inclinationem non moveatur, putà dum lapis sursùm detinetur. Hinc involuntarium suum potest duobus modis, scilicet negativè & positivè : involuntarium *negativè* sumptum dicitur illud, quod non est voluntarium; quales sunt actus hominis dormientis, si secundum se considerentur. Involuntarium *positivè* sumptum & propriè dicitur il-

lud, quod repugnat appetitui nostro. Cum autem sit triplex appetitus, nimirum rationalis, sensitivus & naturalis ; si repugnet appetitui naturali dicitur *violentum* ; sic Cassandra filia Priami violentiam patiebatur, quando per vim crinibus fuit raptà è Templo. Si repugnet appetitui sensitivo dicitur *coactum* ; sic remigium eorum qui sunt ad trémes, dicitur coactum, quia fit cum repugnantia partis suæ, & metu pœnæ independentis. Si repugnet appetitui rationali, dicitur *involuntarium*, de quo Philosophus agit *cap. x. lib. 3. moralium*, ubi statuit illud esse duplex ; unum quod ex ignorantia proficiscitur, ut occisio qua Oedipus infcius & ignorans suum patrem interfecit, de qua occasione postea doluit vehementer. *Alterum* quod est invitum, quod fit contra consensum voluntatis & per vim illatam ; quæ vis illata, vel est omninò contra inclinationem voluntatis, & facit involuntarium simpliciter : v. g. si quis manibus pedibusque ligatis ageretur in carcerem, ille carceris ingressus esset simpliciter involuntarius, quia fieret contra inclinationem voluntatis propter vim illatam ab extrinseco : vel est partim contra, partim juxta inclinationem voluntatis, & facit involuntarium mixtum sive secundum quid : v. g. exoneratio navis, & projectio mercium in mare, orta gravi tempestate, est secundum quid involuntaria, quia habet aliquid voluntarii & involuntarii : habet aliquid voluntarii, quia merces projiciuntur ad impediendum naufragium & custodiam vitæ, habet etiam aliquid involuntarii, quia merces cum dolore projiciuntur, & Mercator nolle eas projicere.

Notandum 3. Actus voluntatis esse duplicis generis, scilicet elicitos & imperatos. Actus eliciti sunt ii, qui immediatè eliciuntur ab ipsa voluntate, quales sunt nolitio & volitio ; actus ve-

rò imperati sunt illi, qui ab aliis facultaribus eliciuntur ex imperio & applicatione voluntatis; qui quidem actus bifariam possunt considerari, nimirum vel quatenus de facto imperantur à voluntate, vel quatenus ab illa solent imperari. His ita præmissis, jam determinandum est quor modis voluntas in suis operationibus moveri possit, limitari, ac urgeri.

CONCLUSIO I.

Voluntas impediri potest, ne exer-
ceat actus elicitos, quos exercere
decrevit.

Patet. Potest enim Deus non concurrere cum voluntate ad actum suum: sed voluntas nihil agere potest sine divino concursu, ergo tunc eo sublato agere non poterit. Adde, quòd nihil agere potest sine prævia noticia intellectus, aut saltem sensus interni: at horum operatio potest impediri per distractiones; sicque deficiente actu intellectus, aut sensus interni circa objectum suum, non poterit operari voluntas.

CONCLUSIO II.

Voluntas à Deo mutari potest sine
ulla tamen consensione.

Probatur 1. pars. Voluntas potest mutare seipsam, & ab una volitione ad aliam sese transferre: ergo multò magis id potest prestare Deus. Unde Scriptura & SS. Patres nostram conversionem quandam mutationem vocant, qua voluntas avertitur à creaturis, & ad Deum convertitur, juxta illud Prophete Regis, *Hæc mutatio dextera Excelsi*: & Threnor. 5. *Converte nos, Domine, ad te, & convertemur*: sive interdum conversio illa fiat per lumen, quod indicat intellectus voluntati: sive per minas & terrores, quibus Deus afficiat praves, ut in viam

possint redire justitiam, sicque Deus potest mutare voluntatem nostram.

Probatur 2. pars. Tunc nulla est coactio, quando habemus inclinationem ad id ad quod trahimur: sed tunc habemus inclinationem ad id, ad quod Deus mutat nostram voluntatem; ergo tunc nulla est coactio. *Declaratur minor*: Tum, quia Deus non mutat nostram voluntatem, nisi ad bonum ad quod naturaliter inclinamur. Tum, quia volitio omnis voluntatis est inclinatio actualis ad id quod est illi conveniens: Ergo quando voluntas mutatur ex una volitione ad aliam, nullam prorsus patitur coactionem aut violentiam.

CONCLUSIO III.

Voluntas allici & retrahi potest in
suis actibus eliciendis.

Patet utraque pars. Allicitur enim, dum per judicium intellectus objecti bonitas & convenientia voluntati exprimitur & proponitur. Retrahitur autem, dum ejus odibilitas & malitia manifestatur & detegitur: nullus enim appetitus fertur in id quod apprehendit sibi esse disconveniens: nec illud respuit & abjicit, quod conveniens & delectabile percipit; bonum enim sub ratione boni nullus appetitus odire potest, nec malum sub ratione mali prosequi, ut supra declaravimus; ac proinde ubi bonum representatur, voluntas ad illud consequendum allicitur, ubi verò malum apparet, ad illud fugiendum excitatur.

CONCLUSIO IV.

Voluntas facilitatem & difficultatem pati potest in suis actibus eliciendis.

Probatur. Voluntatem in actibus eliciendis facilitari, est habere causam adjuvantem, aut causam remorantem & re-

& retardantem removeri; sed voluntati utrumque contingere potest. *Probat*ur. Quatuor sunt causæ creatæ quæ voluntati coagere possunt, videlicet iudicium, habitus, prævius actus voluntatis, & appetitus sensitivus: sed ab istis quatuor voluntas facilitatem aut difficultatem patitur.

1. *Quidem à Iudicio*: Nam dum intellectus objectum exhibet sub ratione boni utilis, jucundi, aut honesti, tunc voluntati facilitatem aliquam confert ad illud amandum, & difficultatem ad illud odiendum; & vice versa, dum objectum sub ratione mali apparet, voluntas facilitatem habet ad illud respiciendum, & summam difficultatem ad illud diligendum; hinc tantus labor incumbit in exsequendo illo Christi Domini mandato, quo inimicorum dilectio præcipitur.

2. *Habitus voluntati facilitatem aut difficultatem inferunt*: facilitatem, quidem, dum illa ad eliciendos actus ipsis habitibus correspondentes, sese determinat: habitus enim coagit cum facultate, cui inest, ad facilius suos actus eliciendos, ut evidenter constabit in sequenti Disputatione; unde voluntas affecta habitu iustitiæ, v.g. duplici ex capite ad actum iustitiæ eliciendum facilitatem obtinebit. 1. ex habitu iustitiæ coagente. 2. ex iudicio intellectus, quo talis actus elicitio bona & honesta exhibetur. Difficultas similiter haberi potest ex hoc duplici capite ad actum iniustitiæ formandum; habitus enim nedum inclinatur ad eliciendos actus similes eis à quibus genitus est, sed etiam removet ab actibus sibi contrariis, eò quod res qualibet suæ conservationi studeat; ac proinde sibi nocivum contrarium, quantum potest, effugit.

3. *Unus actus voluntatis facilitatem aliquam tribuit ad alterum actum eliciendum*: amor enim, v. g. suaviter

impellit voluntatem ad operandum, & conferendum aliquod bonum rei amate, & ipsam removet ab incommodo ipsi exoptando & procreando. Idem vice versa de odio dicendum est.

4. *Appetitus sensitivus nonnunquam difficultatem & facilitatem ingerit voluntati*; non tamen coagendo cum ipsa, nec aliquid in eam influendo; cum enim materialis sit, nec voluntati tanquam causa partialis coagere, nec aliquid in eam influere potest immediate, sed mediante tantum iudicio intellectivo proportionato & conforme apprehensioni phantasie, ac iudicio sensus. Cum enim tanta sit inter utraque facultates connexio, ut inferioris potentie bonum, aliquatenus bonum esse superioris facultatis videatur; idcirco, inquit Apostolus 5. Ephes. *Nemo unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fovet eam*. Unde fit ut voluntas facilitatem habeat ad prosequenda illa objecta, quæ sensibus arrident, & difficultatem in iis amplexandis, quæ sensualitati ingrata & amara sunt: hinc tot tantæque difficultates patimur in subeundis, grato & lubenti animo, pœnis & mortificationibus præceptis aut infligendis.

CONCLUSIO V.

Voluntas cogi & violentari potest negativè, quoad actus elicitos & imperatos.

*Probat*ur. Cogit negativè, est non posse aliquid vel per se, vel per aliud elicere, dum voluntas intendit illud elicere: sed voluntas ita cogi potest: ubi enim ipsa decernit aliquem actum elicere, Deus, absolute loquendo, solum ipsi potest concursum denegare, sine quo talem actum non eliciet; ac proinde nolens non operatur, & consensu negativè cogetur quoad actus elicitos. Cogit similiter potest quoad impe-

imperatos; illa enim imperare potest deambulationem, v. g. & eam efficaciter velle, nec tamen posse exsequi, si nempe ab extrinseco potentia motrix detineatur & retardetur.

Advertendum tamen est, Deum ita suo æterno immutabilique decreto statuisse concurrere liberè cum causis secundis liberis, & necessariò cum necessariis, ut rarò contingat eum suum denegare concursum voluntati ad imperandum vel eliciendum actum sese accingenti. Unde si maximum aliquando miraculum fuerit ignis suspensæ virtus, ne vel rubum, quem Moyses flammis circumdatum inspexit, vel tres innocentes pueros in fornace Babylo-nica tyrannicè projectos aliquantulum læderet, stupendum magis esset prodigium, si Deus nostræ voluntati ad agendum paratæ suum concursum denegaret.

Hinc habes quibus abundè replices, & os impium ac sacrilegum obferes iis omnibus politicis & perditissimis hominibus, qui Deum, suorum criminum cooperatorem & instigatorem, pronunciant; eò quòd nedùm illa non impediat eum possit, sed & ad eorum elictionem cum eis efficienter concurrat. Posset enim Deus tales actiones, si vellet, impedire; sed non vult, nec velle debet, ne voluntati nostræ, quam liberam condidit, violentiam inferat.

CONCLUSIO VI.

Voluntas non potest cogi positivè quoad actus elicitos, bene verò quoad actus imperatos & habitus. Hæc conclusio tres habet partes, quarum.

*Probat*ur prima. Idem esto iudicium de cæteris actibus voluntatis ac de amore: sed actus amoris renitente voluntate produci non potest; siquidem quod produciatur renitente voluntate, sit contra voluntatis inclinationem; sed

actus amoris contra voluntatis inclinationem actualem & efficacem, de qua hic agitur, fieri non potest; quod enim est ipsa inclinatio voluntatis actualis; & efficax, contra voluntatis inclinationem actualem & efficacem fieri non potest: sed actus amoris est ipsa voluntatis inclinatio actualis & efficax, qua scilicet voluntas fertur in id quod bonum est, aut bonum videtur; igitur actus amoris non potest fieri renitente voluntate actualiter & efficaciter, ac proinde actus amoris coactus simpliciter esse nequit.

Præterea. Cogi positivè, est ad aliquid nolens impelli: sed voluntas taliter impelli nequit ad eliciendos suos actus, alioquin simul vellet & nollet; vellet quidem, quia volitio est quædam actualis inclinatio ad objectum: nollet verò, quia cogeretur ad istud nolendum: sed impossibile est ut voluntas idem velle & nollet: hoc enim contradictorium est, ac proinde simul stare non possunt. *Deinde*. Cogi positivè, est aliquid invitè agere; ergo si voluntas positivè cogeretur, vellet nolens, & nollet volens, quæ impossibilia sunt. Hanc rationem urget Subtilis Doctor in 4. dist. 29. q. unica, num. 6. *Contradictio est*, inquit, *voluntatem simpliciter cogi ad actum volendi quia violentum est, quod est totaliter à principio extrinseco & quod est contra inclinationem passivæ: & velle non potest sic inesse voluntati, quia tunc nolens vellet, vel volens nollet.*

Dicitur. Violentum & voluntarium sunt contraria: sed contraria possunt diviniùs existere in eodem subjecto: igitur etiam voluntarium & violentum possunt in eodem reperiri.

Nego min. Voluntarium enim & violentum sunt potiùs contradictoria, quam contraria; siquidem violentum est negatio voluntarii, & vicissim voluntarium est negatio violentinæ: sicut aliquid dicitur naturale, quia est se-

secundum inclinationem naturæ , ita voluntarium dicitur , quia est secundum voluntatis inclinationem ; ergo sicut impossibile est aliquid esse simul violentum & naturale , ita impossibile est aliquid esse simpliciter violentum & voluntarium . Omnis autem actus à voluntate elicitus , est voluntarius , quia est secundum inclinationem voluntatis seu actualis ejus inclinatio , ut dictum est : igitur ille actus non est coactus seu violentus .

Inflabit . Plerumque evenit , ut voluntas aliquid agat etiam contra propriam inclinationem : igitur saltem hac ratione poterit cogi . *Patet antecedens* in eo qui pecuniam suam , tametsi repugnans vult tradere latroni , ne ab illo interficiatur .

Disting. antec. Ut velit contra inclinationem inefficacem & conditionatam , *Concedo* ; contra efficacem & absolutam inclinationem , *Nego* . Tametsi enim qui tradit pecuniam suam latroni , agat contra inclinationem , quam habet ad conservandam pecuniam ; non tamen agit contra inclinationem quam habet ad vitam tuendam , & præferendam omnibus aliis bonis .

Subsumer. Sed voluntas potest etiam velle aliquid contra propriam inclinationem efficacem & absolutam : igitur *Uc. Probatur antec.* Aliquis habens habitum odii erga alterum , potest elicere actum amoris circa ipsum , ut obediatur Christo præcipienti , *diligite inimicos vestros* ; sed hoc in casu actus ille amoris erit contra inclinationem voluntatis , quæ cum sit affecta habitu odii , per ipsum propendet ad eliciendum actum odii : igitur &c.

Distingo minorem probationis : Ille actus amoris erit contra inclinationem voluntatis habitualem , *Concedo* : actualem , *Nego* . Non autem repugnat inclinationi voluntatis , ut eliciat actum amoris simul cum habitu odii erga alterum ; quia habitus ille non efficit ,

ut voluntas exerceat actum odii circa illud objectum , in quod per actum amoris tendit .

Urgebis . Ut voluntas cogi dicatur , satis est quod aliquid fiat contra ejus inclinationem habitualem ; igitur nulla solutio . *Probatur antec.* Ut motus lapidis sursum sit violentus , sufficit ut renitatur lapis huic motui per gravitatem suam naturalem velut habitualement : igitur ut ille actus sit violentus , sufficit quod sit contra inclinationem habitualem voluntatis , tendentis per habitum in actum odii .

Nego subsumptum , & ad probationem , nego paritatem . Ratio disparitatis est ; quia motus lapidis sursum non oritur à principio intrinseco , sed solum à principio extrinseco , scilicet projiciente , nec est actus vitalis ; sed actus amoris , utpotè vitalis à principio interno proficisci debet , scilicet voluntate , ac proinde simpliciter coactus esse non potest ; licet fiat repugnante voluntate habitualiter , in qua supponitur esse habitus odii .

Inflabit . Actus amoris poterit etiam produci à principio extrinseco , nimirum à Deo in voluntate ad odium inclinate per habitum odii : igitur in hac saltem hypothesi poterit cogi voluntas .

Di Hinguo consequen. antecedente , permissio . Poterit cogi improprie & respectivè ad formam , quam reciperet divinitus & à principio extrinseco , *transseat* : poterit cogi activè & in ordine ad actum quem eliceret , *nego* : sic enim esset repugnantia quod voluntas velit nolens .

Urgebis . Quæ ratio probat lapidem sursum projectum cogi ad ascensum , eadem probat cogi voluntatem ad illum amorem : atqui lapis sursum projectus agit contra suam inclinationem : ergo *Uc. Probatur maj.* Ideò lapis cogitur ad illum ascensum , quia ille ascensus est à principio externo : atqui ille

ille amor est à principio externo, ergo par utrobique ratio.

Nego paritatem : Et ratio disparitatis est, quod motus lapidis fursùm repugnet naturali ipsius gravitati, quæ ipsum actu & de facto deorsum traheret, nisi ab agente extrinseco fursùm impelleretur & retineretur: voluntas autem non sic inclinatur necessariò per habitum odii ad exerendum actum huic habitui conformem; quia posito etiam hoc habitu, nihilominus remanet indifferens ad agendum vel non agendum.

Secunda pars est evidens : Sæpè enim adigimur ad aliquid præstandum contra voluntatis imperium & inclinationem, putà dum alio brachium nostrum movente, percutimus aliquem nobis summè charum & dilectum; reluctatur namque voluntas huic percussioni; & ne manus & brachium ad hanc percussione moveantur, imperat, quod tamen nec obtineri, nec assequi potest: Ergo in actibus imperatis cogi potest.

Dicitur. Voluntas non imperat hanc percussione: Ergo hæc percussio non est coacta quoad imperium.

Distinguo antec. Non imperat, ut fiat, *Concedo* : ut non fiat, *Nego*. *Consequenter disting.* Non est coacta quatenus voluntas non cogitur ad eam imperandam ut fiat, *Concedo* : quatenus hæc percussio fit contra imperium & renitentiam voluntatis, *Nego* : Cogitur namque voluntas in hac percussione, quatenus aliud potentie motrici imperat, & aliud illa exsequi cogitur.

Tertia pars etiam constat : Nam velit, nolit voluntas, ex ejus elicitis actibus bonis aut malis, necessariò generatur habitus bonus aut malus, & genitus in ea conservari, & contra ejus inclinationem & renitentiam permanere potest. Idem dicendum est de passionibus, quæ ex positis actibus generantur & continuantur, renuente etiam voluntate, plerique enim opantur & vel-

Philos. Tom. IV.

lent non tanto affici gaudio vel tristitia positis actibus, qui tamen illis passionibus afficiuntur, quia volunt ab illis actibus desinere: imò & cogi potest quoad aliquem actum recipiendum; nam Deus ipsi voluntati invitæ actum immittere, & immissum continuare potest, renuente etiam voluntate. Sic contingit in Dæmonibus & damnatis, qui suos actus tristitativos excutere nequeunt, alioquin suam miseriam citò abjicerent.

CONCLUSIO VII.

Voluntas necessitari potest.

Probatur : Cogi potest: ergo & necessitari. *Consequenter patet*. Quoties enim voluntas cogitur, necessitatur, non autem è contra: non enim cogitur, nisi invita, necessitatur autem aliquando volens. *Deinde*, voluntatem necessitari, est ita ad actum aliquem determinari, ut ab eo desistere nequeat: sed voluntas ita determinari potest innumeris prope modum, sed præsertim sex modis.

1. Quidem ex necessaria connexionne finis & medii; si enim voluntas efficaciter finem velit cum judicio intellectus de medio necessario ad illum finem consequendum, voluntas necessitatur ad volitionem hujus medii: e. g. si voluntas efficaciter beatitudinem velit assequi, intellectusque judicet ad eam consequendam, necessarium esse mortem pro Christi nomine tuendo obire, necessitatur voluntas ad volitionem talis mortis.

2. Est ex necessaria dependentia & illatione propositionis particularis ex universali propositione efficaciter volita: sic Judex qui vult efficaciter omnem homicidam patibulo affigi, necessum est, ut velit etiam efficaciter filium suum homicidam suspendi.

3. A voluntate ipsamet actum proprium efficaciter imperante; voluntas enim efficaciter volens amare Petrum,

O

ad

ad hunc amorem necessitatur.

4. Voluntas aliquatenus necessitatur à maximo habitu contracto; in tantum enim aliquando excrevit habitus, ut facultatem ad actus protrahat nulla facta deliberatione, de tali actu eliciendo: nam, inquit noster Olkot, homo raro deliberat quantum ad ea quæ facere consuevit, v.g. nulla requiritur deliberatio, ut quis vestes assumat similique præstet.

5. Voluntas necessitari dicitur ex maxima objecti propositi bonitate eam ad agendum allicientis; & hoc modo beate mentes ad Dei amorem & contemplationem necessitari dicuntur.

6. Denique: Voluntas necessitari potest à prima causa aliquos actus ipsi infundente, sive illa ad eos actus eliciendos coagat, sive merè passivè se habeat.

Rogabis. Qualiter liberum, voluntarium & spontaneum invicem differant.

Resp. Differre secundum magis & minus; omne enim liberum est voluntarium, & omne voluntarium est spontaneum, sed non vice versa. Spontaneum rebus etiam inanimatis competit; lapis enim deorsum, & ignis sursum, sponte tendere dicuntur: voluntarium solis animalibus, sive ratione præditis, sive orbatis, congruit; brutum enim voluntariè dicitur cibum appetere, & homo sibi convenientia inquirere; libertas autem solis agentibus ratione præditis, tam hominibus, quam Angelis propria est.

QUESTIO VII.

An, & quomodo metus & concupiscentia Voluntati officiant.

NOTANDUM 1. Metum esse timorem præsentis, vel futuri mali, ipsumque duplicem, gravem scilicet & levem. Prior est quo timemus grave aliquod malum, ut mortem, infamiam,

carcerem, &c. quorum timore viri constantes commoveri solent. Posterior est quo timetur aliquod leve malum, & quo viri molles & effeminati perturbantur. Uterque metus procedit vel ab extrinseco, scilicet ab externo agente, quo quis directè movetur ad aliquid præstandum, ut si latro minetur mortem, nisi pecuniam numeres; vel ab intrinseco, qualis est, quem homo apud se interiùs concipit, licet nullæ minæ ab intrinseco adhibeantur, ut dum ægroti metuunt mortem.

Notandum 2. Concupiscentiæ vocem quatuor modis interdum usurpari: primò quidem pro appetitu sentiente qui fertur in bonum sensibile; secundò pro ipsa illius appetitus rebellionē habituali adversus rationem, orta ex peccato primi parentis, quæ à Theologis appellatur *sensualitas, peccati fomes, lex peccati, & lex membrorum*; de qua Sanctus Paulus ad Romanos 7. *Video autem aliam legem in membris meis, legi mentis meæ repugnantem & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Tertiò, significat quamlibet passionem appetitus sentientis in bonum sensibile, quæ dicitur libido & cupiditas: quartò denique sumitur pro quolibet motu ipsius appetitus, sive sit passio appetitus concupiscibilis, sive sit passio appetitus irascibilis. Concupiscentiæ autem his modis accepta tametsi ex peccato originali derivata etiam post baptismum ad pugnam atque coronam in iustificatis etiam hominibus citra culpam perseverat; ut definit Concilium Tridentinum *sess. 5. Canone 5.* his verbis. *Manere autem in baptizatis concupiscentiam vel fomitem, hæc Sancta Synodus fatetur, & sentit, quæ cum ad agonem relinquitur, nocere non consentientibus, sed viriliter per Christi Jesu gratiam repugnantibus non valet; quin immò qui legitime certaverit, coronabitur: hanc concupiscentiam*

scientiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, Sancta Synodus declarat Ecclesiam Catholicam numquam intellexisse peccatum appellari, quod verè sit propriè in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinatur. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit.

Notandum 3. Concupiscentiam de qua hic est sermo, generatim distingui duplicem, scilicet antecedentem, & consequentem. *Concupiscentia antecedens* est motus appetitus sensitivi, præcedens iudicium rationis & consensum voluntatis. *Consequens* verbè ea dicitur, quæ rationem & libertatem sequitur; ut cum aliquis seipsum excitat voluntariè ad vindictam, revocando in memoriam consideratione acceptæ injuriæ; aut cum aliquis in seipso liberè excitat desiderium, & amorem voluptatis sensibilis illius illecebras attentius recogitando. *Rursus*, concupiscentia antecedens est duplex, scilicet *vehemens*, quæ rationis usum pervertit & adimit; & *minùs vehemens* quæ rationis, & libertatis usum non extinguit, sed minuit. His prælibatis advertendum est, quomodò metus & concupiscentia se habeant ad voluntarium & involuntarium.

CONCLUSIO I.

Q*Uæ sunt ex metu, etiam gravi, sunt simpliciter voluntaria, & involuntaria tantùm secundùm quid.*

Probatur 1. pars. Illud est simpliciter voluntarium, quod examinatis omnibus circumstantiis volumus; sed qui facit aliquid ex metu gravi, ut qui metu mortis pecuniam latroni promittit; vel qui metu naufragii projiciens merces in mare, consideratis rebus, atque etiam ipso mortis periculo, volunt efficaciter pecuniam promittere, & merces in mare projicere; ergo

quæ sunt etiam ex metu gravi simpliciter sunt voluntaria.

Dicitur 1. Metus gravis excusat à peccato: v. g. si quis inter Hæreticos degens, ubi grassatur in Catholicos dira persecutio, comederet carnes diebus Quadragesimæ, ut Religionem suam dissimularet, & mortis periculum effugeret; inde non censeretur peccare, aut levius peccaret, quàm si talis metus non excusaret à peccato, si quod sit ex metu esset simpliciter voluntarium; igitur quod sit ex metu non est simpliciter voluntarium.

Distinguo maj. Metus gravis excusat à peccato tanto, hoc est, minuit gravitatem & enormitatem peccati, *Concedo*: excusat à toto peccato, *subdistinguo*: quando illud quod sit ex metu gravi, nec est intrinsecè malum, nec est contra legem naturalem, *Concedo*: quando est intrinsecè malum & contra legem naturalem, *Nego*. *Primò*, metus gravis excusat à peccato tanto, quia peccatum factum ex metu, non est tantum, quantum esset sine metu; eò quod peccatum factum ex metu sit minùs voluntarium. *Secundò*, metus gravis excusat à peccato toto, aut saltem tanto, quando illud quod sit ex metu est contra legem positivam, sive divinam sive humanam; v. g. lex divina positiva est ut in die Dominicæ nullum fiat opus servile; si quis verò metu mortis, aut extremæ paupertatis faceret opus servile, & laboraret manibus, excusaretur à peccato toto: non enim credibile est legem positivam, sive divinam, sive humanam, obligare cum tanto periculo, & vitæ detrimento. *Tertiò*, metus gravis non excusat à peccato toto, quando illud quod sit ex metu, intrinsecè malum est & contra legem naturalem; ut si quis metu mortis mentiretur, ille metus non excusaret à toto peccato, quia mendacium est intrinsecè malum & repugnat legi naturali.

Dices 2. Contractus civilis matrimonii gravi metu extortus, habetur irritus ab Ecclesia; sed non alia ratione, nisi quia non est voluntarius; ergo quoddam fit ex metu gravi, non est voluntarium.

Nego min. Quia jure naturæ contractus ille est validus, secundum quod ad contractum validum sufficit interior consensus signis externis declaratus. Sic qui damnatus ad mortem, nisi matrimonium contrahat cum Meretrice publica id postulante, & metu gravi perculsus consensum præbet, talis contractus ex jure naturæ censetur validus: jure tamen positivo, tales contractus irritantur; tum, ut oppressorum infirmitati succurratur; tum, ut communi bono consulatur: cum quæ sunt ex metu gravi, infaustum sæpius habeant exitum.

Secunda pars etiam ostenditur. Quia ubi reperitur aliqua repugnantia, vel resistèntia voluntatis, ibi est aliqualis ratio involuntarii: sed quæ sunt ex metu, sunt ex aliqua resistèntia voluntatis; nam ea homo non ageret quæ facit, nisi talis metus adesset; Ergo quæ sunt ex metu gravi, sunt involuntaria secundum quid. Quare Theologi docent metum gravem excusare à peccato, si non à toto, saltem à tanto, id est, si non à tota culpa, saltem à magnitudine ejus & gravitate.

Dices 3. Illa sunt simpliciter involuntaria, quæ sunt absolute invita; sed ea quæ sunt ex metu, sunt absolute invita, ex Philosopho 32. *Eth. c. 2.* ergo ea quæ sunt ex metu sunt simpliciter involuntaria.

Distinguo min. Sed ea quæ sunt ex metu, sunt absolute invita, secundum se, seorsim à circumstantiis & extrinsecum urgentis necessitatis, *Concedo*; præsentibus circumstantiis & in casu urgentis necessitatis, *Nego*. Quia qui vult finem, vult quoque media necessaria ad finem; sed Mercator qui in

casu urgentis necessitatis projicit mercem in mare, ne pereat, vult suam vitam tueri, & sese ab illo periculo eripere. Ad hoc verò judicat projectio nem mercium in mare esse medium necessarium, quare Mercator vult projicere; adeoque non projicit invitus.

Inflabit. Quod est tale simpliciter & secundum se, remanet semper tale etiam adjectis quibuscumque circumstantiis; sed projectio mercium in mare est involuntaria secundum se; ergo positis quibuscumque circumstantiis est involuntaria.

Distinguo maj. Quod est tale simpliciter & secundum se in absolutis, quibuscumque circumstantiis adjectis remanet semper tale: v. g. quod est calidum secundum se quolibet adjecto remanet calidum, *Concedo*: quod est tale secundum se in relativis, quolibet addito remanet tale, *Nego*. Quia relativa sunt per comparisonem ad aliud, & secundum operationem ad diversa possunt variari, si quidem quod magnum est respectu unius, comparatum alteri potest esse parvum: cum autem voluntarium dicatur relativè ad voluntatem & circumstantias, à quibus natura moralium actionum complete sumpta desumitur, ideo illud quod involuntarium est respectu sui, potest esse voluntarium respectu circumstantiarum. Sic projectio mercium in mare, quæ est involuntaria secundum se, fit voluntaria urgente tempestate.

Dices 4. Metus auget voluntarium; ergo non facit involuntarium secundum quid. *Probatur antea. 1.* Quæ sunt ex graviore metu, sunt magis voluntaria, quàm quæ sunt ex leviori. Ergo quæ sunt ex metu simpliciter, sunt voluntaria 2. Quæ sunt cum majori cognitione & inclinatione, sunt magis voluntaria; sed quæ sunt ex graviore metu, sunt cum majori cognitione & inclinatione. Probatum exemplo duorum Nautarum in mari periclitant-

tantium, quorum alter periculum magis cognoscat, & alter minus: qui periculum magis cognoscit, magis timet, & cum majori inclinatione merces projicit in mare, ut naufragium evadat. Ergo ex graviore metu, illa sunt cum majori cognitione & inclinatione.

Nego 1. & 2. anteced. & disting. maj. probationis. Quæ sunt cum majori cognitione, quæ non sit causa gravioris metus, & cum majori inclinatione, quæ non sit effectus ejusdem, *Concedo: secus, Nego: & similiter distincta min.* *Nego conseq.* Exemplum enim adductum, nihil probat contra prædictam distinctionem.

CONCLUSIO II.

NEc concupiscentia consequens, nec antecedens voluntarium minuunt, utraque tamen libertati officit. Hæc tres involvit partes, quæ satis per se constant.

Prima quidem: Quia quòd provenit à voluntatis imperio, voluntario non officit; sed talis concupiscentia consequens provenit à voluntatis imperio: Ergo &c.

Secunda pars colligitur ex Aristotele 3. Ethic. cap. 3. & probatur. Inclinatione augetur per concupiscentiam antecedentem, quæ est prima voluntarii conditio, ut dictum est; fortius enim & vehementius tendit voluntas in objectum, ubi per concupiscentiam excitatur. Quoad alteram verò partem voluntarii, quæ est cognitio objecti, non etiam tollitur, licet interdum minuat, sed incrementum inelinationis compensat defectum tantæ cognitionis. Ergo absolute loquendo, concupiscentia voluntarium non minuit, imò potius auget; intellectus enim sequens judicium phantasie, majori quadam vi proponit voluntati amplectendum id quod appetitus amplectitur, ut docet Arist. 3. Eth. cap. 4. *Qualis inquit, quis-*

que est, talis ei finis videtur: Ergo voluntas intensius & majori cum impetu hac inclinatione in illud fertur: & ita per concupiscentiam augetur voluntatis inclinatio.

Dices 1. Concupiscentia minuit cognitionem intellectus, quia constat experientia eos, qui concupiscentiam excitantur, minus attendere ad singula, quæ ad actum pertinent: ergo minuit voluntarium, ad quod pertinet objecti cognitio.

Concedo anteced. sed nego conseq. Licet enim voluntarium minuat per concupiscentiam ex parte cognitionis; quia tamen incrementum quod ei accidit per concupiscentiam ex parte inelinationis majus est, inde fit ut simpliciter loquendo dicendum sit concupiscentiam non minuere, sed augere voluntarium.

Dices 2. Ideò metus minuit voluntarium, quia quæ sunt ex metu, eo sublato, non fierent: Atqui multa sunt ex concupiscentia quæ sine illa non fierent: ergo concupiscentia minuit voluntarium.

Resp. ad maj. Non esse præcisè hanc rationem, cur metus minuat voluntarium; sed quia quæ sunt ex metu, cum aliqua resistentia sunt, ut patet ex propiciante merces in mare: at verò qui agit ex concupiscentia, non agit cum resistentia, sed potius cum minori conatu & inclinatione voluntatis, concupiscentia scilicet pertrahente ad se voluntatem, interventu intellectus & phantasie; quare non dicitur propterea voluntarium minui, sed potius augeri.

Inflabis. Multa sunt ex concupiscentia, quæ voluntas facere nolle, ergo cum resistentia sunt.

Disting. antec. Multa sunt ex concupiscentia, quæ voluntas facere nolle, in ratione voluntatis simpliciter, *Nego:* in ratione liberi arbitrii, *Concedo.*

Tertia pars etiam constat: Quia libertas

tas consistit in indifferentia ad amplectendum objectum ab intellectu propositum: sed indifferentia ista minuitur per concupiscentiam, ergo & libertas. *Probat. min.* Quia concupiscentia trahit quodammodo voluntatem ad amorem rei propositæ, & ita veluti quandam vim ei affert, itaut non nisi cum magna difficultate resistere possit: Ergo minuit aliquo modo indifferentiam.

Ex hac conclusione sequitur, juxta doctrinam Theologorum, peccata commissæ ex vi concupiscentiæ, esse minus gravia, quia peccatum debet esse liberum: Unde quoties tale liberum minuitur, similiter & minuitur gravitas peccati. Hinc concupiscentia quibusdam in locis Scripturæ Sacræ, peccatum dicitur: non quod sit peccatum formaliter, sed quia sæpius inclinat voluntatem ad aliquod bonum sensibile, quod cum rationi adversetur, ideo peccat voluntas quoties illi appetitui consentit, nec vult dissentire.

Dicit. Ex hoc saltem sequi, minui voluntarium, quia minuitur liberum: sed prius est contra præcedentem partem: Ergo &c.

Nego hanc sequelam. Quia voluntarium dividitur in liberum & necessarium, non tanquam genus in species, sed tanquam subjectum in accidentia; quare sicut potest minui accidens, non diminuto subjecto; sic & liberum diminui poterit, non diminuto voluntario.

QUÆSTIO VIII.

Utrum & quæ ignorantia voluntario obit.

NOTANDUM 1. Ignorantiam considerari posse tripliciter, scilicet ratione subjecti, objecti & actus. *Ratione objecti:* alia est *negativa*, quæ est mera nescientia rei, sine ullo errore, qualis est in pueris: alia est *privativa*,

quæ est nescientia rei, quam quis scire tenetur, ut est ignorantia juris in iudice: tertia dicitur *prave dispositionis*, quando quis versatur in errore circa rem aliquam, sive teneatur illam scire sive non; talis est ignorantia articulorum Fidei in Hæretico, qui voluntariè negligit inquirere ea quæ ad veram fidem spectant: talis etiam opinio in rustico, quod Sol sit bipedalis.

Ratione objecti est iterum duplex, scilicet juris & facti: *ignorantia juris* ea est, quæ quis nescit legem aliquam prohibere actionem quam elicit, ut cum quis ignorat latam esse sententiam excommunicationis contra percussores Clericorum. *Ignorantia autem facti* est ea, quæ aliquod factum seu circumstantiam facti ignoratur legi adversari: v. g. si quis sciens non percutiendos esse Clericos, ignoraret eum, quem percutit, esse Clericum.

Ratione actus: Ignorantia, alia est antecedens, alia concomitans, alia subsequens. *Ignorantia antecedens* dicitur ea, quæ præcedit omnem voluntatis consensum, & quæ sublatâ, actio non fieret; ut cum quis occidit amicum putans occidere feram inter vepres latentem. *Ignorantia concomitans* est ea, quæ actionem quidem comitatur, sed tamen non est causa ipsius; talis erat ignorantia illius adolescentis, qui auctore Plutarcho volens canem lapide percutere, cum novercam percussisset, *Eng,* inquit, *nec se malè accidis?* Talis pariter ignorantia illius, qui putans configere feram, occidit inimicum inter dumeta delitescentem, quo facto cognito gaudet. *Ignorantia consequens* est ea, quæ sequitur consensum voluntatis sive *directæ*, ut cum homo de industria vult aliquid ignorare; sive *indirectæ*, ut cum homo aliquid scire negligit, quod scire tenetur; putat si quis non vult aut saltem negligit scire diem festum hebdomadæ, vel indictum jejunium: unde contingit ut die festo

festio opus servile exerceat, & jejunium non observet. Hæc triplex ignorantia rectè exprimitur his verbis. Antecedens, *nec scivi nec scire potui, si autem scivissem, non egissem.* Concomitans, *nec scivi nec scire potui, sed, si scivissem, nihilominus egissem.* Consequens, *nec scivi, nec scire volui.*

Notandum 2. ignorantiam ratione sui subjecti rursus dividi in vincibilem & invincibilem. *Ignorantia vincibilis* dicitur ea, quæ depelli potest habita morali diligentia; seu ea per quam homo aliquid ignorat, & scire potuisset, si eam, quam debuisset diligentia, adhibere voluisset. Hæc iterum duplex est, scilicet affectata & crassa; *ignorantia affectata* est ea, per quam aliquis de industria & sua sponte aliquid ignorat quod scire tenetur, ut liberius peccet; juxta illud Scripturæ Sacræ, *Noluit intelligere ut bene ugeret*; qui hac ignorantia laborat, eam vult directè. *Ignorantia crassa* est ea, quæ aliquis ex mera negligentia ignorat id quod scire tenetur, licet ignorare non affectet; qui autem laborat hac ignorantia, non eam directè, sed indirectè vult, quia parùm curat eam deponere. *Ignorantia invincibilis* est ea, quæ, adhibita morali diligentia, superari non potest: qui verò hac ignorantia laborat, nec eam vult directè nec indirectè.

Notandum 3. Aliud esse *agere ex ignorantia*, aliud *agere cum ignorantia*. Ille enim dicitur *agere ex ignorantia*, quando hæc ratio & causa est cur agat; sic qui laborans ignorantia antecedente & invincibili, occidit amicum, putans interficere feram, agit *ex ignorantia*; illa enim est causa cur amicum interficiat, in quem telum non emisisset, si amicum ibi latentem novisset. Ille dicitur *agere cum ignorantia*, quando hæc non est causa cur agat; sic qui occidit inimicum putans occidere feram, non dicitur *agere ex ignorantia*, sed *cum ignorantia*; quia etiam si novisset

ibi inimicum suum latere, non minùs jaculum in ipsum emisisset: ac proinde non potest dici causa cur ipsum occiderit. Restat jam resolvendum quænam ex illis ignorantia officiatur voluntario.

CONCLUSIO I.

Ignorantia antecedens facit involuntarium, & excusat à peccato. Probatur. Ut ignorantia sit causa cur aliqua actio sit involuntaria simpliciter, satis est quod illa sit contra inclinationem voluntatis: sed quod sit ex ignorantia antecedente, est contra inclinationem, ut patet in homine, qui putans occidere feram, occidit amicum: nam hæc occisio est contra inclinationem voluntatis; quod satis constat, ex eo quod qui occidit amicum, tristet & doleat quod amicum occiderit: igitur ignorantia antecedens efficit, ut aliquid sit involuntarium simpliciter. Deinde, quod sit ex tali ignorantia tanquam ex causa, nec in se volitum est, cum ex hypothese non sit cognitum; neque etiam ex sua causa, cum ipsa ignorantia præcedat omnem consensum voluntatis: ergo est absolutè involuntarium.

Hinc communiter docent Theologi ignorantiam antecedentem & invincibilem excusare à peccato: quam sententiam ex Sancti Augustini auctoritate, quasi certam & indubitatam summa conspiratione tradiderunt veteres Theologie Scholasticæ proceres cum Magistro Sententiarum in 2. dist. 22. nixi potissimum hac auctoritate Sancti Augustini libro 3. de libero arbitrio. cap. 19. Et libro de natura & gratia, cap. 67. Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere, quod ignoras.

Dices 1. Ipsemet S. Augustinus pluribus docet ignorantiam invincibilem & antecedentem non excusare à toto peccato, sed à tanto, seu ab illius gravitate

vitare: sic lib. de gratia & libero arbitrio cap. 3. cum dixisset *Graviter peccare hominem scientem, quam nescientem: subjungit, Nec tamen idem confugiendum est ad ignorantiam tenebras, ut in eis quisque requirat excusationem. Aliud est enim nescisse, aliud scire noluisse; voluntas quippe in eo arguitur de quo dicitur, noluit intelligere ut bene ageret. Sed & illa ignorantia, quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat ut sempiterno igne non ardeat, si propterea non credidit, quia non audivit omnino quid crederet; sed fortasse ut mirari ardeat. Non enim sine causa dictum est, Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt. Et illud quod ait Apostolus, Cum veneris in flamma ignis dare vindictam in eos qui ignorant Deum. Et l. 2. de lib. Arb. c. 10. scribit etiam ignorantiam facta quædam à correctione non eximere. Similiter S. Hieronymus libro 1. & 2. contra Pelagianos, docet homines peccare etiam in iis, quæ scire non possunt. Insuper in Synodo Palæstina damnata est hæc propositio Celestii Oblivio & ignorantia non subjacent peccato; quoniam non secundum voluntatem eveniunt, sed secundum necessitatem. Quæ verba potissimum designant ignorantiam invincibilem juris naturalis: igitur cum ignorantia antecedens & invincibilis non excuset à peccato, consequens est ut etiam involuntarium non efficiat.*

Nego anteced. Siquidem S. Augustinus eis in locis & similibus non loquitur de ignorantia antecedente & invincibili, sed de ignorantia vincibili concomitante, ut eum Magistro Sententiarum supra laudato explicant graviores Theologiæ Principes; est enim, inquit Sententiarum Magister, Ignorantia triplex; & eorum scilicet qui scire nolunt cum possint, quæ non excusat, quia & ipsa peccatum est, & eorum

qui volunt, sed non possunt, quæ excusat, & est pena peccati, non peccatum, & eorum qui quasi simpliciter nesciunt, non renuentes vel proponentes scire, quæ neminem plene excusat, sed si fortasse ut minus puniatur. Unde Augustinus ad Valentinum, hoc est, libro de gratia & libero arbitrio cap. 3. Ignorantia, quæ non est eorum qui scire nolunt, sed qui tanquam simpliciter nesciunt, nullum sic excusat, ut aeterno igne non ardeat, sed fortasse ut mitius ardeat. Ubi vides Sanctum Augustinum ibi non agere de ignorantia invincibili & antecedente, siquidem non sit illam ignorantiam esse eorum qui simpliciter nesciunt, sed qui tanquam simpliciter nesciunt. Vox enim illa tanquam satis indicat sermonem non esse de ignorantia prorsus invincibili, sed vincibili: quo sensu interpretanda est etiam altera sententia; neque enim ibi agit de ignorantia invincibili & antecedente prorsus, sed de ignorantia comitante, quamobrem in confirmationem ibi adducit Apostolum dicentem. Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci; nam Apostolus cum Christum persequeretur, & in ejus Discipulos atrociter fureret, non peccabat ex ignorantia prorsus invincibili & antecedente, sed concomitante; veritatem enim Christianæ Religionis tot prodigiis & miraculis jam confirmatam nosse potuisset, si voluisset.

Ad Sanctum Hieronymum dico, quod cum peccata quædam ex ignorantia statuerit, non loqui de ignorantia antecedente, sed concomitante, vel consequente: volebant enim Pelagianæ quæcumque ignorantiam excusare à peccato; quod erroneum dogma, ut revinceret S. Hieronymus plurimis Scripturæ Sacre textibus demonstrat, esse peccata quædam ex ignorantia pro quibus eluendis, determinatæ erant victimæ & ordinata certa quædam Sacrificia. Similiter explicanda venit sen-

sententia Patrum Synodi Palæstinæ ; siquidem propositio Celestii erat generalis , & significabat omnem prorsus ignorantiam à peccato excusare , quod ut erroneum dogma , Patres damnant & proscribunt .

Inhabet. Ignorantia invincibilis eorum qui in Christum non credunt , ex mente Sancti Augustini , non excusat illos à peccato infidelitatis : igitur illa non facit involuntarium simpliciter .

Nego antec. Neque enim S. Augustinus dicit illam ignorantiam esse peccatum , sed quod sit causa plurium peccatorum , quæ infideles non commisissent , si Evangelica Doctrina fuissent illustrati . Ita luculenter suam hæc de re sententiam aperit , *tractatu* 89. *in Joannem* ; nam exponens hæc Christi D. verba . *Si non venissem & locusus fuisset illam ignorantiam non haberent* : ait de illo tantum peccato hæc esse intelligenda , quo in Christum non crediderunt . Tum querit utrum gentes quæ de Christo nihil audierunt , habeant excusationem de peccato : Respondet , *habere illos excusationem non de omni peccato suo , sed de hoc peccato , quo in Christum non crediderunt* . Querit amplius : *Utrum hi qui priusquam Christus veniret in Ecclesia ad Gentes , & priusquam Evangelium ejus audirent , vitæ hujus sine præventi sunt seu præveniuntur , possunt habere hanc excusationem* : questionem ita solvit . *Possunt plane , sed non ideo possunt effugere damnationem . Quicumque enim sine lege peccaverunt , sine lege peribunt . Quapropter damnabuntur illi , non quod in Christum non crediderint , sed quod aliis peccatis legem naturæ violaverint* .

Dices 2. Si ignorantia antecedens efficeret , ut aliquid esset involuntarium , maxime , quia hæc ignorantia est causa cur fiat actio ; sed hæc ratio nulla est , siquidem metus , qui actionis alicujus est causa , non impedit quo-

Philos. Tom. IV.

minus actio illa sit voluntaria ; ut constet ex traditione pecuniæ latroni : quam viator eligit tanquam medium necessarium ad vitam suam tuendam : igitur ignorantia antecedens non efficit involuntarium simpliciter .

Distinguo maj. Quia est causa actionis supponens aliquid oppositum illi actioni , *Concedo* : non supponens aliquid oppositum illi actioni , *Nego* . Ad minorem dico non esse omnimodam paritatem admittendam inter metum & ignorantiam respectu actionis ; licet enim metus & ignorantia antecedens in eo convenient quod sint causæ actionis , differunt tamen ab invicem quod metus non supponit aliquid oppositum actioni , quæ fieri dicitur ex metu : sed ignorantia antecedens supponit aliquid oppositum actioni , nimirum negationem cognitionis quæ ad actionem est summè necessaria ; nihil enim volitum , quin prius sit præcognitum .

Inhabet. Metus etiam supponit aliquid oppositum actioni , quæ fieri dicitur ex metu ; mercator enim , qui imminente naufragio merces suas projicit in mare , ut vitæ suæ consulat , habet inclinationem ad eas merces conservandas ; quæ inclinatio opponitur projectioni , & ab illa quantum fieri potest revocat : igitur prædicta disparitas & solutio est nulla .

Distinguo antec. Metus supponit etiam aliquid oppositum actioni ; si hæc actio sumatur absolute , *Concedo* : si relative , *Nego* . Projectio quidem merium in mare considerari potest , vel absolute & in se , vel relative & per ordinem ad vitam tuendam : priori quidem modo illa opponitur actioni , non verò posteriori modo ; nam sic spectata illa projectio consideratur à periclitante , tanquam medium necessarium ad conservationem vitæ , quam præfert mercium conservationi . Unde in hoc casu voluntas patitur quidem aliquam repugnantiam , sed levem ,

P

inefficacem & conditionatam, non verò absolutam & efficacem; quomobrem in hac projectione nihil est propriè & præcisè oppositum actioni.

Dices 3. Idcirco asserimus id quod fit ex ignorantia antecedente esse simpliciter involuntarium, quia dolor & tristitia factum istud sequuntur; sed hæc ratio nulla est, siquidem quod factum est ex concupiscentia, habet etiam sequentem tristitiam & dolorem, nec tamen propterea factum ex concupiscentia dicitur involuntarium simpliciter: igitur idem ferendum iudicium de eo quod fit ex ignorantia antecedente.

Respond. permissa maj. negand. min. Ratio disparitatis inter actionem factam ex concupiscentia, & ex ignorantia antecedente est, quia licet priorem tristitia quædam sequatur, hæc tamen circa actum ipsam, qui fit ex concupiscentia non occupatur, sed circa pœnas, quæ debitæ sunt actui malo ex concupiscentia facto. At vel non ita se habet in actione, quæ fit ex ignorantia antecedente; nam tristitia quæ illam sequitur, circa illam occupatur; & hæc actio, quæ fit ex ignorantia antecedente, affectui habituali voluntatis est opposita; sed actio quæ fit ex concupiscentia voluntatis affectui non est opposita, imò hæc actio fit secundum inclinationem voluntatis: igitur maximum discrimen reperitur inter actionem ex concupiscentia factam, & inter actionem ex ignorantia antecedente factam, licet dolor & tristitia utramque sequantur. Nam tristitia quæ sequitur concupiscentiam, oritur ex necessitate subeundi pœnas peccato debitas, aut ex affectu iustitiæ & pœnitentiæ: at tristitia & ignorantia oritur ex affectu habituali jam existente in voluntate, antequam actio fieret ex ignorantia, subindeque magnum est inter utramque tristitiam discrimen.

CONCLUSIO II.

QUæ sunt ex ignorantia concomitante, nec sunt voluntaria positivè, nec involuntaria, sed non voluntaria. Hæc conclusio tres habet partes; prima est, quod illa non sit voluntaria, & patet; nam quæ sunt voluntaria fieri debent à principio intrinseco cum perfecta singulorum cognitione; sed quæ sunt ex ignorantia concomitante non ita sunt; quia quod fit cum tali ignorantia, non habet cognitionem, non solum actualem, sed neque etiã virtutalem, quæ possit esse causa operis: igitur non procedit illa actio ex perfecta cognitione, proindeque non est simpliciter voluntaria.

Neque etiam ea sunt involuntaria positivè; quia ut aliquid sit involuntarium positivè, debet esse contra inclinationem voluntatis: at actio quæ fit ex ignorantia concomitante, non repugnat voluntati; siquidem ubi jam adest cognitio facti, gaudet & congratulatur voluntas: qui enim putans configere feram, adversarium interimit, tantum abest ut tristetur dum videt interfectum esse inimicum, quinimò afficitur gaudio & voluptate, quod ab hoste liberatum se videt. Sequitur ergo quod illa actio sit non voluntaria.

Dices. Quando subiectum aliquod aptum est ad formam & ejus privationem, necessum est ut alterum illi insit, sicut necessum est hominem esse vel videntem vel cæcum; sed actio quæ fit cum ignorantia concomitante, cum sit actus humanus, est apta ad rationem voluntarii, & ad ejus privationem; igitur necessario dicenda est voluntaria vel involuntaria.

Nego minorem. Neque enim omnis actus humanus capax est rationis voluntarii & involuntarii; quia si fiat absque cognitione & scientia necessaria, cujus modi est actus cum ignorantia concomitante, deest illi aliquid necessa-

cessarium, ut illi conveniat ratio voluntarii aut involuntarii, sed datur ratio quædam media inter utrumque, scilicet ratio *non voluntarii*; sicut lapidum non convenit ratio videntis aut cæci, sed *non videntis*.

Dices 2. Qui occidit adversarium putans configere feram, lætatur dum factum cognovit: igitur actio illa est voluntaria. *Probat*ur *conseq.* Sicut enim tristitia quæ consequitur actionem factam ex ignorantia antecedente, argumentum est illam esse involuntariam, ita lætitia quæ consequitur actionem factam cum ignorantia concomitante, signum est quod hæc actio sit voluntaria.

Nego *conseq.* Lætitia enim illa quæ afficitur illi, qui hostem interfecit, est quidem voluntaria, sed hoc non probat occisionem ipsam, quæ lætitiæ antecedit, esse pariter voluntariam. *Ad probationem, nego consequent.* Et ratio disparitatis est, quod actio facta ex ignorantia antecedente, repugnat inclinationi voluntatis, unde dicitur simpliciter involuntaria; actio verò facta ex ignorantia concomitante, licet sit conformis effectui habituali voluntatis, quia tamen non procedit ex cognitione singulorum est essentialiter requisita ad rationem voluntarii, idcirco non debet dici voluntaria.

CONCLUSIO III.

Quæ sunt cum ignorantia consequente sunt simpliciter voluntaria, & involuntaria tantum secundum quid: Patet prima pars, siquidem illud est simpliciter voluntarium, quod fit à principio interno, cognoscente singula quæ ad actionem spectant; sed ita est de agente ex ignorantia consequente, siquidem ille vult & consentit ut fiat actio: qui enim vult ignorare aliquid, consequenter vult etiam ea quæ cum ejusmodi ignorantia habent connexio-

nem. Itaque ipse vult simpliciter actionem, quando quidem non tollit ignorantiam quæ est causa actionis; si enim adfuisset opposita scientia, factum non ita contigisset. Habet etiam perfectam cognitionem singulorum, quæ spectant ad actionem, nimirum finis & circumstantiarum actionis, quæ fieret si talis ignorantia non adfuisset.

Dices. Quæ sunt ex ignorantia consequente, non sunt perfecte cognita; ubi enim est ignorantia, ibi non est cognitio: igitur quæ sunt ex illa ignorantia non sunt simpliciter voluntaria.

Distig. antec. Non sunt cognita actu, *Concedo*, potestate seu virtualiter, *Nego*: Illa enim potuerunt & debuerunt cognosci: unde carentia cognitionis actualis hoc in casu est culpabilis & vitiosa, ac subinde est voluntaria.

Instabis. Quæ sunt ex ignorantia antecedente, idcirco sunt simpliciter involuntaria, quia talis ignorantia auferit scientiam, quæ si adesset, talia non fierent: ergo cum ignorantia consequens auferat quoque scientiam, quæ si adesset, opus non fieret, debet simili modo causare involuntarium simpliciter.

Nego paritatem, & ratio disparitatis est, quod ignorantia antecedens non sit voluntaria neque formaliter neque virtualiter, nec supponat aliquem actum voluntatis in quo tanquam iam causa fuit volita. Secus autem est de ignorantia consequente, quæ est voluntaria formaliter aut virtualiter, quatenus supponit actum voluntatis, in quo velut in causa continetur. Ea tandem quæ procedunt ex ignorantia consequente, dici possunt involuntaria secundum quid, quippe cum fiant contra internam voluntatis inclinationem, saltem virtualem aut habitualem, neque procedant ex perfecta & integra cognitione finis & circumstantiarum.

SECTIO TERTIA.

De Actibus humanis.

ACTIO humanæ vocabulum, triplicem induit acceptionem & significationem. 1. namque sumitur pro qualibet hominis actione ipsi & brutis communi; qualis est v. g. deambulatio, visio, nutritio &c. 2. Pro qualibet actione soli homini competenti, sive illa libera sit, sive non; qualis est discursus in somniis, vel per inadvertentiam. 3. Pro sola actione libera, sive illa immediatè à voluntate eliciatur, sive ab alia facultate.

Secundùm hanc acceptionem, tripliciter etiam considerari potest. 1. quatenus est ens accidentarium. 2. quatenus est actus vitalis à potentia physicè & realiter elicitus. 3. quatenus est actus liber & à facultate libera, id est, voluntate, cum plena rationis advertentia elicitus, aut imperatus, qualiter rectè describitur, *Actio vitalis quæ ex plena libertate, & deliberata voluntate, procedit*. Vitalitas ejus physicam entitatem designat, cætera moralem ejus formalitatem indicant. Sic autem accepta.

Dividitur 1. in bonam ac honestam, qualis est v. g. amor proximi: & in vitiosam & malam, qualis est ejusdem odium. Utraque iterùm est vel interna, quæ ab intrinsecis solum principiis; vel externa, quæ à principijs intrinsecis imperata & directa, ab externa facultate procedit, qualis est deambulatio.

2. Bona & mala iterùm dividitur in elicitam, quæ à voluntatem immediatè procedit, & in imperatam, quæ voluntas vel sibi ipsi, vel aliis facultatibus imperat.

3. Hæ iterùm sunt in duplici differentia; nam aliæ sunt circa finem, aliæ circa media. Circa finem tres sunt, scilicet *Volitio*, *Intentio*, & *Fruitio*.

Circa media 4. nempe. *Electio*, *Consensus*, *Imperium*, & *Usus*. Colligitur autem earum actionum numerus ex ordine què invicem servant. 1. Intellectus bonum aliquod voluntati proponit, indeque excitatur in voluntate amor & volitio ad illud prosequendum. 2. Intellectus dicat bonum illud posse medijs quibusdam obilneri, & sic oritur in voluntate intentio. 3. Subjicit intellectus media quibus possit comparari, quibus si consentiat voluntas, tunc est consensus. 4. Collatis medijs inter se, si plura sint, voluntas alia alijs præferendo eligit, & est electio. 5. Electo medio, imperat sibi & alijs potentiis ut eis utantur, & est imperium. 6. Dùm ipsa & aliæ potentiæ electo medio utuntur secundùm imperium præmissum, est usus. 7. Tandem ubi in fine per tale medium comparato conquiescit, est fruitio. His præmissis, sit

QUESTIO I.

Quid sit Voluntas & Intentio.

NOTANDUM Nomen voluntatis tribus modis accipi. 1. Pro potentia volendi. 2. Pro quolibet actu, quo voluntas versatur circa bonum, aliquod, sive sit medium, sive finis. 3. Pro actione voluntatis circa finem absolutè spectatum, id est, pro actu, quo voluntas aliquid, non quatenus præsens aut absens appetit, sed simpliciter prout est bonum quoddam amabile, quo sensu hic usurpatur, & vocatur volitio: potest etiam vocari primus voluntatis actus, quia nullum priorem supponit.

CONCLUSIO UNICA.

Voluntas sive volitio, est actus voluntatis circa finem, ut bonum, absolutè & propter se amabile; Intentio verò est actus voluntatis respicient finem.

finem, ut bonum per media obtinendum.

Prima pars declaratur, sicut enim actus primus intellectus circa principia, nomine potentie, à quo procedit, dicitur intellectus; sic primus actus voluntatis, qui est circa finem simpliciter spectatum, nomine potentie voluntas nominatur.

Secunda pars etiam constat; nam intentio nihil aliud est, quàm tendentia in finem: sed non fit talis tendentia, nisi per media. Ergo intentio est actus voluntatis respiciens finem, ut bonum per media obtinendum.

Dices. Intentio est actus intellectus: Ergo non voluntatis. Anteced. colligitur ex D. Matth. cap. 6. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit; ubi oculus significat intentionem secundum S. Aug. lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 22. sed oculus, cum sit instrumentum visus, significat apprehensivam potentiam: Ergo intentio est actus apprehensivæ potentie, & consequenter non est actus voluntatis. Preterea. Ibidem Sanctus August. dicit intentionem vocari lumen à Domino, ubi ait: Si lumen quod est in te, tenebræ sunt, totum corpus tenebrosum erit; sed lumen ad cognitionem pertinet: Ergo & intentio.

Nego anteced. Et ad probationem dico, intentionem nominari oculum metaphorice, non quia ad cognitionem pertinet, sed quia cognitionem presupponit, per quam proponitur voluntati finis ad quem movet, sicut oculo prævidemus, quo tendere corporaliter debemus.

Ad secundam probationem dico intentionem dici lumen, quia intentum manifestum est intendenti: unde & opera tenebræ dicuntur, quia homo scit quod intendit, sed non scit quid ex opere sequatur, ut ibidem exponit D. August.

Quæres: Utrum eodem actu velimus finem, & media ad illum obsequendum.

Resp. 1. Quando actu & explicite appetimus finem efficaciter, appetimus etiam media, saltem implicite, quia non possumus consequi finem, nisi per media, v. g. qui vult efficaciter fieri Philosophus, vult etiam studere ut philosophus evadat.

Resp. 2. Quando formaliter & actu volumus media, implicite saltem volumus finem, quia tota ratio cur media appetamus, est finis; nam in medio ut medium est, nulla est bonitas seu appetibilitas per se, sed est tantum appetibile, quia conducit ad finem, ut patet in pharmaco quod expetitur tantum propter sanitatem.

Resp. 3. voluntatem non appetere formaliter, & eodem actu finem & media.

Probat. 1. Actus distinguuntur per objecta: sed finis, & id quod est ad finem, sunt diversa objecta. Ergo sunt diversi actus, saltem formaliter circa finem, & id quod est ad finem. 2. Actio voluntatis circa finem, & intentio circa ea quæ sunt ad finem est electio vel consensus, quæ diversæ sunt actiones. Item potest esse volitio circa finem, & nolitio circa media; in ordine ad eundem finem consequendum; ut si quis velit conservare valetudinem, & ad eam conservandam nollet nocivos comedere cibos. 3. Volitio efficax finis est causa volitionis mediorum; ergo non eodem actu appetuntur formaliter & explicite finis & media.

QUESTIO II

Quid sit Consilium, Deliberatio, & Consensus.

NOTANDUM. quod ubi voluntas sibi proposuit finem consequendum, tunc opus est actione intellectus, quæ varia inquirat media ad finem obsequendum, & hæc actio vocatur

catur *Consilium*. 2. Propositis mediis, quæ sint ad finem propositum magis idoneæ iudicat, qui actus dicitur conclusio, sententia, & iudicium intellectus, seu *Deliberatio*: si voluntas descendat in intellectus sententiam, dicitur *Consensus*.

Notand. 2. Consensum vulgò significare iudiciorum ac voluntatum concordiam, quo sensu dicimus aliquam conclusionem esse ex communi Philosophorum consensu; & inde deductum est à Philosophis hoc nomen, ad denotandum voluntatis cum intellectu concordiam, qua scilicet voluntas bonum sibi ab intellectu propositum amplectitur, vel etiam ipsi intellectui, eum media, tùm finem proponenti consentit: hic tamen sumitur consensus pro solo voluntatis actu, quò media sibi ab intellectu proposita amplectitur, tanquam idonea ad finem consequendum.

CONCLUSIO I.

Consilium est inquisitio rationis ante iudicium de eligendis. Declaratur. Electio consequitur iudicium rationis de rebus agendis; in rebus autem agendis multa incertitudo invenitur; quia actiones sunt circa singularia contingentia, quæ propter sui variabilitatem incerta sunt: in rebus autem dubiis & incertis; ratio non præfert iudicium absque inquisitione precedente, & ideo necessaria est inquisitio rationis ante iudicium de eligendis, & hæc inquisitio consilium vocatur; propter quod Philosophus dicit, 3. *Ethic. cap. 8.* Electionem esse appetitum præconsiliati.

Dices 1. Consilium est appetitus ex D. Damasceno lib. 2. de *Fide Orthodoxa*, cap. 22. sed ad appetitum non pertinet inquirere; ergo consilium non est inquisitio.

Dist. maj. Consilium est appetitus

denominativè & extrinsecè, *Concedo*: formaliter & intrinsecè, *Nego*: Hoc est, dicitur appetitus ratione materiæ de qua est consilium, quia consilium est de his quæ homo vult facere; & etiam appetitus est sicut motivum, quia ex hoc quòd homo velit finem, movetur ad consiliandum de his quæ sunt ad finem; ubi verò actus duarum potentialium ad invicem ordinantur, in utraque est aliquid quòd est alterius potentia, & ideo uterque actus ab utraque potentia denominari potest. Unde Philosophus dicit 6. *Ethic. cap. 2.* Electionem esse intellectum appetitivum, ut intellectum, idque ut appetitum ad electionem concurrere ostendat: & ita D. Damasc. dicit eodem libro cap. 21. consilium esse appetitum inquisitivum, ut consilium aliquò modo pertinere ostendat, & ad voluntatem circa quam, seu ex qua fit inquisitio, & ad rationem inquirentem.

Dices 2. Inquisitio est actus discurrentis, qui non competit Deo; sed consilium tribuitur Deo, dicente Apostolo ad *Ephes.* quòd omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ: ergo consilium non est inquisitio. *Præterea* ex illa auctoritate habetur consilium esse actum voluntatis. Ergo non est inquisitio rationis, quæ est actio intellectus.

Resp. ad primum concessa maj. *dist. min.* Consilium attribuitur Deo, quantum ad certitudinem scientiæ vel iudicii, quæ in ipso non provenit ex inquisitione, *Concedo*: quæ proveniat ex inquisitione sicut in nobis, *Nego*: Et secundum hoc dicit D. Damasc. loco prius citato, Deum non consiliari, quia consiliari ignorantis est.

Resp. ad secundum. D. Paul. per consilium voluntatis divinæ, intelligere propositum ejusdem voluntatis, vel inclinationem, ex qua non secus quam ex consilio, sequitur propositum.

CON-

CONCLUSIO II.

Deliberatio est consilium de eligendis post inquisitionem eorum quæ sunt ad finem. Vel est iudicium determinatum consequens eligendorum inquisitionem de medio aptiori usurpando, ad finem obtinendum; hæ definitiones patent satis ex dictis, nec ulteriori probatione indigent.

CONCLUSIO III.

Consensus est actus voluntatis acceptantis & approbantis medium ab intellectu sibi propositum, quatenus conveniens ad finem obtinendum. Quam definitionem ut percipias.

Nota duplicem esse consensum, formalem scilicet & tacitum. Formalis dicitur explicitus & expressus, & est actus voluntatis expressus, quo formaliter consentit iudicio intellectus. Tacitus dicitur interpretativus & implicitus; & est quando intellectus sufficienter advertit aliquid boni vel mali, nec tamen contradicit voluntas; unde trito fertur axiomate, *Qui tacet, consentire videtur*: v.g. si insurgat in nobis aliquis motus iræ vel vindictæ, quem tenemur reprimere, si non obstemus, & delectemur in huiusmodi appetitu, consentire censemur.

QUESTIO III.

Quid sit Electio, Imperium & Usus.

NOTAND. 1. Electionem sumi dupliciter. 1. improprie pro acceptione unius, alio relicto. 2. proprie, ut supponit consilium & deliberationem.

Notand. 2. Nomen usus dupliciter usurpari. 1. pro actione, qua voluntas bonum aliquod sibi vel alteri applicat, sive tale bonum sit medium, sive finis; unde, inquit D. Aug. lib. 1. de Trinit.

cap. 10. qui re aliqua fruitur, dicitur eadem uti, quia per fructificationem eam sibi applicat. 2. Usurpatur proprie, pro ea tantum actione, qua voluntas medium a se electum actualiter ordinat ad finem, ideoque alias potentias ad suas actiones obeundas movet: v.g. si quis deambulationem eligat tanquam medium conservande sanitatis, actio qua voluntas vim motricem applicat in pedibus, aliisque facultatibus resistentem ad deambulandum, vocatur usus.

CONCLUSIO I.

Electio est actus voluntatis acceptantis unum medium ab intellectu propositum in ordine ad finem, comparatum cum aliis mediis & cum ipso fine.

Dicitur 1. actus voluntatis; quia licet intellectus iudicaverit aliquid medium esse conveniens, non tamen videtur elegisse, sed cum voluntas idem acceptat, est electio, hac ratione dicitur actus voluntatis; nam plures recte iudicant, qui tamen pessime eligunt propter depravationem voluntatis per habitus malos. Dicitur 2. circa media; quia electio est tantum de mediis, ut amplius infra declaratur. Dicitur tandem ex multis mediis, quia nisi fuerint plura media, non est proprie electio, sed consensus unius & ejusdem, quia eligere, est unum præ altero acceptare.

Hinc collige consensum & electionem differre secundum magis & minus; omnis enim electio est consensus, non tamen consensus est electio. Unde differunt aliquando realiter, prout consensus est sine electione: aliquando formaliter, prout una & eadem actio diverso modo spectata, statim electio, statim consensus appellatur. Consensus quidem, quatenus voluntas acceptat medium ab intellectu sibi propositum; electio verò, quatenus unum, præ aliis amplectitur.

Di.

Dicitur Aristoteles 6. *Ethic. cap. 2.* docet electionem esse intellectum appetitivum. Ergo censet esse actionem intellectus &c.

Respondeo eodem modo quo quaestione precedenti, ad simile argumentum de consilio: nam loco nunc citato, dicit esse appetitum intellectivum, vel intellectum appetitivum, quia nempe supponit actum intellectus iudicantis de medio convenientiori; unde paulò ante eodem capite dixit, electionem esse appetitionem consultatricem. Deinde 3. *Ethic. cap. 3.* dicit electionem esse desiderium eorum quæ sunt in nobis; desiderium autem est actus voluntatis. Ergo &c.

Quæres 1. Utrum electio sit tantum eorum quæ sunt ad finem, an etiam quandoque ipsius finis.

Respondeo, esse tantum de his quæ sunt ad finem: & si quandoque finem concernat, non concernit ut finem ultimum, sed quatenus ad ulteriorem finem ordinari potest. Probatur responsum ex Aristotele 3. *Eth. cap. 2.* ubi dicit & probat voluntatem esse finis: electionem verò eorum quæ sunt ad finem, & amplius sic.

Probatur ex Divo Thoma 1.2. q. 13. art. 3. Electio consequitur sententiam vel iudicium; unde illud cadit sub electione, quod se habet ut conclusio in syllogismo operabilem; finis autem in operabilibus se habet ut principium, & non ut conclusio, secundum Philosophum. 2. *Physicorum, tex. 89.* & consequenter finis inquantum est ejusmodi, non cadit sub electione; sed sicut in speculativis nihil prohibet id quod est unius demonstrationis, vel scientiæ principium esse conclusionem alterius demonstrationis; ita etiam contingit id quod est in una operatione, ut finis, ordinari ad aliquid ut ad finem, & hoc modo sub electione cadit.

Quæres 2. Utrum supposita efficaci si-

nis intentione, voluntas amplectatur necessariò medium sibi ab intellectu propositum.

Respondeo affirmative. Cum enim finis non possit obtineri sine mediis, voluntas intendens efficaciter finem, necessariò amplectitur medium sibi ab intellectu propositum, si unicum sit; & unum, aut aliqua præ aliis eliget, si plura sint; ista tamen necessitas, cum sit hypothetica, non tollit libertatem etiam indifferentiæ.

Respondeo 2. Supposita intentione efficaci finis, si proponantur plura media inæqualia voluntati ab intellectu, ipsa pro innata libertate potest eligere deteriora, quia omnia illa media sunt bona. Ergo possunt appeti & eligi à voluntate.

Quæres 3. Utrum in brutis sit electio.
Negat Arist. 3. *Ethic. cap. 2.* colligiturque pariter ex D. Greg. Nysseno lib. 5. cap. 4. dicente pueros & irrationalia voluntariè quidem agere, hoc est, spontaneè & non coactè, non tamen esse eligentia.

Probant communiter Peripatetici sic; electionem antecedit deliberatio, Arist. enim 3. *Ethic. cap. 3.* dicit eligibile esse id quod ex deliberatione antepositum fuerit; & ibidem, quod electio sit eorum quæ in nobis sunt consultativa appetitio; sed in brutis neque est deliberatio, neque consultatio. Ergo neque electio. Clara est minor ex definitionibus consultationis & deliberationis. Item, ad electionem opus est collatione mediorum inter se & cum fine, in brutis autem non reperitur hujusmodi collatio. Ergo electio. Hæc probabilia quidem sunt; sed pars opposita probabilitate non caret, ut patet ex iis quæ diximus in Physica, agendo de iis quæ agunt propter finem formaliter.

CONCLUSIO II.

Imperium est actus voluntatis imperantis sibi ipsi, & aliis potentiis in executione mediorum ad finem. Dicitur 1. actus voluntatis & non intellectus; quia sicut imperari pertinet ad id quod est subiectum, ita imperare pertinere videtur ad id quod est maximè liberum; sed radix libertatis est maximè in voluntate. Ergo voluntatis est imperare. Deinde, voluntas est regina omnium potentiarum, ut aliàs dictum est, unde & imperium ipsi attribui debet.

Dicitur 2. quo sibi imperat. Nam cum voluntas sit facultas libera, potest sibi ipsi imperare, & sic actus voluntatis erit imperatus; hic tamen differt ab actibus imperatis aliarum potentiarum, eo quod illi sint imperati tantum, iste verò sit imperatus & elicitus. Quod nolim intelligas de omni actu; alioquin primus actus voluntatis esset imperatus, sicque supponeret semper alium antecedentem, & sic daretur processus in infinitum. Dicitur ultimò, & aliis potentiis, quæ sunt intellectus, appetitus sensitivus, sensus interni &c. quibus voluntas imperat, ut dictum est;

CONCLUSIO III.

Usus est voluntatis actus, alias potentias moventis ad finem propositum efficaciter obtinendum. Quæ descriptio ut illustrior fiat.

Notand. est, quod quemadmodum duplex est applicatio; activa una quæ est à voluntate, passiva altera, quæ est in facultate; ita duplex est usus, scilicet activus, qui nihil aliud est, quam actus voluntatis moventis ceteras potentias sibi subditas ad agendum, & passivus, qui est ipsa facultatis actio, prout à voluntate movetur. Quo supposito, hic de activo solum est sermo;

Philos. Tom. IV.

nam agitur tantum de actibus elicitis voluntatis, qualis non est usus passivus, cum ex imperio voluntatis ab alia facultate proficiatur.

Quæres 1. Utrum sit imperium & usus in brutis.

Respondes negativè. Ad imperium enim requiritur voluntas, quæ habeat dominium in ceteras facultates; & ad usum desideratur applicatio libera aliarum facultatum ad suas actiones cum dominio, quæ non reperiuntur in brutis. Deinde, imperium supponit electionem vel consensum; usus similiter eadem exigit, quia sequitur imperium.

Quæres 2. Quem ordinem servant imperium & usus.

Respondes, imperium esse prius, quia secundum D. Damascenum lib. 2. Or. 1. fidei cap. 32. impetus ad operationem præcedit usum, sed impetus ad operationem sit per imperium. Ergo imperium præcedit usum. Præterea, usus utentis conjunctus est cum actu rei, qua utitur; non enim aliquis utitur baculo, antequam per baculum operetur; imperium verò non est simul cum actu ejus cui imperatur, sed naturaliter prius est imperium, quam imperio obediatur, & aliquando etiam prius est tempore. Ergo manifestum est, imperium præcedere usum,

QUESTIO IV.

Quid sit Fructio, & quodnam ejus obiectum.

NO T A N D. I. ex D. Tho. 1. 2. q. 11. art. 1. Fruitionem & fructum ad idem pertinere, & unum ex altero derivari; quod autem ex altero, nihil refert, inquit, nisi quod hoc probabile sit, videlicet quod id quod est magis manifestum, prius etiam fuerit nominatum: sunt autem in nobis plus manifesta, quæ sunt sensibilia magis; unde

Q

à sen.

à sensibilibus fructibus, nomen fruitionis derivatum videtur.

Notand. 2. In fruitione tria considerari. 1. affectionem boni desiderati, 2. amorem ejus, 3. quietem seu delectationem appetitus in eo: de quibus dubium est in quonam consistat formaliter fruitio.

CONCLUSIO I.

Fruitio est actus voluntatis circa bonum possessum formaliter, consistens in amore amicitiae, non autem in affectione objecti, nec in delectatione, quae percipitur ex ipso. *Est Doctoris in 1. d. 1. q. 9. Et*

Prob. 1. ex D. Aug. 1. de Doctrina Christ. cap. 4. § 10. dicente, Frui est amore inherere alicui propter seipsum. Item lib. 83. quest. 30. Omnis itaque humana perversio est, quod etiam vitium vocatur, fruendi uti velle, atque utendi frui; sed perversio vel perversitas fita est formaliter in actu à voluntate elicto, non autem in delectatione, quia delectatio non est prava, nisi quia actus est pravus.

Probatur 2. ex Doct. Sub. in 1. diff. 1. q. 3. qui licet videatur ibi problematicus, an fruitio sit amor, vel delectatio, vel utrumque simul; tamen n. 5. resolvit ipsam fruitionem in actu, amore nimirum, consistere; non autem in passione, qualis est delectatio.

Amplius probari potest conclusio ex iis quibus supra ostendimus beatitudinem consistere in operatione, scilicet in eo amore qui proprie est fruitio. Ergo fruitio dicit actum amoris, non verò passionem delectationis.

Prob. 3. Non consistit in affectione objecti, nec in delectatione. Ergo in amore. Patet confeg. Quia haec tria tantum in fruitione spectari possunt, de quibus dubium esse possit in quo consistat. Probatur antec. 1. Non con-

sistit in affectione objecti, quia ipsam supponit. Deinde, transit affectio objecti & ejus fruitio perseverat. 2. Non consistit etiam in delectatione; quia delectatio ipsam fruitionem consequitur, nam delectatio oritur ex possessione boni.

Ex his itaque tota definitio praemissa patet, nam fruitio est actus voluntatis, cum amor ad voluntatem pertineat. Est amor rei propter seipsum; quia rei propter aliud amore inherere, est uti, non autem frui; nam fructus est ultimum quod expectatur.

Obijciunt variae SS. Patrum auctoritates, innuentes fruitionem esse delectationem.

Respondet Doctor n. 6. id verum esse concomitanter & consequenter, quia scilicet posita fruitione, ex illa oritur delectatio.

Obijcitur 2. Ultimum quod expectatur ab arbore, est fructus. Ergo à pari, fructus in spiritalibus est ultimum, quod expectatur ab objecto: Sed tale ultimum est delectatio, quae consequitur actum ex Arist. 10. Etbi. Ergo fruitio est delectatio. Praeterea, D. Paulus ad Galat. 3. Fructus spiritus est charitas pax, gaudium, &c. Sed quae ibi numerantur, sunt passionem, ut patet de gaudio, aut saltem non sunt actus, sed consequentes actum, fructum autem, fruimur per se. Ergo frui videtur esse aliquid per se consequens actum.

Resp. Doctor ibidem ad 1. ultimum quod expectatur de arbore, esse quidem fructum, non ut possidendum, sed in quantum expectatur ut gustandum, & quatenus per actum gustus attingendum, quam gustationem sequitur delectatio; si igitur fructus est id quo fruendum est, delectatio non est fructus, sed illud ultimum expectatum ut expectatum sub illa ratione qua expectatur, ut à potentia attingendum.

Ad secundum dicit, cetera quae enumerantur, praeter gaudium, non esse passio-

passiones; unde manifestè colligitur fructum non esse passionem, sed aliud ex quo oritur illa passio, & consequenter per gaudium significari testimonium bonæ conscientie, ex quo oritur proximè gaudium, quod idem exprimimus ad Roman. 8. dicens: *Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.*

CONCLUSIO II.

Fruitionis objectum in communi est finis, ut communis est ad finem verum, qui est Deus, & ad finem apparentem, ut sunt divitiæ & voluptates, & ad finem præfixum, ut ille quem peccator sibi præfigit.

Prob. 1. & 2. pars simul, quia fruitio est actus dilectionis: sed dilectio tendit in finem, quia habet rationem boni, sive veri, sive apparentis. Ergo finis, ut est communis ad finem verum & apparentem, est objectum fruitionis in communi.

Prob. de tertio fine; quia cum voluntas sit libera, habet in sua potestate suum velle & modum volendi. Ergo voluntas creata potest velle aliquid ens propter se, non referendo illud ad aliud; licet illud non sit diligibile propter se.

Confirmatur conclusio. Ex D. Aug. lib. 83. q. 3. ubi dicit magnam perversitatem esse, cum quis fruitur utendis, & utitur fruendis; tunc enim fruitio & usus inordinati sunt. Fruitio autem est ordinata & usus ordinatus, cum quis utitur utendis, & fruitur fruendis.

CONCLUSIO III.

Ultimus finis est objectum fruitionis, tam ordinatæ, quam inordinatæ; & hoc non sub ratione finis, sed sub ratione boni.

Prob. 1. pars ex D. August. 10. de Trinit. cap. 12. dicente eum non frui, qui

id quod in facultatem voluntatis assumit propter aliud appetit: Sed solus finis ultimus propter aliud non expetitur; Ergo in solo fine ultimo verò est fruitio ordinata; & inordinata in ultimo fine apparente & aberrante à ratione & proposito. Appetitus ergo solius ultimi finis veri est fruitio ordinata, & ultimi finis apparentis, seu qui ostenditur à ratione errante tanquam finis ultimus, est fruitio inordinata.

Prob. 2. ratio. Ad rationem fructus duo pertinent, nempe quod sit ultimum, & quod appetitum quietet quadam dulcedine & delectatione; sed solus finis ultimus hoc habet: ergo solus finis ultimus est objectum fruitionis. *Probatur min.* ex D. Aug. 10. de Trinit. cap. 10. dicente *Non frui cognitis, in quibus voluntas delectata conquiescit.* Ergo id quo fruimur, debet quietare voluntatem dulcedine & delectatione. Quod debeat idem esse ultimum, patet; quia voluntas non conquiescit delectata, nisi in ultimo fine; quandiu enim aliquid expectatur, voluntas semper movetur, ut videre est in motu locali, cujus finis est tantum ubi definit. *Probatur min.* Solus finis ultimus is est, ultra quem non tenditur, alias haberet rationem medii & non finis, & in eo voluntas delectatur, ipsi amore adherendo propter se, quia est bonum propter se amatum: Ergo solus ultimus finis habet quod sit ultimum, & quod quietet voluntatem per dulcedinem & delectationem. Nota tamen ultimum finem esse duplicem, simpliciter nempe, & secundum quid, seu in certo genere, quo utroque frui possumus fruitione completa vel incompleta, idque, vel secundum actum, vel objectum completum.

Prob. 2. pars: Quia ratio finis est relatio, ideoque si ratio fruibilis esset ratio finis, objectum fruitionis nostræ non esset tale sub ratione absoluta, quod absurdum est. Deinde, si per im-

possibile, inquit Doctor, esset aliud objectum summum bonum ad quod non ordinarentur creaturæ, non minus voluntas eo frui posset.

Probat 3. pars: Ratio fruibilis in objecto fruitionis est ratio sub qua attingitur per fruitionem, ergo bonitas est ratio fruibilis in objecto fruitionis. *Probat* 4. confeg. Voluntas fruitor objecto ut amabili propter se, cum frui sit alicui rei propter seipsam amore inherere: sed bonitas objecti est id quo objectum est amabile propter se. Ergo bonitas objecti est ratio sub qua attingitur per fruitionem.

Quærit: Quenam frui dicantur.

Hic, ut respondeat Doctor in 1. d. 1. q. 5. n. 2. Supponit 1. quatuor modos, quibus res corporeæ quiescere dicuntur in centro, 1. inquit, Terra adheret centro per se & primò, quia non participat gravitatem & illam adhesionem ab altero corpore. 2. Aliqua centro adherent per se & immobiliter, sed non primò: sic lapides adherent centro ratione gravitatis, quam à terra mutantur. 3. Aliquaherent centro mediante terra, in cujus superficie locantur, sed non immobiliter: talia sunt corpora gravia in superficie terræ existentia; talia enim, inquit Doctor, licet quiescant aliquantulum, non tamen immobiliter, quia deorsum iterum laberentur, si pateret aditus. 4. Aliquod corpus adherens alteri corpori respectu illius quiescere dicitur, licet respectu universi non quiescat; sic homo existens in navi, respectu illius quiescere dicitur, non verò respectu partium mundi, quia ad motum navis moveri dicitur. *Supponit* 2. cum Hermete & Empedocle, Deum, esse spheram cujus centrum est ubique, circumferentia nusquam. *Insuper* supponit amorem esse voluntatis pondus, quo ad centrum fertur; juxta illud D. Augu. 11. de Civit. Dei cap. 28. *Amor meus pondus meum, illo feror, quocumque feror.* His præsuppositis.

Respondet Doctor quòd centrum ex natura sua est ultimatè quietativum, atque finis ultimus secundum veritatem; & huic centro voluntas divina primò & per se, quia non participatione alicujus alterius à se, immobiliter & necessario adheret: quia ipsa voluntas non per habitum, nec per actum differentem à se, nec in virtute alicujus cause superioris perfectissimè amat illud summum bonum, & necessario.

In secundo gradu est voluntas creata beata, quæ non primò, sed participando à Deo; per se tamen, quia per formam suam intrinsecam adheret firmiter huic bono, & hoc quia facta est quasi intrinseca voluntati primò quiescenti, quia in ejus beneplacito semper manens.

In tertio gradu est voluntas justioris, quæ licet innitatur divinæ voluntati, & mediante illa, summo bono, in quo quiescit ipsa voluntas, tamen non firmiter adheret illi bono ex beneplacito istius voluntatis: Unde nunc adheret illi, nunc avertitur ab illo. Sed hoc est quoddam dissimile, in corporibus tertii membri, quia ibi manente forma, qua corpus quiescit, potest ipsum non quiescere; hic oportet formam qua quiescit, destrui simul cum aversione voluntatis à centro suo.

In quarto gradu est peccans mortaliter, qui licet quantum est ex parte actus voluntatis se quietantis, vehementer inheret alicui alii à Deo, ita quod nec mediante illo, nec immediate adheret Deo; tamen ex parte objecti non potest simpliciter quietari: imò sicut quiescens respectu navis, & non respectu centri, non quiescit simpliciter, quia non quiescit respectu ultimi quietantis in universo, ita voluntas quietans se quantum potest in aliquo objecto alio à Deo, non simpliciter quietatur, quia non respectu hujus, quod

quod ultimâ & perfectissimè est in universo quietativum voluntatis; quod etiam patet , quia ibi voluntas nun-

quam satiatur , quatumcunque firmiter se immergat in illud , propter se amando illud . *Hec Doct.*

DISPUTATIO TERTIA.

De Principiis directivis actionum humanarum .

EA est humanæ naturæ supra bellas animantes dignitas & præcellentia , ut rationis compos sum ad finem ultimum assequendum , actusque suos ritè promendos dirigi possit , & per regulam ordinari . Hæc autem regula est vel innata & nobiscum genita ; vel exterius proposita , vel interius acquisita . *Innata* , est ipsamet nostris in cordibus judicans , & quid agendum aut fugiendum sit , indicans conscientia . *Proposita* est , tum à Deo , tum ab hominibus , lex præscripta . *Acquisita* , sunt omnes illi habitus per repetitos actus in nobis geniti , quibus nedum dirigimur ; sed & in nostris promptè & expeditè eliciendis actibus juvamus & ordinamur . Trium autem harum regularum , ut habeatur perfecta ac exacta cognitio , præsentem disputationem , sicut & præcedentes , tres in Sectiones distribuemus , quarum sit,

runt & obtruncarunt , ut istius ablata prima syllaba , ipsis tantum *scientia* remanserit , per quam contigit , ut cum *Deus ab initio fecisset hominem rectum* , Ecclel. 7. *Ipse se infinitis misceverit questionibus* . Cum verò cernerent in *scientia* nihil aliud esse , nisi *laborem & afflictionem spiritus* , resecta tandem prima *scientiæ* syllaba , homines remanserunt pura *entia* , id est , *animales* , *spiritum non habentes* , *sine afflictione* , *scipso amantes voluptatum amatores* , magis quam *Dei* , ut describit S. Paulus 2. ad Timoth. 3. Ideò pro modulo nostro integrum in statum conscientiam revocare tentemus , singulasque ab ea demptas syllabas ut restituamus , non inconcinne nec incongruè conscientiam *scientia* hic est aperienda .

Q U Æ S T I O I.

Quid sit Conscientia .

SECTIO PRIMA.

ET I A M S I , juxta verè aureum lib. de Imit. Christi c. 1. effatum , longe præstet *Sentire conscientie compunctionem* , quam *scire ejus definitionem* : quoniam tamen , mediis in suspiriis inquebat aliquando Seraph. P. noster Franciscus , miserè factum est , ut homines , quibus à primo suæ formationis exordio integræ conscientie salutare lumen affulgebat , edacium temporum successu & natura , in deteriora semper abeunte , conscientiam ita labefacta-

NO T A N D U M 1. Conscientiam vocabulum variis , sed præsertim tribus modis , usurpari 1. *Communiter* , quatenus est complexio causarum concurrentium ad actum , qui specialiter conscientia dicitur ; quales sunt synderesis , lex naturalis rationi indita , habitus fidei infusæ , intellectus ratiocinans , judicium approbans bonum , & malum reprobens , &c. sicque accepta conscientia , nominatur à D. Damasceno , *Lex intellectus nostri* : à D. Basilio , *Rationale judicatorium* : ab aliquibus ,

bus, *Habitus mentis, boni & mali discretivus*, &c.

2. Sumitur *strictius* pro illis specialibus causis, quæ præcisius ad conscientiam actum formandum & eliciendum concurrunt; qualiter Synderesis, lex naturalis, intellectus ratiocinans, &c. conscientia nonnunquam vocantur, eo modo quo causa effectus sui appellationem aliquando obtinet; sicut Sol dicitur calidus, quia calorem efficit.

3. *Strictissime* accipitur, pro illo actu intellectus, quo bonum approbat, & malum reprobat, voluntatemque movet & moraliter impellit, ad id prosequendum, hoc verò fugiendum.

Notand. 2. Quòd quemadmodum in scientiis speculativis aliqua sunt prima principia per ingenium rationis lumen singulis hominibus ratione utentibus naturaliter cognita, qualia sunt v.g. *Impossibile est idem esse simul & non esse: Totum est majus sua parte* &c. Sic in scientiis practicis aliqua sunt generalia principia naturaliter omnibus nota; v.g. *Deus est colendus, bonum faciendum, malum vitandum: Nemini faciendum quod nobis fieri nolumus*, &c. Insuper, sicut potentia, quæ versatur circa prima principia speculativa, dicitur *Intelligentia*, seu primorum principiorum speculativorum: ita similiter potentia illa, qua generalia morum & agibilia principia apprehenduntur, dicitur habitus primorum agibilium, seu *Synderesis*, id est, *conservatio*, eo quod hic habitus innatus, suo dictamine animam à vitiorum colluvie servet, & ad virtutum exercitium moveat, & instanter impellat.

Notand. 3. Quòd quemadmodum intelligentia seu habitus principiorum in speculativis, non sufficit ad inferendam & concludendam aliquam veritatem particularem: sed ad id ultra requiritur aliquis actus & discursus altioris scientiæ speculativæ: ita similiter Synderesis, seu habitus primorum prin-

cipiorum practicorum, non sufficit in moralibus ad inferendum judicium de aliquo bono in particulari prosequendo, vel malo fugiendo: sed ultra requiruntur 1. *Intellectus ratiocinantis deliberatio*, seu consultatio; an videlicet, id de quo faciendo consultant, bonum sit aut malum. Ad hanc deliberationem concurrunt *lex naturalis*, seu ingenitum illud rationis lumen, quod naturaliter indicat, quid sit bonum vel malum, honestum vel indecorum. 2. Concurrunt *habitus fidei supernaturalis*: plura namque sunt, quorum bonitas & malitia cognosci nequit, nisi ex Fidei nostræ principiis; qualia sunt omnia illa quæ Legis Evangelicæ executionem & adimpletionem concernunt. 3. *Lex Dei positiva*, quæ dicat quid faciendum, quidve fugiendum sit. 4. *Leges humane*, ad peccatum obligantes. Denique, scientiæ particulares nostris studiis, experimentis vel ratiocinationibus comparatæ: hæc namque omnia concurrunt ad formandum judicium conscientiæ per modum conclusionis, nimirum hoc faciendum esse, vel fugiendum.

CONCLUSIO I.

Conscientia non est Synderesis, neque lex naturalis. Hæc conclusio duas involvit partes; quarum.

*Probat*ur 1. Synderesis propriè sumpta, est habitus primorum principiorum practicorum, dictans in genere bonum esse faciendum, & malum fugiendum: atqui conscientia non tantum in genere, sed etiam in particulari, & in specie dicat & incitat ad hoc bonum faciendum, & hoc malum fugiendum, huic bono congaudens, & huic malo obmurmurans, ut loquitur noster Marchantius in *Tribunali Penit. tract. 5. qu. 1.* Ergo Synderesis à conscientia distinguitur.

2. Synderesis versatur circa bonum fa-

faciendum, & malum fugiendum, nullo alterius habitus adminiculo, eo modo quo intelligentia circa prima speculativa principia, nullo mediante altero habitu tendit & occupatur; conscientia verò dictamen, non eruitur ex his universalioribus practicis principiis, nisi mediante aliquo discursu.

Unde evidentioris explicationis gratia, Theologi Morales proponunt aliquem practicum syllogismum, cujus major est à Synderesi; minor à potentia ratiocinante & discursu: *Conclusio* verò à conscientia propriè sumpta; quod ut faciliùs percipias, hoc exemplum subijcio.

Synderesis *Omne bonum semper*
proponit. *est amplexandum:*
Ratio naturalis *Sed Temperantia est*
subdit. *bona:*
Conscientia *Ergo Temperantia sem-*
infert. *per, ac proinde hic &*
nunc est amplexanda.

Major propositio est principium generale naturali lumine cognitum, & à Synderesi perceptum: Minor innoscitur tam lege naturali, quàm lege fidei ac scripta. *Conclusio* tandem, in qua judicium particulare de amplexanda temperantia involvitur, à conscientia infertur & dictatur.

Hinc cum eodem Marchantio inferendum est conscientiam & Synderesim invicem discrepare. 1. Quia Synderesis est habitus principiorum applicandorum, non autem alicui meritiæ jam applicatorum: Conscientia verò est ipsa actualis dictorum principiorum ad materias singulares applicatio. 2. Synderesis versatur circa principia sine ullo discursu: Conscientia verò non nisi prævia rationis illatione, sua infert judicia practica. 3. In Synderesi nullus potest fuisse error, nullaque dubitatio, opinio, oblitio, ignorantia & inadvertentia; nullus enim, inquit, potest, aut potuit unquam negare, dubitare, opinari, obli-

visci vel ignorare in genere, malum esse fugiendum, bonum amplexandum, Deum colendum &c. In conscientia verò hæc omnia intervenire possunt, propterea quòd Synderesi nullo prævio discursu, conscientia verò eodem mediante sua principia percipit & apprehendit. Sic v. g. nullus unquam dubitavit de hoc principio à Synderesi proposito, *Deus est colendus*; multi tamen ex eodem principio oborti sunt errores, multæque in conscientia dubitationes; non quidem ex Synderesi cujus judicium est incorruptibile, & cujus principia sunt in agendis, primò vera, ac proinde infallibilia; sed talis error in conscientia judicia obrepsit propter rationem vana ac erronea conscientia delusam, sic inde contigit formari hunc syllogismum.

Synderesis *Deus est colendus:*
proponit.
Ratio delusa *Sed Jupiter, &c. sunt*
subijcit. *Dii.*
Conscientia erro. *Ergo Jupiter, Mars &c.*
nea *sunt colendi.*
infert.

Ex quibus patet Synderesim esse omninò eandem apud omnes etiam efferas nationes: Conscientiam verò diversam esse pro diversitate rationis inferentis aliquid rectè aut pravè; firmiter aut dubiè, scientificè vel scrupulosè, ex primis principiis à Synderesi propositis: unde provenit tam varia tamque multiplex conscientia diversitas & partitio in rectam & erroneam, certam & dubiam, &c.

*Probat*ur 2. pars, nempe quod conscientia à lumine naturali distinguitur. Illa diversa sunt, quorum unum semper idem est, aliud autem mutationi, & diversitati est obnoxium: sed lex naturalis apud omnes prorsus nationes eadem est, semperque sibi constans & uniformis, nisi aliunde præpediatur. Conscientia verò diversa est pro diversitate nedùm hominum, sed & tempo-

rum; idem enim homo ex diversis nominibus & habitibus, & diversimodè potentia ratiocinante in diversa, oppositaque judicia dissolvitur. Hinc sæpè nobis displicet quod placuerat; sæpè aridet quod displicuerat; plerumque Clodovæum primum Galliarum Regem Christianiss. imitati: *Incendimus quod adoravimus, & adoramus quod incendimus.*

Quod optimè indigitat D. Paulus ad Rom. 1. ubi de antiquis Philosophiæ Principibus loquens, hæc habet; *Cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Paucis interpositis: *Commutarunt veritatem Dei in mendacium, & servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula* Quibus aperte testatur Apostolus, legem naturalem aliud indicasse ipsis Philosophis, eos verò per erroneam conscientiam, aliud judicasse; lex namque naturalis quinque Deo exhibenda debita demonstraverat: scilicet 1. illius divinitatis cognitionem semper habendam. 2. glorificationem ubique refundendam. 3. gratiarum actionem rependendam. 4. solius veræ divinitatis confessionem propagandam. 5. cultum & debitum, servitium ac obsequium tribuendum ei, *qui est benedictus in sæcula*, id est, qui est vltima benedictio, & creaturæ rationalis per eternitatem futura beatitudo.

CONCLUSIO II.

Conscientia strictè sumpta, est *Actus intellectus practicè judicantis aliquid in singulari faciendum vel fugiendum, laude vel pœna dignum*; ita communiter Theologi & Philosophi; quam descriptionem, quibusdam superadditis egregiè, & fusè expendit

noster Marchantius laudatus:

Dicitur 1. actus, ut distinguatur à Synderesi, lege vel lumine naturali, & aliis principiis, à quibus conscientia, tanquam effectus à suis causis procedit.

2. *Intellectus*: Est enim conscientia ad movendam voluntatem ordinetur, eamque urgeat, ab intellectu tamen elicitur, & in eo subiectatur. *Confirmatur*. Conscientia juxta nominis etymon, dicitur, *cum alio scientia*, vel *concursum scientiæ*, & *conscientia* ad judicium formandum, sive ad practicè concludendum, sit ne, vel fuerit hoc faciendum aut fugiendum. Certum est autem conferentiam scientiæ vel scientiarum, actumque judicii ad intellectum pertinere.

Confr. 2. etiam Eccl. cap. 7. *Conscientia tua scit*, inquit, *te crebrè aliis maledixisse*; id est, te instruit, tibi que indicat maledictiones tuas, & malum à te perpetratum. Unde Origenes lib. 2. in cap. 2. ad Rom. *Conscientia*, ait, *Spiritus Corredor est, & Pædagogus animæ, ut de melioribus eam admoneat, de culpis castiget atque arguat.*

3. *Practicè judicantis aliquid faciendum vel fugiendum*: quibus constat conscientiam non consistere in prima intellectu operatione, quæ est simplex rei cognitio & apprehensio; nec in secunda, quæ est deliberatio; sed in tertia, quæ est judicium. Additur *practicè*, quia judicium illud fertur in ordine ad operationem. Unde D. Bonaventura in compendio Theolog. cap. 520. requirit, ut judicium hoc *sit per modum definitivæ sententiæ.*

4. *Laude vel pœna dignum*: quibus denotatur conscientia extendi necdum ad facta & ad faciendam, sed etiam ad laudem vel vituperium rei factæ aut faciendæ debitum; idcirco enim sæpè remordet conscientia, quia opus faciendum pœna vel laude dignum non adverterat.

QUÆ-

QUESTIO II.

Quotplex sit Conscientia.

CONSCIENTIAM solitò dividunt Morales Theologi in quinque diversa membra, nimirum in rectam, erroneam, probabilem, dubiam & scrupulosam: quibus addis noster Marchantius *hypocondriacam* seu *fatuam*; de quibus omnibus, earumque affectionibus, breviter quidem, sed sufficienter in præsentì questione agendum est.

CONCLUSIO I.

Conscientia recta, seu infallibilis est, *quæ ex rectis & infallibilibus principiis rectè dicitur quid sit agendum vel fugiendum.*

Tria sunt autem infallibilia principia. ex quibus hæc conscientia eruitur. 1. *Synderesis*, & lex divina naturalis omnibus nota; vix enim contingere potest, ut quis inculpabiliter prima legis naturæ præcepta ignoret: Tum ex parte Legislatoris qui est Deus, cujus *invisibilia à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellectûa conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus & divinitas*, inquit S. Paulus ad Cor. 1. Tùm ex parte objecti, quod infallibili veritate naturali innititur. Tum ex parte operantis, cui vis illa à Deo naturæ Conditorè inditur, quo fit, ut *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui offendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illi conscientia ipsorum.* inquit D. Paulus ad Rom. 2. Ubi notandæ sunt illæ particule, *Naturaliter faciunt, & opus legis scriptum in cordibus suis*; quibus & lumen naturale, & actus conscientiæ ex illo prodeuntes significantur. Unde etiam hæc Conscientia naturalis dicitur, quæ ita communis est apud omnes proflus nationum.

Philos. Tom. IV.

nes, ut nulla sit tam barbara, quæ hæc conscientia ad bene agendum non moveatur, ut infra dicemus agendo de lege naturali.

Secundus gradus infallibilitatis conscientiæ rectæ, provenit ex lege divina positiva, & per legitimam traditionem ac Scripturam Sacram cognita; vel etiam ex Lege Ecclesiastica, per Cathedrali S. Petri, aut per Concilium Oecumenicum promulgata; licet enim, principia illa primæ veritati innitantur, ac proinde omnimodam infallibilitatem obtineant, quia tamen sæpè contingit illa ignorari, aut variis contentionibus ac disputationibus involvi; unde Hæreses, Sectæ, opiniones, & falsa dogmata oriuntur: hinc fit ut conscientia operans his innixa principiis sæpè labatur in errorem, dubietatem, & opinionem, propter intellectus humani fragilitatem & inconstantiam.

Tertius gradus infallibilitatis, quem conscientia recta obtinet, provenit ex legibus humanis deductis vel ex principiis naturalibus, vel ex jure Gentium; licet enim principia hæc certa sint & infallibilia, quia tamen Legislator omnimodè non est infallibilis in eis legibus deducendis, idcirco leges illæ omnimodam infallibilitatem non obtinent. Unde primus gradus omnimodam infallibilitatem habet, ex parte objecti, subjecti, operantis & Legislatoris. Secundus & tertius ex parte quidem objecti seu principiorum deductorum, non tamen semper ex parte deducentis & operantis.

CONCLUSIO II.

Conscientia erronea est, *quæ ex principiis erroneis apprehensa ut veris, prædicat malum bonum, aut bonum malum, verum falsum, aut falsum verum.*

Dicitur 1. *Ex principiis erroneis*, ut excludatur conscientia malitiosa & deprava.

R

pravata, quæ scienter fingit bona esse mala, & mala bona, juxta illud Isaïæ 5. *Vae qui dicitis malum bonum, & bonum malum, &c.*

2. *Apprehensis ut veris.* Hæc enim principia, si non apprehendantur ut veræ, conscientiam non generabunt erroneam, sed malitiosam, vel dubiam, vel opinativam; qualia enim principia esse apprehenduntur, tale est conscientie judicium, quod ex eis oritur.

3. *Prædictæ judicat,* ad excludendos errores speculativos naturales, qui ad praxim nihil conferunt, quique magis conscientie, quam conscientie nocent & adversantur. Dixi *naturales*, seu de rebus naturalibus; errores enim speculativi, qui circa res supernaturales & principia Fidei contingunt, putà circa Dei unitatem, Personarum Trinitatem &c. ad voluntatem spectant, quippe cum actus fidei ut plurimum, ab ea imperentur, ac proinde conscientiam concernunt.

Conscientie erroneæ causas & principia sex enumerat noster Marchantius supra laudatus *titul. 3. q. 9.*

1. Est *ignorantia* eorum, quæ aut potuit & debuit absque incommodo aliquis scire & addiscere; siue interim hæc oriatur ex sola negligentia, siue ex malicia eorum, *Qui, Job. 21. dixerunt Deo recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus. Quis est omni potens ut serviamus ei? & quid nobis prodest, si oraverimus illum?*

2. Est *superbia*, & propria sententiam nimis pertinax adhæsiō, qua quis se aliis doctorem, & perspicaciori mentis acie præditum existimans, aliorum sententiam parvi pendit, suamque cæteris pertinaciter præponit, quo fit ut superbi & elati quæcumque ignorant, blasphemant, quæcumque tanquam bruta animalia norunt, in his corrumpuntur, inquit D. Judas. cui consentit D. Paulus ad Rom. 2. *Qui sunt in contentione, non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati.*

3. Est *prava affectio*, & inveterata peccandi consuetudo, qua impius cum in profundum venerit peccatorum contemptis, Sapient. 14. *Bibis iniquitatem sicut aquam.* Job. 15. *Es letatur cum convalescerit, ac exultat in rebus pessimis.* Proverb. 2. Nam interveniente tempore, & convalescente iniqua consuetudine, inquit Sap. 14. de errore Idololatrarum, *Hic error tanquam levi conditus est, & Tyrannorum imperio colebantur signenta.* Quod fit ut invidi, luxuriosi, &c. suarum passionum excusatrices rationes prætexant, nec Sanam doctrinam suscitant; sed ad sua desideria coercerent sibi Magistros prurientes auribus, & à veritate quidem auditum avertant, ad fabulas autem convertantur.

4. Causa erroneæ conscientie est mentis *inconstancia*, qua, dixit Apostolus ad Timoth. 4. *Fluctuantes omni vento doctrinæ, circumferuntur in nequitia hominum ad circumventionem erroris.*

5. Est *pusillanimitas*, qua quis firmiter non adhaeret veris propositionibus, sed continua timiditate jactatus, & proprio etiam judicio, licet rectum sit, territus, in errorem faciliè impingit & similis homini, qui in nocte subobscura propria imaginatione jactatur, sibi que videre videtur phantasma & spirituum occursum, ex quorum formidine præceptis ruit. Hæc autem tentatio dicitur timor nocturnus, & negotium perambulans in tenebris.

6. Tandem est *perplexitas*, qua quis semper suspensus hæret, cumque quid agendum sit resolvere nesciat, ex sua infirmitate sæpe labitur in errorem.

Tribus præsertim modis hæc erronea conscientia excusi potest & deponi.

1. Discutiendo & seriò ponderando ea omnia quæ faciendâ, fugiendâque proponuntur, eaque cum lege naturali, scripta & humana, ecclesiastica aut civilis conferendo,

a. Cùm

9. Cum sincero, humili, & benè affecto animo veritatem ab aliis, nobis hac in re peritioribus, sciscitando, juxta illud Deuteron. 32. *Interroga Patres & dicent tibi, Majores tuos & annuntiabunt tibi*. Quod egregiè David exsequebatur, quippè cum ipsemet testetur Psal. 118. *Super omnes docentes me intellexi*.

3. *Captivando intellectum suum in obsequium Fidei*, ut loquitur Apostol. ad Corinth. 10. firmiter scilicet rebus nedom revelatis, sed & superiorum monitis, & Confessarii præscriptis adherendo. Primo namque modo, obviatur ignorantie affectare, quæ est erroris mater. Secundò, nostri sensus pertinacia & singularitas abigitur. Tertio verò nostra vanitas & superbia retunditur, inconstantia firmatur, & pusillanimitas roboratur.

CONCLUSIO III.

Conscientia dubia est, *quæ ex diverso dictamine practico ita suspensa & fluctuans efficitur, ut in neutram partem sese determinare possit*.

Dicitur 1. Ex diverso dictamine practico, ut excludantur omnia illa dubia quæ ex sola rei speculatione, & circa res speculativas oriuntur. *Cetera adduntur*, ut conscientia dubia ab opiniosa secernatur; dubium enim in hoc ab opinione distinguitur, quòd id non sit assensus, sed potius ejusdem suspensio, seu ratiocinatio in utramque partem, absque ulla inclinatione in alterutram.

Conscientia dici potest dubia dupliciter, primò formaliter & intrinsecè, quando dictamen & judicium ejus ita in se anceps est & fluctuans, ut in neutram partem practicè propendat. 2. Objectivè & extrinsecè, quando res circa quam conscientia versatur, ita est dubia, ut in neutram partem definiri possit nec determinari. Conscientia tamen ad aliquam intrinsecè sese

determinat: exemplo res clara fiet. Filius hereditate accepit possessiones aliquas, in quibus dubitat an aliquis ager suus sit, an verò alienus; quoniam verò argumenta hinc & inde fuisse, & suum non esse probabiliter suadent, ejus conscientia objectivè suspensa manet & fluctuans medias inter has propositiones practicas conditionatas: *Si tuus non est ager, non potes retinere: si tuus est, non debes restituere*. Si verò se determinet ad non restituendum, eò quòd secundum juris regulam in dubiis melior sit conditio possidentis, ejus conscientia objectivè quidem & extrinsecè erit dubia, formaliter autem & extrinsecè determinata.

Duplex distinguitur conscientia dubia, nimirum speculativa & practica. Tria namque sunt dubiorum genera: quedam omnimodè speculativa, quæ ad actionem nullatenus ordinantur, putà an continuum physicum componatur ex divisibilibus, & de his non loquimur. Aliqua per se quidem non ordinantur ad actionem, ex his tamen practicæ conclusiones deduci possunt: v. g. an Franciscani secundum indulta Summorum Pontificum promoveri possint ad Sacros Ordines ante ætatem solito præscriptam; ex hoc enim dubio speculativo, oritur dubium practicum, an ego possim promoveri ad Subdiaconatum ante vigesimum primum annum. Aliud est dubium practicum, quod immediatè actionem respicit; qualia sunt, an mihi hodie sit jejunandum, Missa audienda, &c. ex hypothesi quòd nesciam determinatè esse vigiliam, vel festum.

Duo præcipua sunt conscientie dubie signa 1. Si utrimque rationes æquè probabiles dubitanti appareant; si enim illæ rationes futes sint & appareant, conscientiam dubiam efformabunt. Dixi, *Dubitanti*, quædam enim possunt alicui esse dubia, quæ alteri sunt certissima; exempli gratia, rusticus aut idio-

ta muliercula, dubitat an peccatum sit mortale diebus Dominicis Vesperis interesse, vel sumpto jentaculo Missæ adesse, illa dubia est in iis propositionibus, quæ viro doctis. & his in rebus peritis, nulla dubitationem efformabunt. An autem qui taliter est dubius circa rem faciendam, mortaliter peccet eam non præstando, affirmant Theologi Morales, quos hac in re consulte.

Alterum signum conscientie dubie est, quando quis apud se maturè deliberans in neutram partem resoluturè propendit; si enim ad unam sese determinet facta hac deliberatione, etsi non possit satisfacere argumentis contrariam partem suadentibus; non dicitur tamen agere ex conscientia dubia, sed ex probabilì & opinativa.

Hinc dum in procinctu actionis, putà dum sumenda est Sacrosancta Synaxis, vehementi dubitatione concutitur aliquis, an rectè paratus sit, nec ne; sese dirigere non debet secundum præsentem anxietatem & dubitationem, à propria pusillanimitate oriundam, vel ab adversario nostræ salutis ingestam; sed regere sese debet secundum illam deliberationem, quam, dum tranquillus erat, efformavit, vel juxta sui Confessarii aut Directoris præscripta.

CONCLUSIO IV.

Conscientia opinativa est, quæ ex probabilibus judicat in re morali, hoc aut illud esse faciendum aut omitendum.

Dicitur 1. Ex principiis tantum probabilibus: Si enim principia certa sint, non orietur opinio, sed scientia; si verò improbabilia sint, nascetur error aut obstinatio: dum verò probabilia sunt, ex eis prodit opinio, cujus proprium est ut semper annexam habeat formidinem de veritate oppositæ propositionis, cui non assentitur. *Cætera adduntur, ut opinativa conscientia à dubia fecer-*

natur: nam ut supra diximus, dubia conscientia non ponit assensum, sed suspendit; opinativa autem uni quidem propositioni assensum præbet, & per modum sententiæ ac firmæ resolutionis, etsi non infallibilis ac omnino certa, judicat aliquid esse faciendum aut omitendum.

Duplex est opinio, & totuplex conscientia opinativa: una probabilis, alia improbabilis. *Prior est, quæ ex principis probabilibus opinanti, & secundum eam operanti nascitur:* non enim sufficit ut principia illa alteri sint probabilia; quia cum opinio sit directiva operationis, operatioque debeat esse honesta & prudens, principia operanti debent esse probabilia, alioquin temerè, & inconsultè azeret. *Principia autem probabilia cum sint in duplici differentia, nimirum intrinseca & extrinseca, duplex proinde distingui potest opinio; probabilis quidem probabilitate extrinseca, quæ vel auctoritate, vel probitate, vel doctrina dicentis nititur. Intrinseca est, quæ à propria ratiocinatione, & rerum discussione provenit. Improbabilis est, quæ nec sufficienti auctoritate, nec probabilì ratione respectu opinantis, vel operantis originem habet. Dico respectu opinantis, &c.* Una siquidem propositio potest esse Joanni probabilis, & Petro improbabilis ac falsa: unde non licebit Petro operari, quandiu ipsi talia propositio improbabilis videbitur.

CONCLUSIO V.

Conscientia scrupulosa est, quæ animam torquet & turbat per quandam dubitationem & trepidationem in agendo, propter leves & incertas conjecturas.

Dicitur 1. quæ animam torquet & turbat. Per quod distinguitur ab opinativa & dubia; dubia enim assensum suspendit.

suspensio; opinativa ex rationabili alterius partis probabilitate formidat; scrupulosa autem torquet & anxiat.

2. Cum quadam animi dubitatione & trepidatione, in quamcunque enim partem sese vertant scrupulosi, nullatenus quiescere possunt, sed trepidi semper & anxii permanent.

3. En levibus & incertis conjecturis; scrupulosa enim conscientia principia, conjecturae sunt, non autem rationes.

Causae autem scrupulorum sunt 1. Ignorantia. 2. Cerebri & imaginationis debilitas. 3. Complexio frigida & melancholica, quo fit ut scrupuli frequentiores sint apud mulieres, quam apud viros. 4. Immoderatus fervor, praesertim in exercitiis corporalibus. 5. Nimis timor servilis. 6. Societas & consuetudo cum scrupulosis. 7. Tentatio Demonis. 8. Dei permissio & ordinatio, ad nostram patientiam & fidelitatem probandam.

Duplex distingui potest scrupulosa conscientia recta scilicet & perversa. Prima dicitur timorata, quae ex timore Dei provenit, quo quis res suas ita rite disponit, ut omnes prorsus animae nervos minimasque imperfectiones, & venialia peccata quoad potest, vitare conatur, veluti jurans & statuens custodire omnia iudicia iustitiae Dei: non alio motivo, quam quia amore casto & fideli, Dei bonitatem ac maiestatem prosequitur.

Perversa autem scrupulosa conscientia, orum habet ex aliquo supra assignato capite: sed praecipue ex amore proprio & vano, vel ex timore servili; unde ipsi scrupulosi non tam ad Deum, quam ad seipsos attendunt, nec in se divinae bonitatis imaginem efformant, sed vindicem illius iustitiae, terrores, poenas, ignes semper meditantur. Hinc scrupulus non incongrue comparatur timori nocturno: sicut enim qui in nocte timet, sibi varias umbras, phantasmas, apparitiones, & pericula fingit;

sic scrupulosa conscientia variis frangitur imaginationibus, & tremula semper agitur. Unde in ipsis scrupulosis potius regnat timor atque amor proprius, quam divinus.

Insuper: Illae scrupulosae conscientiae invicem differunt penes effectus. Conscientiae namque timoratae effectus sunt. 1. Puritas & firmitas cordis. 2. Vigilantia & sollicitudo sine anxietate. 3. Apprehensio mali sine turbatione. 4. Poenitentia cum spe & amore. 5. Austeritas & mortificatio vitae ex amore conservandae innocentiae, & vindicandi peccati, propterea quod Deo summe bono fuerit injurium. 6. Consolatio & gloria, ut patebit in sequenti quaestione.

Conscientia autem scrupulosa perversa, omnino oppositos habet effectus. 1. Namque plena est impuritate affectionis, inconstantia cogitationis, & instabilitate operationis. 2. Anxia est, pusillanimitas, tepida, & omnis boni tædio affecta. 3. Malum apprehendit cum tanta perturbatione & cerebri immutatione, ut nonnunquam in delirium devolvatur. Ex anxietate enim oritur turbatio; ex turbatione prodit tristitia, quae etiam ad corpus suas impressiones immittit; tristitia dolorem, nec non & morbos aliquando procreat; dolor inquietudinem generat; inquietudo autem tanta interdum nascitur, ut somnus pereat; absentia somni cerebrum immutat propter continuos insomptos animales spiritus, & per somnum non restitutos ac renovatos; immutationem denique cerebri, sensuum internorum turbatio, ac proinde delirium sequitur. 4. Poenitentia illius quamdam semper habet de bonitate Dei diffidentiam, & sibi fingit Deum nusquam condonaturum. 5. Illius austeritates & mortificationes sunt potius propter vitandam aeternam supplicia, quam propter Dei honorem resarciendum; hinc inconsi-

de-

derate sunt imprudentes & indiscretæ tales mortificationes.

CONCLUSIO VI.

Conscientia hypochondriaca, & fatua, *Est ipsa mentis dejectione ex humore aliquo præve cerebrum afficiente, & commovente, quo fit ut ad fatuas actiones, & ratiocinationes, picturas habiliendæ gratta homo prorumpat.* Hæc per se patet & experientia latis superque constat; qui enim hypochondriaco hoc humore afficiuntur, plures fatuas edunt operationes: videntur enim orare, lacrymari, genuflectere, peccata promulgare, & alia pietatis & devotionis signa exhibere, quæ ubi à prudente viro examinantur, a laeso cerebro originem habere probantur.

QUESTIO III.

Quot & qui sint actus Conscientiæ.

NOTAN. est actus conscientie versari, vel circa bonum, vel circa malum, utrumque autem respicere vel quatenus futurum, vel ut præsens, vel ut præteritum. Et secundum diversam hæc considerationem, illi actus diversificantur: hos autem omnes ut ordine & perspicua methodo expendamus, præsentem questionem duas in conclusiones distribuemus, quarum sit

CONCLUSIO I.

Conscientia, quatenus circa bonum faciendum & futurum versatur, 1. approbat, consilii, suadet: Ita nosse Marchantius tract. 5. qu. 3. Quemadmodum, ait, lex scripta est regulæ morum, approbans, consulens, excitans, & suadens bona faciendæ; sic *legem non habentes*, inquit Apostolus Rom. 2. *ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, te-*

monium reddente illis conscientia ipsorum.

2. Conscientia respiciens bonum ut præsens sit, *inclinat, incitat, confortat.* Inclinat quidem per representationem boni, ad quod voluntas nativa sua inclinatione, veluti pondere tendit. Incitat per expressionem & manifestationem voluptatis, laudis aut honoris, ex actu eliciendo consequendi. Confortat, stimulos veluti per boni propositionem, voluntati inferendo.

3. Dum respicit bonum præteritum & factum, *approbat, complacet & blanditur.* Approbat quidem, eo quod hic actus conformis fuerit Legi divinæ, rectæ rationis dictamini, & regulis ad probè agendum institutis ac præscriptis. Complacet, quia illum actum, taliter faciendum intenderat; omne autem agens quiescit & complacet in possessione & assecutione illius quod exoptaverat & quesierat. Blanditur tandem & voluntari quasi congratulatur, propter editum vel imperatum talem actum, ostendendo ei quæ exinde sequatur gloria, quæve in æternum remaneat excipienda felicitas.

Hinc D. Bernardus lib. 1. de interiori domo, c. 22. conscientie rectæ doctes referens, ait; *Nihil est jucundius, nihil tutius, nihil diutius bona conscientia: premit corpus, trahat mundus, terreat Diabolus, illa semper eris secura. Bona conscientia secura eris cum corpus morietur: secura cum anima coram Deo presentabitur: secura cum utrumque in die iudicii ante tribunal scripturum iusti iudicii statuetur. Futura beatitudinis non est utrius remedium, nec certius testimonium bona conscientia.*

CONCLUSIO II.

Conscientia quatenus malum respicit, *diversos etiam habet actus.*

a. Quatenus respicit malum futurum & fa-

& faciendum, *retrahit, terret, dirigit.* retrahit, inquam, offendendo actus mali faciendi turpitudinem. *Terret,* exprimendo intentata & parata omnibus actibus malis supplicia. *Dirigit,* proferendo leges, regulas & præcepta hunc actum prohibentia; hinc à D. Bernardo supra laudato, *Conscientia est cordis scientia, quæ dupliciter intelligitur; videlicet, aut illa est, quæ scilicet novit per se; vel illa quæ præter se, etiam alia novit ex se.* Chr enim *hæc se novit sua conscientia, & multa alia: quando novit se, appellatur conscientia; quando præter se alia, nominatur scientia.*

2. Dum respicit malum. ut fit in presenti, *obmurmurat, redarguit, resistit.* Obmurmurat quidem, eo quod voluntas ipsius recto disaminati assensum non præbeat, quod fit ut dum peccamus, nonnunquam experiamur ortum in nobis aliquod dissidium; percipimus enim nos ad peccatum propendere, quia voluntas id decernit: & simul ab eo dissuaderi, quia conscientia hoc non rectè fieri dicitur. *Redarguit* voluntatem dementia, eo quod neglecto verò bono, ad apparens & futile sese convertat, fugacemque & corpoream voluptatem insequatur, abijciendo eternas illas & nunquam finiendas delicias. *Resistit* per propositionem eorum omnium, quæ talis actus elicionem aut imperium vetant, ac prohibent.

3. Dum versatur circa malum jam commissum, *remordet, judicat, & castigat.* Remordet quidem per representationem turpitudinis actus commissi, ingratitudinis in Deum, transgressionis in Legem, amissionis gratiæ sanctificantis, quam adorandus Salvator tot cruciatibus totque pœnis, ac crudelissima morte promeritus fuerat: animæ inquinationis, quam proprio sanguine Christus D. mandaverat; suppliciorum ac tormentorum, quæ anima propter talem admissum actum, in inferis per eternitatem est passura, si in hoc mu-

do non pœnituerit: nam, inquit D. Bernardus in Medit. cap. 13. *In domo propria, & à propria familia habeo accusatores, testes, iudices & tortores; accusat me conscientia, testis est memoria, ratio iudex, voluptas carcer, timor, tortor, oblectamentum, tormentum.* Quot quot enim fuerint oblectamenta mala, tot erunt tormenta dira in pœna; nam inde punimur, unde delectamur. Castigat tandem per continuū ingestos aculeos, arguendo scilicet voluntatis imbecillitatem, ingratitudinem, &c.

Unde conscientia Isaie 66. assimilatur vermi, his verbis, *Vermis eorum non morietur.* Sicut enim vermes continuo rodunt carnes ex quibus oriuntur; sic conscientia hominem pungit post peccatum, & dilaniat. Unde Jerem 2. *Arguet te malitia tua & averfo tua inerepabit te, scito & vide, quia malum est reliquisse te Dominum Deum tuum: Hinc non est pax impiis illis.* 57. *Sed tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum.* Rom 2. Quod experti ipsimet, in inferis nimidum feram agentes pœnitentiam, & præ angustia spiritus gementes homines malitiæ dediti, ajunt, Sap. 5. *Lesati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulavimus vias difficiles.*

Horum omnium ratio est in promptu; cum enim triplex sit ordo. 1. Totius universi, cuius Deus est Rector. 2. Status Politici, cui præsent Principes & Magistratus. 3. Hominis privati, cuius ratio & conscientia est directrix & moderatrix. Hinc fit quod quemadmodum Deus inferos habet, & supplicia pro puniendis iis qui ejus legibus & præceptis non parebunt; coronas autem, voluptatesque æternas pro remunerandis illius mercedata servitutibus: sicut Principes & Magistratus habent carceres, cruces, equuleos, &c. pro puniendis malefactoribus; coronas autem & præmia pro remunerandis præclarè quid gerentibus: ita pariter con-

conscientia voluntati blanditur, col-
letatur & congratulatur, ubi voluntas
ejus recto dictamini fecit satis: eam,
autem continuo vexat, cruciat, & sti-
mulis urget per continuas reprehensio-
nes, quas Tertull. lib. de Pœnitentia
vocat *delictorum stigmata*, ubi videt
voluntatem irritas fecisse illius leges,
monitiones, & regulas. Unde S. Ber-
nardus serm. 4. in Assumpt. B. Virgi-
nis, *Infernus quidam & carcer anime
reæ conscientia est*. Hinc Juvenalis
Sat. 13.

*Pœna autem vehemens, ac multo se-
rior illis.*

*Quis & Ceditius gravis invenit, aut
Rhodamantus.*

*Nocte dirque suum g'stare in pectore
testem.*

Itemque illud:

*Invidia Siculi non invenere Tyranni
Tormentum majus.*

Ac rursus illud;

*Magne Pater Divum, scevot punire,
Tyrannos*

*Haud alia ratione velis, cum dira
libido*

*Moverit ingenium, ferventi tincta
veneno;*

*Virtutem ut videant, intabescantque
videndo.*

SECTIO SECUNDA.

De Legibus.

LEGIS vocabulum, secundum
nominis etymon, oritur vel à
verbo *Legō*, quia leges, præsertim po-
sitive, legi & promulgari debent, post-
quam insinuatæ sunt, ut obligent; vel
à verbo *Eligo*, quia lex omnis dicat
quæ sint eligenda quæve respuenda: vel
à verbo *Ligo*, quia lex obligat ad aliud
efficiendum vel fugiendum. Quoquo
modo usurpetur legis nomen, hic tan-
tùm à nobis sumitur quatenus signifi-
cat regulam exterius aut interius pro-

positam, cui conformari debent actio-
nes humanæ, ut probè fiant & ho-
nestè.

QUESTIO I.

Quid & quotuplex sit Lex.

SUPPONO, tanquam certissimum,
leges esse regulas actionum huma-
narum, cui conformandæ sunt, ut bo-
næ dicantur & honestæ, non enim
alia via cognoscimus bonitatem vel
malitiam actionum humanarum, quàm
ex conformitate vel difformitate quàm
habent cum lege; ita ut actiones illæ
bonæ dicantur, quæ conformes sunt
Legi; illæ verò malæ, quæ legi diffor-
mes sunt & contrariæ.

CONCLUSIO I.

LEX in genere rectè describitur, *Re-
gula perseverans actionum huma-
narum, ingenita vel præscripta, obli-
gans ad aliquid faciendum aut omitten-
dum*. Declaratur.

Dicitur 1. *Regula*; quia lex formaliter & per se indicat agenda & omitten-
da, in quo genericè veluti convenit cum synderesi & conscientia, hæc namque sunt ejus regulæ.

2. *Perseverans*; ut lex distinguatur à
simplici mandato & præcepto, quod
pro arbitrio & voluntate præcipientis
tollitur; lex enim cum à prima recti-
tudine & veritate, quæ Deus est origi-
nem trahat, cumque prima veritas &
rectitudo ex natura sua sit immutabilis,
lex pariter aliquam immutabilitatem
& perpetuitatem involvere debet ra-
tione sui, licet nonnunquam mutatio-
ni sit obnoxia, vel ratione materiæ cui
applicatur; vel ratione finis, ob quem
conduntur; sic Leges Cæremoniales &
Judiciales Veteris Legis, per advenien-
tem novam legem, cessarunt, & re-
vocatæ sunt. Priores quidem, quia cum
essent

essent umbræ & figuræ futurorum adveniente veritate desierunt : Posteriores verò, quia cum præscriptæ essent populo adhuc servituti mancipato, cessare debuerunt ad præsentiam Legis Evangelicæ, quæ jugum suave est & onus leve, quippè cùm amore præscripta, & promulgata fuerit, amoreque adimplenda sit.

3. *Actionum humanarum* ; etsi enim lege & præcepto Angeli ligari possint & ad aliquid faciendum aut omittendum astringi ; de Angelicis tamen actionibus sermonem hic non instituimus, sicut nec de actionibus hominis naturalibus & necessariis, quippè cùm illæ ad honestatem dirigi nequeant.

4. *Indita vel præscripta* ; ut tam lex naturalis, quàm positiva, divina, ecclesiastica, aut politica, sub hac definitione involvantur.

5. *Obligans ad aliquid*, &c. Ut lex distinguatur à monitionibus, exhortationibus, consiliis, instructionibus &c. quæ nullam obligationem inducunt, sed tantùm directionem. Lex autem nedum dirigit, sed & ad aliquid faciendum, aut omittendum obligat.

CONCLUSIO II.

Lex variè dividitur.

1. In legem *Divinam* & *Humanam* : Lex enim omnis vel est à Deo, per divinam potestatem legem præscribente, vel ab homine potestate purè humana, leges ferente.

Lex divina iterum duplex : *æterna*, scilicet & *temporalis*. Prior est ipsamet Dei rectitudo & prima veritas, quatenus per eam omnia prorsus, ut recta sint, dirigi, & regulari debent : hinc, *Psal.* 118. *mandata & judicia Dei dicuntur veritas & æquitas*, *Omnia mandata tua veritas* ; & rursus, *Cognovi*, quia *æquitas judicia tua*, quia procedunt à Deo, qui via, veritas, vita & æquitas nostra est. Posterior est, quam

Philos. Tom. IV.

Deus in tempore creature præscripsit :

Hæc iterum duplex, naturalis scilicet & *positiva* ; Prior est quæ à Deo humanæ rationi est indita, regulans iudicium & actiones ejus, eumque obligans ad bonum faciendum & malum fugiendum, in ordine ad beatitudinem æternam. A Deo quidem est indita, ut lumen quoddam nature : non enim ideo dicitur naturalis, quasi esset à natura indita, sed quia Deus rationi naturali eam indidit, ut ipsa ratio ex natura suæ primæ veritati subordinata, ad divinum rediret principium, & ad finem ad quem homo conditus est : unde eam non præscripsit alicui solùm individuo, sed omnibus, ut cum natura in illis propagaretur. Hinc Deus dicitur *illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum*, & *signasse super nos lumen vultus sui* ; quo *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt*, &c. ut supra diximus ex D. Paulo.

Est pariter ad beatitudinem æternam ordinata, non enim alia ratione nostris est cordibus inscripta, quàm ut homini ad beatitudinem supernaturalem aspiranti regula esset, & velut directrix humanarum actionum ad finem divinum : nam, ut inquit Doctor in Prolog. quæst. 1. *Certum est, Deum esse finem naturalem hominis, licet non naturaliter adipiscendum, sed supernaturaliter*. Hinc S. Eucherius in Parænesi ad Valerium, *Primum*, ait, *instituti, ac in lucem editi hominis officium est, proprium cognoscere Auctorem, cognitumque inspicere, vitæque, id est, divinum donum, in divinum officium cultumque conferre* ; ut quod Dei munere sumpsit, Dei devotione consummetur, atque id quod ab eodè indignus accepit, eidem subiectus impendat.

Hæc autem lex naturalis iterum triplex distinguitur : 1. *Sæcra*, seu ceremonialis aut ecclesiastica, quæ Deus homini à primordio indidit, in

S

or-

ordine ad cultum divinum: nam eo ipso, quo homo ad imaginem & similitudinem Dei creatus est, ad eumque tamquam ad finem ordinatus, indidit pariter ei Deus propensionem illam naturalem ad cultum tam internum, quam externum Deo præstandum: unde factum est, ut nulla unquam tam barbara natio in orbe terrarum extiterit, quæ Deum aliquo ritu non coluerit.

2. *Moralis*, quæ homini morum præcepta præscribit, prout ad æternam beatitudinem est ordinatus, qualia sunt præcepta omnia moralia à principio naturæ homini indita ad peccatum vitandum, & Deum super omnia diligendum.

3. *Politica*, quæ hominem in societate dirigit ad ea quæ Dei & proximi amorem concernunt; qualia sunt uxoris & viri debita, familiarum cura, &c. Jure namque naturali vir & uxor sibi mutuam fidem servare debent; proli imperandi & regendi potestatem habent, prolesque eis obtemperare tenentur. Huc etiam spectant familiarum aduocationes, jura privatarum possessionum, hospitium peregrinis exhibendum, & similia, quorum præclara habes exempla in Genesi ante præscriptam legem positivam.

Positiva est, quam Deus præscripsit hominibus ratione utentibus, idque vel per se immediate, vel per homines, mediante divina potestate in ordine ad finem supernaturalem: quæ potestate Leges Ecclesiasticæ, tum à Summo Pontifice, tum à Conciliis Oecumenicis, in ordine ad suam supernaturalem conditæ sunt: licet enim omnis Legislatorum & Principum potestas & auctoritas à Deo proveniat, ut habetur Rom. 13. *Omnis anima potestati sublimioribus subdita sit, non enim est potestas nisi à Deo; quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt: itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.*

Idem habetur 1. Petri 2. cap. 6. Proverb. 8. his verbis, *Per me Reges regnant, & Legum Conditores iusta decernunt, &c.*

Omnis tamen à Deo hominibus concessa potestas, non dicitur divina, sed ea sola, quæ divina virtute, inspiratione & directione indiget, ut præscribatur, ad eumque immediate refertur; hæc namque merito divina dicitur; quippe cum Deo adjuvante, inspirante & dirigente præscribatur, eumque tamquam finem intendat.

Hæc autem lex positiva triplex, sicut & naturalis distinguitur, nimirum *sacra*, quæ dirigit ad ea, quæ fidem & religionem concernunt. *Moralis*, quæ actus morales virtutum ad vitam æternam ordinat. Et *politica*, quæ concernit regimen spirituale animarum, quatenus in unum corpus Domini mysticum, & Rempublicam Christianam adunantur.

CONCLUSIO III.

LEx humana est vel *naturalis*, vel *politica*.

Prior est, ex quæ principiis juris naturalis, dirigit ad finem purè humanum, tales sunt illæ quæ universis nationibus communi consensu servantur: putà educatio puerorum, & eorundem in bonis parentum successio, &c.

Posterior est, quæ ab hominibus potestatem habentibus in ordine ad Rempublicam conservandam est instituta.

Hæc iterum duplex, *Ecclesiastica* scilicet & *Secularis* seu *Laica*. *Prior* est quæ per potestatem à Christo concessam fideles in rebus politicis & civilibus dirigit, quatenus ad supernaturale regimen aliquo modo spectant, illique deserviunt ac subordinantur. *Laica* est, quæ hominem dirigit in iis quæ temporale & humanum regimen spectant.

Hic

Hic autem advertendum est, quòd cum plures leges ad eundem actum aliquando concurrant, & velut invicem formaliter adunentur, aut virtualiter commisceantur; idcirco usus obtrinit, ut quedam leges mixtæ dicerentur, v.g. colere Deum aliquo die, legis est naturalis; quod autem id fieri debeat Sabbato, ad Legem Cæremonialem pertinet; unde in Diem Dominicæ talis cultus in nova lege, fuit translatus. Quod verò hic cultus exhibeatur cessando ab operibus servilibus, & Missam audiendo, positivum juris est tum divini, tum humani; sicque cultus taliter Deo exhibendus, à mixta lege, seu à pluribus legibus invicem adunatis dirigitur.

Advertendum 2. Quòd etsi plures leges eundem actum sæpè præcipiant, hic tamen actus suam præcisè honestatem aut turpitudinem desumit ab ea, quæ præcisius talem actum præcipit aut vetat.

QUÆSTIO II.

An & quomodo Leges mutari possint.

NO T A N D U M 1. Legem aliquam mutari posse duobus modis, scilicet vel per *abolitionem*, vel per *detractionem*. Priori modo mutatur, quando tota rescinditur, & obligare desinit: Posteriori verò, quando secundum aliquod vel aliquem cessat obligare; & secundum aliud, vel alios obligat.

*Notand. 2. Legem aliquam abolere duobus modis, scilicet per *irritationem* & per *abrogationem*. Priori modo aboletur, quando irrita fit antequam obliget, id est, aut antequam promulgetur, aut priusquam approbetur, si approbati debeat, ut Leges Conciliorum à Summo Pontifice, aut Civiles à Principe. Posteriori modo aboletur, dum abrogatur post sui promulgationem & approbationem; ac proinde cum perfectè obligat.*

*Notand. 3. Detractionem legis fieri posse duobus modis: scilicet vel per *dispensationem*, vel per *cessationem*. Dispensatio est juris relaxatio, facta cum certa & legitima causa, ab habente potestatem & jus dispensandi; si enim non adit dispensationis causa legitima, non erit *dispensatio*, sed *dissipatio*: Si autem adit causa legitima, absit verò dispensandi auctoritas, nulla pariter erit dispensatio, sed *invalida usurpatio*: duonamque in dispensatione requiruntur, scilicet auctoritas in dispensante, & causa gravi utilitatis vel necessitatis in dispensato. *Cessatio* legis est illius totalis sublatio, quæ fit declarando ipsam ultra non obligare.*

CONCLUSIO I.

L Ex naturalis firmitè sumpta nullatenus mutari potest. Probatur: Lex mutatur vel per irritationem, vel per abrogationem, vel derogationem, vel per dispensationem: sed nullis ex his modis Lex naturalis mutari potest. Ergo &c. Major constat ex prænotatis. Minor quoad singula membra probatur.

1. *Irritare* Legem, est eam abolere prius quàm obliget, seu ante illius promulgationem & approbationem: sed lex naturalis taliter mutari nequit, quippè cum semper homines obliget ab ipsomet eorum formationis exordio: nec promulgatione indiget, quia scripta est in cordibus nostris; Ergo &c.

2. *Abrogare* legem, est eam abolere dum obligat; sed lex naturalis abolere nequit dum perfectè obligat, ergo nec abrogari. Major patet ex prænot. Minor ostenditur. Abrogare legem dum perfectè obligat, est reddere licitum, quod tali lege prohibebatur, & illius omissionem permittere, quod in lege præcipiebatur: sed nullus potest reddere licitum id quod lege naturali prohibetur, nec licitè permittere omissionem

nem illius, quod tali lege præcipitur : nam id quod lege naturali prohibetur, aut per se malum & inhonestum ; quod autem ea præcipitur, est per se bonum & honestum : sed nullus potest reddere licitum id quod est per se inhonestum ; nec permittere omissionem illius, quod per se honestum est ; aliàs Idololatria, mendacium, & perjurium fieri possent licita : & cultus divinus, misericordie opera, &c. licite omitti possent, quod, ut arbitror, nullus affirmabit.

3. *Derogare* legi, est tollere illius obligationem quoad aliquam sui partem, remanente obligatione quoad alias : sed nullus potest tollere obligationem legis naturalis quoad ullam sui partem ; ergo nec potest ei derogare. *Major* constat ex prænot. *Minor* ostenditur : Nullus potest permittere id quod per se inhonestum est, aut prohibere id quod est per se honestum : sed qui tolleretur obligationem legis naturalis, quoad aliquam sui partem, permetteret id quod per se inhonestum est, aut prohiberet id quod per se honestum est ; lex enim naturalis secundum quamlibet sui partem præcipit id quod per se honestum est, & prohibet id quod per se est inhonestum. Ergo &c.

4. *Dispensare* in lege, est eximere aliquem hominē particularem à communi obligatione legis, cæteris ad eam servandam remanentibus obligatis : sed nullus id præstare potest in lege naturali ; ergo nec in ea dispensare. *Major* constat ex prænotatis. *Min.* etiam constat : Qui enim hominem aliquem eximeret à communi obligatione legis naturalis, illi homini permetteret id quod per se est inhonestum, & prohiberet id quod per se est honestum, quod fieri non posse supra diximus. Ergo &c.

Dices 1. Lex naturalis sæpè fuit immutata, ergo mutari potest. *Pates* consequ. A facto enim ad posse, valet illatio. *Probat*ur antec. 1. De jure naturali

est, ut omnia sint communia : sed hoc mutatum est jure Gentium, quo introducta fuit rerum divisio & proprietates. 2. Jus naturale est, ut nemo retineat alienum invito domino ; sed id tollitur, ubi quis proscribitur. 3. Jus naturale est, ut omnes nascantur liberi : sed plures jure Gentium servituti mancipantur : Ergo plura sunt quæ aliquando fuerunt de jure naturali, & quæ nunc desierunt. Ergo lex naturalis mutari potest.

Nego consequ. & resp. ad 1. Omnia fuisse communia jure naturali, non quidem positivè, quasi jus naturæ præceperit rerum omnium communitatem, & prohibuerit bonorum proprietatem : sed negativè, quia nihil ab initio de hac re statutum est, nec quicquam proprium alicui à natura fuit assignatum ; omnes enim nudos natura procreat & revocat, ac proinde nullum alio ditiores efficit, sed permittit omnia in communem usum ; quæ tamen postea rationabili ac justa de causa jure gentium statutum est, ut unusquisque propria possideret : Unde cum antea nullum esset præceptum legis naturalis de rerum proprietate aut communitate, factum est præceptum juris Gentium, ut sublata communitate singuli propria haberent.

Ad 2. Dico proscriptionis legem non efficere, ut invito domino retineatur alienum, dum permanet alienum, quod esset juri naturali derogare, sed solum determinat id non debere censerī alienum, quod tempore proscriptionis ab alio possidetur.

Ad 3. Dico homines servituti mancipari, vel per propriam suam voluntatem & seclusa quacunque culpa, vel per alienam coactionem, & propter aliquam culpam admittam aut injuriam irrogatam : sed neutro modo servitus repugnat juri naturali. Non quidem primo modo, quia cum homo quilibet naturaliter sit sui juris, seipsumque

que prohibito ad quemlibet vitæ statum possit destinare; nihil sibi injuriæ faciet, si propter proprium commodum sese subjiciat alterius dominio & servituti. Non etiam secundo modo, cum enim jure naturali liceat hostem interficere in justo bello, potiori jure licebit eum servituti astringere; servitus enim morte minus malum est.

Obje. 2. Deus plerumque in lege naturali dispensavit. *Prob.* Lex naturalis vetat innocentis homicidium, rei alienæ furtivam ablationem, fornicationem admittendam, alicui injuriam faciendam; sed in his omnibus Deus dispensavit. In homicidio quidem innocentis, præcipiendo Abrahamo ut filium suum Isaac mactaret; *Genes. 22.* In furto, cum Israelitis, qui iusti sunt optima quæque Ægyptiorum furtim asportare. *Exod. 12.* In fornicatione cum Osea Propheta, qui jussu Dei accessit ad mulierem fornicariam, & fecit filios fornicationis, ut legitur, *Osea 1.* In injuria & dolo cum Jacob, qui fratrem suum Esau supplantavit, ejusque primogenituræ jura & indulta dolo abtulit. Ergo lex naturalis per dispensationem mutari potest.

Nego confeg. Quia, inquit D. August. 3. Confess. cap. 8. *Cum Deus aliquid contra morem, aut pactum quorumlibet jubet, etsi ibi nunquam factum est, faciendum est; & si omisum, restaurandum; & si institutum non erat, institutum est...* Deo enim regnatori universæ creaturæ suæ, ad ea quæ jusserit, sine dubitatione serviendum est. Quibus præmissis: *Res.* in nullo ex assignatis locis contineri prævaricationem, nec dispensationem alicujus præcepti naturalis.

Non in 1. Quia lex naturalis prohibet quidem homicidium privata auctoritate faciendum, in quo Deus cum Abrahamo non dispensaverat; quippe cum Abrahamus, non propria voluntatis sententia, sed jussu Dei, qui est

Dominus mortis & vitæ hominum, ut filium mactaret, jam manum armaverat, & ut feriret, extenderat.

Non in 2. Quia lex naturalis prohibet non accipere rem alienam quandiu aliena est, neque in illa dispensavit Deus cum Israelitis; non enim eis concessit, ut acciperent & asportarent vasa Ægyptiorum tanquam aliena, sed tanquam propria, ratione donationis à Deo; cum enim *ejus sit terra & plenitudo ejus, orbis terrarum, & universi qui habitant in eo;* Merito jure potuit dictis bonis Ægyptios spoliare propter eorum peccata & abusum illorum bonorum, eaque Israelitis tanquam propria concedere, in mercedem impensis & non compensati laboris, quem Ægyptiorum gratia subierant tempore suæ captivitatis.

Non in 3. Quia Lex naturalis vetat accedere ad mulierem sine prævio contractu matrimoniali: nec in hoc Deus cum Osea dispensavit; sed ei concessit, seu potius jussit, ut eam, quæ prius fuerat fornicaria, duceret in uxorem, ad eamque affectu maritali & conjugali accederet, ut commentatur D. Hieron. in cap. 1. *Osea*, & D. August. *lib. 22. contra Faustum cap. 8.* Nec refert quòd filii ex eis geniti dicantur *filii fornicationis*; tales enim dicuntur, non quòd ex legitimo matrimonio non fuerint geniti; sed quia vel tales habebantur apud vulgus, qui nesciebant inter Oseam & mulierem initum fuisse contractum matrimonialem: vel quia oriebantur à muliere, quæ prius fuerat publica fornicaria: filii namque parentum labe & infamia sæpè notantur.

Non denique in 4. Nam præterquàm quòd S. August. & alii SS. Patres contendunt Jacob factum, non fuisse mendacium, sed mysterium, & futuræ veritatis indicium & figura, quæ prædicebatur primogenituram Judæorum ad gentes fore transferendam, verè Jacob primogenitus reputari debebat, quia

quia Esau pro lenticula pulmento sua primogenita vendiderat, & cesserat.

Objic. 3. Pueri & amentes obligari non possunt ad observantiam legis naturalis, quippe cum eam servare nequeant; ergo saltem cum eis dispensari poterit.

Transseat antec. Nego consequ. Solum enim cum eis dispensatur, qui ad legis observantiam tenentur; ac proinde cum pueri & amentes legi non astringantur, quia solum lex præscribitur ratione utentibus, idcirco cum eis non dispensatur.

CONCLUSIO II.

L Ex qualibet positiva, sive divina, sive humana mutari potest.

Probatur 1. Leges illæ mutari possunt, quæ possunt vel irritari, vel abrogari; sed tùm leges positivæ divinæ, tùm humanæ irritari possunt & abrogari. Ergo & mutari.

Probo. min. quoad 1. partem. Irritare legem, est eam abolere antequam obliget, sed omnis lex positiva taliter potest aboleri: tùm quia constituta, potest non approbari aut non promulgari; ita ut qui illam tulit, vel revocet antequam promulgetur, vel non approbet, si debeat approbari, ut plerumque constat in legibus humanis, sive ecclesiasticis quæ ut plurimum pendunt ab approbatione Summi Pontificis, sive civilibus quæ Principum approbationi subjiciuntur.

Probatur min. quoad 2. membrum, & quoad primum confirmatur. Abrogare legem, est eam abolere dum jam obligat; sed lex positiva, sive divina, sive humana, potest aboleri dum jam obligat; ergo potest abrogari. *Probatur min.* Omnis Legislator potestatem habens legem pro libito condendi, habet pariter potestatem suam legem abrogandi & destruendi; est enim dominus suæ legis; sed Deus habet po-

testatem condendi leges divinas positivas, easque pro libito condidit: ergo habet etiam potestatem destruendi aut abrogandi hujusmodi leges; qui enim potestatem habet obligandi, habet etiam potestatem eximendi ab obligatione. Idem dicendum de Summo Pontifice respectu Legum Ecclesiasticarum, & de Principe respectu legum civilium.

Hic obiter adverte legem divinam positivam mutari posse quinque modis.

1. *Ratione status.* Quando pro uno tantum statu lex fertur; sic mutata & abrogata est lex Circumcisionis, & aliæ Mosaicæ leges, quæ Christum Dominum venturum præsignabant, quia illæ pro solo statu legis Mosaicæ erant institutæ.

2. *Ratione materia.* Dum id mutatur quod in se vel in sui circumstantiis erat materia legis; sic præceptum de furto non faciendo cessavit apud Hebræos in spoliatione Ægyptiorum, quia illa Ægyptiorum bona Deo decernente facta sunt propria Hebræorum in mercedem laborum ab eis propter Ægyptios assumptorum.

3. *Ex mera Dei voluntate.* Quando Deus expressè præcipit & mandat contrarium ei, quod prius ordinaverat.

4. *Ratione regule Charitatis,* ubi præstantius aliquod præceptum servandum occurrit, nec servari potest, nisi prætermittendo præceptum minoris excellentiæ; sic v.g. præceptum charitatis erga nos de conservanda vita propria, desinit, ubi occurrit occasio morti sese tradendi propter salutem proximi procurandam; *Majorem enim dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis,* inquit adorandus Salvator Joann. 15. Cum enim inquit D. Bonaventura in *Breviloquio*, objectum charitatis sit vel *supra nos*, puta Deus; vel *infra nos*, ut anima nostra; vel *juxta nos*, id est, anima proximi; vel *infra nos*; idque

quatuor modis, nimirum, vel *infra proxime*, scilicet corpus nostrum; vel *mediate*, scilicet corpus proximi; vel *remote*, qualia sunt bona nostra, vel *remotissime*, qualia sunt bona proximi. *Regula charitatis est*; ut Deum plus quam animam, animam nostram plus quam animam proximi; salutem animæ proximi, plus quam corpus nostrum; corpus nostrum, plus quam corpus proximi; corpus proximi, plus quam bona nostra; & bona nostra, plus quam aliena diligamus.

5. *Ratione præceptorum impossibilium simul occurrentium*. Sic præceptum de reverentia & obedientia parentibus exhibenda, locum non habet, ubi incumbit aliquid præstandum ad animæ suæ salutem, aut Dei cultum & obsequium, ut diximus in *q. præmial.* §. 2. circa finem.

Quæres 1. Quidnam requiratur, ut Lex obliget.

Respondeo, ut lex aliqua obliget, potissimum requiri cognitionem legis talis, quæ cognitio quantum ad legem naturalem habetur ab ipso lumine naturali nobis indito, & quantum ad legem positivam, habetur per promulgationem, id est, solemnem publicationem legis in loco publico; idcirco ignorantia invincibilis cujuscunque legis excusat transgressores ejus; tunc autem ignorantia legis est invincibilis, quando impossibile est haberi cognitionem talis legis. Sic amentes & pueri habent ignorantiam invincibilem legis naturalis, adeoque excusantur, quidquid agant contra legem, siue naturalem, siue positivam. Sic etiam habemus ignorantiam invincibilem legis positivæ, quando non est promulgata, aut saltem intimata, id est, nobis in particulari significata; quapropter Deus ipse voluit suam legem solemniter promulgari in monte Synai.

Quæres 2. Qualiter fieri debeat promulgatio legis humanæ.

Respondeo, ad id duo requiri ex communi usu. 1. Ut Legislator externo quodam signo proponat & manifestet subditis suam voluntatem. 2. Ut solemni ritu id faciat. Prius requiritur propter notitiam & directionem, posterius propter obligationem; nam neque subditi possunt cognoscere voluntatem sui Principis, & secundum eam dirigere suas actiones, nisi sit illis externo signo proposita & manifestata; neque Princeps censetur illam proponere & manifestare, ut Princeps, cum potestate obligandi, nisi solemni ritu id faciat.

Ex his infero non sufficere ad vigorem legis, ut eam Pontifex, aut Imperator in Senatu coram suis Consiliariis proponat, sed ultra requiri, ut eam populo notam faciat.

Quæres 3. Utrum Legislator teneatur suis legibus.

Resp. 1. Deus non teneri; Deus enim nulli legi positivæ astringitur. 2. Dico alios Legislatores teneri ad servandas suas leges quoad vim directivam, & peccare si eas non servant; ut definitum fuit in Jure Canonico, Canone Cum omnes. De constitutionibus. Et Jure Civili lege 1. §. Quod quisque juris in alterum statuerit. Hinc Christus Dominus objurgat Pontifices Judæos Matth. 23. qui alligabant onera gravia & importabilia, & imponebant in humeros hominum, cum digito suo nollent ea movere. Dico 3. eos ad id non teneri quoad vim coactivam & punitivam, quia etsi contra suam legem peccent, non tamen rei & consilii sunt pœnæ impositæ per legem; quia nemo potest legitime cogi aut puniri, nisi à superiore; sed Legislatores non habent superiorem in Repub. Ergo non possunt cogi aut puniri; proindeque neque suis subjacere legibus quoad vim punitivam & coactivam.

SECTIO TERTIA.

*De Habitibus directivis actionum
humanarum.*

Habitibus nomen, variis quidem, sed præsertim tribus modis usurpatur à Philosophis. 1. Quatenus significat possessionem alicujus rei, quo sensu dicimur habere domum vel agrum. 2. Quatenus designat vestem corpori circumpositam, qualiter usurpatur in ultimis Logicæ categoriis. 3. Prout denotat qualitatem perfectivam substantiæ in operando: quo sensu duplex distinguitur, *infusus* videlicet, & divino munere nobis sine nobis concessus; & *acquisitus* per repetitio ejusdem speciei actus, de quo solum fit.

QUESTIO I.

*An, & cui potentie inesse possit
habitus.*

NO T A N D. 1. Duplex esse subjectum, cui inesse possunt habitus, remotum scilicet & proximum. Illud est ipsa res quæ habitum suscipere dicitur; hæc autem est facultas seu potentia, cui talis habitus inhæret, quamque dirigit & juvat in suis actionibus eliciendis.

Notand. 2. Tres desiderari conditiones, ut facultas alicujus habitus capax dicatur. 1. Ut sit indifferens ad rectè vel malè operandum. 2. Ut aliquam patiatur difficultatem in operando, quæ per habitum possit amoveri. 3. Ut nedùm facilius & rectius facultas operetur per habitum, sed ut ipsi habitus determinativè concurrant cum potestate, cui insident ad suas promendas actiones. Triplex est enim habituum in nobis beneficium. 1. Facultates nostras rectificant. 2. Facilitatem conferunt. 3. Determinant.

Notandum 3. Apud recentiores Philosophos variam & multiplicem esse de habitibus controversiam. *Primò* quidem conveniunt omnes Catholici admittendos esse habitus supernaturales, eosque jugiter perseverantes in subjectis, quibus divinitus infunduntur; & quibus conferunt non solum facilitatem, sed præsertim virtutem & efficaciam agendi & exerendi actus ipsis conformes. Consentienti pariter ipsis habitus esse aliquid positivum realiter & actu distinctum à facultate cui inhærent. Fides enim spes & charitas in infantibus baptizatis divinitus infusæ jugiter perseverant, proindeque sunt aliquid positivum realiter distinctum ab intellectu & potestate, quibus insident. Verùm difficultas est de habitibus naturalibus seu de facilitate comparata per repetitionem actuum; quæritur enim utrum illa facilis sit quædam qualitas positiva, an verò quidpiam aliud. Qua de re multiplex est sententia; sunt enim qui affirmant illam facilitatem non esse distinctam realiter à terminis actionum vitalium, quæ eliciuntur à facultatibus, habitu seu hac facilitate præditis. Conveniunt enim potentias vitales aliquos producere terminos immediatè; sic v. g. intellectus producit speciem expressam, quæ verbum mentis appellatur. Voluntas pariter producit terminum qui pondus appellatur, metaphora ducta à corporum gravitate; sicut enim corpora per suam gravitatem feruntur ad suum centrum, ita voluntas per suum amorem tendit ad bonum verum aut apparens, quod ab intellectu ipsi representatur: unde tritum illud Sancti Augustini; *Pondus meum, amor meus, illo feror, quocumque feror*. Illi autem termini actionum vitalium, sunt in duplici differentia; alii enim non diu perseverant in facultatibus à quibus producuntur, sed actionibus peractis statim evanescent; sic species visiva pera-

peracta visione evanescit, ut constare videtur ex eo quod in intellectu non sit peractæ visionis representatio & memoria: aliæ verò sunt species, aliæque termini diu perseverantes in facultatibus à quibus sunt producti.

Sunt etiam inter Philosophos, qui existimant habitus, nec esse terminos actionum vitalium seu species expressas; nec qualitates positivas inhærentes facultatibus, & eas facilitantes ad actum; sed trita quædam vestigia in nobiliori parte cerebri impressa, quibus præsertim & intellectus & phantasia dirigantur & facilitentur in suis actionibus. His ita præmissis determinandum est primò, utrum admittendi sint aliqui habitus naturales, quibus facultates juventur & facilitentur in suis operationibus: secundò, in quibus subjectis & facultatibus admittendi sint illi habitus.

CONCLUSIO I.

Admittendi sunt in nobis habitus.

Probat. Habitùs est qualitas rectificans, facilitans & determinans potentiam in operando: sed talis qualitas in nobis est admittenda, ergo & habitus. *Major est evidens*, nomine siquidem habitus, nihil aliud intelligimus. *Minor probatur* ipsamet experientia, qua constat facultatem nostram motricem per repetitos actus scribendi, saltandi, pulsandi citharam, aliquid obtinere, quo rectius, facilius, & magis determinatè similes actus repetat: sed illud est habitus. Similiter in intellectu existunt species quædam, quarum beneficio intellectus actuum præteritorum recordatur; sed hujusmodi species sunt habitus naturales, siquidem efficiunt ut intellectus facilius & promptius res naturales jam cognitæ iterum cognoscat: igitur admittendi sunt habitus naturales.

Philos. Tom. IV.

Dices 1. Potentia sola sufficiens est ad eliciendas suas actiones; ergo frustra potentie additur habitus.

Distinguo antec. Sufficiens est absolute & simpliciter, ita ut sine ullo prorsus habitu operari possit, *Concedo*: sufficiens est ad melius esse, id est, ad rectè, promptè & expedite operandum, *Nego*: Habitùs enim non tribuunt facultatibus primam operandi virtutem, sed tantummodò rectitudinem, facilitatem & determinationem.

Inflabit: Si facultates naturales indigerent habitu ad operandum, sequeretur quod ex se & natura sua non essent perfectæ: sed hoc est falsum atque injuriosum Deo, cujus perfectæ sunt opera, *Vidit enim cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.*

Distinguo sequelam majoris. Essent imperfectæ simpliciter & secundum entitatem, *Nego*: secundum quid & penes modum operandi, *Concedo*: Fateor equidem facultates naturales esse perfectas secundum entitatem, & vim agendi: quoniam autem aliquæ sunt quæ ad unicum agendi modum non sunt determinatæ, sed possunt bene & malè suos producere effectus, hinc est quod illæ egeant habitu, ut promptius & rectius operentur.

Urgetur. Remotio impedimentorum sufficit ad comparandam illam facilitatem & promptitudinem, igitur ad id non sunt necessarij habitus.

Disting. antec. Remotio impedimentorū sufficit ad comparandam facilitatem negativam & extrinsecam, *Concedo*: ad comparandam facilitatem positivam & intrinsecam, *Nego*: Tamen enim intellectus v. g. nulla habeat impedimenta ex parte objecti, vel organorum sensuum, objectorum species excipientium; nihilominus experientia constat quod multò facilius & melius rem aliquam cognoscit post repetitionem actionum seu cognitionum circa illam, quàm ubi eam primò cognovit;

T

vit;

vit: igitur illa facilitas non est simplex impedimentorum remotio.

Dices 2. Quocunque habitu in voluntate proposito, semper remanet indifferens: ergo habitus ipsam non determinat.

Distinguo antec. Remanet indifferens indifferentia contradictionis, qua potest agere vel non agere *Concedo*; indifferens est indifferentia contrarietatis secundum quid, *Nego*. Licet enim voluntas habitu iustitiæ prædita, aliquem iniustitiæ actum pro innata sua libertate elicere possit, si id decernat absolute & simpliciter; nihilominus tamen secundum quid determinatur ad actus iustitiæ eliciendos, ubi paratæ aderunt occasiones & circumstantiæ.

CONCLUSIO II.

Habitibus secundum entitatem non sunt species expressæ, seu termini actionum vitalium, neque trita vestigia in nobiliori parte cerebri remanentia: sed sunt qualitates positiæ per repetitionem actuum in facultatibus productæ & perseverantes, ipsasque dirigentes & facilitantes in suis actibus eliciendis. Hæc conclusio tres habet partes, quarum.

*Probat*ur prima. Idem esse debet iudicium de cæteris habitibus facultatum, atque de iis qui sunt in intellectu: sed habitus qui sunt in intellectu non sunt species expressæ, neque termini vitales; igitur in eis non est constituenda ratio formalis habitus. *Major constat: minor probatur.* Tum, quia habitus est principium cum intellectu, seu comprincipium ad producendos terminos intellectuales seu species expressas: igitur ipse habitus non est illa species expressa, alioqui esset causa sui ipsius, & seipso prior. Tum, quia possunt esse species expressæ in intellectu absque eo quod habitus in ipso perseveret; potest enim aliquis ad fidem con-

versus, conservare species suorum errorum præteritorum, nec tamen amplius habere habitum erroris, non solum formaliter, sed etiam materialiter: si enim habitus erroris in ipso perseveraret materialiter seu secundum entitatem, inclinaret ejus intellectum ad assentiendum prioribus erroribus, ea enim erat ratio & efficacia istius habitus erroris ante illius hominis conversionem; cujus contrarium cum ille expeririatur, concludendum est habitum non idem esse cum specie expressa. Tum denique, quia in eo non consistit habitus quod perit manente habitu; sed species expressa perit manente habitu: remanet enim habitus in Philosopho dormiente, perit autem in eo species expressa: siquidem illa species est verbum formale, seu formalis intellectio. At in dormiente non remanet formalis intellectio, alioqui dormiens esset formaliter intelligens, quod est absurdum: igitur habitus non est species expressa, neque terminus vitalis intellectionis.

Dices. Non sunt multiplicanda entia sine necessitate, sed nulla est necessitas distinguendi habitus à speciebus expressis: siquidem termini actionum vitalium superfluitates possunt præstare ea, quæ habitibus naturalibus tribuuntur; possunt enim efficere, ut facultates facilius & promptius operentur; igitur dec.

Nego min. Neque enim species expressæ id efficere possunt, quod præstant habitus, quippe cum illa species pereant, habitibus remanentibus in intellectu, ut dictum est.

Instabis. Species expressæ non pereunt remanente habitu, siquidem illius speciei beneficio recordatur intellectus prioris intellectionis; igitur illa perseverat.

Nego subsumptum. Illud enim perit transacta actione, quod ab ea pendet in fieri & conservari; sed species expressæ.

pressa pendet ab actione tam in fieri , quam in conservari , illa namque species est terminus vitalis actionis : hic aurem perit transacta actione , ut patet in specie expressa visionis . *Ad probationem* dico , intellectum recordari beneficio habitus seu qualitatis productæ per intellectionem : quam qualitatem perseverantem , si speciem expressam appellare volueris , per me licet , tunc enim erit tantum inter nos quæstio de nomine .

Probat. 2. pars. Nimirum quod habitus non sint formaliter trita vestigia in nobiliori parte cerebri impressa ; tum , quia eodem modo judicandum est de cæteris habitibus , quo modo judicatur de habitibus intellectus & facultatis motricis , sed habitus intellectus & facultatis motricis non sunt illa trita vestigia ; non quidem habitus facultatis motricis , siquidem oppositæ sententiæ Assertores dicunt facilitatem facultatis motricis consistere in certa dispositione nervorum & spirituum animalium , qui per nervos tanquam per meatus transcurrere possunt , & operationem facilitare . Ergo non consistit in trita cerebri vestigiis .

Eadem etiam veritas constat *de intellectu* ; siquidem habitus intellectus non solum denominativè , sed etiam subjectivè debent esse in intellectu ; nam habitus in ea facultate debet residere , quam dirigit & faciliat ad operationem : igitur cum habitus intellectus ipsum ita dirigant & faciliant , necessum est quod in ipso tanquam in subiecto immediato resideant ; neque enim una potentia faciliatur ad actum per qualitatem in altera potentia residentem . *Tum* , quia habitus intellectus sunt spirituales , non solum denominativè , sed etiam entitativè & formaliter : sed trita illa vestigia in cerebro impressa , non sunt quid spirituale , sed aliquid corporeum : igitur &c. *Tum denique* , quia habitus intellectus pro-

ducuntur per actus intellectus : at actus intellectus , cum sint omnino spirituales , non possunt producere trita illa vestigia in cerebro , quippe cum illa debeant esse quid corporeum & materiale : igitur &c.

Dices. In eo consistit habitus intellectus , quo posito habet facilitatem in operationibus , & quo sublato illam amplius non habet ; atqui ita est de vestigiis impressis in cerebro ; ut constat in ebriis , & phreneticis , in quibus cum illa vestigia præteritæ intellectionis dissipentur , non habent amplius facilitatem intelligendi .

Nego min. 5. ad ejus probationem. Dico difficultatem intelligendi in stultis & ebriis non provenire ex dissipatione vestigiorum illorum , sed ex vicio & perturbatione organorum inservientium ad excipiendas species intentionales , & eas ad phantasiam & intellectum transmittendas .

Tertia pars constat ex præcedentium refutatione , atque veterum omnium Philosophorum auctoritate & sententiæ : Conveniunt enim illi & docent habitus esse qualitates in nobis jugiter permanentes , quomobrem habitum inter species qualitatis categoricæ recensent . *Idque* probabilius esse suadet hæc ratio , quod habitus debeant esse aliquid perseverans in facultatibus , eas intrinsecè afficiens , illasque inclinans & faciliat ad operandum , quod augeri possit ex repetitione actuum ejusdem rationis . Porro ista omnia facilius in qualitatem , quam in aliquid aliud refunduntur : igitur &c.

CONCLUSIO III.

Nulli insunt habitus rebus inanymatis , nec facultatibus non cognoscitivis , nec sensibus externis . Prima pars est evidens : nam , inquit Arist. 2. *Ethic.* etsi millies lapis moveatur sursum , ad hunc tamen motum majorem

non habebit facilitatem in ultima projectione, quam habuit in prima, eo quod sit potentia naturaliter determinata ad suum actum eodem modo producendum.

Secunda & tertia pars etiam constant: Illæ enim facultates ad unum actum eodem modo producendum per se sunt determinatæ, ut ipsamet testatur experientia. Dixi, *per se*; per accidens enim contingere potest, ut digestiva & visiva facultas aliquam difficultatem patiantur, illa quidem vel propter alimentum cruditatem, aut redundantiam, vel propter corporis intemperiem, vel propter excessum aut defectum caloris naturalis, vel alia de causa: hæc verò propter vitium visorium organum, medium vitiatum, objectum improporcionatum, spirituum visualium penuriam aut redundantiam, &c. Hæ autem difficultates, non per generandum in eis facultatibus habitum, sed per medicamenta debent amoveri.

CONCLUSIO IV.

Admitti possunt habitus in potentia motrice, respectu actionum artificiosarum. Ita Doctor in 3. d. 33. q. unic. Tum quia potentia motrix sentit difficultatem & indifferentiam in suis operationibus, quæ potest amoveri, ut patet in Pictore, in tangente citharam, &c. Tum, quia experimur eos facilius ea opera exsequi, cum multo usu confirmati fuerint.

Dices 1. illam facilitatem esse refundendam in artem, quæ est in intellectu, & consequenter nullum esse admittendum habitum in potentia motrice.

Nego antec. Videmus enim multos artium regulas optimè callentes, qui defectu exercitii patiuntur difficultatem.

Dices 2. Si sit habitus in membris externis ad actiones artificiosas, debet produci per motum localem; sed mo-

tus localis nihil producit, ex *Aristotele*. Ergo habitus non producitur illo motu, & consequenter nullus erit.

Resp. concessa maj. distin. min. Nihil producitur per motum localem, quod sit extra potentiam, *Concedo*; quod sit in ipsa potentia, *Nego*.

Dices 3. Habitum ille vel est in potentia motrice, vel in alia potentia: non in potentia motrice, quia non est passiva, sed activa; si in alia potentia non erit habitus potentiæ motricis. Ergo in tali potentia non est habitus.

Resp. Habitum recipi in potentia motrice: ipsa enim est activa primario, & receptiva secundario; neque hoc est absurdum, quia intellectus agit intelligendo, & patitur recipiendo suam intellectionem; sic potentia motrix agit producendo actionem, & patitur recipiendo qualitatem.

CONCLUSIO V.

In appetitu sensitivo & phantasia hominis sunt aliqui habitus.

Probatur de utraque potentia. Omnis potentia, quæ ex se est indifferens ad hoc vel illud agendum, sentitque in suis operationibus obeundis difficultatem, eget habitu: Ergo ut determinetur & expedita reddatur, debet in illa esse habitus: sed appetitus & phantasia hominis sunt huiusmodi. Ergo indigent habitu. *Probatur min.* Quia hæc utraque potentia, licet habeat naturalem inclinationem ad sua objecta sensibilia, sive appetendo, sive de his cogitando, habet præterea aliam inclinationem ex conjunctione cum ratione & voluntate ad obediendum rationi & voluntati: sed cum imperio voluntatis applicantur ad hoc, vel illud cogitandum, aut appetendum, sensim assuescunt cognoscere aut apprehendere sub ratione convenientis, aut disconvenientis rectæ rationi; quod tamen nunquam ex instinctu naturali se-

fecissent, si à seipsis determinarentur naturaliter. Ergo id habent beneficio alicujus habitus acquisiti.

Confirmatur. Experientia enim constat viros aliquos in jejuniis, & aliis afflictionibus corporis, nullam sensus interioris pugnam sentire, quòd aliunde oriri non potest, quàm quia longo usu sensus interior contraxit habitum conformandi se judicio rationis.

CONCLUSIO ULTIMA.

In intellectu & voluntati hominis insunt habitus.

*Probat*ur auctoritate Arist. 1. *Eth. cap. ultimo*, & alibi pluries, & ex communi Philosophorum consensu, qui virtutes dividunt in intellectuales & morales.

Deinde. Experientia, quia ex assidua exercitatione tam in intellectu, quàm in voluntate, unusquisque experitur novam in dies facilitatem ad eadem opera exercenda, ad quæ prius sentiebat difficultatem: sed hæc major facilitas refindi non potest, nisi in aliquam habilitatem acquisitam, qua potentia juvetur ad facilius operandum: hæc autem habilitas vocatur habitus. Ergo in intellectu & voluntate sunt habitus.

Denique. In iis potentiis sunt habitus, quæ sunt natura sua indifferentes ad varios actus exercendos, & carent ex se perfectissimo modo operandi, quem acquirere possunt, qui est promptè faciliè operari: sed intellectus & voluntas sunt hujusmodi. Ergo sunt capaces habitus. *Probat*ur min. Nam voluntas, cum intrinsicè & formaliter libera sit, sæpe patitur magnam difficultatem in quibusdam virtutum actibus exercendis, quæ difficultas per repetitionem actuum paulatim minuitur, & in ejus locum succedit operandi facilitas, ut constat experientia.

Idem quoque patet de intellectu, qui licet intrinsicè & formaliter non sit

liber, extrinsecè tamen liber est, quatenus subjacet in multis actibus arbitrio & libertati voluntatis, à qua applicatur ad hoc, vel illud agendum, hoc vel illud judicium faciendum, in quo sæpè difficultatem patitur; ut cum ex imperio voluntatis fertur judicium de iis rebus, quarum non habet evidentiam, quales sunt res quæ sub fidem & opinionem cadunt, quæ difficultas per frequentes actus circa res illas minuitur, majorque facilitas paulatim comparatur. Ergo tam in intellectu, quàm in voluntate admittendus est habitus.

Dices 1. Superfluum est habitus in ea facultate quæ est determinata ad unum: atqui intellectus est facultas quæ est determinata ad unum; determinatur enim ad assentiendum principiis primis, necnon demonstrationi & conclusioni evidenter deductæ; igitur non est admittendus habitus in intellectu.

Distin. maj. Non est admittendus habitus in ea facultate quæ determinatur ad unum, tam quoad substantiam, quàm quoad modum. *Concedo*: quoad substantiam tantum, *Nego*; similiter *distin. min.* neganda est *conseq.* Fateor equidem intellectum determinatum esse ad assentiendum veritati evidenter cognitæ, ita ut ipsi non possint dissentiri; at non ita determinatus est quoad modum: neque enim tanta facilitate prima vice assentitur veritati propositiæ, quanta post pluries repetitos actus.

Dices 2. Facultas, ejus actus fieri non potest majori aut minori cum difficultate aut facilitate uno tempore, quàm alio, non eget habitu: sed talis est actus voluntatis, cum enim hic fiat in instanti, non potest fieri facilius aut velocius uno tempore quàm alio.

Respond. ad majorem, habitum non tantum desiderari in facultate, ut illa promptius & velocius operetur; sed etiam ut operetur cum minori contentione;

tione: porro voluntas agit cum minori contentione quando habet habitum, quam dum eo privatur, ac subinde habitus etiam in ea desideratur.

Inflabit. Ubi minor est contentio facultatis in operatione, ibi minus est meritum; igitur si habitus efficiat minorem contentionem in facultate, in ipsa minus erit meritum: porro quod meritum minuit, non debet admitti, igitur nec habitus.

Disting. maj. Si minor sit difficultas tam ex parte operis quam operantis, *Concedo*: si sit tantum ex parte operantis, *Nego*. Porro habitus minuit quidem difficultatem ex parte operantis, quia juvat & faciliat potentiam in exercitio suarum operationum: at non minuit ex parte operis, quia opus non immutat, ac proinde meritum non minuit, quin imò meritum auget. Opus enim eo magis meritorium est, quo promptius & majori cum affectu fit.

Urgetur. Ubi plus est pœnæ in eliciendo actu propter Deum, ibi majus est meritum; sed facultas, quæ caret habitu, magis laborat in elicienda sua actione: igitur amplius meritum habet.

Respon. negari posse majorem: Dignitas enim alicujus actus non attenditur præcisè secundum majorem vel minorem pœnam; siquidem nulla major pœna, quam in inferno, ubi nullum est meritum; sed considerari debet per ordinem ad affectum operantis.

Respon. 2. distinguen. min. Facultas quæ caret habitu, majorem habet difficultatem, ex parte operantis, *Concedo*: ex parte operis, *Nego*. Porro meritum non attenditur penes difficultatem operantis, sed penes difficultatem operis, quod quo nobilior & laboriosius est ex se, eo meritum est majus; tamen enim Martyres aliqui mortem & cruciatum summa cum lætitia passi sunt, nihilominus, quia martyrium est præstantissimus actus charitatis, hinc est

quod etiam uberiores habeat repositam mercedem.

QUESTIO II.

A quo, & quando producat habitus.

CIRCA hanc questionem, triplex est resolvenda difficultas. 1. An habitus producantur per actus nostros, an per solam potentiam. 2. An producantur per actus internos, an per externos. 3. An per primum actum, an per omnes actus.

Notandum 1. nullum habitum, sive intellectus, sive voluntatis, aut alterius facultatis, esse nobis à natura inditum; sed acquiri studio, labore, & industria.

Notandum 2. duplicem esse actum, internum scilicet & externum; v. g. velle reddere unicuique quod suum est, est actus internus iustitiæ: redditio verò externa est actus externus.

Notand. 3. habitum duobus modis considerari, 1. Quoad naturam. 2. Quoad modum. Secundum naturam, est qualitas aliquid inclinans potentiam ad agendum; secundum modum, est qualitas firmiter inhaerens subjecto, & reddens potentiam expectatam & promptam ad operandum.

CONCLUSIO I.

Actus concurrunt effectivè ad productionem habitus; non verò solum dispositivè.

Probat per primam partem ex 2. Et b. ubi Philosophus abundè probat virtutem, quæ est habitus, non esse à natura insitam, sed actibus comparari. *Deinde.* Habitum non est à natura, ut supponitur ex Philosopho. Ergo à potentia, vel actu: sed non est à potentia, saltem immediatè. Ergo ab actu. *Prob. min.* Quia potentia est indifferens ad multos habitus producendos; Ergo opus est actibus, qui eam determinent, ut ad ha-

habitum, v.g. temperantiæ, fortitudinis, aut similem producendum verè & effectivè concurrat. *Denique*. Habitus nihil aliud est, quàm facilitas, qua potentia suos actus pròptius exsequitur; sed talis facilitas efficienter acquiritur per actus. Ergo & actus concurrunt effectivè ad productionem habitus.

Probatur 2. pars. Ut dispositio simpliciter est necessaria ad productionem formæ in subiecto, est etiam necessaria ad ejusdem formæ conservationem; v.g. siccitas respectu caloris, & calor respectu formæ ignis: sed habitus conservatur sine actu in nobis dormientibus nihilque agentibus: Ergo actus non concurrunt dispositivè solum ad productionem habitus.

Obijciunt ex 1. Physic. textu 17. Ad habitum non datur motus: Ergo habitus nequit per actus produci.

Resp. Philoſ. per motum intelligere mutationem solam sensibilem & rei sensibilis, v.g. caloris, qualis non reperitur in habitu, cum sit qualitas insensibilis.

CONCLUSIO II.

Habitus producuntur per actus internos & immanentes, non autem per externos, nisi fortè per accident.

Probatur prima pars. 1. Exemplo justitiæ, quæ acquiritur per multos actus volendi reddere unicuique volens suum est: sed tales actus sunt interni, ergo habitus producuntur per actus internos. *Probatur min.* Nam per illos actus debet comparari justitia, qui in eadem facultate recipiuntur, in qua est ipsa justitia: sed solum ipsi actus volendi reddere unicuique quod suum est, sunt in voluntate respectu justitiæ comparandæ: Ergo per actus internos justitia comparatur. *Deinde.* Fieri potest, ut quis externas virtutum actiones exerceat, nec tamen studiosus extet; ut si quis invitè reddat alicui quod suum

est, vel pecuniam pauperibus eroget, ut videatur liberalis; & è contra fieri potest, ut quis habitum justitiæ acquirit, etiam si nullas actiones externas exerceat, dummodò efficaciter exerceat internas.

Probatur 2. pars. Licet enim actus externus non producat per se habitum, tamen per accidens aliquid conferre potest ad ejus productionem, quia efficit ut actus studiosi non sint ita difficiles; si enim ob charitatem eleemosyna sit largienda, id ab eo fiet facilius, qui sæpè ob inanem gloriam eleemosynam largitus est.

Obijciens Aristotelem 9. Metaph. docentem per actiones immanentes nihil fieri: sed actus intellectus & voluntatis sunt actus immanentes: Ergo non possunt generare habitum.

Resp. Arist. comparare actus immanentes cum transeuntibus, & velle transeuntis aliquid externum producere, non sic immanentes: non negat tamen hos aliquid producere in potentiis, à quibus exercentur.

CONCLUSIO III.

Habitus secundum substantiam, produci potest per unicum actum: Secundum verò modum, minimè. Hujus conclusionis duæ sunt partes, quarum prima tribuitur Doctóri Subtili in 2. dist. 17. q. 3.

Probatur 1. Nam per primum actum temperantiæ, v.g. aliquid producitur, vel nihil; non potest autem dici quod nihil producatur, aliàs potentia post ipsum actum esset æquè indispota ac antea, quod est contra experientiam. Deinde, non esset major ratio, cur aliquid produceretur per secundum, vel per tertium, & alios sequentes actus, cum omnes isti actus sint ejusdem naturæ. Dicendum est ergo produci aliquid; sed nihil aliud, quàm habitus: Ergo, saltem quoad naturam, habitus

tus producit per unicum actum.

Probatur secunda pars. Nam modus habitus est, quod sit qualitas, ita, hinc ter potentia inhaerens, ut ab ea difficile moveatur: sed habitus per unicum actum comparatus, non est difficile mobilis, nec tantam facilitatem in agendo potentia tribuit, sed eam tantummodo inclinat quomodolibet: Ergo habitus quoad modum producit per plures actus.

QUESTIO III.

Quomodo augeri, & minui, ac desinere possit Habitus.

NOTAND. 1. Duplex esse augmentum, extensivum scilicet, & intensivum. *Intensivum* est, quo potentia per similes actus, magis ac magis circa suum obiectum, & secundum eandem ejus partem perficitur. *Extensivum* est, quo, habitu jam circa unam partem obiecti comparato ad aliam fit progressio; sic qui hominis notitiam est assequutus, se confert ad cognoscendas ejus proprietates. Quæstio autem de priori augmento procedit, non de posteriori.

Notand. 2. Actus esse in triplici differentia, si cum habitu conferantur; sunt enim quidam æquales, alii intensiores, alii denique remissiores: v. g. supponatur habitus temperantia comparatus per tres actus; status questionis est, utrum augeri possit per remissiores, utpote per unum, aut duos; an per æquales, ut per tres; an denique per intensiores, ut per quatuor, aut sex. D. Thomas & ejus Sequaces volunt intendi solum per intensiores actus: Doctor noster problematice etiam sustinet habitum posse intendi per remissiores & æquales.

Notandum 3. Habitum posse spectari duobus modis ex Doctore in 2. d. 7. q. unica. Primò quatenus nondum pervenit ad terminum suæ perfectio-

nis. Secundò quatenus solum terminum attingit; omnis enim qualitas naturalis certum habet terminum, quo ubi pervenit, non potest amplius intendi, ut diximus in Physica.

Notand. 4. Formam aliquam duobus modis corrumpi posse. 1. *Privativè*, per subtractionem influxus causæ talem, formam conservantis, sic lumen in aere deperditur per absentiam Solis. 2. *Positivè*, idque duobus modis, formaliter scilicet, vel efficienter. *Formaliter*, quando una forma destruitur ab alia ei formaliter incompossibili. *Efficienter* autem, quando agens formam producit in subiecto, quâ mediante destruitur aliam in eodem subiecto existentem: sic ignis in aqua producens calorem, dicitur efficienter destruere frigus, calor autem formaliter. Certum autem est habitus corrumpi ex corruptione subiecti, saltem concomitanter vel consequenter; nam abiectionis poplitibus, perit habitus in potentia motrice ad saltandum.

CONCLUSIO I.

Habitus, qui non est adeptus omnes suæ perfectionis gradus, potest intendi aut augeri per quoslibet actus.

Probatur. Habitum augeri, nihil aliud est, quam ejus prioribus gradibus novum superaddi: sed per quemlibet actum novus semper additur gradus, cum per eum aliquid producat; Ergo per quemlibet actum intenditur habitus. Exemplo illustratur min. addatur in aliquo cubiculo minus lumen majori, illud augebit: Item minor gravitas addita majori, reddit totum pondus gravius. Ergo a simili, gradus & actus remissiores augebunt habitum.

Probatur 2. experientia; Qui enim plures actus remissos virtutis exercuit, experitur postea majorem in agendo facilitatem: sed illa major facilitas provenit ex intentione habitus seu

vir-

virtutis. Ergo habitus intenditur per remissiores actus.

Dices 1. Talis gradus productus per actum remissum est jam in habitu: Ergo non potest in eo recipi, sicut v.g. manus calida non potest calefacere ferrum candens, quia ferrum continet gradus caloris remissi, qui est in manu.

Resp. ad antec. Illos gradus, qui de novo producuntur, esse ejusdem speciei, non autem ejusdem numeri cum præcedentibus, proindeque in idem subiectum introduci posse. Ad exemplum dico, si quis induceret calorem manus in ferrum candens, calorem ipsius ferri augetur; ideo autem non auget, quia in eo non recipitur.

Dices 2. ex 2. de generatione cap. 7. Actio non est nisi à proportionem majoris inæqualitatis, id est, nil potest in aliud agere, quin sit illo fortius. Ergo actus remissiores, vel æquales non possunt augere habitum.

Resp. triplicem esse potentiam, scilicet activam, passivam, & resistivam, itaut si inter se conferantur, activa & passiva, virtus activa non debeat esse fortior passiva, immò quò virtus potentia passivæ major erit, eò magis recipere poterit: unde axioma prædictum non est de illa duplici potentia intelligendum, sed de resistiva tantum; itaut si potentia activa agentis sit æqualis potentia resistivæ passi, vel minor, nulla prorsus inde sequetur actio. *Confirmatur* exemplo ignis, qui cum habeat summam activitatem, minimam habet resistantiam: unde agens minori activitate præditum posset in ipsum ignem agere, quia scilicet non comparatur potentia activa illius agentis cum potentia activa ignis, sed cum resistiva, quæ longè minor est ob nimiam densitatem.

Nota Doctorem Subtilem multis in locis videri problematice circa questionem propositam, quoad actus remissos & æquales; ideoque liberum

Philos. Tom. IV,

manet unicusque amplecti, quam voluerit sententiam.

CONCLUSIO II.

Habitus corrumpitur per alius contrarios efficienter, formaliter vero per habitum contrarium: sic habitus temperantiæ, v.g. destruitur formaliter per habitum intemperantiæ; efficienter verò per actum à quo intemperantiæ habitus efficitur.

*Probat*ur simul utraque pars: Omnis forma destruitur à forma contraria, formaliter; effectivè verò à causa introducente in subiecto formam contrariam & impossibilem cum priori: sed forma contraria formaliter habitui temperantiæ, est habitus intemperantiæ; causa autem efficiens in subiecto habitum intemperantiæ, est actus ejusdem intemperantiæ: Ergo habitus temperantiæ formaliter expellitur per habitum intemperantiæ advenientem, & efficienter per actus ejus. Ex quo sequitur habitum intentum minui posse per actus remissos contrarios; itaut si Petrus, v.g. habeat habitum temperantiæ ut octo, & exerceat actus intemperantiæ ut 4. producet ab eo habitus intemperantiæ, ut quatuor, & propter mutuam utriusque repugnantiam auferentur 4. gradus ex habitu temperantiæ. Cum enim per eos actus intemperantiæ, aliquis producat habitus, cumque hic habitus cum habitu intemperantiæ in eodem subiecto subsistere nequeat absque pugna, necessum est ut alteruter expellatur; eo modo, quo frigus locum cedit advenienti calori.

CONCLUSIO III.

Habitus minus corrupti possunt per diurnam desitionem ab actibus. Hæc est Aristot. 2. Ethic. cap. 2. & libro de Brevitate & Longitudine vite,

V

ubi

ubi asserit scientiam destrui per desuetudinem ab actibus .

*Probat*ur, ipsamet experientia , qua constat Philosophos & alios, aliqua arte vel scientia præditos, post diuturnam cessationem ab actibus philosophicis, vix meminisse eorum, quæ prius apprimè noverant, etsi nullos scientiæ vel acti contrarios actus elicerint .

Dices . Si habitus naturales per cessationem actuum desinerent, sequeretur eos desinere posse per quamlibet cessationem : sed id apertè falsum est ; dum enim somno incumbimus , ab actibus cessamus ; nec tamen prius comparatos habitus deperdimus .

Disting. sequelam majoris . Sequeretur eos taliter desinere, si essent de genere earum qualitaturn quæ pendent à continuo influxu causæ suæ productivæ , *Concedo* : Si à tali influxu ita non

dependeant , ut possint eo cessante aliquandiu subsistere , *Nego* . *Accidentia* enim quæ corrumpuntur, distinguuntur in triplici differentia : Quædam ita sunt tenuæ entitatis, ut à continuo causæ suæ productivæ influxu dependeant, quale est lumen : Quædam robustiora, quæ cessante influxu activo causæ suæ, diu vigere possunt , qualis est calor . Quædam mediæ , quæ non quidem statim pereunt cessante influxu, sed diù subsistere nequeunt ; quia natura sua ita debilia sunt , ut paulatim minuantur & evanescant, qualis est sonus . Secundi autem generis sunt habitus acquisiti, qui aliquandiu quidem integri subsistunt, ut calor in aqua inductus , sed postea sensim sine sensu minuuntur ; & nisi per repetitos actus restaurentur , tandem evanescunt .

SECUNDA PARS PHILOSOPHIÆ MORALIS,

De Speciebus actionum humanarum.

A M præmonuimus in præludiis nostræ Moralis, actiones humanas tres in species distribui, quarum, 1. Bonas. 2. Malas. 3. Indifferentes amplectitur. Ut itaque servatam in aliis Philosophiæ partibus meandum, hic pariter observemus, præsentem partem tres in Disputationes distribuemus, quarum 1. erit de Virtutibus, 2. de Vitiis. 3. autem de Passionibus.

DISPUTATIO PRIMA.

De Virtutibus.

VIRTUTIS nomen plures significationes obtinet. 1. Namque usurpatur pro quacunque facultate, seu potentia activa, quo sensu calor dicitur virtus ignis, sicque virtus usurpatur Psal. 32. *Verbo Domini caeli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Sic pariter Medici dicuntur nosse & discurrere de virtutibus plantarum, seminum, &c. 2. Pro

aliqua talis potentia, sic Joelis 2. *Ficus & vinea dederunt virtutem suam*, id est, fructum prodixerunt, quem antea in sua virtute & potentia continebant. 3. Sumitur pro rei cujuslibet perfectione; Sic Arist. 6. Ethic. ait, *Virtus est quaedam perfectio: unumquodque enim maxime tunc est perfectum, cum propriam virtutem esse consequutum.* 4. Sumitur pro umbra virtutis, quo sensu

V 2

Arist.

Arist. 8. de *Historia Animalium* cap. 1. dixit in jumentis & belluis inveniri morales virtutes, quatenus eis insunt vestigia morum hominis; ita Leones dicuntur fortes, Formicæ & Serpentes prudentes nominantur, & sic de cæteris. 5. Tandem propriè nomen virtutis accipitur, pro habitu inclinante ad actus moraliter bonos, quo sensu hic solùm de virtute agimus; cujus, ut perfectæ habeatur notitia, hanc disputationem, solita nostra methodo, tres in sectiones distribuemus, quarum. 1. erit de virtutibus in genere. 2. de virtutibus moralibus perfectis in specie. 3. denique de quibusdam virtutibus Christianis sermo erit faciendus.

SECTIO PRIMA.

De Virtutibus in genere.

UT assumptam à nobis Methodum exactè servaremus hic tantùm agendum esset de virtutum actibus, quippè qui per se boni sint, actionumque humanarum legitimæ species: sed quia perfectæ actuum notitia haberi nequit, nisi ex habitibus à quibus oriuntur; idcirco promiscuè de actibus & habitibus virtutis differemus in sequentibus.

QUESTIO I.

Quid, quotuplex, & à quo sit Virtus.

VIRTUTIS existentiam solus negabit, qui apud feras educatus, belluinis tantùm passionibus urgetur, nullumque cum hominibus probis commercium usquam habuit. Nam, inquit Seneca lib. de officiis, maximum hoc habemus naturæ meritum, quodd virtus in omnium animos lumen suum permittit: etiam qui illam non inquirunt, eam vident; omnes quidem consue virtutem intuentur & cognoscunt, exactè

autem paucissimi. Idcirco in probanda virtutis existentia, superfluum esset immorari, satisque est illius naturam investigare.

Sciendum autem est virtutem variè à variis explicari, ut rectè annotavit Piccolom.

1. Ab Epicuro & Eudoxo dicitur *Constantis dispositio eliciendi ex unoquoque congruentem voluptatem*; non quidem voluptatem corporis, aliàs virtus esset brutale quid & belluinum, sed voluptatem honestam & spirituales. Falluntur tamen, quia voluptas spiritualis est quidem virtutis individua comes, ut infra patebit, non autem ipsamet virtutis natura.

2. Stoici, referente Arist. 2. *1. ad Nichom cap. 3.* asserunt virtutes esse vacuitates quasdam perturbationum, animique tranquillitates.

3. Aristoteles 2. *Ethic. cap. 6.* Virtus est quæ facit bonum habentem, id est eum bonum reddit cui inest, & ejus opus bonum efficit.

4. D. August. 1. 2. de lib. Arbit. cap. 18. *Virtus est bona qualitas mentis, quæ rectè vivitur, quæ nemo malè utitur, & quam Deus in nobis sine nobis operatur.* Dicit autem quæ nemo malè operatur, scilicet tanquam principio effectivo: virtute enim tanquam objecto abutuntur, qui de ea malè sentiunt. Cætera indicant eum solas virtutes supernaturales hic definitisse.

Ab aliis tandem virtus dicitur *Supplementum naturæ, ornamentum mentis, facilitas boni operis, quæ bene, sanctèque vivimus, quæ veri malis, id est peccatis, resistimus: quæ meritis cumulamur, quæ vitam æternam promeremur, quæ perfectam Dei imaginem, in nobis per peccatum vitiatam, reparamus; quæ tandem veri homines, perfecti Christiani, & æternæ felicitatis heredem efficiunt.*

Hæ autem omnes descriptiones, periphrastice sunt, non verò essentielles: ut

ut itaque germana appareat virtutis definitio, fit.

CONCLUSIO I.

Virtus Moralis ab Arist. 2. *Ethic. cap. 6.* rectè describitur *Habitus electivus in mediocritate consistens quoad nos, prout vir prudens definiens.*

1. Dicitur *habitus*, per quod cum aliis habitibus genericè convenit, & secernitur à facultatibus & animi perturbationibus. 1. Quia facultates singulis hominibus insunt à natura; perturbationes autem seu passiones iumentis etiam & feris competunt: virtus autem non inest à natura, & solos homines decet; non quidem omnes, sed eos tantum qui iteratis bonis actibus virtutem sibi conciliant. 2. Quia per virtutem, inquit Aristotel. boni dicimur & laudamur: sed secundum perturbationes animi aut passiones, nec mali sumus moraliter, nec laudamur, nec vituperamur. 3. Quia passiones sunt eæ, quibus movemur: virtutes verò sunt, non quibus movemur, sed quibus benè disponimur ad hoc, ut moveamur. Idem dicendum de naturali potentia; tum quia per naturalem potentiam irascendi, amandi, timendi &c. non semper laude, nec vituperio digni sumus, sed plerumque indifferentes; per vitium autem vituperamur, & per virtutem laudamur: tum, quia potentia à natura nobis sunt ingenitæ tanquam animæ facultates; virtutes autem à natura nobis non insunt, ut infra probabimus, sed per assuetudinem comparantur.

2. Dicitur *Electivus*: per quod virtus moralis à virtutibus intellectualibus secernitur, ut sunt scientia, sapientia, &c. Quia non inclinant intellectum ad eligendum unum objectum bonum præ alio, sed tantum ad cognoscendum objectum verum.

3. In mediocritate consistens. Ut à ratio-

ne virtutis arceantur omnes illi habitus, qui in vitiosum aliquod extremum, per excessum aut defectum deviant.

4. Quoad nos. Ut innotescat virtutis mediocritatem non esse spectandam, penes rem ipsam, sed penes nos; quatenus scilicet vir prudens iudicat rem aliquam nec peccare per defectum, nec per excessum, sed veluti medium inter utrumque tenere usum talis rei. Unde res ipsa passivè se habet & quasi indifferenter ad rationem virtutis aut vitii, solusque illius usus laudandus est, si præscriptam mediocritatem servet, aut vituperandus, si ab ea recedat.

5. Denique, prout vir prudens definiens: Ut innotescat prudentiam omnium virtutum esse maximè necessariam; nullamque planè virtutem moralem existere, quæ prudentiæ regulis non debeat esse conformis, ut fusiùs infra patebit.

CONCLUSIO II.

Virtus in genere dividitur.

1. In infusam & acquisitam: Infusa est, quam propriis viribus non assequimur, sed quam Deus nobis sine nobis largitur. Hæc iterum duplex, scilicet *infusa per se*, & *infusa per accidens*. Prior est quæ nullis naturæ viribus comparari potest, sed à sola Dei liberalitate & misericordia nobis inditur, quales sunt Virtutes Theologicæ, Fides, Spes, &c. Posterior est quæ per solas naturæ vires potest obtineri, sed non cum tanta facilitate ac promptitudine, nec cum ea perfectione quæ fulget cum infunditur; tales sunt virtutes morales, quæ unà cum gratia sanctificant nobis tribuuntur.

Acquisita pariter est duplex, *intellectualis scilicet & Moralis*. Illa intellectualis, hæc voluntatem perficit: illa ad verum, hæc ad bonum inclinat. Intellectualis est quintuplex, nimirum in-

intelligentia, sapientia, prudentia, scientia & ars, quæ omnes idcirco intellectus virtutes dicuntur, quia cum verè perficiunt; intellectus enim perfectio est illius perfecta operatio; perfecta intellectus operatio, est recta veritatis cognitio; certa autem cognitio est veritatis apprehensio; unde cum habitus illi intellectum dirigant ad verum cognoscendum, idè illius virtutes merito nuncupantur.

Moralis est triplex, scilicet *Iustitia*, *Fortitudo* & *Temperantia*, quibus adiungitur *Prudentia*: non quod ipsa voluntatem concernat & dirigat; sed quia ad alias moderandas & regulandas ita est necessaria, ut illæ virtutes esse desinerent, si prudentia regulatæ non essent.

Quæres 1. Quenam sit huiusmodi virtutis ratio.

Resp. eam potissimum esse duplicem; quarum prima petitur ex ordine, quem virtus dicit ad suum objectum. *Omnis* enim virtus moralis, vel pertinet ad rationem formandam, vel ad appetitum regulandum: si ad rationem, est *Prudentia*; si ad appetitum, vel eum inclinât ad alienum bonum, & sic est *Iustitia*; vel ad proprium, idque dupliciter; nam vel illi bono adversatur appetitus concupiscibilis, & circa illud occupatur *Temperantia*; vel eidem bono adversatur appetitus irascibilis, & circa hoc versatur *Fortitudo*, sicque rectè colligitur quatenarius earum virtutum numerus.

Secunda colligitur ex earum virtutum munere; omnes enim virtutes ordinantur ad hominem rectificandum. Homo namque in prima sui formatione rectus & ad similitudinem Dei conditus, iustitiaque originali dotatus & ditatus fuerat, ut pars superior in Deum libere tenderet, & inferior portio superiori penitus esset subiecta, eamque nullatenus à divinatorum contemplatione removeret. Ab hac autem

rectitudine per peccatum cum ceciderit, & divinam similitudinem parvipendens, ad inferiora curvatus, comparatus fuerit iumentis insipientibus, & similis illis factus fuerit, ei necessaria fuere quædam media, quibus primam dignitatem & rectitudinem recuperaret, & portio superior ad Deum tenderet, inferiorque superiori subijceretur. Septem autem sunt præcipuæ virtutes, quibus totus homo, tam inferior, quàm superior ad pristinam rectitudinem, & dignitatem reducitur. *Præ* Virtutes enim Theologicas rectificatur animæ pars superior, & in Deum tanquam in finem ultimum debite dirigitur, Illiusque primæ dignitas restauratur, & divina imago in ea repingitur; sicut enim imago Creatoris consistit in Trinitate Personarum & unitate essentiæ, sic imago recreationis consistit in trinitate habituum eam unitate gratiæ: & per hos tres habitus virtutum, anima fertur in summam Trinitatem, secundum tria appropriata tribus personis. Fides enim dirigit in summè verum, credendo & assentiendo. Spes in summè arduum, expectando & innitendo. Caritas in summè bonum, desiderando & amando.

Sicut autem Virtutes Theologice animam directè movent & ordinant in finem ipsum, qui Deus est, ditando & dotando superiorem animæ portionem. Sic etiam quatuor prædictæ virtutes morales movent ad ea quæ sunt ad finem, ordinando facultates & vires inferiores ipsius animæ, ut parti superiori debite subijciantur. Prudentia namque rectificat vim rationalem in eligendis & præcavendis. Fortitudo irascibilem in tolerandis & perferendis molestiis. Temperantia concupiscibilem in utendis, coercendo à delectationibus pravis. Iustitia verò, si sumatur ut virtus communis, rectificat omnes vires in malis declinandis, & bonis

bonis faciendis ; si verò prout est specialis virtus usurpetur, ordinat ad reddendum unicuique quod suum est.

Quærit 2. Quanam sint nomina & munera his Virtutibus communia ?

Respondet virtutes illas posse considerari bifariam . 1. Secundum seipsas , & quatenus seorsim à gratia & charitate existunt ; vel prout sibi annexam habent charitatem & gratiam ; secundum autem hanc utramque usurpationem , diversa obtinent nomina . *Priori modo* dicuntur . 1. *Morales*, quia actus humanos, hominumque mores informant . 2. *Generales*, quia ceteras virtutes naturæ viribus comparatas includunt ; ad eas enim quotquot in hominibus virtutes inveniuntur, vel tanquam species , vel tanquam partes integrales , vel quatenus comites & sociæ revocantur . 3. *Dicuntur humane*, nedum , quia solos homines decet , sed etiam quia humano studio quæruntur & comparantur . 4. Dicuntur *Cardinales*, comparatione sumpta à cardinis janua ; quemadmodum enim janua cardine vertitur, sic universa vitæ nostræ moralis conversatio his virtutibus, quasi cardinibus ad honestatem volvitur . 5. Denique dicuntur *Politica seu civiles*, quia hominem ad societatem natum, & mundi civem poliunt & exornant iis quæ civilis vitæ perfectionem concernunt .

Harum autem virtutum sic acceptarum munera præcipua . 1. *Prudentia politica* est, ad rationis normam quæcumque homo cogitat, intendit & operatur, dirigere, humanisque actibus, ac necessariis providere . *Fortitudo politica* est, omnem periculi metum ab animo excutere, prospera & adversa firmo pectore tolerare, nihilque nisi turpia fugere & metuere . *Temperantia politica* est, rationis legem & modum in nullo deserere, corporis cupiditatibus frænum adhibere, nihilque ponitendum admittere . *Ju-*

stitia tandem *politica* est, unicuique quod suum est servare & tribuere . 2. Commune earum est, animam secundum partem inferiorem regere, & in suis viribus rectificare . Prudentia enim est in intellectu, Justitia in affectu, Fortitudo in effectu, & Temperantia in usu . Per prudentiam homo instituitur quoad seipsum ; per Justitiam, quoad proximum ; per Fortitudinem quoad bonum acquirendum aut malum patiendum ; & per Temperantiam quoad bonum sensuale amplexandum aut respuendum .

Si autem quatuor prædictæ virtutes considerentur, quatenus sibi annexam habent Charitatem & gratiam . 1. Dicuntur *Christiana*, quia Christianos decet & perficiunt . 2. *Animata*, quia Charitas est aliarum virtutum anima, quemadmodum enim corpus sine anima, omni motu, sensu, & pulchritudine caret ; sic omnes virtutes à charitate sejunctæ, nihil meriti sunt apud Deum ; nec quidquam proficiunt ad æternam beatitudinem consequendam, ut apertè D. Paulus . 1. ad Corinth. 13. *Si distribuero in cibis pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* . His itaque solis virtutibus, moraliter quidem agit animus ; dum autem, adest charitas & gratia, benè & meritorie operamur : hinc virtutes omnes à gratia sejunctæ, à SS. Patribus dicuntur carbones extincti, rami aridi, membra mortua, aurum obscuratum, stellæ lumine orbatæ .

Cum autem homo Christianus ad Christianam perfectionem anhelans, triplici in statu, juxta triplicem Christianæ vitæ considerationem possit attendi, quarum 1. est purgativa . 2. illuminativa, & 3. unitiva . 1. Removet à vitiis . 2. Virtutes inserit, earumque officia pandit & exsequitur . 3. Firmamentis cum Deo adhesionem per continentem .

temptationem & amorem indicat. *Triples* pariter nomen & munus virtutes sortiuntur. Namque prout sunt in homine, qui animam à vitiiis revocat, Prudentia mundum, & quæ in eo sunt, non utilia, sed futilia; non proficua, sed nociva; non ut prætiosa suppellectilia, sed quasi fœtentia stercorea demonstrat, & ab eorum amore & tenaciori inquisitione hominem revocat, ut abjectis illius curis & corporis illecebris ad spiritualia dirigat & ascendant. Temperantia coercet prurientes corporis voluptates, & quæ ad eas conferunt restringit, ut inferior animæ portio superiori subiciatur, non autem dominetur; *Ancillam enim dominari, & dominum ancillari magna abusio est*, inquit D. Bernardus. Fortitudo autem generosè fert, quæ sensibus gravia sunt, ab assuetis oblectamentis animo constantis hominem retrahit, & ad arduam virtutis semitam reluctantem animum impellit. Justitia verò interrogata legi tum divinæ, tum humanæ, tum rationis damna reparat per voluntarias pœnas, & firmum eas imposteriorum meliùs observandi propositum.

2. *Quatenus sunt in homine qui virtutes scilatur.* Prudentia edocet. 1. Quæ sunt potissimum comparandæ virtutes: licet enim virtutes omnes bonæ sint, non tamen bonæ sunt omnibus; aliæ enim religiosos, aliæ conjugatos decent; & secundum varios hominum status, variz sunt & diversæ virtutes acquirendæ. 2. Indicat quænam status nostri præcipuæ virtutes sint comparandæ, cum enim statum quemlibet plures virtutes deceant, quarum aliæ aliis sunt præstantiores, prudentia dicat præstantioribus esse præferendum incumbendum. 3. Cum virtus quælibet diversos habeat actus & gradus, prudentia edocet nusquam essendum in gradibus minimis, sed ad altiorem virtutis statum semper esse

progrediendum, & *De virtute in virtutem eundam, donec videatur Deus Deorum in Sion.*

Fortitudo 1. incitat ad evincendas omnes difficultates quæ virtuti comparandæ obviunt; nam inquit Seneca, *Initium, eundi ad virtutes arduum est, quia hoc primum imbecille mentis & agra est, formidare inexperta.* 2. Vires acuit ad præstantiores virtutes insequeudas. 3. Animum firmat in perfeendis omnibus incommodis, quæ in virtute investiganda, comparanda, & conservanda sese offerunt.

Temperantia 1. removet ab omnibus corporeis illecebris, solique virtutum voluptati insistit. 2. Hanc virtutis voluptatem regulat & moderatur, ne aliquem in excessum aut defectum proruat, quo aut esset ingrata virtus, aut superba; qui enim solum virtuti student, ut ejus oblectamenta percipiant, suam potiùs voluptatem, quam virtutis honestatem exoptant. 3. Modum limitesque ponit in virtute comparanda, ne scilicet, ut ajunt, absque pedibus currere, & nullis aerem capantibus aliis, volare intendat virtutis Sectator. Primo namque vestigio summum virtutis fastigium assequi velle, temeritas est, & manifestum periculi indicium. Virtutes enim gradatim sunt assequendæ: hinc Regius Vates virtutis progressum indicans, non ait, *statim eurrent aut volabunt, sed ibunt de virtute in virtutem.* Et ipsemet aperiens qualiter supremum virtutis culmen pertingere possimus, tres proficiendi modos 1. *Gressum* 2. *Cursum* 3. *Volatum* designat. Primum declarat his verbis Pl. 142. *Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te levavi animam meam.* Secundum indicat Pl. 118. *Viam mandatorum tuorum eueurri, cum dilatasti cor meum.* Tertium exprimit, Pl. 54. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo etc.* Quibus quartum, nempe volatum velocissimum, addit ejus

ejus filius Salomon Proverb. 23. *Faciunt sibi pennas quasi aquila, & volabunt in celum.*

Justitia. 1. inclinatur ad comparandas omnes illas virtutes, quibus Deo debitum obsequium impendamus, quales sunt omnes Religionis species & actus. 2. Suadet affectionem earum virtutum quæ nos decet, vel quatenus homines tantum, ut sunt omnes virtutes civiles, naturales & politicæ; vel quatenus homines Christianos, ut sunt omnes virtutes Evangelicæ; vel quatenus homines Christianos ad æternam felicitatem anhelantes, ut sunt omnes illæ virtutes eximias, quibus præsertim æterna beatitudo repromittitur; tales sunt eleemosyna, constantissima persecutionum tolerantia, & actus omnes charitatis erga Deum & proximum. 3. Edocet virtutes illas quibus proximo succurrere, eique tam corporalia, quam spiritualia beneficia impendere possumus & debemus.

Denique illæ virtutes attendantur quatenus concernunt hominem vitiis purgatum & virtutibus instructum: Prudentiæ est, non amplius divina pluris facere quam terrena, sed ipsis solum jugiter speculatione & contemplatione inherere. Temperantiæ est, terrenas cupiditates non reprimere, sed earum penitus oblivisci; ita ut anima sic elevata nonnunquam etiam cupiditatum nomina & significationes prorsus ignoret, ut compertum habemus in vita S. Theresiæ, quæ sociæ tentationes aliquas referenti, respondit, *Nescio quid loqueris, nec verborum, quæ proferis, sensum novi.* Fortitudinis est vincendis passionibus ibi non incumbere, sed eas penitus ignorare, nihilque ultra Deum appetere. Justitiæ tandem est, cum superna & divina mente sociari per amorem & contemplationem; ita ut quæ Deo placent, etiam animæ placeant, quæ verò illi displicent, hæc execretur & respuat.

Philos. Tom. IV.

CONCLUSIO III.

Virtutes nobis non insunt à natura; nec à temperamento, sed per voluntariam assuetudinem comparantur. Hæc conclusio trea involvis partes, quarum.

Probat 1. Quæ naturalia sunt, nusquam immutantur quolibet posito actu contrario: quantumvis enim lapis sursum projiciatur, nusquam ad hunc motum assuescet, sed natura introrsum impellente, inferius semper labetur: virtus autem per assuetudinem comparatur, renitente etiam sapienti naturali sensuum propensione. 2. Eorum quæ per naturam nobis insunt, facultatem prius habemus, quam operationem; prius enim nobis inest videndi facultas quam visio; virtutum autem facultates prius non habemus, quam operationes: virtutes enim operando comparamus. 3. Sequeretur omnes homines ab ipsomet eorum formationis exordio esse virtute præditos, sicque vanas esse institutiones, educationes, leges, & præcepta, omnes enim secundum virtutis præscripta viverent.

Obijciat 1. Homo à natura suam perfectionem habet: sed virtus est ejus perfectio, ergo ipsam à natura obinet.

Disting. maj. Habet perfectionem essentialem & entitativam, *Concedo*: Accidentalem & moralem, *Nego*. Virtus autem perfectio est, non essentialis, sed moralis.

Obijciat 2. Aliquæ virtutes intellectus insunt à natura, scilicet intelligentia & synderesis: Ergo virtutes voluntatis à natura pariter inesse debent.

Disting. confeg. Virtutes voluntatis quæ prædictis intellectus virtutibus correspondent, purè inclinatio ad malum fugiendum & bonum prosequendum, ipsi inesse debent à natura, *Concedo*: aliæ, *Nego*. Sicut enim omnes intellectus virtutes ei non insunt à natura, sed tantum illæ, quæ circa gene-

X

ralia

ralia principia speculativa, vel practica versantur; sic omnes voluntatis virtutes ipsi non inesse debent à natura, sed ex solum quæ circa bonum & malum in communi occupantur: hæ autem rectius dicuntur voluntatis propensiones, quàm illius virtutes.

Probatur secunda pars. Si virtutes & mores ex temperamento tamquam ex causa adæquata orirentur, omnia bruta virtutibus etiam essent prædita, quippè cùm temperamentum ipsis inhæret quæ ad hominibus; imò sapius, firmitus ac perfectius in eis temperamentum invenitur, quàm in hominibus. 2. Virtutes non essent in nostra potestate & libertate, ac proinde nos laude aut præmio dignos non efficerent; quæ enim naturalia sunt, necessaria sunt; quæ autem necessaria sunt, nec laudem, nec vituperium promerentur: nullus enim de eo laudatur, quod nec vitare, nec aliter facere potuit. 3. Quantumvis perversum sit & vitiatum hominis temperamentum, per assiduam exercitationem reprimi poterit & emendari. Testis hac in parte erit omnis, qui suis inclinationibus vim fecerit, ut ad virtutis & divinæ legis præscripta vivat. Testis præsertim Socrates, qui cum à Physiognomo ex signis quibusdam externis stupidus, muliebris, & sensuum voluptati deditus judicaretur, audientibus hæc illius Discipulis, & adversus Physiognomi imperitiam & deceptionem insurgentibus, respondit; *Talis futurus eram, nisi studio & exercitatione naturam emendasset.* Minus ergo tutum est ex solo temperamento aspectu hominis mores conjicere; sæpe enim in eburnea vagina plumbeus est gladius; & non raro in lutea & deformi domo, optimus habitat.

Fateor itaque temperamentum non esse causam adæquatam virtutum moralium, non tamen denegare esse causam inadæquatam; mores enim variantur

ratione varietatis temperamenti & constitutionis naturalis: hinc quidam ad vitia, alii ad virtutes, magis vel minus sunt proclives & faciles, unde Arist. 6. Moral. cap. 13. ait, *Singuli mores in omnibus hominibus quodammodo videntur inesse à natura; namque ad Justitiam, Temperantiam, Fortitudinem, cæterasque virtutes apti atque habiles sumus, cùm primum nascimur.* Hæ autem dispositiones, si ad naturales mentis facultates referantur, constituunt ingenium, si verò morales virtutes respiciant, *semi virtutes*, aut perfectarum virtutum semina nuncupantur, quo sensu Seneca 4. de Benef. cap. 6. aiebat, *Infra sunt nobis omnium virtutum, omniumque artium semina*, in aliquibus quidem plura, in aliis pauciora: hæc autem semina nihil aliud sunt, quàm recta indoles, probaque temperamenti constitutio, quàm cùm affectus fuisse Salomon aiebat Sap. 8. *Puer eram ingeniosus, & fortis sum animam bonam.* Ipsius namque natura instat soli optimi virtutis semina probe concipiebat, concepta fovebat, fota explicabat, & incrementa in dies promovebat. Hinc Seneca, *Ut Dii immortales*, inquit, *nullam didicere virtutem, cum omni editi; & pars naturæ eorum est, esse boni: ita quidem ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea quæ tradita solent, perveniunt sine longo magisterio, & honesta complectuntur, cùm primum audierint.*

Probatur 3. pars. Quod ex repetitis liberis actibus gignitur, per liberam assuetudinem comparatur: sed experientia teste, virtutes in nobis generantur, ex repetitis actibus liberè elicitis; ergo per assuetudinem liberam generantur. *Ut autem virtus per operationem generetur, quatuor sunt necessaria.* 1. ut operetur *sciens*, non autem ex ignorantia aut casu; 2. ut operetur *eligens*, non ex passione, necessitate, coactione, &c. 3. ut operetur *honestus*, id

id est, propter virtutis honestatem, non autem propter lucrum, vanaque gloriam &c. 4. ut operetur conformiter recte rationi; nam non quelibet operatio, sed quæ recte rationi conformis est, virtutem parit: cum enim virtus sit dispositio perfecti ad optimum, hominem disponere debet secundum id quod in homine perfectum est; perfectum autem in homine, est ipsius forma: hominis autem forma est anima rationalis; ergo virtus disponere debet hominem secundum id quod in ratione perfectissimum est: optimum autem rationis est illius rectitudo. Ergo virtus debet disponere ad rectam rationem, ac proinde operatio generans virtutem debet esse recte rationi conformis.

Quæres, An homo ex natura magis ad virtutem quam ad vitia propendeat?

Hæc ut evidenter faciam satis; natura humana considerari debet in duplici statu posita, nimirum in statu primæ innocentie, & præsentis corruptionis. In priori statu, tota hominis propensio ad virtutem erat, & nulla ad vitium ipsi inerat inclinatio, nam ut habetur Sap. 8. Deus fecit hominem rectum, quia in ipso creationis momento, Adamo gratiam sanctificantem infudit eumque iustitia originali vestivit, qua gratia fiebat, ut Adam tunc esset memoria tranquillissimus, intellectu perspicacissimus, voluntate rectissimus, sensibus obedientissimus. & appetitu rationi subiectissimus: Hæc enim rectitudo, inquit D. Thomas 1. p. 4. q. 95. Penes hoc erat quod ratio subdebatur Deo, rationes vero inferiores vires animæ & corporis. Prima autem subiectio erat causa secunda & tertia: quandiu enim ratio manebat Deo subiecta, inferiora ei subdebantur. Nullum plane hoc in statu corporis aut animæ malum erat timendum: nam, inquit S. Prosper, lib. 2. de vita contempl. Non inquietabat molesta sollicitudo quietum, non fatigabat labor anxius otiosum, non somnus oppri-

mebat invitum, non amittenda visæ timor angebat de immortalitate securum. Habebat facilem vitium, corpus ex omni parte sanum, tranquillum motum, cor mundum, ignarus penalis mali, habitator Paradisi, expertus peccati, capax Dei. Postremo quid eo felicius fuit, cui erat orbis subiectus, nullus insessus, liber animus, & visibilis Deus. Hoc itaque in statu nulla erat ad vitium propensio.

In præsentem autem statu, ita per peccatum vitiosa est humana propago, ut sensus & cogitatio humani cordis ad malum prona sint ab adolescentia sua, ut habetur Genes. 8. Ex illa enim ætate crevisit malitia: nam diligentia, & studium peccandi incipit a juventute, ut puer quasi infirmus peccet: juvenis tanquam improbus, qui studiose cupiat peccata committere, & in criminibus gloriatur. Ipsi non incongrue concinit D. Bernard, in Medit. cap. 2. Secundum exteriorem hominem de parentibus illis venio, qui me ante fecerunt damnatum, quam natum, Peccatores peccatorem in peccato suo genuerunt, & de peccato nutriti erunt. Miseri miserum in hanc lucis miseriam induxerunt.

Si tamen hominis appetitus naturalis consideretur, certum est eum quovis in statu positum, omnimodam habere propensionem ad virtutem, nullam autem ad vitium; ens enim quodlibet naturalis appetitus pondere fertur in id quod sui perfectivum est: fugit autem id omne quod ejus perfectioni adversatur; sed luce meridiana clarius est, virtutem esse hominis perfectivam, vitiumque ejusdem deturpativum, ac proinde si naturalis attendatur propensio, homines ad virtutem magis quam ad vitia, natura docente, erunt propensiores.

QUESTIO II.

An, & quomodo Virtutes Morales in medietate consistant.

SUPRA diximus in definitione virtutis, ipsam in medietate esse positam, quæ particulæ non nihil negotii faciunt, quæ scilicet ratione usupari & intelligi debeat ipsa virtutis medietas: quod ut percipiatur.

Notandum 1. Virtutes morales dici posse in medietate consistere dupliciter. 1. Causaliter & quoad actum, si nimirum talis actus nec excedat, nec deficiat. 2. Quoad habitum & formaliter, si nempe talis habitus sit inter duos habitus extremos, quorum unus excedat, alter deficiat.

Notandum 2. Medium in genere esse duplex. 1. Per participationem extremorum, quod scilicet mixtum est ex utroque extremo: sic tepor participat aliquid de frigore & calore. 2. Per abnegationem extremorum, dum scilicet aliquid est omnino distinctum ab extremis, & in suo conceptu utrumque negat: sic ens rationis medium jacet inter ens reale & nihil simpliciter. 3. Per similitudinem extremorum, quando alterutri opponitur per modum extremi; sic liberalitas respectu avaritiæ, videtur esse prodigalitas; respectu vero prodigalitatis, apparet quasi avaritia. Certum autem est nullam virtutem consistere in medio per participationem extremorum; quia nulla virtus participat aliquid viti, quod est unum extremorum, alias definireretur esse virtus. Dubium itaque solum est, an virtus consistat in medio per similitudinem, aut per abnegationem.

Notandum 3. Duplex iterum distinguatur medium, unum Rei seu Arithmeticum, alterum Rationis seu Geometricum. 1. Est quod æquè & cum eadem omnino proportionem distat ab

utroque extremo, itaut quantum superat unum extremum, quod tale est per defectum, tantum superetur ab extremo per excessum; sic, v. g. inter numerum decenarium & binarium mediat numerus senarius, quia sicut excedit binarium 4. unitatibus, totidem à decenario exceditur. 2. Est quod unicuique nostrum convenit secundum rationem & præscriptum viri prudentis: sic vir prudens iudicabit libram panis esse necessariam calidiori stomacho, medietatem autem illius sufficere stomacho minus calido, sique homo calidioris stomachi non peccabit contra temperantiam edendo libram panis; peccaret verò qui minus calidi stomachi eandem panis quantitatem ederet. Certum autem est virtutem non consistere in medio arithmetico; non enim æqualiter distat ab extremis, sed magis ad unam extremitatem accedit quam ad aliam; Fortitudo v. g. audacius propinquior est, quam timiditati.

Notandum 4. Virtutem considerari posse, vel respectu agendorum, vel respectu utendorum, vel respectu sustinendorum: & secundum triplicem hunc respectum, triplex medium assignatur. 1. In agendis, medium est inter citra & supra modum, Apostolo dicente Rom. 12. *Rationabile sit obsequium vestrum*; in habendis autem vel utendis, consistit inter superfluum & diminutum, unde Sapiens Prov. 30. *Divitias & paupertatem ne dederis mihi, sed tantum tribue viui meo necessaria*. In sustinendis denique, consistit inter elationem in prosperis, & dejectionem in adversis; his prænotatis sit

CONCLUSIO I.

Quilibet virtus moralis consistit in medio, tam causaliter, quam formaliter. Hæc duas involvit partes, quarum.

Pro-

Probatur 1. Illi habitus consistunt in medio causaliter & effectivè, qui inclinant ad actus nec excedentes, nec deficientes à recto viri prudentis dictamine: sed omnis virtutis habitus talis est, alioquin virtus non esset, nam

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,

Quos ultra, citraque nequit consistere rectum.

Dices. Si virtus jaceret in medio causaliter, importaret excessum & defectum: falsum conseq. ergo & antec.

Disting. maj. Si consisteret in medio per participationem extremorum, *Concedo*: Si per exclusionem extremorum, *Nego*. Virtus autem solum mediat per exclusionem, non autem per participationem extremorum.

Dices 2. Amor Dei est virtus: sed amor Dei non est in medio, quippè cum nullus excessus in amore Dei contingat; nam, inquit D. Bernardus, modus amandi Deum est sine modo diligere.

Distinguo maj. Amor Dei est virtus, quæ nusquam potest assequi sui objecti dignitatem, nec ejus excellentiæ potest commensurari, *Concedo*: est virtus quæ sui objecti dignitatem adæquare possit, *Nego*. Virtutes autem morales idcirco dicuntur in medio positæ, quia homo excedere potest in eorum officio præstando; potest enim deficere vel excedere in aggreudiendo, v. g. non potest autem excedere in officio charitatis quod est amare Deum; cum enim Deus infinitè sit perfectus, infinitè pariter est amabilis, ac proinde nullus circumscribitur amandum contingere potest excessus. Tum, quia cum creatura infinitate sua & operatione sit finita, infinitum amorem elicere nequit. Tum, quia infinito nihil datur majus, & consuetudinè circa infinitum objectum nullus contingere potest excessus.

Probatur 2. per: tum auctoritate

Arist. 2. *Ethic. cap. 30.* tum inductione ex singulis virtutibus desumenda. Prudentia enim est inter duo vitia, nempe imprudentiam & calliditatem. Fortitudo inter ignaviam & temeritatem. Temperantia inter intemperantiam & insensibilitatem. Liberalitas inter avaritiam & prodigalitatem. Magnificencia inter luxum & sordiditatem. Affabilitas inter austeritatem & scurrilitatem, &c. Id autem idcirco factum est, ut virtus veluti Sol medius inter duas nubes caliginosas, clarior ac præstantior appareret; hinc Hesiodus dixit *Deum inter duo vitia collocasse virtutem*; ita namque magis fulget, potentior est, patet, ac homini magis salutarem.

Obijcies 1. Virtus opponitur vitio tanquam extremum extremo, ergo inter vitia non mediat.

Disting. antec. Virtus opponitur vitio tanquam extremum, si cum alterutro vitiorum seorsim conferatur, *Concedo*; si cum utroque simul non conferatur *Nego*. Tunc enim non consideratur ut extremum, sed ut medium inter defectum & excessum.

Dices 2. Omne medium æqualiter distat ab extremis: sed virtus non distat æqualiter à vitiis, quia fortitudo propinquior est audaciæ, quam timiditati; & liberalitas prodigalitati, quam avaritiæ vicinior est. Ergo virtus in medio formaliter non est posita.

Disting. maj. Omne medium mathematicum & rei, ut centrum in circumferentia, & numerus senarius inter binarium & decenarium, *Concedo*: Omne medium rationis & morale, quod pendet ex præscripto rectæ rationis, & judicio viri prudentis, *Nego*. Hinc virtutes quarum proprium munus est passionum moderari, propinquiores sunt defectui quam excessui; sic temperantia quæ ordinatur ad reſrenandas voluptates, vicinior est stupiditati, quam intemperantiæ; illæ verò quarum munus

nus

nus est hominem impellere ad alicujus boni prosecutionem, propinquiore sunt excessui, quàm defectui: sic fortitudo cujus munus est hominem impellere ad aggredienda pericula, quando & quomodo oportet, vicinior est audaciæ, quàm timiditati.

Dices 3. Quædam sunt virtutes quæ in mediocritate non consistunt; nam, humilitas consistit in fugiendis omnibus honoribus; magnanimitas è contra circa summos honores tendit; christiana paupertas in abdicatione bonorum temporalium; virginitas in abstinentia ab omnibus puritatem labefactantibus; virtus heroica omnem virtutem transcendit; magnificentia non versatur circa mediocres, sed circa maximos sumptus; ergo non consistunt in medio.

Resp. Virtutes prædictas & omnes alias, quæ circa maxima aut minima versantur, posse considerari dupliciter. 1. Ratione objecti, seu materię, circa quam occupantur. 2. Ratione, modi & circumstantiarum. Priori modo versantur quidem in extremo materialiter, quatenus ad minimum, vel ad maximum tendunt; posteriori verò, jacent in medio formaliter, quatenus ad minimum vel maximum tendunt debito modo, id est, secundum rectam rationem, & observando omne requisitas circumstantias, nec deficiendo, nec excedendo.

Dices 4. Illud non est in medio, quod est in summo: atqui virtutes sunt in summo ex Aristotele; ergo virtutes non sunt in medio.

Dist. min. Ut mox distinctum est, virtutes sunt in summo, ratione objecti formalis, *Concedo*: ratione objecti materialis, *Nego min. & consequ.* Itaque objectum virtutis duplex est, materiale nimirum & formale: materiale objectum est materia ipsa circa quam virtus versatur; objectum verò formale est honestas. Reverà virtus est in summo ratio-

ne objecti formalis, sed est in medio rationi objecti materialis.

Inflabit. Atqui virtus est in summo ratione objecti materialis. *Probo.* Illæ virtutes sunt in summo, ratione objecti materialis, in cujus materia non potest peccari per excessum; atqui in materia virginitatis, paupertatis, idemque de aliis dicas, non potest peccari per excessum; nemo enim potest dici nimium virgo, vel nimium servare paupertatem: ergo virtus est in summo.

Nego subsumptum, & ad probationem, Nego min. primi syllogismi. *& Distinguo min.* secundi: In materia virginitatis & paupertatis non potest peccari per excessum, quantum ad substantiam, *Concedo*: quantum ad modum, *Nego min. & consequ.* Reverà non potest peccari per excessum in materia virginitatis vel paupertatis quantum ad substantiam, sed quantum ad modum: nam peccasset Adamus, si virginitatem servasset contra præceptum Dei; & peccaret monialis virgo, si virginitatem servaret propter inanem gloriam:

CONCLUSIO II.

Justitia vindicativa etiam consistit in medio.

Probatur: Illa virtus est inter duo vitia, inquam diversis actibus peccari potest per excessum & defectum: sed contra justitiam vindicativam, diversis actibus sic peccari potest; si enim reus secundum leges laqueo vitam finire debeat, Judexque eum verberibus plectendum, aut igne vivum cremandum judicaret; si primum præscribat, peccabit per defectum; si secundum, per excessum: Ergo contra justitiam vindicativam, aliquis peccare potest excedendo, aut deficiendo.

Quod autem hæc justitia sit etiam inter duo vitia patet. Crudelitas & nimia indulgentia sunt duo vitia realiter di-

distincta; non enim sunt in eodem homine, saltem in gradu intenso: sed utrumque vitium pugnat in iustitiam vindicativam, utrumque enim jus violat; ergo iustitia vindicativa est inter duo vitia.

Dices 1. Crudelitas non peccat contra iustitiam vindicativam per excessum, ergo illa non mediat inter excessum & defectum. *Potes antec.* Ibi enim tantum est excessus in iustitia, ubi est aliquod maximum emolumentum ejus in quem iustitia exercetur: sed reus nullum habet emolumentum ex crudelitate iudicis. Ergo &c.

Nego antec. & probationis ejus majorem: Nemo enim per excessum in bonis quæ alteri tribuit, peccat contra iustitiam, ut infra dicitur, sed peccare potest per excessum pœnarum inflictarum.

Dices 2. Omnis qui peccat contra iustitiam vindicativam, injustus est: Ergo iustitiæ vindicativæ unicum opponitur vitium.

Distig. antec. Injustus est eodem modo, *Nego:* diverso modo, vel per excessum, vel per defectum, seu per crudelitatem, aut per nimiam indulgentiam, *Concedo.* Sic omnis qui peccat contra liberalitatem, illiberalis est, sed diversimodè; unde ut perfecta præsentis partis, & cæterarum habeatur ratio, exactè distinguendum est inter materiale & formale iustitiæ vindicativæ; si enim ratio formalis ipsius, nimirum honestas attendatur, nullum vitium contra ipsam, sicut nec contra cæteras virtutes per excessum pugnare poterit; nemo enim potest esse nimis iustus, nimis temperans, nimis castus, undè verbò, nimis honestus: si verò attendatur ratio materialis iustitiæ vindicativæ, certò certius est contra ipsam peccari posse per excessum & per defectum.

CONCLUSIO III.

A Lie species iustitiæ non sunt in medio. Probat. Ille virtutes non sunt inter duo vitia, contra quas nemo peccare potest per excessum: sed contra cæteras iustitiæ species nemo peccare potest per excessum: si quis enim peccet plus reddendo pecuniæ, quàm par sit, non peccat contra iustitiam per excessum: nam vel plus reddit de suo, vel de alieno: si de suo, injustus non est, sed prodigus; si de alieno, reverà injustus est: non quia plus tribuit, sed quia aliquid eripit à proprio possessore; ac proinde peccat contra iustitiam, non per excessum, sed per defectum.

Dices. Iustitia distributiva & commutativa, sunt species iustitiæ à vindicativa distinctæ; sed adversus utramque peccari potest per excessum; si enim Dux aliquis prædam haberet militibus qui æquè generosè pugnassent distribuendam, & plus æquo quibusdam largiretur, peccaret per excessum: similiter si Jux Petro adversus Paulum litiganti adjudicaret quinquaginta nummos cùm tantum decem deberentur, peccaret per excessum; Ergo contra cæteras iustitiæ species peccari potest per excessum & defectum.

Nego antec. Non enim id. Dux esset injustus, quia quibusdam militibus faveret, sed quia aliis noceret: neque idè foret injustus Jux, quia adjudicaret 50. nummos Petro, sed quia 40. Paulo eriperet: si enim de suo, Dux & Jux largirentur, acuter foret injustus.

QUESTIO III.

Quales sint Virtutes.

TRIA sunt hac in questione discutienda. 1. An virtutis habitus sint intrinsecè & essentialiter boni. 2. An omnes virtutes sint invicem. ita

connexæ, ut una haberi nequeat absque alia. 3. An quælibet sibi annexam prudentiam habeat, quæ evidentius ut patcant.

Notandum 1. Vel potius repetendum bonitatem moralem defumi ex proportionem actus, seu habitus ad objectum, ad tempus, ad locum, ad finem, & specialiter secundum rectam rationem, actus debet habere proportionem ad ista omnia: illa verò proportio est conformitas, seu respectus conformitatis qui sequitur, positis illis omnibus, & ultima conditione adhibita.

Notandum 2. Virtutes morales spectari tripliciter, vel in statu imperfecto, vel in statu perfecto; vel in heroico & superexcellenti. In statu imperfecto, non est propriè virtus, sed dispositio quedam, quam nata est sequi virtus perfecta; vel est virtus inchoata seu remissa. In statu perfecto, est virtus intensa quidem & firma, sed quæ versatur tantum circa propriam materiam, ut temperantia circa frenandas voluptates. In statu verò superexcellenti & heroico, dum extra proprium objectum sese extendit, ut temperantia moderans voluptates, etiam proposito mortis periculo, videtur extendi ad fortitudinem; certum autem est virtutes in hoc tertio gradu esse invicem connexas, de duobus aliis est controversia. D. Thom. concedit non esse quidem connexas in statu imperfecto; sed asserit easdem esse connexas in statu perfecto. Doctor verò Subtilis negat eas etiam in statu perfecto esse necessariò connexas.

Notandum 3. quamlibet virtutem, posse considerari dupliciter. 1. secundum propriam & intrinsecam perfectionem, quam habet in sua specie. 2. Juxta perfectionem extrinsecam, quam aliundè provenit: v. g. temperantia potest considerari secundum perfectionem intrinsecam temperantiæ, potest etiam considerari quatenus conjuncta

est cum fortitudine in eodem homine. Virtus itaque primo modo sumpta, potest esse perfecta, sine conjunctione aliarum virtutum, ex Doctore S. quia virtus, cum omnibus quæ sunt per se de ratione virtutis, generatur ex actibus consentaneis recte rationi, itaut ultra entitatem actus vel habitus, ratio actus, vel habitus virtuosus, non requirat aliud, quàm conformitatem ad rectam rationem.

CONCLUSIO I.

Virtus Moralis non est habitus intrinsecè & in entitate sua bonus moraliter, sed indifferens.

Probatur. Quod ex natura sua est tale, respectu cujuscumque remanet tale; sed virtus moralis respectu cujuscumque, non semper remanet bona. Ergo illa non est intrinsecè bona. *Maj. est certa.* *Probatur min.* Si quis abstinereat à cibo in honorem Idolorum, & postea conversus ad fidem, ob veri Dei cultum abstinere incipiat, semper à priori habitu inclinatur ad honestos temperantiæ actus. Ergo habitus ille prior qui erat malus, ex eo quòd ordinaretur ad malum finem, & non esset conformis prudentiæ, idem secundum suam substantiam fit bonus, & ex non virtute fit virtus. Ergo moralis ex se & entitativè non habet quod fit habitus intrinsecè bonus.

Replicant Moderni, negando talem ab eodem habitu inclinari ad honestos temperantiæ actus à quo antea ad vitiosos inclinabatur.

Contra. Dentur duo homines, quorum unus Baccho servierit, & alius consueverit in honorem alicujus Idoli jejunare; & postmodum convertatur uterque ad Christianam Religionem, ille qui solebat jejunare in honorem idolorum, erit magis dispositus ad jejunandam quadragesimam, quàm alius. Ergo clarum est facilitatem il-

laam

iam oriri ex priori habitu iam contracto, qui erat malus, & postea fit bonus, ex eo quod debitas habeat circumstantias. Igitur habitus seu virtus moralis in sua entitate includit tantum facilitatem illam operandi circa objectum propositum, v. g. temperantiæ; cui entitati, ut subjecto indifferenti, accidit quoddam sit bona, vel mala; ita ut virtus nihil includat præter conformitatem illam regulis prudentiæ & rectæ rationi: sicque est indifferens entitativè ad bonitatem vel malitiam, sicut superficies ad nigredinem vel albedinem. Nec valet, quod virtus moralis, ut sic versetur circa objectum bonum, & per consequens ex natura sua sit bona; nam bonitas illa, quam ab objecto sortitur, est tantum bonitas formalis, ad quam ex natura sua est indifferens, sicut genus ad diversas differentias. Adde, quod bonitas illa objecti est potius bonitas entitativa, quam moralis, quæ redditur moralis, quando habitus est conformis regulis prudentiæ.

Confirmatur amplius conclusio ex definitione virtutis, qua constat ad virtutem morale requiri conformitatem cum recta ratione & præscripto viri prudentis; sed conformitas illa sicut & præscriptum viri prudentis, est extrinseca respectu habitus moralis entitativè sumpti, ut patet. Ergo moralitas virtutis eidem habitui est extrinseca.

Hinc colligit Doctor divisionem habitus in virtutem & vitium, non esse generis in species, sed subjecti in accidentia, sicut si divideretur superficies in albam & nigram. Nec urget ratio Modernorum, qua dicunt virtutem moralem reddere hominem bonum ex natura sua: nam hoc verum est de virtute morali, non entitativè considerata, sed prout est cum recta ratione & prudentia conjuncta.

CONCLUSIO II.

Virtutes morales non sunt necessario inter se connexæ, etiam in statu perfectio. Hæc conclusio est. Doctoris.

Probatur 1. Sicut homo physicè est quoddam totum perfectibile multis perfectionibus, quarum quilibet est tantum partialis respectu totius hominis, ut patet de auditu, visu &c: Sic homo moraliter est perfectibilis multis perfectionibus virtutum, quarum quilibet non est tota perfectio ejusdem, sed partialis; & sicut visus, v. g. potest esse perfectus, etiam si deficiat alter sensus; sic una virtus, temperantia, v. g. poterit esse sine fortitudine, & talis homo erit perfectè temperans, sed non simpliciter perfectus seu moralis: sicut aliquis potest esse Philosophus, etsi non sit Theologus; sic potest esse perfectè videns, etiam si careat auditu, non tamen perfectè sentiens.

Probatur 2. Virtus est habitus in mediocritate consistens quoad nos secundum rationem, & ut vir prudens præscripserit; sed sine concordia aliarum virtutum concurrentium in eodem operante, potest esse talis conformitas habitus ad rectam rationem circa illud quod eligit. Ergo una virtus potest esse fine alia. *Patet. min.* Quia potest præcedere dictamen circa materiam unius virtutis absque dictamine actionis circa aliam virtutem. Ergo potest esse conformitas ad rectam rationem in electione circa materiam, temperantiæ v. g. sine concordia aliarum virtutum, & consequenter una virtus non est alteri connexa.

Probatur 3. Si essent necessariò connexæ virtutes, qui virtutem unam acquireret, simul omnes eodem actu acquireret; sed id falsum experientia testatur; nam Religiosus, v. g. potest esse perfectè

Y

tem-

temperans, qui nullo modo erit fortis ad aggredienda belli pericula.

Nota, virtutes connexas perfectiores esse extrinsecè & per accidens, quia aliæ virtutes disponunt subjectum, unius virtutis ad firmius agendum in materia propoſita. Sic qui, v.g. erit fortis & temperans, melius ab illecebris voluptatum abſtinebit, si proponatur mors, quàm si esset solum temperans; sed hoc est perfectio habentis virtutem illam, potius quàm perfectio virtutis; unde dicitur perfectio ejusdem virtutis per accidens.

Dices 1. Una virtus non est perfecta, quæ circa finem errare potest; nam inquit D. August. *Charitas, quæ deſeri potest, nunquam vera fuit*; sed una virtus sine aliis poterit errare circa alios fines. Ergo non est perfecta sine aliis. Præterea ex D. Greg. lib. 2. *Moralium* cap. 3. *Una virtus sine alia, vel non est omnino virtus, vel minima est*.

Resp. Virtutem perfectam non errare, neque deficere circa proprium finem, licet homo habens illam virtutem possit errare circa fines aliarum virtutum; & si quæ sit difficultas, eam patitur defectu aliarum virtutum circa propria earum objecta, non verbò respectu perfectæ virtutis, quæ benè afficit possessorem suam circa propriam materiam.

Ad confirmationem ex D. August. desumptam, dico quòd illa vera charitas non fuit, quia frustrata fuit suo fine, quia non conjunxit fini ultimo, nempe Deo. *Ad Greg.* dico illum loqui de virtutibus, prout sunt principia meriti, quo sensu sunt necessariò inter se connexæ, aut saltem unam vitium alteri oppositum excludit.

Dices 2. ex 6. *Eth.* Virtutes sunt sorores. Ergo una non potest esse sine alia.

Resp. esse sorores, quia se mutuo juvant ad salutem; non tamen inde sequitur eas esse necessariò connexas,

quinimò potius auctoritas est ad oppositum, potest enim una sororum esse sine altera. Ergo à pari una virtus sine altera benè esse poterit.

Rogabis 1. Utrum virtutes morales sint connexæ cum Theologicis.

Resp. quòd non; quia Pagani & alii Infideles, benè viventes moraliter, possunt habere virtutes morales, nec tamen habebunt Theologicas, ut patet. Ergo illæ non sunt cū his connexæ.

Rogabis 2. An virtutes Theologicæ sint connexæ cum moralibus, easque præsupponant.

Resp. quòd non; nam nisi vitiosus adultus baptizaretur, virtutes Theologicas non reciperet, nec tamen haberet Morales, saltem acquisitas.

Rogabis 3. Sint ne Virtutes Theologicæ ad invicem connexæ?

Resp. quòd non, nec in facto esse, nec in fieri. Non quidem in facto esse; nam charitas perſtat in patria, non autem fides & spes; non etiam in fieri ex earum natura, cū fides & spes possint esse perfectæ in ratione virtutis sine charitate, licet non in ratione ordinandi ad ultimum finem; unde sunt tantum connexæ in ratione meriti, vel prout sunt meritorie æternæ salutis.

SECTIO SECUNDA.

De Virtutibus in specie.

SUFFICIENTER constat ex dictis virtutes morales in Prudentiam, Justitiam, Fortitudinem & Temperantiam adæquatè distribui; ad eas namque tanquam radii ad suum Solem, rivuli ad suum fontem, & ramusculi ad truncum, cæteræ Virtutes Morales reducuntur; vel tanquam partes subjectivæ; vel ut fidissimæ comites; vel tanquam auxiliares copiæ, subsidiariaque adminicula: idcirco exactam virtutum moralium discussionem, ut auspicemur, de 4. prædictis Virtutibus.

ribus . 4. in subjiciendis articulis differendum est .

ARTICULUS PRIMUS.

De Prudentia .

PRUDENTIA secundum nominis etymon dicitur à S. Iſidoro , quasi porro videntia , vel procul videntia , eò quòd futuros rerum prospiciat eventus , est enim perspicax futurorum & incertorum notitia . *Tribus* autem modis usurpatur . 1. Pro quadam naturali *versutia & calliditate* , quæ etiam in quibusdam animalibus reperitur , ut in Vulpibus , quæ mira pollent inventione in mediis exquirendis ad finem obtinendum : hac ratione Christus D. monet suos sequaces , ut *ſint prudentes , ſicut serpentes* . 2. Pro *dexteritate* , quam habent pravi homines in excogitandis mediis ad finem malum ſibi propositum acquirendum ; hoc ſenſu dicitur Iatro prudens , qui opportunè utitur loco & tempore aliisque occaſionibus ad furandum : quomodo etiam dicit Christus D. *Filios huius ſeculi prudentiores eſſe filiis lucis* . 3. Prudentia ſumitur pro *ſagacitate* , quam habet vir bonus ad obtinendum finem bonum per media convenientia , quo ſenſu ſolus vir bonus dicitur prudens ; & de prudentia ſic ſumpta , agemus in ſequentibus paragraphis .

§. I.

Quid ſit Prudentia .

REsp. 1. Prudentiam rectè deſcribi aſſum , quo intellectus conformiter legi iudicat quid ſit agendum , vel omittendum in particulari .

Dicitur 1. *Aſus quo intellectus iudicat* , quibus particulis prudentia diſtinguitur à cæteris virtutibus moralibus , quæ non ſunt actus intellectus , ſed vo-

luntatis , vel aliarum potentiarum .

2. *Legi conformiter* , & per hoc virtus prudentiæ diſſert , tum à naturali calliditate quorundam animalium , quæ nullis legibus tenentur , nec reguntur : tum à dexteritate hominum perverſorum in ſuis pravis actionibus ; illorum ſiquidem dexteritas , ſicut & quorundam brutorum calliditas impropriiſſimè ac ſolum æquivocè prudentia nuncupatur .

3. *Quid ſit agendum aut omittendum* ; & per hæc verba indicatur objectum prudentiæ , ſcilicet omne faciendum , vel omittendum , idque pro duplici munere prudentiæ , cujus eſt voluntatem impellere ad bonum , & à malo avertere .

4. Tandem *in particulari* , per quas particulas diſtinguitur à Morali Philoſophia ; hac enim inſtructus intellectus , iudicat quid ſit agendum , vel omittendum in genere ; non autem deſcendit ad particulares circumſtantias , nec ad occaſiones ſingulares ; id enim præſtat prudentia , cujus eſt generalia Philoſophiæ Moralis præcepta ad praxim redigere ſtatutis occaſionibus & debitis circumſtantiis . Quo ſit ut peritiores etiam Morales Philoſophi nonnunquam ſint imprudentiſſimi , eò quòd calleant quidem generalia rerum agendarum aut omittendarum præcepta , hæc autem in particulari ad praxim redigere nequeant , ubi id exigit occaſio .

Ex his evidenter colligi poteſt prudentiam habitualement rectè deſcribi poſſe , *Habitu inclinante intellectu ad iudicandum conformiter legi , quid ſit faciendum aut omittendum in particulari* . Cuius deſcriptionis notitia ſufficienter colligitur ex prædictis ; hique ſolum ſuperèſt advertendum , nomine *Legis* , intelligi quamlibet legem , ſcilicet naturalem , vel poſitivam .

§. II.

Quot sint species Prudentiæ.

V*ariæ.* Primò namque dividi potest in Monasticam, Oeconomiam & Politicam. Tot enim statui possunt prudentiæ species, quot Moralis: nam sicut se habet Moralis Philosophia circa actiones humanas, ad honestatem in genere dirigendas; ita se habet prudentia ad easdem actiones ad honestatem in particulari ordinandas. Ergo cum tres assignatæ fuerint moralis species, quarum Monastica versatur circa directionem hominis privati, Oeconomica circa directionem familiæ, & Politica circa directionem Reipublicæ; tot pariter admittendæ sunt moralis prudentiæ species: quæ insuper variè subdividi possunt juxta varia objecta particularia, circa quæ versantur.

Secundò. Prudentia distribuitur in Eubuliam, Synesim & Gnome. *Eubulia* est actus intellectus, quo judicat de mediis honesti fini assequendo congruis; putà diligenter ei studendum, esse, qui scientias assequi contendit, ac consuetudinè tandiu non esse dormiendum, jocandum, ludendum, sed legendum, &c. Christiano vitam æternam ingredi cupienti servanda esse, omnia Dei mandata, ac proinde hic & nunc esse jejunandum, orandum, &c.

Synesim est actus intellectus, quo quis judicat de iis, quæ lege aliqua præscripta sunt & decreta; putà non esse furandum, quia furtum lege naturali & positiva vetitum est. Differt autem ab Eubulia, quia illa inclinatur ad rectè consultandum de mediis, hæc autem inclinatur ad rectè judicandum aliquid non esse faciendum, vel esse faciendum secundum regulas; bonitas autem iudicii, & bonitas consilii ad eandem causam non referuntur; plures namque rectè consiliativi sunt, qui tamen non rectè secundum regulas judicant.

Gnome est actus intellectus, quo quis judicat aliquid esse faciendum, vel contra tenorem verborum legis, interpretando mentem Legislatoris, vel propter aliquod rationabile motivum. Sic 1. lib. Machabæorum legimus quòd cum Judæi, qui persecutionis, & idololatriæ vitandæ causa in desertum fugerant, animadverterent fratres suos ab idololatriis miserè interfectos, propterea quòd Sabbato, ab hostibus impetiti, arma capere noluisissent, ne legem de colendo Sabbato cessando ab omni opere, violarent; tandem *Cogitaverunt in die illa dicentes, omnis homo quicumque venerit ad nos in bello die Sabbatorum, pugnemus adversus eum, & non moriemur omnes, sicut mortui sunt fratres nostri.* Sic plures Christianæ Virgines, ut incorruptam suam virginitatem servarent, medios in ardentes rogos profluerunt: Sic qui peregrinatur, judicat;

Cum fueris Romæ, Romano vivito more,

Cum fueris alibi, vivito sicut ibi. Hic autem adverte prædictas species esse tantum improprie, & non ad Logicæ rigorem assignatas. Prudentia namque non potest esse totum aliquod potentiale, quippè cum non sit una simplex qualitas; qui enim benè judicat in materia fortitudinis, v. g. benè judicare fortè non poterit in materia temperantiæ: totum autem per aggregationem sortiri nequit rationem perfecti generis respectu eorum de quibus enuntiatur, ut diximus in 1. quæst. nostra Philosophiæ.

§. III.

Quot in quasnam partes integrantes habeat Prudentia.

V*Arias*, juxta diversam sui considerationem. Prudentia enim, vel est *cognoscitiva* eorum omnium, quæ

quæ fieri aut omitti debent, cum debitis circumstantiis; vel est *præceptiva*, & applicativa cognitionis ad opus: juxta autem hanc duplicem considerationem, ad perfectam prudentiam plura desiderantur; nam quatenus cognoscitiva, requiritur.

1. *Memoria* & recordatio præteritorum, ut ex præteritis consiliari possit de futuris, conjiciendo ex iis quæ fuerunt, ea quæ ventura sunt. Prudentia enim nititur experientia & observatione eventuum præteritorum, sive prosperorum, sive adversorum; prosperorum quidem, ut similibus servatis circumstantiis, & actionibus elicitis, similes effectus eveniant: adversorum, verò, ut similes eventus dissimilibus actionibus & circumstantiis vitentur.

2. *Intelligentia*, sive cognitio legis ac rerum faciendarum; quia intellectus ignorans leges quibus tenetur, judicare non potest conformiter legi, quid sit faciendum, aut omittendum in particulari. Quare unusquisque maxime studere debet, ut leges, quibus astringitur, cognoscat; defectu cujus cognitionis patet quàm sint imprudentes Religiosi plerique, qui legum suarum, sive regulæ suæ præceptorum penitus sunt ignari; nec proinde possunt advertere utrum vivant conformiter legibus, ex quarum observatione vel infractione pendet æternitas beata, aut misera.

3. *Frequens recordatio casuum præteritorum*, quia prudentia nititur experientia & observatione eventuum præteritorum, sive prosperorum, sive adversorum. *Prosperorum* quidem, ut similes eventus similibus actionibus consequamur: *Adversorum* autem, ut similes dissimilibus actionibus vitemus; sic juvat plurimum, ut qui morti iustorum interfuerit, recordetur frequenter quanto gaudio ex hac vita discesserint: & qui morti impiorum adfuerit recorder quantum illos pœniterit de vita

præterita, quàm revocare non est possibile.

4. *Ratiocinatio*, quæ ex predictis actibus inferamus quid sit agendum in casu occurrente; nam proflus inutile est cognoscere legem, atque etiam recordari præteritorum eventuum, nisi hanc deducamus consequentiam: ergo conformiter legi vivendum est, ut eventum tam adversum, scilicet mortem, pessimam vitemus; & eventum tam prosperum, scilicet vitam beatam consequamur.

5. *Consultatio prudentum*; quia initium prudentiæ est diffidere proprio sensui, & aliorum sensum inquirere; qui enim sibi sapiens videtur, stultus est, & ut ait Seneca, *Multi sapientes esse possent, nisi se sapientes esse putarent*. Unde monebat Sapiens Proverb. 3. v. 5. *Ne innitaris prudentiæ tuæ*. Et v. 7. *Ne sis sapiens apud te metipsum*; idem habet D. Paulus Roman. 12. *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos*. Dixi consulendos esse prudentes, quia insipienti consulere non valet; *Si enim*, inquit Christus D. *cæcus cæcum ducat, ambo in foveam cadent*; illos autem existimat prudentes, qui publico consensu tales putantur.

6. *Subita excogitatio mediorum*; quia prudens ille censetur qui finem intentum assequitur; finem autem assequi non potest ille, qui de mediis non cogitat: unde Religiosus, qui sibi proponit salutem tanquam finem, media debet excogitare, quibus in religione talis finis acquiritur, qualia sunt suæ regulæ observatio, passionum suarum moderatio, mundi contemptus, &c.

Quatenus autem prudentia præceptiva est & applicativa cognitionis ad opus, requirit.

Discretionem, quæ vera à falsis, bona à malis, majora à minoribus bonis discernimus; & his repudiatis, illa, quæ magis conferunt, acceptamus. Hanc à prudentia distinguit Albertus Magnus, lib.

lib. de virtutibus cap. 7. § 34. tanquam partem à parte; prudentia enim, inquit, necessaria videtur ad moderandas externas virtutum moralium actiones; discretio verò ad intima cordis & voluntatis componenda requiritur: sed verius dicendum esse arbitror discretionem versari, tam circa externa, quàm circa interna regulanda, seligenda & discernenda, specialiter rei cuiuslibet circumstantias & modum ponderando.

Discretionis triplex gradus à N. D. Bonaventura lib. de gradibus virtutum c. 26. distinguitur. Discretionis altus gradus est, inquit, secundum ordinem Dei uti donis naturalibus in corpore & in anima: altissimus, uti secundum ordinem Dei donis gratuitis in anima. *Item*, altus gradus est, servare præcepta Scripturæ: altior, servare consilia Scripturæ: altissimus, servare doctrinam Jesu Christi. *Item*, altus gradus est, regere se secundum exempla Sanctorum: altior, secundum exempla Christi: altissimus, secundum mores Dei. *Item*, altus gradus est cogitare varia beneficia Dei: altior, de beneficiis collatis gratias agere: altissimus, laudare divinam naturam & bonitatem, & quæ coegit dantibus. *Item*, altus gradus est in omnibus cautum esse coram secularibus, ne scandalizentur; altior, cautum esse coram religiosis, ut ædificentur: altissimus, coram Deo Iudice cautum esse, ne offendantur.

Discretionis necessitas in tribus præsertim enitet secundum devotissimum, ac doctissimum nostrum Harphium *lib. 1. Theolog. mist. p. 1. c. 31.*

1. *Quidem in virtutibus exercendis*, ut idem refert ex Richardo à S. Victore; *Tunc virtutes veraciter creduntur esse bonæ, quando sunt non solum ordinatæ, sed etiam moderate, quia dum virtutes discretionis moderamen exce-*

dunt, virtutis nomen amittunt. Ex quibus patet, quod vera bona animæ nec acquiri possunt, nec conservari sine discretionē; quia fervens zelus amoris vertitur in arma furoris, nisi temperetur virtute discretionis. Tene ergo in omnibus discretionem, si non vis perdere religionem: nam si verè discretus fueris, etiam perfectè religiosus eris. Hinc merito dicit Bernardus, quod *Discretio omni virtuti ordinem ponit, modum tribuit, decorem & perpetuitatem confert.* Est ergo discretio non tam virtus, quàm moderatrix virtutum, ordinatrix affectuum & doctrix morum. Tolle hanc, & virtus vitium erit, ipsaque affectio naturalis in perturbationem magis convertetur, exterminiaque naturæ, ut dicit Petrus Ravennensis. Nam si addit timor & non discretio, transit in desperationem: si dolor, in amaritudinem; si amor, in adulationem; si spes, in præsumptionem; si lætitia, in dissolutionem; si ira in furorem. Cunctam ergo disciplinam, regularis ordinis moderet æqualitas discretionis, ne vel nimia remissio nutritiva sit criminum, vel nimia indiscretio parricida virtutum. Hæc noster Harphius.

2. *Discretio necessaria est in emergendis bonis operibus.* Hæc enim est quæ virtutibus modum præscribit, ne à debita rectitudine devient; nam, inquit D. Gregor. Plerumque virtus cum indiscretè tenetur, amittitur: cum discretè intermittitur, plus tenetur: sicut arcus ex studio distenditur, ut in suo tempore cum utilitate tendatur, aliqui audiat Dominum dicentem, Isaïæ 61. *Ego Dominus odiens rapinam holocaustorum.* Holocaustum enim offert de rapina, qui nimia ciborum ægestate, vel somni penuria immoderatè corpus suum affligit. Quando igitur huiusmodi exercitia corporalia ex indiscretionis vicio sic aguntur, ut vel deficiente spiritu, vel languescen-

cor-

corpore , spiritualia impediuntur : qui sic agit , suo corpori aufert boni operis effectum , spiritui affectum , proximo bonum exemplum , Deo honorem ; & ideo sacrilegus est , & in Deum omnium bonorum reus .

3. *Discretio necessaria est in discernendis etiam alienis* : nam , inquit D. Greg. a. parte Pastoralium cap. 9. Rectior scire debet quoddam plerumque vitia virtutes se esse mentiuntur . Nam sepe sub parsimonia nomine , se tenacia palliat ; contraque se effusio sub appellatione largitatis occultat . Sepe inordinata remissio , pietas creditur ; & effrenata ira spiritualis xli virtus aestimatur . Sepe precipitata actio velocitatis efficacia ; atque agendi tarditas , gravitatis consilium putatur . Unde necesse est , ut Rectior animarum virtutes ac vitia vigilantia cura discernat , ne aut cor tenacia occupet , & parcum se videri in dispensationibus exultet : aut cum effusio quid impenditur , largum se quasi miserando gloriatur , aut remittendo quoddam ferire debuit , ad eterna supplicia subditos pertrahat : aut immaniter feriendo quoddam delinquitur , ipse gravius delinquat : aut hoc quoddam agi recte ac graviter potuit , immature praeveniens leviget ; aut bonae actionis meritum differendo , ad deteriora permutet . Hæc D. Gregorius .

Ad perfectam autem discretionem duo præsertim requiruntur .

1. *Circumspectio* , quæ est exacta & sedula consideratio omnium circumstantiarum , quæ concernunt bonum opus quod aggredimur , ut recte & secundum præscriptum virtutis fiat , de qua Spiritus Sanctus hæc habet , Eccl. 14. n. 21. *Beatus vir qui in sapientia morabitur , & qui in iustitia sua meditabitur , & in sensu cogitabit circumspectionem Dei &c.* Ad perfectam autem discretionem requiritur circumspectiarum attentio ; tam quia , ut patet in 3. p. defectus unius circum-

stantiæ debet actum simpliciter malum efficere : tam quia , quis considerat eventum , finem , & circumstantias suarum actionum , maxime movetur ad bene semper operandum . Hinc Psaltes Regius tanto affecto Deum exorabat his verbis , Psal. 140. *Pone Domine , custodiam ori meo , & os illius circumstantiæ labiis meis &c.*

2. *Cautio* , quæ est præventia impedimentorum removendorum , seu quæ mentem præmunire adversus insurgentia , & imminetia mala , de qua agebat D. Paulus ad Ephes. 5. n. 15. *Videte itaque , fratres , quomodo caute ambuletis , non quasi insipientes , sed ut sapientes , redimentes tempus quoniam dies mali sunt .* Hæc autem cautio omnia sua opera præmunire debent omnes prorsus viri Christiani , præsertim Religiosi , ne scilicet recte agendo in aliquid offendant ; utque omnes vitiorum tam internas , quam externas propagines rescindant exemplo Jobi , qui de ipso loquens , aiebat cap. 31. *Pepigi sedus cum oculis meis , ut ne cogitarem quidem de Virgine* : id est , ne de minima quidem voluptate , & carnis illecebra ex virginis aspectu demulcerer , sicque miserè ad peccatum propenderem , apud me statui oculos meos in nullius mulieris faciem dirigere : & rectè quidem ac prudenter id statuerat , nam ut loquitur Hugo Victorinus in lib. de Claustr. anim. *Visum sequitur cogitatio , cogitationem delectatio , delectationem illecebra , illecebram consensus , consensus appetitio , appetitionem opus , opus habitudo , habitudinem necessitas , necessitatem desperatio , & desperationem damnatio .* Attendat hic pius & prudens lector , quàm infauftum , quàmque lugendum calamitatis & miseræ barathrum ex levissima peccati occasione prodeat & oriatur .

Inferendum itaque , cautionem circumspectui , circumspectionem prudentiæ ita esse

esse necessariam; ut prudentia sine discretione, discretio sine circumspectione, & circumspectio sine præcautione ruat & collabatur.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Justitia.

JUSTITIÆ nomen variis, sed præsertim quatuor modis usurpatur. 1. Pro qualibet rectitudine & proportionem, qualiter res alteri justa, id est, proportionata dicitur. 2. Pro cumulo & aggregatione omnium virtutum, qualiter homo virtutibus præditus solus justus dicitur, juxta illud Ezechielis 18. *Si averterit se justus à justitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes quas operari solet impius, nunquid vivet? Omnes justitiae ejus, quas fecerat non recordabuntur.* 3. Sumitur specialius pro gratia sive charitate supernaturali, quo sensu ille dicitur justus, qui est in gratia, sive Deo gratus. 4. Justitiæ nomen accipitur, pro virtute cardinali inclinante voluntatem ad reddendum unicuique quod suum est, qualiter à Jurisperitis definitur, *constans & perpetua voluntas jus suum unicuique reddendi*. Et ab Arist. 5. Ethic. c. 1. *Habitus secundum quem aliquis dicitur operans secundum electionem iusti*. Ut autem accuratior habeatur justitiæ definitio, sit.

§. I.

Quid sit Justitia.

Est actio bona, seu virtus moralis, qua voluntas tribuit alteri quod suum est.

Dicitur 1. *Actio bona, seu virtus moralis*, per quas particulas Justitia distinguitur ab omni peccato & actione indifferenti. 2. *Qua voluntas tribuit*, per quod justitia à prudentia distin-

guitur; prudentia namque intellectum, justitia autem voluntatem ad rectum opus inclinatur. 3. *Tribuit alteri quod suum est*. Per quod differt à temperantia & fortitudine quæ alterum non respiciunt. Ut autem exacta præsentis definitionis habeatur notitia.

Adverte 1. Quòd quando dicimus justitiam tribuere alteri *ius suum*, seu *quod suum est*, nos intelligere nomine *juris & sui*, illud quod illa pertinet ad alterum, ut jus habeat illa exigendi, nec hoc possit ab eo auferri, aut detineri absque injustitia. *Aliquid* autem potest pertinere ad alterum tribus modis 1. Ex ordine naturali, sic vita pertinet ad unumquemque, ita ut quilibet ex ordine naturæ jus habeat vitam suam conservandi, & impediendi quominus ab alio auferatur. 2. Aliquid pertinere potest ad alterum ex ordinatione legum positivarum; sic domus aliqua ita pertinet ad suum dominum, ut ille possit pro libito de ipsa disporre, & impedire quominus ab altero usurpetur, vel si ab alio usurpetur, juxta legum ordinationem, cogere potest usurpatorem, ut restituat. 3. Aliquid pertinere potest ad alterum ex consuetudine, quæ vim legis obtinet, & quæ varia est pro varietate Nationum & Provinciarum.

Adverte 2. Duplicem esse proportionem, unam *Arithmeticam*, secundum quam redditur æquale pro æquali, ut cum quis solvit duos nummos argenteos, pro duobus nummis argenteis acceptis; & hæc proportio maxime spectat ad Justitiam commutativam. Alia est proportio *Geometrica*, secundum quam aliquid tribuitur alteri, juxta illius dignitatem & meritum; ut cum alicui tribuitur officium, vel beneficium propter suam virtutem, aut dignitatem; & hæc maxime spectat ad justitiam distributivam.

Adverte 3. Justitiæ objectum esse triplex,

plex, nimirum, 1. Objectum quo, seu formale, & est *Jus*, à quo Justitia nomen suum accipit & mutuatur. 2. *Quod*, seu materiale, estque res in quam habetur jus. 3. *Cui*, quod est persona habens jus: hæc autem omnia, ut evidentijs pateant, sit.

§. II.

Quid, & quodplex sit Jus.

R *Esp.* 1. Jus esse dominium alicujus in aliquid, quod dum oritur ex actione honesta vocatur *meritum*: dum autem est correspondentia unius ad aliud, *debitum* nominatur.

Oritur autem jus ex lege & facto; major enim propositio Syllogismi prudentiæ justiciam dirigentis, est *Lex*: minor est *factum*; conclusio verò est *Jus*, quod patet hoc exemplo.

En *Lex*. *Patriæ libertatis assertor & vindex præmio est donandus.*

En *Factum*. *Sed hic Francie Marefchallus est patriæ libertatis assertor & vindex;*

En *Jus*. *Ergo hic Francie Marefchallus est præmio donandus.*

Rsp. 2. Jus 1. dividi in *naturale & positivum*. Primum est, quod naturæ lumen immediatè dicitur: & ad istud pertinent ea omnia, quæ homines solo naturæ lumine instructi judicant esse agenda, vel fugienda, putà pueros esse à parentibus educandos, parentes à filiis honorandos. Secundum est, quod natura docente non accipimus, sed instituitur per liberam ejus voluntatem, qui potestatem habet ipsum condendi. Utrumque dividitur in divinum & humanum, eo modo quo supra diximus legem esse dividendam.

2. Jus dividi potest in *jus simpliciter, & jus secundum quid*. Prius est cum æqualitate, reperiturque inter personas omninò distinctas, ut inter Principes & subditos. Legislatores & ci-

Philos. Tom. IV.

ves. Posterius est inæquale, quippè cum sit inter personas non omninò distinctas, sed tantum secundum quid, quale est inter patrem & filium, maritum & uxorem, dominum & servum.

Jus secundum quid dividitur in *paternum, æconomicum & herile*. Primum est inter patrem & filium; cum enim filius sit pars paternæ substantiæ, non sunt personæ omninò moraliter distinctæ, nec potest inter ipsos perfectæ constitui æqualitas; siquidem filius patri æquivalens reddere non potest: quamvis tamen jus istud dicatur secundum quid, adhuc vocatur jus, prout jus significat debitum, plus enim filius patri debet, quam aliæ personæ; idem est judicium de jure inter Deum & homines. Jus æconomicum est inter uxorem & virum, qui censentur etiam moraliter una persona. Herile denique est inter dominum & servum, hic est illius possessio & instrumentum, quoddam animatum, ut ait Arist. unde inter illos non est jus, nisi secundum quid.

3. Jus dividitur in *scriptum & non scriptum*; prius est, quod lege, vel Senatusconsulto, vel proprio placito, vel Magistratum edicto statutum est. Posterius est, quod ex longa & diuturna consuetudine invaluit. Hoc iterum duplex. 1. *Consultum*, quod ex longo & continuo usu ortum est. 2. *Jus gentium*, quod communi veluti gentium omnium tacito consensu approbatum est, & apud omnes prorsus nationes constituitur: hoc autem jus in eo differt à naturali, quòd naturale videatur commune omnibus animantibus; Jus autem gentium solis hominibus congruat.

§. III.

Quotuplex sit Justitia.

Duplex in genere: *Generalis* scilicet seu *legalis*, & *Privata* seu *particularis*. Prior est virtus personæ publicæ seu judicis decernentis unicuique quod suum est: posterior est, qua unusquisque tribuit alteri quod suum est. Prior dicitur *generalis*, quia bonum publicum intendit; *legalis* verò, vel quia leges statuit in Legislatoribus, vel quia secundum leges decernit in Judicibus. Posterior autem dicitur *privata* seu *particularis*: quia primo & perse, bonum publicum non respicit, sed tantum bonum particulare.

Hujus autem divisionis ratio est hæc. Tot assignari debent justitiæ species, quot sunt diversa bonorum genera, quæ justitiæ virtus respicere potest: sed duo tantum sunt bonorum genera, nempe publicum & privatum, circa quæ justitia versari debet; ergo & tot sunt justitiæ partes.

1. Utraque prædicta justitiæ species subdividitur in *commutativam* & *distributivam*. *Commutativa* est virtus, qua persona publica, puta Judex, decernit alteri reddendum esse æquale pro æquali; ut quando Judex obligat debitorem ad tantum reddendum creditori, quantum ab eo receperat. *Commutativa* autem *particularis* est virtus; qua unusquisque reddit æquale pro æquali debito, secundum proportionem Arithmeticam.

Hæc præsertim requiritur in contractibus humanis quales sunt: 1. *Venditio*, quæ est traditio pro æquivalente. 2. *Emptio*, quæ est acceptio alicujus pro æquivalente. 3. *Locatio*, quæ est acceptio rerum mobilium utendarum vel fruendarum, mediante aliquo pretio, de quo convenitur. 4. *Conductio*, quæ est acceptio rerum mobilium utendarum vel fruendarum ad tempus, quo

expleto restituere tenetur Ille qui sub pretio conduxit. 5. *Pignoratio*, quæ est traditio rei alicujus datæ, sine permissione illa utendi, & cum obligatione illam restituendi, soluta re cujus gratia traditur. 6. *Fideiussio*, quæ est promissio solvendi pro altero, si qui accepit, debitum non solvat: sed cum hæc omnia secularia negotia concernant, idcirco sat sit ea indicasse.

Justitia distributiva legalis est, qua persona publica, sive Judex decernit reddendum esse unicuique quod suum est, idque vel remunerando, & præmia secundum dignitatem & merita largiendo: vel vindicando, dum Judex decernit alteri supplicia, vel pœnas suis meritis debitas.

Distributiva particularis est virtus, qua unusquisque reddit alteri bonum ipsi debitum secundum proportionem Geometricam.

Hæc est vel vindicativa, vel remunerativa. Prior est, qua unusquisque infert alteri pœnam sibi debitam; ut dum aliquis injuriam sibi latam repellit adversus inferentem insurgendo, non intentione nocendi, sed repellendi injuriam. Posterior est, qua unicuique debitum honorem & officium reddimus.

Hæc autem vel respicit solum Deum, vel solos homines, vel Deum & homines simul.

1. *Est Religio*, quæ est virtus moralis, qua unusquisque reddit Deo cultum supremum ei debitum. Hæc autem est duplex, *interna* scilicet & *externa*. *Interna* est *animi devotio*, quæ est virtus moralis, qua homo est paratus ad illa præstanda, quæ Dei cultum & gloriam concernunt.

Externa, qua non sola mente, sed etiam externo corporis gestu, Deo reverentiam exhibemus. Est multiplex, alia *Adoratio*, qua exteriori corporis compositione devotionem internam & nostram erga Deum venerationem significat.

gnificamus: alia *Sacrificium*, quod est oblatio rei alicujus, qua nos ipsos ad Deum pertinere, ejusque imperio subditos esse profiteamur. Alia *votum*, quod est deliberata promissio Deo facta de meliori bono. Alia *adjuratio*, quæ est advocatio divini nominis, qua quempiam inducere volumus ad aliquid faciendum, vel non faciendum, ut cum pauperes petunt eleemolynam pro amore Christi. Alia *juramentum*, quod est assumptio divini nominis ad confirmandum id quod asserimus. Alia est *laudatio*, sive laus, quæ est usurpatio divini nominis, sive publicatio perfectionum ejus voce & cantu.

Justitia particularis remunerativa, quæ respicit homines solum, est triplex; alia quæ respicit superiores, alia inferiores, alia æquales. Illa quæ respicit superiores est potissimum triplex, 1. *Pietas*, quæ est virtus, qua patriæ & parentibus, unusquisque debitum officium reddit; officium autem debitum patri & parentibus est maxime honor, amor & auxilium in necessitate. 2. *Observantia*, quæ est virtus qua unusquisque reddit honorem debitum hominibus in dignitate constitutis, sive Ecclesiasticis, ut Episcopis & Presbyteris; sive Secularibus, ut Judicibus. 3. *Obedientia humana*, quæ est virtus, qua unusquisque suorum superiorum mandatis obtemperat.

Virtus, quæ respicit inferiores nobis commissos, 1. est *Providentia*, qua curam habemus de profectu spiritali & temporalis eorum qui nostræ curæ demandantur.

Quæ autem omnes homines respiciunt, sive superiores, sive æquales, sive inferiores sunt. 1. *Affabilitas*, quæ est virtus moralis, qua aliquis facilem & gratum se præbet aliis in conversatione, juxta tamen uniuscujusque dignitatem: non enim expediat plerumque ut superior ita facilem se præbeat inferiori atque æquali. 2. *Liberalitas*,

quæ est virtus moralis, qua aliquis libenter sua bona communicat aliis, aliquam indigentiam habentibus. 3. *Gratitudo*, quæ est virtus moralis, qua pro beneficiis acceptis vicem rependimus. 4. *Clementia*, quæ est virtus moralis, qua pro injuriis acceptis beneficia reddimus, aut saltem malum inferre nolumus; & hæc est virtus planè regia & planè divina, de qua legatur orat. Cicer. pro Marco Marcello.

Justitia, quæ respicit Deum & homines simul, duplex est; alia *fidelitas*, quæ est virtus moralis, qua promissis à nobis factis semper stamus. Alia est *veritas*, quæ est virtus moralis, qua aliquis loquitur alteri conformiter menti suæ: prior est maxime necessaria ad servandam societatem inter homines, qua sublata nulla stare potest amplius fiducia; posterior est etiam multum requisita ad eandem societatem, quæ præsertim fundatur in communicatione sincera conceptum aut affectuum.

Aliter: *Justitiæ* debitum potest attendi, vel circa Deum, vel circa seipsum, vel circa proximum. Deo tria debemus, honorem Creatori, amorem Redemptori, & timorem Judici. Nobis ipsis tria, munditiam cordi, custodiam ori, disciplinam corpori. Proximo tria, obedientiam superiori, concordiam pari, beneficium inferiori.

Aliter colligi potest *justitiæ* debitum ex illo Michæ 6. *Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, & quid Deus requirat à te, utique facere judicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo*. Quem contextum sic expendit noster Harphius, lib. 1. cap. 18. *Primo*, requirit judicium quantum ad seipsum, juxta illud Psalmistæ Psal. 10. *Beati qui custodiunt judicium, & faciunt justitiam*; id est, judicii executionem, *in omni tempore*. Nam si nos ipsos judicaverimus, non judicabimur, sicut Sancti fecerunt in

Solitudine degentes. Secundò, requirit misericordiam & veritatem quantum ad proximum juxta illud Psalmistæ, Psal. 83. *Misericordiam & veritatem diligit Deus*. Misericordiam, inquam, triplicem: bona propria communicando, aliena mala participando, illata mala remittendo. Veritatem similiter triplicem scilicet vitæ, Doctrinæ, justitiæ. *Tertiò*, requirit Deus, ut quis sollicitè studeat ambulare coram eo. Non enim tantum revocat à malo timor supplicii, nec tantum allicit ad bonum consideratio præmii, quantum provocat amor dilecti ab ambulandum sollicitè cum Deo suo, corde, ore & opere.

§. IV.

Utrum Judex contra propriam scientiam & conscientiam, judicare debeat secundum allegata & probata.

Cum duplex sit causa, nimirum civilis & capitalis in quarum prioribus movetur de bonis fortune; in posteriori verò agitur de ipsa vita hominis ad judicium traducti: *Certum est primò*, quòd si Judex licitè possit ferre sententiam secundum allegata & probata, reclamante propria conscientia, in causa capitali, multò magis licebit ei ita judicare in causa civili; siquidem bona fortune minoris sunt momenti quàm naturalia, inter quæ vita potissimum est. Quamobrem tota difficultas in eo vertitur, utrum Judex in causa capitali, reclamante propria seu privata scientia, judicare possit secundum allegata & probata. Thesis est, Titius accusatur homicidii à Socrate, proferuntur duo tresvè testes jurati, homicidium istud à Titio perpetratum esse afferentes, ita quòd nulla à Titio proferri possit in forma juris salvatio & excusatio legitima: nihilominus tamen Judex qui tota die cum Titio versatus

est, sed solus cum solo, certissimè novit ipsum immunem esse à crimine de quo accusatur: quæritur itaque utrum hoc in casu Judex secundum allegata & probata licitè damnare possit ad mortem Titium, quem aliunde novit innocentem.

Certum est 2. quod eo in casu omnibus modis agere debet Judex, ut innocenti accusato consulat per se vel per alios, nimirum suggerendo ei, vel ut imminens periculum effugiat, vel ut ad superiorem judicem appellet; atque convenientia opponat media, quibus testium falsitatem & accusatoris injustitiam demonstret; quin etiam poterit ipsemet Judex hac in causa judicis personam & officium exuere, ut verum testem pro afferenda accusati innocentia adversus falsos testes agat. At si omnia ista sint irrita, & frustra tentata, suamque sententiam necessariò proferre debeat Judex; quæritur utrum reclamante conscientia, possit judicare secundum allegata & probata.

Resp. Judicem hac in hypothesi non posse accusatum morti adjudicare.

Probatur ex illo Exodi 23. versu secundo. *Non sequeris turham ad faciendum malum: nec in judicio, plurimorum acquiesces sententiæ, ut à vero devies.* Et versu 7. *Mendacium fugies, insontem & justum non occides:* Sed si Judex hac in hypothesi accusatum morti adjudicaret, plurimum injuste sententiæ acquiesceret, à recto deviaret, mendacii vocem audiret, & insonem ac justum damnaret: igitur ageret contra legem divinam.

Reponent forsan oppositæ sententiæ assertores, ea quidem esse in praxim reducenda, quando mendacium est manifestum, & innocentia accusati constat testimonio publico: secus autem dum utrumque privatum est, & uni judicis personæ cognitum, tenetur enim sententiam suam conformare notitiæ publicæ.

Con-

Contra. Posset judex eo in casu damnare innocentem vel jure naturali vel jure civili: at neutro hoc jure ipsi licitum est; non quidem jure naturali, quia præceptum est naturale, *non occider*: cum videlicet qui accusatur nihil adinfit, quo morte fieret dignus; neque etiam jure civili, quia jus civile pendet à naturali: ergo quod illo prohibitum est, hoc non potest esse permissum; jus enim civile institutum est ad procurandam executionem juris naturalis, non autem ad abrogandam, aut evitandam ejus obligationem.

Respondent, id quidem verum esse, quando non mutatur materia propter nonnullas circumstantias extrinsecas: falsum verò quando ipsa materia sic mutatur. Hinc licet absolute loquendo, furari non liceat, posito tamen mortis periculo propter summam esuriem vel inediam, panem surripere licet: unde colligunt esse damnandum innocentem, quando ipsius innocentia privatim duntaxat est manifesta, crimen verò sit publicum.

Contra. Tunc res, quæ esset illicita, fieret licita, quòd majus sequeretur detrimentum ex observatione alicujus juris, maxime juris naturalis, quàm ex illius transgressione: sic v. g. majus esset malum mors hominis fame pereuntis, quàm furtum unius aut alterius panis: sed si judex non damnaret innocentem publice reum, non sequeretur majus malum, quàm ex illius damnatione; detrimentum enim quod sequeretur, si ipsum innocentem publice reum non damnaret, esset vel transgressio formulæ judicariæ, vel timenda impunitas plurium reorum; sed neutrum incommodum majus est morte innocentis; ergo si judex damnaret innocentem publice reum, non sequeretur majus malum, quàm si ipsum non damnaret. *Minor constat*: Nam quod assumitur tamquam medium ad finem obtinendum, tunc non debet observari,

seu ejus observatio minus est bonum quando ex eo sequitur jactura finis intenti: sed formula judicariæ & punitio reorum institutæ sunt ad conservationem innocentium: igitur satius est aliquando non observari formulam judicariam, & reos aliquos impunitos dimitti, quàm vel unum innocentem damnari.

Confirmatur: Quia nemo ut servet legem, debet facere contra finem legis; v. g. si obfessa urbe ediceret Magistratus sub pœna capitis, ne quis peregrinus ad muros noctu accederet; aliquis tamen hospes conspicatus hostes mœnia conscendentes accurreret ut hostes repelleret, non supplicio, sed laude dignus esset, quia finis legis attenditur; ergo idem dicendum est in nostro casu.

Dices. Judex non agit personam privatam, sed publicam: igitur in judicando debet uti scientiâ publica ex depositione testium, non autem privatâ ex sensibus suis accepta.

Distin. antec. Si sententiam ferat & severe judicet, *Concedo*; si abstineat à judicando, *Nego*. Dicimus autem in hac hypothesi judicem abstinere debere potius à sententia ferenda, quàm damnare innocentem.

Infallis. Officium judicis solum est inquirere, utrum probationes sint sufficientes, deinde sententiam ferre juxta præscriptum legis: igitur ubi duo testes velles exceptione majores factum, deponunt, judex tenetur proferre sententiam conformiter ad eorum depositionem.

Nego antec. Judex enim non solum scire debet an res sit, sed insuper inquirere & rescire utrum sit vera: tunc, quia aliud est officium scribæ recitantis, quod à superiore statutum est; aliud officium judicis non tantum in probatione examinantis & dicentis quid leges statuunt, sed etiam cum plena potestate decernentis, quod æquitati &

rationi consentaneum esse judicat: hoc autem præstare non potest contra propriam scientiam.

Dices 2. In causa civili licet judicare secundum allegata & probata contra propriam scientiam, ergo & in capitali.

Resp. permisso anteced. de quo dubitari potest, *negando consequent.* Ratio disparitatis est, quod communitas que potest de bonis privatorum disponere, iusta de causa potuit hanc potestatem judici concedere; at Respublica non habet potestatem interficiendi innocentem. Insuper bona temporalia reparari possunt, at vita non potest reparari.

Dices 3. Si ita judici esset licitum, magnum Reipublicæ detrimentum, posset accidere; Judex enim muneribus corruptus, diceret se non posse ferre sententiam in accusatum, quantumvis sufficientes viderentur testimony depositiones, propterea quod scientia privata cognosceret illum non esse reum illius criminis quo diffamatur; & sic perversa essent omnia judicia, & leges nullam haberent firmitatem.

Respondeo 1. Satiùs esse plures nocentes impunitos relinquere, quod legi naturali non repugnat, quam unum innocentem contra naturæ leges morti adjudicare. *Dico 2.* Posse hoc præjudicium declinari vel ab aliis iudicibus, vel à civibus, qui iudicis fraudem & animum perverum facili negotio detegerent, & ad Principem aut superiorem iudicem possent referre.

Instabis. Idcirco teneretur iudex eo in casu abstinere à ferenda sententia, quia nusquam licet occidere insontem: sed hoc falsum est; alioqui non liceret his qui urbes obsident, explodere tormenta bellica versus illam urbis partem, in quam obsessi omnes urbis parvulus & infantes collocarent; sed falsum consequens, ergo & antecedens.

Nego min. Et ratio disparitatis est quod urbis obsessor directè non inten-

dit occidere insontes, sed tantum indirectè; primarius enim ejus finis est dejicere muros, ut fiat possessor urbis, non autem homines occidere; quomobrem ejus non est, de civium curare, ne hæc aut illa præjudicia & damna ex obsessione sequantur. Secus autem est de iudice, cujus finis primarius lege naturali præscriptus, est conservare insontes, secundarius autem reos damnare.

ARTICULUS TERTIUS,

De Fortitudine.

FORTITUDINIS vocabulum, vel Latinis à *Ferendo* nomen accepit, propter quod fortis ardua ac difficilia, perferre ac sustinere potest: Vel Græcis *ἀνδρῶν ἀνδρῆς* à viro dicitur, propter quod hæc una omnium virtutum maxime viro digna invenitur. Tripliciter usurpatur: 1. *Latissime*, pro quolibet robore & firmitate, sive corporis, sive animi, qualiter leones fortes dicuntur; & qui tenacioris sunt mentis, nec aliorum iudicio facile acquiescunt, apud Gallos soliti vocantur *des esprits forts*, 2. Accipitur *strictius*, pro quadam firmitate & constantia ad omnes actiones honestas obeundas, sicque omnibus virtutibus fortitudinis vocabulum congruit, & hoc modo fortitudo plerumque à SS. Patribus usurpatur. Sic D. Ambr. lib. 1. de Officiis c. 39. *Non mediocris animi est fortitudo, quæ sola defendat ornamenta virtutum, & judicia custodiat, & quæ inexpiabili pretio adversus omnia vitia decernat, in villa ad labores, fortis ad pericula, rigidior adversus voluptates pecuniam negligat, & avaritiam fugiat tamquam labem, quamdam quæ virtutem effeminat.* 3. Fortitudo *strictissime* usurpatur pro virtute, quæ in perferendis laboribus, & iustis periculis aggrediendis, firmamur & roboramur; de fortitudine autem sic accepta, sit.

§. I.

Quid sit Fortitudo.

Est habitus electivus, præbens animi firmitatem & robur in perferendis, & iussis periculis aggrediendis. Ita communiter omnes Philosophi.

1. Dicitur *Habitus*, in quo cum aliis virtutibus tam intellectus, quam voluntatis convenit. 2. *Electivus*, per quod à virtutibus intellectualibus discrepat, & suum subjectum, nempe voluntatem, cuius solum est eligere, indicat. 3. *Præbens animi firmitatem*, ut designetur præcipuum fortitudinis, & cuiuslibet alterius virtutis munus repeti ex actu interno, scilicet velle aggredi ardua; non autem externo, qui consistit in ipsamet periculorum aggressione, & laborum perpessione: nam, ut docet Arist. 2. *Ethic. cap. 8.* Plures aggrediuntur pericula; qui tamen fortes dicendi non sunt, quia vel gravi tristitia, vel aliqua urgente invidia, vel alia de causa id præstant. 4. *In perferendis*, &c. Quibus duo præcipua virtutis munera indicantur: fortitudo enim cum media jaceat inter timiditatem & audaciam, duplicem habet actum, unum quo audaciam coerces & reprimis; alium quo metum excutis, & trepidantem animum firmat & roborat. Prior est recta periculorum aggressio, quam audacia prætergreditur: Posterior est perpessus laborum, quam timiditas refugit.

§. II.

Quodnam sit Fortitudinis objectum.

Respond. Eam versari, 1. circa moderandos internos motus timoris & audacie. 2. verò circa objecta terribilia. Hæc autem sunt diversi generis; nam, inquit Seneca Epist. 13. *Plura sunt quæ nos terrent, quam quæ*

premunt: & sæpius opinione magis, quam re laboramur. Quædam nos magis torquent, quam debeant; quædam torquent, cum omnino non debeant; quædam ante torquent quam debeant. Vel planius & plenius. Terribilia sunt in quadruplici differentia. 1. Quædam non sunt terribilia, sed terrent, ut sunt ea omnia quæ conscientie sauciata aut læse menti obijciuntur, ut suprà diximus agendo de actibus conscientie. 2. Quædam sunt terribilia, sed non terrent; cuiusmodi est hostium aggressio ab homine, qui unguentis & medicamentis corporis membra ita consolidasset, aut armis obtegisset, ut vulnerari non posset. 3. Quædam sunt terribilia, quæ terrent omnes ratione utentes, qualia sunt ira Dei, portenta, terræ motus, maris inundatio, fulmen, decidens &c. 4. Quædam sunt terribilia, quæ non omnes, sed aliquos terrent; sic canis latrans terret puerum, & gladius evaginatus mulierculis pavorem ingerit: hæc tamen militi nullum terrorem incutiant.

Hic autem quartus terribilium modus multiplex est, secundum diversitatem statuum & affectuum hominum: homo namque iustus timet ea omnia, quæ virtutibus & rectis operationibus adversantur, quo fit ut ad virtutem conservandam, paratus sit ad ea omnia subeunda & aggredienda, quæ ipsi possunt adversari. Viciosus tantum timet, eique solum terribilia sunt, quæ suæ cupidinis satietati adversantur: sic avaro, abjectio & deperditio pecuniæ est terribilis & maximè contristativa, libidinoso terribilia sunt omnia quæ voluptates impediunt, & præsentem vitam amanti mors est terribilissima.

His præmissis, dico duplex esse externum fortitudinis objectum, commune scilicet & speciale: prius est id omne quod homini terrorem honestum incutere potest; posterius autem est mors, & quæ eam circumstant.

§. III.

§. III.

Quotuplex sit Fortitudo.

DUplex, vera scilicet & apprens. Vera est virtus moralis circa metum & fiduciam in periculis & laboribus solius honestatis, & publicæ utilitatis gratia obeundis & perferendis, mediocritatem servans.

Apprens fortitudo est, quæ non tam honestatis, quam aliquo specioso nomine, aliasve ob causas exercetur. Dividiturque ab Arist. vulgò in quinque species: in civilem, militarem, iracundam, fiduciariam & infciam. *Civilis* est, quam leges à singulis civibus in defendenda patria, propositis præmiis & pœnis, exigunt. *Militaris* est, quæ milites ob rei militaris experientiam, & spoliis capiendi causam ad pericula adeunda infligat. *Iracunda* est, per quam ex odio, ira, aut vindictæ cupiditate, sine certo consilio magna pericula adeuntur, & ad tempus sustinentur. *Fiduciaris*, quæ externa præsidia in periculis prævisis, propter spem de victoria obtinenda conceptam, excitat. *Infcia* tandem est animositas in adeundis periculis ex periculorum ignorantia orta.

Hæc autem idcirco ementitæ sunt fortitudinis imagines, quia fortitudo virtus est habitus electivus propter honestatem. 1. Autem ex assignatis, est propter honores adipiscendos, & vitandum damnum, pœnam & vituperium. 2. Est propter stipendia consequenda. 3. Nullatenus eligit, sed tantummodo per furorem & iram impetuosissimam incitat ad aggredienda pericula; hicque modus aggrediendi homini nedum, sed & belluis communis est; feræ namque sese invicem haud raro furore & ira concitate aggrediuntur. 4. autem & 5. Inclinant ad pericula propter victoriæ bonum consequendum, non autem propter honestatem.

§. IV.

A quibus integretur Fortitudo.

VERAM fortitudinem quatuor integrantes: nimirum Fiducia, Magnificencia, Patientia, & Perseverantia. Duo namque præcipui sunt fortitudinis, actus scilicet *aggredi* & *sustinere*. Ad aggrediendum autem duo requiruntur, quorum primum, pertinet ad animi præparationem, ad quod inservit fiducia; secundum concernit operis executionem, ne scilicet deficiat quis in executione eorum quæ cum fiducia inchoavit, & ad hoc inservit magnificencia.

Ad sustinendum autem, duo etiam desiderantur, quorum primum est impedire ne animus difficultate imminentium periculorum frangatur, & ad hoc confert patientia; secundum est efficere ut ex continua mali persequione, homo patiens non deficiat nec animo cadat, & ad id juvat perseverantia. Hæc autem 4. si coarctentur ad propriam materiam fortitudinis, scilicet pericula mortis, erunt ipsius partes integrales, quia sine his integra & perfecta fortitudo esse nequit: si verò referantur ad aliquas alias materias minoris difficultatis, erunt diversæ virtutes ad fortitudinem reducendæ: horum autem ut sufficiens habeatur notitia, hæc subiectio.

Fiducia est virtus, qua quis parato promptoque animo est ad imminencia mortis pericula intrepidè subeunda, propter honestatem, aut bonum publicum tuendum. Tria sunt præcipua motiva fiduciæ comparandæ; respectu præsertim operum meritoriorum, & salutem concernentium. 1. Est concursus & auxilium Dei, qui omnibus creaturis in suis operationibus manus auxiliatrices non denegat; hac nixus erat David, ubi dixit Psal. 26. n. 2. *Domine protector mea, à quo trepidabo?*

Sub-

Subdit n. 3. *Si constant adversum me castra, non timebit cor meum, si exurgat adversum me praelium, in hoc ego sperabo.* Secundum motivum fiducia est rectus innocensque vite & conscientie status, qui enim nihil interius habet quod timeat, securior est ad externa aggredienda & patienda; hinc Proverb. 28. *Iustus quasi leo confidens, absque terrore erit*; Et D. Bernardus lib. de Consolatione prope finem, *Nihil in hac vita securius, nihil jucundius possidetur bona conscientia*; premit corpus, trahat mundus, terreat Diabolus, illa tamen semper erit secunda. E contra vero qui criminibus reſerſam habent animam, semper, quidquid incassum jactitent, formidolosi sunt, nec quidquam ardui audent aggredi, Deo ita disponente, ut habetur L. vit. 26. *Dabo pavorem in cordibus eorum in regionibus hostium; terrebis eos sonitus folii volantis, & ita fugient quasi gladium; cadent nullo persequente. & corruent singuli super fratres suos.* Tertium fiducia motivum est sollicitudo & cura recte prestandi ea omnia, quae nos, nostrumque munus decent & concernunt; tunc enim feliciem illius exitum, Deo nobis bene propitio, speramus, cum nihil ultra debitu aggredimur.

Magnificentia, secundum D. Augustinum lib. 83. *quest. 31.* est rerum magnarum & excellentiarum, cum ampla quadam & splendida propositione, cogitatio atque administratio. Sed brevitas & ad sensum philosophicum accommodatius, magnificentia est virtus, qua quis constans est in executione operum semel susceptorum, cum honeste mortis periculo conjunctorum.

Christiana magnificentiae motiva sunt praesertim tria. 1. Ipsummet exemplum Dei in nos magnificentissimi: qui ut nos sanctificaret, proprio etiam Filio suo non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit, inquit D. Pau-

Philos. Tom. IV.

lus Rom. 8. Et ut subdit D. Petrus 1. Epist. 1. *Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paterne traditionis sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi & incontaminati.* Tante magnificentiae quis, ut regratietur, vitam suam pro Christi vita, sanguinem pro sanguine profunderet renueret? Id mirum in modum inculcat Tertullianus lib. de Resurrect. carnis c. 8. dum carnis praecellencias referens, & aperiens hac habet: *Eniſa reddere Chriſto viſem, moriendo pro ipſo, & quidem per eandem crucem ſapere, nedum per atrociora quoque ingenia paenarum.* Ne illa beatissima & gloriosissima, quae potest apud Christum Dominum parere debito tanto, ut hoc solum debeat ei, quod ei debere deſerit; hoc magis vinſta, quo abſoluta.

Secundum motivum est praesentis vitae imbecillitas & futurae per mortem impresentiarum obeundam consequenda felicitas & beatitudo: taliter D. Paulus fideles Romanos hortabatur: *Exiſtimo quod non ſunt condigna paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.*

Tertium motivum magnificentiae est vita ipsa quam a Deo accepimus, & quam Deo ſervante poſſidemus, haud dubie juxta Dei voluntatem tenemur profunderet: sic Regius Psaltes Psal. 118. *aniebat, Anima mea in manibus meis ſemper*; ut ſcilicet dum eam requiſieris, tibi libenter offeram.

Patientia est virtus, qua fit ut in ſuſtinendis mortis periculis difficultate imminuent malorum animus non frangatur. Ejus motiva tria ſunt: Primum eſt Dei noſtri exemplum, *Qui*, inquit Tertull. lib. de Patientia c. 3. *ſtorem lucis bujus ſuper juſtos & injuſtos equaliter ſpargit: qui temporum officia, elementorum ſervitia, totius genturae, id eſt naturae, tributa, dignis ſimul & indignis patitur ſimul occurrere, ſuſtinent ingratiffimas nationes ludibria*

A a

artium

artium & opera manuum suarum adorantes, nomen cum familia ipsius persequentes, luxuriam, avaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie insolescentem, ut sua sibi patientia detrahat: plures enim Dominum ideò non credunt, quia saeculo iratum tandiù nesciunt, Deus in nos patiens est, & homo pulvis & cinis in fratrem suum, imò & in Deum impatiens erit?

Secundum patientiæ motivum est Christus D. qui inquit S. Petrus 1. 2. *Pas- sus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus; qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus; qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur, tradebat autem judicanti se injussè.* His mirè subjungit Tertull. laudatus c. 3. *Non peccatores, nò Publicanos aspernatus est. Non illi saltem civitati, quæ eum recipere noluerat, iratus est, cum etiam Discipuli tam contumelioso oppido cælestes ignes representari voluissent. Ingratos curavit, insidiatoribus cessit. Parum hoc, si non etiam proditorem suum secum habuit, nec constanter denotavit. Cum verò traditur, eum adducitur, ut pectus ad viciam sic enim non magis aperit os suum, quam agnus sub tendentis potestate. Ille cui legiones Angelorum, si voluisset, uno dicto oculis adflessent, ne unius quidem discessit, id est Discipuli Petri, gladium in ultorem probavit: Patientia Domini in Malebo vulnerata est. Itaque & gladii opera maledixit in posterum, & sanitatis restitutione eique non ipse venerat, satisfecit per patientiam misericordiae matrem. Taceo quod fingitur, in hoc enim venerat. Numquid tamen subeunda morti contumeliis etiam opus fuerat? Sed saginari voluptate patientiæ discessurus, à mundo volebat; qua propter, despuir, verberatur, deridetur, sedis vestitur, sedioribus coronatur. Quid ad hæc impatiens homuncio?*

Tertium patientiæ motivum est ipsa-

met æternæ felicitatis consecutio, ad quam nullus parat aditus, nisi per tribulationes, mortificationes & misérias patienter exceptas: Unde beatus in Scripturis sacris nobis promittitur, vel ut mereas, vel ut corona, vel ut hereditas: nulla autem speranda est merces absque labore, qui enim non laborat, non manducet: nulla expectanda corona absque victoria; victoria autem pugnam consequitur, hinc non coronabitur nisi qui legitime certaverit, 2. ad Timoth. 2. c. Hereditas solis debetur filiis; Dei autem filii adoptivi esse non possumus, nisi humanitati filii ejus naturalis conformes fuerimus: nam inquit D. Paulus ad Rom. 8. *Filii & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Christi: si tamen compati-mur ut & conglorificemur.* Et num. 29. *Quos præstitit & prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui: Non dicit Filio suo: sed imagini, id est, humanitati Filii sui.* Ego sicut oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam Lucæ 24. sic per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei Act. 14.

Perseverantia est virtus, per quam in periculis honestis terrentibus, constanter persistimus & molestiam ex rei laboriosa diuturnitate provenientem superamus. Motiva ad perseverantiam sunt tria.

1. Sine perseverantia omnis labor assumptus, omnisque virtus mercede vacuatur, unde non perseverantes, stulti dicuntur; sic Eccl. 27. *Stultus ut luna mutatur:* Et Galat. 3. *Sic Multi estis, ait D. Paulus, ut cum spiritu caprisitis, nunc carne consummemini.* Inde etiam Christus D. Matth. 11. *instabiles, & non perseverantes nominat arundines vento agitatae, quia ex motu continuo, suorum operum nullum fructum solidum accipiunt.*

2. Est solam perseverantiam coronam promereri; hinc Christus D. Matth. 10.

1b. 10. *Qui perseveraverit usque in finem, hic saluus erit.* Et Apocal. 2. *Esse fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.*

3. Est timendus semper lapsus, & cavenda omnium meritorum deperditio, nullibi namque, nec quovis in statu est securitas: sed nos undique circumstant pericula. Hæc omnia mirum in modum elucidat D. Bernardus. *Epist. 129* his verbis: *Perseverantia est, quæ solum meretur viris gloriam, coronam virtutibus. Profrus absque perseverantia, nec qui pugnat viscerum, nec palmam victor consequitur. Vigor virium virtutum consummatio est, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium. Soror est patientiæ, constantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, unanimittatis vinculum, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseverantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo.*

§. IV.

An præstantius sit sustinere, quàm aggredi.

Affirmo. 1. Quia ex Arist. 3. *Ethic. cap. 9.* facilius est retinere audaciam, quod est munus aggressionis, quàm cohibere metum, & malum in fracto animo sustinere: eò quodd periculum, quod est audaciæ & timoris obiectum, magis conferat ad reprimendam audaciam, quod est munus aggressionis, quàm ad cohibendum metum, quippè cum periculum non repræsentetur timori, ut fugiendum, sed ut patiendum: aggressioni verò, cujus munus est malum repellere, ut repellendum apparet.

2. Ille actus fortitudinis est nobilior, qui est difficilior: sed difficilior est sustinere, quàm aggredi: tùm, quia sustinere est aliquid pati ab aliquo aggrediente; qui autem aggreditur invadit

per modum fortioris; difficilior autem est pugnare cum fortiori, quàm cum debiliore. Tùm, quia qui sustinet, jam sentit pericula imminencia: qui verò aggreditur ea conspiciat, ut futura; difficilior autem est non moveri à presentibus, quàm à futuris.

3. Ille fortitudinis actus est præstantior, quia circa difficiliora versatur; fortitudo enim cum sit circa difficilia, quò major erit difficultas, eò major fortitudo desiderabitur: ea autem difficiliora sunt, à quibus natura & sensus revocant, quàm sint ea ad quæ inclinant & impellunt: sed natura & sensuum appetitus revocant à tolerantia molesti, impellunt autem ad ejus repulsionem, quod est munus aggressionis; cum enim natura suæ conservationis sit avida, cumque sensus in objectis delectabilia rapiantur, consequens est, ut revocent à molesti perpersione, & impellant ad ejus repulsionem; ac proinde difficilior erit, & confectariè præstantius, molestum pati, quàm aggredi.

§. V.

An sit actus fortitudinis seipsum directè occidere ad vitandam aliquam miseriam.

Affirmabant Stoici, contententes hominem sibi potius debere mortem, quàm grave aliquid malum pati. Hinc Diogenes Cynicus homini morbo putrido laboranti, qui ei salve dixerat, respondit: *Tu verò non salve, qui talis cum sis, vivere sustines.* Et Plinius lib. 2. cap. 63. *Natura, inquit, nostri misera nobis venena concessit; quo sine, nisi ut morsum in extremis malis accersamus!* Et certe Seneca præ reliquis Stoicis huic effere & barbaræ sententiæ classicum canit plurimis in locis, præsertim verò *epist. 70.* ubi audacissimè pronuntiat: *Sapiens vivere quan-*

quantum debet, non quantum potest.... Si multa occurrunt molesta & tranquillitatem turbantia, emittit se; nec hoc tantum in necessitate ultima facit, sed cum primum illi caperit suspecta esse, fortuna, diligenter circumspicit nunquam illo die definendum sit. Nihil existimat sua referre, faciat finem, an accipiat, tardius fiat aut citius.... Itaque effeminatissimam vocem illius Rhodii existimo, qui cum in caveam conjectus esset à Tyranno, & tanquam serum aliquod animal aleretur, suadenti euidam ut abstineret cibo: Omnia, inquit, hominibus vivit speranda sunt: Et cum ibidem objecisset sibi; Invenies etiam profectos sapientiam, qui vim afferendam vitæ suæ negent & nefas judicent, ipsum autem rectori sui fieri respondet. Hoc qui dicit non videt se libertati viam claudere. Quapropter ibidem mirum in modum laudat constantiam eujusdam Germani, qui damnatus ad bestias nihilque inveniens, quo vitam sibi eripiens mortem præoccuparet, arripiens occurrentem basulum, sibi in guttur intrusit, & vi præclusis faucibus, spiritum elisit: hoc factum commendans exclamat: O virum fortem! o dignum qui daretur sati clementia! Quam animosè in profundam se altitudinem maris, aut abscissa rupis inamissit! Undique destitutus invenit, quemadmodum & mortem sibi deberet & telum: ut scias ad moriendum nihil aliud in mora esse, quam velle.

Pergit alibi similiter debaechari, præsertim verò lib. de Provid. cap. 6. ubi cum inter cætera Deum bonos viros sibi pares & in quibusdam superiores facientem induxisset, tandem etiam se perorantem facit: Ante omnia cavi, ne quis vos teneret invidiosus. Si pugnare non vultis, licet fugere: ideoque ex omnibus rebus quas esse necessarias vobis volui, nihil feci facilius quam mori.... Non certum ad hoc illius destinavi locum;

quacumque pervium est.... siue fauces nodus elisit, siue spiramentum aqua præclusit siue in caput lapsos subiacentis soli duritia comminuit, siue haustus ignis cursum animæ remeantis interfecit: quidquid est prosperat. Ecquid crudelitatis! quod tam cito fit, timetis tamdiu! Iterum iterumque in solitos hos suos furores abit, & militem, aut verius latronem inter cædes & sanguinem exultantem, non Philosophum de re seria disputantem audire te dieas.

Hanc truculentam sententiam, verbis nedom, sed & factis plures è veteribus comprobant. Sic Lucretia violentia Tarquinii junioris stuprata, pugione in pectus dixit miseram animam exhalavit. Sic Cato ipsum interfecit, ne in manus Julii Cæsaris vivus incideret; & hæc de causa tot encomiis celebratus est à veteribus, præsertim Valerio Maximo lib. 2. cap. 3. qui asserit ex Catonis vulneribus, plus gloriæ, quam sanguinis effluxisse. Et Seneca laudatus, Catonem plurisque alios fortissimos prædicat, eo quod mortem sibi intulerint.

Sed eum sic egregiè redarguit D. August. lib. 1. de Civit. Dei cap. 23. De cuius scilicet quid potissimum dream, nisi quod amici ejus, etiam docti quidam viri, qui hoc fieri prudentius dissuadebant, imbecillioris, quam fortioris animi facinus esse censuerunt, quo demonstraretur non honesta turpia præcavere, sed infirmitas, aduersa non sustinere. Hoc & ipse Cato in suo carissimo filio indicavit. Nā si turpe erat sub viçoria Cæsaris vivere, cur auctor hujus turpitudinis Pater filio suis, quæ de Cæsaris benignitate omnia sperare præcepit? cur non & illum secum coegit ad mortem? Et ibidem e. 19. factum Lucretiæ expendens, sic redarguit eos, qui illam encomiis celebrant: Si adultera, cur laudata? si pudica, cur occisa?

Negativam partem tuentur omnes Peripatetici cum Aristot. 3. Eth. cap. 7, Pri-

Primo, hujusmodi homines pusillanimes sunt, non autem fortes, siquidem in formidando modum excedunt, & in confidendo deficiunt. *Secundo*, viri fortis est adversa & molesta constanti & æquo animo ferre: sed qui manus sibi inferunt, adversis rebus franguntur, desperant & ex impatientia succumbunt, ergo imbelles sunt, non autem fortes. Unde Martialis lib. 1.

Rebus in adversis facile est contemnere vitam.

Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

Cui concinit Curtius lib. 50. *Fortium*, inquit, *virorum est magis mortem contemnere, quam odisse vitam: sæpe t. edio laboris ad vilitatem sui compelluntur ignavi. Tertiò*, in *Decum quidem*, qui cum alios prohibuerit necare, multò magis nos ipsos trucidare; idcirco enim proximo mala inferre prohibemur, quia ipsum sicut nos ipsos dillgere tenemur. *Deinde*, Deus est qui habet claves vitæ & mortis, dominiumque supremum in nostram vitam; in ipso enim vivimus, movemur & sumus: Ergo illam absque ejus licentia profunderi non possumus. *Non licet militi*, ait Socrates apud Platónem, *injussu sui ducis è statione discedere*: At anima nostra, in corpore velut in statione posita est à Deo summo duce, exploratura *Dæmoni carnis & mundi insidias*, easque expugnatura: igitur non licet ei sine jussu Dei è corpore migrare, atque adeò nefas est sibi metipsum violentas inferre manus.

Peccant similiter contra naturam, quia naturæ lex est & inclinatio, ut res quælibet suæ conservationi studeat, & sui corruptiva effugiat.

Peccant denique in proximum, cum enim homo quilibet membrum sit communis, in communitatem peccat, qui sibi ipsi directè mortem accersit. *Si enim* inquit D. Augustinus lib. de Patientia cap. 13. *parricida est scelerator*

est, quàm quilibet homicida, quia non tantum hominem, verum etiam propinquum necat: inque ipsi parricidit, quando propinquiores quisque peremerit, tantò judicatur immior; sine dubio peior est qui se ocel dit, quia nemo est homini seipso propinquior. Dico propria auctoritate: qui enim propter bonum publicum, evidens & certum aliquod mortis periculum tentaret, hic non temerariè, sed fortiter ageret. Dixi directè, qui enim gravissimis sese suppliciis pro tuenda Religione, vel servanda patria exponeret, actum fortitudinis haud dubiè eliceret.

Nec dicas Rasiã 2. *Macchab. cap. 14.* laudari, qui tamen seipsum interfecerat, & lib. *Judicum 16.* Samson seipsum interfecit, qui tamen Hebræorum 10. inter sanctos numeratur.

Resp. enim Rasiã non ibi laudari, sed tantum factum ejus referri: vel dico eum & Samsonem aliquo Spiritus Sancti instinctu sibi mortem intulisse, ne gentibus essent in ludibrium, & Mosaicæ legis detrimentum.

Nec dicas 2. quòd volenti in proprio bono non fit injuria, id enim tantum verum est in iis rebus, quas quis ritè potest velle: sed qui seipsum interfecit, id nec velle potest, nec debet: ergo &c.

Nec dicas denique, licet minus periculum subire, ut majus vitetur; licet enim membrum putridum amputare, ne totum corpus pereat: sed mors minus est malum, quàm vita misera; ergo ad vitam miseram vitandam licet seipsum interficere. *Nego min.* Privatio enim entis simpliciter peior est privatione entis secundum quid, mors autem est privatio entis simpliciter, salutem quoad compositum, cujus est dissolutio: miseria autem est tantum privatio felicitatis, vel satietatis desideriorum: Ergo mors peior est qualibet miseria.

ARTICULUS TERTIUS.

De Temperantia.

TEMPERANTIAE vocabulum à *temperando* nomen habet, eò quòd voluptates præsertim gustus & tactus reprimat, & freno quasi coerceat ac temperet, ne in expetendis, & fugiendis voluptatibus homo modum excedat. Tribus præsertim modis, sicut aliarum virtutum vocabula, usurpatur. 1. Pro moderatione quadam à voluptatibus aliquali repressione, qualiter temperantia nonnullis ex brutis animalibus competit. 2. Pro quadam in operando moderatione, non excedendo nec deficiendo, & sic commune est omnibus virtutibus. 3. Strictè sumitur pro illa virtute morali, quæ circa voluptates moderandas occupatur, de qua temperantia acceptione quærimus.

§. I.

Quid sit Temperantia.

E*st virtus moralis, quæ appetitum moderatur circa voluntates & dolores, præsertim gustus & tactus.*

1. Dicitur *virtus*, in quo cum omnibus virtutibus tam intellectus, quam voluntatis convenit. 2. *Moralis*, per quod ab intellectualibus discrepat; cætera verba eam à tribus aliis moralibus virtutibus secernunt, illiusque munus & objectum aperiant.

Objectum epim temperantiæ sunt voluptates, præsertim gustus & tactus. Licet enim omnes prorsus voluptates, tum animi, tum corporis, moderatione indigeant, ne in excessum, aut defectum aliquem vitiosum impingant: homo tamen animæ aut aliorum sensuum delectationibus inordinate fruens, non dicitur intemperans, nisi

quatenus delectationes illæ per se, aut per accidens mediata delectationes gustus & tactus aliquid conferunt: Sic, v. g. formosæ alicujus mulieris aspectus, aut suavis alicujus odoris olfactus, hominem intantum intemperantem efficiunt, inquantum aspectus mulieris incentivus est libidinis; & olfactus ac visus ciborum aut fructuum, ad eorum elum appetitum irritant & provocant.

Idcirco autem temperantia circa delectationem ex gustu & tactu versatur, quia hæ delectationes omnium sunt moderatu & regulatu difficillimæ; has enim ideò nature conditor & provisor omnium delectationum maximas constituit, ut earum illectu animal quodlibet, & præsertim homines, sui, suæque speciei conservationi studeret: siquidem per gustus delectationem homo provocatur ad sumenda alimenta, quæ ipsius individuo conservando deserviunt: tactus autem voluptates ad generationem, prout deque ad speciei conservationem accendunt. Ex quibus inferendum est tactus & gustus voluptates merito omnium esse maximas, quia maximè hominibus deserviunt; cæteræ namque delectationes præsentis vitæ sunt in solatium; duæ verò prædictæ ad hominum propagationem & conservationem conceduntur.

Licet autem circa utriusque sensus voluptatem moderandum versetur, occupatur tamen potius circa tactum, quam circa gustum; *tum*, quia longè difficilius est resistere voluptatibus tactus, quam gustus, ut quilibet suæ probare potest experientia, *tum* quia rarius contingit peccari circa gustum, quam circa tactum; *tum* denique, quia tactus per omnes corporis partes diffunditur, etsi in quibusdam præcipuam sedem obineat; gustus vero in exigua corporis parte, putà in lingua, & potissimum in lingue cuspide sedem habet.

§. II.

§. II.

Quot sint Temperantia species.

Resp. 1. eas esse varias, sed præsertim quatuor, nempe *abstinentiam, sobrietatem, castitatem, & pudicitiam*: Tot enim esse debent virtutis cujuslibet species, quot modis illius virtutis objectum, & materia regulari potest: sed delectatio gustus & tactus, quæ est objectum temperantiæ, quatuor præsertim modis regulari potest; gustus enim delectatio, vel oritur ex esculentis, & sic per abstinentiam regulatur; vel ex potu, & eam moderatur sobrietas; castitas voluntatem moderatur, ut ordinatè appetat tactus voluptates licitas; pudicitia autem eam moderatur circa externa, ex quibus oriri possunt delectationes venerem, qualia sunt oscula, amplexus, &c.

Castitas, juxta triplicem hominum statum, triplex assignari potest. 1. *Virginalis*, qua homo omni prorsus rei venerem sese abdicat. 2. *Conjugalis*, qua homo matrimonio junctus ordinatè appetit voluptates sibi licitas, & illicitas fugit. 3. Est *Vidualis*, qua homo conjuge orbatus, voluptates aliàs sibi licitas fugit, quandiu manet in statu viduitatis.

Septem aliæ assignantur potentiales temperantiæ partes; nempe *continentia, humilitas, mansuetudo, studiositas, eutrapelia & parcitas*: Hæ namque omnes virtutes licet directè aliquid non conferant ad moderandas voluptates ex gustu & tactu oriundas, conferunt tamen ad refræandos, vel interiores animi motus, vel exteriores corpora gestus, vel rerum externarum appetitus. Quatuor autem sunt interni motus moderandi. 1. Motus voluntatis, à quadam turpi passione agitata, qui superantur per continentiam. 2. Est motus nimis confidentiæ in seipso, & hic per humilitatem reprimitur. 3. Est mo-

tus iræ, qui per mansuetudinem refrænatur. 4. Motus est nimia appetentia cognitioni, qui per studiositatem regulatur. Externi corporis gestus diriguntur per modestiam; colloquia & ludi per eutrapeliam ordinantur; culum, ac corporis vestitum moderatur parcitas.

Continentia est virtus, qua quis reprimat concupiscentiæ motus, quibus ad voluptates sollicitatur. Hujus triplex est gradus: 1. Quo voluptates futuras non appetimus. 2. Quo oblati & præsentibus generoso animo resistimus. 3. Quo firmo proposito abjicimus ea omnia, quæ ad voluptates pertrahere; & requirimus ea, quæ à voluptatibus coercere possunt.

Humilitas est virtus inclinans ad nostram vilitatem, dictis aut factis ingenuè profitendam. Hæc est triplex: *Cognitionis, Exhibitionis & Affectionis*. 1. Est virtus, qua quis verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit, ita quod ex propriorum defectuum cognitione nihil aliè de se sapiat, sed omnibus vilior rem sese reputet. 2. Est qua quis se vilem & abjectum exhibet, quoad hominem exteriorum, scilicet in vestibus, gestibus, moribus, &c. 3. Est qua intimo mentis affectu, imo elatis, humilia magnis, vilia pretiosis & abjecta cellis præfert & anteponit.

Rursus, duplex est humilitas: 1. *Philosophica*, qua quis se deprimit in ordine ad statum civilem, politicum & humanam societatem, & de hac humilitate solum egerunt veteres Philosophi, excepto Platone, qui cum animarum medicus, Dei optimi cultor esset eximius, de humilitate in ordine ad Deum disseruit. 2. *Theologica*, qua quis sese Deo ex affectu subjicit & proximo propter Deum. Ua le D. Petr. 1. *Epist. cap. 5. Humiliamini sub potenti manu Dei* Et quoad proximum, cap. 2. *Subjiciti; estote omni creaturæ propter Deum.*

Quod autem sit virtus patet, quia omne moderativum motus inordinati in appetitu est virtus: sed humilitas est moderativa inordinati motus spei, quo quis sperat, & præsumit ad altiora, quam sit dignus. Deinde, id quod moderatur excessum & defectum est virtus: sed humilitas moderatur excessum & defectum; inclinatur enim voluntatem ad honorem ordinatè appetendum & contemptum fugiendum; ita ut non plus æquo voluntas honores appetat, nec contemptum fugiat. Ergo est virtus.

Manfuetudo est virtus, qua quis iræ impetum, secundum rectæ rationis dictamen moderatur. 1. Est virtus, quia est moderativa passionis appetitus inordinati, nempe iræ. 2. Iræ impetum moderatur, per quod differt à lenitate, seu mititate. Mitis enim est, qui ex naturæ suæ lenitate & humanitate, etiam provocatus non irascitur. Manfuetus autem est, qui provocatus irascitur: sed per rationis imperium, ita moderatur iram, ut in vindictam provocantis non erumpat.

Per hoc etiam à clementia discrepat, quia licet utraque versetur circa iram, manfuetudo tamen præcisè versatur, circa moderandam iræ passionem; clementia verò circa regulandam punitionem. Prior cohibet à punitione, posterior verò punitionem moderatur & ordinat. Prior omni homini congruit, decens enim est omnem hominem iram moderari: posterior autem soli vindicandi & pœnam infligendi potestatem habenti convenit. Ad eum enim solùm spectat iuste punire, qui est iustitiæ Minister; unde Clementia nullum magis deest quam Principem, inquit Seneca, lib. de Clem. Et Proverb. c. 16. Reges propter clementiam laudantur, his verbis: In hilaritate vultus Regis vita, & clementia ejus imber serotinus. Et c. 2. Misericordia & veritas Domini custodiunt Regem, & roboratur clementia servus ejus.

Studiofitas est virtus, quæ immoderatum sciendi desiderium comprimit, & in scientiis ordinatè comparandis negligentem animum ad moderatum studium accendit: in studio namque dupliciter peccare possumus, vel per excessum curiosè nimis inquirendo, quæ nostræ mentis captum superant, contra illud Eccl. 3. n. 22. Altiora te ne quaeris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus ejus, ne fueris curiosus. Et Proverb. 25. Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum; sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Hinc fideles Romanos monebat D. Paulus, cap. 12. Non plus sapere, quam oportet sapere; sed sapere ad sobrietatem.

Modestia est virtus, quæ circa gestus corporis decenter componendos occupatur. Parcitas est virtus, quæ vestitium cultumque corporis honeste moderatur.

Eutrapelia est virtus quæ ludis & jocis modum imponit, ne quis inter ludendum & jocandum excedat, nevé agrestis & stolidus inter homines vivat.

Circa ludos autem contingere potest virtus & vitium, quippè cum ludus vitæ & humanæ societati sit utilis; per eum enim fit anxietatis & sollicitudinis relaxatio & remissio; quæ relaxatio hominibus summè prodest in facilius obeundis suis muneribus, & corporis ac animæ operationibus eliciendis: sicut enim corpus nostrum continuo labori intendere nequit, sed necessum est insumptos per laborem animales spiritus reparari & refici per quietem & somnum; ita nec animæ nostra continuè contemplationi vacare potest, sed indiget aliquali quiete & suæ operationis jucunda intermissione; hæc autem fit per lulum.

Unde legitur etiam viros sanctissimos moderatis ludis animum relaxasse;

se; sic Cassianus lib. 7. collat. Patrum, refert S. Joannem Evangelistam, avicula manibus & digitis excepta, lulisse: sic S. Antonius Abbas audiens hominem obmurmurantem, propterea quòd Monachi ludo intenderent, respondit hoc esse rationi consentaneum; *Sicut enim, inquit, arcus semper extensus rumpitur, sic caro infirma non potest in eodem furore consistere.* Unde Seneca, lib. de tranquillitate animi: *Sicut agros fertiles citò exhauriret nunquam intermissa fecunditas; sic hominem exhauriret & nimis fatigaret labor assiduus:* hinc natum est illud proverbium,

Interpone tuis interdum gaudia curis.

Constat ergo lufum esse humanæ vitæ utilem, ac proinde circa ipsum posse contingere defectum; si nempe quis ita agrestis esset, ut continuo labori incumberet, & animæ relaxandæ nufquam intenderet: potest etiam in eo excessus inveniri, tum ratione nimie in lufum propensionis, tum ratione infumpti temporis, tum ratione neglectæ rerum domesticarum legitime curæ & sollicitudinis; ergo ut rectè ordinatèque fiant lufus, necessum est ut per aliquam virtutem regulentur; hæc autem virtus dicitur eutrapelia; ergo illa est virtus.

SECTIO TERTIA.

De Virtutum prerogativis.

VIRTUTIS prerogativas sufficienter, arbitror, aperiemus, si eam omnem prorsus boni rationem completi probaverimus; quòd evidentius faciliusque ut exsequamur, revocanda sunt ea omnia, quæ de boni divisione & membris, suprà diximus: sed ne æquo fufius præfens sectio diffundatur, de triplici potissimum bono, utili, honesto & jucundo, tribus insequentibus paragraphis, paucis qui-

Philos. Tom. IV.

dem, sed suffeientibus differemus; quibus nonnulla de doni Spiritus Sancti, & Evangelicis beatitudinibus ex S. Bonaventura deprompta, subjiciemus.

§. I.

Quanta fit Virtutis utilitas.

OMNIUM prorsus utilium maxima: idque triplici ratione suadetur.

1. Bonum utile illud dicitur, quod ad finem bonum obtinendum conducit, ex quo sequitur bonum illud esse præstantius, quod ad finem præstantiorem, & præstantiori modo consequendum inducit: sed virtus nobis manus auxiliatrices, viresque suppeditat ad finem nostrum præstantissimum, Deum nempe, consequendum; cætera autem, quæ boni utilis rationem sortiuntur, ad hujus consecutionem per se non conferunt. Deus enim, nec honoribus, nec sanitate, nec divitiis, sed sola virtute comparatur, esti divitiarum elargitio ad Dei consecutionem conferat, quatenus per misericordiam & eleemosynâ impenduntur; hæc tamen Dei consecutio, non divitiis effusis, sed misericordiæ, aut eleemosynæ est tribuenda. Hinc Regius Psalter, postquam quæsit Psal. 23. *Quis ascendit in montem Domini, aut quis habitabit in loco sancto ejus:* Non respondet, qui abundans fuerit opibus, honoribus & sanitate: sed qui fuerit *innocens manibus, & mundo corde.* Quibus patet Dei possessionem, non divitiis, non honore fulgentibus, nec robustis corpore, nec nobilitate gloriosis, sed solis justis & virtute præditis repromitti.

2. Illud bonum omnium est utilissimum, quod nos maximè decet, nobis maximè proprium est, & à nobis nolentibus nequaquam separabile; sed virtutes veræ divitiæ sunt, & nostræ propriæ divitiæ, quæ nunquam nos de-

B b

fe-

ferunt, nec à nobis fugiunt, sed in vita & post vitam comitantur; & ubi cetera bona nos deserunt, nempe in hora mortis, illæ nobis fidelissimæ comites adsunt, & animas hinc emigrantes in vitam æternam deducunt. Temporalia autem bona nostra non sunt, sed eorum potius administratores & custodes, quàm domini dictumur; dum ea retinere volumus, fugiunt; dum ea cupimus custodire, perduntur, & nobis invitis eripiuntur, nec nos ex hac vita migrantes comitantur: unde Regius Psal. 43. *Cum interierit homo, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* Revolve ea quæ diximus agendo de objecto beatitudinis.

3. Illud bonum est omnium utilissimum, quod est ratio, cur cetera bona sint, & sine quo nullam boni rationem obtinent: sed virtus est ratio cur alia bona sint; intantum enim sanitas, opes, honores, &c. boni nomine gloriantur, inquantum proximè aut mediè ad virtutem parandam & servandam conferunt: sic sanitas utilis est, ne à virtutibus in actione consistentibus assequendis præpediamur: opes utiles sunt, ut munere nostro, tum in nobis, tum in aliis virtute proficiamus. Ubi autem hæc non virtuti comparandæ aut asservandæ, sed vitii favent ac deserviunt, eo ipso inutilia censentur, & à nobis tanquam venena mortifera sunt abjicienda.

Hinc prædicta bona à Scriptura Sacra inutilia prædicantur; sic Psal. 51. David ait, *Omnes declinaverunt, id est, à Deo per malitiam desciverunt; & statim subjungit, simul inutilis facti sunt.* Et Sap. 3. n. 11. *Sapientiam & disciplinam qui abjicit, infelix est: & vacua est spes illorum, & labores sine fructu & inutilia opera eorum.* Et qui-

dem meritò; quis enim opes utiles censet, si ad viciorum barathrum non pertrahant? quis affirmabit honore^s utiles, si nos abducant à bonorum omnium fonte, Deo nempe, qui humilia è vicino respicit, & alta è longè cognoscit? An voluptates utiles prædicabis; si cor tuum brutorum instar ad terram inclinet? an sanitas, si te ad peccata procliviores faciat? an propinqui, si te rebus terrenis accumulandis applicent? an amici, si ex frequenti eorum contubernio pervertaris? an famuli, si tibi in fovendis iniquitatibus tuis ad nutum deserviant? Nemo sanè arbitror rationis compos tam apertè desipiet, ut quæ corpori profunt, & animæ obsunt, utilia dicat & profiteatur. Constat itaque sine virtute, alia bona non esse utilia.

§. II.

Quanta sit virtutis honestas.

Omnium prorsus rerum creatarum maxima, quod patet, tribus rationibus.

1. *Ratio.* Illud maximè honestum est, quod hominem maximè secundum naturam & rationem perficit, sed sola virtus id efficit; homo namque tunc maximè rationalis est censendus, cum agit juxta leges, tum à natura, tum à Deo, tum à Principibus sibi præscriptas: sed hæc non exsequitur, nisi virtutis beneficio; ergo hæc maximè hominem perficit. *Insuper*, cetera bona externa sunt, & nos non tam afficiunt, quàm circumsepunt, à nobisque facile mobilia sunt: illa enim aut aliis rapientibus amittemus, aut ipsi feneſcentes deferemus, aut intereunte corpore cum eo deponemus, & carne corrupta effluent: virtus autem in immortalis domicilio, nimirum in mente reconditur, & per assuetudinem quasi in naturam conversa nullis rapientibus

bus diripietur, nullo tempore veterasceret, nullus carcer, nulla poena, nulumve sepulchrum à mente divelleret, ita ut de ipsis canere possimus, quod de scientiis cecinit Boetius initio consolationis philosophicae.

Has saltem nullus potuit pervincere terror;

Nec nostrum comites prosequerentur iter.

Denique virtus est, quæ nostram naturam per peccatum collapsam & vitiatam, pristinam in dignitatem restituit, vitiorum sentes nostris ex præcordiis evellit, furentes passionum motus reprimat, humanos affectus ordinat, inferiorem animæ portionem superiori, & superiorem Deo perfectè subijcit, in quibus tota jacet hominis honestas & perfectio.

2. *Ratio.* Illud omnium bonorum honestissimum est, quo posito, cæteris etiam absentibus, honesti dicimur; & quo sublato, cæteris etiam positis, tales non sumus; sed posita virtute, honesti dicimur, & ea sublata, sumus virtuperandi: nemo namque bonum & honestum virum eum dixerit, qui optima fruens sanitate, opibus abundans, dignitate refulgens, acutissima mentis acie pollens, corpore robusto præstans &c. vitiis tamen sese implicat, & infanda colluvie deturpatur. Bona sit vestis tua, bonus cibus, & bonus potus tuus, plura dicam, bonus sit intellectus tuus, acutum ingenium, præmaturum iudicium, robustum corpus, expeditus sensus; hæc tamen omnia sine virtute bonum te non facient, sed si eis malè utaris, majori damnationi subjiceris: at si virtutem possideas, licet omnibus aliis careas, reverà bonus eris, ab omnibusque, etiam iniquis, bonus appellaberis. Videmus enim sanctissimos viros, sine honoribus, dignitatibus, opibus, ac deliciis vitam duxisse; imò inglorios, infamia notatos, mendicitate & molestiis oppres-

fos, ulceribus ac morbis excisos, in aliam vitam emigrasse, quos tamen propterea nullus infelices aut malos prædicat: imò ipsi perditissimi homines, qui eos despectui habuerant, eorum post obitum gloriam intuentes, in hæc verba erumpunt *Sap. 3. Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum & in similitudinem improprietatis, nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos fors illorum est.*

3. *Ratio.* Bonum illud honestissimum est, quo Deo grati & similes efficiamur, sed id præstat unica virtus; cætera namque bona Deus parvi pendit, nec præcipit ut simus ei similes in divitiarum copia, dignitatum splendore, honorum gloria, potestatis auctoritate &c. Sed solum præcipit *Matth. 5. n. 48. Estote ergo vos perfecti, sicut Pater vester Cælestis perfectus est.* Non quidem quoad æqualitatem, nec quantum ad eandem affectionem, sed quantum ad imitationem.

Ex quibus inferendum est, quòd si tanto appetitu bonitatem queramus in rebus omnibus quas possidemus, ita ut detritam vestem, vocem insuavem, sermonem inconcinnum &c. habere erubescamus; quantò magis bonam animam obtinere satagendum est. Bona vis habere, inquit D. Augustinus, serm. de verbis Domini, & bonus non vis esse? Nam dic mihi, o homo, quid est quòd velis tu habere malum, non uxorem, non filium, non servum, non domum, non equum, non tunicam, possremò non caligam? Rogo te, præpone animam tuam caligam tunc? Nam quid est quòd tantum peccasti in teipsum, ut omnia velis habere bona, & teipsum non velis habere bonum.

§. III.

Quanta sint Virtutis delicia.

Omnium bonorum maximæ, quod ut pateat, duplex bonorum status est distinguendus, alter quo acquirimus, alter quo adeptis & comparatis lætatur; aliud enim est divitias acquirere, aliud quæstas possidere: aliud est dignitatem ambire, aliud post eam obtentam subjectis imperare &c. Sive autem virtus acquirenda cum bonis acquirendis, sive acquisita cum acquisitis comparatur, procul dubio voluptate & deliciis eminebit.

1. Quantum ad comparisonem, certum est aliorum bonorum adeptionem esse amarissimam. Quis enim labores & angores enumeret illorum, qui congerendis auro & argento, & aliis divitiis incumbunt? Quis vel mente concipiat ambitioforum molestias, sollicitudines, abiectiones, ignobilioribus exhibitæ reverentias, ingeminatas preces, oblata sæpe incassum munera &c. Quis tandem verbis enumeret amaritudines illorum, qui in fœdissimo carnalium voluptatum cœno, quasi sues volutantur, quos metus supplicij angit, dens malæ conscientie rodit, & rabies zelotypiæ discerpit? Quas omnes molestias spes boni desiderati non minuit, vel saltem ad modicum, eò quod bonum istud parvum sit & exile, breve & citò fugiendum, desideria non satiat, sed irritat; sua presentia non lætiam, sed tristitiam procreat. Quapropter merito dixit D. August. lib. 4. de Symbolo cap. 1. *Ecce, inquit, ruinosus est mundus, ecce tantis calamitatibus replevit Deus mundum, ecce amarus est mundus, & sic amatur. Quid faceremus, si dulcis esset? ô munde immunde, teneri vis periens? quid faceres, si maneres? quem non desiperet dulcis, si amarus alimenta mentis?*

Adeptio verò virtutis est jucundissi-

ma pluribus de causis, 1. Est occupationis nobilitas, quæ homine ad Dei visionem & fruitionem creato, digna censetur. 2. Rationalis natura, quæ studiosis operibus deliciatur, sicut natura sensualis sensualibus delectatur. 3. Conscientiæ serenitas, quam solum virtutis opus lætificat. 4. Dei grata operis acceptio & approbatio, Angelorum applausus & congratulatio, & hominum laus ac veneratio. 5. Denique incomprehensibilis, & nusquam finiendæ præmii expectatio; qua ratione Christus D. Mat. 11. dixit *Jugum meum suave est, & onus meum leve*. Virtus namque, ut in adeptione, jugum est & onus, sic enim premit & onerat, sed premit leviter, & onerat suaviter, imò & duleiter propter spem mercedis æternæ, in qua oculus mentis dirigit.

Virtus adepta omnium pariter bonorum est jucundissima; cætera namque bona presentia sua vix tantillum delectant, & nullo modo sitientem animam satiant, imò semper infelicem conscientie moribus cruentant. Voluptas enim ex aliorum bonorum fruitione oriunda, nunquam pura est, sed continuis afflictionibus & doloribus permixta, cujus etiam extrema semper luctus occupat, ut colligere est ex iis quæ diximus agendo, tum de objecto beatitudinis, tum de actibus conscientie. Virtus verò pura & perpetua delectatione possessores suos perfundit, ut experiri facilius quis poterit, quam doceri.

Hæc de virtutibus sufficienter dicta sint quoad nostrum institutum, qui plura desiderat ad praxim legat nostrum opusculum de directione spiritali, Lingua Gallica exaratum.

Ut autem aliquam de donis Spiritus-Sancti, & Christianis beatitudinis noticiam habeat studiosus Lector, quæ sequuntur ex Seraphico nostro Bonaventura deprompta, & mira secunditate & perspicuitate expressæ

in

in suo Breviliquio, prædictis comparari volumus.

APPENDIX.

De donis Spiritus Sancti.

Ex Par. V. c. 5.

LICE T plurima sint dona gratiæ gratis datæ, & generaliter omnes habitus divinitus dati, dona Dei non absurdè dici possint: Specialiter tamen & appropriatè septem sunt dona Spiritus Sancti, quæ enumerat & nominat Isaias loquens de flore, qui processit de radice Jesse, id est, Christo: de quo dicit Il. 11. quod *Requiescit super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus; Spiritus consilii, & fortitudinis; Spiritus scientiæ, & pietatis: & replebit eum Spiritus timoris Domini.* In hac autem enumeratione descendendo procedit à summo & combinando, ut simul ostendatur donorum distinctio, connexio, origo & ordo.

Ratio autem ad intelligentiam prædictorum hæc est; quia cum principium reparativum per summam liberalitatem, non tantum det gratiam ad rectificandum contra obliquitates vitorum per habitus virtutum, verum etiam ad expediendum contra impedimenta symptomatum per habitus donorum: ideo plurificari debent dona gratuita, secundum quod necessarium est ad expeditionis sufficientiam.

Quoniam igitur anima nostra indiget septiformiter expediri: hinc est, quod ex septiformi causa necesse est Spiritus Sancti dona esse septiformia. Indiget namque expediri contra vitorum obliquitates, quantum ad vires naturales, & quoad superadditas virtutes, in patiendo, in agendo & contemplantando, & utroque modo. Primum igitur propter vitorum obliquitates expeditissimè repellendas, septem sunt dona Spiritus Sancti, utpotè ti-

mor contra superbiam, pietas contra invidiam, scientia contra iram, quæ quasi est quadam insania, fortitudo contra acediam, quæ mentem reddit ad bona invalidam, consilium contra avaritiam, intellectus contra gulam, & sapientia contra luxuriam.

Secundò, propter expediendas vires naturales debent septem dona Spiritus Sancti esse. Nam irascibilis indiget expediri ad bona tam in prosperis, quam in adversis: in prosperis expeditur per *timorem*, in adversis per *fortitudinem*. Concupiscibilis autem indiget expediri quantum ad affectionem respectu proximi, & hoc fit per *pietatem*, & quantum ad affectum respectu Dei, & hoc fit per gustum *sapientiæ*. Rationalis verò indiget expediri in veritatis speculatione, electione & executione: per donum autem *intellectus* expeditur, ad verum specularandum; per donum *consilii*, ad verum eligendum; per donum *scientiæ*, ad electum exsequendum: per donum enim scientiæ rectè conversamur in medio nationis pravæ & perversæ.

Tertiò, propter expedienda septem virtutum officia, septem debent esse Spiritus Sancti dona. Nam timor expedit ad temperantiam: *timor* enim carnales motus configit; unde Ps. 118. *Confige timore carnes meas.* *Pietas* ad veram iustitiam, *scientia* ad prudentiam, *fortitudo* ad patientiam, *consilium* ad spem, *intellectus* ad fidem, *sapientia* ad charitatem. Unde sicut charitas est mater, & consummatio omnium virtutum, sic sapientia omnium donorum: ita ut verè dicat sapiens Sap. 7. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis bonestas per manus illius.*

Quartò, propter expeditionem in patiendo conformiter ad Christum, septem sunt habitus donorum. Christum autem ad patiendum movit paterna voluntas, humana necessitas, & vir-

virtutis strenuitas. Paterna quidem voluntas movet, ut cognita per *intellectum*, ut amata per *sapientiam*, ut in reverentia habita per *timorem*. Movet etiam nostra necessitas, ad quam cognoscendam necessaria est *scientia*, ad quam miserandam superadditur *pietas*. Movet nihilominus virtutis strenuitas, ut provida in eligendo per *consilium*; ut vigorosa in perferendo per *fortitudinem*. Et sic dona debent esse septem.

Quintò, propter expeditionem in agendo, septem dona dantur à Spiritu Sancto. Nam ad actionem expediendam, necesse habemus expediri ad declinandum à malo, quod fit per *timorem*. Necesse etiam habemus expediri ad proficiendum in bono duplici, vel necessitatis, vel supererogationis. Circa primum expeditur per *scientiam*, & *pietatem*; ita ut unum sit dirigens, & aliud exsequens. Circa secundum expeditur per *consilium* dirigens, & per *fortitudinem* exsequentem. Necesse etiam habemus quiescere in optimo, & hoc quantum ad intellectum veri, & quantum ad affectum boni: primum fit per donum *intellectus*; secundum per donum *sapientiae*, in quo est quies.

Sextò, ad expeditionem in contemplando, dona Spiritus Sancti in septenario numero sunt. Nam ad vitam hierarchicam & contemplativam, necessarium est animam purgari, illuminari & perfici. Purgari autem oportet à concupiscentia, à malitia, ab ignorantia, ab infirmitate, seu impotentia. Primum facit *timor*, secundum *pietas*, tertium *scientia*, quartum *fortitudo*. Illuminari autem indigemus in operibus reparationis, & primariæ conditionis: primum dat *consilium*, secundum *intellectus*. Perfici autem habemus per accessum ad summum, quod consistit in uno, & hoc per donum *sapientiae*: & sic arcanum contempla-

tionis à lato consummatum, quasi in cubito.

Septimò, ad expeditionem in actione & contemplatione, septem debent esse dona Spiritus Sancti. Nam contemplativa propter conversionem, ad Trinitatem tria debet habere dona, expediens, scilicet quantum ad reverentiam maiestatis, *timorem*; quantum ad intelligentiam veritatis, *intellectum*; quantum ad gustum bonitatis, *sapientiam*. Activa verò, quæ versatur in agendis & sustinendis, debet habere quatuor: scilicet *pietatem* ad agendum, & *fortitudinem* ad sustinendum; & directiva horum duorum, scilicet *scientiam* & *consilium*. Unde quia ad expeditionem necessaria est directio, ideo fit donorum combinatio. Et plurima sunt dona ad intellectum spectantia: quia lux cognitionis vehementer expedit ad dirigendos pedes in viam rectam, & pacis.

De Beatitudinibus Christianis. c.6.

Hæc tenenda sunt: scilicet quòd septem sunt beatitudines, quas Salvator enumerat in *Sermone de monte Matt. 5.* scilicet, *Paupertas spiritus*, *mitas*, *luctus*, *esuries iustitiæ*, *misericordia*, *munditia cordis* & *pax*. Ad has verò beatitudines propter sui perfectionem hæc plenitudinem, duodecim fructus spiritus, & quinque spirituales sensus consequuntur, qui non dicant novos habitus, sed status delectationum, & usus spiritualium speculationum, quibus replentur, & consolantur spiritus virorum iustorum.

Ratio autem ad intelligentiam prædictorum hæc est: quia cum reparativum principium sit perfectissimum, & perfectissime reparativum & reformativum per donum gratuitum, ideo gratiæ donum ab ipso manans, liberaliter & abundè ramificari debet usque ad habituum perfectionem, qui cum
fini

fini approximent, recto vocabulo nuncupantur ex nomine *beatitudinum*: quarum sufficientia, numerus, & ordo colligitur ex integritate perfectionis, & ex modis perfectionum, & ex dispositionibus ad perfectionem.

Primò igitur ad integritatem perfectionis, requiritur necessariò perfectus recessus à malo, perfectus processus in bono, & perfectus status in optimo. Quoniam autem malum aut procedit ex tumore superbiæ, aut ex rancore malitiæ, aut ex languore concupiscentiæ: ideo ad perfectè elongandum ab hoc triplici genere mali, tres sunt necessariæ beatitudines: scilicet *paupertas spiritus*, elongans à malo tumoris; *mitis*, elongans à malo rancoris; & *iustus*, elongans à malo libidinis, & languoris concupiscentialis. Quia verò perfectus processus in bono attenditur secundum divinam imitationem & Psal. 24. *Universe via Domini misericordia & veritas*: hinc est, quòd duplex est beatitudo secundum has duas vias, scilicet *esuries*, sive *zelus iustitiæ*, & *affectus misericordiæ*. Quoniam autem status in optimo est, vel per limpidam cognitionem, vel per tranquillam affectionem: hinc est, quòd sunt duæ ultimæ beatitudines, scilicet *munditia cordis*, ad Deum videndum, & *pax mentis*, ad perfectè fruendum.

Secundò, etiamsi modi perfectionum attendantur, debent esse septem habitus beatitudinum. Nam est perfectio Religionis, prælationis, & internæ sanctitudinis. Ad perfectionem autem Religionis necessariò requiritur abdicatio boni privati, acceptatio boni fraterni, & appetitio boni æterni. Primum fit per *paupertatem spiritus*; secundum per *mititatem affectus*; tertium per *amaritudinem iustus*. Ad perfectionem verò prælationis duo necessariò requiruntur, scilicet *zelus iustitiæ*, & *affectus misericordiæ*: Prov. 20. *Mise-*

ricordia enim & veritas custodiunt Regem. Secundum hæc duo disponi debet regimen prælationis in Ecclesia militante. Ad perfectionem autem internæ sanctitudinis, requiritur *puritas conscientie*, & *tranquillitas totius animæ per pacem Dei*, omnem humanum sensum exsuperantem.

Tertiò, si attendantur dispositiones præambulæ, septem debent esse beatitudines. Timor enim facit recedere à malo, & à mali occasione: & quia radix malorum omnium est cupiditas, ideo timor disponit ad *spiritus paupertatem*, in qua simul jungitur *humilitas* cum paupertate: ut sic elongetur vir perfectus à fonte omnis culpæ, scilicet à superbia & cupiditate. Et hinc est, quòd paupertas spiritus est fundamentum totius perfectionis Evangelicæ. Unde primò oportet hoc fundamentum sternere, qui vult ad culmen perfectionis pervenire, secundum illud Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes*. Ecce perfecta paupertas, quæ sibi nihil prorsus retinet: & *sequere me*, ecce humilitas, quæ facit, quòd homo abnegando seipsum, tollat crucem suam & sequatur Christum, qui est totius perfectionis principalissimum fundamentum.

Disponit ergo timor ad *spiritus paupertatem*, pietas autem ad *mititatem*: nam qui piè ad aliquem afficitur, nec illum irritat, nec ab illo irritatur. Scientia verò disponit ad *iustum*, quoniam per scientiam cognoscimus nos à statu beatitudinis relegatos in hanc vallem miseriæ & lacrymarum. Fortitudo autem disponit ad *esuriam iustitiæ*, qui enim fortis est, tam avidè se tenet cum iustitia, ut malit à vita corporali, quàm à iustitia separari. Consilium disponit ad *misericordiam*, nihil enim Deus magis consulit in Scriptura, quàm facere misericordiam, quod super omnia reputat holocaustum. Intellectus autem disponit ad *cordis munditiam*:

ditiam : nam speculationi veritatis mundat cor nostrum ab omnibus phantasiis . Sapientia verò disponit ad *pacem* : nam sapientia jungit nos summo verò & bono , in quo est tranquillitas , & finis totius nostri rationalis appetitus . Qua pace adepta , necessario sequitur superabundans *delectatio spiritualis* , quæ in duodenario fructuum spiritus continetur , ad insinuandam superabundantiam delectationum . *Et tunc* est homo ad contemplationem idoneus , & ad aspectus & amplexus sponsi & sponsæ , qui fieri habent secundum sensus spirituales , quibus videtur sponsi Christi summa pulchritudo , sub ratione splendoris ; auditur summa harmonia sub ratione Verbi ; gustatur summa dulcedo sub ratione sapientiæ comprehendentis utrumque , Verbum scilicet & splendorem ; odoratur summa fragrantia sub ratione Verbi inspirati in corde ; astringitur summa suavisitas , sub ratione Verbi incarnati inter nos habitantis corporaliter , & redtentis se nobis palpabile , osculabile , & amplexabile , per ardentissimam charitatem , quæ mentem nostram per excessum & raptum , transire facit ex hoc mundo ad Patrem .

Ex *dictis* igitur manifestè colligitur , quòd habitus virtutum ad exercitium principaliter disponunt activè ; habitus verò donorum ad actum contemplativè ; habitus autem beatitudinum ad perfectionem utriusque . Fructus verò spiritus , qui sunt Gal. 5. *Charitas , gaudium , pax , patientia , longanimitas , bonitas , benignitas , mansuetudo , fides , modestia , continentia , castitas* , dicunt delectationes consequentes ope-

ra perfecta . Sensus verò spirituales dicunt perceptiones mentales circa veritatem contemplandam , quæ quidem contemplatio fuit in Prophetis per revelationem , quantum ad triplicem visionem , scilicet corporalem , imaginativam & intellectualem ; in aliis verò iustis reperitur per speculationem , quæ incipit a sensu , & pervenit usque ad imaginationem , & de imaginatione ad rationem , de ratione ad intellectum , de intellectu ad intelligentiam , de intelligentia verò ad sapientiam , sive notitiam excessivam , quæ incipit hic in via , sed consummatur in gloria sempiterna .

Ex *his* gradibus consistit scala Jacob , cuius cacumen attingit cælum , *Genes.* 28. Et thronus Salomonis 3. *Reg.* 10. in quo residet Rex sapientissimus & verè pacificus & amorosus , ut sponsus speciosissimus , & totus desiderabilis , in quem desiderant Angeli prospicere , & ad quem suspirat desiderium sanctarum animarum : *Sicut Cervus desiderat ad fontes aquarum* . Quo quidem desiderio ferventissimo ad modum ignis spiritus noster non solum efficitur agilis ad ascensum , verum etiam quadam ignorantia docta , supra seipsum rapitur in caliginem & excessum , ut non solum cum Sponsa dicat , *Cant.* 1. *In odorem unguentorum tuorum curramus* ; sed etià cum Propheta psallat , *Psal.* 138. *Es non illuminatio mea in deliciis meis* . Quam nocturnam & deliciosam illuminationem nemo novit , nisi qui probat ; nemo autem probat , nisi per gratiam divinitus datam , quæ nemini datur , nisi ei , qui se exercet ad illam .

DISPUTATIO SECUNDA.

De Vitiis, & Peccatis.

PRÆSENTEM Disputationem Theologos potius, quàm Philosophos decere nullus inficiabitur, qui in hujus materiæ caliginibus oculos mentis admovert: Quapropter ne hoc in terendo calle impingeremus, sequentes paragraphos ex Seraphico nostro Bonaventura depromptos, hic inscribendos rationi consentaneum esse duximus.

De Peccato Originali.

ORiginale peccatum illud est, quod vitata propagine contrahimus, quoque inquiebat suprâ D. Bernardus, prius sumus damnati, quàm nati: de hoc autem in *Suo Breviloquio*, tria præsertim inquiri, & resolvit Seraph. Bonaventura.

§. I.

Quomodo naturam vitiat.

Ex Par. III. c. 5.

Modus, quo genus humanum per originale peccatum corrumpitur, hic est. Quilibet per concubitum generatus, nascitur natura filii iræ, quia privatur rectitudine originalis justitiæ, propter cujus absentiam incurrimus, quantum ad animam, quadruplem pœnam, scilicet *infirmam, ignorantiam, malitiam & concupiscentiam*; quæ quatuor inflicta sunt propter originale peccatum: quas sanè pœnas spirituales comitatur in corpore, multiplex pœnalitas, multiplex defectus, multiplex labor, multiplex morbus, & multiplex dolor. Ad has quoque pœnas subsequitur pœna mortis, & incinerationis; pœna carentiæ visionis

Philos. Tom. IV.

Dei, & amissionis gloriæ cœlestis: non solum in adultis, verum etiam in parvulis non baptizatis: qui quidem parvuli pœna mitissima inter ceteros puniuntur, quia solam pœnam damni habent sine pœna sensus.

Ratio autem ad intelligentiam prædictorum hæc est: quia cum primum, principium omnia agat, à se, & secundum se, & propter se, necesse est esse optimum & rectissimum, ac per hoc piissimum & iustissimum: & inde est, quod universæ viæ ejus misericordia & veritas, sive judicium. Si enim Deus à principio hominem in tantis miseriis condidisset, nec pietas esset, nec justitia, quod tanta opus suum opprimeret miseria, nulla præcedente culpa.

Similiter, si tantis miseriis nos repleret, vel repleti permitteret sine culpa; nec piè, nec justè gubernaret nos divina providentia: Si ergo certissimum est, primum principium, & in producendo, & in providendo rectissimum, & clementissimum esse; necesse est ut genus humanum taliter fecerit, ut à principio nulla esset in eo culpa, nec miseria. Necesse est etiam ut taliter administret, ut non permittat in nobis esse miseriam, nisi propter aliquam culpam præambulam.

Quoniam igitur certissimum est, quod à nostra origine multiplicem contrahimus miseriam pœnæ, certum est quod omnes nascimur natura filij iræ: ac per hoc privati rectitudine originalis justitiæ, quam privationem vocamus originalem culpam. Et quia omnis culpa dicit recessum à bono incommutabili, & accessum ad bonum commutabile; & recedere à bono incommutabili, est recedere à summa virtute, veritate & bo-

Cc

nita.

nitate; accedere autem ad bonum commutabile, est plus debito in illud per amorem tendere. Hinc est quod perdens originalem iustitiam, incurrit infirmitatem, ignorantiam, malitiam & concupiscentiam.

Rursus, quia deserens bonum incommutabile propter bonum commutabile, efficitur indignus utroque: hinc est, quod ratione carentia originalis iustitiæ, perdit anima quietem temporalem in corpore, per multiplicem corruptionem & mortem, & tandem separatur à visione lucis æternæ, àmittendo felicitatem gloriæ, tam in anima, quam in corpore.

2. *Postremo*, quia carentia huius iustitiæ in nascentibus non est per motum voluntatis propriæ, nec per actusalem delectationem: hinc est quod originali peccato post hanc vitam non debetur pœna sensus in gehenna, pro eo quod non supra condignum, sed citra punit divina iustitia, quam semper comitatur superabundans misericordia. Hoc credendum est sensisse Beatum Augustinum, licet verba ipsius exterius propter detestationem erroris Pelagianorum, qui aliqualem felicitatem eis concedebant, aliud sentire videantur; ut enim eos reduceret ad medium, abundantius declinavit ad extremum.

§. II.

Quomodo transfundatur. c.6.

Modus autem traductionis culpæ originalis videtur esse talis: quia licet anima non sit ex traduce, originalis tamen culpa ab anima Adæ transit ad animas posterorum, mediante carne per concupiscentiam generata: ita quod sicut ab anima peccante infecta fuit caro Adæ, & prona effecta ad libidinem; sic caro per libidinem seminata, & secum trahens infectionem vitiosam, inficit, & vitiat animam,

quæ quidem infectio vitiosa in anima, non tantum est pœna, sed etiam culpa: & sic persona corrumpit naturam, & natura corrupta corrumpit personam, salva in omnibus divina iustitia, cui nullo modo potest imputari infectio animæ: licet eam creando infundat, & infundendo uniat cum carne infecta.

Ratio autem ad intelligentiam prædictorum hæc est: quia cum primum principium fecerit hominem ad imaginem suam propter sui ipsius expressionem, sic eum condidit ex parte corporis, ut omnes homines propagarentur à primo homine, tanquam ab uno radicali principio: sic ex parte animæ, ut propter expressam similitudinem, tam in essendo & durando, quam intelligendo & amando, immediatè emanarent omnes spiritus rationales ab ipso Deo, tanquam à primo principio & de immediato. Et quoniam spiritus tanquam excellentior magis accedit ad primum principium: sic condidit Deus hominem, ut spiritus præfesset corpori, & corpus subesset spiritui creato, quamdiu ille subesset spiritui increato: & è contra, si spiritus non obediret Deo, iusto Dei iudicio corpus suum inciperet sibi rebellare, quod & factum est, cum Adam peccavit. Sicut igitur si Adam steteret in obedientia Dei, corpus suum spiritui obediens esset, & tale ad posteros transmitteret, & Deus illi animam infunderet, ita ut, unita corpori immortali, & sibi obediens, haberet ordinem iustitiæ, & immunitatem omnis pœnæ: sic ex quo Adam peccavit, & caro facta est rebellis spiritui, oportet ut talem ad posteros transmittat, & ut Deus secundum institutionem primariam, animam infundat. Anima verò cum unitur carni rebeli, incurrit defectum ordinis naturalis iustitiæ, quo debebat omnibus inferioribus imperare. licet quia anima carni unita est, oportet ut ipsam trahat, & trahatur

hatur ab ipsa : & quia ipsam non potest trahere , tanquam rebellem , necesse est ut ab ipsa trahatur , & incurrat morbum debite iustitiæ , & morbum concupiscentiæ . Ex quibus duobus , tanquam ex averfione & conversione dicitur integrari , secundum Augustinum & Anselmum , peccatum originale .

Quoniam igitur ordinatissimum fuit quod natura humana ita conderetur , & quod condita sic propagaretur , & quod peccans ita puniretur , sicut dictum est prius , ita quod in conditione servatur ordo sapientiæ , in propagatione ordo naturæ , in punitione ordo iustitiæ ; patet quod non est contra divinam iustitiam , si ad posteros transmittitur culpa . *Rursus* ; quia culpa originalis peccati in animam transfundi non posset , nisi pœna rebellionis in carne præcederet : & pœna non esset , nisi culpa præcessisset , nec culpa præcessit à voluntate ordinata , sed inordinata , ac per hoc à voluntate humana : patet quod originalis culpæ transfusio est à peccato primi hominis , non à Deo , non à natura condita , sed à vitio perpetrato ; & sic verum est quod dicit Augustinus , *lib. de fide ad Pet. cap. 2.* quod peccatum originale non transmittit ad posteros propagatio , sed libido .

§. III.

Quomodo curetur . c. 7.

Postremò diligenter attende , quod modus curationis culpæ originalis est iste ; scilicet , quod sic curatur culpa originalis , ut tamen remaneat pœna temporalis , sicut patet in parvulis baptizatis : sic curatur quantum ad reatum pœnæ eternæ , ut remaneat quantum ad actum , & motum concupiscentiæ : sic curatur in parente , ut nihilominus ab eo , qui curatus est per Baptismum , transmittatur in prolem .

originale peccatum : sic tollitur originalis peccati macula , ut remaneat sequela , cum qua oportet pugnare , quamdiu vivimus in hac vita , quia in nullo prorsus extinguitur concupiscentia per gratiam communem .

Ratio autem ad intelligentiam prædictorum hæc est : quia sicut infectio derivatur in omnes à principio crestato a quo fit propagatio corporum ; & hoc a parte inferiori , scilicet carnis ; sic curatio fieri debet à principio increato , a quo fit infusio animarum , & hæc a parte superiori , scilicet mentis . Quoniam igitur ex parte mentis distinctio est in hominibus , ita quod secundum illam unus non propagatur ab altero , sed immediate exit à Deo ; gratia curativa , menti nostræ à Deo infusa , respicit unumquemque , in quantum tenet rationem personæ singularis & individuum , non in quantum tenet rationem productivi secundum virtutem naturæ . Quoniam igitur originale peccatum est morbus inficiens personam pariter & naturam ; personam in voluntate , naturam in carne ; ideo sic curatur macula originalis in mente , ut remaneat infectio , & sequela in carne .

Et quia homo generat non secundum quod curatus est in mente , sed secundum quod corruptus est in carne , non secundum quod spiritualis , sed secundum quod carnalis ; hinc est quod quamvis sic baptizatus sit ab originali mundatus in se , transmittit tamen in prolem originale . *Rursus* , quia reatus pœnæ eternæ respicit deformitatem , mentis & personæ , actus autem , sive motus respicit inclinationem carnis & naturæ ; ideo transit originale per Baptismum quantum ad reatum , & remanet quantum ad actum . *Postremò* , quia afflictio temporalis conditionem respicit ex parte carnis , cum caro remaneat semper subiecta cuidam infectioni , remanere debet semper subiecta pœnalitati . Et ideo sicut pœnalitas

C c 2

& cor-

& corruptio per gratiam non auferuntur à carne , sic sequela illa , sive concupiscentia & languor membrorum , simul stare potest cum gratia curativa . Et ideo quamvis paulatim minuatur , quia tamen radix non tollitur , nunquam omnino auferitur in viatore , nisi in B. Virgine , per gratiam singularem . Quia enim Virgo concepit eum , qui erat expiatio omnis culpæ , ideo data fuit ei gratia singularis , qua extincta fuit in ea radicitus omnis concupiscentia , ad concipiendum Dei Filium absque omnis peccati labe & corruptela . Nempè ut ait Ansel. de Conc. Virg. cap. 18. *Decens erat , ut ea puritate , qua major sub Deo nequit intelligi , Virgo illa niteret , cui Deus Pater unicum Filium , quem de corde suo genitum sibi equalem , tanquam seipsum diligebat , ita dare disponebat , ut naturaliter esset unus , idemque communis Dei Patris , & Virginis Filius , & quam ipse Filius substantialiter sacre sibi matrem eligebat , & de qua Spiritus Sanctus volebat , & operaturus erat , ut conciperetur , & nasceretur ille , de quo ipse procedebat .*

§. V.

De origine , & distinctione capitalium peccatorum . c. 9.

Peccatorum actualium unum est initium , duplex radix , triplex fomentum , septiforme caput , sive capitale peccatum . Unum , inquam , est capitale initium , scilicet superbia , iuxta quod dicit Scriptura Eccl. 10. *Initium omnis peccati superbia* . Duplex radix , scilicet timor malè humilians , & amor malè accendens . Triplex fomentum , secundum tria quæ sunt in mundo , scilicet concupiscentia carnis , concupiscentia oculorum , & superbia vitæ . Septiforme verò caput , scilicet superbia , invidia , ira , accidia , avari-

tia , gula & luxuria . Inter quæ quinque præcedentia sunt peccata spiritalia , duo verò ultima sunt carnalia .

Ratio autem ad intelligentiam horum hæc est : quia cùm peccatum mortale sit actualis à primo principio recessus ; recessus autem à primo principio non potest esse , nisi per contemptum ipsius , vel in seipso , vel in suo præcepto : contemptus autem primi principii cùm sit superbia , necesse est ut omnis mortalis culpa , sive offensa , initium sumat à superbia . Quia verò nullus contemnit primum & summum principium , vel ejus præceptum per se , nisi per hoc quoddam aliquid aliud ab ipso vel vult acquirere , vel timet perdere : hinc est , quod necesse est omne peccatum actuale originem trahere à duplici radice , scilicet timore , & amore , qui radices sunt malorum , licet non æquæ primæ . Nam omnis timor orti habet ab amore ; nullus enim timet aliquid perdere , nisi quia amat illud habere : & ideo per ea habet foveri timor , per quæ fovetur & amor . Amor autem inordinatus est respectu commutabilis boni . Et quoniam illud est triplex , scilicet interiorius excellentia , exteriorius pecunia , inferiorius carnalis lascivia : hinc est quod necesse est esse tria peccatorum actualium radicalia fomenta , quæ superiorius sunt prædicta , ad quæ dum anima inordinatè fertur , omnia peccata actualia oriuntur .

Et quia hoc fit secundum septiformem modum , ideo septem sunt peccata capitalia , ex quibus generatur universitas vitiorum . Voluntas enim nostra , aut deordinatur , quia appetit quod non est appetendum ; aut quia refugit , quod non est refugiendum . Si quia appetit quod non est appetendum , ut potè bonum , ut nunc , sive commutabile , sive apparens bonum ; aut est interiorius , & sic est privata excellentia quam amat superbia ; aut exteriorius , & sic est sufficientia , quam amat avaritia ;

aut

aut inferius & sic est delectabile , quod inservit , vel ad conservationem individui , & sic est alimentum , quod est delectabile secundum guttum , & appetitur à gula ; aut quia ad conservationem speciei , & sic est coitus , qui est delectabilis secundum tactum , & appetitur à luxuria . Si autem voluntas deordinatur , quia refugit quod non est refugiendum , hoc potest esse tripliciter , secundum triplicem modum refugiendi : aut enim refugit secundum perversum instinctum ipsius rationalis , & sic est invidia ; aut secundum instinctum irascibilis , & sic est ira ; aut secundum instinctum concupiscibilis , & sic est acedia . Unde quia quatuor sunt principalia appetibilia , & tres vires , secundum quarum instinctum est fuga ; ideo tantum sunt septem capitalia peccata .

Rursus , quia sensus appetibilis est cum delectatione , sensus autem rei fugiendæ est cum dolore , hinc est , quod quatuor habent conjunctam lætitiā : tria verò alia habent adjunctam tristitiā & pœnam . Omnia tamen dicuntur capitalia , quia deordinationes sunt principales , & multarum aliarum deordinationum sunt principia , suo modo influentia . Unde licet quædam ex his principaliter fugam respiciant , habent tamen ex ipsa delectabilia sua . Nam invidia vult privatum bonum possidere sine socio , & ita integraliter . Ira sine contrario , & ita imperturbabiliter . Acedia sine labore aliquo , & ita insatigabiliter ; & quia hæc non de facili obtineantur , ideo magnum exercitum vitiōrum secum trahunt ad hujusmodi , quæ appetunt exsequenda ; vel ad ea , quæ respuunt declinanda ; respectu quorum dicuntur capitalia peccata , quasi capita , ex quibus manant alia quàmplurima .

§. VI.

De origine peccatorum finalium quæ sunt in Spiritum Sanctum . c. x.

De peccatis autem finalibus , sive irremissibilibus , cujusmodi sunt peccata in Spiritum Sanctum , hoc est tenendum , quod licet omne peccatum generaliter sit contra Deum trinum & unum , appropriatè tamen dicitur peccatum aliquod esse in Patrem , aliquod in Filium , aliquod in Spiritum Sanctum . Hoc autem peccatum in Spiritum Sanctum irremissibile dicitur in hoc seculo & in futuro : non quia in hoc seculo non possit dimitti , sed quia rarò dimittitur , aut vix in hoc seculo , quantum ad culpam : modicum autem & quasi nihil fiet remissio sibi in futuro , quantum ad pœnam . Hujus autem peccati sex sunt differentiæ ; scilicet invidia fraternæ gratiæ , impugnatio veritatis agnitæ , desperatio , præsumptio , obstinatio mentis , & impænitentia finalis .

Ratio autem ad intelligentiam prædictorum hæc est : quia cum peccatum dicat recessum à primo principio trino & uno , omne peccatum imaginem Trinitatis deformat , & ipsam animam fœdat , quantum ad triplicem potentiam ; scilicet irascibilem , rationalem & concupiscibilem ; & à libero arbitrio procedit , quod gerit in se insigne Trinitatis : scilicet Patris , ratione facultatis ; Filii , ratione rationis ; Spiritus Sancti , ratione voluntatis .

Licet autem hæc tria concurrant simul ad omnem culpam , quælibet tamen harum per suum defectum potest esse ratio deordinandi alias . Defectus autem circa facultatem est impotentia ; circa rationem est ignorantia ; circa voluntatem est malitia . *Et hinc est* , quod cum quædam sint peccata ex impotentia , quædam ex ignorantia , quædam ex malitia ; & cum potentia attri-

bua-

buatur Patri, sapientia Filio, & voluntas Spiritui Sancto: hinc est quod quædam dicuntur esse in Patrem, quædam in Filium, quædam in Spiritum Sanctum. Et quoniam nihil magis est in voluntate quàm ipsa voluntas, & voluntas ipsa est origo peccati, nullum peccatum est adeò voluntarium & merè, sicut est illud, quod provenit ex corruptione existente in voluntate. Cum enim dupliciter dicatur involuntarium; scilicet per violentiam, & per ignorantiam: primum per defectum potentie; secundum per defectum scientie, quando voluntas sola corruptione sua, licet possit resistere, & sciat hoc malum esse, aliquid eligit; tunc dicitur peccare ex certa malitia; & tale peccatum merè procedit ex improbitate voluntatis liberi arbitrii: & directè impugnatur gratiam Spiritus Sancti, per quam fit remissio peccati. Et quia merè procedit ex libertate arbitrii, ideò non habet colorem excusationis; & propterea modicum & quasi nihil debet ei, qui punitur, de pœna relaxari. Quia verò directè impugnatur gratiam Spiritus Sancti, per quam fit remissio peccati, ideò dicitur irremissibile: non quia nullo modo possit remitti, sed quia quantum est de se, directè est impugnativum medicamenti & remedii, per quod fieri habet remissio peccati. Et quoniam peccati remissio fit à Deo per gratiam pœnitentialem intra Ecclesiasticam unitatem, ideò differentie hujus peccati accipiuntur secundum quod directè impugnant illa tria. Aut enim, impugnant ipsam gratiam pœnitentialem in se; aut in comparatione ad Deum, à quo datur; aut in comparatione ad Ecclesiam, in qua suscipitur.

Si in comparatione ad unitatem Ecclesiæ, qui unitas Ecclesiæ consistit in fide & charitate, sive in gratia & veritate: sic est duplex peccatum, scilicet invidia fraternæ gratiæ, & impugnatio veritatis agnitæ.

Si in comparatione ad Deum dantem, cum universæ viæ ejus, quantum ad justificationem, maxime sint misericordia & veritas, sic est duplex peccatum: unum, quod impugnat misericordiam, & hoc est desperatio: aliud quod impugnat justitiam, & hoc est impunitatis præsumptio.

Si verò impugnat ipsam gratiam pœnitentialem in se, vel secundum se, sic est duplex: quia gratia pœnitentialis facit resistere à peccatis commissis, & præcavere à committendis. Contra primum, est obstinatio mentis: contra secundum, est impœnitentia finalis, secundum quod finalis impœnitentia dicitur propositum non pœnitendi: sic enim est species peccati in Spiritum Sanctum. Secundum autem quod finalis impœnitentia dicit continuationem peccati usque in finem; sic est sequela omnium mortalium, quæ in hac vita non remittuntur: & maxime omnium specierum peccati in Spiritum Sanctum.

Et sic omne peccatum initium sumit à superbia, & consummationem sive finem habet in finali impœnitentia, in quam qui pervenerit, corrui in gehennam; à qua quidem impœnitentia finali nullus peccans mortaliter potest liberari, nisi interveniat gratia mediatoris Christi; & ideo incarnationem ipsius desiderabat universitas salvandorum, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

DISPUTATIO TERTIA:

Quæ est de Passionibus.

VARIA sunt nomina, quibus ille appetitus nostri in bonum, propensiones, & à malo aversiones indigitantur: siquidem à Stoicis *Morbi* appellantur, *Affectus* à Quintiliano, *Affectiones* à Lactantio, *Perturbationes* & *animi motus* à Tullio, *Passiones* autem à Peripateticis solito nuncupantur. Hæ autem omnibus prorsus animalibus, & præsertim humano generi, ita sunt familiares, ut in omni ætate appareant, in omni actione sentiantur, & in omni prorsus hominum statu ac conditione inveniantur. Quoniam autem passionum naturam & proprietates integris voluminibus facundè & sæcundè, tum gallico tum latino idiomate expresserunt plures moderni Philosophi, idcirco in his aperendis & revolvendis diu immorandum non esse iudicavimus. Quapropter, quidquid de passionibus censemus, compendiosè quidem, sed ad juniorum captum sufficienter, in sequentibus Paragraphis apertiemus.

§. I.

Quid sit passio.

Est motus appetitus ex bono vel malo apprehenso productus, cum aliqua cordis & corporis mutatione non naturali.

Dicitur 1. *Motus*, in passione namque triplex motus est inveniendus, quorum 1. est facultatis cognoscentis, quæ movetur ab objecto. 2. Facultatis appetentis, quæ movetur à iudicio cognoscitivæ. 3. Est totius animalis, quod à facultate appetente, & motivis instrumentis movetur circa bonum vel circa

malum. Primus est causa secundæ, & secundus causa tertiæ. Primus, inquit Piccolomineus magis est spiritualis, & melius diceretur intellectus, quam motus. Secundus corporeus est, si fiat à facultate sensitiva; vel spiritualis, si à spirituali. Tertius propriè motus est. Hæc tria ita se habent, ut objectum solum moveat, facultas cognoscitiva & appetitiva moveatur ab objecto, & moveat cor & corpus; corpus autem & cor tantum moveantur. Passio non consistit in prima motione ab objecto, neque etiam in tertia, per quam sequimur aut vitamus objectum, quæ objecti consecutio vel fuga non est passio, sed passionem sequitur. Restat ergo ut passio sit media illa commotio considerata in facultate appetente objectum: cum quadam spirituum agitatione: sicque passio referri potest, 1. Ad objectum quatenus cognitum. 2. Ad facultatem appetitivam in qua jacet. 3. Ad corpus vivens, seu ad aliquam illius partem, quam aliqua qualitate sensibilibiter afficit, & ad objecti prosecutionem aut fugam impellit; unde passio ex parte objecti, est tantum *actio*, ex parte appetitivæ facultatis est primò *perpassio*, quia facultas patitur ab objecto; deinde est *actio*, quia agit in corpus; ex parte autem corporis tantum est *perpassio*; si sola passionis ratio attendatur.

Dicitur 1. Tolerantia est passio: sed hæc non est actio, nec motus; igitur passio non rectè definitur motus.

Distig. maj. Tolerantia passivè sumpta est passio seu mali perpassio, *Concedo*; negativè sumpta. *Nego*. Itaque toleramus duobus modis; positivè, quando victi mali magnitudine amplius non repugnamus, sed ipsi succum-

cumbimus ; & negativè , quando jam nullo urgemur motu , quo animal commoveri solet ad malum refugiendum , & avertendum . Hæc quidem posterior tolerantia non est actio , sed actionis & motus negatio , ut constat : at prior dici potest actio , qua homo voluntariè non repugnat malo decurrenti nec ei repugnare potest ; qui quidem motus revocari potest ad tristitiam , & verè dici potest passio . Quamquam tolerantia dicatur interdum virtus moralis , qua quis fert constanter malum , quæ virtus ad fortitudinem revocatur .

Dicitur 2. Appetitus , tam concupiscibilis , quam irascibilis , in utroque enim passionem residere jam indicavimus in nostra Physica , agendo de appetitu sensitivo . Omnes igitur passionem ab appetitu sensitivo proveniunt ; sunt enim motus circa bonum aut malum sensibile : bonum quidem , ut proficuum ; malum verò , ut fugiendum .

Dices 2. Quod excitatur in homine etiam invito , dici nequit actus appetitus , alioqui idem homo simul appeteret & non appeteret : appeteret quidem quatenus passione urgeretur ; & non appeteret , quatenus ille motus ei repugnaret : at passio plerumque in homine invito excitatur , ut patet in ira & tristitia ; igitur passio non est motus appetitus .

Nego maj. *U* illius probationem dissolving . Appeteret & non appeteret ratione ejusdem facultatis & appetitus , *Nego* : appeteret ratione appetitus sentientis tendentis in bonum sensibile ; & non appeteret ratione appetitus rationalis , revocantis ad prosecutionem illius boni , utpotè contraria legi Dei & rationis dictaminis , *Concedo* . Fateamur enim eundem hominem ratione diversarum facultatum idem posse velle & nolle , appeteret & refugere . Unde Apostolus Roman. 7. *Condesitor legi Dei secundum interiorem hominem : vi-*

deo autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee &c.

Dices 3. Quædam passionem excitantur in homine ex sola apprehensione & noticia intellectus , ut tristitia ex peccati gravitate cognita , qua tamen homo pœnitens sensibiliter afficitur : igitur passio non est motus solius appetitus sensitivi .

Disting. antec. Ita ut cum actione intellectus conjuncta sit imaginatio boni aut mali sensibilis , *Concedo* : secus , *Nego* . Porro tristitia illa ob gravitatem peccati , non solum provenit ex noticia intellectus eam gravitatem apprehendentis , sed etiam ex appetitu sensitivo pœnam peccato debitam refugientis ; statim enim atque intellectus voluntati exhibuit peccati gravitatem , illa appetitui & imaginationi representans pœnas peccato debitas , ob eas ille commovetur & corpus agitat .

Dicitur 3. Ex bono vel malo apprehenso productus , quibus designantur earum passionum objecta ; quidquid enim appetimus , bonum esse debet aut verum , aut apparens ; & quidquid fugimus malum est , omne siquidem malum est odibile , & solum bonum est appetibile , ut constat ex iis quæ de bono diximus . Unde *passio* à nonnullis haud imperitis Philologis definitur : *Motus appetitus sentientis , ad voluptatem consequendam , molestiamque fugiendam , ortus ex imaginatione seu apprehensione boni aut mali sensibilis , cum aliqua corporis mutatione* . Nam passionem excitantur in appetitu sensitivo , dum objecta sensibilia per externos sensus ad interiores traducunt impressiones boni aut mali , commodi aut incommodi ; tunc enim anima , quæ erat antea omnis affectus experta , & instat aquæ stagnantis & quiescentis , ex agitatione sanguinis & spirituum temerè discurrentium commovetur , & corpus agitat , eique pro diversitate motuum quibus consiliatur , varias qualitates im-

imprimit . Quapropter in illa animæ commotione , quæ per vim imaginativam ex boni aut mali sensibilis apprehensione oritur , quamque sanguinis & spirituum agitatio comitatur , *passionis* natura potissimum consistit .

Dicitur 4. Cum aliqua corporis mutatione : Passionibus namque sensitivis proprium est , corpus nostrum commovere per excitationem spirituum vitalium & animalium : in quo passiones hic descriptæ discrepant à motibus amoris , odij , &c. facultatum spirituum , qui corpus directe non immutant . Hæc autem animæ commotio aut appetitus sentientis motus , ubi minus vehemens est , seu conjunctus cum minori sanguinis & spirituum agitatione dicitur tantum *affectio* ; dum autem hæc commotio est vehementior , dicitur *passio* : dum verò est vehementissima , appellari potest *perturbatio* .

Additur , Aut cordis commotione non naturali . Hic enim advertendum est cor animalis perenni dilatationis & contractionis motu cieri ; itaut motus ille dicatur naturalis , quâdo cor nec nimis restringitur , nec nimis dilatur , sed solita ratione movetur . Est autem non naturalis , quando ab ea proportionem deflectit . Passiones autem cor à motu sibi naturali dejiciunt , læticia nempe cor maximè dilatur , tristitia nimis constringitur ; fit ira , cum maxima accidit ebullitio sanguinis circa cor ; timor , cum sanguis existens in extremis corporis partibus ad cor effluit , ut illud firmet ac robores .

§. II.

Quot sint passiones .

Respondeo universaliter eas esse duplicis generis , quarum aliquæ sunt mixtæ , aliæ simplices . *Mixtæ* dicuntur , quæ ex utroque appetitu concupiscibili scilicet & irascibili prove-

Philos. Tom. IV.

niunt . *Simplices* autem dicuntur illæ quæ ex uno tantum appetitu oriuntur . Cum autem duplex sit appetitus , unus concupiscibilis & alius irascibilis ; passiones simplices sunt iterum duplicis generis , earum enim aliquæ ex appetitu concupiscibili , aliæ ex irascibili ortum habent , quarum omnium , ut sufficiens & evidens habeatur noticia , præsentem Paragraphum tres in titulos distribuemus , quorum primus sit .

TITULUS PRIMUS .

De Passionibus appetitus concupiscibilis .
Quot , & quæ sint .

Sunt sex , scilicet amor , desiderium , & gaudium , quæ versantur circa bonum : Odium , fuga & tristitia , quæ circa malum occupantur .

Ratio est evidens : Tot enim sunt passiones simplices appetitus concupiscibilis , quot sunt modi quibus talis appetitus versari potest circa bonum & malum , primò & ratione sui consideratum : sed illi sunt sex , ergo & illæ . *Major constat* ex definitione appetitus concupiscibilis jam à nobis pluries expressa . *Minor declaratur* : Appetitus concupiscibilis versatur , vel circa bonum absolutè & secundum se spectatum , id est , nec ut præsens , nec ut absens consideratum , & ex bono taliter apprehenso nascitur . *Amor* : vel versatur circa bonum , ut absens apprehensum , & ex hoc oritur *Desiderium* : vel circa bonum , ut præsens , & sic procedit *Gaudium* . Similiter hic appetitus versatur circa malum absolutè spectatum , id est , nec ut absens consideratum , & ex hoc formatur *odium* : vel circa malum absens , & hinc producitur *fuga* : vel circa malum , ut præsens , & sic nascitur *tristitia* .

Dd

De

De Amore.

EA fuit quorundam veterum Philosopherum sententia amorem unicam esse passionem, aut saltem passionem omnium fontem & scaturiginem, quæ in alios animæ motus, velut in rivulus exundaret. Nullus enim desiderat aliquid, nisi prius amore in illud feratur; neque gaudet, nisi de possessione boni quod amat; neque odit quidquam, nisi quod rei amate opponitur; nec tristatur de malo præsentem, nisi quia offitit rei quam diligit. Idem dicendum de cæteris passionibus: non enim est spes & desperatio, nisi de bono prius amato & desiderato; neque timor, audacia & ira, nisi circa malum impediens consecutionem boni præamati. Hinc S. Dionysius *cap. 4. de divinis nominibus*: *Omnia quæcunque faciunt & volunt pulchri & boni, desiderio & faciunt & volunt.*

Quid autem præcisè sit amor, facile non est definire, nam ait B. Raymundus: *Amor est nescio quid, proveniens nescio unde, efficiens nescio quod, efficiens nescio qualiter, & abiens nescio quo.* Attamen, ut ejus naturam & effectus pro modulo delibemus: primò duplex est distinguendus amor; primus qui sequitur naturam ductum, alter qui ex noticia boni gignitur. *Amor naturalis* est, quo res qualibet appetit & rapitur in id quod sibi conveniens est, sic lapis dicitur amare suum centrum. *Amor ex noticia* iterum duplex; alius enim est *sensitivus* erga bonum sensibile per sensuum operationem cognitum; alius *rationalis* ex appetitu rationali seu voluntate proveniens. De amore sensitivo tantum hic est sermo. Hic autem est *passio* appetitus concupiscibilis ex bono vel pulchro, absolute spectato proveniens. Dico ex bono vel pulchro apprehenso, licet enim res plerumque male & diffformes amentur, non tamen amantur, nec ut mala, nec ut

diffformes; sed ut bonæ & pulchræ apprehenduntur, vel ex læsa nostra imaginatione, vel ex vitiatis sensuum organis; vel ut mihi verius videtur, ex sympathia & mirando isto interno rerum illectu, quo fit, ut ad approximationem rei amate, amans sentiat in se aliquam commotionem, ut videre est in ipsa rebus inanimatis, magnete scilicet & ferro.

An autem hic illectus fiat per emissos aliquos spiritus vitales ex corde amantis in cor amati, mihi omnino improbabile non videtur, quicquid in contrarium reclamant quidam Moderni; enim vero cum oculus pravo aliquo humore affectus, possit vitiare alterum oculum per viciatos spiritus emissos, aut noxiam, ut volunt, qualitatem in oculum sanum directam, quidni cor pluribus, istque calidioribus, ac proinde emissu facilibus spiritibus repletum, non posset aliquos eorum spirituum per amorem accensos & excitatos, in cor amati dirigere, qui istius amati cordis spiritus excitent, & amorem in eo generent? hoc enim modo facilis insinuat vulgare illud, & continua experientia comprobatum, proverbium, *Si vis amari, ama.*

Amor universim duplex distinguitur, nimirum *affectionis* & *effectionis*. Prior est affectus ille quo quis propendet in objectum bonum; posterior est motus amantia & aliquid molientis in gratiam amati; tamen verò prior propriè sit passio, & solus à vulgo censetur amor, nihilominus posterior amoris titulum potiori jure sibi vendicat; non enim magnoperè nos intelligimus amari ab illo, quem scimus quidem bene erga nos affici; sed cum res postulat, non fert opem, nec opere amorem testatur. Unde Christus D. suis discipulis agebat, *Si diligitis me, mandata mea servate.* Et S. Gregorius, *probatio dilectionis exhibitio est operis.* Hinc amor affectionis ut verus sit, parere

vere debet amorem effectiōnis, tamen interdū ab illo nascatur; nīmīum enim agrestis est, qui beneficiis devinctus, amore non afficitur erga suum benefactorem .

Amor effectiōnis rursum duplex est, nempe amor *benevolentia* & *concupiscentia*. Prior est propositum firmum obiecto amato beneficiendi; posterior est propositum firmum aliquid consequendi, qualis est amor hominum erga opes, honores, & voluptates quas ambiunt. Unde hic amor non est aliud quā amor sui, seu *philautia*.

Proprietates amoris sunt potissimum quatuor: 1. Est *unio* cum re amata, si-
ve realis, qualis est unio Beatorum cum Deo; si-
ve per affectum, qualis est unio hominis amantis cum eo quem diligit: ad quod spectat etiam transmutatio amantis in amatum: sic Cantic. 2. dicitur *Dilectus meus mihi* & ego illi. Et 1. Reg. 18. *Anima Jonathae conglutinata est animae David*, & dilexit eum. *Jonathas, quasi animam suam*. Unde S. Aug. lib. 4. *confess. cap. 6.* loquens de amico suo morte sublato: *Ego*, inquit, *sensi animam meam* & *animam illius fuisse unam animam in duobus corporibus*, & ideo mihi horrore erat *vita*, quia nolui *dimidiū vivere*; & ideo fortē mori metuebam, ne totus ille moreretur quem multum amaveram. Hinc lib. 13. de *Trinit.* amorem sic definit. *Amor est quedam vita, duo aliqua copulans, vel copulare appetens, amantem scilicet, & quod amatur*. Inde initio nascentis Ecclesiae, multitudinis credentium erat *cor unum* & *anima una*, flagrantissima videlicet charitatis igniculis. 2. Est *ecstasis* si-
ve *secessus*, quo amans, quasi extra se transiens, fertur in rem amatam, in eamque ita cogitationes & affectus dirigit, ut eam semper ob oculos positam velut inspicat, de quo prae ceteris audiendus S. Dionysius, lib. de divinis nominibus, cap. 4. *Ecstasim*, inquit, *fact*

amor: amatores suos statu dimovet, sui juris esse non sinit, sed in ea quae amant penitus transfert. Talis erat S. Pauli cordis & animae emotio cum scriberet 1. Cor. 15. *Mente excedimus Deo*. Et ad Galat. 2. *Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Christus*. Quae verba expendens Theophyl. *Insaniebat*, inquit, *Paulus amatoria quadam infania*, & *amatoris instar, illi vivens extra seipsum raptus, ac totus in Deum transatus*, &c. Hinc vulgare illud, *Anima magis est ubi amat, quā ubi animat*. 3. Est *imbecillitas* seu languor, & infirmitas corporis, proveniens ex vehementis amoris sensitivi, spiritus animales & vitales consumentis, nimio calore, & cerebri ascendente, & partes inferiores deferente, quo fit ut amantis vultus rubicundus primò appareat propter convocatos & coacer-
vatos in eo spiritus; deinde palleat propter eosdem spiritus insumptos: postremo flavescat propter ascensum flavae bilis sursum ascendentis, & per vultum ac ceteras partes diffusa. Hinc pariter nascuntur suspiria & gemitus, &c. Habet tamen amor suas delicias; imò tota est, & una sola mentis humanae, quatenus humana est & corpori alligata summa suavitas. Etiam si enim anima rationalis ex se capax sit sublimioris alicujus delectationis, quae in nuda suarum operationum cum divina lege consensione consistit; tamen quatenus corpori juncta est, atque in illud agere, & vicissim ab eo accipere & quasi pati nata est, non aliam dulcedinem quam ab amore promanantem degustat; adeo ut *laetitia*, *gaudium*, *jucunditas*, & alia his similia sint amoris fœtus & germina, atque etiam diversa hujus amoris nomina. Hinc quod in *desiderio*, in *spe*, in *fiducia* ceterisque id genus suave est, & mentem bene afficit ac delinit, amor est, aut ab amore derivatur. Quin etiam tanta est hujus passionis dulcedo, ut

omnes laboris ob amatum assumpti asperitates & rigores emolliat; nam inquit S. Augustinus; *Nulla modo sunt onerosi labores amantium. sed etiam ipsi delectant, sicut venantium & piscantium.* Interest ergo quid ametur: nam in eo quod amatur, aut non laboratur, aut labor amatur. Cui concinit S. Bernard. serm. 85. in Cant. scribens, *Ubi amor est, labor non est, sed sapor.* Hinc Apostoli Christi amore ferventes, ibant gaudentes ad conspectu Concilii, quoniam *digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* Hinc apparet, quàm miseri sint illi, qui aliis invidere & illos odisse quoquo modo assuescunt; nam eliminant à se quod in vita jucundissimum est, videlicet amare. Nec est quod illi prætexant antipathias seu repugnantias naturales, qualis erat ille qui dicebat;

Non amo te, Volui, nec possum dicere quare;

Hoc tantum possum dicere, non amo te.

Nam eam cordis & animæ depravationem eliminare & regere debet ratio, maxime divini gratiæ auxilio & beneficio roborata.

4. Amor gignit zelum, quo quis indignatur & contristatur, eo quod alius potius bono, quod ipse concupiat, de quo plenius infra.

Quatuor præsertim sunt amoris inordinati remedia. 1. Est principii resistere, ubi scilicet advertimus nos in amorem aliquem inordinatum incitari; hic amor statim est rescandus & revocandus juxta illud Ovidii,

Principiis obsta: serò medicina paratur,

Cùm mala per longas invaluerunt moras.

2. Est exacta consideratio malorum omnium, quæ ex amore perverso proveniunt, qualia sunt præsertim peccatum mortale, scandalum, infamia, &c.

3. Est suam cogitationem, & dile-

ctionem in objectum summè amabile, Deum nempe, convertere & quæ Dei possessionem æternam spectant: nam ait præclare Auctor lib. de consensu vitiorum & virtutum c. 26. apud S. Aug. *Si te ipsa delectant quæ sub cælo sunt, cur non magis ea delectant quæ super cælos sunt? Si carcer ita pulcher est, patria, civitas & domus qualis est? Si talia sunt, quæ colunt peregrini, qualia sunt nunc hic possident filii? Si mortales & miseri in hac vita taliter sunt remunerati; immortales & beati qualiter sunt illa vita ditati? Quapropter recedat amor præsentis sæculi, in quo nullus ita nascitur, ut non moriatur; & succedat amor futuri sæculi, in quo omnes sic vivificantur, ut non deinceps moriantur; ubi nullæ adversitas turbat, nulla necessitas angustat, nulla molestia inquietat, sed æternis lætitiis regnat.* Tamen si verò Deus à creatura ex æquo amari non valeat, unde *Modus amandi Deum est sine modo diligere*, ait S. Bernard, nihilominus tamen eo magis homo debet sese totum in Dei amorem effundere, quod ait Auctor lib. de spiritu & anima, cap. 26. apud eundem S. August. *Solus est amor ex animæ affectionibus atque sensibus, in quo potest anima, etsi non ex æquo respondere suo Auctori, vel de simili mutuam rependere vicem, & si minus amat, quoniam minor est, tamen si ex se tota diligit, nihil deest ubi totum est.* Accedit quod ait ipsemet S. Aug. lib. de Catechizandis rudibus cap. 4. *Diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos, & Filio suo unico non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Si amare pigeat, saltem nunc redamare non pigeat; nulla enim major est ad amorem invitatio, quàm præcognire amando: & nimis durus est animus, qui dilectionem si nolebat impendere, nolit rependere.*

Odiū est passio appetitus concupiscibilis ex malo absolute spoliato proveniens. Moderari potest tribus modis. 1.

Aver-

Avertendo memoriam rei odio habitæ. 2. Distinguendo in homine quem odimus, id quod odio haberi potest & quod amari debet; sic vita personæ, quæ nos offendit, nō est odiosa, quippè cū viva sit Dei effigies, sed illius offensæ, ac proinde curandum est, ut offensæ, non autem offendentis vita, aut persona pereat. 3. Mente revolvendo mala quæ ex odiis solito nascuntur, nimirū iurgia, calumniæ, homicidia, & sæpius ipsius odio habentis ruina.

Desiderium est passio appetitus concupiscibilis ex bono absolute spectata proveniens. Moderari debet, 1. Considerando quàm futile sit & inconstans id quod desideramus. 2. Quot & quantæ sint pœnæ, ut illud obtineamus. 3. Quàm citò à nobis effugiet, dum istud affectui fuerimus.

Fuga est passio appetitus concupiscibilis ex malo, ut absente apprehensio, absolute proveniens. Moderanda est, 1. Considerando quàm brevis erit pœna, & leve malum quod fugimus. 2. Quantum sit dedecus in levitate & inconstantia. 3. Quanta sit gloria in animi firmitate, & consistentia.

Gaudium seu lætitia, est passio appetitus concupiscibilis ex bono, ut presente apprehensio, proveniens. Moderandum est, 1. Considerando levitatem illius boni de quo gaudemus. 2. Attendendo magnitudinem bonorum eorum, quibus alii nobis feliciores gaudent. 3. Quàm instabile & citò labile sit gaudium nostrum.

Tristitia est passio appetitus concupiscibilis ex malo apprehensio, ut presente proveniens. Moderanda est, 1. Per amicum consolationē & compassionem. 2. Avocationem mentis à malo proposito, ad aliud longè gravius, quod nobis contingere poterat in vindictam peccatorum, licet ex Dei misericordia non contigerit. 3. Per contemplationem pœnarum, quas Christus D. pro nobis passus est, & considerando ma-

lum hoc iuste nobis esse inflictum in peccatorum vindictam & remedium.

TITULUS II.

De Passionibus appetitus irascibilis.

Quinque sunt appetitus irascibilis species, quarum prima

Spes est passio appetitus irascibilis ex bono apprehensio, ut acquisitu possibile proveniens. Moderanda est, 1. cognoscendo bona quæ ordinate sperare possumus. 2. Inquirendo media quibus bona ordinate acquiri possunt.

Desperatio est passio appetitus irascibilis, proveniens ex malo apprehensio, ut vitatu impossibile. Moderanda est, 1. Cognoscendo mala de quibus desperare licet, quæ nimirum nec nos decet, nec viribus nostris conveniunt, nec Deus se ea nobis daturum repromisit. 2. Considerando ea de quibus nusquam licet desperare, qualia sunt bona spiritalia, quæ Deus non denegat facienti quod in se est.

Audacia est passio appetitus irascibilis ex bono apprehensio, ut acquisitu difficile. Moderanda est, 1. Cognoscendo bona, propter quæ difficultates vincendas aggredimur, an scilicet boni affectutio promereatur tot pœnas assuendas. 2. Considerando quasnam difficultates aggredi debemus.

Timor est passio appetitus irascibilis ex malo imminente apprehensio, ut difficulter vitabili. Moderandus est, 1. Cognoscendo mala quæ iuste timenda sunt. 2. Ponderando difficultates subeundas; sæpe namque tantæ non sunt, quantæ nobis videntur.

Ira denique est passio appetitus irascibilis ex malo apprehensio, ut vindicanda. Moderanda est, 1. Avertendo cogitationem mali & personæ nos offendentis. 2. Perpendendo mala, quæ ex ira & vindicta proveniunt.

Omnes prædictæ passionēs, quamvis sæpius

sæpius nullum servant ordinem, hoc tamen modo ordinari debent 1. Bonum apprehensum absolute spectatum, amamus. 2. Cognitum, ut absens desideramus; tum si aliqua obstitit difficultates superandæ, nascitur audacia; victis illis difficultatibus videmus bonum desideratum acquiri posse, & illud speramus; demum acquisito tali bono, gaudemus. Quod si occurrit aliquid malum impediens quietam possessionem boni nos lætificantis, statim irascimur, & vindictam de tali malo querimus. Similiter de passionibus circa malum occurrentibus, 1. Proponitur malum absolute spectatum, & illud odimus; deinde apprehenditur, ut absens, & fugimus: tum videmus difficultates, quas insuperabiles opinamur, & tunc timemus: postea videmus hoc malum nullatenus vitari posse, & desperamus; adveniente tandem tali malo trillamur.

TITULUS III.

De Passionibus mixtis.

Mixtæ passionēs eæ sunt, ut suprà diximus, quæ ex simplicibus coalescunt: hæc autem præsertim sunt.

Zelotypia, quæ est passio mixta, proveniens ex vehementi amore alicujus, & odio alterius idem nobiscum amantis, ex cujus amore timemus ne rem à nobis amatam solus ipse possideat.

Emulatio est passio mixta, proveniens ex dolore carenti perfectionibus alterius, unà cum spe eas acquirendi.

Admiratio est passio mixta ex amore alicujus operis, & desperatione idem præstandi.

Indignatio est passio mixta, proveniens ex dolore de bono vel malo indignis collato, & ex ira concitata adversus inferentem.

Invidia est passio mixta, proveniens

ex dolore de bono alieno, & desperatione idem acquirendi.

Compassio est passio mixta, proveniens ex dolore de malo alieno & timore illud incurrendi.

Pudor est passio, mixta ex dolore alicujus mali præsentis, & timore decoris ab eo provenientis.

Impudentia est passio mixta, proveniens ex voluptate rerum inhonestarum, & audacia illas perpetrandi.

Penitentia denique est passio mixta, oriens ex dolore de malo à nobis perpetrato, & spe veniam impetrandi: quæ licet ex iisdem principiis oriatur, ex quibus procedit æmulatio, ab ea tamen penes objectum distinguitur; illa enim circa malum à nobis perpetratum, hæc circa alterius perfectiones versatur.

Moderandæ sunt passionēs mixtæ, moderando passionēs simplices ex quibus coalescunt; passionis enim mixtæ excessus & deliberatio tantum provenit ex excessu & immoderatione passionum simplicium ex quibus componuntur, ac proinde utraque eodem modo sunt moderanda.

Omniū passionum effectus hic recensere supervacaneum esse judicavimus; propterea quod hæc fusior & amplior sit materies, quam quæ paucioribus his nostris codicibus constringi queat; hique effectus quotidiana satis experientia innotescant, & non minus fecundè quam facundè à pluribus modernis Idiomate Gallico expressi fuerint, quos hac in re consulere non poterit.

§. III.

An passionēs ex se sint indifferentes.

Vetus fuit error Stoicorum omnes prorsus passionēs à viro probò & sapiente esse rescindendas; propterea quod arbitrentur eas esse malas, & vitiorum scaturigines ac fomites: hinc con-

contendebant habendam esse *Apathiam*, id est, insensibilitatem quamdam, ratione cujus vir sapiens, & bonus nec de prosperis eventibus letari, nec adversa fortuna tristari deberet, nec boni absentis cupidus, nec imminenti mali terrore percussus existeret. Peripatetici è contra contendebant moderandas quidem esse passiones, ne in vitiosum aliquem excessum defluerent, non autem omnino extinguendas esse affirmabant: quibus ut subscribamus, tria hic probanda sunt & resolvenda.

Dico 1. Passiones ex se non esse malas. *Quod* imperatur à Scriptura Sacra non est malum: sed passiones plerumque à Scriptura Sacra imperantur: habetur enim, *irascimini & nolite peccare. Iniquos odio habui. Timete eum qui potest animam & corpus mittere in gehennam ignis*, &c.

2. Nihil malum moraliter repertum fuit in Christo D. Sed passiones in eo fuerunt; iratus enim ejecit vendentes & ementes è templo: ipsius sacrosancta anima tristis fuit usque ad mortem, &c.

Hic tamen te monitum cupio Christi D. passiones, à nostris longè fuisse diversas: nam, inquit D. Thomas 3. *part. 2. q. 25. artic. 4.* sciendum est passiones aliter in Christo D. aliter esse in nobis. *Primo*, quantum ad *objectum*, quia nempe hujusmodi passiones teruntur plerumque ad illicita, quod in Christo non fuit. *Secundo*, quantum ad *subiectum* & principium, quia hujusmodi passiones frequenter in nobis præveniunt judicii ratio nis: sed in Christo omnes motus sensitivi appetitus oriebantur secundum dispositionem rationis. *Tertio*, quantum ad *effectum*, quia tales motus aliquando in nobis non quietant in appetitu sensitivo, sed ad rationem usque pertinent, eamque perturbant, idque tribus modis; vel præter imperium rationis,

ut motus subiti; vel contra judicium rationis deflecentis à sua rectitudine, ut in malis, aut à sua tranquillitate, ut in bonis; vel secundum judicium rationis, ut motus amaritudinis imperatus, qualis reperitur in pœnitentibus. *Primo* modo, inquit Landolphus in *Pass.* passiones sunt in omnibus hominibus, etiam perfectis; Secundo modo in imperfectis solum: Tercio modo fuerunt in Christo, quia sensualitas rationi, portio inferior superiori, & superior Deo perfecte erat subdita.

3. Si passiones essent malæ & peccaminosæ, noverca nobis foret natura, quæ irascendi & concupiscendi facultates indidit, quarum affectiones essent peccata.

4. Malum virtuti nusquam inservit: sed experientia constat passiones multum prodesse, dum eis benè utimur, tum in virtute comparanda, tum in bono consequendo: ira namque fortitudinem adjuvat, quatenus vires augeat nosque promptiores efficit in aggrediendis rebus arduis, & vincendis omnibus obstaculis, quæ virtutis consequentæ adversantur. Timor utilis est ad vitanda pericula, eaque declinanda, dum vires nostras excedunt & superant: amor & odium civili vitæ adeo necessaria sunt, adeoque naturæ hominis accommodata, ut sine eis nec rectè vivere, nec feliciter servari, nec rectè homines judicari valeamus; quis enim non eum jure stipitem potius, quàm hominem judicaret, qui non amaret a mandatis, nec sceleratissimos homines odio haberet?

Hinc. D. Augustinus 14. *de Civit. cap. 9* hæc habet: *Cum rectam rationem sequuntur affectiones, quando ubi oportet adhibentur, quis eas tunc morbis seu vitiosis passionibus audeat dicere? quamobrem etiam ipse Dominus adhibuit eas, ubi adhibendas affecit judicavit* Et iterum hæc ibidem habet: *Cives sanctæ civitatis Dei in hujus vite peregrinatione sicut*

secundum Deum viventes, metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque, & nisi hoc facerent, adorsarentur mandatis Dei: id namque facere debent pro quibus, quando, quantumque oportet.

Hæc ratione in Sacris literis passionibus nonnunquam Deo per metaphoram tribuuntur: sic Exodi 32. n. 10. Deus Moysen alloquens ait, Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos: Sic Genesi 6. Vident Deum quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum, quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinseci, delebo, inquit, hominem, &c. Hæc autem Deo etiam per metaphoram non tribuerentur, si minimum vitii indicium haberent. Constat itaque passionibus illas ex se non esse malas.

Dices 2. Si passionibus malæ non essent, in primis Parentibus in statu innocentie fuissent: sed non fuerunt; quia suam nuditatem non erubescabant; ergo &c.

Disting. min. Primi parentes non habuerunt passionibus, quæ oriuntur ex objecto turpi, *Concedo*; non habuerunt eas, quæ oriuntur ex objecto naturali, *Nego*. Pudor autem oritur ex objecto turpi & verecundo, nihil autem turpe inerat primis Parentibus; quia portio inferior superiori non adversabatur, sed obtemperabat; ac proinde non habebant concupiscentiam illam vitiis fomitibus & incentivam; sed tantum propensionem naturalem ad objecta sensuum.

Dices 3. Passiones sunt morbi animi: ergo malæ sunt.

Disting. antec. Passiones immoderate sunt morbi animi, *Concedo*; moderate, *Nego*.

Inflabit. Morbus etiam modicus & parvus modicum & parvum malum est; ergo etiam passionibus quamvis modicæ, semper malæ sunt.

Neg. paritatem. Passiones enim non

dicuntur morbi quatenus passionibus sunt, sed quatenus sunt immoderate. Unde ut iusta sit comparatio, passionibus non debent conferri cum morbis corporis, sed cum 4. primis qualitatibus; ita ut sicut illæ quatuor qualitates inordinate sunt morbi corporis, ita passionibus immoderate sunt morbi animi: & sicut qualitates illæ concordantes, & iustæ lance libratæ, non sunt morbi, sed potius sanitas corporis; ita passionibus ad iustam mediocritatem redactæ, non sunt morbi animi, sed ejusdem sanitas.

Dices 4. Occasio mali mala est; sed passio est occasio mali: ergo mala est.

Disting. maj. Si sit occasio per se & proxima, *Concedo*. Si sit occasio per accidens & remota, *Nego*; aliâ scientiæ, dignitates &c. quibus abuti possumus, mala essent dicenda.

Inflabit. Passiones nos multis peccatorum committendorum periculis exponunt; ergo per se malæ sunt.

Disting. antec. Exponunt nos periculis proficuis & liberis, id est, ex quibus possumus aliquid gratiæ promereri, si eis bene utamur, liberèque ac generosè eis frænum admoveamus, *Concedo*; exponunt nos periculis per se malis, & quibus resistere non possumus, *Nego*.

Ex his itaque patet passionibus secundum se prorsus esse indifferentes: non enim malæ sunt, ut probavimus; nec per se bonæ moraliter, quia electionem, & iudicium rationis præveniunt, & tam vitiosæ quàm bonæ fieri possunt; si nempe non regulentur, aut si secundum rationis dictamen componantur. Restat itaque ut passionibus secundum se sint indifferentes; nec malæ nec bonæ dicendæ sunt, nisi ubi eas moderatur voluntas, aut earum immoderationem & excessum sequitur.

Quæres. Quodnam sit discrimen inter complexionem, temperamentum, humorem, inclinationem, & passionem.

Resp.

Respon. hæc omnia vocabula ad unum idemque significandum sæpius usurpari, nihilominus tamen in hoc, ut mihi videtur, differunt, quòd complexio sit quatuor primarum qualitarum in quolibet corpore mixto combinatio & comprehensio. *Complector enim & comprehendo*, à quibus oriuntur *complexio & comprehensio*, idem significant. Cùm autem in quolibet elemento una reperiatür qualitas prædominans: ignis enim aliis est calidior, terra siccior, aqua frigidior, & aer humidior; ita inter combinatas in nobis qualitates, una prædominat, & secundum hanc qualitatem variè prædominantè varium statum itur *temperamentum*, quod nihil aliud significat, quàm qualitatem in quolibet mixto prædominantem.

Humor & inclinatio, pro uno eodemque sæpius usurpantur; differunt tamen in hoc, quòd humor sit inclinationis sedes, & inclinatio sit humoris velut effectus. Quatuor enim sunt in nobis humores, nimirum *atra-bilis*, *flava-bilis*, seu *cholera*, *phlegma seu pituita*, & *sanguis*; quarum *atra-bilis* cum terra, *cholera* cum igne, *phlegma* cum aqua, & *sanguis* cum aere, summam habent affinitatem & convenientiam. Unde fit, ut secundum eorum humorum diversam prædominationem, diversæ fiant hominum inclinationes.

Cholerici igni in hoc assimilantur; quòd sicut ignis semper tendit sursum, ita & illi querunt honorum & dignitatum fastigia: sicut ignis est in continuo motu, sic & ipsi continuis curis & sollicitudinibus agitantur: ignis facile extinguitur, ita & *cholerici* facile sententiam revocant, nec in rebus as-

sumptis generosè firmantur. Tandem hi sunt propter suam siccitatem impetiosi, voraces & gulosi; propter autem calorem, sunt magnanimi, superbi, ambiciosi, subtiles, deceptores, ad iram proni, ingeniosi, profundiori contemplationi, & longiori negotio minùs apti.

Sanguinei aeris instar sunt fluctuantes, læti, ad risum, iocachinnos, cibos delicatos, carnis delectationes, lusus, jocos, cantilenas, & amorem, quem aliorum erga se facillè conciliant, proclives: hilarem habent vultum, vivo colore perfusus, interiori lætitia, ut plurimum, perfruuntur &c.

Phlegmatici, ob excessum humidi, & calidi defectum, sunt desides, torpidi, stupido, & hebetè ingenio, somno & otio dediti, eo quòd crassior cerebri substantia per meatus effluens eos obturet, & spiritus animales veluti sopitos detineat.

Melancholici, seu in quibus atra bilis prædominium obtinet, terræ instar solidi sunt, pertinaces in conceptibus, tristes, silentes, offensù vix placabiles, vix quidquam alienum probantes, scrupulis dirè agitati, & ubi hic humor sensum externum afficit, sibi ipsis graves sunt, eosque vivere tædet. Ex quo fit, ut nonnunquam sibi cruentam mortem accersant, in hypochondriacum humorem devolvantur, & horrendas sæpè in Deum blasphemias evomant.

Ex quibus omnibus patet quantum sit assignandum & statuendum discrimen inter omnia prædicta vocabula: quæ singula idcirco hic expendere voluimus, quia eorum notitia rara est, etsi ad passionum perfectam cognitionem maximè deserviat.

TERTIA PARS PHILOSOPHIÆ MORALIS.

*De Bonitate, Malitia & Indifferentia
actionum humanarum.*

NUCLEATIS hæcenus actionum humanarum principiis & speciebus, solum nobis superest, ut earum bonitatem, malitiam & indifferentiam, hac in tertia nostræ Moralis parte expendamus; quod ut facilius felicisque exsequamur, præsentem partem propter materiæ exiguitatem tres tantum in sectiones distribuemus, quarum prima erit de Objecto. 2. De fine. 3. De Circumstantiis, à quibus bonitas, malitia & indifferentia desumenda est.

rentia desumenda est.

SECTIO PRIMA.

De Objecto actionum humanarum.

TRITUM est apud Philosophos, facultates ab actibus, & actus ab objectis specificari; ita ut secundum objecti diversitatem, dignitatem ac præstantiam, actus diversam habeant entitatem & dignitatem. Hinc est quodd Morales Philosophi bonitatem, malitiam, ac indifferentiam actuum humanorum indagantes, hanc inquisitionem auspicantur ab objecto: quale autem objectum,

bonitatis, malitiæ ac indifferentiæ sit indigitativum, ut evidentius pateat, sit.

QUESTIO UNICA.

*An, & quomodo bonitas & malitia
actuum humanorum ab objecto
sit repetenda.*

NOTAND. I. vel potius revocandum ex dictis, triplicem esse rerum bonitatem, utilem scilicet, jucundam & honestam. *Utilis* est, quares aliqua dicitur conducere ad aliquo

quod bonum delectabile aut honestum consequendum. *Delectabile* est, quæ res dicitur voluptatem asserre. *Honestum* tandem est, quæ rei alicujus possessio hominem laude dignum efficit. Triplex similiter est rerum malitia, scilicet noxia, molesta & inhonesta. *Noxia* est, quæ ad aliquod malum molestum aut inhonestum conducit. *Molesta* est, quæ tristitiam parit. *Inhonestum* tandem, quæ reddit hominem vituperio dignum.

Notand. 2. Objectum & finem sempius, pro uno eodemque usurpari, etsi tamen hac in materia distinguendum debeat; quod ut fiat, duplex finis est distinguendus. 1. Est ipsius operis secundum se; sic v. g. temperate agere, est finis temperantiæ. 2. Est finis operantis, ut si quis temperans fieret propter sanitatem, vel ex avaritia. Prior finis semper est objectum actus: posterior est actui extraneus, etique novam moralem speciem adjungit; qui enim temperans est propter avaritiam, non temperans, sed avarus est dicens.

Notand. 3. Objectum actuum humanorum & moralium considerari debere non prout est in se; sed quatenus est rectæ rationi conforme vel difforme. Hoc enim discrimen est inter virtutes morales & intellectuales, quod intellectuales intendunt objectum quatenus in se est; morales autem objectum intendunt, quatenus ad rationem ordinatur. Moralitas namque actus consistit in ordine illius ad morum regulas & principia; unde *bonitas moralis* dicitur ordo conformitatis ad sua principia; *Malitia* autem *moralis* est ordo difformitatis ad eadem principia.

Notand. 4. Hæc principia esse duplicis generis: quædam enim sunt *immediata*, circa quæ actus immediatè versantur; & hoc sensu actus externi sempius sunt objecta actuum interiorum, quamvis aliquando actus interni circa

res ipsas immediatè versentur. Alii sunt *mediata*; circa quæ actus humani mediatè tantum versantur; plerumque enim contingit, ut actus interni voluntatis immediatè versentur circa actus externos, quos imperant, & mediatè tantum circa objecta actuum exteriorum: sic, v. g. actus charitatis, quo voluntas statuit pauperi elemosinam erogare, habet pro objecto determinato & immediato, largitionem elemosinæ quæ est actus externus; habet autem pro objecto mediato pecuniam, aut rem ipsam pauperi erogandam.

CONCLUSIO I.

Bonitas cujusvisque actus externi non semper desumenda est à bonitate honesta objecti; & multò minùs à bonitate ejusdem delectabili & utili.

Probat per primam partem. 1. Actus malus potest habere objectum bonum: omnis enim actus aversionis tendens in objectum bonum, quale est, v. g. odium Dei, proximi, &c. malus est; ergo bonitas actus semper non provenit à bonitate objecti. 2. Actus bonus habet aliquando objectum malum; ergo bonitas actus humani non est desumenda à bonitate honesta objecti. *Consequens est evidens: Antec. patet ex omnibus actibus aversionis in objectum malum seu inhonestum tendentibus, quale est odium peccati; peccatum enim mortale est objectum pessimum, circa quod versantur actus optimi, tam interni, ut sunt tristitia, detestatio, &c. quàm externi, ut sunt confessio, satisfactio, &c.* 3. Actus moraliter bonus ex fine & aliis circumstantiis, potest habere objectum indifferens; ergo bonitas actus non semper à bonitate objecti repetenda est.

Patet etiam secunda pars. Enim verò si ab honesta objecti bonitate, quæ omnium bonitatum moralium est ma-

xima, non semper defumenda sit actuum bonitas, multò minùs defumi poterit à bonitate utili & jucunda, quæ in bonitate morali ultimum gradum obtinent.

Hinc apparet universaliter falsum esse tritum hoc apud Philosophos essatum, bonitas actus ex objecti bonitate repetitur: quapropter, ut verum appareat, sic est restringendum.

CONCLUSIO II.

Bonitas actus prosecutionis principaliter repetenda est à bonitate honestæ objecti: bonitas autem actus averfionis defumenda est à malitia objecti.

Probatur prima pars: Ab eo principaliter actus suam defumit bonitatem, à quo habet quòd sit conformis suis regulis & principiis: sed id obtinet à bonitate objecti; ab eo enim actus habet suam bonitatem, à quo suam sumit specificationem moralem; sed suam specificationem sumit ab objecto, ergo & bonitatem.

Secunda pars est manifesta. Actus siquidem averfionis idcirco bonus est, quia conformis est regulis & principiis dictantibus, quid sit averfandum & fugiendum: sed tales regulæ, taliaque moralia principia dictant omne malum esse fugiendum, & respuendum, ergo actus mali averfivus erit moraliter bonus.

QUESTIO II.

An & quomodo bonitas & malitia actuum humanorum à fine defumenda sit.

OMNES humanos actus in finem aliquem tendere debere, ut humani sint, id est, cum advertentia rationis & determinatione voluntatis elicti, satis superque constat ex 1. parte nostræ Physicæ, ubi qualibet agentia

ratione prædita agere propter finem formaliter, demonstravimus. Patet etiam ex prima parte nostræ Moralis, unicum tantum esse finem ultimum, Deum nempe, actionum humanarum; hic itaque duo potissimum tantum sunt resolverda; 1. An bonus aut malus finis per se sufficiat ad statuendam bonitatem aut malitiam actus? 2. Utrum bonitas aut malitia objecti & finis, duplicem in actu bonitatem aut malitiam inferant. Quæ omnia, ut evidentiùs & faciliùs percipiuntur.

Notandum 1. Finem hic non accipi secundum rei entitatem, quæ pro actionum humanarum fine statuitur: sed secundum suam moralitatem, id est quatenus rectæ rationi conformis est aut disformis: entitas namque physica aut metaphysica, per se indifferens est ad moralem bonitatem, aut malitiam, & idcirco hæc finis moralitas tantum repeti potest ex conformitate, quàm res habent cum regulis & principiis morum.

Notand. 2. Omnem finem efficaciter interdi non posse sine mediis; unde, sit ut ad cujuslibet finis consecutionem media necessariò desiderentur. Hæc autem sunt in triplici differentia; quædam enim sunt conducentia ad finem, quædam impertinentia, quædam repugnancia. Primum exemplum priorum sit sanitas recuperanda per potionem à perito Medico rite præscriptam. Exemplum secundum sit, v. g. levatio vel gestatio secus crucem in modum crucis. Exemplum tertium sit potio venenosa adhibita ad recuperandam sanitatem, quam penitus cum vita extinguere deberet.

Notand. 3. cum D. Bonaventura in 2. d. 41. aliquid in finem ordinari posse tribus modis, scilicet actualiter, virtualiter, & habitualiter. *Primo modo*, quando quis de fine cogitans illum amat. *Secundus modus*, inquit, non est quò quis in generali refert ad Deum omnia

Omnia opera diei, vel anni, sed quò quis refert aliquod opus in Deum; ita quod opus sequens directam habeat ad opus primum ordinationem & consequentiam: prout si quis intendat dare pro Deo centum nummos; & incipiat dare, & coritat de Deo in primo nummo; & in aliis non cogitat, nihilominus tamen omnes dationes illæ sunt ei meritorie & fructuose. Si autem opus alterius generis inciperet, oporteret ut intentio alia haberetur ad hoc quod opus esset meritorium. Per hunc, inquit, modum intelligitur esse in viris Religiosis, qui principio ex charitate devoverunt portare Religionis pondus: quidquid enim faciunt, quod ad suæ Religionis observantiam spectat, ex prima intentione est eis meritorium ad salutem: nisi fortè, quod absit, contraria intentio superveniat. In aliis autem quæ ad religionem non spectant, secus est; quia illa intentio non se extendit ad alia. *Tertius modus est*, inquit, quando non præcogitato fine ultimo, sive Deo, ex sola boni operis consideratione ipsa charitas prompta, vel aliqua alia virtus charitate informata, ad ipsum bonum opus inclinat, sicut vir obediens meretur obediendo Prælato sibi præcipienti, etiam si nihil de Deo cogitet, sed solum consideret quòd bonum est obedire.

CONCLUSIO I.

Bonitas actuum humanorum non semper desumitur à bono fine; Malitia autem à malo fine semper est repetenda.

Prima pars probatur. Actus potest esse malus circa bonum finem: Ergo à bono fine desumenda non est illius bonitas. *Patet antec.* Finis enim aliquis bonus statui potest per inordinata & perversa media acquirendus; sic, v. g. sanitas comparanda propter actus charitatis facilius exercendos, & gloriam Dei per conciones procurandam, ha-

bet finem bonum; nihilominus tamen hæc sanitatis restitutio potest esse mala, si nempe fieret per media verita, & illicita, purà per sortilegia & Demonium opem. Similiter, si quis furaretur propter dandam eleemosynam, aut templa extruenda ac decoranda, haberet bonum finem, factum tamen illius esset actus malus. *Constat* itaque finis bonitatem simpliciter non sufficere ad actus bonos constituendos: sed præterea requiritur, ut media quibus ille obtineri debet, morum regulis & præceptis etiam sint conformia; bonum enim ex integra causa, malum autem ex minimo etiam defectu provenit.

Patet etiam secunda pars. Bonitas namque moralis nedum finis, sed & circumstantiarum & mediòrum bonitatem exigit; itaut si eorum aliquod à rectitudine deficiat, imperfectus erit actus & malus. Ergo ubi finis malus erit, nusquam actus poterit esse bonus.

CONCLUSIO II.

Bonitas finis aliam bonitatem moralitè addit actui physico, qui ex objecto moralitè jam bonus est. Ut pateat evidentius hujusce conclusionis veritas, præmitto exemplum. Aliquis, v. g. jejunit propter honestatem jejunii, & propter facilius eleemosynam erogandam; huic jejuni duplex inerit bonitas, quarum una desumetur ab objecto, quod est jejunii honestas; & alia à fine, qui est eleemosyna eroganda.

Probat 1. Bonum bono nusquam adversatur. Ergo bonitas quæ actui inest ratione objecti, non adversatur bonitati ex fine repetendæ, ac proinde utraque simul esse poterit. 2. Circumstantia bonitatem addit actui jam ex se bono; ergo & finis bonitatem addere poterit. *Consequentia patet.* Actus enim magis à fine, quam à circumstantiis specificatur, & intrinsecè dependet,

Pro-

Probatur antec. Si huius actui interno moraliter bono, *volo dare elemosynam*, hec addatur circumstantia, *volo dare maiorem elemosynā*; hic actus erit melior in eadem specie virtutis, quia melius est magnam elemosynam dare, quam modicam. 3. Actus jam ex malo obiecto malus, novam a malo fine malitiam excipit; ergo actus ex bono obiecto bonus, novam a bono fine bonitatem excipiet. *Conseq. est evidens*; contrariorum enim contrariæ sunt consequentiæ. *Antec. probatur*, ex illo Arist. 5. Ethic. cap. 2. *Qui furatur propter adulterium, magis adulter est quam fur.* Furto itaque illi duplex inest malitia; prima ex parte obiecti, scilicet ex rei alienæ injusta usurpatione; & alia ex parte finis, nempe ex intentione fornicationis.

QUESTIO III.

Ante quomodo Bonitas actionum humanarum desumatur à circumstantiis.

NO T A N D U M I. Quoddammodo res naturales aliqua habent accidentia, quæ licet non sint de eorum entitate, nec de essentia, ita tamen eas perficiunt, ut sine ipsis deformes & imperfectæ viderentur: sic actus humani suam speciem & essentiam, mutuuntur quidem ab obiectis, circa quæ versantur; suam tamen bonitatem ab obiecto non solum accipiunt, sed & eam excipiunt dependenter à quibusdam circumstantiis, quarum si quæ desint, bonitas aberit. *Circumstantia autem secundum nominis etymon sic dicitur, quoddam actum circumstet; definitur autem conditio extra substantiam, ætus, quem tamen attingit & necessariò perficit in genere moris.*

Notand. 2. Conditiones illas actum circumstantes solito septem numerati, videlicet personæ, obiecti, temporis,

loci, modi, auxilii & finis, quæ omnes hoc versiculo comprehenduntur.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Particula *Quis* significat circumstantiam personæ agentis; scilicet utrum qui percussit peregrinus sit an civis, Clericus an Laicus. *Quid* designat conditionem obiecti; puta an res quæ furto ablata est, sacra sit vel profana. *Ubi* significat accidentia loci, an in loco sacro vel profano crimen patratum fuerit. *Quibus auxiliis*, nimirum an qui occidit, ab alio adjutus vel solus fuerit, an gladio, veneno, an sortilegio. *Cur*, indicat conditionem finis; ut an aliquis sese periculo mortis obiceret privati, aut publici commodi causa. *Quomodo* significat actionis modum; utrum scilicet tarde aut repente, vultu hilari aut tristi, dolo aut bona fide aliquid actum fuerit. *Quando* exprimit conditionem temporis; an scilicet aliquis omiserit Sacrum audire die festo, aut feriali.

Notand. 3. Circumstantias actuum humanorum esse quoque duplicis generis; alias *mutantes speciem ætus*, alias *augentes ejus bonitatem* vel malitiam intra eandem speciem actus. Priores sunt illæ, quæ spectant ad specialem virtutem, v. g. circumstantia personæ sacræ, vel loci sacri, vel dicitur sanctificatione mutant speciem ætus boni vel mali, quia spectant ad virtutem Religionis; similiter qui occideret Sacerdotem, vel Secularem in loco sacro, committeret peccatum speciei diversum ab illo, qui occideret hominem secularem in loco profano, ex eo quod præter homicidium, perpetraret sacrilegium, quæ sunt peccata opposita diversis virtutibus, homicidium quidem charitati, sacrilegium vero Religioni, &c. *Circumstantiæ augentes bonitatem vel malitiam ætus intra eandem speciem*, sunt illæ, quæ non spectant ad diversam virtutem; sic qui furatur de-

cem

cem nummos pejorem actum elicit, quàm qui tantum quinque furatur; non tamen elicit actum specie diversum; & è contra, qui tribuit pauperi decem nummos, meliorem elicit actum, quàm qui solum quinque, non tamen specie diversum; quia tribuere quinque vel decem nummos, pertinet ad eandem virtutem, charitatis scilicet, vel liberalitatis.

Notand. 4. Circumstantias iterum distinguì posse triplices respectu actus. *Quædam enim sunt assistentes*, quæ actum circumstant dum elicitur: *Quædam incitantes* seu moventes, à quibus actus tanquam a causa provenit, tales sunt consilium, metus, &c. *Quædam informant*, quæ habent aliqualem rationem objecti respectu actus.

Ex triplici autem hac circumstantiarum acceptione, triplex formatur propositio ex his vocabulis cum, ex, propter. 1. Dicit habitudinem coassistens. 2. Ordinem efficientis. 3. Ordinem finis. Unde differunt hæ propositiones: Petrus hoc fecit cum ignorantia, ex ignorantia, & propter ignorantiam: fecit cum vana gloria, ex vana gloria, & propter vanam gloriam; fecit cum contemptu, ex contemptu, & propter contemptum. 1. Significat eum id fecisse cum circumstantia assistente. 2. Indicat eum id fecisse ex circumstantia ita movente, ut si illa non movisset, Petrus non fecisset. 3. Indigitat eum fecisse propter illum finem, scilicet aut ut ignoraret, aut ut gloriam haberet, aut ut contemneret.

CONCLUSIO I.

Actus humanus suam bonitatem aut malitiam desumit à circumstan-

Probatur. Actus humanus ab eo suam bonitatem accipit, sine quo nequit esse bonus: sed nequit esse bonus sine

debitis circumstantiis; & ubi illæ deficiunt, talis actus malus est; ergo ab earum præsentia, aut absentia, suam bonitatem aut malitiam fortitur. *Major constat, minor probatur* inductione.

1. Quidem à *statu & conditione personæ*: Aliquis enim actus habens bonum objectum, finemque optimum, potest tamen esse malus ex defectu personæ; sic v. g. vovere castitatem, propter facilius exhibendum Deo debitum obsequium, est actus bonus ex fine & objecto; malus tamen foret & illicitus, si fieret ab homine matrimonio juncto absque uxoris licentia; hinc plura licita sunt Laicis conjugatis, quæ solutus dedecent; plura solutis licent, quæ Clericis non conveniunt; plura Clerici absque crimine patrant, quæ Religiosi sine scelere præstare nequeunt. Hinc D. Bernardus lib. 2. de Con. *In ore secularium nuge nuge sunt, in ore verb Sacerdotum sacrilegia.* Ea S. Salvianus lib. 4. de Gubern. Dei *Ex hoc, inquit, deteriores sumus, si meliores non sumus, qui meliores esse debemus.* *Criminosior enim culpa est, ubi honestior status; si honoratior est persona peccantis, peccati quoque major invidia.* *Furtum in omni quidem est homine malum facinus; sed damnabilius absque dubio, si Senasor furetur aliquandò.* *Cunctis fornicatio interdicitur, sed gravius multò est, si de Clero aliquis, quasi de populo fornicetur.* Ita & nos qui Christiani Catholici esse dicimur, si simile aliquid Barbarorum impuritatibus facimus, gravius erramus; atrocius enim sub sancti nominis profusione peccamus. *Ubi sublimior est prærogativa, major est culpa.* Ipsa enim errores nostros Religio quam profitemur, accensat. *Criminosior est ejus impudicitia, qui proniserit castitatem. Fœdus inebriatur, sobrietate fronte prætendens.*

2. *Ex conditione objecti* Gravius enim peccaret, qui rem sacram furaretur, quàm qui profanam; gravius qui

quinque nummos, quàm qui duos arriperet; gravis tandem qui nummum à pauperulo homine, quam qui decem à ditissimo extorqueret; eo quod hic non tantum egeret decem nummis, quantum ipse unico.

3. *Ex conditione loci.* Quædam enim certo loco fieri prohibentur, quæ alibi licite fierent; sic v. g. licet sacrum facere in locis Deo dicatis, non autem in profanis: commercium licite fit in foro, sacrilegè fieret in Ecclesia; hinc D. Paulus Corinthios reprehendit 1. Corinth. 11. quod in Ecclesia usuali mensæ, tanquam in privata domo, accumberent, Numquid ait, non habetis domos ad manducandum aut bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis? etc. Unde Christus D. tanto zelo eos, qui in templo vendebant & emebant ea quæ ad sacrificia erant necessaria, eiecit, & arguit his verbis Lucæ 19. *Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum.*

4. *Ex conditione instrumenti,* & mediis quo quis utitur in opere suo faciendò; putà si quis sacrum faceret sine vestibus sacerdotalibus; aut consecraret cum pane fermentato; vel sacro calice, aut allis ad Dei cultum destinatis in profanum usum uteretur, ut fecit aliquando impius Balthassar, qui ideirco divina instante iustitia damnatus, & cruento supplicio ipsamet nocte cœnam suam consequente, trucidatus est.

5. *Ratione finis.* Circumstantiæ enim finis actus bonitatem aliquando minuunt aut aggravant: sic qui furatur propter magnam necessitatem sublevandam, minus peccat, quam qui furaretur minori necessitate compulsus.

6. *Ratione modi.* Dum scilicet opus fit, aut non fit debito modo; ut si quis, v. g. suum recitaret officium cum distractione voluntaria, intellectus evagatione, varia interruptione, lingue præcipatione &c.

7. *Ratione temporis.* Plura namque licita sunt aliquando, quæ alias forent illicita & vitiosa; sic usus carniû interdicitur quadragesimali tempore, opus servile prohibetur diebus festis &c. Ex quibus omnibus constat actuum bonitatem non à solo fine & objecto, sed etiam à circumstantiis esse desumendam.

CONCLUSIO II.

Aliquæ circumstantiæ augent bonitatem aut malitiam; aliquæ autem aliam speciem distinctam bonitatem & malitiam adiciunt.

Probatur 1. parti. Actus moraliter bonus solum majorem bonitatem ab illis circumstantiis accipit, quæ non efficiunt, ut actus pertineat ad virtutem specie distinctam: sed aliquæ circumstantiæ id non efficiunt; quæ enim intensiorem anorem Dei elicit, meliorem actum elicit, quam si minorem eliceret: illi autem actus non differunt secundum intensiorem aut remissiorem bonitatem. Idem dicendum de eo qui Deum adorât & orât in templo & in domo, melior enim est, ceteris paribus, Deoque acceptabilior cultus exhibitus in locis ad Deum colendum destinatis, quam in profanis. Dixi ceteris paribus, melior namque esset oratio ferventissima in cubiculo, quam vaga & tepida in templo.

Probatur 2. parti. Ab eis actus moraliter bonus novam bonitatem accipit, à quibus habet quod pertineat ad virtutem specie distinctam: sed id obtinet à quibusdam circumstantiis; certum enim est circumstantias personæ & loci sacri efficere, ut actus spectet ad virtutem religionis, qui alias tantum spectaret ad virtutem liberalitatis, misericordiæ, aut alterius: v. g. si quis vindicaret injuriam Sacerdoti irrogatam, non solum ex motivo iustitiæ, & quia homo est, sed & ex motivo Religionis &

& quia Sacerdos est : hic actus duplicem bonitatem involveret, quia ad duplicem virtutem, iustitiam scilicet & religionem pertineret. *Confirmatur*. Alique circumstantiæ addunt actui malo malitiam distinctam: ergo aliquæ addere debent actui bono diversam bonitatem. *Conseq. patet* à paritate rationis. *Antec. evidentissimum* est; qui enim furaretur in loco sacro, nedum furtum, sed & sacrilegium cõmitteret.

Ex his collige 1. Bonitatem moralem consistere in integritate & aggregatione eorum omnium, quæ conveniunt actui secundum rectam rationem, hoc est, in adunatione optimi finis cum optimo objecto, & debitis circumstantiis, prout recta ratio iudicat, & morum regulæ ac principia præscribunt. Malitiam verò moralem esse defectum eorum omnium, aut aliquorum: nam, inquit D. Dionysius de divin. nom. cap. 4. *Bonum ex integra causa, malum autem ex quolibet defectu*.

Collige 2. Bonitatem non esse aliquam simplicem qualitatē, sed pluriū simul concervationem; nam inquit Doct̃or Subt. in 1. d. 3. q. 13. sicut pulchritudo corporis non est qualitas aliqua simplex in corpore pulchro, sed est aggregatio omnium convenientium tali corpori, putà magnitudinis, figuræ, coloris, proportionis, & concinnitatis; ita bonitas moralis actus est velut aliquis illius decor, resultans ex aggregatione, & debita proportionē eorum omnium, quibus actus ille proportionari debet, qualia sunt finis, objectum, locus, tempus &c.

Quæres 1. *An admittendū sit actus indifferens in specie seu ex parte objecti.*

Præquam tibi faciam satis, advertendum est cum Doct̃ore Subt. in 2. d. 7. q. un. Præter bonitatem naturalem & entitativam, quæ competit actui quatenus est ens, triplicem adhuc posse distinguī: quarum prima dicitur generica vel specifica, quæ repetitur ex

Philos. Tom. IV.

objecto vel fine. *Secunda* virtuosa seu moralis, quæ oritur ex circumstantiis. *Tertia* meritoria sive gratuita, quæ provenit à gratia, & hominem Deo gratum efficit. Huic triplici rursus bonitati, triplex malitia correspondet, quarum 1. est ex genere, quale est odium Dei. 2. Ex circumstantiis, ut elemosyna data ob vanam gloriam. 3. Est demeritoria, quæ scilicet gratiam à nobis removet, & nos Deo ingratos efficit. His præmissis;

Respon. 1. cum Doct̃ore pluribi, sed præsertim in 2. d. 7. q. un. admittendos esse actus humanos indifferentes secundum speciem.

Probat̃ur 1. Illi actus humani sunt indifferentes, qui à voluntate eliciente vel imperante procedentes cum perfecta deliberatione & advertentia rationis, referuntur in objectum, neque bonum, neque malum: sed actus scribendi, ambulandi, &c. sunt tales, ergo sunt indifferentes. *Major est evidens; minor probatur* quoad duplicem partem; nempe quod actus illi sint humani, & quod nec boni sint, nec mali. Sunt, inquam, *humani*, quia de ipsis deliberare possumus, eosque cum plena advertentia rationis elicere. Non sunt autem *boni*, quia actus ille non est bonus, qui non sit honestatis gratia: sed tales esse possunt prædicti actus, possunt enim elici ex solo motivo commoditatis & delectationis naturalis. Non sunt etiam *mali*, quia non semper illicitum est ea velle, quæ naturæ commoda sunt, nec omnino prohibita est delectatio tanquam turpis aut mala. *Deinde*; si omnis actus bonus, aut malus esset ex suo objecto, & sua specie, liceret nobis iudicare de quolibet proximi opere, & illud tale asserere, quale habet objectum; actus enim ex objecto determinatè bonos aut malos, determinatè pronunciamus eos bonos aut malos: sed de singulis ita iudicare non licet, ut constat Math. 7. Unde D.

F f

Aug.

Aug. lib. 1. de sermone D. in monte, cap. 18. *Sunt quedam facta media, quæ possunt bono vel malo animo fieri, de quibus temerarium est judicare. Denique plures actus sunt tantum mali ratione prohibitionis: v.g. nocu arma gerere in civitate: Ergo illi sunt ex objecto & specie sua indifferentes.*

Dices 1. Actus specificatur ab objecto: sed objectum voluntatis frequentius bonum est; ergo illius actus bonus est.

Distig. min. Objectum voluntatis bonum est bonitate morali & honesta tantum, *Nego*: bonitate utili aut jucunda, *Concedo*. Omne autem voluntatis objectum non debet esse bonum, bonitate honesta; alioquin nullus actus voluntatis posset esse malus.

Dices 2. Quæ privativè opponuntur, non admittunt medium: sed bonum & malum privativè opponuntur; ergo inter illa non datur medium quod sit indifferens.

Distig. maj. Non datur medium, ratione formæ, *Concedo*; ratione subiecti, *Nego*. Id est; aliqua forma non mediat inter privationem & formam, sicut griseus color v.g. mediat inter nigredinem & albedinem: sed datur aliquod subiectum medium, quod nec privatum, nec aliqua forma affectum dicitur; sic v.g. inter visum & cæcitatem non mediat aliqua forma, sed inter esse videns & cæcum mediat aliquod subiectum, puta lapis qui nec videns, nec cæcus est: omnis autem actus humanus non est subiectum susceptivum bonitatis & malitiae, ac proinde aliquis medius esse poterit inter actus bonos & malos.

Dices 3. Vel objectum congruit actui secundum rectam rationem, vel non congruit; si congruat, erit bonus ex objecto: si non congruat, erit malus: ergo nullus est actus indifferens ex objecto.

Concedo maj. & ad min. Dico quod si

objectum congruat rationi, actus erit bonus ex objecto; si non congruat, non propterea erit malus, nisi disconveniat seu repugnet; non enim sufficit ad malitiam actus, quod non congruat recte rationi, sed requiritur ut repugnet; si enim habeat solum negationem convenientiæ, solam habebit etiam negationem bonitatis, non verò malitiam. Sicut enim bonitas moralis est convenientia cum ratione, ita malitia moralis est disconvenientia cum ratione, non autem sola negatio convenientiæ; unde licet omnis actus sit rationi conveniens, aut disconveniens negativè; non tamen est talis positivè, quia potest nullum habere ordinem ad rationem; nec positivè, quia talis convenientia potest ei non deberi, sicut visio non debetur lapidi.

Quæres 2. Utrum admittendi sint actus indifferentes in individuo.

Affirmant S. Bonaventura in 2. distinct. 41. art. 1. q. 3. Doctor Subtilis ibidem, alique plures cum veteres tum recentiores nobilioris nominis Theologi. *Probat* 1. quidem ex Sanctis Patribus, præsertim Sancto Hieronymo epistola sua 89. ad Sanctum Augustinum, ubi inter cætera scribit; *Bonum est continentia, malum luxuria, inter utrumque indifferens ambulare: capitis naribus purgamenta projicere, sputis rheumata jacere, hoc nec bonum, nec malum est: sive enim feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis, nec injustitiam.* Ex quibus sic argumentari licet: actus illi sunt indifferentes in individuo, qui spectatis objecto, fine, & circumstantiis nec boni nec mali sunt moraliter: sed plures actus ex mente Sancti Hieronymi tales sunt; ergo &c. *Confirmatur*: Si ille actus & similes necessario deberent esse boni vel mali moraliter, maxime quia homo teneretur eos actus aliqua honestate imbueretur ex præscripto legis naturalis, vel positivæ: sed nulla lege ad id constringitur, non

non quidem positiva, divina seu humana, ut apparebit ex objectionum solutione: non etiam naturali, nam lex naturalis omnibus est comparata; at hæc, de qua agitur, ignota est viris, sapientiâ simul ac virtute conspicuis, putâ Seraphico & Subtili Doctoribus, & aliis benè multis nostram sententiam propugnantibus: igitur *Se.*

Deinde. Actus indifferens in individuo est actus humanus, neque bonus, neque malus moraliter, nec meritorius: sed dantur ejusmodi actus; idem enim dicendum de multis actibus humanis ac de isto, nolo recitare singulis horis Orationem Dominicam, quia ad eum actum nulla lege constringor; sed actus ille neque bonus est, neque malus, neque meritorius, neque demeritorius. Non quidem bonus nec meritorius, nemo enim eî laude dignus præcisè, quia non vult recitare Orationem Dominicam. Nec etiam malus est nec demeritorius, quia actus malus debet esse contra præceptum & obligationem: sed actus, de quo agimus, non est contra præceptum & obligationem; quia ille actus non est contra præceptum & obligationem, cujus oppositum consulitur tantum; sed oppositum illius actus, consulitur tantum, scilicet recitare aut velle recitare Orationem Dominicam; ergo ille actus non est contra præceptum, proindeque non est malus, atque adeo est indifferens.

Confirmabitur ampliùs hæc veritas ex objectionum solutione.

Obijciat 1. varios Scripturæ Sacre textus; primò quidem illud *Matthæi* 12, ubi Christus D. ait: *Dico enim vobis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii*: ex quibus sic confici potest argumentum. Actus otiosus non minùs damnandi sunt, quàm verba otiosa, imò magis: sed in Evangelio damnantur verba otiosa; ergo à fortiori damnantur actus otiosi. *Subsumo*:

Sed actus, qui dicuntur indifferentes, sunt otiosi, quia carent utilitate rectitudinis, & ratione justæ necessitatis: ergo damnandi sunt actus indifferentes.

Hinc Origenes homilia prima in Psalmum 38. *Otiosus est, qui neque boni neque mali aliquid agit: si ergo in die judicii rationem reddemus non solum pro verbis malis, sed etiam pro otiosis, quis gloriabitur casum se habere eorum?* Et divus Hieronymus in cap. 12. *Matthæi: Otiosum verbum est, quod sine utilitate & loquentis dicitur & audientis; si omisit seriis, de rebus frivolis loquamur, & fabulas narremus antiquas.* Et in fine capitis 4. *Epistolæ ad Ephesios: Quoties loquimur, aut non in tempore, aut importuno loco, aut non ut convenis audientibus, toties sermo malus procedit de ore nostro ad destructionem eorum qui audiunt.*

Gregorius item in fine homiliæ sextæ in Evangelia sic ait: *Mecum vos admoceo, ut ab otioso sermone parcamus, inutiliter loqui declinemus. In quantum remiti lingue prævaleamus in verum verba non defluant; cum judex dicat, omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii. Otiosum quippè verbum est, quod aut utilitate rectitudinis aut ratione justæ necessitatis caret.*

Respon. 1. Per verbum otiosum intelligi posse verbum perniciosum, seu cui deformitas & malitia aliqua sint annexa; quomobrem signanter Christus; D. statim adjecit: *Ex verbis enim tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.* Dico 2. reverà quidem in judicio reddendam esse rationem, non solum de actibus bonis & malis, sed etiam de indifferētibus; de malis quidem ut puniantur; de bonis ut præmio donentur; de indifferētibus verò ut nec laude, nec vituperio digni censeantur, ac proinde nec pœna nec mercede. *Tertio, distingui potest minor*: Verba otiosa,

Ff 2

pri-

privativè, quæ abeunt in ventum, in quibus proferendis consumitur plus temporis, quàm recta ratio postulat, iudicanda sunt & damnanda, *Concedo*: sicut vituperatur homo otiosus, vel quia nihil agit cum laborare debeat, vel quia aliud agit, quàm quòd agere debeat. Verba otiosa negativè damnanda sunt, id est, quæ nec conducunt ad iustitiam & honestatem, nec ab ea revocant, *Nego*: idem dicendum de operibus otiosis. Porro actus indifferentes sunt tantùm otiosi negativè, non verò privativè: sunt otiosi negativè, quia non conferunt ad consequendum finem ultimum, licèt non impediant à consequendo fine ultimo: non sunt verò otiosi privativè, quia non privantur fine ad quem debeant ex aliquo præcepto conferre, atque ideo de actibus indifferentibus in morte & generali resurrectione non habebitur iudicium condemnationis, sed tantùm discussionis.

Alteram responsionem his affinem, subjicit Seraphicus Doctor in responsione ad secundum. *Dicendum quodd otiosum non dicitur verbum, quia non fit ordinatum ad finem solum, sed quia omni caret utilitate, dum tamen aliquam deberet habere: & inter tale otiosum & meritorium sive bonum cadit medium, quando aliquis facit aliquid quod non est omnimoda utilitate privatum, nec tamen est ordinatum in Deum tanquam in finem ultimum. Unde non dicitur homo esse otiosus semper, quando non laborat, sed quando non laborat & deberet laborare. Frequenter tamen illa verba quæ videntur esse inutilia, utilia fiunt, dum ordinantur ad recreationem aliquam spiritus & exclusionem aedie, secundum quod refertur Sanctus Bernardus dixisse, cum quemdam fecit cespitare: otiosum, inquit, factum fuit, sed non otiosè factum. Fecerat enim hoc ad iustificandum illum, quem viderat mortuum. Quibus Reverendus Pater Vin-*

centius lib. 3. moralium, quest. 4. num. 80. appositè adjicit: Otiosum ergo, de quo reddenda est ratio, & indifferens de quo hic est questio, non sunt idem ex Seraphico Doctore: quia indifferens non caret omnimoda utilitate, licèt careat sine strictè honesto, hoc est, habente rationem objecti, aut finis virtutis propriè dictæ, ut excutere pulverem è veste, ire in campum recreationis gratia, faceta proferre, viridaria amœna conspiciere, odores suaves odorari, concentus vocum & harmoniam musicæ audire, allaque ad quietem, aut indigentiam naturæ pertinentia facere. Hoc enim non est contra rationem, neque repugnat prudentiæ: quia cum homo constet rationali & animali, potest inservire necessitatibus & inclinationibus animalis absque elevatione talium operationum ad finem virtutis, modò nihil agat ipsi contrarium.

Quia tamen satis difficile est, hæc præstare sine pravia circumstantiis, valdèque periculosum excedere in ipsis rectæ rationis limites; ideo Sancti Patres citati severè nos admonent, ut cauti simus, & ne otiosa sectemur. Et hic sensus facilè colligitur ex verbis eorum citatis, ut consideranti constabit, sive otiosum & indifferens pro eodem sumant, sive non.

Quod autem ita res se habeat, evidentiùs ex sequentibus constabit. Nars S. Hieronymus paulò ante verba citata primo loco fit ait. *Et est sensus: si otiosum verbum, quod nequaquam edificat audientes, non est absque periculo ejus qui loquitur, & in die iudicii redditurus est unusquisque rationem sermonum suorum, quanto magis vos, qui opera Spiritus Sancti calumniamini &c. Sanctus Ambrosius in psalmum 38. satis à principio: Si pro otioso verbo periculum est, quanto magis pro criminoso? Non omne quod otiosum & criminosum; sed omne quod non fructuosum, periculosum atque*

atque eradicabile? Idem habet S. Basilus in regulis brevioribus, interrogatione 23. *Omne verbum, quod ad propositum in Domino non facit usum, otiosum est: & adeo magnum est hujusmodi verbi periculum, ut licet genere ipso de numero bonorum sit quod dicatur; tamen nisi ad edificationem fidei dirigatur, nequaquam propterea quoddam bonum sit, liber sit à periculo nisi illud locutus sit.* Si autem in ea essent opinione illi Sancti Patres, quod omne hujusmodi otiosum esset malum, illud simpliciter assererent, & non uterentur nomine periculosi, ut constat. *Hec ille.*

Quibus apparet Sanctos Patres idcirco actus interdum indifferentes proscribere, quod difficillimum sit in hac miseriarum valle homines primordiali & originali peccato vitiatos in sola actuum indifferentia diu consistere, & non deflectere ad dexteram boni, aut sinistram mali, quia voluptates & tentationes nos plerumque in abrupta & devia præcipitant. Hinc S. Augustinus libro 10. confessionum, cap. 31. *Cum, inquit, salus sit causa edendi & bibendi, adjungit se tanquam pedestregua periculosa jucunditas, & plerumque præire conatur, ut ejus causa fiat, quod salutis causa me facere vel dico, vel volo. . . His tentationibus quotidie conor resistere.*

Obijcies 1. Christus Dominus Lucæ 12. disertè pronunciat; *Qui non est mecum, contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit.* Sed qui elicit actus indifferentes in individuo, non colligit eum Christo; actus enim illi apud Deum nullius sunt meriti; igitur qui hos elicit actus Christo D. adversatur, & opera sua dispergit, & ad vitam æternam inutilia reddit, ac subinde efficit mala.

Respon. Christum D. per ea verba significare sibi perpetuum esse bellum cum Dæmone pro hominum salute & libertate, proindeque nullum à suis

partibus stare posse in negotio salutis quin Dæmoni repugnet, ejusque tentationibus & illusionibus animosè adversetur: agit enim ibi de infestatione Dæmonum, quorum unum ejecerat ab homine arrepticio. Quamobrem distinguenda est major: *Qui non colligit mecum, dispergit;* Quando tenetur, *Concedo*: quando non tenetur, & obligatur ex lege & ordinatione Dei colligere cum Christo, seu actus suos in ejus gloriam referre, *Nego*: Porro qui elicit actus indifferentes, non tenetur ulla lege eos ad Christum referre, subindeque cum in eis actibus non teneatur colligere eum Christo: consequens est quod in illis non dispergat, neque Christo D. sit contrarius.

Insuper: Lege divina præscribitur, ut omnia opera nostra in Dei gloriam eliciamus, & ad eum referamus: ait enim Apostolus Epistola 1. ad Corint. cap. 10. *Sive manducatis, sive bibitis, sive quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Et ad Colossenses 3. *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi facite, gratias agentes Deo, & Patri per ipsum.* Quibus verbis Apostolus ait, ut omnia faciamus in Dei gloriam: igitur præcipit ut omnia opera nostra ad Deum dirigamus.

Distinguit antecedit. Seraphicus Doctor. jubet Apostolus ut omnia faciamus in Dei gloriam negativè, id est, ut nihil faciamus contra gloriam Dei, *Concedit*: ut omnia faciamus positivè in gloriam Dei, id est, in omnibus actibus nostris intendamus gloriam Dei, *negat*: tunc enim Apostolus suadet, non præcipit; hortatur, non imperat. Seraphiei Doctoris verba sunt in responsione ad primum argumentum ab ipso propositum. *Possunt, inquit, auctoritates illæ accipi affirmativè, vel negativè: & affirmativè dupliciter; quia hoc signum, omnia, potest ibi teneri collectivè vel distributivè: si accipia-*

cupiatur negativè, sic est præceptum, & tunc est sensus: ita faciatis opera vestra, ut nihil faciatis contra gloriam Dei. Si autem intelligatur affirmativè, & hoc signum, omnia, teneatur distributivè & divisim, tunc est consilium & admonitio. Admonet enim Apostolus secundum hunc sensum quoddam quodlibet opus nostrum referamus in Deum, & de quolibet divisim possumus facere; & utile est nobis & expediens si faciamus. Nulum enim est opus deliberativum quod à nobis fiat, quoddam quidem non possumus facere propter Deum; & si hoc faceremus, melius faceremus, quam quando non referimus. Si autem prædictus sermo teneatur affirmativè: & hoc signum, omnia, teneatur collectivè, tunc nec est præceptum, nec consilium, sed finis præcepti & consilii. Ad hoc enim debemus tendere, & hoc desiderare, quod ad talem statum perveniamus, quod omnes cogitationes nostras & affectus in Deum referamus: hoc autem tunc obtinebimus, quando Deum ex toto corde nostro diligemus. Et sic patet quoddam ex auctoritatibus illis non concluditur, quoddam aliquis peccet, cum non refert opus suum in Deum actualiter. Ita Seraphicus Doctor.

Subsumer. Sed Apostolus reverè præcipit ut omnes actus nostri in Dei gloriam referantur; igitur solutio nulla. *Probatur antecedens.* Non alia ratione Apostolus dicit omnes actus nostros in Dei gloriam esse faciendos, quam quia homo omnium quæ possidet Deo debitor est; debet enim ei substantiam, facultates & operationes, titulo tam justitiæ quam gratitudinis. *Titulo quidem justitiæ,* quia ejus est fundus & arbor, ejusdem est fructus; fundus enim seu natura hominis est Dei, quia Deus est Dominus omnium rerum, proindeque fructus seu operatio creaturæ Deo debetur, & qui actum aliquem, exerit & non in gloriam Dei, ille fur est & latro, siquidem gloriam Deo debitam furtivè surripit. *Titulo verò gra-*

titudinis, quia cum creatura omnia acceperit à Deo, debet pariter omnia in Deum refundere.

Nego ant. & ad ejus prob. dico maj. esse distinguendum. Creatura debet omnia sua Deo repetenti & præcipienti, *Concedo:* non præcipienti nec repetenti, *Nego:* & sic distingua minore, neganda est consequentia; Nimirum omnes omnino actus nostros ex præscripto justitiæ & gratitudinis in Dei gloriam esse referendos. Tametsi enim Deus sit omnium actuum nostrorum, sicut & facultatum nostrarum Dominus, nihilominus tamen non est ita eorum exactor, ut omnes nostros motus & actus absolute præcipiat ad sui gloriam esse referendos; si enim non exigat ut honorem sibi debitum & peccato violatum statim atque homo potest, resarciat per condignam satisfactionem, ut communiter docent Theologi, quis inducet in mentem eum postulare, ut quoties agimus, ejus honorem & gloriam indefectibiliter intendamus: hinc enim gravissimum efficeretur jugum Domini, quod Matthæi 11. *suave* dicitur & *onus leve;* scrupulis & stimulis inumeris angeretur, & urgeretur hominum conscientia, peccata venialia multiplicarentur in immensum, nec ulla foret hominis cujusvis, etiam justissimi, & animæ quies; si nimirum manus urgente frigore confricando, florem subodorando, musicæ & concentui aures commodando peccaverit, si ista ad Dei gloriam non retulisse peccatum sit.

Urgebit. Tam Deus postulat ut actiones humanæ pendeant ab ipso tanquam sine ultimo, quam postulat ut pendeant ab ipso tanquam primo efficiente, quia Deus non minus est finis ultimus, quam primum efficiens cujusvis creature, & maxime hominis, quæ est nobilissima creatura: sed Deus postulat ut actiones humanæ pendeant ab ipso tanquam primo efficien-

ciente : ergo postulat Deus , ut actiones humanæ pendeant ab ipso tanquam fine ultimo , & sic postulat , ut omnes actiones humanæ in ipsum referantur .

Disting. maj. Tam Deus postulat ut actiones humanæ pendeant ab ipso tanquam ultimo fine physico, *Concedo*: ipse est enim *alpha & omega*, *principium & finis* : tanquam ultimo fine morali, *Nego*: & concessa minore sic distinguend. est consequen. Deus enim habet rationem finis ultimi duplici ratione ; physice nimirum, & moraliter ; habet, inquam, rationem finis ultimi physici, quando actio ex intentione operis relabitur in Deum , ut finem totius naturæ ; habet vero rationem finis ultimi moralis, quando actio ex intentione operantis ordinatur in Deum ut fontem totius honestatis. Fateor equidem Deum postulare ut actiones humanæ pendeant ab ipso tanquam ultimo fine physico, sed nego eum exigere ut ab ipso pendeant tanquam ab ultimo fine morali : unde apparet negandam esse paritatem majoris : quia ordinatio actionis ad Deum ut ad principium , respicit ipsum tanquam principium essendi naturaliter, seu quoad esse naturæ ; ordinatio vero quantum ad finem , respicit esse moris & bene esse. Hinc licet non sit medium *inter esse & non esse*, seu *ens & non ens naturale* ; est tamen medium *inter bene esse & male esse moris* ; eo quod bonitas moralis non se extendit ad omnes actiones, sicut bonitas naturalis, ut observat Sanctus Bonaventura , respondendo ad tertium argumentum hac in questione ab ipso propositum .

Inflabis iterum. Agens rationale, qualis est homo , tenetur intendere finem ultimum honestum in omnibus suis actionibus deliberatis , quoniam tenetur agere secundum rectam rationem : igitur debet omnes suos actus referre in finem ultimum, non solum

physicum , sed etiam moralem .

Disting. antec. Tenetur agere propter finem honestum & secundum rectam rationem negativè ; id est, tenetur nihil agere quod sit contrarium rectæ rationi, *Concedo* : tenetur agere secundum rectam rationem positivè, *Nego*. Siquidem ratio data est homini, ut nunquam operetur difformiter, non vero ut semper agat conformiter dictamini rationis circa finem utilem & jucundum .

Inflabis tandem. Tam homo tenetur agere conformiter dictamini rationis circa finem honestum , utpotè maximè convenientem naturæ rationali ex determinatione morali, quàm belluæ tenentur agere conformiter naturæ sensitivæ ex determinatione naturali : sed belluæ tenentur semper agere conformiter naturæ sensitivæ ex determinatione naturali ; igitur & homo tenetur ex determinatione morali agere conformiter dictamini rationis finem honestum præscriptentis .

Nego maj. Et disparitas est quod belluæ operantur uno tantum modo, eoque necessario & determinato ; habent enim duntaxat unum bonum sibi propositum, scilicet id quod convenit naturæ sensitivæ : at homo cum sit agens liberum , nec habeat duntaxat bonum honestum sibi propositum , sed etiam jucundum & utile, idcirco potest intendere bonum honestum, quando bene operatur moraliter ; jucundum verò quando operatur indifferenter .

Obicies 3. varias rationes petitas ex dictis Sanctorum Patrum . *Primo* quidem voluntas , quæ non potest in medio consistere, ut neque bona sit neque mala , ea non potest exercere actus in individuo indifferentes : sed ex Sancto Augustino plurimi voluntas hominis non potest ita in medio consistere , ut nec bona sit, nec mala : ergo voluntas hominis non potest exercere actus indifferentes in individuo . *Drinde* ex

Sau.

Sancto Bernardo lib. de vita solitaria ad Fratres de Monte Dei: *Servo Dei*, inquit, aut *semper proficiendum*, aut *deficiendum est*, aut *sursum nititur*, aut *in inferiora urgetur*. Et epistola 253. ad Abbatem Guarinum in medio. *Si fluere perfectioni, esse perfectum est, profectum nolle proficere, deficere est*. Sic, inquis, vivere volo & manere in quo perveni, nec pejor fieri patior, nec melior cupio: hoc ergo vis quod esse non potest. Et paulo infra, *Vidite scalam Jacob*, & in *scala Angelorum*, ubi nullus resident, nullus subsistent apparuit, sed vel ascendere vel descendere videbantur universi, quatenus palam daretur intelligi inter profectum & defectum in hoc statu mortalitatis vitæ nihil medium inveniri. Igitur ex mente Sancti Bernardi homo viator aut proficit in via salutis per actus bonos, aut deficit per malos, ac subinde censet non dari actus indifferentes.

Respondco ad primum distinguendo maj. Voluntas quæ non potest in medio consistere tam ratione status, quam ratione actus, necessario debet esse bona vel mala. *Concedo*; ratione tantum status. *Nego*. *Ad minorem* Dico voluntatem hominis non posse in medio consistere ratione status, quia semper est vel in statu peccati, vel in statu gratiæ: ac consistere potest in medio ratione actus, quia omnis operatio voluntatis non debet esse necessario bona vel mala, quippe cum admittendi sint actus indifferentes.

Ad secundum pariter disting. maj. Qui in via Dei non progreditur quando progrediendum est, aut qui notabili tempore hæret sine progressu, ille regreditur. *Concedo*; qui in via Dei non progreditur, quando nulla est obligatio progrediendi, aut qui parvo tempore hæret sine progressu, ille regreditur. *Nego*. Porro qui elicit actus indifferentes in individuo, cum nullam habeat obligationem per eos progredi-

endi, censeri non debet regredi in via salutis. Quam responsum approbat Seraphicus Doctor respondendo ad tertium: Dicendum, inquit, quod hoc verum est quando homo stat, cum deberet ambulare: & quantum ad illud tempus dicit Bernardus quod non peribit momentum de tempore, & Anselmus quod exigetur a nobis ratio, qualiter tempus fuerit expensum. Si autem queratur quando, hoc est difficile, imo impossibile determinare: quia diversi personis diversimodè se offert opportunitas exeundi in bonas operationes & in bonas affectiones & intentiones, & ideo Sancti, ut reddant nos sollicitos, terrent nos, & Dominus ipse cum dicit: Quod uni dico, omnibus dico: vigilate, &c.

Obijcies 4. Omnis hominum actus necessario referri debet ad aliquem finem, in quæ tendat, & in quo quiescat: sed si referatur in Deum bonus est moraliter: si in creaturam, malus est & perversus; igitur nullus dari potest actus indifferens. *Major constat*. Omne enim agens agit propter finem: itaque vel homo agendo tendit in Deum tanquam in finem ultimum, vel quiescit in creatura, nimirum in seipso, propriam videlicet utilitatem aut voluptatem intendens. *Probat minor*, maxime quoad secundam partem. Homo non potest creaturæ tanquam ultimo fini inhere, nec sibi complacere, salvo legibus charitatis, justitiæ & gratitudinis: *Primo* namque ille violat legem charitatis, qui non amat Deum ex toto corde suo, ex tota anima, & ex totis viribus: sed qui Deo tanquam fini ultimo non inhere, non amat Deum ex toto corde suo, ex tota anima sua, & ex totis viribus suis: ille enim non amat Deum ex toto corde suo, ex tota anima sua, & ex totis viribus suis, qui suum actum ad Deum non refert, quem tamen ad ipsum facile referre potest: sed qui creaturæ tanquam fini ultimo inhere, suum actum

actum ad Deum non refert, quamvis ad Deum suum actum referre possit: ergo qui creaturæ tanquam fini ultimo inhaeret, violat legem charitatis: proindeque salva lege charitatis homo inhaerere non potest creaturæ tanquam fini ultimo. *Deinde.* Qui creaturæ tanquam fini ultimo inhaeret, violat legem justitiæ, ille enim violat legem justitiæ, qui alteri quod suum est, non reddit; sed qui creaturæ tanquam fini ultimo inhaeret, alteri quod suum est non reddit; etenim suum actum qui est Dei, utpotè rerum omnium creaturarum Domini, ad Deum non refert: igitur qui creaturæ tanquam fini ultimo inhaeret, violat legem justitiæ; proindeque salva lege justitiæ, homo inhaerere non potest creaturæ tanquam fini ultimo. *Denique.* Qui inhaeret creaturæ tanquam fini ultimo, violat legem gratitudinis: ille enim violat legem gratitudinis, qui beneficii accepti memorem se non præbet, aut qui beneficium acceptum auctori non refert; sed qui creaturæ tanquam fini ultimo inhaeret, beneficii recepti memorem se non præbet, & beneficium acceptum auctori non refert; nam suum actum, qui Dei beneficium est, acceptum Deo non refert; igitur qui creaturæ tanquam fini ultimo inhaeret, violat legem gratitudinis; proindeque, salva lege, non potest homo non referre suo omnes actus in Deum.

Distig. maj. Omnis actus humanus referri debet in Deum positivè, vel negativè, *Concedo:* positivè tantum, *Nego:* Porro actus indifferentes referuntur ad Deum negativè, quia videlicet non adversantur legi divinæ, nec divino cultui & honori; quæ nobrem, qui per eos actus creaturæ inhaeret, seu propriæ suæ utilitati & jucunditati studet, non derogat legi charitatis & gratitudinis. Ista luculenter explicat Seraphicus Doctor, loco supra lauda-

Philos. Tom. IV.

to circa finem conclusionis, ubi inter cætera hæc habet. *Non omnis actio non ordinata ad Deum tanquam ad finem, est mala, quia quedam non ordinatur propter inordinatam conversionem ad creaturam; quedam verò non ordinatur propter operantis negligentiam; quedam verò non ordinatur propter operantis infirmitatem & miseriam. Prima differentia actionis non ordinatæ est mala malitia male commissionis. Secunda est mala malitia omissionis. Tertia verò neutro modo est mala, sed indifferens est. Talis autem actio est, quando quis facit aliquam operationem, ita quod circa creaturam non afficitur inordinatè: nec tamen illam operationem comparat ad Deum, sed facit propter aliquem finem, qui respicit indigentiam naturæ, ut cum aliquis ambulat ut recreetur, vel comedit ut reficiatur, talis actio indifferens judicatur, quia Deus nec illam remunerat, nec imputat in culpam, & hoc quia in tali actione non est malitia commissionis, quia non est inordinata dilectio. Nec etiam omissionis; non enim semper omittit homo, quando actiones suas non refert in Deum: indulgetur enim naturæ fragili & infirmæ, ut multa possit talia facere. Nec Deus requirit ab homine in tali statu distractionis & miserie, quod omnia quæ facit, referat ad se, requirit tamen aliquando, quando est locus & tempus, & tunc si homo non referat, omittendo peccat. Hæc Seraphicus Doctor.*

Inflabis: Inter quiescere in Deo, aut in creatura non datur mediū: igitur dum quis operatur, aut agit ut quiescat in Deo tanquam in fine ultimo, aut ut quiescat in creatura: Si primum, illius actus bonus est; si secundum est deordinatus & malus: igitur nullus est actus indifferens.

R:pondet Seraphicus Doctor ad sextum argumentum à se pronosum, quod Quiescere in aliquo, putà in creatura, potest accipi dupliciter; aut quia,

G g

in-

inquit, agent ibi sinit tanquam in ultimo fine, & tunc est actio mala malitia mortalis peccati, quando scilicet voluntas ponit creaturam sibi pro fine ultimo & principali: aut quia sic ibi sinit, non quia ibi ponit ultimum finem, sed quia non ulterius tendit, & hoc potest esse tripliciter, sicut supra dictum est: aut ex aliqua inordinata affectione, qua illi rei alligatur, aut ex negligentia & torpore, quo negligit referre cum possit, & deberet; aut quia ex quadam imbecillitate & infirmitate aggravatur, ut difficile sit sibi omnes actiones suas in Deum convertere: & primum duobus modis est peccatum, tertio modo non. Hæc ille. Ut autem hæc & similes objectiones facilius solvantur, observandum est ex Seraph. Doct. actus nostros posse referri ad Deum tripliciter, scilicet relatione actuali, aut habituali, aut virtuali: Ad hoc, inquit, circa finem questionis, quod aliqua actio sit meritoria, non oportet quod semper quis eam referat actualiter in Deum, sed sufficit relatio habitualis. Habitualementem relationem voco; non quia habeat charitatem, per quam sit habilis ad referendum, sed quia in principio operationis illius, vel alterius ad quam illa consequenter se habet, intentionem habet ad Deum directam.... Per hanc etiam modum intelligitur esse in viris Religiosis, qui in principio ex charitate devoverunt portare Religionis pondus; quidquid enim faciunt, quod ad suæ Religionis observantiam spectat, ex prima intentione est eis meritorium ad salutem, nisi forte, quod absit contraria intentio superveniat. In aliis autem quæ ad Religionem non spectant, secus est, quia illa intentio non se extendit ad alia habitualiter: & ideo non est pars securitatis & utilitatis Religionem intrare.... Habitualementem etiam intentionem sive relationem voco, quando non præcogitato in actu sine ultimo, sive Deo ex sola boni operis consideratione ipsa charitas prompta, vel aliqua alia virtus

charitate informata ad ipsum bonum opus inclinatur: sicut vir obediens obediendo Prælato sibi præcipienti meretur, etiam si de Deo nihil cogitet, sed solum consideret quod bonum est obedire. Hæc Seraphicus Doctor, qui intentionem habitualementem vocat, quam alii virtualementem appellant, relicto nomine habitualis, pro ea quæ in prima acceptione Seraphici Doctoris dicitur habitualis.

Dices. Cum per actus generetur habitus, si daretur actus indifferens, generari etiam posset habitus indifferens: sed nullus admitti potest talis habitus. *Probatur.* Quia omnis habitus determinatus est ad certos actus, & potentiam etiam determinat ad eodem actus eliciendos.

Concedo maj. sed nego min. & ad probationem illius dico, ipsam esse sophisticam, sit enim transitus ab una significatione ad aliam; differentia enim sumi potest dupliciter, vel quantum ad speciem entitativam actus eliciendi, vel quantum ad illius bonitatem aut malitiam moralem. Priori modo fateor habitum esse determinatum & determinativum: sed de hac acceptione non est difficultas, posteriori autem modo nihil vetat habitum, sicut & actum esse indifferentem.

Hæc tamen solum dicta sint juxta philosophicum sensum; si n. Christianum statum, & æternam gloriam promittendam, nobisq; concessum tempus inspexeris, procul dubio manus dabis D. Paulo consilianti: *Sive manducatis, sive bibitis, sive quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite. Quem locum expendes D. Basiliius homil. in Jaltia n. Martysem, sic nos adhortatus: Accumbens mensæ, ora: Edens panem, largitori gratiam rependo: Bibis vinum, memento illius, qui illud tibi dedit ad letitiam & infirmitatum solamen: Tunicam indueris, gratias agito benigno datori: Suspicias in cælum, & siderum pulchritudinem, procide coram Deo*

Deo & cole eum, qui cuncta hæc in sapientia condidit. Pari modo, oriente sole & occidente; in somno & vigilia, Deo gratias age, qui hæc omnia ad tuum commodum creavit, & ordinavit, ut Creatorem agnoscat, amet & laudet. Mortalem ergo vitam agentes, amemus Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus & ex tota mente

nostra; ut depositis corporeis exuviis; hancque miseriam vallem abjicientes, illuc pertingere mereamur: Ubi, ut cum D. August. eloquar, est certa securitas & secunda tranquillitas, & tranquillitas jucunditas, & jucunda felicitas, & felix eternitas & eterna beatitudo, & beata Dei sine fine visio, laudatio, dilectio, & fructio.

Finis Scientiæ Moralis
E T
Philosophiæ Academicæ.

I N D E X

RERUM, ET SENTENTIARUM.

Q U Æ

In quatuor Tomis Philosophiæ Academicæ
CONTINENTUR.

*Prior nota numeralis Romana Tomum indigitat:
Posterior numeralis communis paginam Tomi.*

A

Abestos.

ABSTUS lapis quid. III. 149.
Ex eo charta, ac tela igne consump-
tibilis conficitur. *ibid.*
Unde proveniat ejus incombuscibilitas. 150.

Accidens.

Accidens non est specie universale per ordi-
nem ad sua inferiora, sed per ordinem ad
subiecta. I. 132.
Convenit subiectis univo. è, univocatione ac-
cidentaliter, non verò essentialiter. 133.
Primo, & secundo intentionaliter sumitur.
81.

Triplex accidentis definitio. 134.
Omne accideus est à suo subiecto separabile.
ibid.

Qualiter ab eodem dicitur inseparabile. *ibid.*
Quomodo intelligendum, quod accidens adiit,
ac abistit a quo subiecti interito. 135.

Inherentia non est formalis differentia acciden-
tis, sed eam indigitat. 136.

Accidentis descriptio, & divisio. *ibid.*
Accidentia possunt suscipere magis, & minus, &
substantiam indicant, & ornant. 137.

Accidens constituit speciale prædicabile per ordi-
nem ad subiecta. *ibid.*

Discrimen inter accidentis, & cætera universa-
lia. *ibid.*

Accidentia solum prædicantur in concreto. *ibid.*
Accidens potest prædicari in quid de inferiori-
bus, sed de subiectis in quale quid. *ibid.*

Quomodo subiecta dici possint inferiora acci-
dentis. 138.

Quomodo accidentia de subiecto in subiectum
migrant. 117.

Accidens est in subiecto, non solum ut inhæ-
reat, sed etiam ut et tribuat suum effectum
formalem. 157.

Non possunt esse plura accidentia absoluta
ejusdem speciei in eodem subiecto; possunt
verò esse plura relativa, imò & plures spe-
cies intentionales. 132.

Accidens nequit substantiam producere, neque
ut causa princeps, neque ut causa instrumen-
talis. II. 121.

Accidentia sunt instrumenta ad substantiam
producendam, non productivè, sed dispositi-
vè. 122.

Accidentia non destrunt substantiam efficien-
tèr, sed solum dispositivè. 124.

Accidens potest producere aliud accidens sibi
simile in alieno subiecto, actione reali, &
intentionali. 125. & seq.

Idem accidens in duobus subiectis ab eis pen-
deret partialiter. 125.

Accidentia corrumpuntur tribus modis. IV.
154.

Achates.

Achates quid. III. 148.

Actio.

Quid, quod duplex, & qualis sit actio & pas-
sio. I. 289.

Actio secundum nomen habet quinque varias
significationes. *ibid.*

Actio non est accidens absolutum. 290.

Actio est respectus extrinsecus adveniens, quo
producens, inducens, vel transmutans refe-
runtur ad id, quod producitur, inducitur, aut
transmutatur. 292.

Actio

INDEX RERUM,

- Actio** est in agente, non in passio. *ibid.*
Actio multipliciter dividitur. 293.
Dux sunt præcipuæ proprietates actionis, & passionis. *ibid.*
Quæ diversis actionibus producuntur, diversas habent exitentias. 11. 33.
Quomodo actio est in agente. 85.
Actio est effectus quo, non effectus qui causæ efficientis. *ibid.*
Duplex genus actionum Dei: aliæ sunt immanentes, aliæ transeuntes. 81.
Transeuntes vel fiunt in ordine naturæ, vel gratiæ, vel gloriæ. *ibid.*
Non potest dari actio transmutativa sine subiecto, potest verò dari actio productiva. 85.
Actio connotans terminum actualem requirit terminum actu existentem, non autem illa, quæ connotat tantum terminum ut futurum. 86.
Varia proponitur actionis distinctio. 152.
Aliqua actio non fit propter finem tribus modis. 196.
Non omnia realiter distincta debent diversis actionibus produci. 207.
Discrimen inter actiones hominis, & actiones humanas. 1V. 3.
In actione humana duo sunt distinguenda, honestas, & entitas. *ibid.*
Quid sit honestas actionis. *ibid.*
Quomodo actiones humane dici possint necessariæ, & immutabiles. 5.
Actiones humane, aliæ sunt elicite, aliæ imperite. 54.
Intellectus est principium humanarum actionum. *ibid.*
Actio humana sumitur tribus modis. 116.
Multiplex actionum humanarum divisio. *ibid.*
Earum omnium ordo. *ibid.*
Triplex actionum humanarum regula. 125.
Actus.
Duplex actus unus perfectivus, alter destructivus potentie. 1. 138.
Actus subjectivus est vel productus, vel receptus. 469.
Discrimen inter actum, & esse actum. 11. 32.
Omnes actus sive eliciti, sive imperati à voluntate sunt propter finem. 166.
In qualiter se triplex est actus. 203.
Duplex est actus subiectum determinans. *ibid.*
Quid & qualis sit actus vitalis. 111. 173.
Duplex datur actus vitalis, primarius unus, alter secundarius. 174.
Actus vitalis potest à Deo produci. *ibid.*
Actus virilis à Deo productus potest recipi in subiecto non vivente, sed illud subiectum vivens non denominaret. *ibid.*
Actus bisariam comparatur cum habitu. 1V. 152.
Dantur actus indifferentes in specie, & in individuo. 1V. 225 & seq.
Actus concurrunt effective ad productionem habitus. 150.
Unus actus potest habitum producere quondam substantiam, non verò quo ad modum. 151. & seq.
Omnis actus humanus referri debet in Deum positivè, vel negativè. 237.
Adamus.
Adamus non fuit deceptus. I. 15.
Adamus filios suos philosophiam docuit, & ipsi posteros suos. 19.
Adamus sepultus est in monte Golgotha. 111. 31.
Admiratio.
Tria ad admirationem necessaria. I. 13.
Aer.
In congelatione aer non infrigidat aquam. 11. 144.
Aer calidus est etiam simpliciter levis. 247.
Aer est per se humidus, sed incertum an sit frigidus, aut calidus. 111. 102.
Aer est humidus in supremo grada, & ligidus in remisso. 103.
Problemata aeris. 128.
Triplex aeris regio. 135.
Quæ sit virtus, & status regionum aeris. 131.
Æquipollentia.
Expenditur quid sit propositionis æquipollentia. I. 238.
Non potest fieri æquipollentia in subcontrariis. *ibid.*
Quomodo fieri possit propositionis æquipollentia. *ibid.*
Æquivocatio, & Æquivocum.
Uode oriatur æquivocatio. 1. 190.
Æquivoca sumuntur trifariam. *ibid.*
Æquivocum in communi convenit univocè denominativè æquivocis in particulari. 191.
Quomodo nomina homines singulares significantia dici possint æquivoca. *ibid.*
Æquivocatio est secunda intentio. *ibid.*
Æquivoca alià à casu, alià à consilio. *ibid.*
Æquivoca à consilio, alià propter similitudinem, alià ex solo beneplacito. *ibid.*
Æquivoca ex beneplacito, alià ob spem, alià ob memoriam. *ibid.*
Æquivocum æquivocans est illud, cujus nomen solum commune est alteri, res verò significata diversa. 190.
Ætas.
Quid & quotuplex sit ætas. 111. 195.
Ætas

ET SENTENTIARUM.

Ætas aurea innocentie tempus adumbrat. II.

354.

Ætas argentea priorum Patriarcharum vitæ respondet. 345.

Ætas ænea belli fragorem sub Nemrod invenit. *ibid.*

Ætas ferrea nunc, quam maximè sævit. *ibid.*

Eternitas.

Quid sit eternitas. II. 345.

In ea nulla est successio. 346.

Soli Deo est propria; aliis tamen tribuitur per accommodationem. *ibid.*

Æternitas.

Quid sit æternitas. II. 345.

Non est successiva. *ibid.*

Est propria Angelorum duratio. 347.

Agens.

Diversos habet respectus ad productum, ad inductum, & ad transmutatum. I. 390.

Tres illi respectus agentis bifariam considerantur. *ibid.*

Quare Agens non habet rationem principii in generatione. II. 11.

Agens creatum nequit creare. 33.

Quomodo idem manens idem semper agat idem. 86.

Agens potest agere in se ipsum actione æquivoca. 125.

Agendi motus uniformis est duplex, scilicet perfectus, & imperfectus. 116.

Quomodo agens creatum agere possit in distans, & qua actione. *ibid.*

Quomodo agens debeat esse præsens. 137.

Agens operari non potest in distans, nisi beneficio medii. *ibid.*

Solvuntur exempla, quibus solito probatur agens agere in distans, non agendo in medium. 138.

Agens creatum supernaturaliter agere potest in distans, non agendo in medium. 144.

Agens non potest agere in distans per spatium infinitum. 145.

Quando medium, & distans sunt susceptiva ejusdem effectus, agens prius agit in medium proximum, quam in distans. *ibid.*

Agens agit majori virtute in proximum, quam in distans, nisi sit major dispositio in distans, quam in proximo. *ibid.* & seq.

Agens, & passum bifariam invicem possunt comparari. 146.

Simile non agit in omnino simile. 147.

Nullum agens majorem formam in passum producit, quam in se habeat. 148.

Quomodo agens agendo repatiatur. 149.

Satisfit exemplis, quibus probari solet agens minoris activitatis agere in passum majoris resistentiæ. 150.

Quando agens primo suo impetu in passum nihil producit, nihil producit postea. *ibid.*

Non omne agens invenit resistentiam in passum. *ibid.*

Idem agens neque agere in se ipsum actione univoca, neque actione æquivoca corruptiva. 153.

Agens potest agere in se ipsum actione æquivoca perfectiva. 154.

Quomodo o toto fine agens quiescat. 157.

Quid sit agere propter finem. *ibid.*

Agitur propter finem, vel materialiter, vel formaliter. *ibid.*

Ut agens agat propter finem formaliter, duo requiruntur ex parte intellectus, & duo ex parte voluntatis. *ibid.*

Agentia insensibilia quomodo agunt propter finem. *ibid.*

Agentia creata sunt in triplici differentia. *ibid.*

Album.

Quomodo album possit prædicari de substantia, & quantitate. I. 188.

Alcetonius.

Alcetonius quid. III. 148.

Alchimia.

Quid de Alchimia, & Alchimiis sentiendum. II. 183.

Alimentum.

Quomodo præparatur, & formetur alimentum, & in aliâ substantiam convertatur. II. 161.

Quid fieret si idem alimentum sumeretur à duobus stomachis. 315.

Duplex est alimentum. II. 188.

Alimenti remoti definitio. *ibid.*

Alimenti necessitas ex triplici capite. 189.

Alteratio.

Quid sit alteratio, & quæ modis usurpetur. II. 183.

Traditur & expenditur alterationis definitio. 194.

Alteratio fieri potest quatuor modis. *ibid.*

Fit per motum, successivum, & continuum non interruptum; Nec tamen erunt infinitæ partes qualitates. *ibid.*

Quatuor condiciones desiderantur ad alterationem propriè dictam. 195.

INDEX RERUM,

Amethyslus.

Amethyslus quid. III. 148.

Amor.

Quid sit amor, & quomodo formetur IV. 210.

Quæ sint amoris proprietates, & remedia. 212. & seq.

Analogia.

Analogum non mediat inter æquivoca, & univoca, tanquam quid ab illis distinctum. J. 192.

Analogorum descriptio coincidit secundum rem cum descriptione univocorum, & æquivocorum, licet non coincadat secundum verba. 193.

Analogum non mediat inter univocum, & æquivocum prout ratione naturæ, sed ratione modi, quo natura participatur. *ibid.*

Analogia sunt inæqualitatis, vel attributionis, vel proportionis. *ibid.*

Ratio significata est formaliter in solo præcipuo analogato, in cæteris verò denominativè. *ibid.*

Quomodo nomen analogum debeat sumi pro nobiliori significato, & quando non. *ibid.*

Analogia proportionis tres requirunt proprietates. 194.

Analogi proportionis descriptio. *ibid.*

Angelus.

Quomodo Angelus possitingere entia rationis. I. 102.

Qualiter Angelus res corporeas cognoscat. *ibid.*

An Angelus eundem possit ens rationis propriè dictum esse problema. *ibid.*

Ratione naturali non demonstratur dari Angelos. 430.

Angelos Spirituales esse fide constare. 431.

Quid, & quot sint Angeli. *ibid.*

Attributa convenientia Angelis. *ibid.*

Quomodo, & quibus cum qualitatibus sint producti Angeli. 431. & seq.

Deus omnes Angelos formavit bonos. 432.

Aliqui propria culpa perversi sunt. *ibid.*

Lucifer primus Angelorum peccavit, & primus cecidit. *ibid.*

Quomodo fuit obstinatus in malo. *ibid.*

Boni itatim fuerunt in bono confirmati. 433.

In tres Hierarchias distribuuntur. *ibid.*

Distinctio Angelorum secundum Hierarchias, unde proveniat. *ibid.*

Quilibet Hierarchia in tres ordines distribuitur. *ibid.*

Angelus non potest alterum Angelum producere. II. 90.

Angeli agunt formaliter propter sineam. 169.

Angelus non potest vacuum inducere. 336.

Angeli non mutantur in sua duratione extrinseca. 347.

Forum durationis non est infinita simpliciter. *ibid.*

Angeli mutantur in suis actibus. *ibid.*

Angelus movens alium non est præsens omnibus ejus partibus, sed tantum alicui. III. 55.

Angelus movetur per accedens ad motum alii. *ibid.*

Angeli tam boni, quam mali nostram voluntatem movere possunt indirectè. IV. 62.

Animal.

Quot, & quæ sint animalia in terra degentia. III. 112.

Animæ.

Unica animæ rationalis duo corpora informans efficeret unicum compositum, & duplex. II. 72.

Non est probabile animam rationalem posse informare diversa specie corpora. *ibid.*

Quid significet animæ nomen III. 152.

Varia placita Philosophorum de animæ. *ibid.*

Animæ existentia. *ibid.*

Duplex animæ definitio, & utraque expenditur. 153.

Animæ triplex est. 154.

Quibusnam singulis animæ competant. 155.

Varie sententiæ de unitate animæ. 156.

Non est unica animæ in singulis hominibus. *ibid.*

In homine non sunt tres animæ distinctæ, nec iidem partibus incidentes. *ibid.* & seq.

Non sunt duæ animæ oppositæ in homine, licet in eo sit maxima pugna inter partem rationalem, & sensitivam. 157. & seq.

Plures animæ successive forum non informant. 160.

Animæ rationalis est omnino indivisibilis. 162. & seq.

Animæ rationalis non distat à se ipsa, prout est in partibus duntaxat. 163.

Animæ plantarum sunt divisibiles, sicut & brutorum. 164.

Animæ divisibiles non sunt diversæ rationis in diversis partibus. 166.

Animæ potentia quid. 167.

Animæ facultates sunt vel vegetantes, vel animales, vel spirituales. 168.

Quid & quoduplex sit potentia vegetans animæ. *ibid.*

Quid & quoduplex sit potentia animalis. *ibid.*

Quid & quoduplex sit animæ potentia spiritalis. *ibid.*

Quid sit potentia vitalis animæ, & an sit à tribus aliis distincta. 169.

Tri.

ET SENTENTIARUM.

Triplex est potentia vitalis animae munus .
ibid.

Animalium facultates ab eis non distinguuntur
realiter, nec solum ratione, sed formaliter .

170. & seq.
Unde fit colligenda specifica potentiarum ani-
mae distinctio . 172.

Admittenda est in viventibus praeter animam
formam substantialis corporeitatis . 176.

Anima non est accedens . 181.

Quid sit anima vegetans . 182.

Tres habet facultates, quae non sunt realiter,
sed formaliter diversae . *ibid.*

Quomodo hae facultates invicem ordinantur .
184.

Quibus instrumentis illae facultates utantur in
suis muneribus obediendis . *ibid.*

Quid sit anima sensitiva . 199.

Datur in brutis anima sensibus, cognitione, &
affectibus corporea pollens . 200.

Animae sensitivae definitio secundum se . 204.

Anima sensitiva brutorum est pure corporea . *ibid.*

Animae humanae existentia, & dignitas . 239.

Varia illius nomen significat . *ibid.*

Nihil animae se ipsam ignotum . *ibid.*

Variae sententiae de anima . *ibid.* & seq.

Anima non consistit in cognitione . 240.

De animae rationalis origine varii senten-
tiae . 242.

Omnes animae non sunt ab aeterno creatae . *ibid.*

Non formantur per virtutem feminalem, sed à
solo Deo creantur . 243.

Anima rationalis est spiritalis, & verè forma
informans . 244. & seq.

Quare Deus animam spiritualemente humano cor-
pori alligaverit . 246.

Anima exiit in corpore modo indivisibili .
247.

Probatur animae rationalis immortalitas . *ibid.*
& seq.

Immortalitas animae duplex . 253.

An immortalitas competat animae ex natura
sua . 256.

Anima separata à corpore habet potentiam lo-
co motivam . 264.

Status animae separatae, nec est violentus, nec
naturalis . 265.

Quenam facultates in anima separata rema-
nent . *ibid.*

Anima separata asservat omnes habitus spiri-
tuales, quos in corpore comparaverat . 266.

Acquirere potest cognitionem plurimum obje-
ctorum sibi prius ignotorum . *ibid.*

Annihilare .

Nulla Creatura potest physice annihilare .
II. 89.

Philos. Tom. IV.

Annus .

In anno Bissextili mutatur litera Dominica-
lia . 368.

Annus unde dictus . 365.

Annus alius Solaris, alius Lunaris . *ibid.*

Annus Lunaris quomodo fiat . *ibid.*

Varia apud veteres annorum initia . *ibid.*

Annus Hebraicus duplex . *ibid.*

Annus Romanus varius . 366.

Annus Christianus . *ibid.*

Unde orta sit tot millia annorum computatio .
III. 19.

Quare nonnullae gentes annum ordinantur ab
Autumno . 28.

Quid sentiendum de annis climatariis . 198.

Antiperistasis .

Quid significat Antiperistasis . II. 153.

Cur sit admittenda, & quomodo fiat . 155.

In antiperistasi idem non agit in se ipsum . 157.

Divus Antonius .

S. Antoninus vidit Satyros, qui non erant ho-
mines, & bestiae simul, sed vel Demones,
vel solum belluae . I. 177.

Appetitus .

Duplex in homine appetitus, unus naturalis,
alter elicitus . I. 4.

Appetitus naturalis, alius naturae sanae, alius
naturae infirmantis . *ibid.*

Appetitus naturalis hominis non debet in om-
ni ejus parte expleri, nec in omni individuo,
nec in omni statu . 5.

Duplex est appetitus, elicitus, & innatus .
II. 38.

Appetitus fertur amore in bonum ut bonum,
desiderio in bonum absens, gaudio in bonum
praesens . *ibid.*

Appetitus duplex sensitivus, & rationalis . III.
231.

Sensitivus in duas partes distribuitur . *ibid.*

Duplex utriusque objectum . *ibid.*

Finis utriusque sunt passionem . *ibid.*

Appetitus illi solum formaliter invicem distin-
guuntur . 232.

Appetitus alius naturalis, alius sensitivus, alius
rationalis . IV. 27.

In quibus hi tres appetitus reperiuntur . *ibid.*

Aptitudo .

Duplex est aptitudo, logica, & physica, seu
positiva, & negativa . I. 150.

Aqua .

Quomodo aqua sit divisibilis in partes similes .
I. 225.

H h

Qua-

INDEX RERUM,

Quare aqua sit calidior hieme, quam estate. II. 156.

Aqua calida suum nativum frigoris igne semoto, recuperat. 213.

Aqua est frigida, & humida. III. 101.

Aqua frigida in summo, & humida in remisso. 103.

Aque guttula in ignem non vertitur, dum in fornacem projicitur. 106.

An detur purum, & simplex aquæ elementum. 113.

Sex sunt aquæ inferviens porni usuali. 114.

Quenam earum omnium sit potus salubrior, vix dici potest. *ibid.*

Quor sint aquarum genera. 115.

Aquæ metalliferæ quid. *ibid.*

Quid aquæ medicinales. *ibid.*

Quid aquæ mirificæ. *ibid.*

Quid aquæ letificæ. 116.

Quid aquæ lapidificæ. *ibid.*

Unde aquæ lapidificæ victus. *ibid.*

Quenam, & undenam sit illa lapidifica virtus. 117.

Problemata aquæ. 118.

Argumentatio.

Ex quibus confici debeat argumentatio. I. 346.

Tria sunt in argumentatione. *ibid.*

Discrimen inter consequens, & consequentiam. *ibid.*

In propositione illata per argumentationem duplex intervenit judicium. *ibid.*

Statuitur argumentationis definitio. 347.

In quo judicio formaliter consistat argumentatio. *ibid.*

Septem sunt argumentationis species. 348.

Triplex modus argumentandi. 348.

Arithmetica.

Arithmetica non est propriè scientia. I. 229.

Aristocratia.

Aristocratia quid. IV. 10.

Aristoteles.

Aristoteles Peripateticorum Princeps, laudes ejus, & studii. I. 31.

De duplici divisione, & regula Aristotelis. 194.

Rectè divisit Aristoteles omnia quæ dicuntur in complexa, & in incomplexa. 195.

Rectè divisit Aristoteles omnia quæ sunt in quatuor membra. *ibid.*

Statuantur duæ regulæ Aristotelis. 196.

Ars.

Qualiter ars se habet ad naturam. II. 178.

Ars naturam imitatur, & perficit. 179.

Ars non est perfectior natura secundum enti-

tatem, sed secundum pulchritudinem. *ibid.*

Ars directè opera naturæ non molitur, nec contrarium plura exempla demonstrant. 180.

Ars directè opera naturalia efficere potest. *ibid.* & seq.

Verum antrum fieri potest per artem Chymicam. 181.

Plura viventia sunt opera artis. 182.

Artifex.

Artifex quatuor in menre complectitur. II. 127.

Astrologia, & Astrologus.

Astrologia judiciaria damnatur in Scriptura, & ab Ecclesia. III. 62.

Probaturs Astrologiam judicariam esse incertum. 63. & seq.

Astrologi vera aliquando prænuntiant, vel ex initinctu Daemonum, vel ex Dei dispositione. 65.

Astrum.

Definitio astris. III. 47.

An alia moveantur. *ibid.*

Tres celebres sententiæ de motu astrorum. *ibid.*

Altra non moventur à se ipsis, sed ab intelligentiis; non per earum intellectum, aut voluntatem, sed per potentiam loco motivam. 53. & seq.

Altra influunt in sublunaria. 55.

Per quid influant. 57.

Altra directè influunt in elementa, & in corpora mixta imperfecta, & in metalla, & in corpora animata. 54. & seq.

Influunt indirectè in animam rationalem. 59.

Altra non sunt colorata. 70.

Quasnam habeant qualitates. 71.

Ex motu aliorum nullus sonus, nec calor producit. *ibid.*

Altra omnia lucem aliquam habent. 72.

Majorem partem lucis suæ à Sole mutantur. *ibid.*

Tres præcipuæ sententiæ de aliorum luce, & lumine. 73.

Auditus, & Auris.

Auris duas in partes distribuit. III. 225.

Quibus contet. *ibid.*

Quodnam sit audicus organum. *ibid.*

Quodnam sit objectum auditus. 221.

Augmentatio.

Augmentatio sumitur tribus modis. II. 268.

Ad augmentationem tres desiderantur conditiones. *ibid.*

Definitio augmentationis. *ibid.*

Eadem est causa augmentationis, & nutritio- nis,

ET SENTENTIARUM.

nis, licet dici possint duæ actiones, & duos terminos habeant. *ibid. & seq.*
 Augmentatio, & nutritio passivè differunt. 269.
 Quomodo convenient. *ibid.*
 Viveus secundum se totum remanet idem ante, & post augmentatorem, licet non semper eadem remaneant illius partes spermaticæ, & solidiores. *ibid.*
 Augmentatio est successiva, & instantanea. *ibid.*
 Non omnes partes eodem modo augentur. 270.

Augmentum.

Duplex est augmentum, unum intensivum, extensivum alterum. IV. 152.

Aurum.

Quomodo verum aurum à falso discernatur. II. 183.

Axioma.

In quibus verum, & in quibus falsum sit hoc axioma: propter quod unumquodque tale, & illud magis. I. 370.

B

Beatitudo.

Beatitudinem omnes appetunt. IV. 32.
 Duplex beatitudo, naturalis, & supernaturalis. *ibid.*
 Beatitudo variè accipitur. 33.
 Propriè accepta duplex distinguitur. *ibid.*
 Nullus potest in hac vita per esse beati. *ibid. & seq.*

Potest aliquis, saltem imperfectè, beati in hac vita. 34.

Quid sit beatitudo objectiva, & formalis. 35.
 Variæ Philosophorum de Beatitudine sententiæ. *ibid.*

Ad veram beatitudinem objectivam quatuor conditiones requiruntur. 36.

In quibus consistat beatitudo objectiva. *ibid. & seq.*

Solus Deus est hominis objectiva beatitudo. 37.

Definitio Beatitudinis in genere. 38.
 Definitio beatitudinis objectivæ. *ibid.*

In quibus consistat formalis beatitudo naturalis. *ibid. & seq.*

Beatitudo formalis magis principaliter in amore, quam in visione consistit. 39.

Septem sunt Christianæ beatitudines. 39.

Easdem ratio, & ordo colligitur ex variis capitulis. *ibid. & seq.*

Bevillus.

Bevillus quid. III. 148.

Bonitas.

Triplex est bonitas. I. 442.
 Bonitas entis est, vel absoluta, vel respectiva. *ibid.*

Bonitas absoluta est vel entitativa, vel quidditativa. *ibid.*

Bonitas respectiva est duplex, denominata, & denominans. *ibid.*

Bonitas quidditativa non est proprietas entis, sed entitativa. *ibid.*

In quo consistat bonitas transcendentalis. 442. & seq.

Omne ens est bonum bonitate transcendentali. 443.

Creatura est bona per participationem; participatio tamen non est ratio formalis illius bonitatis. *ibid.*

Actus peccaminosi habent bonitatem entitativam cum malitia morali. 444.

Nulla est malitia entitativa existens, est tamen malum oppositum enti. *ibid.*

Triplex est rerum bonitas. IV. 218.

Bonitas actus æterni à quo desumenda sit. 219.

Bonitas actus prosecutionis, & aversionis à quo repetenda. 220.

Quomodo bonitas, & malitia actus à sine proveniat. 221.

Bonitas finis est distincta à bonitate objecti. *ibid.*

In quo consistat moralis bonitas actus. 225.

Bonitas non est una simplex qualitas. *ibid.*
 Triplex bonitas, & malitia actus. *ibid.*

Bonum.

Bonum privatum, & bonum familie involvuntur in bono publico materialiter, non formaliter. IV. 10.

Bonum publicum privato sæpius quique præfert. 11.

Boni existentiæ suadetur. 30.

Quid & quotuplex sit bonum. *ibid.*

Vera boni moralis definitio traditur, & explicatur. 21.

Bonum, & pulchrum sæpe concordant. *ibid.*

Boni divisiones varix. *ibid.*

Bona corporis, & fortunæ habent veram rationem boni, non quidem honesti, sed utilis, aut jucundi. 22.

Stoici, & Peripatetici circa veri boni statum conciliantur. 23.

Quomodo omne bonum sit appetibile. 27.

Unde possunt fieri bona, aut mala honesta propter usum, aut abusum. 22.

Nullum est ens, quod illud, quod sibi bonum est non appetat appetitu elicitivo, aut naturali. 27.

INDEX RERUM.

BRUTUM.

- Quare aliqua Bruta hominibus interdum præstent in operationibus sensuum . I. 159.
Qualiter differentie Brutorum sint perfectiores, & imperfectiores rationali . *ibid.*
Bruta agunt formaliter propter finem . II. 168.
Bruta tendunt in finem per media debita, & non ex solo naturæ instinctu . *ibid.*
Bruta propriè non memosantur . III. 167.

CADAVER.

- Cur cadavera mortuorum aliquandiu sub aqua jaceant, ac demum supernatent . III. 99.

Cain.

- Cur Cain timuit, ne occideretur . III. 16.

CALCEDONIUS.

- Calcedonius quid . III. 148.

CALOR.

- Quid sit calor . III. 99.
Confirmatur Peripateticorum sententia de calore contra modernos Philosophos . 104.
Calor non est motus celer, atque perturbatus partium insensibilium . *ibid.*
Quid sit calor naturalis . 185.
Est triplex . *ibid.*

CALX.

- Cur calx viva ad aquæ super infusionem fervescat . III. 156.

CANIS.

- Canis non apprehendit umbram pro homine, sed species hominis, quæ ad intuitum umbræ in ejus imaginatione excitantur . I. 101.

CAPUT.

- Quare caput humanum abscissum moveatur . III. 164.

CARBUNCULUS.

- Carbunculus quid . III. 148.

CARTESIUS.

- Istud principium Cartesii, ego cogito; ergo sum, non est primum principium . I. 422.
Principium primum Cartesii non est simplex, neque prius aliis, nec aliorum demonstrativum . *ibid.*
Inepta Cartesii de rebus omnibus dubitatio . 423.
Quid sentiat Cartesius de rerum principiis . II. 19. & seq.
Quid sentiat de materiæ & corporis ides, & definitione . 26.

Rejicitur sententia Cartesii de materiæ, & corporis definitione . *ibid.*

Sententia Cartesii de forma naturali . 51.

Ejusdem sententia de causa continuationis motus projectionum . 225.

Item de motu gravium, & levium . 227.

Rejicitur prædicta sententia de motu gravium, & levium . 234.

Rejicitur sententia Cartesii de motu elastico . 242.

Rejicitur definitio quietis a Cartesio tradita . 295.

Cartesius contendit, non solum nullum vacuum existere, sed nec etiam divinitus esse possibile . 228.

Resellitur sententia Cartesii de lumine . III. 77.

Quæ sit Cartesii sententia de elementis . 93.

Exponitur, & impugnatur sententia Cartesii de calore . 104. & seq.

Cartesius tenet frigus esse meram caloris privationem, sed rejicitur . 105.

Negat Cartesius dari animam sensitivam, atque cognoscitivam in Brutis . 199.

Afferunt Cartesiani totam animæ rationalis essentiam in sola cogitatione consistere . 240.

CASUS.

- Quid sit casus . II. 199.

CASTITAS.

- Castitas est triplex . IV. 191.

CASTOR, & POLLUX.

- Quid sit Castor, & Pollux . III. 141.

CATEGORIA.

Etymon nominis Categoriae . I. 197.

Varia fuere Philosophorum placita circa nomen Categoriarum . 198.

Categoria quid . 199.

Possunt esse plures, aut pauciores categoriæ, quam decem . *ibid.*

Sex condiciones requiruntur, ut aliquid includatur in categoriis . 200.

Categoriarum formalis determinatio pendet ab intellectu, non materialis . 199.

Servandus est decennarius categoriarum numerus . 200.

Entia non reponuntur in categoriis ut abstracta & Metaphysica . 202.

Quæ sunt eadem solum proportionem pertinent ad diversas categorias . *ibid.*

Quæ sunt eadem genere inferiori, & specie, in eadem categoria collocari debent . *ibid.*

Quomodo, quæ sunt eadem numero, reponantur in categoriis . 203.

ET SENTENTIARUM.

Causa.

Effectus physicus distinguitur realiter à sua causa, non verò metaphysicos. I. 183.
 Nōo semper est tanta diversitas effectuum, quanta causarum. 261. & seq.
 Effectus, ut effectus distinguitur à sua causa. 366.
 Causa alia est in essendo, & alia in cognoscendo. 368.
 Quare causa debeat præcellere effectum. 370.
 Causa naturalis univoca producit effectum sibi æqualem in entitate, non in perfectione. 371.
 Aliquid potest esse causa, & effectus respectu ejusdem in diverso genere causæ. 376.
 Ad causam subordinatam per se tres requiruntur conditiones. 471.
 Triplex discrimen inter causam subordinatam per se, & per accidens. *ibid.*
 Causæ nomen trisariam usurpatur. II. 72.
 Causa & principium, in quibus differant. 73.
 Tria requiruntur ad rationem causæ. *ibid.*
 Quatuor in causa distingui possunt. *ibid.*
 Definitio causæ physicæ traditur, & expenditur. *ibid.*
 Causa finalis non est propriè causa physica. 74.
 Pater æternus potius dicitur principium, quam causa filii sui. *ibid.*
 Probatur quadruplex causarum existentia, ad quas ceteræ omnes revocantur. *ibid.*
 Conditiones non sunt causæ. 75.
 Alia causæ divisio in primam, & secundam. *ibid.*
 Secunda, alia est æquivoca, alia univoca. *ibid.*
 Univoca alia immediata, alia mediata. *ibid.*
 Immediata, alia immatione virtutis, alia suppositi: ac utraque est totalis, vel partialis. *ibid.*
 Totalis, alia totalitate effectus, alia causæ. *ibid.*
 Totalis, alia universalis, alia particularis: alia subordinans, & alia subordinata. *ibid.* & seq.
 Subordinata, alia per se, alia per accideos. 76.
 Causa, alia moralis, alia physica: & hæc alia intrinseca, alia extrinseca. *ibid.*
 Causalitas consistit in influxu. *ibid.*
 Quis ordo statuendus inter causas. *ibid.*
 Quæ sit causarum connexio, & earum ab invicem distinctio, earumque dignitas. 77.
 Causa semper nobilior est suo effectui in ratione causæ, & eo prior saltem prioritate naturæ. 78.
 Tres sunt præcipuè causarum proprietates. *ibid.*
 Causæ efficientis etymon, & divisio. 79.
 Probatur causæ efficientis existentia. 80.
 Expenditur illius definitio Aristotelica. *ibid.*
 Alia causæ efficientis definitio. *ibid.*
 Causalitas causæ efficientis est actio. *ibid.*
 Tot sunt numero causalitates, quot actiones. 81.

Causa secunda, dum elevator divinitus, plus potest in eodem ordine operandi, non verò in alio. 90.
 Causa dicitur conservativa tripliciter. 92.
 Triplex est modus, quo causa immediatè prodocere potest. 96.
 Causæ particularis aliquando suos effectus attingit immatione virtutis, & suppositi, aliquando solum immatione virtutis. *ibid.*
 Causa secunda nōo est sufficiens ad operandum sine concursu primæ. 100.
 Causæ secundæ sunt instrumenta naturalia. 113.
 Subordinatis causæ secundæ ad primam consistit in essentiali deponentia illius ab ea. 114.
 Causa partialis dependet contingentè ab alia, non verò essentialiter. *ibid.*
 Causa secunda veram habet operandi virtutem, & actionem. 118.
 Causa secunda verè dicenda est causa principalis, licet dicatur instrumentum Dei. 120.
 Causa producor accidentia, ea habet vel formaliter, vel eminenter. 121.
 Quid sit causam producere immediatè, & mediata. *ibid.*
 Ad quomodo causa secunda substantiam, & accideos producat. 120.
 Duplex est ordo causarum efficientium. 131.
 Causa totalis ita totaliter effectum producit, ut nihil producendum alteri causæ relinquit. 133.
 Si duo ignes penetrativè ponerentur, eandem stupam comburent, ut causæ partiales. *ibid.*
 Omnis causa efficiens majorem debet habere activitatem, quam sit resistentia passivi. 149.
 Causæ finalis etymon, definitio, & divisio. 160.
 & seq.
 Duplex causalitas finis, per ordinem ad agens, & ad media. 162.
 Causa finalis, & efficiens verè movent, sed diversimodè. 163.
 Causa per accideos quid, & quomplex sit. 195.

Certitudo.

Ad certitudinem quatuor requiruntur conditiones. I. 377.

Charitas.

Obiectum charitatis quomodo debeat ordinari. IV. 143.

Charybdis.

Quid Charybdis, ejusque exploratio, & descriptio. III. 119.

Christus.

Christus in Eucharistia non producit, sed adducitur. II. 73.
 Con-

INDEX RERUM;

**Consecratio Corporis Christi est nobilior creatio-
ne in genere moris, non autem in genere
actionis.** 89.

Chymici.

**Quid sentiant Chymici de elementis, & rerum
principiis** III. 87.
Revertitur eorum sententia de elementis. 91.
**Tota Chymicorum principia non sunt corpora
physice compositionis expertia.** 92.
**Chymicorum principia non sunt rerum om-
nium elementa.** *ibid.*

Chrysoprasus.

Chrysoprasus quid III. 148.

Chrysolithus.

Chrysolithus quid. III. 148.

Crystallus.

Crystallus quid. III. 148.

Circumstantiæ.

Quid sit circumstantia actus. IV. 323.
Septem sunt actus circumstantiæ. *ibid.*
**Aliæ mutant speciem, aliæ augent bonitatem,
aut malitiam actus.** *ibid.*
**Aliæ sunt assilentes, aliæ informantes, & aliæ
incitantes.** 323.
**Quomodo actus humanus desumat suam boni-
tatem, & malitiam a circumstantiis.** *ibid.*
**Quomodo circumstantiæ augeant bonitatem,
& mutant speciem actus.** 324.

Cælum.

Cælum, & corpora viventia sunt divisibilia.
I. 26.
Numer cæli sumitur sex modis. III. 34.
**Cælorum existentia probatur: detegitur co-
rum natura; ac materia & forma constare
ostenditur.** *ibid.*
An sint animati. 36.
**Utrum materia cælorum sit ejusdem speciei
cum materia corporum sublunarium.** 35.
**Cæli distinguuntur ab elementis, nec habent
qualitates, nec proprietates elementorum.**
38.
Fluidi sunt, non solidi. *ibid.*
Verisimilius est esse tantum tres cælos. 40.
An cæli, planetæ, & stellæ differant specie.
ibid.
Cæli non sunt colorati. 70.
Nec lucent à se. 72.
Quomodo cælum sit tangibile. 212.

Cogitatio.

Quid sit cogitatio. III. 240.

Cognitio, & Cognoscere.

**Triplex est cognitio, naturalis, imperatoria-
lis, & mixta.** I. 71.
**Quomodo de non ente, & falso possit haberi
cognitio vera.** 369.
Quadruplex est genus, & modus cognitionis.
396.
Singularia per se cognosci possunt. III. 260.
Quædam dici possunt primò cognita. 259.

Color.

Quid, & quotuplex sit color. III. 219.
Quomodo colores mixti generentur. *ibid.*
Color verè distinguitur à lumine. 220.

Cometa.

Cometa quid, & quotuplex. III. 133.
Causæ, & effectus Cometarum. 134. & seq.
Cometarum color. *ibid.*

Commune.

Quid significet nomen commune. I. 114.

Complexum.

Complexum, & incomplexum triplex. I. 194.

Conceptus.

**Duplex conceptus unus objectivus, alius for-
malis.** I. 91. 402.
Conceptus objectivus est universalis. 109.
Quid sit conceptus negativus, & præcísivus.
185.
**Conceptus objectivus, vel est simplex, vel im-
plicitè simplex.** 402.
**Prioritas, aut posterioritas conceptibilitatis
non infert perfectionem, vel imperfectionem.** 410.

Concretum.

**Concretum non semper denotat formam in-
existentem.** I. 104.
Qualiter concreta possint definiri. 122.
**Concretum designat formam denominativè, &
subjectum connotativè.** 187.
**Ad multiplicationem concretorum non sufficit
multiplicatio formarum, sed etiam requiri-
tur multiplicatio suppositorum.** 281.

Concursus.

Quare concursus Dei dicatur immediatus. II. 99.
**Concursus divinus est ipsamet actio creature,
quatenus à Deo volita.** 102.

Concupiscentia.

Quid, & quotuplex sit concupiscentia. IV. 106.
**Concupiscentia tam antecedens, quam subse-
quens**

ET SENTENTIARUM.

quæ minuit voluntarium, & libertati of-
fendit. 109. & seq.

Condensatio.

Quid, & qualis sit condensatio. II. 174.
Tribus modis usurpari potest. *ibid.* & seq.

Conscientia.

Conscientiæ etymon. IV. 125.
Trifariam sumitur. *ibid.*
Conscientia non est synderesis. 126.
Differt à lumine rationis. 128.
Eius definitio. *ibid.*
Est prædagogus animæ. *ibid.*
Est varia. 129.
Conscientia recta tribus principiis formatur.
ibid.
Conscientia erronea quid. *ibid.*
Sex habet causas. 130.
Tribus modis curari potest. *ibid.*
Conscientia dubia quid. 131.
Fit duobus modis. *ibid.*
Alia speculativa, alia practica. *ibid.*
Duo signa conscientie dubiæ. *ibid.*
Conscientis opinativa quid. 132.
Duplex opinio, & totuplex conscientia. *ibid.*
Conscientia scrupulosa quid. *ibid.*
Alia recta, alia perversa. 133.
Utriusque effectus. *ibid.*
Conscientia typhochondriaca quid. 134.
Conscientiæ actus circa bonum in se sunt tres;
totidem circa bonum ut præsens: tres pari-
ter circa bonum præteritum. *ibid.*
Conscientiæ bonæ dotes. *ibid.*
Conscientia tres habet actus circa malum in
se, ut est præsens, & ut est factum. *ibid.*
& seq.
Conscientiæ stimuli. 135.

Consensus.

Quid, & quotuplex sit consensus. IV. 112. &
seq.

Consilium.

Consilium quid. IV. 112.
Quid ad consilium, & deliberationem de-
betur. *ibid.*

Contactus.

Duplex est rerum contactus, unus quantitati-
vus, alius activus. II. 135.

Contemplatio.

Contemplationis gradus; & quomodo anima in
contemplatione proficiat. IV. 200.

Continentia.

Varia rerum continentia. I. 146.

Alia formalis, alia identica. 170.
Consistentia triplex. IV. 194.

Contingens, & Contingentia.

Discrimen inter contingens, & insidens. 1. 327.
Triplex contingentia. 456. & 459.

Continuum.

Continuum constat partibus in infinitum divi-
sibilibus. II. 216.
Varie de Continui partibus Philosophorum sen-
tentia. 297.
Quid sit. *ibid.*
Illius partes sunt, vel aliquotæ, vel proportio-
nales. *ibid.*
Dicuntur etiam partes communicantes, & non
communicantes. *ibid.*
Constat continuum partibus realiter, & a actu
distinctis. 298.
Non tamen est ens per accidens. 299.
Deus posset continui partes aliquotæ separare,
non verò proportionales. *ibid.*
Partes continui considerari possunt sub ratione
partis, vel sub ratione totius. 300.
Continuum non componitur ex solis indivisi-
bilibus mathematicis. 301.
Nec ex indivisibilibus physicis, quæ vocantur
puncta inflata. 304.
Continui partes sunt in infinitum divisibiles,
licet collectivè omnes non possint actu di-
vidi, sed tantum sigillatim. 305.
Nec inde sequitur dari infinitum actum, nec om-
nes quantitates esse æquales. *ibid.* & seq.
Dantur in continuo indivisibilia tam termi-
nancia, quam continuantia, quæ sunt diver-
sæ naturæ à partibus. 307.
Si omnia puncta removerentur à partibus in
continuo, illæ terminarentur negativè, non
verò positivè. 308.
Indivisibilia non distinguuntur realiter à conti-
nuo, sunt enim modi. *ibid.*

Contractus.

Multiplex modus Contractuum. IV. 172.

Conversio.

Triplex genus Conversionis. II. 252.

Corallus.

Corallus quid, quomodo formetur, & quomo-
do generet. III. 150.

Corniola.

Historia de Campo & prato Corniolæ. III.
123.

INDEX RERUM.

Corpus.

- Corpus est triplex . 11. 3.
 Corpora vivencia habent certum magnitudinis
 suæ terminum; non ita inanimata. 273.
 & seq.
 Duo corpora non possunt esse in eodem loco
 naturaliter. 319.
 Respondetur omnibus experientiis contrarium
 probantibus. *ibid.*
 Duo corpora possunt esse virtute supernaturali
 in eodem loco. *ibid.*
 An duo corpora eodem in loco posita percipi-
 rentur, ut unum. 320.
 Idem corpus potest esse divisibiliter in uno lo-
 co, & in alio indivisibiliter. 321.
 Idem corpus potest esse circumscriptivè in duo-
 bus locis. *ibid.*
 Non tamen potest esse in locis infinitis. 322.
 Duplex unitas corporis locati. *ibid.*
 Corpus in duobus locis existens, haberet eam-
 dem accidentia aboluta. 323.
 Posset in uno calefieri, & in alio non. 324.
 Posset in uno loco habere unam formam, &
 non in alio. *ibid.*
 Posset etiam moveri, aut quiescere in uno lo-
 co, & non in alio: & solvuntur objectiones
 contra hoc. 325.
 Posset in uno vulnerari, & non in alio; non ta-
 men in uno loco mori, & non in alio. 326.
 Corpus sit præsens pluribi per actionem addu-
 ctivam, non verò productivam. *ibid.*
 Ad motum unius corporis non est necesse om-
 nes partes aeris moveri. 325.
 Corpus simplex est quintuplex. 111. 32.
 Quid sit corpus diaphanum, & quotuplex. 81.
 & seq.
 Discriman inter corpus opacum, & perspi-
 cum. 82.
 Corpora cælestia movere possunt, nostram vo-
 luntatem indirectè. 1V. 62.

Corruptio.

- Definitio corruptionis substantialis. 11. 263.
 Probatur generationem unius esse corruptio-
 nem alterius. *ibid.*
 Generatio, & corruptio sunt duæ mutationes
 realiter distinctæ. 264.
 Nullum ens suis corruptionem appetit, nec
 etiam dispositionem ad corruptionem. *ibid.*
 In corruptione vivantium non datur resolutio
 usque ad materiam primam; datur verò in
 corruptione non viventium. 265.
 Corruptio duplex privativa, & positiva. 1V.
 152.

Creatio.

- Quid sit creatio, & quomodo fiat. 1. 461.

- Creatio sex modis à generatione physica di-
 screpat. 11. 83.
 Creationis definitio. 84.
 Activè, aut passivè sumi potest. *ibid.*
 Duplex distingui potest causa creans. *ibid.*
 Quod creator prius est solum secundum esse
 intelligibile, non verò secundum esse essen-
 tiæ, aut existentie. 85.
 Quænam ratio entis per creationem produca-
 tur. *ibid.*
 Quid sit creatio activa, & in quo formaliter
 reponenda. *ibid.*
 Volitio divina est causa rei creatæ, non verò
 creationis. 86.
 Creatio passiva consistit in entitate ipsius crea-
 turæ. 87.
 Nulla creatura potest alio modo creare. *ibid.*
 Virtus creativa creaturæ, unde repugnet. 90.
 Quomodo creatio, licet sit actio transiens, po-
 tuerit esse æterna. 111. 23.

Creatura.

- Omnes creature sunt bonæ. 111. 5.

Culpa.

- Quare Deus neminem punit sine prævia cul-
 pa. 1V. 101.

Cyclus.

- Cyclus quid, & quotuplex. 11. 367.
 Quid Cyclus Lunaris à vateribus diu, sed in-
 faustè quæsitus. *ibid.*
 Quid Cyclus solaris. *ibid.*
 Ad ordinandam literarum dominicalium se-
 riem institutus est. *ibid.*
 Methodus invenendi quælibet à nouum Cycli,
 & literarum Dominicalem cujuslibet anni.
 368.
 Quid Cyclus indictionis. *ibid.*

D

Damnati.

- Damnati appetunt non asse, non appetitu
 naturali, sed animali. 11. 265.

Dæmones.

- Dæmones peccatum appetunt specie boni.
 1V. 26.
 Dæmones non oderunt Deum in se, sed in vin-
 dicta, & poena. 24.
 Dæmones, & damnati appetunt beatitudinem
 appetitu naturali, & elicito; non efficaci,
 sed inefficaci. 28.

Decades.

- Quid sit Decades. 11. 370.
 De-

ET SENTENTIARUM.

Definitio.

- Alla est definitio nominis, alia rei. I. 8.
 Definitio rei triplex. 305.
 Definitio parit scientiam. 49.
 Triplex est rerum definitio, & duplex definitum. 140.
 Denitionis erymon. 374.
 Duplex definitio objectiva scilicet, & formali; & hæc iterum duplex interna, & externa; & utraque est nominis, vel rei. *ibid.*
 Definitio nominis fit tribus modis. *ibid.*
 Duplex modus inveniendæ definitionis essentialis. 305.
 Quinque sunt definitionis proprietates. *ibid.*
 Ad perfectam definitionem ita requiruntur conditiones ex parte rei definiendæ; & eandem ex parte definitionis. 305.

Deliberatio.

- Quid sit deliberatio. IV. 119.

Democratia.

- Quid sit democratia. IV. 10.

Demonstratio.

- Demonstrationis erymon. I. 362.
 Quæ, & quot sint præcognoscenda ad demonstrationem. *ibid.*
 Plura concurrunt ad conclusionem demonstrationis. *ibid.*
 Triplex est præcognitio. *ibid.*
 Demonstratio tria præcognita necessario exigit. *ibid.*
 Quomodo medius terminus in demonstratione præcognosci debeat. 363.
 Duæ requiruntur præcognitiones in demonstratione. *ibid.*
 Quare non sint tot præcognitiones, quot præcognita. *ibid.*
 Duo sunt præcognoscenda de subiecto. *ibid.*
 Quid præcognoscendum sit de præmissis. 364.
 Quid, & quotuplex sit demonstratio, & quæ sit ejus divisio. 364. & seq.
 Quodam sit medium utriusque demonstrationis. 366.
 Demonstratio fieri debet ex præmissis veris, necessariis, immediatis, & notioribus. 368. & seq.
 Quid sit regressus demonstrativus. 375.
 Quare circulus à demonstratione sit expungendus. *ibid.*
 Regressus demonstrationis est admittendus. 376.
 Duplex demonstrationis genus, per ostensionem, & per impossibile. 419.

Denominatio.

- Denominatio una intrinseca, alia extrinseca. I. 103.
 Tria speculanda in denominatione extrinseca, *ibid.*
 Denominatio extrinseca juxta diversas considerationes est realis, & ens rationis. 104.

Denominativa.

- Definitio denominativorum. I. 192.
 Tres requiruntur conditiones ad denominativam. *ibid.*
 Ad tria capita reducuntur denominativa. *ibid.*

Dependentia.

- Dependentia est formaliter relatio indistincta realiter à suo fundamento. II. 95. & seq.

Desiderium.

- Desiderium quid. IV. 223.

Determinatio.

- Triplex est determinatio. II. 104.
 Determinatio proxima quo ad speciem, & exercitium fit ab utraque causa. 115.
 Determinatio remota oritur à causa secunda, *ibid.*
 Determinatio effectus quo ad individuum provenit à causa prima. 116.

Deus.

- Quomodo Deos per creaturas cognoscatur. I. 32.
 Quare Deus non discurret. 40.
 Cur Deus utatur causa secunda efficiente, non verò exemplari. 113.
 Licet Deus faciat rem propter aliam, tamen est finis ultimus omnium rerum. *ibid.*
 Triplex in Deo distinguitur scientia. 327.
 Deus non fingit entia rationis, ea tamen cognoscit, non cognitione practica, sed speculativa. 98. & seq.
 Deus non cognoscit entia per entia, & privationes per formas. 99.
 Deus facit ens rationis, solum improprie dictum. 100.
 Deus per suam cognitionem præbet ansam intellectui creato fingendi ens rationis. 101.
 Quomodo Deus dicatur solus habere ens, & creatura dicatur nihil. I. 410.
 Potest aliquid concipi, non verò esse sine Deo. *ibid.*
 Deus & creatura habent prædicata contradi-centia, non tamen invicem opponuntur contradictorie. 412.
 Non omnis compositio repugnat simplicitati Dei. 415.

INDEX RERUM,

Quomodo Deus dici possit perfectibilis . *ibid.*
In Deo dicitur melius aliqua esse non eadem
formaliter, quam formaliter distincta . 454
Solut Deus est ens simpliciter necessarium .

457.

Quomodo res sint intelligibiles in essentia di-
vina . 462.

Etymon nominis Dei . 470.

Tria nominum genera, quæ Deo tribuuntur .
ibid.

Quid divina nomina hebraicè significant . *ibid.*
Non potest probari Dei existentia à priori, be-
nè tamen à posteriori . *ibid. & seq.*

Quid sit Deus, & an sit unicuique . 473.

Quid sit attributum divinum, quicquid attribui-
torum divinarum ordo . 474.

Quenam Deo ut trino convenient . 475.

Deus est communicabilis perfectissimè, & sine
sui divisione . *ibid.*

In Deo sunt tantùm duæ emanationes . *ibid.*
Tres sunt personæ in Deo, quatuor relationes,
quinque notionēs, & tres proprietates . *ibid.*

Quenam de tribus divinis personis dicantur,
quæque illis appropriantur . *ibid.*

Quomodo proprietates divinis personis tri-
buuntur . 476.

Deus non potest aliquos actus exercere, &
quinam illi sint . *ibid.*

Aliaque Deus non potest facere, & quare . 477.

Divina sapientia ut est cognoscitiva plura no-
mina scitator . *ibid.*

Quomodo possit conciliari libertas humana
cum infallibilitate prædeterminationis æternæ
Dei . 478.

Voluntas divina est recta, efficax, & una inse-
parabilis . 479.

Quinque signa, quibus divina voluntas inno-
tescit . *ibid.*

Voluntas divina est regula omnis rectitudinis .
ibid.

Quare Deus iustè deferat peccatores . *ibid.*

Deos triplici modo erga creaturas in ordine na-
turæ operatur . 11. 83.

Quomodo volitio Dei sit æterna, res autem
volita tantùm existat in tempore . 86.

Deos verè habet virtutem creandi . 84.

Probat creatoras à Deo conservari . 93.

Eas conservat per eundem influxum, quo crea-
vit . 95.

Deus attingit suos effectus immediatione vir-
tutis, & suppositi, & immediatè concurrat
ad omnes effectus causarum secundarum .

97. & seq.

Licet Deus coagat creaturæ liberæ, illa non
minùs liberè agit . 99.

Deus potest dici causa partialis effectus . 100.

Deus non potest dici causa peccati, licet possit
illud impedire . 101.

Quomodo Deus est causa prima . 112.

Deos utitur creaturis in modo operandi, non
tamen absolutè ab eis dependet in operan-
do . 114.

Deus præmover moraliter, non verò physicè .
ibid.

Deus solos producere potest quicquid cum
creatura efficit . 119.

Deus agit propter finem formaliter . 169.

Deus non accipit aliquam gloriam à creaturis,
nisi extrinsecam . 170.

Deus videt creaturas finitas in infinitum, &
potest eas omnes producere distributivè, non
verò collectivè . 312. & seq.

Deus invariato actu varia objecta attingit .
352.

Plures Dii omnipotentes non possunt fingi .
1V. 31.

Quomodo cognitio, & amor Dei super omnia
naturaliter fieri possit . 50.

Verè christiana Trismegisti sententia . *ibid.*

Qualiter cognitio, & amor Dei sit bonum ita-
bile, & perseverans, etiam dum actus non
continuoatur . *ibid.*

Deus est causa efficiens quatuor modis . 60.

Duobus modis dici potest causa, actionum hu-
manarum . *ibid.*

Effectivè movet voluntatem ad actus superna-
turales, tamen remanet semper libera . *ibid.*

Deus voluntatem alicui non cogit . 71.

Dies .

Diei etymologia, & divisio . 11. 359.

Distributio diei apud Judæos, Muhammeda-
nos, & Romanos . 360. & seq.

Diem incipiunt Arabes ab occasu Solis, Astro-
nomi à meridie, Egyptii à media nocte .

Galli veteres cum Hebræis à primis vespè-
ris . 361.

Septima dies ubique festiva . 362.

Hebræi à die Sabbati reliquos denominarunt,
Ethnici à planetis . *ibid. & seq.*

Differentia .

Quomodo differentia discrepet à genere in mo-
do prædicandi . 1. 143.

Dari possunt plures differentie partiales in
composito . 165.

Differentia individualis potest esse radix alicu-
jus proprietatis, licet ignota . 166.

Differentia individualis est distincta formaliter
à natura communi . *ibid.*

Differentia individualis non est repetenda ab
existentia, nec à materia, nec ab accidenti-
bus . *ibid.*

Differentia triplex . 168.

Differentiæ divisiivæ est adæquata, sed non uni-
voca . *ibid.*

Quomo-

ET SENTENTIARUM.

Quomodo differentia Individualis dici potest propria, & propriissima. *ibid.*

Definitio differentie. 169.

Quare non est conformis illi, quam tradit Porphyrius. 170.

Quare prædicetur in quale. *ibid.*

Sola differentia propriissima tertium universale constituit. *ibid.*

Quomodo hæc dividatur. *ibid.*

Quare differentie inferiores formaliter non includant superiores, nec genera. 171.

Licet differentia non possit perfecte concipi sine genere, non tamen genus est illi essentialis. *ibid.*

Differentia potest concipi sine genere, conceptu præcisiuo. *ibid.*

Differentia superior per inferiores sibi formaliter subditas debet dividi. 173.

Differentia superior, quæ habet rationem generis, continetur in inferiori. *ibid.*

Non cognoscuntur terminus differentie, nisi per earum proprietates, & effectus. *ibid.*

Species infima involvit omnes differentias superiores. 174.

Proprietates specificæ oriuntur à differentia ultima. 175.

Quare Porphyrius non definit differentiam specificam ultimam. *ibid.*

Præcipuæ differentiarum proprietates. 176.

In quolibet specie infima unica reperitur differentia simplex illius constitutiva, & distinctiva à quolibet alia specie. 174.

Differentie simplices rerum constitutivæ, cum ipsæ speciebus recipiuntur. 176.

Differentia est perfectior suo genere. 172.

Omnes differentie entis positivi sunt aliquid positivum. *ibid.*

Differentia duplex, alia divisiva, alia constitutiva. 177.

Diminutio.

Quid sit diminutio. II. 162.

Discretio.

Discretio quid, ejusque gradus. IV. 173. & seq.

Discretio summè necessaria in tribus. 174.

Ad perfectam discretionem duo requiruntur. 175.

Discursus.

Discursus est formaliter actus simplex, & solum præsuppositivè complexus. I. 318.

Tria requiruntur ad discursum. *ibid.*

Distinctio.

Discrimen inter distinctum, differens, & diversum. I. 168.

Discrimen inter distinctionem, diversitatem, & separationem. 166.

Quotuplex sit distinctio. *ibid.*

Quomodo discrepent hæc vocabula distinctio, differentia, & divisio. 115.

Expenditur distinctionis definitio. 116.

Distinctio alia realis, alia rationis; alia rationis ratiocinantis, alia rationis ratiocinatæ. 117.

Quid sit distinctio virtualis. *ibid.*

Distinctio realis alia positiva, alia negativa. 118.

Tria sunt distinctionis realis indicia. *ibid.*

Distinctio realis positiva, alia est major, alia minor. *ibid.*

Realis major multiplex. *ibid.*

Quid sit distinctio formalis, & utrum admitenda. 119.

Quare distinctio formalis vocatur distinctio rationis, & virtualis. 114.

Quis sit ordo inter distinctiones. 116.

Inter recipiens, & receptum non est semper distinctio realis. 115.

Divinatio.

An divinatio astrologica licita sit, & certa; III. 62. & seq.

Divisibilitas.

Divisibilitas rebus tripliciter congruit, III. 162.

Divisio.

Quomodo scientiam parit divisio. I. 49.

Quid sit divisio logica, quotuplex, & quas condiciones exigit. 343.

Donum.

Septem sunt dona Spiritus Sancti. IV. 197.

Eorum necessitas, & ordo probatur multiplici capite. *ibid.* & seq.

Dormiens, & Discurrens.

Quare amentes, & dormientes non possunt vere discurre. III. 158.

Druida.

Druidæ quales fuerint. I. 31

Dubium.

Tria genera dubiorum. IV. 131.

Duratio.

Quid & quotuplex sit duratio. II. 245.

Non distinguitur realiter à rebus creatis, & ab earum conservatione. 250.

INDEX RERUM,

E

Echo.

Quid sit, & quomodo fiat echo. III. 223.

Eductio.

Quomodo eductio & creatio differant. II. 57.

Tria sunt in eductione distinguenda. *ibid.*

Ad eductionem concurrunt causa efficiens, & materialis. *ibid.*

Tres ad eductionem requiruntur conditiones. 58.

Eductio fit quinque modis, & quintuplicem habet appellationem. *ibid.*

Ad eductionem non requiritur, ut materia precedat formam tempore. 63.

Tria instantia naturæ, in eodem temporis instanti ad eductionem distinguenda. *ibid.*

Effectus.

Unus effectus produci potest à pluribus causis totalibus diversi ordinis. II. 132.

Duplici modo duæ cause totales comparari possunt cum eodem effectu producendo. *ibid.*

Unus numero effectus produci nequit, etiam divinitus, à duobus causis totalibus ejusdem ordinis. *ibid.*

Unus effectus, subsistens non potest reproduci. 135.

Effectus per accidens tribus modis nequitur cum effectu per se. 196.

Quid sit effectus fortuitus. *ibid.*

Ad effectum fortuitum duo requiruntur. 197.

Nullus est effectus fortuitus respectu Dei. *ibid.*

Quomodo effectus necessarii futurus sit liber. IV. 73.

Electio.

Electio sumitur bifariam. IV. 119.

Quid sit, & quomodo à consensu differat. *ibid.*

Electio est tantum de mediis, & non de fine. 120.

Proposita efficaci intentione voluntas completur necessarii medium ab intellectu propositum. *ibid.*

Esse in brutis est probabile. *ibid.*

Elementum.

Elementorum alia sunt positivè graviora, alia positivè leviora. II. 240.

Definitio elementi expenditur. III. 84.

Quatuor esse elementa suadet. 85.

De elementis Cartesianis. 91.

Elementa non remanent in mixto formaliter,

sed solum virtualiter. 95. & seq.

Qualitates elementares sunt vel motivæ, vel activæ: & quæ sint. 98. & seq.

Quatuor qualitates definiuntur solum per effectus secundarios. 100.

Quomodo activæ sunt, & passivæ. *ibid.*

Quare dicantur omnium primæ. *ibid.*

Singulis elementis duplex convenit qualitas prima. 101.

Quomodo fieri possit, ut elementa tanta contrarietate invicem dissidentia, tot sæculis mundi concordiam teneant. 102.

An quolibet elementum transmutari possit in quodlibet. 105.

Nullum elementum aliud in se convertere potest. 108.

Ens Rationis.

Ens rationis multatariam sumitur. I. 98. 97.

Admittenda sunt entia rationis. 92.

Ens rationis, & rationes entium multum differunt. *ibid.*

Ens rationis est cognoscibile occasionaliter, non verò formaliter. 93.

Ens rationis suam habet veritatem. 95.

Aliud est fictitium simpliciter, aliud cum fundamento. *ibid.*

Quomodo fiat ens purè fictitium. 96.

Divisio entis rationis. *ibid.*

Definitio entis rationis. *ibid.*

De causis entis rationis. 97.

Sensus interni & externi possunt facere entia rationis. 101.

Ens rationis fieri potest per quamlibet intellectus operationem, & actum. 102.

Ens rationis potius est entis defectus, quam effectus. 399.

Qualiter entia rationis ab invicem distinguuntur. 446.

Ens reale.

Duplex est esse reale. I. 91.

Ens sumitur tripliciter. 94.

Ens reale quatenus ens est objectum Metaphysice. 393.

Entitas, seu realitas entis, est formale objectum metaphysicæ. 399.

Ens commune reali, & rationis est tantum ens denominativum. *ibid.*

Ens non habet principia physica, nec metaphysica, sed est principium suarum proprietatum. *ibid.*

Triplex est entis abstractio à materia, quæ triplex scientiæ objectum constituit. 401.

Ens sumitur ut participium, vel ut nomen. 402.

Conceptus entis tam formalis, quam objectivus est unus, & simplex. 403.

Con-

ET SENTENTIARUM.

Conceptus objectivus entis est præcisus, & distinctus à parte rei à conceptibus inferiorum. 404.

Entia particularia sunt ens determinatum, non verò determinabile. *ibid.*

Conceptus objectivus entis, nec absolutus est, nec respectivus. 405.

Præcisio ratione entis ab inferioribus non remanet ens formaliter, sed tantum modaliter. *ibid.*

Ens generalissimè sumptum non dividitur univocè, sed æquivocè in ens reale, & rationis. 406.

Varia entis divisio. *ibid. & seq.*

Quomodo harum divisionum entis, analitè prior altera. 407.

An divisio entis in Deum, & creaturas in substantiam, & accedens sit univoca. 408.

Ratio entis ut sic, nec finita est, nec infinita, sed ab utroque præcindit. 411.

Innitas, & finitas determinant ens ad Deum, & creaturas. *ibid.*

Ens participatum, quod est in creatura, non est ens ut sic, sed particulare ens, & determinatum. *ibid.*

Probabile est ens determinati ad Deum, & creaturas, ad substantiam, & accedens per differentias; & respectu ipsarum esse genus transcendente. 413.

Quomodo Doctor contendat ens non esse genus ad Deum, & creaturas. 414.

Ens quod abstrahit à Deo, & creaturis non est finitum, nec infinitum. *ibid.*

Duplex est entis perfectibilitas, & duplex illius perfectio. 415.

Differentia entis distinguitur formaliter ab ente. *ibid.*

Discrimen inter ens, & entale. 416.

Ens non habet principia rei. 418.

Ens habet principia cognitionis tam complexa, quam incomplexa, tum per ostensionem, tum per impossibile. 419.

Statuitur ordo inter proprietates entis. 426.

Triplex proprietas enti convenit. *ibid.*

Quid significet indivisio entis in se, & ejusdem divisio à quolibet alio. 427. & seq.

Omne ens vel est idem, vel diversum. 445.

Quomodo non ens distinguitur ab ente. 446.

Non possunt esse duo entia simpliciter necessaria. 457.

Necessitas & contingentia non sunt proprietates entis ut sic, sed inferiorum eius. 458.

Esse aliquod ens necessarium, aut contingens probari nequit à priori. 459.

Idem dici potest ens contingens, & necessarium. *ibid.*

Nullum ens potest existere existentia alterius. 457.

Aliquid mediat inter ens completum, & non ens completum. 11. 34.

Entia per respectum ad tempus sunt in triplici differentia. 250.

Enuntiatio.

Exponuntur varia enuntiationis nomina. I. 317.

Tria ad enuntiationem requiruntur. 318.

Expenduntur varæ enuntiationis definitiones, & vera statuitur. *ibid.*

Enuntiatio in genere est affirmativa, aut negativa, potestate, non verò actu. 319.

Enuntiatio consistit in iudicio, quod dicitur compositio, & divisio, non quidem conceptuum, sed rerum. *ibid.*

Est una simplex qualitas, & unicus actus intellectus. *ibid.*

Varè dividitur. 320.

Ejus proprietates. 321.

Quadruplex modus enuntiationis per se. 367.

Triplex modus enuntiationis per accedens. *ibid.*

Epicurus.

Quæ vera fuerit Epicuri de felicitate sententia. IV. 41.

In quibus Epicorei cū Stoicis consentiant. 43.

Esse.

Triplex est esse rerum. I. 460.

Quid sit esse diminutum. 464.

Quid sit primum esse, & non esse rerum; & idem ultimum esse, & non esse earum. 11. 226.

Essentia.

Conceptus communis essentiae est invariabilis. I. 7.

Essentia quælibet pendet à tribus principiis. 183.

Essentiae rerum notiores sunt suis proprietatibus respectu sui, non verò respectu nostri. 347.

Essentiae rerum sunt necessariae secundum quid. 458.

Quomodo essentiae rerum dicantur æternæ. 463.

Quid sit essentia. 464.

Eutrapelia.

Quid sit Eutrapelia. IV. 192.

Existentia.

Existentiæ generalis, & specialis distinctio. I. 464. & seq.

Existentia non distinguitur realiter ab essentia. 465.

Exi-

INDEX RERUM,

Existencia & essentia non distinguuntur formaliter à parte rei, sed solum secundum nostrum modum concipiendi. 467.
Existencia convenit omni enti, eo modo quod ens est. 468.

Experientia.

Quid sit experientia, quæque ad ipsam desideretur. 1. 13.
Experientia maximopere juvat ad comparandam scientiam. 19.

F

Facultas.

Quid imaginativa, æstimativa, & cogitativa. III. 229.
Facultas motrix triplex est. 232.
Quælibet appetitiva facultas habet sibi adjunctam cognoscitivam. IV. 98.

Falsitas.

Discrimen inter falsitatem, & ignorantiam. I. 323.
Quomodo falsitas possit esse in prima mentis operatione, & apprehensione objecti complexi; non autem in simplici apprehensione objecti incomplexi. *ibid.*
Quomodo in apprehensione deceptoriam non sit falsitas. 329.
Ex falso non potest inferri verum vi consequentis, licet possit inferri vi consequentis. 369.
Nulla propriè in rebus est falsitas, licet plures in eis sint occasiones falsitatis. 440.

Fames.

Quid sit fames, quomodo fiat, & quomodo à siti discrepet. III. 190.

Fatum.

Quid sit fatum secundum veterum errorem, & secundum mentem, & veritatem Christianorum. II. 199.

Ferrium.

In ferro ignito, nedom est forma ignis, sed etiam tota ignis substantia. II. 67.

Fides.

Quid, & quomplex sit fides. I. 384.
Discrimen inter fidem, scientiam, & opinionem. *ibid.*
Apostoli non habuerunt fidem actualem, sed habituales de omnibus, & singulis articulis. 386.

Fiducia.

Fiducia quid, ejusque motivum. IV. 184.

Figura.

Figura est nomen æquivocum varia significans. I. 203.

Finis.

Finis habet duo munia respectu agentis. II. 161.
Est vera causa ut movet metaphoricè, non physice. *ibid.*
Est causa per se. 162.
Quare dicatur causa physica, & quomodo in fiat in effectum. 163.
Quare dicatur prima causarum. 164.
Quare causalitas finis non consistit in influxu reali. *ibid.*
Finis movet per suam bonitatem, non per suum esse intentionale objectivum. *ibid.*
Actio voluntatis in fieri dici potest causalitas efficientis & finis, sed in facto esse est illius effectus. *ibid.*
Quinam sint effectus finis. 166.
Explicatur ordo, & modus, quem servant agentia agendo propter finem. *ibid.*
Amor finis dicitur ex amore innato, non ex elicitio. 167.
Finis moralis, alius medius, alius ultimus. IV. 29.
Ultimus quomodo subdividatur. *ibid.*
Duo fines partiales possunt simul intendi, scilicet & duo totales successivè. *ibid.*
Admittendus est finis simpliciter ultimus. *ibid.*
Verus finis simpliciter ultimus est solus Deus, ad quem omnes actiones nature debent ordinari, etiam peccaminosæ, saltem indirectè. 20.
Finis ultimus objectivus est quid increatum, formalis verò quid creatum. *ibid.*
Plures possunt esse fines apparentes ultimi. *ibid.*
Non potest quis plures fines totales simul intendere. *ibid.*
Quomodo, & sub qua ratione ultimus finis sit objectum fruitionis. 123.
Triplex est modus, quo aliquid ordinari potest in finem. 220.

Fons.

Dantur fontes vinosi. III. 116.
Mirandi fontium effectus. *ibid.*
Origo fontium, & fluminum à mari, & quare eorum aqua non sit salia. 123.
Quomodo fiant fontes, & lacus super montes. *ibid.*
Vnde in altis montibus fontes, & lacus. *ibid.*

Fer.

ET SENTENTIARUM.

Forma.

Formæ essentialis sunt perfectiores subiectis, non verò accidentales. I. 165.
Formæ substantiales sunt in materia prima tanquam in subiecto informationis, non informationis. 209.
Discrimen inter formas accidentales, & substantiales. 210.
Sicut duplex est forma, ita duplici modo dat esse rei. II. 32.
Formæ accidentales destrui possunt absque introductione alterius, non verò substantiales. 36.
Varii formæ substantialis tituli, & divisio. 50.
Variæ de formæ definitione, & essentia sententiae. *ibid.*
Probatur formæ substantialis existentia. 51.
Quare forma dicitur substantialis. 55.
Traditur, & expenditur formæ substantialis definitio. 56.
Forma substantialis suam habet entitatem independentem à materia, & qualiter ab hac dependet in fieri, & conservari. 57.
Forma educenda est in potentia agentis, & materię. 58.
Omnis forma corporum sublunarium educitur de potentia materię. *ibid.*
Materia necessariò requiritur ad productionem, & conservationem formæ, non tantùm ut conditio sine qua non, sed ut causa verè in formam influens. *ibid.*
Formæ de materia separatæ pereunt, nisi divinitus conserventur. 59.
Etiã formæ coelestes educuntur de sinu materię, nec tamen rectè dici possunt cœli geniti. 60. & seq.
Formæ, quæ educuntur, fuerunt in materia tantùm virtualiter. 62.
Formæ non educuntur ex materia tanquam ex loco, sed tanquam ex causa. *ibid.*
Formæ sunt ex nihilo sui, non verò ex nihilo subiecti. *ibid.*
Forma divinitus conservari potest sine materia, non eodem, sed uberiori concursu Dei. 64.
Quid sit ille uberior Dei concursus. 65.
Omnēs formæ accidentales, & artificiales educuntur de potentia subiecti. 63.
Formæ substantiales aliæ sunt subordinatæ, aliæ non. 66.
Dux formæ substantiales non possunt naturaliter eandem materiam informare, bene verò divinitus. 66. & seq.
Quare dux formæ accidentales possint eidem inesse subiecto, non verò dux formæ substantiales eidem materię. 67.
Vna forma potest divinitus plures materias informare. 70.

Tam formæ accidentales, quam substantiales possunt esse in pluribus subiectis, neque in hoc refragatur Doctor Subtilis. 71.
Vna forma inanimata duas materias informans unicum efficeret compositum. 72.
Vnica forma rationalis duo corpora informans efficeret unum compositum, & duplex. *ibid.*
Triplex est forma ex qua, a qua, & ad quam. 129.
Causalitas formæ considerari potest, vel per respectum ad materiam, vel ad compositum. 170.
Forma est causa physica tantùm respectu compositi. *ibid.*
Forma expellens est negativè cum forma expellenda in eodem subiecto. 217.
Quid sit esse præsens negativè. *ibid.*
Expulsio formæ contrariæ est tantùm effectus secundarius. 291.
Quomodo forma substantialis corporea est materialis. 54.

Fortitudo.

Triplex fortitudinis acceptio, ejus definitio, & objectum. IV. 182. & seq.
Duplex fortitudo vera & apparens. 184.
Fortitudo apparens quintuplex. *ibid.*
Duo præcipui fortitudinis actus. *ibid.*
An sit actus fortitudinis se ipsum directè occidere ad vitandam aliquam miseriam. 187. & seq.

Fortuna.

Quid sit fortuna, & in quo discriminetur à casu. II. 196.
Paganorum errores de fortuna. 197.
Quid sit fortuna prospera, & adversa; ubi de variis fortunæ titulis, statu, & figura. 198.

Frigus.

Quid sit frigus. III. 99.

Fruitio.

Quid sit fruitio. IV. 222.
Tria in fruitione distinguenda. *ibid.*
Præcisè consistit in amore. *ibid.*
Objectum fruitionis quodnam sit. 223.
Quatuor gradus fruitionis. 224.

Fuga.

Quid, & quomodo fuga sit moderanda. IV. 213.

Fulgur.

Fulgur quid. III. 136.

Fulmen.

Quid sit fulmen, quomodo erumpit, & quinam ejus effectus. III. 136. & seq.
Gaf.

INDEX RERUM,

G

Gassendus.

- Q**uid sentiat Gassendus de rerum principiis. 11. 19.
Rejicitur sententia Gassendi de motu gravium, & levium. 233.
Rejicitur opinio Gassendi de motu elastico. 244.
Gassendus agnoscit in rerum natura aliquod vacuum disseminatum. 328.
Excutitur opinio Gassendi de luce. III. 73. & seq.

Gaudium.

- Quid sit gaudium, & quomodo temperandum. IV. 213.

Gemma.

- Quid sit Gemma. III. 148.

Generatio.

- Generatio sumitur trifariam. II. 8.
Creatio & productio divina, necnon & productio formæ cum materia non habent rationem generationis. 11.
Generatio consideratur, vel quatenus per eam forma educitur, vel quatenus educita forma fit compositum. 13.
Tria sunt instantia in generatione distinguenda. 49.
Quis ordo servetur in generatione. 191.
Generatio sumitur vel pro introductione formæ, vel pro dispositione prævia. 205.
Generatio sumitur bifariam. 250.
Generatio est motus, non successivus, sed instantaneus. 252.
In generatione viventium triplex distinguitur successio. *ibid.*
Expenditur generationis definitio Aristotelica quæ non convenit primæ rerum productioni. 252.
Quomodo generatio conveniat cum conversione, & quomodo differat. 253.
Varia divisio generationis. *ibid.*
Generatio viventium triplex statuitur. 254.
Explicatur generationis strictior definitio. *ibid.*
Ad hanc duplex conditio requiritur. *ibid.*
Adami & Evæ productio non fuit vera generatio. *ibid.*
Nec Dæmonum succuborum aut incuborum factus verè sunt ab eis geniti. *ibid.*
Generationis viventium strictissima definitio traditur. 255.
Quid sit terminus à quo generationis, & quid terminus qui. *ibid.*
Quomodo generatio substantialis sit successiva

- & instantanea. 261.
Quadruplex discrimin inter generationem viventium, & vitæ expertium. III. 183.

Genus.

- Triplex est genus. I. 134.
Genus potest esse species subijcibilis, non verò prædicabilis. *ibid.*
Genus est formaliter universale per ordinem ad inferiora, & denominativè solum per ordinem ad superiora. *ibid.*
Genus materiale non potest contineri sub una è suis speciebus, genus verò denominativum potest. 135.
Non potest assignari genus materiale supra ens, sed tantum formale & denominativum. *ibid.*
Ens in communi est genus denominativum, non essentialiter. *ibid.*
Generis definitio. 142.
Quomodo genus prædicatur de genere & individuo. *ibid.*
Genus potest considerari, ut totum actuale, ut pars actualis, & ut totum potentiale. *ibid.*
Genus potest esse species subijcibilis. 142.
Generis descriptio est quidditativa, sed per additamentum. 143.
Quomodo differentia discrepet à genere in modo prædicandi. *ibid.*
Genus aliud superiorem, aliud medium, & aliud inferum. 144.
Prædicta divisio generis non est essentialis, sed solum accidentalis. *ibid.*
Genus & species materialiter, vel formaliter sumi possunt. 146.
Genus non continetur in suis speciebus, nec eas continet actu, sed potentia. 147.
Genus metaphysicum est de essentia inferiorum, non verò logicum. *ibid.*
Quomodo genus sit perfectius, & imperfectius suis differentiis. *ibid.*
Genus requirit plures species. *ibid.*
Quomodo species pertineat ad genus. 148.
Genus metaphysicum conservari potest in una specie, non verò logicum. *ibid.*
Si tantum esset unus homo, gradus viventis foret proximum genus illius, & sensitivum, illius differentia essentialis; rationale autem foret solum illius condifferentia, & animal esset species indistinctè & confusè. *ibid.*
Genus non requirit, ut omnes species sint actuales; sed sufficit ut aliquæ sint possibiles, nihilominus esset genus actuale. 149.
Genus unica relatione refertur ad species, & ad individuum. 150.
Quomodo species mediet inter genus & individuum. *ibid.*
Unde desumatur ratio generis & differentiarum. 151.

Qua-

ET SENTENTIARUM.

Quare genus dicitur desumi à materia. *ibid.*
 Analogia generis cum materia. 152.
 Suprema genera seipfis non differunt. 169.
 Sunt genera, quæ plures habent immediatas divisiones, & alia quæ unicam patiuntur. 174.
 Genera dici possunt diversa tribus modis. 197.
 Genera subalternatione posita sunt in duplici differentia. *ibid.*
 Genus aliud subiectivum, & limitatum, aliud objectivum, & illimitatum. 413.

Glacies.

Glacies quid. 111. 142.

Gladius.

Quando gladius propius sit reddendus furioso. IV. 6.

Globus.

Terra & aqua unicum efficiunt globum. III. 110.

Gratus.

Diversi gradus metaphysici essentiales efficiunt diversitatem essentiarum, non verò diversi gradus individuales. I. 165.
 Non omnes gradus metaphysici sunt principia alicujus operationis. *ibid.*
 Gradus metaphysici inadæquatè tantum distinguuntur. 405.
 Quadruplex est gradus univocationis. 407.

Grando.

Quid grando, & quomodo formetur. III. 139. & seq.

Gravia, & Gravititas.

Gravia se ipsis deorsum tendunt. II. 212.
 Gravititas potest esse sine motu, & in hoc differt ab impetu. 239.
 Gravititas & levitas distinguuntur realiter à suo subiecto. *ibid.*
 Gravititas & levitas reducuntur ad secundas qualitates elementorum. 240.

Græci.

A Græcis duæ scæz distinguebantur, barbarica, & civilis, quæ in Jonicam, & Italicam divisa est. I. 22.

H

Habitus.

Necessitas admittendi habitus provenit ex triplici capite. I. 50.
 Quare ad peritiam & usum artium duo requirantur habitus, non verò ad peritiam, & *Philos. Tom. IV.*

usum scientiarum. *ibid.*
 Quando diversi specie actus diversos habitus procreare possunt. 51.
 Quare non augeatur habitus Logicæ docentis per actus utentis. 52.
 Habitus intellectualis duplex, supernaturalis & naturalis. 61.
 Naturalis triplex. *ibid.*
 Triplex habitus; scilicet speculativus, practicus & factivus. 66.
 Habitus tribus modis usurpatur. 294.
 Quatuor requiruntur, ut aliquid dicitur habere rationem habitus. 296.
 Divisio categoriarum habitus. *ibid.*
 Habitus est respectus extrinsecus adveniens vel veltitæ ad vellem, & vellis ad rem veltitam. *ibid.*
 Per diversos actus scientificos diversi producuntur habitus, non autem solum prior augeatur. 385.
 Quare unicus fidei habitus sufficiat ad omnia credenda, non autem unicus scientiæ habitus ad omnia scienda. 382.
 Quare potentia vitiosa sese extendat ad varia objecta, non verò idem habitus scientificus. *ibid.*
 Quare una virtus moralis elicere possit varios specie actus, non verò unus habitus scientificus varias conclusiones eruere. 387.
 Habitus scientiæ, fidei & opinionis possunt esse in eodem intellectu de eodem objecto per diversa media. 384.
 Quomodo habitus scientiæ, fidei & opinionis sint contrarii. *ibid.*
 Habitus sumitur tribus modis. IV. 144.
 Ut facultas sit capax alicujus habitus tria requiruntur. *ibid.*
 Necessarii sunt in nobis habitus. 145.
 Quid sint habitus. 146.
 Non sunt habitus in inanimatis, nec in sensibus externis. 147.
 Habitus admitti possunt in potentia motrice, & in appetitu sensitivo. 149.
 Intellectui & voluntati hominis insunt habitus. 149.
 Habitus producuntur per actus internos & immanentes, non per externos, nisi per accidens. 151.
 Habitus per unicum actum produci potest quoad substantiam, non quoad modum. *ibid.*
 Habitus potest augeri per quolibet actus etiam remissos. 152.
 Habitus efficeretur corrumpitur per actus contrarios, formaliter verò per habitum contrarium. 153.
 Perire potest habitus per solam desitionem. *ibid.*
 Divisio habitus in virtutum & vitium est generis in species. 159.

K k

Heb-

INDEX RERUM.

Hebdomada.

Hebdomada ab ipso Deo designata. II. 365.
Triplex est. 363.

Hebrai.

Ab Hebræis profecta est omnis sapientia Chal-
deorum, Ægyptiorum, Græcorum, aliarum-
que gentium, & Principum Sectarum Philo-
sophicarum. I. 20. & seq.
Ipsa etiam Poetarum commenta. 22.

Homo.

Homo considerari potest in triplici statu. I. 47.
Possunt dari homines à nobis specie diversi.
157.
Homo differt ab equo per animam rationalem
physicè, non metaphysicè. 169.
Etià aliqui homines nusquam tulerint, non uni-
versè fuerunt risibiles. 179.
Quatuor notanda quoad hominis libertatem.
173.
Homines agunt formaliter propter finem. II.
169.
Homo est quid præter animam, & corpus. 185.
Si homines essent ab æterno, non propterea
modò essent infinitæ animæ. III. 23.
Dantur homines subterranei. 112.
Quomodo fuerint ibi primò traducti. *ibid.*
Homo medius inter Angelos, & bruta. IV. 58.
Duplex in eo appetitus. *ibid.*
Homo tristitiam spectari potest. 63.
Distinguenda sunt in homine tria motuum ge-
nera. 64.
Status primi hominis innocentis. 163.
Status hominis lapsi. *ibid.*
Homo secundum se magis ad virtutem, quàm
ad vitia propendet. *ibid.*

Hora.

Hora est duratio temporis constans 60. mo-
mentis. II. 157.
Horæ Romanis diu ignoratæ, notæ tamen Var-
ronis tempore. *ibid.*
Quis horarum inventor extitit. 358.
Horæ diviso. 359.

Humidum, & Humiditas.

Quid sit humiditas. III. 99.
Quid sit humidum radicale, & quodplex. 127.
Definitio, & causa humidi radicalis. 123.

Humilitas.

Humilitas est triplex. IV. 191.

Hyacinthus.

Hyacinthus quid. III. 148.

I

Iaspis.

III. 148.

Jaspis quid.

Idea.

Quid sit idea. I. 107.
Idea duplex, interna & externa. *ibid.*
Sola agentia intellectu prædita utuntur ideis.
ibid.
Plato admittit tantùm ideas internas. 109.
Tria ad ideam desiderantur. 110.
Idea divina explicatur. 111.
Ideas multis de causis admittit Plato. 112.
Idea externa est inutilis ad motum, ad scien-
tiam, ad exemplar & ad substantiam. *ibid.*
Usus ideæ æternæ summam denotat imperfe-
ctionem in artifice. 113.
Neutra idea potest constituere universale. *ibid.*
Idea non est ars, nec species intelligibilis. II.
128.
Probatur admittendam esse ideam seu causam
exemplarem. *ibid.*
Definitio ideæ seu causæ exemplaris. 129.
Alia definitio ideæ. *ibid.*
Idea seu causa exemplaris non consistit in con-
ceptu formali, sed in objectivo. 130.
Conceptus obiectivus in quo consistit idea, non
elicitur ab anima, sed in ea representatur.
ibid.
Causalitas ideæ seu causæ exemplaris consistit
in directione; non in imitabilitate, nec in
actione reali. *ibid.*
Reducitur ad causam efficientem. 131.

Identitas.

Triplex est identitas, ejusque discrimen ab uni-
tate. I. 445.
Expenditur identitatis definitio. 446.
Identitas alia verbalis, alia formalis. 456.

Ignis.

Ignis pluribus modis excitari potest. II. 182.
Est absolutè levis. 241.
Ignis in ligno penetrativè positus posset illud
absumere. 320.
Ignis est calidus, & siccus. III. 101.
Ignis est summè calidus, & siccus remissè. 103.
Flamma ignis in aerem non solvitur. 107.
Non est ignis sphaera sub concavo lunæ. 124.
Ignis subterranei existentia. 125.
Illius causa. *ibid.*
Ubique terrarum spirat. *ibid.*
Horrendi ejus effectus. *ibid.*
Quare interdum extinguì videatur in monti-
bus flammivornis. 126.
Problemata ignis. *ibid.*
Ignois

ET SENTENTIARUM.

Ignis ferveus quid. 141.
Ignis lambens quid. *ibid.*

Ignorantia.

Ignorantia triplex I. 123.
Ignorantia considerari potest multipliciter. IV. 110.
Alia est facti, & alia juris: alia antecedens, alia concomitans. *ibid.*
Alia est invincibilis, alia crassa, alia affectata. 111.
Aliud est agere ex Ignorantia, aliud agere cum ignorantia. *ibid.*
Ignorantia antecedens facit involuntarium, & excusat à peccato. *ibid.*
Quæ sunt ex ignorantia concomitante, nec sunt voluntaria positivè aut involuntaria, sed non voluntaria. 114.
Quæ sunt cum ignorantia consequente sunt simpliciter voluntaria, & involuntaria tantum secundum quid. 115.

Imperium.

Quid sit imperium despoticum, & politicum. IV. 63.
Quid sit imperium, & an propriè sit in brutis. 121.

Inæqualitas.

Quid sit proportio majoris inæqualitatis, & unde repetenda. II. 147.

Incorruptibilitas.

Incorruptibilitas non dicit formaliter perfectionem majorem. II. 45.

Indifferentia.

Indifferentia triplex. II. 104.
Quod est indifferens passivè ab alio debet determinari, non verò quod est activè indifferens. 113.
Indifferentia duplex. IV. 74.
Quomodo indifferentia possit dici aliquid negativum, & positivum. 77.
Quomodo homo habeat indifferentiam circa beatitudinem. 78.

Individuum.

Quare differentia individualis non censetur essentialis individuo. I. 132.
Quotuplex individui acceptio. 160.
Individui physici descriptio. *ibid.*
Qualiter proprietates individui sunt accipienda. *ibid.*
Individui logici & metaphysici descriptio. *ibid.*
Quomodo individuum definatur & prædicetur. *ibid.*
Nihil est commune individuis sub ratione in-

dividui. 161.
Nihil datur positivum intrinsecum commune individuis, etiam confusè, & indistinctè conceptis. 162.
Doctus subtilis concedit aliquid commune negativum omnibus individuis, non verò aliquid positivum. *ibid.*
Peirus, ut individuum, non magis convenit cum Paulo, quàm cum equo. 163.
Quomodo differentia individuales Petri & Pauli conveniant. *ibid.*
Quomodo species involvat totam essentiam, non verò totam entitatem individui. 163.
Quare differentia individualis non sit essentialis. 163.
Individuum totuplex est, quot sunt entia existentia. 164.
Differentia individualis est aliquid positivum. *ibid.*
Quod speciem dividit, sicut differentia specifica dividit genus, individua constituit & distinguit. *ibid.*
Differentia individualis se habet ad modum formæ metaphysicæ. *ibid.*
Quid significant hæc vocabula, individuum, substantia prima, suppositum, & persona. 430.
Quare individuum dicat aliquid positivum, non autem personæ. 434.

Indivisibile.

Indivisibile est multiplex. II. 300. & seq.
Indivisibilia quantitatis continua, quædam sunt copulanda, alia verò terminanda. 307.

Inesse.

Inesse alicui sumitur tribus modis. I. 183.

Infinium.

Quid sit infinitum, & quotuplex. II. 309.
Quid sit infinitum extra genus & in genere. *ibid.*
Infinitum in genere est vel categorematicum, vel syncategorematicum. *ibid.*
Infinitum syncategorematicum fieri potest tripliciter. *ibid.*
Nullum dari potest infinitum categorematicum actuale, nec in essentia, nec in quantitate continua, nec in multitudine. 310. & seq.

Infusio.

Quid sit infusio. I. 14.

Instant.

Tria instantia naturæ distinguenda in generatione. I. 271.
Quomodo in instanti detur prius, & posterius. II. 220.

INDEX RERUM,

Unum & idem instans reale variè considerata, & diversas habet appellationes. 349. & seq.

Instrumentum.

Variis modis sumitur instrumentum. II. 126.
Quid sit. 127.
Non est propriè activum. *ibid.*
Causa instrumentalis revocatur ad efficientem. 128.

Intellectus, & Intellectio.

Quando iudicium intellectus sit certum. I. 6.
Cur intellectus indiget habitu, ut reguletur, non verò oculus. 48.
Discrimen inter actiones intellectus & voluntatis. 57.
Actus intellectus non possunt fieri boni aut mali, nisi quatenus à voluntate imperantur. 70.
Actus intellectus etiam imperati non sunt praxes. *ibid.*
Quare actus aliarum facultatum, ut imperati sunt praxes, non verò actus intellectus. *ibid.*
Dupliciter aliquid habet esse in intellectu. 92.
Tres sunt intellectus operationes & actus. 98.
Intellectus eodem tempore assentitur conclusioni & præmissis. 372.
Intellectus non potest dissentiri conclusioni præmissis evidenter cognitis, nec etiam suspendere, aut negare consensum. 374.
Triplex est intellectus. II. 196.
Quomodo fiat intellectio. III. 257.
Aliquid est in intellectu sex modis dependenter à sensibus. *ibid.*
Intellectio non consistit in receptione speciei intelligibilis. 258.
Intellectio consistit in receptione verbi mentis. *ibid.*
Duplex est objectum intellectus. 259.
Objectum intellectus motivum est omne ens sensibile. *ibid.*
Objectum terminativum est omne ens intelligibile. *ibid.*
Intellectus judicare potest speculative malum esse amabile, non verò practice. IV. 26.
Intellectus omnium moralium principiorum primas habet. 53.
Duplex est intellectus iudicium, speculative & practicum. 54.
Intellectus movet voluntatem ad agendum. 55.
Quomodo intellectus & voluntas sese moveant ad operandum. *ibid.*
Intellectus notitia multiplex. 65.
Quomodo intellectus voluntati obediatur. *ibid.*
Aliquandò rebus assensum præbet ex solo voluntatis imperio. 66.

Quandonom objecto non possit dissentire, etiam si dissenfum voluntas imperet. *ibid.*

Intentio.

Intentio alia objectiva, alia formalis: & utraque dividitur in primam, & secundam. I. 103.
Sola secunda intentio objectiva est ens rationis. 105.
Intentio est actus voluntatis. IV. 116. & seq.

Involuntarium.

Quid sit involuntarium, & quotuplex. IV. 99.

Iris.

Quid sit iris, & qualis. III. 140.

Judex.

Utrum Judex contra propriam scientiam, & conscientiam judicare debeat secundum allegata, & probata. IV. 180. & seq.

Judicium.

Judicium est actus componens, sed non compositum. I. 320.
Judicium humanum est simplex formaliter, sed præsuppositivè multiplex. *ibid.*
Judicium practicum est vel universale, vel particulare; & hoc vel absolutum, vel conditionatum. IV. 540.

Justitia.

Justitiæ nomen quatuor modis usurpatur. IV. 176.
Ejus duplex definitio. *ibid.*
Vera & exacta justitiæ definitio. *ibid.*
Objectum justitiæ est triplex. *ibid.*
Justitia duplex, alia generalis, alia privata. 178.
Alia est commutativa, alia distributiva. *ibid.*
Justitia distributiva legalis, seu generalis quid. *ibid.*
Particularis, quid & quotuplex. *ibid.*
Quid Deo, quid proximo, quid nobis ex justitia debemus. 179.

Jus.

Quid sit jus, & quomodo sumetur. IV. 177.
Ejus divisio. *ibid.*

Juventus.

Quid sit juvenus. III. 295.

L

Lapis.

Quid, & quotuplex sit lapis. III. 248.
Quæ sint lapidum causæ. 251.

ET SENTENTIARUM.

Lebes.

Quare fundus leberis frigidus remaneat, dum in eo aqua calefcit. 11. 139.

Lex.

Legis etymon. IV. 136.
Ejus definitio expenditur. *ibid.*
Lex, alia divina, alia humana. 137.
Divina est æterna, vel temporalis. *ibid.*
Temporalis est vel naturalis, vel positiva. *ibid.*
Lex naturalis est vel sacra, vel moralis, vel politica. *ibid. & seq.*
Quid sit lex positiva. 138.
Lex humana est vel naturalis, vel politica. *ibid.*
Politica est vel ecclesiastica, vel secularis, seu laica. *ibid.*
Alique sunt leges mixtæ. 139.
Lex aliqua duobus modis mutari potest, per abolitionem, & per detractionem. *ibid.*
Abolitio legis fit, vel per irrotationem, vel per abrogationem. *ibid.*
Detractio legis fit, vel per dispensationem, vel cessationem. *ibid.*
Lex naturalis non potest mutari. *ibid.*
Quomodo lege naturali omnia sint communia. 140.

Deus propriè non dispensavit in lege naturali: 141.

Omnis lex humana mutari potest. 142.
Lex divina positiva quinque modis mutari potest. *ibid.*
Quid requiritur, ut lex obliget. 143.
Qualiter promulgatio legis fieri debeat. *ibid.*
Quomodo Legislatores teneantur obedire suis legibus. *ibid.*

Libertas.

Non sufficit ad libertatem potentia faciendi contrarium in sensu diviso. II. 107.
Libertatis nomen variè usurpatur. IV. 66.
Totuplex distinguenda est libertas, quotuplex necessitas in operatione distinguitur. 68.
Libertas non est actus, nec aliquis habitus, sed est realiter eadem facultas cum voluntate, à qua tamen formaliter distinguitur. *ibid.*
Definitio libertatis. 69.
Admittenda est in homine libertas. *ibid.*
Verum, & quomodo libertas consistat in indifferentia arbitrii. 74.
Quinam fuerint libertatis impugnatores. 75. & seq.
Essentia liberi arbitrii consistit in indifferentia activa, & excludit, non solum coactionem, sed etiam necessitatem simplicem. 76.
Admittenda est libertas indifferentiæ, etiam in statu naturæ lapsæ, non solum in ordine ad actiones civiles & morales, sed etiam quoad

actiones supernaturales & meritorias. 86.
Libertas non inest plantis, nec brutis. 92.
Ad libertatem perfectam & completam necessaria est prævia intellectus operatio. 92.
Libertas propriè & formaliter non residet in intellectu. 93.
Immediatè, & formaliter in voluntate residet. 97.

Lingua.

Quid, & qualis sit lingua. III. 226.

Locus.

Locus bifariam consideratur. I. 324.
Variè de loco Auctorum sententiæ. II. 312.
Locus non est spatium imaginarium, nec reale, nec est simplex capacitas. *ibid. & seq.*
Expenditur loci definitio. 315.
Quare locus dicitur superficies corporis ambientis aliud. *ibid.*
Quare locus dicitur superficies immobilis. 316.
Vnde repetenda sit loci immobilitas. 317.
Variè loci divisiones proferuntur. *ibid.*
Quid sit locus materialis & formalis. 343.

Logica.

Logica cæteris Philosophiæ partibus conditionis ordine præponenda. I. 46.
Logica duplex, naturalis & artificialis. 47.
Artificialis est docens vel utens. *ibid.*
Logica docens & utens iterum duplex, habitualis & actualis. 48.
An sit admittenda Logica artificialis. *ibid.*
Logica realis per ordinem ad principes partes ex quibus coalescit, rectè distribuitur in definitivam, divisionem & argumentativam. 49.
Logica docens & utens est unus & idem realiter habitus, solo munere distinctus. 50.
Omnes Logicæ partes sunt habitus, sed non virtutes intellectus. 63.
Vnde oriatur tyronum difficultas in applicatione Logicæ præceptis. 50.
Duplex Logica artificialis, vetus & recens. 55.
Logica habitualis est modus sciendi directivus, non objectivus. 58.
Logica agit de definitione, non de definito. 60.
Logica docens est propriè scientia. 63.
Logica docens habet objectum determinatum, non verò utens. 65.
Logica utens, quatenus utens præcisè, non est scientia. *ibid.*
Logica utens versatur circa singularia. *ibid.*
Pertinet ad prædicamentum actionis. *ibid.*
Logica ordinatur ad solum intellectum regendum. 68.
Est purè speculativa, nec potest esse partim speculativa, & partim practica. *ibid.*
Logicæ opus non est propriè praxis. 69.

Lo-

INDEX RERUM,

Logica est simpliciter necessaria ad scientias in statu perfecto acquirendas . 72.

Tota Logica non est necessaria ad totam Logicam comparandam, sed una illius pars inservit ad alteram . 74.

Vna pars Logicæ perficit alteram . *ibid.*

Cæteræ scientiæ subministrant materiam, Logica verò formam . *ibid.*

Cæteræ scientiæ habent objecta proportionata quoad cognoscibilitatem, non verò quoad modum cognitionis . 75.

Logica potest dici perfectior & imperfectior aliis scientiis . 77.

Concursus directivè, non verò elicitivè ad actus aliarum scientiarum . *ibid.*

Non est necessaria ad eandem comparandam, sed utilis ad eam emendam . *ibid. & seq.*

Sancti Patres damnant abusum, non verò usum Logicæ . 78.

Logica est necessaria ad Theologiam scholasticam . 79.

Inservit etiam ad positivam comparandam . 80.

In quo conveniant, & in quo discrepent Logica & Metaphysica . 103.

Explentur varia nomina, quibus tertiu Logicæ pars illustratur . 345.

LUCERNA .

Dux lucernæ in eodem cubiculo non augent invicem lumen suum intensivè, sed solum extensivè; neque duæ manns æqualiter calidæ suum calorem . II 147.

An & quomodo fieri possit lucerna perpetuò ardens . 150.

Ludere .

In ludis quomodo vicius, & vitium reperiuntur . IV. 193.

Licet interdum ludere . *ibid.*

Lumen .

Lumen non est effusivum corpusculorum igneorum jugiter de corpore lucido manantium . III. 75.

Propagatur sententia Peripateticorum de lumine . 76.

Definitio luminis expenditur & probatur illud esse speciem visibilem lucis . 80.

Quid luminis reflexio, & à quo fiat. 82. & seq.

Lustrum .

Quid sit lustrum . II. 390.

Lux .

Lux fieri nequit per compressionem materiæ sub lis à corpore lucido ad oculum directæ . III. 73.

Definitio lucis . 80.

Lux ad patibilem qualitatem reducitur . 79.

Quare lux Solis per totum aerem diffusa non & non appareat . 83.

Diferentia inter lucem, lumen, radium, splendorem & claritatem . *ibid.*

M

Macula .

Maculæ nativæ in lotu unde . III. 193.

Magnes .

Magnes quid . III. 150.

Magnificentia .

Quid sit magnificentia, & quæplex ejus motivum . IV. 185.

Malum .

Malum non appetitur, nisi ratione boni . IV. 21.

Qui desperatione affecti sibi mortem inferunt, non irruunt in malum, quatenus malum . 26.

Manna .

Manna quid . III. 143.

Manuetudo .

Quid sit manuetudo, & quomodo à clementis discrepet . IV. 193.

Mare .

Mare non est altius terra . III. 117.

Maris etymon & divisio . I. 8.

Quid sinus maris, fretum, abyssus, vortices . *ibid.*

Maris Bosphorus quid . 120.

Unde falsedo maris . *ibid.*

Varie de fluxu & refluxu maris sententiæ . *ibid.*

Probabilior fluxus & refluxus causa . 121.

Unde fluxus & refluxus maris inæqualitas . 122.

Cur mare Mediterraneum alieni vix sensibilter refluat . *ibid.*

Materia .

Quid intelligatur nomine materiæ primæ . II. 22.

Duplex est materia; alia dicitur prima, alia secunda . *ibid.*

Materia prima triplicem habet appellationem . *ibid.*

Varie materiæ primæ nomina . *ibid.*

Duplex de materiæ prima formati potest conceptus, negativus & affirmativus . *ibid.*

Tri-

ET SENTENTIARUM.

Triplex materia, ex qua, in qua, & circa quam. *ibid.*

Materia ex qua, alia est compositionis, alia alterationis. 23.

Probat materia primæ existentia. *ibid.*

Quomodo materia prima dicatur non ens. 24.

Materia prima non habet formam physicam, sed metaphysicam. *ibid.*

Quomodo materia prima sit cognoscibilis. *ibid.*

Materia prima est realiter distincta ab elementis. 25.

Expenditur primæ & secundæ definitio Aristotelica materię primæ. *ibid.*

Cartesii de materię & corporis idea & definitione sententia. 26.

Materia corporum coelestium & sublunarium non est specie distincta. 30.

Distinguitur tamen numero in singulis corporibus. *ibid.*

Si omnes formę definerent, materię primæ, quę numero distinguuntur, in unam confluere. 31.

Qualiter materia dependat à forma. *ibid.*

Materia prima non involvit in se ullam formam physicam sui constitutivam. *ibid.*

Materia prima habet suam essentiam independentem à forma. 32.

Qualiter materia dicatur ens physicum. 33.

Materia prima habet existentiam distinctam ab existentia formę. *ibid.*

Materia est pura potentia physica, non verò objectiva. 35.

Existentia materię est passiva & determinabilis per formę existentiam ad constituendum compositi existentiam. *ibid.*

Existentia materię non dat esse actuale composito, bene verò formę. *ibid.*

Materia potest virtute divina, non naturali, existere absque omni forma. 36. & seq.

Materia semper adjacet aliqua forma. *ibid.*

Materia non fuit creata sine ulla forma, nec sine ea potest naturaliter conservari. *ibid.*

Materia non dependet à forma, sed forma à materia. 37.

Materia est perfectior forma, quantum ad independentiam, non quantum ad activitatem. *ibid.*

Materia habet existentiam corpoream. *ibid.*

Quid sit potentia materię. 38.

Duplex est potentia materię, remota & proxima: remota duplex, formalis & radicalis. *ibid.*

Materia triplex inclinatione fertur in formas. *ibid.*

Potentia remota materię ad formas, non est essentialis, licet sine ea concipi nequeat conceptu adequato. 39.

Neque etiam illa potentia est accidentalis materię, sed proprietas intrinseca ab illius appetitu indistincta. 40.

Materia appetit omnes omnino formas; non tamen eas simul habere potest, sed tantum successive. 41.

Materia non est in statu violento sub ea forma quam habet, dum aliam appetit. 42.

Nec ita una satiatur, ut ad alias non possit tendere, etiam in eam quę corrupta est, quatenus ab agente supernaturali potest reproduci. *ibid.*

Materia magis appetit formas perfectiores, *ibid.*

Materia omnes formas appetit eodem appetitu secundum entitatem, sed diverso secundum tendentiam. 43.

Quomodo materia dicatur ingenerabilis & incorruptibilis. 44.

Generatio & corruptio formę denominant materiam mutatam, non verò genitam aut corruptam. *ibid.*

Qualiter materia dicenda sit principium generationis & corruptionis. *ibid.*

Quomodo, & in quibus materia & forma conveniant ac discrepent. 45.

Materia non præcedit formam educendam tempore. 46.

Quare materia sine forma conservari possit eodem concursu, non verò forma sine materia. 47.

Eadem materia potest simul esse de essentia plurium rerum, quę essent verè composita diversa. 48.

Quare materia possit habere plures formas, non verò plures subsistentias. 49.

Quid fieret, si infinitæ numero materię essent possibiles. 50.

Quatuor sunt in materia distinguenda. 51.

Materia est verè causa physica, tam respectu formę, quam compositi. *ibid.*

Materia & forma sunt veræ causę physice respectu compositi ad quod constituendum verè influunt; non per unionem, sed per influxum, ad quem necessaria est unio secundum tantum conditio; licet ea posita, talis influxus non possit impediri. 52. & seq.

Materia, & forma uniuntur nullo absoluto medio. 53.

Medium.

Medium est vel per participationem, vel per abnegationem, vel per similitudinem. IV. 54.

Medium aliud est rei, aliud rationis. *ibid.*

Mel.

Mel quid.

III. 143.
A2.

INDEX RERUM,

Memoria .

- Quid sit memoria . III. 229.
Nulla est necessitas admittendi memoriam sensitivam . 262.
Admittenda est memoria intellectiva . 263.

Mens .

- Quinque sunt virtutes mentis . I. 62.
Quid sit mentis operatio . 82.
Triplex est . *ibid.*
Prima mentis operationis descriptio , & proprietates . 82. & seq.
Impossibile non est in mente purum nihil . 95.
Tres tantum sunt operationes mentis , & quae sunt . 318.
Triplex mentis operatio expenditur . 346.
Quid sit verbum mentis , & in quibus differat ab habitu . III. 258. & seq.

Mensis .

- Etymologia nominis mensis . II. 363.
Ejus divisio . *ibid.* & seq.

Mensura .

- Quadruplex est genus mensuræ . II. 348.

Mercurius .

- Mercurius seu hydrargyrum , quid . III. 90.
Cur Mercurius potius auri , & argenti quam aliorum metallorum consortium ambiat . 91.

Metallum .

- Metalla sunt vel simplicia , vel composita . III. 151.
Eorum causæ . *ibid.*
Tria genera metallorum , quæ transmutari possunt per calorem ignis . II. 181.

Metaphysica .

- Quæ sit natura , dignitas , & objectum Metaphysicæ . I. 394.
Varia de objecto Metaphysicæ Auctorum sententia . *ibid.*
Metaphysica est scientia speculativa . 395.
Quare Metaphysica dicatur Theologia . *ibid.*
Metaphysica est verè & propriè dicta sapientia . 396.
Metaphysica habet conditiones sapientiae . *ibid.*
An Metaphysica debeat speculari omnium entium naturas . 400.
Quare Metaphysica aliquas entis species , non verò alias speculetur . 401.

Meteorum .

- Quid sit meteorum . III. 130.
Quæ sit causa materialis meteoris . 131.
Quæ causa formalis , quæ efficiens , & quæ

finalis .

131. & seq.
Quid via lactea . 132.
Meteora in prima regione contingentia , quæ . *ibid.*
Materia ignea secundæ regionis , quæ . 135.
Meteora aquæ secundæ regionis , quæ . 137.
Meteora infimæ regionis , quæ . 141.

Metempsychosis .

- Metempsychosis reprobatnr . III. 160.

Methodus .

- Methodus non est quarta mentis operatio . I. 82.

Metus .

- Quid & quomplex sit metus . IV. 106.
Quæ sint ex metu etiam gravi sunt voluntaria simpliciter , & involuntaria tantum secundum quid . 107.
Quare metus aminat voluntarium . 109.

Mixtum .

- Nulla mixta gravior fuerit terra . III. 98.

Mobile .

- Mobile non est in potentia ad motum , sed ad terminum . II. 104.

Modestia .

- Quid sit Modestia . IV. 192.

Modus .

- Modi prædicandi sunt diversi . I. 130.
Octo sunt modi habendi aliquid . 104.
Quinque sunt modi res ignotas notificandi . 308.
Quintuplex modi acceptio , & significatio . 412.
Duo sunt modi incipiendi , & desinendi . II. 216.

Monarchia .

- Monarchia quid . IV. 10.
Quis ordo inter Monarchiam , & Democratiam . *ibid.* & seq.
Monarchia dignitate cæteris regiminibus anteposenda , & quare . 11.

Monstrum .

- Quid sentiendum de variis monstris & portentis homines referentibus . I. 115.
Quid sit monstrum , varietate ejus species . II. 199. & seq.
Unde oriatur monstrorum diversitas . 200.

Moralis .

- Moralis varia nomina sortitur . IV. 3.
Moralis duplex , ingenita , & acquisita . *ibid.*
Pro-

ET SENTENTIARUM.

Probatur admittendam esse moralem. *ibid.*
 Moralis est verè scientia. 4. & seq.
 Quomodo dicenda sit cognitio certa. 5.
 Moralis est scientia practica. 6.
 Objectum moralis est modus bonè rectèque
 vivendi. 7.
 Moralis doctrina tria spectat. 8.
 Discrimen inter moralem & medicinam. *ibid.*
 Quid moralis ingenita. 9.
 Quid acquisita, & quomodo dividatur. 10.
 Moralis moralia ordine temporis & duratio-
 nis est prior æconomica & politica. *ibid.*
 Moralis politica ordine dignitatis est omnium
 prima. 11.
 Moralis politica hominis publici vitam inter-
 nam æquè ac externam moderatur. *ibid.*
 Moralis omnibus est necessaria ad vitam probè
 instituendam, etiam juvenibus. 14.
 In quibus Moralis & Theologia conveniant &
 discrepent. 16.
 Moralis cæteris scientiis est utilior. 17.

Morbus.

Quomodo oriuntur morbi hæreditarii. III. 192.

Motor.

Admittendus est primus motor. II. 214.
 Primus motor est incicus, immobilis, & infini-
 tæ virtutis. *ibid.* & seq.

Motus.

Septem sunt in motu distinguenda. I. 232.
 Sex sunt species motus. 204.
 Statuitur motus existentia. II. 202.
 Triplex est motus definitio Aristotelica. 202.
 Motus dividitur in realem & intentionalem.
ibid.
 Realis in materialem & corporeum, qui variè
 subdividitur. *ibid.*
 Expenditur germana motus definitio. 203.
 Discrimen inter motum & formam, quæ ordi-
 natur ad ampliores gradus. 204.
 Motus definitio convenit etiam motui corru-
 ptivo & mutationi. *ibid.*
 Motus ordinat subjectum ad ulteriorem for-
 mam sive instantaneè, sive successivè distin-
 ctam. *ibid.*
 Aristoteles usurpat motum tripliciter. 205.
 Prædicta motus definitio competit etiam mo-
 tui violento, artificiali & intentionali. *ibid.*
 Transitus est de essentia motus. 206.
 Definitio motus à Cartesio tradita non est legiti-
 ma. *ibid.*
 Sex sunt in motu distinguenda. *ibid.*
 Motus sumitur vel materialiter, vel formaliter.
ibid.

Philos. Tom. IV.

Motus distinguitur à subjecto, agente & ter-
 mino. *ibid.*
 Motus distinguitur ab actione & passione, ut
 sunt relationes. 207.
 Unde desinitur unitas & distinctio motus.
ibid.
 In motu duo requiruntur termini, *à quo*, & *ad*
quem, qui sunt vel positivi vel negativi. 208.
 Omnes illi termini aliquando simul in motu
 reperiuntur, aliquando non. *ibid.*
 Terminus *ad quem* motus duobus modis con-
 sideratur. *ibid.*
 Quid sit terminus ultimus motus. *ibid.*
 Unde repetenda sit unitas & diversitas motus,
 an ex termino *ad quem*, an ex termino *à*
quo, an ex parte spatii. *ibid.*
 Unitas numerica motus ex quibus colligatur.
 209.
 An & qualiter motus invicem opponantur.
 210.
 Quale debeat esse subjectum motus physici.
 211.
 Quomodo motus & tempus incipiant & desi-
 nant. 216.
 Vnde oritur divisibilitas motus. 218.
 Vnde oritur continuus motus. *ibid.*
 Discrimen inter continuitatem & successionem
 motus. *ibid.*
 Continuus & successio non sunt de essentia,
 neque proprietates intrinsecæ motus. *ibid.*
 Motus localis potest fieri in instanti. 219.
 Non omnis motus distinguitur à mutatione.
ibid.
 Motus præscindit à successionem, & instantaneè
 durationem. 220.
 Quomodo continuus & successio conveniant
 motui. *ibid.*
 Velocitas motus ex duplici capite repetenda.
 221.
 Triplex causa tarditatis, aut velocitatis mo-
 tus. *ibid.*
 Quis motus dicatur major, aut velocior. *ibid.*
 Velocitas motus facilius colligitur ex tempo-
 re, vel ex spatio, quàm ex passo, aut mo-
 vement. *ibid.*
 Quibus motibus tribui possit spatii nomen.
ibid.
 Velocitas motus localis colligitur, non solum
 ex spatio, nec solum ex tempore, sed ab
 utroque simul. 222.
 Gravia circa motus velocitatem proponitur
 difficultas, & solvitur. *ibid.*
 Quomodo in motu globi bellici detur quies.
 223.
 Vnde colligenda sit velocitas motus augmen-
 tationis & intensificationis. *ibid.*
 Qualis sit velocitas motus gravium & levium,
 224.

L 1

Mo-

INDEX RERUM,

Motus projectorum velocior est in medio, quam in principio & fine. *ibid.*

Qualis sit velocitas motus violenti, & animalis in principio, medio & fine. *ibid.*

Qualis sit motus progressivorum. *ibid.*

Duplex est motus species, intrinseca & extrinseca: intrinseca dividitur in violentam & naturalem, quæ variè subdividitur. *ibid.*

Continuatio motus projectorum non provenit ab ære concitato, nec à vi elastica ipsius aeris, nec à solo projiciente, nec à recurrentibus inter se & agitaris atomis, sed à qualitate impressa mobili ab ipso projiciente. 226.

Duplex causa motus projectorum, principalis & instrumentalis. 225.

Varie opinioniones de causa motus projectorum. *ibid.*

Impetus motus projectorum est qualitas projecto impressa ab externo. 228.

A quo desumatur, conservetur, & quomodo desinat impressa illa qualitas. 230.

An totuplex sit specie diversa illa qualitas, quoduplex est specie distinctus motus. *ibid.*

Ad quam qualitatis speciem revocari debeat prædicta qualitas. *ibid.*

Varie de motu gravium ac levium sententia. *ibid.*

Motus gravium & levium non est tribuendus generanti, neque colorum vi expulsiæ, neque vi terræ attractivæ. 231. & seq.

Motus gravium & levium non est tribuendus atomorum à terra effluxibus, sive secundum sensum Gassendi, sive juxta explicationem Patris Maignani. 233.

Non est etiam tribuendus subtili materię contra Cartesium. 234.

Motus gravium & levium à forma substantiali principaliter procedunt; & ab innata gravitate, aut levitate instrumentaliter. 236.

Pressio aeris incumbens non est causa totalis motus. 237.

In quo differant motus gravium & levium ab animalium motibus. 238.

Motus elasticus procedit à forma substantiali; non verò à subtili materia, ut placuit Cartesio; neque ex reflexione, ut visum est Gassendo; neque ex ipsa corporum omnium essentia, ut voluit Pater Maignanus; neque ex aeris pondere, ut sustinet D. DuPerrault. 242. & seq.

Motus directus quatuor modis comparatur cum resiliens. 246.

Motus resiliens unde & à quo fiat. *ibid.*

Non datus quies inter duos motus naturales contrarios. 248.

Termini privativi motus sunt impossibiles, non verò positivi. 277.

Non in omni motu abjici debet terminus à quo secundum entitatem. 257.

Motus mensurari potest tempore tripliciter. 348.

Quomodo fiat motus animalis. III. 232.

Motus Localis.

Probatnr motus localis existentia. II. 292.

Ejus definitio explicatur. *ibid.*

Motus localis non potest fieri in instanti naturaliter, sed supernaturaliter. 293.

Quomodo fiat motus localis ad voluntatis imperium. IV. 64.

Movens, & Moveri.

Triâ in subiecto, quod movetur distinguî possunt. II. 203.

Aliquid moveri & movere potest tripliciter. 212.

Nulla creatura sese movere potest sine Creatore. *ibid.*

Aliquid se movere potest partialiter, sed cum dependentia ab extrinseco. *ibid.*

Aliud potest se movere effectivè: primò, motu emanativo: 2. motu intentionali: 3. motu physico. 213.

Quomodo intelligendus sit Aristoteles contrarium indicans. *ibid.*

Quomodo quod movetur instantaneè, partim sit in termino à quo, & ad quem. 220.

Aliquid movere se quatuor modis intelligi potest. 237.

Mulieres.

Quare interdum mulieres bufones pariant. II. 200.

Multiplicitas.

Duplex est multiplicitas, alia significatorum, alia suppositorum. I. 409.

Multitudo.

Quæ sit multitudo imperfecta. I. 429.

Mundus.

Multiplex mundi acceptio, & denominatio: III. 2.

Mundi definitio traditur. 3.

Mundus triplicem ordinem habet. *ibid.* & seq.

Mundus est perfectus. 4.

Nihil in mundo est inutile; omnia enim hominem vel edocent, vel juvant, vel puniunt. 5.

Mundus est unicus. *ibid.*

Præter mundi sunt possibiles. *ibid.*

Novus illorum esset infra, aut supra alium. 6.

Mundus non est à se, sed à Deo formatus. 8.

Non per generationem, nec per emanationem, sed per creationem. 9.

ET SENTENTIARUM.

Mundus non est ab æterno, sed creatus in tempore. 10.
 Mundus potuit esse ab æterno secundum res permanentes. 19.
 Mundus non potuit esse æternus secundum res successives. 24.
 Mundus conditus est verno tempore. 26.
 Mundus non fuit creatus in instanti, sed spatio sex dierum naturalium. 29.

N

Naves.
 Naves ed tria munia deserviunt. III. 223.

Natura, & Naturale.

Nature eget arte, non ut operetur, sed ut rectius operetur. I. 48.
 Naturæ communes existunt tantum mediantibus singularibus. 115.
 Quarta natura divina dici non possit quiversalis. 116.
 Ne ore considerari potest tribus modis. *ibid.*
 Triplex ex naturæ unitas. *ibid.*
 Natura dicitur communis positivè aut negativè. 117.
 Natura positivè unam & communem admittit Aristoteles. 118.
 Probatur naturam esse multis positivè communem. 119.
 Natura communis retinet suam unitatem formalem in individuis. *ibid.*
 Prædicata naturæ suæ, vel absolute, vel relative. 122.
 Discrimen inter naturam divinam & humanam, multis communem. 123.
 Natura communis præscinditur à suis inferioribus, præcisione negative, non positiva. 126.
 Natura communis est universalis fundamentaliter & inchoativè, non formaliter & completè. 127.
 Natura, dum prædicatur, dici potest universalis præsuppositivè, non formaliter. 129.
 Natura humana potest dici generis logicè & potentie: species verò metaphysicè & actu. 138.
 Quid significet nomen naturæ. II. 3.
 Nomen naturæ quatuor modis usurpatur. 132.
 Variè ab artificiali discrepat. 133.
 Traditur & expenditur naturæ definitio. *ibid.*
 Privatio non potest dici natura, nec forma accidentalis, nec Angelus, nec animæ separata. 135.
 Natura est principium purè passivum motus & quietis. *ibid.*
 Retio naturæ convenit materiæ & formæ. 138.
 Opera naturæ possunt fieri duobus modis. *ibid.*

Naturale sumitur multipliciter. 133 & 468.
 Natura concipi potest in fletu vel innocentia, vel corruptionis. IV. 163.

Necessitas.

Multiplex necessitatis acceptio. I. 47. 71. 456. 459.
 Quæ sunt à nobis sunt necessarias necessitate essentia, non existentia. 64.
 Necessitas conditionate cum libertate concordat. IV. 72.

Negatio.

Negatio potest esse communis absque aliquo positivo communi. I. 162.

Noctambuli.

Noctambuli qui. III. 234.
 Varia exempla Noctambulorum. *ibid.*
 Cause Noctambulorum. 235.

Nomen.

Nominum complexorum, & concretorum convenientia, & disconvenientia. I. 142.
 Quid sit nomen. 315.
 Nulle nomina significant cum tempore, licet aliqua significant aliquam temporis differentiam. *ibid.*
 Varie nominis divisiones grammaticales. 316.

Numerus.

Quomodo numerus sit divisibilis. I. 225.
 Tria sunt in numero distinguenda. 232.
 Numerus pendet à mente secundum formam, non secundum materiam. 239.
 Quomodo sensus numerum percipiat. *ibid.*

Nundina.

Nundinarum ortus. II. 362.

Nutritio.

Admittende est vera nutritio. II. 257.
 Traditur & explicatur nutritionis definitio. 259.
 Viventia sensitiva & vegetativa acquirunt per nutritionem novam partem corporis & animæ. 261.
 Quis sit terminus nutritionis. 262.
 Nutritio sumpta secundum omnes conversiones quas complectitur, fit divisibiliter sumpta pro aggregatione unius partis substantialis ad priorem, fit in instanti. 262.
 Species Eucharistico non sunt per se nutritivæ. III. 122.

INDEX RERUM,

O

Objectum.

- O**bjectum duplex materiale, & formale .
I. 53.
Vtrumque duplex, adæquatum & inadæquatum .
ibid.
Inadæquatum duplex, magis præcipuum & minus præcipuum .
ibid.
Magis præcipuum est duplex, aliud attributionis, & aliud attributum .
ibid.
Quatuor sunt conditiones ad objectum totale .
54.
Dirigibilitas non potest esse objectum formale Logicæ .
56.
Nec etiam potest esse objectum materiale *ibid.*
Argumentatio est objectum attributionis Logicæ, non verò objectum totale & adæquatum .
58.
Objectum scientiæ eo modo est unum, quo scientia est una .
59.
Quare in modo sciendi non debeat esse objectum formale à materiali distinctum .
ibid.
Voces & nomina non sunt objectum Logicæ .
ibid.
Res omnes non sunt objectum Logicæ .
60.
Quare idem objectum visibile possit clare simul, & obscure videri, non verò intelligi .
386.
Quomodo objectum & finis in moralibus debeat distingui .
IV. 219.
Quomodo objectum morale considerari debeat .
ibidem .

Oceanus.

- Quid sit Oceanus .
III. 118.
Continuè movetur ab Oriente in Occidentem .
122.

Oculus.

- Quid sit oculus, & quibus constet .
III. 214.
Ejus figura : & quomodo vitales spiritus ad ipsum deferantur .
216.

Odium.

- Quid sit odium, & quomodo possit moderari .
IV. 212. & seq.

Odor.

- Nullus odor nutrire potest .
III. 158.
Quodnam sit olfactus organum .
223.
Quibus instrumentis fiat odoratus .
224.
In quo præcisè consistat odoratus organum .
ibid.
Quid sit odor .
ibid.
Quotplex sit .
ibid. & seq.
Quomodo ad olfactum perveniat .
225.

Olympias.

- Quid sit Olympias .
II. 370.

Operatio.

- In quibus differant hominum, & brutorum operationes .
IV. 3.

Opinio.

- Quid & unde sit opinio .
I. 383.
Opinio duplex .
IV. 121.

Opposita, & Oppositio.

- Quæ sint opposita .
I. 297.
Descriptio oppositionis .
ibid.
Oppositio propriè dicta est quadruplex .
298.
Hæc divisio non est univoca, nec generica .
ibid.
Triplex discrimen oppositionis contradictoriæ à cæteris .
ibid.
Oppositio contradictoria est omnium maxima .
299.
Oppositio contradictoria est repugnantia duorum terminorum, quorum unus est simpliciter negatio alterius .
298.
Oppositio privativa est repugnantia duorum, quorum unum est privatio alterius, quod à natura deberet inesse .
299.
Quadruplex oppositionis privativæ modus .
ibid.
Quomodo à privatione ad habitum non detur regressus, & qualis detur .
300.
Oppositio contraria est repugnantia duorum accidentium positivorum, quæ sub eodem genere posita maximè distant &c. .
301.
Septem conditiones ad perfectam oppositionem contrariam .
ibid.
Oppositio relativa est repugnantia duorum relationum respectu ejusdem termini .
302.
Oppositio formaliter est relatio .
303.
Oppositio propositionis attenditur penes quantitatem, aut qualitatem .
306.
Oppositio propositionum quadruplex .
ibid.
Cur sint duæ oppositiones secundum qualitatem, & secundum quantitatem unica .
307.
Statuitur & expenditur oppositionis propositionum definitio .
ibid.
Duplex tantùm est oppositio propriè dicta .
ibid.

Oratio.

- Quatuor sunt in oratione distinguenda .
I. 232.
Quid sit oratio, ubi de ejus divisione .
216. & seq.

Oriens.

- In Oriente fructus verno tempore mature scunt .
III. 27.
Pa-

ET SENTENTIARUM.

P

Paradisus.

Incertum est ubi conditus fuerit Paradisus terrester. III. 31.

Primi-parentes.

Incertum in qua mundi parte conditi sunt Primi-parentes; sed certum est illos à Paradiso terrestri ejusque Palæstinam incoluisse. III. 31.

Partes.

Duplex partium positio, una ad se, alia ad locum. II. 338.

Parcitas.

Quid sit parcitas. IV. 192.

Parentes.

Parentes deferendi causâ salutis. IV. 6.

Passio.

Passio sumitur trifariam. I. 249.
Tria sunt in passionibus animæ distinguenda. 246.

Passiones variis nominibus afficiuntur. IV. 207.

Quid sit passio. *ibid.*

Quomodo dividuntur passiones; 209.

Quot, & quæ sint passiones appetitus concupiscibilis. *ibid.*

Quot sint passiones appetitus irascibilis, earum definitio & remedium. 213. & 219.

Passiones mixtæ quæ sint. 214.

An passiones ex se sint indifferentes. *ibid.*

Passiones non sunt ex se malæ. 215.

Triplex discriminem passionum Christi à nostris. *ibid.*

Quomodo, & quæ passiones fuerint in statu innocentie. 216.

Quare dicuntur morbi animi. *ibid.*

Sunt occasiones mali tantum per accidens. *ibid.*

Quomodo differant complexio, temperamentum, humor, inclinatio & passio. 217.

Passum.

Passum subjicitur agenti bifariam. II. 135.

Passum distans, & medium interjectum sunt, diversæ, vel ejusdem rationis. *ibid.*

Patres.

Patres nonnunquam in Philosophos inveniunt. II. 45.

Qualiter intelligendi sint Sancti Patres, qui Deum in categoriis reponendum esse videntur censere. 207.

Patientia.

Quid sit Patientia, & quotuplex ejus motivum. IV. 185.

Divus Paulus.

Quomodo sit intelligendus Sanctus Paulus loquens de lege, ac peccato Adami, III. 14.

Peccatum.

Quid significetur per peccatum imputatum? III. 14.

Discrimen inter peccatum mortale, & veniale. IV. 32.

Peccata ex concupiscentia sunt minus gravia. 210.

Quid sit peccatum originale. 201.

Quadruplici poenæ nos facit obnoxios. *ibid.*

Quare peccatum originale quatuor prædictis malis nos inficiat. 202.

Quare & quomodo peccatum originale transfundatur. *ibid.*

Quare parentes in quibus extinctum est originale peccatum, illud transfundant in posteros. 203.

Quomodo curetur peccatum originale. *ibid.*

De origine & distinctione capitalium peccatorum. 204.

Unde colligatur septenarius peccatorum mortalium numerus. *ibid.*

De origine peccatorum finalium, quæ sunt in Spiritum Sanctum. 205.

Peccata in Spiritum Sanctum, quæ sint? unde colligantur? quare dicantur peccata ex malitia? quare sint irremissibilia. *ibid.* & 219.

Perfectio.

Quid sit perfectio simpliciter simplex. I. 474.

Aliquid dici potest perfectum vel simpliciter, vel in genere. III. 3.

Perfectio generica vel est essentialis, vel accidentalis. *ibid.*

Periodus.

Quid & quotuplex sit periodus. II. 369.

Maxima ejus utilitas. 370.

Perseverantia.

Perseverantia quid, & quot habeat motiva. IV. 186.

Persona, & Personalitas.

Personalitas duplicem involvit incommunicabilitatem. I. 431.

Discrimen inter personalitates divinas, & creatas. 432.

Quomodo persona Verbi suppleat vices suppositi humani. 434.

Quæ

INDEX RERUM,

Quæ fuit hæresis Nestorii . 454.
 Persona est perfectissima substantia, non tamen
 in ratione personarum . 435.
 Genus definitio personæ . 438.
 Natura completa personata, & subsistens non
 potest adhuc aliam substantiam subsistere .
ibid.

Phantasia .

Phantasia unire potest eorum species, non natu-
 ras . 1. 109.
 Phantasia non mover appetitum physicè, sed
 moraliter . 11. 139.
 Quid sit Phantasia . 111. 129.

Philosophia .

Philosophia tristitia utitur . 1. 2.
 Nullus, proprio studio, perfectus Philosophus
 evadere potest . *ibid.*
 Tres Philosophorum sententiæ circa scientiæ
 existentiam . *ibid.*
 Homines ad Philosophiam apti & nati . 3.
 Philosophia necessaria est in quovis statu ad
 hominis perfectionem . 5.
 Statuitur Philosophiæ existentia adversus Aca-
 demicos . *ibid.*
 Philosophia non est ante conceptum indita, nec
 ingenta, nec sola reminiscencia . 8.
 Philosophia bifariam consideranda, collectivè
 & distributivè . 9.
 Philosophia non potest propriè definiti . *ibid.*
 Philosophiæ partes non possunt convenire, nisi
 in genere remoto . 10.
 Descriptio Philosophiæ collectivè sumptæ . 11.
 Adamus habuit Philosophiam per infusionem .
 14.
 Ab Adamo ad Moysen certa Philosophiæ tra-
 ditio . 20.
 Quare non assignatur aliqua Philosophiæ pars
 pro regulanda memoria . 41.
 Philosophia per disciplinam accepta duas habet
 causas efficientes, internam & externam . 17.
 Triplex Philosophia . *ibid.*
 Quæ dispositiones requirantur ad Philoso-
 phiam comparandam . *ibid.*
 Triplex causa reparatæ Philosophiæ ab anti-
 quis Philosophis enumeratur . 13.
 Quæ & quot fuerint veterum Philosophorum
 sectæ & dogmata . 22.
 Quæ ceteræ causæ Philosophiæ . 33.
 Philosophia nullam habet materiam ex qua . 34.
 Quodnam sit objectum materiale & formale
 Philosophiæ, collectivè sumptæ . 35.
 Finis quæ, proximos Philosophiæ, est cognitio
 entis naturaliter scibilis; mediatum est per-
 sectio potentiarum animæ; ultimus est Deus .
 36.
 Quæ sint partes Philosophiæ . 37.

Philosophia collectivè sumpta non potest divi-
 di . *ibid.*
 Spectata per ordinem ad objecta, circa quæ
 versatur, dividitur in Logicam, Moralem,
 Physicam & Metaphysicam . *ibid.*
 Spectata penes sua munia, dividitur in specu-
 lativam, practicam & effectivam . 38.
 Considerata per ordinem ad subiectum quod
 afficit, dividitur in angelicam & humanam .
 40.
 Qualis sit Philosophia . 41.
 Est necessaria necessitate principii ad complen-
 dam perfectionem naturalem hominis . 42.
 Non est necessaria necessitate principii, sed tan-
 tum utilitatis ad sanctitatem & beatitudi-
 nem æternam . *ibid.*
 Non obest, sed multum prodest Theologiæ
 comparandæ . 43.
 In omnibus Philosophiæ partibus formari pos-
 sunt scientiæ demonstrationes . 63.

Physica .

Physicæ divisio . 11. 2.
 Varia Philosophorum placita de objecto Physi-
 cæ . 3.
 Corpus naturale, ut naturale, est objectum Physi-
 cæ . *ibid.*
 Naturalitas est ratio formalis sub qua conside-
 rat corpus a Physica . 4.
 Physica considerat mobile, ut objectum par-
 tiale, non verò ut adæquatum . *ibid.*
 Accidentia physica sunt objecta scientiarum,
 & artium Physicæ subalternatarum . *ibid.*
 Quare Deus, Angeli, & anima rationalis à
 Physica considerentur . *ibid.*
 Ens immobile non potest esse objectum Physicæ,
 nec etiam corpus mobile . *ibid.* & seq.
 Physica est scientia non quoad omnes partes . 6.
 Physica est speculativa, licet per accidens ali-
 quæ ejus partes sint factivæ . *ibid.*
 Descriptio Physicæ . *ibid.*

Pluvia .

Quomodo ex pluvia alia generetur . 1. 376.
 Pluvia quid, & varia . 111. 438.

Portio .

Doz sunt in homine distinguendæ portiones .
 IV. 52.
 Quomodo quolibet earum distribuitur . *ibid.*
 Per quam homo censendus est beator . *ibid.*
 Vtriusque portiones hominis duplex est fa-
 cultas, cognoscitiva, & appetitiva . 53.

Possibilitas .

Duplex rerum possibilitas, Logica, & Physica .
 I. 146. 460.
 Triplex inter utramque discrimin . *ibid.*
 Tit.

ET SENTENTIARUM.

Triplex status possibilitatis creaturarum. *ibid.*
Vnde repetatur rerum impossibilitas. *ibid.*
Creaturæ possibiles nullum habent esse entitativum. 461.
Nulla datur realitas existentiz possibilis. *ibid.*
Quale sit discrimen inter ens possibile & fictitium. 463.

Potentia.

Potentiz sunt vel appetitivæ, vel intellectivæ, vel activæ. 1. 66.
Triplex operatio potentiz intellectivæ. *ibid.*
Potentia & actus sumuntur objective, aut subjective. 459.
Potentia entitativa est duplex. 458.
Triplex est potentia activa creatâ. *ibid.*
Potentia passiva per ordinem ad formam est naturalis, vel violenta, vel neutra; per ordinem verò ad agens est vel naturalis, vel supernaturalis, vel obediencialis. *ibid.*
Omnipotentia requirit potentiam completam & ordinatam. 477.
Potentia dici debet completa, quæ nec ullo indiget, nec ulli succumbit, nec virtute deficit. *ibid.*
Potentia ordinata tripliciter dicitur. *ibid.*
Duplex est potentia activa scilicet, & passiva. 11. 31.
Passiva, alia accidentalis, alia substantialis. *ibid.*
Substantialis, alia physica, alia metaphysica. *ibid.*
Metaphysica, alia essentialis, alia objectiva. *ibid.*
Discrimen inter esse potentiam, & esse in potentia. *ibid.*
Potentia receptiva formarum non distinguitur à sustentativa. 40.
Potentia receptiva formæ substantialis & accidentalis distinguuntur. 41.
Quare potentia passiva non possit esse actu absque activa, activa verò possit absque passiva. 96.
Potentia quævis distinguitur extrinsece per actum, & objectum suum. 111. 267.
Objectum potentiz varium. *ibid.*
Potentiz aliquæ sunt subordinatæ, aliquæ non. *ibid.*
Potentia movetur ad agendum physicè, vel moraliter: idque vel quo ad exercitium, vel quo ad specificationem. IV. 54.
Potentia movetur à voluntate bifariam, 63.

Potentia Obedientialis.

Quid sit, & quotuplex Potentia Obedientialis. 11. 157.
Varie de ipsa Auctorum sententiz. *ibid.*
Probatur illius existentia. 158.
Non admittitur in rebus possibilibus. 159.
Non infert in aliquo virtutem insulitam. *ibid.*

Non datur potentia obedientialis passiva in rebus ad omnem formam, nec activa ad omnem effectum. *ibid.*
Quid sit potentia obedientialis creaturæ. 160.

Praxis.

Praxis duplex. 1. 68.
Praxis debet esse actus alterius potentiz ab intellectu. *ibid.*
Debet esse conformis rectæ rationi morali, aut artificiali. 67.

Præadamita.

Exploditur Præadamitarum figmentum. 111. 13.
Primum fundamentum Præadamitarum ex epistola Divi Pauli. *ibid.*
Secundum fundamentum Præadamitarum ex verbis Moysis. 15.
Tertium illorum fundamentum ex variis Gentilium monumentis, ex Chaldeis, & ex Ægyptiis. 17.

Præceptum.

Præcepta moralia sunt in duplici differentia. IV. 5.
Præcepta moralia ordinantur ad ultimum finem, remote, non proxime. 7.
Præceptum solum necessitatem moralem infert. 73.
Præceptum duplex, absolutum & conditionatum. 79.
Præceptum Christi de morte subeunda erat conditionatum. *ibid.*

Præcisio.

Triplex est præcisio. 1. 403.
Præcisio metaphysica est formalis, vel objectiva. *ibid.*

Prædicamentum.

Quomodo quolibet prædicamentum dici possit genus supremum. 1. 200.
Ens prædicamentale debet esse ens per se, reale, finitum & completum. *ibid.* & seq.
Res collocantur in prædicamentis, tribus modis. 201.
Genera, species & individua directe collocantur, differentie collateraliter, partes physice heterogeneæ reductivè, homogeneæ verò directe collocari possunt. *ibid.*
Prædicamenta distinguuntur realiter invicem. 203.
Ens per se dividitur in decem prædicamenta: 204.
Deus non est in prædicamentis collocandus. 206.
Quomodo Christus sit in prædicamentis reponendus. 208.

Præ-

INDEX RERUM,

Prædicatio, & Prædicari.

- Prædicatio logica est multiplex . 1. 128.
 Quomodo idem prædicari possit de seipso. 136.
 Quid sit prædicari in quid & in quale . 141.
 Quomodo pars prædicetur de toto . 142.
 Discrimen inter prædicari, & significare quale
 quid . *ibid.*
 Aliquid dici potest prædicari de alio tribus mo-
 dis . 184.

Præmissæ.

- Unde colligenda sit major evidentia in præ-
 missis . 271.
 Præmissæ sunt causæ conclusionis, non solum
 in cognoscendo, sed etiam in essendo, non
 physicè, sed moraliter . *ibid.*
 Quare ex una præmissa necessaria inferatur
 conclusio probabilis . 289.

Præmotio.

- Duplex est præmotio, moralis, & physica . II.
 104.
 Tres sententiæ circa quidditatem præmotio-
 nis . *ibid.*
 Rejicienda est præmotio physica, quia causa prima
 secundas ad agendum impellat & appli-
 cet . 105.
 Præmotio physica est inutilis . *ibid.*
 Et nociva libertati . 106.
 Præmotio physica divinæ sanctitati repugnat,
 facit enim Deum auctorem peccati . 108.
 Præmotio physica totum Religionis, & vitæ
 civilis ordinem evertit . 109.
 Non habet ullum fundamentum in Scriptura
 Sacra, nec in Concilio Tridentino, nec in
 Doctore Angelico, nec in Doctore Subtili,
 neque in Aristotele, neque in ratione . 110.
 & seq.

Præscientia.

- Præscientia divina nullam voluntati necessi-
 tatem imponit . IV. 72.

Principium.

- Definitio principii . I. 417.
 Triplex est principium . *ibid.*
 Principia trijussibet scientiæ . 419.
 Duplex principium cognitionis entis, comple-
 xum & incomplexum . 418.
 Datur primum principium . 420.
 Quoniam sit primum omnium principium .
 420 & seq.
 Principium primum simpliciter, & secundum
 quod . *ibid.*
 Quatuor ad primum principium conditiones .
ibid.
 Hæc principia non sunt prima, ens est ens :

ens est id quod est; ens est unum, verum &c.
 Deus est: quando aliquid est necesse est esse:
 de nullo simul vera est affirmatio & negatio:
 quodlibet est, vel non est : ego cogito, ergo
 sum . 421.

Primum principium Cartesianum non est sim-
 plex, neque prius aliis, nec aliorum de-
 monstrativum . 422.

Impossibile est idem simul esse & non esse; ha-
 bet conditiones ad primum principium defi-
 derandas, & hoc principium est affirmati-
 vum . 423 & seq.

Principium tribus modis usurpatur . 11. 7.
 Tri sunt principiorum genera . *ibid.*

Admittenda sunt aliqua rerum naturalium
 principia . 8.

Quare aliqua dicantur principia generationis,
 alia verò principia compositionis . *ibid.*

Definiuntur principia generationis . *ibid.*
 Ad rationem principii tres conditiones requi-
 runtur . *ibid.*

Quoniam excludantur à ratione principii . *ibid.*
 Quomodo principia dicantur prima . 9.

Principia physica sunt simplicia physicè, non
 verò metaphysicè . *ibid.*

Principia generationis sunt opposita, non con-
 trariè, sed privativè . *ibid.*

Quare dicantur primo opposita . 10.
 Tri sunt principia generationis in fieri . *ibid.*

Quomodo materia, forma & privatio dicantur
 principia motus . 13.

Materia & forma sunt principia corporis geni-
 ti . *ibid.*

Unio non habet rationem principii, nec partes
 integrantes, nec etiam elementa . *ibid.*

Tria principia non conveniunt univocè . *ibid.*
 Varia fuerunt veterum Philosophorum placita
 de rerum principiiis . *ibid.*

Sententia Gassendi & opinio Cartesii de rerum
 principiiis . 19.

Principia moralia sunt in duplici differentia .
 IV. 219.

Quæ sint generalia principia in scientiis practi-
 cis . 116.

Privatio.

Privatio est principium terminans, non verò
 componens . 11. 12.

Privatio considerari potest bisariam . 45.
 Omnis privatio est negatio, sed non omnis
 negatio est privatio . 46.

Duplex est privatio, generalis una, specialis
 altera . *ibid.*

Privatio verè datur à parte rei . *ibid.*
 Quoniam privatio sit principium generationis .
 47.

Sola privatio formæ accidentis dici debet prin-
 cipium generationis . 48.

Priv-

ET SENTENTIARUM.

Privatio formaliter sumpta distinguitur reali-
ter à materia . 49.
Privatio principiat per sui definitionem . *ibid.*
Tunc sunt privationes quot formarum . *ibid.*
Descriptio privationis quatenus est generatio-
nis principium . 50.

Processus .

Quare non possit dari processus in infinitum .
I. 471.

Producere .

Quid sit producere immediatè , & mediatè .
II. 121.

Proportio .

Proportio duplex . IV. 176.

Propositio .

Quid sit propositio . I. 85.
Propositio, alia simplex & absoluta, alia com-
plexa & conditionata . *ibid.*
Simplex, alia de secundo adjacente, alia de
tertio adjacente, alia de verbo adjectivo .
ibid.
Propositiones mentales, vocales & scriptæ
sunt similes repræsentativæ, non entitati-
væ . 320.
Eadem numero propositio contingens nequit
esse vera, & falsi. simul, licet successivè . 328.
Propositionum singularium contradiquentium
de futuro absoluto contingentium, una est de-
terminatè vera, & alia falsa : & quid ad hoc
requiratur, & quid non . 329.
Quare omnis à Deo præscita propositio non sit
æternæ veritatis . 334.
Duarum propositionum singularium de futuro
contingenti conditionato, alia est determi-
natè vera & alia falsa . 335.
Duplex conditio ad propositionis veritatem .
336.
Quid sit propositionum conversio . 341.
Triplex propositionum conversio . *ibid.*
Quomodo fieri debeat propositionum conver-
sio . 341.
Quatuor sunt modi propositionis . 342.
Quales, & quinam sint modi propositionum .
ibid.
Quibus consistit propositio modalis . *ibid.*
Quomodo propositiones modales sint veræ &
falsæ . *ibid.*
Quid sit propositio modalis . 343.
Conversio propositionum non est formaliter
illativa . 347.
Tria requiruntur ad propositionem necessa-
riam . 367.
Eadem propositio varias sortitur appellationes .
ibid.

Philos. Tom. IV.

Propositio dici potest carere medio tripliciter .
ibid.

Propositiones veræ secundum rerum disposi-
tionem naturalem possunt esse falsæ secun-
dum earum dispositionem supernaturalem .
369.

Quid sit propositio dialectica, quid problema,
quid thesis . 388.

Propositio potest esse vera ab æterno, etsi res
non sit realis ab æterno . 462.

Proprium, & Proprietas .

Proprietates animalia sunt in duplici differen-
tia . I. 159.
Quadruplex proprii acceptio . 178.
Proprii & accidentis convenientia & disci-
men . 179.
Triplex acceptio proprii . *ibid.*
Statuitur proprii universalitas . *ibid.*
Omnis aptitudo rerum spectat ad proprium
quarto modo acceptum . *ibid.*
Proprium immediatè respicit speciem, & me-
diatè individua . 180.
Proprium respicit inferiora illius nature cujus
est, quatenus illa natura est in eis una for-
maliter, & multiplex specie & numero .
ibid.
Statuitur & explicatur proprii definitio . 181.
Proprii universalis divisio . *ibid.*
Præcipue proprii affectiones . *ibid.*
Proprietas necessariò manat ab essentia . 183.

Prudentia .

Prudentiæ etymon . IV. 177.
Tribus modis usurpatur prudentia . *ibid.*
Definitio prudentiæ actualis, & quatuor con-
ditiones eam integrantes . *ibid.*
Definitio prudentiæ habitualis . *ibid.*
Variæ prudentiæ species & divisiones . 172.
Quot & quasnam partes integrantes habeat
prudentia . *ibid.* & seq.
Quid requiratur prudentia quatenus cognosciti-
va . 173.
Quid requiratur quatenus applicativa . *ibid.*
& seq.

Pueritia .

Quid sit pueritia . III. 195.

Pulvis sympathicus .

Duplex pulvis sympathicus, & qualiter uter-
que censetur confici . II. 139. & seq.
Cur ita vocetur . 140.
Ridentur, & improbantur omnia, quæ de eo
feruntur . 141.

Pythagoras .

Pythagoras Italicæ sectæ Princeps . I. 23.
M m Sa-

INDEX RERUM,

Sapientie studiosus. *ibid.*
 Inventor Musicæ. *ibid.*
 Callentissimus Mathematicus. 24
 Metempsychosis assertor. *ibid.*
 Enigmatica quædam moralis illius documen-
 ta. 25
 Ex ejus schola prodierunt Pyrrhonii & Epicu-
 rei. 26
 Qui fuerint successores Pythagoræ. 27

Q

Qualitas.

C Ur prius de quantitate, quam de relatione
 agatur. l. 223.
 Qualitatis nomen tria significat. *ibid.*
 Quatuor sunt bimembres species qualitatis.
 244
 Qualitatis definitio. 245.
 Qualitas adæquatè distribuitur in tria priora
 membra, & ab eis refecantur forma & figu-
 ra. 246.
 Sanitas & pulchritudo non sunt species quali-
 tatis. *ibid.*
 Asperitas & lentitas ad prædicamentum vel
 qualitatis, vel situs reduci deb. ut. *ibid.*
 Species intentionales reduci debent ad habi-
 tum. *ibid.*
 Forma & figura non sunt propriè species quali-
 tatis. *ibid.*
 Divisio qualitatis non est generica, nec imme-
 diata; potest tamen fieri generica, si sumat-
 ur cum aliqua præcisione. 247.
 Præcipuæ qualitatis proprietates. 248.
 Quid sciendum de singulis qualitibus in
 particulari. *ibid.*
 Passibilis qualitas & passio, naturalis potentia
 & impotentia, habitus & dispositio non dis-
 ferunt essentialiter. 249.
 Aliquæ qualitates sunt minus resistivæ; ali-
 quæ magis activæ, & minus resistivæ; aliæ
 minus activæ, & magis resistivæ. II. 249.
 Quare partes qualitatis dicantur gradus. 250.
 Varsa placita Philosophorum circa intensio-
 nem & remissionem qualitatis. 251.
 Qualitatis augmentum sit extensivè, aut in-
 tensivè. 256.
 Duo sunt gradus qualitatis, quidditativi & in-
 divisiuales. *ibid.*
 Intensio qualitatis non fit per expulsiorem
 contrarij; nec per destructionem prioris, &
 productionem perfectioris. *ibid.*
 Intensio qualitatis non fit per majorem radi-
 cationem in subiecto. 257.
 Intensio qualitatis fit per additionem gradus
 ad gradum. 258.
 Qualitas non est propriè ens per accidens. *ibid.*

Non omnes qualitates intendi possunt. *ibid.*
 Gradus, quibus augetur qualitas, sunt homoge-
 nei. 259.
 Qualitates habent præfixos terminos suæ in-
 tensionis, qui possunt esse plures effectus. *ibid.*
 Qualitates contrariæ possunt esse simul in gra-
 du remisso. 260.
 Dux qualitates contrariæ opponuntur quidem
 essentialiter, non verò formaliter. *ibid.*
 Dux qualitates ejusdem speciei pugnant ratio-
 ne effectus, non naturæ. *ibid.*
 Dux qualitates contrariæ in gradu intenso
 possunt esse in eodem subiecto divinitus.
 261.
 Unde proveniat qualitatum incompatibilitas.
ibid.
 Duplex est genus qualitatum. III. 71.
 Qualitates symbolice sunt ejusdem speciei.
 264.

Quando.

Divisio categoriz quando. l. 294. & seq.

Quantitas.

Quare prius de quantitate, quam de cæteris
 prædicamentis agatur. l. 223.
 Quantitas trifariam usurpatur. *ibid.*
 Quatuor in quantitate distinguenda. 224.
 Tralitur & expenditur quantitatis definitio.
ibid.
 Quantitatis in abstracto definitio. 226.
 Ratio formalis quantitatis non est divisio, ne-
 que impenetrabilitas, neque mensurabili-
 tas. *ibid.*
 Ratio formalis quantitatis consistit in extensio-
 ne partium in ordine ad se. 228.
 Quantitas primò dividitur in continuum &
 discretam. 231.
 Quid sit quantum per se & per accidens. 232.
 Quid & quomplex sit quantitas permanens &
 successiva. *ibid.*
 Lines, superficies, & corpus sunt veræ, & di-
 dindæ species quantitatis. 233.
 Lines, superficij & corpori (prout sunt spe-
 cies quantitatis) convenientia. 232.
 Quomodo una species quantitatis aliam inclu-
 dat. 233.
 Lines & superficies bifariam considerari pos-
 sunt. *ibid.*
 Cur potius quantitas prædicetur denominativè
 de suis speciebus, quam alia accidentia. 234.
 Locus non est species quantitatis. 235.
 Nec motus & tempus. 236.
 Nec numerus, nec oratio seu sermo vocalis est
 legitima illius speciei. 237.
 Tres proprietates quantitatis. 242.
 Duplex est quantitatibus subiectum. II. 190.
 Quantitas recipitur immediate in composito,
 non

ET SENTENTIARUM.

non autem in materia prima. 191.
 Accidentia corpora absoluta immediatè recli-
 piuntur in quantitate. 192.
 Compositum suas habet partes entitativas seu
 integrantes independentes à quantitate. *ibid.*
 Consequentiz abstrusæ ex opposita sententia
 sequentes. 193.
 Substantia denudata quantitate non habet par-
 tes quantitativas seu extensas. 194.
 Si Deus ab humano corpore quantitatem au-
 ferret, posset illud conservare in eodem spa-
 tio modo indivisibili. *ibid.*
 Sublata quantitate, substantia non haberet par-
 tes extra partes. 195.
 Effectus primarius quantitatis non est expul-
 sio. 320.

Quies.

Quomodo datur quies in motu globi bellici.
 II. 123.
 Non datur quies inter duos motus naturales
 contrarios. 248.
 Aliquando datur quies inter duos motus vio-
 lentos, aliquando non. 249.
 Quando uterque motus est naturalis, quietem
 admittit. *ibid.*
 Definitio quietis. 294.
 Rejicitur definitio à Carthesio tradita. 295.
 Totplex est quies, quotplex est motus. *ibid.*

R.

Radius.

Quid & quotplex sit radius. III. 82.
 Quomodo formetur radius refractus, &
 quare. 82.
 Discriminatur radius rectum, reflexum, &
 refractum. *ibid.*

Rarefactio & Rarefieri.

Quodnam sit discrimen inter rarefactionem &
 augmentationem. II. 275.
 Quinque requiruntur ad rarefactionem. *ibid.*
 Rarefactio quid sit. 276.
 Quid rarum, quid densum. *ibid.*
 Rarefactio non fit per majoris quantitatis addi-
 tionem ad priorem deperditionem. 277.
 Non fit etiam per solam extensionem localem.
ibid.
 Neque etiam per productionem novæ quanti-
 tatis absque novo subiecto. 279.
 Rarefactio fit per intermissa corpuscula in po-
 ros corporis rarefacti. *ibid.*
 Qualiter in concubitis medicis fit rarefactio.
 281.
 Folles non dicuntur rarefieri aut condensari.
 282.

Solvitur eolipile experimentum & lampadis.
ibid.

Cardani industria contra nostram sententiam de
 rarefactione. *ibid.*

Omnia corpora quanta rarefieri possunt. 283.
 Aliqua per seipsa possunt rarefieri. *ibid.*

Reactio.

Tres sunt conditiones ad reactionem. II. 151.
 Satisfit objectionibus, quibus impugnatur sea-
 ctio. *ibid.*

Recordatio.

Quid, & qualis sit recordatio; & quæ condi-
 tiones ad perfectam recordationem deinde-
 rentur. III. 262.

Rector.

Cuilibet moderando prædicatur Rector aliquis.
 IV. 10.

Relatio.

An, & quid sit relatio. I. 253.
 Relatio multipliciter ad multiplicationem ter-
 minorum totalium, non partialium. 150.
 Quid significant vocabula, subiectum, funda-
 mentum, ratio fundandi, terminus, core-
 lativum, & extrema relationis. 253.
 Tres conditiones requiruntur, ut aliqua relatio
 ad hoc prædicamentum spectet. *ibid.*
 Quæ relationes ad hoc prædicamentum sint re-
 movendæ. 254.
 Probatur existentia relationis realis. *ibid.*
 Relatio est comparatio passiva unius rei cum
 alia. 255.
 Mutat subiectum insensibiliter. *ibid.*
 Relatio non habet causam immediatè sui pro-
 ductivam, sed tantum mediata. 256.
 Relatio prædicamentalis est accidens reale in-
 trinsecus adveniens, cujus totum esse con-
 sistit in ordinatione actuali alicujus ad aliud.
 257.
 Relatio concepti non potest prius in subiecto,
 quam ad terminum conceptu adequato. 258.
 Quare Aristoteles definierit relationem in con-
 creto. *ibid.*
 Relativum commune non exercet esse ad
 aliud, nisi in inferioribus, nec habet corre-
 lativum. *ibid.*
 Relatio dividitur in realem & rationis: realis
 in intractatam & creatam: creata in transcen-
 dentalem & categoricam: categorica in in-
 trinsecus & extrinsecus advenientem; in-
 trinsecus adveniens in mutuum & non mu-
 tuum; mutus in relationem æquiparantiz
 & disquiparantiz. 259 & seq.
 Duplex relatiois fundamentum, & utriusque
 discrimen. 260.

INDEX RERUM,

Quælibet res potest esse fundamentum relationis. *ibid.*
 Tria genera & fundamenta proxima relationum. *ibid.*
 Tria genera relationis intrinsecus advenientis. 261.
 Relationis unitas, aut diversitas colligitur ex fundamentis. *ibid.*
 Non est tanta diversitas relationum, quanta fundamentorum. *ibid.*
 Sex species relationis primi generis. 262.
 Quomodo res omnes dici poterunt fundamenta relationum primi generis. *ibid.*
 Duæ species relationum secundi generis. 263.
 Quare duo alba eadem relatione specifica refertur, non verò agens & passum. *ibid.*
 Relationes primi generis sunt æquipollentes, secundi verò disquipollentes. *ibid.*
 Duplex species relationum tertii generis. 264.
 Quare relationes tertii generis dicantur mensuræ. *ibid.*
 Quomodo relatio objecti ad scientiam possit esse secundi & tertii generis. 265.
 Quare relationes tertii generis sint non mutue. *ibid.*
 Quomodo relatio distinguatur à suo fundamento. *ibid.*
 Quadruplex discrimin inter relationem categoricam & transcendentalem. *ibid.*
 Relationem categoricam distingui realiter à suo fundamento probat Doctor auctoritate SS. Aug. Hil. Ambrosii & multiplici ratione. 267.
 An Deus possit conservare relationem sine termino & fundamento. 271.
 Qualis sit terminus relationis. *ibid.*
 Terminus relationis considerari potest materialiter aut formaliter. 272.
 Relatio non mutua terminatur ad absolutum. *ibid.*
 Relatio rationis non potest esse terminus relationis realis. *ibid.*
 Relatio mutua terminari debet ad absolutum. *ibid.*
 Ratio formalis Domini non est sola relatio, sed etiam importat, & significat auctoritatem imperandi. 273.
 Discrimen inter terminationem relationis divinæ & creatæ. 275.
 Una relatio potest esse fundamentum alterius, nec tamen datat processum in infinitum. 276.
 Quomodo relatio potest esse terminus absolutus alterius relationis. 278.
 Relatio habet suam distinctionem à differentia sua intrinseca, sed non cognoscitur nisi per fundamentum & terminum. *ibid.*
 Relatio totuplex est numero, quotuplex ejus fundamentum. *ibid.*

Unitas generica relationis potest repeti à suo fundamento, & unitas specifica ab unitate specifica termini & fundamenti, similiter & unitas numerica. 279.
 Totum esse relationis non est simpliciter ad terminum. 280.
 Relatio similitudinis inter duo alba non est diversa specie ab illa, quæ est inter duo nigra. *ibid.*
 Relatio multiplicatur numero ad multiplicationem terminorum totalium ejusdem speciei. *ibid.*
 Per quamlibet generationem acquiritur nova relatio paternitatis, non verò solum prior augetur. 283.
 Quinque relationum proprietates. 283.
 Discrimen relationis intrinsecus & extrinsecus advenientes. 284.
 Admittendæ sunt relationes extrinsecus advenientes. 285.
 Ad quas relationes possit dari motus. 286.
 Sex ultimæ categoriæ sunt relationes extrinsecus advenientes. 288.
 Nun omnis relatio debet esse posterior suo termino. 293.
 Duplex est relatio inter partes unitas. II. 290.
 Qualiter datur motus ad relationem. 294.

Reminiscencia.

Reminiscencia quid. III. 229.

Res.

Res et si variabiles certo cognosci possunt. I. 7.
 Res universales innotescunt. *ibid.*
 Qualiter res prius ignotæ cognoscantur. 8.
 Triplex rerum unitas, per se, per accidens & per congeriem. 9.
 Quomodo res materiales cognosci possint per facultatem spirituales. 34.
 Diversæ virtutes uni eademque rei competere possunt, non verò oppositæ differentię & proprietates. 68.
 Res tribus modis possunt ordinari. 198.
 Res quælibet variè dividi potest. 200.
 Rerum naturæ non semper ex eorum nominibus conjiciendæ. 208. & seq.
 Res aliqua dici potest prior alia quinque modis. 203.
 Res dici possunt esse simul, tribus modis. *ibid.*
 Triplex sententia circa rerum contingentiam. 326.
 Duplex est rerum necessitas, absoluta & conditionata: conditionata est etiam duplex, antecedens & consequens. 327.
 Quatuor fieri possunt quæstiones de qualibet re. 362.
 Causa rerum in essendo est duplex. 364.
 Res una potest esse alia prior, & notior duobus modis. 368.
 Quo.

ET SENTENTIARUM.

Quomodo res successivæ incipiant, & desinant. II. 216.
 Quomodo res permanentes incipiant & desinant. 217.
 Quintuplex potest esse rerum comparatio. 250.
 Duplex est rerum naturalium magnitudinis terminus; unus intrinsecus, alius extrinsecus. 273.
 Eadem actione res produuntur & conservantur. 351.
 Res corporeæ quatuor modis in centro quiescunt. IV. 124.

Rex.

Rex erga subditos inajori cura, & amore, quam alii præfecti afficitur. IV. 12.
 Rex publicum bonum ut suum privatum curat. *ibid.*
 Quare magis exoptandus sit Rex hæreditarius, quam electivus. 12.

S

Saccharum.

Saccharum quid. III. 143.

Sacramentum.

Sacramenta non sunt causæ physicæ gratiæ, sed morales. II. 89.

Sæculum.

Quid sit sæculum. II. 370.

Sal.

Mira falsi dignitas. III. 108.
 Sal terræ fecundativus. *ibid.*
 Triplex est sal, marinus, fossilis & artificialis. *ibid.*
 Cur uxor Loth versa sit in statuam salis. 109.
 Sal chymicus, quid. 89.

Sanitas.

Sanitas quomodo moveat ad sui consecutionem. II. 165.

Sapiens, & Sapientia.

Cuilibet Nationi fuerunt sapientes. I. 32.
 Sapientie nominis elocidario. 394.
 Sapientie definitio. 396.
 Conditiones Sapientis sunt sex. *ibid.* & seq.

Sapor.

Quid sit sapor: quomodo dividatur; quæque sint illius species. III. 226. & seq.
 Quomodo sapor, & odor simul coeant. *ibid.*
 Sapor percipitur secundum suum esse reale. 227.

Sapphirus.

Quid sit Sapphirus. III. 148.

Sardius.

Sardius quid. III. 148.

Sardonyx.

Sardonyx quid. III. 148.

Scientia.

Triplex Scientiæ obviæ modus. I. 13.
 Vnde in nobis naturale sciendi desiderium *ibid.*
 Quomodo detegitur rerum veritas, & scientia formatur. 18.
 Scientia plerumque abutuntur homines. 47.
 Modus sciendi obiectivus est directivus remotè & terminativè, non proximè & habitualiter. 58.
 Multiplex discrimen inter scientiam, & artem. 62.

Scientia sumitur bisariam, propriè, & impropriè. *ibid.*
 Tres conditiones ad scientiam. *ibid.*
 Scientiæ speculativæ, & practicæ convenientia, & discrimen. 65.
 Discrimen inter scientiam factivam, & activam. 66.
 Scientia speculativa duplex. 69.
 Scientia in statu perfectò, quæ dicenda. 71.
 Triplex ad eam requiritur certitudo. *ibid.*
 Quæ scientia in statu imperfecto. *ibid.*
 Scientia non potest haberi in gradu perfectò sine logica. 72.
 Scientia habet duplicem respectum ad suum objectum. 264.
 Operatur circa suum objectum, ut scibile, non ut mensurabile. 265.
 Scientiæ triplex acceptio. 377.
 Expenditur scientiæ definitio. 378.
 Scientia generatim varias fortiri potest divisiones. 378.
 Tres desiderantur conditiones ad scientiæ subalternationem. *ibid.*
 Vnde scientiæ unitas, & distinctio innotescat. 380.
 Scientia totalis non est una simplex qualitas. *ibid.*
 Scientia particularis est species qualitatibus, non verò totalis. 382.
 Scientia & error possunt esse simul circa idem objectum per diversa media. 385.
 Fides, opinio & scientia æqualis simul haberi non possunt de eodem objecto secundum eandem formalitatem. *ibid.*
 Scientia sumitur trisariam. 401.
 Discrimen inter sensum communem, & habitum scientiæ universalis. *ibid.*

Scien.

INDEX RERUM,

Scientia divina non specificatur à creaturis.
463.
Quomodo Scientia Divina speculativa producat suum objectum. *ibid.*
Vera scientia est se ipsam nosse. IV. 17.

Scriptura.

Scriptura significet vocem scribentis principaliter, & primariò; conceptum verò ejus, & res conceptas, minus principaliter, & veluti secundariò. I. 313.

Scrupulum.

Causæ scrupulorum. IV. 133.

Scylla.

Quid Scylla. III. 119.

Semen.

Quid sit semen animalis, & quomodo ex eo formetur fœtus. II. 255. & seq.
Quid sit, quomodo formetur, & quantum sint causæ seminis. III. 190. & seq.

Senectus.

Quid sit senectus, & quotuplex. III. 195.

Sensatio.

Quot, & quæ sint conditiones ad perfectam sensationem. I. 6.

Sensus.

Quomodo sensus fallentes possint corripi. I. 6.
Non omnis cognitio dependet à sensibus. *ibid.*
Sensus in genere est duplex: externus quintuplex, & internus quadruplex. III. 199.
Sensus errare potest trifariam circa suum objectum. 205.
Sensus errare potest circa sensibile commune quatuor modis, & circa proprium duobus modis. 206.
Quomodo circa proprium sensibile erret. *ibid.*
Sensuum internorum existentia. 239.
Numerus sensuum est dubius. *ibid.*
Quid sit sensus communis, & quodnam ejus munus. *ibid.*
Qualiter sensus interni ab invicem distinguantur. 230.
Quodnam sit organum sensuum internorum. *ibid.*
Sensus internus propriè non judicat. 231.

Sensibile.

Quid sit sensibile. III. 104.
Sensibile aliud est per se, & aliud per accidens. *ibid.*
Sensibile per accidens tres requirit condictiones. 205.
Sensibile per se est duplex, proprium & com-

mune. *ibid.*
Quare & quomodo vehemens sensibile lædat sensum. 206.
Sensibilia communia non habent speciem propriam. 216.

Siccitas.

Quid siccitas. III. 99.

Signum.

Quid & quotuplex sit signum. L. 308. & seq.
Signum arbitrarium consistit in relatione rationis. 309.
Signum naturale, & formale est relatio realis. 310.

Simile.

Simile generatur à simili in perfectione specifica, non individuali. I. 114.

Similitudo.

Similitudo agentis, & patientis duplex est. II. 146.
Similitudo secundum formas accidentales est triplex. *ibid.*
Vnde filiorum cum parentibus similitudo. III. 191.

Singulare.

Tribus modis potest aliquid esse singulare. I. 122.
Quomodo singularia notiora sint universalibus. 397.

Sicis.

Sicis quid sit, quomodo fiat, & differat à fame. III. 190.

Situs.

Situs sumitur tribus modis. I. 294.
Divisio categoriarum situs. 296.

Smaragdus.

Smaragdus quid. III. 148.

Socrates.

Socratis laudes, & dogmata præcipua. I. 28.
Tres ex ipsius scholæ sectæ prodierunt: & quæ capitalia fuerint singularum dogmata. 29. & seq.

Sol.

Sol concurrit ad productionem mixtorum per suam virtutem substantialem. II. 136.
Sol prius illuminat partes aeris viciniores, quam remotas. 145.

ET SENTENTIARUM.

Somnus, & Somnium.

Quid sit somnus, quatuorplex, & quomodo sit. III. 227.
 Cur non sit somnus perpetuus. 236.
 Quid sit somnium. 235.
 Somnia sunt vel divina, vel diabolica, naturalia, vel animalia. *ibid.*
 Somnia divina res certò denuntiant. *ibid.*
 Ex quibus somniis licet aliquid conicere. 238.

Sonus.

Subiectum sonus quodnam sit. III. 227.
 Sonus producitur triplici modo. *ibid.*
 Diffunditur per aerem duobus modis. 222.
 Plures soni species. *ibid.*

Spatium.

Dantur spatia extra huius mundi ambitum, non positiva, sed negativa. II. 328.

Species.

Quare prius de specie, quam de differentia tractetur. I. 152.
 Species sumitur trifariam. *ibid.*
 Duplicem habet habitudinem, unam ad genus, cui subicitur, aliam ad individua, de quibus predicatur. *ibid.*
 Quare species, ut subijcibilis, non sit universalis. *ibid.*
 Species subijcibilis, & predicabilis sunt eadem secundum entitatem, non secundum formalitatem. *ibid.*
 Species subijcibilis dici potest universalis denominative. 153.
 Species refertur ad genus & individua duplici ratione. *ibid.*
 Species, ut predicabilis, est id quod de multis solo numero differentibus predicatur in quid. *ibid.*
 Duplex speciei definitio à Porphyrio tradita. *ibid.*
 Quomodo entia physice incompleta possunt esse species. 154.
 Triplex est species. *ibid.*
 Datur species aetherea. *ibid.*
 Cur species numeris comparentur. 155.
 Sola species potest proprie definiri. 157.
 Quare species dicatur esse ad inftar numeri. *ibid.*
 Quomodo species sit æqualis, aut inæqualis perfectionis in suis inferioribus. *ibid.*
 Vnum objectum non potest emittere speciem alterius. III. 206.

Speculativum.

Speculativum, & practicum bifariam possunt accipi. I. 379.
 Formaliter accepta non sunt differentie essen-

tiales scientiarum, sed tantum radicaliter. *ibid.*

Spiritus.

Quid sit spiritus vitalis, & quatuorplex. III. 186.
 Quenam illius cause. 187.
 Unde proveniat defectus spirituum vitalium. 231.
 Nomen spiritus unde æquivocum. 244.

Status.

Triplex hominum status. IV. 15.

Stella.

Vtrum ex variis stellarum alterisimis, seu combinationibus formetur literæ, & verba, quibus rerum sublanarium status, & eventus explicentur. III. 66.
 Stella cadens quid. 132.
 Stellarum scintillatio unde. 218.

Studiofita.

Quid sit studiofita. IV. 192.

Subiectum.

Subiectum duplex, aliud inhesionis, aliud denominationis. I. 35.
 Aliud attritionis, & aliud inhesionis. 195.
 Aliquid potest esse in subiecto sex modis. 210.
 Triplex est subiectum. II. 15.

Substantia.

Substantia non potest æri individua per accidentia. I. 67.
 Substantie possunt aliquando predicari per modum accidentis. 186.
 Substantia est prior accidentibus tribus modis. 204.
 Substantie nomen tria significat. *ibid.*
 Substantie nominis etymon. 205.
 Triplex acceptio per se subsistendi. *ibid.*
 Substantia considerari potest trifariam. *ibid.*
 Tria spectanda in substantia. *ibid.*
 Stabilitur substantie existentia. *ibid.*
 Substantia infinita esset ens infinitum simpliciter; non autem tale foret accidens infinitum. 207.
 Traditur & explicatur definitio substantie categorice. 208.
 Modus existendi per se est prima proprietas, & magis intrinseca substantie. *ibid.*
 Triplex est perfectio, seu modus existendi per se substantie; actualis, apudicinalis & radicalis. 209.
 Actualis potest alteri communicari, non duæ posteriores. *ibid.*
 Perfectio substantie dicitur per se negationem consequente, non primariè. *ibid.*
 Substantie primæ, & secundæ convenientia, & di-

INDEX RERUM,

& discrimen. 211.
Tria sunt in substantia distinguenda. *ibid.*
Triplex Auctorum sententia circa divisionem substantiarum in primum & secundam. *ibid.*
Divisio substantiarum in primam & secundam, non est generis in species, nec essentiarum in suas proprietates, sed subjecti in accidentia logica. 212. & seq.
Quare divisio non est propria, sed potius accidentium diversorum enumeratio. 213.
Quomodo ratio universalitatis competat substantiæ secundæ, non primæ. 213.
Substantia dividitur analogicè, in completam, & incompletam. 214.
Proprietates substantiæ. 217.
Licet substantia non suscipiat magis & minus, una tamen est altera major & perfectior. 220.
Substantia est susceptiva contrariorum. 222.
Substantia spoliari potest sua actuali substantentia. 217.
Quomodo substantia completi possit per negationem. 224.
Sola substantia substantiam immediatè producit. 11. 121.
Substantia potest immediatè producere accidentia, tam in se, quam in alio. 224.
Substantia spirituales possunt moveri localiter. 223.

Subsistentia.

Subsistentia, & inherencia sumuntur tripliciter. 1. 416.
Neotra est de essentia substantiæ aut accidentis prout sumuntur actualiter, vel aptitudinaliter. *ibid.*
Duplex est subsistentia, alia substantialis, altera personalis. 430.
Quomodo ex natura, & subsistentia fiat unum per se. 435.
Natura non potest existere sine aliqua subsistentia. 436.
Non sunt plures subsistentiæ partiales in Angelis: plures verò sunt in partibus compositi physici, non solum separatis, sed etiam ut invicem uniantur. *ibid.*
Sola subsistentia totalis dicitur incommunicabilitatem ad compositum, & ad suppositum, partialis verò tantum ad suppositum. 437.
Ex pluribus subsistentiis partialibus fit una totalis. 438.

Succinum.

Succinum quid, & quare in eo animalcula videantur. 111. 149.
Ejus mira virtus attractiva, & medicinalis. *ibid.*

Sulphur.

Sulphur quid. 111. 90.

Superficies.

Dux superficies non se tangunt sub ea ratione, su, qua sunt superficies. 1. 234.

Suppositum.

Discrimen inter naturam suppositi, suppositalitatem, & suppositum. 1. 420.
Natura non separata triplicem dicitur communibilitatem. 431.
Suppositalitas est quid reale, & realiter à natura singulari distinctum. *ibid.*
Suppositalitas dicitur tantum duplicem negationem communibilitatis. 432.
Natura individualis non habet differentiam ad alienum suppositum, sed determinatur ad proprium. *ibid.*
Quomodo materia prima in uno supposito appetat alteri communicari. 437.

Sustinere.

Quare praesentius sit sustinere, quam aggredi. 1V. 187.

Syllogismus.

Syllogismi etymon. 1. 349.
Quare sit causa efficiens, & finalis syllogismi. *ibid.*
Duplex syllogismi materia, proxima & remota. 350.
Quare sint specialia nomina propositionum syllogismi. *ibid.*
Traditur & explicatur definitio syllogismi. *ibid.*
Syllogismus trifariam accipitur. 351.
Essentia illius consistit formaliter in conclusionem. *ibid.*
Conclusio non est effectus illius adæquatè sumpti, sed tantum inadæquatè. *ibid.*
Debet constare tribus propositionibus, & tribus terminis. *ibid.*
Dividitur in illativum, & probativum: probativus in categoricum, & hypotheticum; hypotheticus in copulativum, disjunctivum, & conditionalem. 352.
Copulativus fit tribus modis. *ibid.*
Quid sit syllogismus disjunctivus, conditionalis, & categoricus. 353.
Quid sit forma, & figura syllogismi. *ibid.*
Non est admitenda figura Galeni. 354.
Quid sit modus syllogisticus. 355.
Quare aliqui modi sint directi, alii indirecti. *ibid.*

Septem sunt regulæ communes servandæ in tribus figuris. 356.

Regulæ, & modi primæ figuræ syllogismorum. 357.

Quoque modi indirectè concludentes. *ibid.*
Regulæ, & modi secundæ figuræ. *ibid.*

Regu.

ET SENTENTIARUM.

Regulæ, & modi tertie figuræ syllogismorum.

359.

Reductio syllogismi quid. *ibid.*

Exponuntur duo principia dici de omni, & dici de nullo. 360.

Tres regulæ inveniendi modii. 361.

Quid, & ex quibus sit syllogismus dialecticus. 388.

Ad syllogismum dialecticum sufficit usam præmissarum esse probabilem. 389.

Non omne problema est dialecticum. 388.

Quænam dici debeant probabilia. *ibid.*

Quatuor loci dialectici, ex quibus confici possunt syllogismi dialectici. 389.

Syllogismus sophisticus fit duobus modis. 390.

Quid sit, & quomodo solvi possit syllogismus sophisticus. *ibid.*

Fallaciæ, quæ ingrediuntur syllogismum sophisticum. 391.

Synderesis.

Sex concurrunt ad synderesim. IV. 126.

Discrimen inter synderesim, & conscientiam. *ibid.*

Triplex discrimin inter synderesim, & conscientiam. 127.

Synderesis communis apud omnes, conscientia verò diversa. *ibid.*

Systema.

Systema Copernicanum. III. 42.

An systematia Copernicani falsitas rationibus demonstrari queat. 43.

Systema Copernicanum auctoritate Scripturæ Sacræ prohibetur. 46.

Referuntur, & solvuntur rationes, & fundamenta pro systematia Copernicana. 50.

Systema Tychonicum. 53.

T

Tactus.

Quare tactus diffundatur per universum animale corpus. III. 229.

Quodnam ejus organum, & objectum. *ibid.*

Quot sint qualitates tactiles. *ibid.*

Gravitas, & levitas non sunt per se objectum tactus. 228.

Objectum materiale tactus quod sit. *ibid.*

Quomodo tactus qualitates percipiat. *ibid.*

Talismanica figura.

Quid sint, quibam primi earum artifices, quæ præstetur earum virtus. II. 141. & seq.

Temperamentum.

Temperamentum non potest dici forma substantialis. II. 54.

Philos. Tom. IV.

Vnde colligatur temperamenti, & humoris diversitas. IV. 217.

Temperantia.

Quid sit temperantia, & quodnam ejus objectum. IV. 190.

Ordinatur circa varias voluptates. *ibid.*

Quot sint ejus species. 291.

Tempus.

Tempus consideratur duobus modis. I. 294.

Est relatio mutua inter tempus, & rem in tempore durantem. *ibid.*

Temporis natura difficilè explicatur. II. 347.

Traditur, & explicatur temporis definitio. 349.

Est mensura quietis per accidens. *ibid.*

Est notius motu secundum rationem mensuræ. *ibid.*

Varia nomina quibus tempus exprimitur. 350.

Tempus intrinsecum non distinguitur realiter à motu. 353.

Potest tempus in quatuor ætates divideri. 354.

Historici tempus distribuerunt in triplicem ordinem. 355.

Judei in tres partes. 356.

Christiani tempus in sex ætates partiuntur. *ibid.*

Sanctus Joannes Chrysostomus omne tempus distribuit in septem partes. *ibid.*

Tenebræ.

Tenebræ non sunt nihil simpliciter, sed tantum secundum quid. II. 47.

Terminus.

Terminus trifariam usurpatur. I. 84.

Discrimen inter terminum, vocem, & nomen. 85.

Multiplex est terminus. 86. & seq.

Termini materialiter, & formaliter trifariam usurpantur. 88.

Terminorum proprietates. 89.

Regulæ pro discernendis suppositionibus. 90.

Terminus præcisè non induit in intellectum, sed tantum terminat. 94.

Terminus primarius operationis realis debet esse realis, non verò secundarius. *ibid.*

Cur terminus primarius debeat esse realis, non verò secundarius. *ibid.*

Duplex est medius terminus. 364.

Terminus logicus est extremum in quod resolvitur propositio. 85.

Terra.

Terra est frigida, & sicca. III. 102.

Terra est sicca in summo, & frigida in remisso. 103.

N n

Ter

INDEX RERUM,

Terra est mundi matrix . 107.
 Nulla ejus pars simplicis elementi ratione habet . *ibid.*
 Unde proveniat miranda terre fecunditas . 108.
 Unde proveniat terra non diversitas . 109.
 Tentarum medicinalium nomina & virtus . *ibid.*
 Terra Armeniaca quæ sit . 110.
 Terræ Lemnæ virtus . *ibid.*
 Terræ Meliteniis virtus miranda . *ibid.*
 Terra, & aqua unicum efficiunt globum . *ibid.*
 Convenientiæ terræ cum humano corpore . *ibid.*
 Quomodo terra sit rotunda . *ibid.*
 Terra est altior mari . 111.
 Quot & quæ sint animalia in terra degentia . *ibid.*
 Problemata terre . 119.

Terribilia .

Terribilia sunt quatuor præsertim . IV. 183.

Thales .

Thales Milesius Jonicæ sectæ auctor . I. 27.

Theologia .

Theologia supernaturalis est practica, non verò naturalis . I. 395.

Topazius .

Topazius quid . III. 148.

Topica .

Topica non est virtus intellectus, sed est facultas . I. 63.

Totum .

Totum est multiplex . I. 37.
 Non omne, quod convenit parti, convenit & toti composito . II. 45.
 Multiplex totum . 184.
 Totum per accidens non distinguitur realiter à suis partibus . *ibid.*
 Totum physicum confertur cum suis partibus bifariam . *ibid.*
 Totum physicum est tertia entitas realiter à partibus unitis distincta . 185.
 Totum distingui realiter à partibus non est contra Sanctos Patres . 186.
 Non potest totum separari à partibus, nec partes uniri à toto . *ibid.*
 Partes non faciunt compositionem cum toto, nec essentiam, nec ullam unionem, nec aliquid ens per accidens, nec veram inclusionem . *ibid.* & seq.
 Quid sit illa tertia entitas . 187.
 Distinctio realis inter totum & partes est mutua, licet seorsim existere nequeant . *ibid.*
 Materia & forma sunt partes essentielles Physi-

cæ totius . 188.
 Totum est nobilior sola forma . 189.
 Substantia, quæ per nutritionem comparatur, est essentialis composito . 188.
 Unio non est essentialis toti composito, quia est relatio extrinsecus adveniens . 189.
 Compositio fundamentalis est de essentia totius compositi, non verò formalis . *ibid.*
 Quadruplex genus partium in toto composito . 190.
 Duplex est totum physicum . 195.

Tristitia .

Quid tristitia, & quomodo allevianda, IV. 213;

V

Vacuum .

Vacui nomen usurpatur, vel populariter: vel philosophicè . II. 227.
 Vacuum philosophicè sumptum, aliud interminatum, aliud terminatum: Interminatum dupliciter potest accipi, nimirum vel fictitè, vel verè . *ibid.*
 Vacuum verè & propriè sumptum, duplex est, aliud notabile & magnum, aliud minus spectabile seu parvum . 328.
 Tres præcipuæ Auctororum sententiæ circa vacuum existentiam . *ibid.*
 Nullum datur vacuum, nec dari potest naturæ viribus . 330.
 Solvuntur experientiæ, quibus videtur vacuum esse admittendum . 332.
 Natura vacuum abhorret, & fugit . 337.
 Per quid & quomodo vacuum naturaliter impediatur . 338.
 An omnia experimenta, quæ circa inquirendum vacuum fieri solent, congruè refundantur in ipsam viam naturæ vacuum metuens, & refugientis . 339. & seq.
 Vacuum fieri potest divinitus . 343.
 In vacuo potest fieri motus, & quidem successivus, nec contradicit Aristoteles. 344. & seq.

Vas .

Quare vas plenum aqua congelata frangitur . II. 280.

Ubi .

Discrimen ubi, & situs . II. 295.
 Quid sit ubi, & quocumplex . *ibid.* & seq.

Velle .

Quando, & quomodo velimus simul finem, & media . IV. 117

Ven-

ET SENTENTIARUM.

Ventus.

- Quid sit ventus. III. 142.
Non est tantum aer agitatus, sed exhalatio cu-
lida, & sicca, vaporibus admixta. 144.
Diversa ventorum natura pro diversitate re-
gionum. *ibid.*
Venti communes quid. 145.
Venti periodici quid. *ibid.*
Venti aniverfarii quid. *ibid.*
Venti extemporanei quid. *ibid.*
Venti particulares in auras, & tempestatem
dividuntur. *ibid.*
Venti particulares qui. *ibid.*
Quandonam, & ubinam venti particulares ma-
gis faveant. *ibid.*
Venti cardinales quatuor numerantur, inter
quos miscentur alii, qui illorum latera cin-
gunt, & numerantur triginta duo. 146.
Venti universales, & provinciales quid. *ibid.*
Quare aliquando diversi venti simul fiant. 147.
Quæ sit ventorum utilitas. *ibid.*

Verbum.

- Triplex est verbum. I. 313.
Definitio verbi, ejusque divisio. 316.

Veritas.

- Veritas alia est signi, alia rei. I. 323.
Veritas signi, alia realis, alia logica. *ibid.*
Logica, alia cognitionis, alia locutionis. *ibid.*
Discrimen inter veritatem, & veracitatem. *ibid.*
Veritas propositionis, alia complexa, alia in-
complexa. *ibid.*
Veritas complexa duplex, objectivè, & forma-
liter. *ibid.*
In simplici apprehensione objecti complexi po-
test esse veritas, aut falsitas, in simplici verò
apprehensione objecti incomplexi potest esse
tantum veritas. 323.
Non omnis veritas opponitur contrariè falsi-
tati. 325.
Veritas, aut falsitas competit omni enun-
tiationi. *ibid.*
Omnibus propositionibus de futuro in materia
necessaria, aut impossibili competit veritas,
aut falsitas. 326.
Competit etiam veritas, aut falsitas omnibus
propositionibus contingentibus de præterito
& præfenti, sicut & universalibus contin-
gentibus de futuro. *ibid.*
Veritas, & falsitas sunt propositionis propie-
tates sub disjunctione. 329.
Statuitur veritatis definitio, quæ competit om-
ni enti, tam in genere, quam in specie. 439.
Veritas proportionatur enti cuilibet. *ibid.*

- Triplex est veritas, scilicet signi, cognitionis,
& entis. *ibid.*
Secluso omni intellectu actuali veritas effec-
tè semper conformitas ad intellectum possibi-
lem. 440.
Veritas est veluti objectum quo, non verò
quod intellectionis. *ibid.*

Vigilia.

- Cur non sit peregrinis vigilia. III. 223.

Vinum.

- Cur vinum soli expositum aliquando frigidius
evadat. II. 156.
Quid fieret, si vinum restitutum consecraretur.
382.

Violentia.

- Duplex violentia. IV. 100.

Virtus.

- Quomodo virtus per studium possit obtineri.
IV. 4.
Virtus sumitur pluribus modis. 155.
Virtutis existentia. 156.
Virtutis definitio secundum Epicurum, Stoi-
cos, Aristotelem, Augustinum, & alios Phi-
losophos. *ibid.*
Propria virtutis definitio expenditur. 157.
Varia ejus divisio. *ibid.*
Varia singularum virtutum nomina, & mun-
era. 159.
Triplex status virtutis, & triplex modus in via
purgativa, illuminativa, & unitiva. *ibid.*
& seq.
Virtutes non insunt nobis à natura, nec à
temperamento. 161.
Acquiruntur per repetitos actus. 162.
Virtus dupliciter dicitur in medio consistere.
164.
Virtus potest considerari, vel respectu agendo-
rum, vel utendorum. *ibid.*
Omnis virtus moralis consistit in medio tam
formaliter, quam causaliter; etiam iustitia
vindictiva, non autem alia species iusti-
tiæ. *ibid.* & seq.
Vnde sit desumenda virtus moralis. 168.
Virtus moralis considerari potest in triplici
statu. *ibid.*
Perfectio virtutis est vel extrinseca, vel intrin-
seca. *ibid.*
Virtus moralis secundum entitatem non est
bona moraliter, nec mala, sed indifferens. *ibid.*
Virtutes morales non sunt necessariò inter se
connexæ. 169.
Nec etiam sunt connexæ cum Theologicis
virtutibus, nec Theologicæ cum morali-
bus. 170.

INDEX RERUM.

Ordinatio virtutum *ibid.*
 De virtutum prerogativis 193.
 Summa virtutis utilitas commendatur *ibid.*
 Summa ejusdem honestas probatur 194.
 Divinae virtutis deliciae aperiantur 195.

Visus .

Visus dignitas, & utilitas III. 214.
 In qua oculi parte fiat visio 216.
 Visio fit per radium pyramidalem 217.
 Visio non fit per extramissionem, sed per intus
 susceptionem *ibid.*
 Quomodo quis potest se videre in aere ante-
 riori 218.
 Duplex visus objectum lux & color 219.

Vita .

Vitae definitio III. 193.
 Vtrum unicuique mortalium ita praefixus sit
 vitae terminus, ut nulla arte, nullove hu-
 mano auxilio possit ulterius protogari 195.

Vitium .

Vitia plerumque virtutes simulant, ac men-
 tiuntur IV. 4.

Vivens .

Nulla est in vivente pars, quae semper eadem
 servetur immutata, quamdiu vivens perse-
 verat, nec tamen individuum mutatur . II.
 271. & 274.

Vivere .

Quid sit probè, honestèque vivere IV. 9.

Umbra .

Umbra statim apprehendi potest pro homine
 bisariam I. 101.

Unio .

Unio non opponitur distinctioni, sed separatio-
 ni II. 299.

Unitas .

Quare unitas essentialis vocetur formalis, &
 singularis dicatur numerica I. 117.
 Quare unitas formalis dicatur minor unitate
 numerica *ibid.*
 Datur unitas formalis à parte rei *ibid.*
 Differentia numerica non opponitur unitati
 formali, nec eam solvit formaliter, nec iden-
 titicè 119.
 Sententia Scoti de unitate formali positiva .
 124.
 Duplex nominis unitas, materialis, & forma-
 lis 125.
 Unitates non habent ordinem realem ad invi-
 cem, sed tantum arbitrium 238.

Quadruplex est unitas 494.
 Triplex est unitas generatim 427.
 Unitas transcendentalis importat duplicem ne-
 gationem *ibid.*
 Definitio unitatis statuitur *ibid.*

Quoniam sit unitas partium homogenearum,
 dum ununtur, & separantur 428.

Unitas transcendentalis est quid positivum .
ibid.

Illa unitas est perfectior, quae tollit pluralita-
 tem imperfectam *ibid.*

Licet unitas definiatur per negationem, non
 tamen est formaliter negatio 429.

Unitas est ens qualificativum, non verò quid-
 ditativum 430.

Praecisa unitate ab ente non foret unum forma-
 liter, sed tantum radicaliter *ibid.*

Unitas metaphysica strictior est unitate phy-
 sica II. 37.

Vnde repetenda sit rerum unitas 207.
 Discrimen inter unitatem, & punctum 302.

Unio .

Unio incompositibilium est realis, sed unum
 non est reale I. 94.

Partes, quae concipiuntur unitae, sunt reales,
 sed non unio *ibid.*

Universale .

Quintuplex Philosophorum sententia circa
 universalium existentiam, & naturam . I.
 105.

Peripatetici quatuor in suo universali obser-
 vant *ibid.*

Universalis non sunt nude voces, nec soli con-
 ceptus generales 107.

Substantiae universalis nomen sumitur, vel
 grammaticè, vel physicè *ibid.*

Aristoteles impugnatur universales naturas extra
 singularia, non in singularibus existentes .
 109.

Admittendum est universale peripateticum .
 114.

Quomodo universalis dici debeant immuta-
 biles 115.

Definitio universalis metaphysici, & logici .
ibid.

Quinque conditiones ad universale desideran-
 tur *ibid.*

Definitur universale in concreto 116.

Universale trifariam usurpatur *ibid.*

Universale completum non existit à parte rei,
 sed per mentis opus 125.

Discrimen inter universale, & commune 126.

Conditiones ad completum universale 127.

Quomodo universale formatur *ibid.*
 Tres actus intellectus concurrunt ad forma-
 dum universale *ibid.*
 Va.

ET SENTENTIARUM.

Varie Auctorum sententiae circa numerum universalium. 128.

Universe duplex, logicum, & metaphysicum. 128.

Universalia habent analogiam cum rebus physicis, & inde definitur eorum quincuplex numerus. 129.

Statuitur quinquarius universalium numerus. 130.

Hæc divisio non est immediata. 131.

Divisio universalis est propriè generis in suas species. 134.

Quare differentia generica, & specifica non constituunt duo distincta universalia, sicuti genus, & species. 131.

Universale est tantum genus denominativè. 135.

Dependit universalitatem in actuali prædicatione. 136.

Qualiter universalia sunt ingenerabilia, & incorruptibilia. 138.

Quomodo dicuntur esse ubique, & æterna. 139.

Sunt objectum scientiæ. 140.

Qualiter sunt priora singularibus. 141.

Univocum, & Univocatio.

Univoca univocari, quæ sint. 1. 191.

Univocatio ita cum analogia. 409.

Non est eadem ratio de univocatione entis ut sic, & aliorum entium inferiorum. 410.

Unum.

Unum est duplex. 1. 427.

Volitio.

Quid sit volitio. 1V. 116.

Voluntarium.

Voluntarii definitio, & quæ conditiones ad ipsum requiruntur. 1V. 98.

Quod duplex sit. 99.

Qualiter voluntarium, liberum, & spontaneum differant. 105.

Voluntas.

Discrimen, & convenientia voluntatis, & intellectus. 1. 374.

Quomodo intellectus subiacet imperio voluntatis. 137.

Quare in voluntate requiritur pia motio ad assensum fidei. 375.

Voluntas ab intellectu formaliter distinguitur; & est ipso præstantior. 111. 260.

Duplex voluntatis actus. 1V. 23.

Duplex pariter illius objectum. 141.

Voluntas non potest odire bonum sub ratione boni; non enim circa illud libera est libertate contrarietatis, sed contradictionis. 23.

Qualiter voluntas circa bonum peccare potest. 24.

Voluntatem non posse amare malum, quatenus malum probatur. 25.

Voluntas non potest verari circa opposita indidem actibus, sed diversis. 141.

Quare voluntas dicatur libera. 53.

Quomodo voluntas cum sit cæca, percipere possit objectum ab intellectu propositum. 55.

Per quod iudicium moveri possit voluntas. 55. & seq.

Voluntas bifariam ab appetitu sensitivo movetur. 58.

Movetur etiam à phantasia. 141.

Quinque sunt, à quibus voluntas movetur extrinsecè. 60.

Voluntas est causa totalis actus, totalitate effectus, non verò partialitate cause. 61.

Quomodo voluntas imperet facultatibus animæ vegetantis, & sensibus externis. 63. & seq.

Quomodo imperet potentie motrici. 64.

Quomodo fiat motus localis ad voluntatis imperium. 65.

Quomodo voluntas imperet intellectui, phantasiæ, & appetitui. 65.

Voluntas licet indifferens seipsam determinare potest. 72.

Voluntas est libera, tam contradictoriè, quam contrariè. 74.

In Christo non fuit contrarietas voluntatum, sicut in nobis. 80.

Quomodo voluntas impediri, moveri, allici, trahi, facilitari, difficultari, cogi, & necessitari possit. 100. & seq.

Voluntas determinatur sex modis, & totidem necessitatur. 105. & seq.

Nomen voluntatis trifariam usurpatur. 116.

Vox.

Quomodo vox formetur, & quibus instrumentis internis, & externis. 111. 222.

Voces sumuntur vel materialiter, vel formaliter. 1. 108.

Voces prædicantur de pluribus, ut quæ, non ut quod. 141.

Non sola vox communis, sed et ipsa per vocem significata, convenit omnibus inferioribus. 114.

Definitio vocis, & illius explicatio. 310.

Voces immediatè, & principaliter significant res, conceptus verò minùs principaliter. 311.

Ufus.

Dupliciter usus usurpatur. 1V. 119.

Quid sit usus. 120.

Et

INDEX RERUM.

- Ordinatio virtutum .** *ibid.*
De virtutum prerogativis . 192.
Summa virtutis utilitas commendatur . *ibid.*
Summa ejusdem honestas probatur . 194.
Divinae virtutis deliciae aperiantur . 195.
- Vifus .**
- Vifus dignitas , & utilitas .** III. 214.
In qua oculi parte fiat vifio . 216.
Vifio fit per radium pyramidalem . 217.
Vifio non fit per extramiffionem , fed per intus fufceptionem . *ibid.*
Quomodo quis poteft fe videre in aere anteriuri . 218.
Duplex vifus obiectum lux & color . 219.
- Vita .**
- Vitæ definitio .** III. 199.
Vtrum unicuique mortalium ita præfixus fit vitæ terminus , ut nulla arte , nullove humano auxilio poffit ulterius protogari . 195.
- Vitium .**
- Vitia plerumque virtutes fimulant , ac mentiantur .** IV. 4.
- Vivens .**
- Nulla eft in vivente pars , quæ femper eadem fervetur immutata , quamdiu vivens perfeverat , nec tamen individuum mutatur .** II. 271. & 284.
- Vivere .**
- Quid fit probè , honeftèque vivere .** IV. 9.
- Umbra .**
- Umbra ftatuz apprehendi poteft pro homine bifariam .** I. 101.
- Unio .**
- Unio non opponitur diftinctioni , fed feparationi .** II. 299.
- Unitas .**
- Quare unitas effentialis vocatur formalis , & fingularis dicatur numerica .** I. 117.
Quare unitas formalis dicatur minor unitate numerica . *ibid.*
Datur unitas formalis à parte rei . *ibid.*
Differentia numerica non opponitur unitati formali , nec eam folvit formaliter , nec identicè . 119.
Sententia Scoti de unitate formali pofitiva . 124.
Duplex nominis unitas , materialis , & formalis . 125.
Unitates non habent ordinem realem ad invicem , fed tantum arbitrium . 228.
- Quadruplex eft unitas .** 404.
Triplex eft unitas generatim . 427.
Unitas tranfcendentalis importat duplicem negationem . *ibid.*
Definitio unitatis ftatuitur . *ibid.*
Quenam fit unitas partium homogenearum , dum uniuntur , & feperantur . 428.
Unitas tranfcendentalis eft quid pofitivum . *ibid.*
Illa unitas eft perfectior , quæ tollit pluralitatem imperfectam . *ibid.*
Licet unitas definatur per negationem , non tamen eft formaliter negatio . 429.
Unitas eft ens qualificativum , non verò quidditativum . 430.
Præcifa unitate ab ente non foret unum formaliter , fed tantum radicaliter . *ibid.*
Unitas metaphyfica strictior eft unitate phyfica . II. 37.
Vnde repetenda fit rerum unitas . 207.
Difcrimen inter unitatem , & punctum . 302.
- Unio .**
- Unio incompofibilem eft reali s , fed unitum non eft reale .** I. 94.
Partes , quæ concipiuntur unitæ , funt reales , fed non unio . *ibid.*
- Universale .**
- Quintuplex Philofophorum fententia circa univerfalium exiftentiam , & naturam .** I. 106.
Peripatetici quatuor in fuo univerfali obfervant . *ibid.*
Univerfalia non funt nude voces , nec foli conceptus generales . 107.
Substantiæ univerfalis nomen fumitur , vel grammaticè , vel phyficè . *ibid.*
Ariftoteles impugnat univerfales naturas extra fingularia , non in fingularibus exiftentes . 109.
Admittendum eft univerfale peripateticum . 114.
Quomodo univerfalia dici debeant immutabilia . 115.
Definitio univerfalis metaphyfici , & logici . *ibid.*
Quinque conditiones ad univerfale defiderantur . *ibid.*
Definitur univerfale in concreto . 116.
Univerfale trifariam ufurpatur . *ibid.*
Univerfale completum non exiftit à parte rei , fed per mentis opus . 125.
Difcrimen inter univerfale , & commune . 126.
Conditiones ad completum univerfale . 127.
Quomodo univerfale formatur . *ibid.*
Tres actus intellectus concurrunt ad formandum univerfale . *ibid.*
Va .

ET SENTENTIARUM.

Varie Auctorum sententiæ circa numerum
universalium . 128.

Voiservale duplex, logicum, & metaphysi-
cum . *ibid.*

Universalia habent analogiam cum rebus phy-
sicis, & inde definitur eorum quintuplex
numerus . 129

Statuitur quinquarius universalium numerus .
130

Hæc divisio non est immediata . *ibid.*

Divisio universalis est propriè generis in suas
species . 134.

Quare differentia generica, & specifica non
constituunt duo distincta universalia, sicut
genus, & species . 131.

Universale est tantum genus denominativè .
135.

Deperdit universalitatem in actuali prædica-
tione . 136.

Qualiter universalia sunt ingenerabilia, & in-
corruptibilia . 138.

Quomodo dicuntur esse ubique, & æterna . 139.

Sunt objectum scientiæ . *ibid.*

Qualiter sunt priora singularibus . *ibid.*

Univocum, & Univocatio.

Univoca univocata, quæ sint . 1. 191.

Univocatio ita cum analogia . 409.

Non est eadem ratio de univocatione entis ut
sic, & aliorum entium inferiorum . 410.

Unum.

Unum est duplex . 1. 427.

Volitio.

Quid sit volitio . IV. 116.

Voluntarium.

Voluntarii definitio, & quæ conditiones ad
ipsum requirantur . IV. 98.

Quotuplex sit . 99.

Qualiter voluntarium, liberum, & spontaneum
differant . 105.

Voluntas.

Discrimen, & convenientia voluntatis, & in-
tellectus . 1. 374.

Quomodo intellectus subiaceat imperio vo-
luntatis . *ibid.*

Quare in voluntate requiritur pia motio ad af-
fensum fidei . 375.

Voluntas ab intellectu formaliter distinguitur;
& est ipso præstantior . III. 260.

Duplex voluntatis actus . IV. 23.

Duplex pariter illius objectum . *ibid.*

Voluntas non potest odire bonum sub ratione
boni; non enim circa illud libera est liber-
tate contrarietatis, sed contradictionis . 23.

Qualiter voluntas circa bonum peccare po-
teat . 24.

Voluntatem non posse amare malum, quate-
nus malum probatur . 25.

Voluntas non potest versari circa opposita in-
dem actibus, sed diversis . *ibid.*

Quare voluntas dicatur libera . 53.

Quomodo voluntas cum sit cæca, percipere
possit objectum ab intellectu propositum .
55.

Per quod iudicium moveri possit voluntas .
55. & seq.

Voluntas bifariam ab appetitu sensitivo mo-
vetur . 58.

Movetur etiam à phantasia , *ibid.*

Quinque sunt, à quibus voluntas movetur ex-
trinsecè . 60.

Voluntas est causa totalis actus, totalitate ef-
fectus, non verò totalitate causæ . 61.

Quomodo voluntas imperet facultatibus ani-
mæ vegetantis, & sensibus externis . 63.

& seq.

Quomodo imperet potentie motrici . 64.

Quomodo fiat motus localis ad voluntatis im-
perium . 65.

Quomodo voluntas imperet intellectui, phan-
tasiæ, & appetitui . 65.

Voluntas licet indifferens seipsam determinare
poteat . 72.

Voluntas est libera, tam contradictoriè, quam
contrariè . 74.

In Christo non fuit contrarietas voluntatum,
sicut in nobis . 80.

Quomodo voluntas impediri, morari, allici,
trahi, facilitari, difficultari, cogi, & ne-
cessitari possit . 100. & seq.

Voluntas determinatur sex modis, & totidem
necessitatur . 105. & seq.

Nomen voluntatis trifariam usurpatur . 116.

Vox.

Quomodo vox formetur, & quibus instrumen-
tis internis, & externis . III. 222.

Voces sumuntur vel materialiter, vel forma-
liter . 1. 108.

Voces prædicantur de pluribus, ut *quo*, non
ut *quod* . *ibid.*

Non sola vox communis, sed et ipsa per vocem
significata, convenit omnibus inferioribus .
114.

Definitio vocis, & illius explicatio . 310.

Voces immediatè, & principaliter significant
res, conceptus verò minùs principaliter .
311.

Usus.

Dupliciter usus usurpatur . IV. 119.

Quid sit usus . 121.

Est

INDEX RERUM.

Est duplex.

Non est propriè in brutis.

Quomodo usus, & imperium conveniant.

ibid.

ibid.

ibid.

Z

Zeno.

Z Eno Stoicorum Princeps *στωικισμὸς* hominibus beatitudinem consistit. L. 30.

FINIS.

MAG 2008898

